POLITIEK EN CULTUUR

EN

Het eerste van de tachtiger jaren

Bart Schmidt

Mijnenveld Midden-Oosten

Andre Roelofs

Niet mee bemoeien?

Marisca Milikowski

De CPN in Amsterdam

Roel Walraven

Rassendiscriminatie

Frans Vries

Rijk arm Indonesië

Joop Morriën

Januari 1980

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam, tel. 231138

De abonnementsprijs is f 24,25 per jaar, losse nummers f 3,00
Studentenabonnement f 20,25 per jaar

Ons gironummer is 447416
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam, tel. 262565

POLITIEK EN CULTUUR

tijdschrift gewijd aan de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme onder leiding van het partijbestuur der CPN

40ste jaargang nr. 1 — januari 1980

Bart Schmidt
1980 — Voor wie verder dan tot tien kan tellen 1

Andre Roelofs
Een mijnenveld genaamd Midden-Oosten 7

Marisca Milikowski
Niet mee bemoeien? 14

Roel Walraven
De CPN in een stad in beweging 17

Frans Vries
Rassendiscriminatie verboden - theorie en praktijk 21

Boekbespreking — Nieuwe wegen zoeken 30

Joop Morriën
Het rijke arme Indonesië 32

Partijdocumenten 39

1980. Het eerste van de tachtiger jaren. De jaren die ons volgens de laatste troonrede van Van Agt voor een 'fundamentele keuze' zullen plaatsen en waarin 'ingrijpende veranderingen in de nationale en internationale samenleving' zich zullen voltrekken.
Na de dertiger jaren, de jaren zestig en de zeventiger jaren dus de jaren tachtig. Een indeling in decades, die misschien wel handzaam is, maar een schematisme in zich draagt dat de werkelijkheid van de historische ontwikkeling nauwelijks recht doet.

1980
VOOR WIE VERDER DAN TOT TIEN KAN TELLEN

Niemand kan ontkennen dat de dertiger jaren gekenmerkt worden door het aan de macht komen van het fascisme in Duitsland en de inleiding vormden tot de verschrikkelijkste oorlog uit de menselijke beschaving.
Maar zo duidelijk ligt het gelukkig niet altijd. En het is dan ook klinklare onzin om de zestiger jaren het stempel op te drukken van *vooruitgang en democratie,* om dan de daarop volgende tien jaar te omschrijven als *de matte jaren zeventig.*

Het nieuwe uiterlijk van Politiek en Cultuur

Zoals de vaste lezers inmiddels duidelijk is, heeft de redactie van Politiek en Cultuur besloten het blad een wat ander uiterlijk te geven.
Zij heeft de verwachting, dat de leesbaarheid van ons tijdschrift hiermee is toegenomen en de hoop dat de lezers dit op prijs zullen stellen.

Met dit soort vage typeringen schiet niemand iets op. Het zegt niets over de matheid die er ook in de zestiger jaren was en nog minder over de grote en ingrijpende gebeurtenissen die zich wel degelijk in de zeventiger jaren hebben voltrokken. De verwijzing in de Troonrede naar de tachtiger jaren diende ook alleen maar om de berg van moeilijkheden voor het kabinet — verzet tegen Bestek '81, havenstakingen, een brede ontplooiing van de vredesbeweging en de beroering in het onderwijs — te kunnen negeren.

Bijzondere kenmerken

Droegen de zestiger en zeventiger jaren dan geen bijzondere kenmerken, werden ze dan niet als het ware getekend door belangrijke ontwikkelingen? Dat is natuurlijk wel degelijk het geval. In iedere willekeurig gekozen periode zijn wel momenten aan te wijzen die niet alleen bij de mensen die er direct bij betrokken waren in de herinneringen blijven voortleven als grootse en vaak meeslepende gebeurtenissen, maar die ook later de aanzet zijn gebleken voor baanbrekende

veranderingen. De zestiger jaren laten daar sprekende voorbeelden van zien. Gebeurtenissen kunnen echter nooit worden losgemaakt van algemene ontwikkelingen, mogen nooit geïsoleerd in ogenschouw worden genomen als het de bedoeling is de betekenis ervan te duiden en het niet alleen gaat om een nostalgische terugblik op mooie tijden.
En wie dan naar de jaren zestig en zeventig kijkt, ziet dat tussen beide decades alleen al wat betreft de economische toestand grote verschillen aanwezig zijn. In de zestiger jaren een hoogconjunctuur. In de jaren zeventig crisis. In de jaren zestig een energie-'boom'. De mijnen dicht, de gaskraan open. In de zeventiger jaren een energiecrisis. De kachel laag en de gordijnen gesloten.

Het spreekt haast vanzelf dat dit soort economische gegevens hun uitwerking hebben op de politiek en op het handelen van mensen. In een hoogconjunctuur met economische groei, genoeg werk, personeelstekorten en koppelbazen, eisen de werkers hun deel op van de groei en van de gemaakte winsten. Stakingen in de havens en de metaal, de bouw en het transport, de prachtige strijd tegen de achterstelling in de noordelijke provincies en magische begrippen als *'het akkoord van Wassenaar'* en de *'400 gulden golf'* kenmerkten deze periode. Zoals de zeventiger jaren vooral gekenmerkt zijn door verdediging van het werk (Enka, scheepsbouw, Dam Chips, Werkspoor, diverse textielbedrijven) en de strijd voor het behoud van verworven rechten zoals de automatische en volledige prijscompensatie en behoud van koopkracht.
Ieder tijdsbestek — al is het nooit precies af te grenzen — heeft zo zijn eigen kenmerken en de arbeidersbeweging ontwikkelt, al naar gelang de omstandigheden, haar strijdwijze en — steeds beter — haar alternatieven voor de kapitalistische opvatting 'geen winst, geen werk'.

De opleving van de klassestrijd, ook in de jaren van hoogconjunctuur, stond niet op zichzelf. Ze viel samen met grote veranderingen op ieder terrein: de politiek, de kerk (Vaticaans Consilie), de universiteit, de cultuur.
Talrijke sociologen en andere beoefenaren van maatschappijwetenschappen hebben naar verklaringen gezocht voor deze samenballing van democratische actie op zoveel verschillende terreinen. Vrijwel altijd wordt door hen sterk het element naar voren gebracht dat een na-oorlogse generatie (met een bevolkingsgroei van zo'n veertig procent tot 1970) volwassen was geworden in een samenleving die in wezen niet bevrijd was van zijn vooroorlogse structuren, met autoriteit en regentendom als belangrijke trekken. Ongetwijfeld is dat waar en botsten overal jongeren tegen een regentenmentaliteit, op gezag en op de onmogelijkheid om eigen denkbeelden en wensen te realiseren. Een groot deel van het politiek en maatschappelijk protest op de helft van de zestiger jaren valt te verklaren uit beknotte vrijheid, gebrek aan inspraak en invloed, te weinig democratie. Op politiek terrein eisten de twintigers en dertigers, een generatie die òf de Tweede Wereldoorlog niet bewust had meegemaakt òf er na pas was geboren, eveneens hun plaats op. Het schokte alle burgerlijke partijen. Scheuringen in de KVP, ARP en VVD leverden resp. de PPR en D'66 op, terwijl al eerder de Boerenpartij eveneens op basis van onvrede onder boeren en stadsmensen er in geslaagd was Kamerzetels te veroveren. In de Partij van de Arbeid streefde een oppositie onder de naam Nieuw Links met vrij groot succes naar een overname van de wacht in de partij.

Internationaal

Dat dit alles samenviel in een kort tijdsbestek kon geen natuurverschijnsel zijn, moest diepere oorzaken hebben dan alleen

een generatieconflict of de simpele verklaring dat de hete adem van de maatschappijvernieuwing de mensen had aangeraakt. In een in zovele opzichten internationaal georiënteerd land als het onze moeten ook de ontwikkelingen in de internationale politiek van grote invloed zijn. En die internationale politiek werd in die tijd bepaald door enerzijds het wegebben van de koude oorlog, die op politiek terrein als een enorme dwangbuis had gefunctioneerd, met geestelijke dwang, verdachtmakingen en broodroof. En anderzijds door de opkomende bemoeienis van de Amerikanen in Vietnam, met militaire ondersteuning van corrupte regimes in Indo-China, uitlopend in massale terreur die aan honderdduizenden Vietnamezen, Cambodjanen, Laotionen en tenslotte ook aan duizenden Amerikaanse soldaten het leven kostte.

Datzelfde Amerika, dat zijn jeugd in een smerige oorlog stuurde, had ook de koude oorlog in zijn meest extreme vormen gekend, regelrechte heksenjacht met middeleeuwse heksenprocessen, al was het nu niet voor de inquisitie maar voor de commissie van on-Amerikaanse activiteit. Eigenlijk is het daarom niet zo verwonderlijk dat ook de reactie daarop juist in Amerika het eerst en het heftigst kwam. Jarenlange politieke en maatschappelijke verstarring werden doorbroken. Een bandjir van protest tegen onderdrukkende structuren brak baan. Gedragen door zwarte bevolkingsgroepen en studenten in de eerste plaats, spoelde een ware democratiseringsgolf door de Verenigde Staten. Golven die ook de Europese kusten bereikten en in West-Duitsland, Frankrijk en Nederland steeds hoger zouden gaan. De beklemming van de koude oorlog werd gebroken. Nieuwe denkbeelden over inspraak, zeggenschap, mee besturen en mee beslissen wonnen aanhang en konden in veel gevallen, tegen het verzet van regenten en autoriteiten in, verwezenlijkt worden.

'De grote matheid'...

De overgang naar de jaren zeventig is geen abrupte afsluiting van deze ontwikkeling geweest. In nederland zeker niet. Het verzet tegen de Amerikaanse oorlog in Vietnam verenigde in Nederland mensen met de meest uiteenlopende politieke en geestelijke achtergrond, waardoor in feite de Nederlandse steun aan de Amerikaanse politiek wegviel; de grootste demonstratie, die ooit in Nederland is gehouden onderstreepte dat. De verdediging van verworven rechten leidde tot inspirerende acties van een nieuwe generatie studenten (de tweede Maagdenhuisbezetting), tot de grootste stakingen uit de na-oorlogse geschiedenis (voor behoud van de prijscompensatie o.a.) tot stakingen van ambtenaren (tegen het dubbel pakken), tot langdurige stakingen in de havens, tot tientallen acties voor behoud van werk, met talrijke — vaak ook succesvolle — bedrijfsbezettingen.
De grote matheid van de jaren zeventig? Nog nooit in de geschiedenis van ons land zijn er zoveel groepen van de bevolking actief geweest als in die nu afgelopen tien jaar. De vrouwenstrijd wordt nu gedragen door vele duizenden actieve vrouwen, de gezondheidswerkers eisen hun rechten op én de rechten van hun patiënten op een goede medische behandeling, de welzijnswerkers hebben zich georganiseerd en zijn een factor van betekenis geworden in de beweging voor meer democratie, kunstenaars bezetten de Nachtwachtzaal van het Rijksmuseum, het milieubewustzijn is nog nooit zo sterk geweest, en alleen daarom zijn er nog geen opslagplaatsen voor atoomafval in de Drentse en Groningse bodem, zijn er nog geen nieuwe kerncentrales gebouwd en is er nu een discussie of de al bestaande niet beter gesloten kunnen worden.

Wie zonder frustraties terugblikt in de jaren zeventig ziet daar geen matheid maar grote resultaten, mede afgedwongen door het initiatief en optreden van de CPN.
In de jaren zeventig is het Nederlandse parlementair democratische stelsel met succes verdedigd tegen frontale aanvallen daarop. Aanvallen die gericht waren op de parlementaire uitschakeling van belangrijke politieke stromingen in ons land, gericht op de invoering van een politiek driestromenland en de verkiezing van een minister-president met het aureool van de 'sterke man'.
Deze overwinning van de democratie is van niet te onderschatten betekenis. Want ook al is met andere middelen (de media speelden hierin een grote rol) getracht toch een driestromenland te creëren, waarbij in 1977 de parlementaire posities van de CPN en de PPR sterk werden aangestast, men behoeft geen communist te zijn om te erkennen dat de communistische fractie een uitermate belangrijke rol heeft gespeeld bij alle grote gebeurtenissen die het land beroerden.
In de jaren zeventig ontplooide de vredesbeweging zich als nimmer te voren. Voor het eerst na de Tweede Wereldoorlog kon de invoering van een massavernietigingswapen met een perverse perfectie als die van de N-bom worden tegengehouden. En door de kracht van de vredesbeweging is er opnieuw geen meerderheid in het parlement voor de invoering van nieuwe atoomwapens, de raketten voor aanvallen op de Sowjet-Unie: Pershing 2 en Cruise, en grijpt het verzet tegen de kernwapens steeds verder om zich heen.

Blinden en teleurgestelden

Waarom dan toch die klaagzang over de grote matheid? Voor een deel komt de klacht ongetwijfeld van mensen die blind zijn voor de ontwikkelingen en gebeurtenissen van de laatste jaren. Die deze ontwikkelingen ook vervelend vinden, als ze gaan om loon en behoud van sociale

rechten en als het sprookjes boek waarin staat dat 'matigen links is' wordt dichtgeslagen en de strijd tegen de sociale politiek van dit kabinet via de beweging 'Bestek '81 moet van de baan', belangrijke impulsen krijgt.
Behalve de blinden zijn er natuurlijk ook teleurgestelden, mensen die meer hadden verwacht dan de jaren zeventig hebben gebracht. Zeker wat het doorzetten van maatschappelijke hervormingen betreft hebben zij reden om teleurgesteld te zijn. Wat dat betreft zijn de jaren zeventig de jaren van de gemiste kansen.
Het kabinet-Den Uyl had de mogelijkheid en het maatschappelijk draagvlak om in Nederland op basis van de democratiseringsbeweging die in de zestiger jaren was begonnen, veranderingen door te voeren. Het heeft het in bijna alle opzichten erbij laten zitten. Inplaats van een verdere ontplooiing van de vernieuwingsbeweging, die het kabinet Biesheuvel had weggevaagd en Den Uyl in het Catshuis bracht, werden overal dompers op gezet.
Tóch soldaten de bak in, die voor meer democratie actie hadden gevoerd. De eerste aanvallen op gedemocratiseerde instellingen. Politie en justitie naar de abortusklinieken. Inplaats van bescherming van het milieu, een plan voor vijf kerncentrales en proefboringen voor het atoomafval. En de Rijn steeds vuiler. Stadsvernieuwing bleef stagneren, maar de huren vlogen omhoog. De gasprijzen 'aangepast' aan de steeds verder opgeschroefde olieprijzen. De rechten van de vakbonden beknot door loonmaatregelen, de bewapeningsspiraal niet omlaag maar elk jaar een miljard gulden erbij. Tóch de F-16 atoomstraaljager, tóch de Lanceraket, ofschoon het PvdA-congres in het verkiezingsprogram het tegendeel had vastgelegd en aan de kiezers beloofd.

Zomaar een greep. Het waren geen concessies om de maatschappij-hervor-

mende plannen boven water te krijgen. Er staat immers vrijwel niets positiefs tegenover.
Den Uyl beriep zich op zijn onmacht tegenover een in meerderheid rechts parlement. Maar hij had natuurlijk een beroep moeten doen op de mensen die het kabinet-Biesheuvel het verder regeren onmogelijk hebben gemaakt, op de vernieuwende krachten in de samenleving, op de vakbeweging, de vrouwenbeweging, de jeugd- en studentenbeweging, op de progressieve politieke partijen, op de vredesbeweging, op de milieu-actiegroepen, de vooruitstrevende mensen in de kerken. Een regering die op massabeweging en massa-actie steunt, moet in staat kunnen zijn rechts verzet te breken.
Het is een weg die het kabinet-Den Uyl niet heeft willen gaan. PvdA-ministers, zo onthulde Van Thijn vorig jaar, zijn zelfs geen moment van plan geweest om de eisen van het eigen verkiezingsprogramma Keerpunt '72 tot richtsnoer van hun handelen te maken. Welzijnswerkers en anderen die een belangrijke steun hadden kunnen geven aan het doorvoeren van maatschappelijke hervormingen waren daardoor genoodzaakt, tegen de regering-Den Uyl in verzet te komen.
Als er in de jaren zeventig matheid is geweest, dan moet die vooral en allereerst gezocht worden bij het kabinet-Den Uyl, dat grote kansen heeft laten liggen; bij de PvdA, die in geen enkel opzicht heeft waar gemaakt wat Den Uyl in de verkiezingscampagne verklaarde: 'In de democratisering in alle geledingen en op alle niveau's ligt de grote uitdaging voor de PvdA in de jaren zeventig.'

Uitdaging

Voor de tachtiger jaren ligt dezelfde uitdaging er voor allen die verder dan tot tien kunnen tellen.

Opnieuw verkeert het kapitalistische systeem in een diepe crisis en blijkt dat het imperialistische stelsel volslagen is vastgelopen, voor geen enkel belangrijk probleem oplossingen heeft en voor zijn economische moeilijkheden een uitweg zoekt in nog meer militaire produktie, verscherpte uitbuiting van de Derde Wereld en van zijn eigen arbeidersklasse. Zeshonderd miljoen mensen lijden honger, tientallen miljoenen zijn van huis en haard verdreven, ontheemd en op de vlucht voor oorlogsgeweld en voedselgebrek. En dat in een tijd waarin de menselijke kennis en de technologie zo verbluffend hoog ontwikkeld zijn, dat er in principe alle mogelijkheden bestaan om voor de hele wereldbevolking een menswaardig leven te creëren.
De middelen voor het bereiken van een betere toekomst zijn voorhanden. Maar het kapitalisme, verstrikt in zijn eigen tegenstellingen, is onmachtig. De aantallen hongerigen en werklozen tonen het aan.
Juist daarom zijn maatschappelijke vernieuwingen broodnodig, letterlijk broodnodig en dienen structuren veranderd te worden. De noodzaak om daarvoor de strijd aan te binden dringt zich meer dan ooit op.
Als er nu reeds één ding gezegd kan worden van de jaren die voor ons liggen, dan is het dat de jaren tachtig beheerst zullen worden door de strijd voor meer democratie, meer zeggenschap aan de basis, meer macht voor de mensen van onderop. In alle vraagstukken die zich zullen voordoen zal dat het kernpunt zijn. En later zal ongetwijfeld blijken dat wat in de zestiger jaren aan democratisering en vernieuwing is begonnen zich onweerstaanbaar, op grotere schaal en diepergaand heeft doorgezet.

Bart Schmidt

In het uitgestrekte gebied, gewoonlijk aangeduid met 'Midden-Oosten', is op grote schaal wind gezaaid en zijn inmiddels stormen opgestoken, waarvan de verwoestende uitwerking wel eens tot ver buiten het gebied voelbaar zouden kunnen worden. Door Brzezinski aangeduid als een 'boog van crises', zijn in het Midden-Oosten de gebeurtenissen vrijwel onvoorspelbaar geworden. Van volksrevoluties en geweldige erupties, zoals in Iran, tot en met (interventie) oorlogen en confrontaties tussen de grote mogendheden is alles mogelijk. En met het moeilijker worden van het wereldenergievraagstuk zullen de verhoudingen er waarschijnlijk niet stabieler op worden.
Een paar gebeurtenissen van het afgelopen jaar geven gelegenheid enkele verschijnselen te onderzoeken. Achtereenvolgens: de ondertekening van de Camp David-overeenkomsten, de westelijke economische top in Tokio, de Iraanse revolutie en de crisis in Israël met het vraagstuk van de erkenning van de PLO.

EEN MIJNENVELD GENAAMD MIDDEN-OOSTEN

De Camp David-akkoorden werden op 26 maart jl. op het gazon van het Witte Huis door Carter, Begin en Sadat getekend. Zij belichamen een koers die het beste kan worden omschreven als de Amerikaanse 'alleengang'. Algemeen wordt Carters veiligheidsadviseur Brzezinski aangezien als de architect van deze koers.
Onder Brzezinski's voorganger Kissinger overheerste een machtsbeeld van de wereld, dat kortweg neerkwam op de idee, dat er in de wereld twee driehoeken waren: de driehoek Amerika - Sowjet-Unie - China en de driehoek Amerika - West-Europa - Japan. Omdat de Verenigde Staten van beide driehoeken deel uitmaakten en bovendien in elk daarvan relatief de sterkste waren, konden zij via een mechanisme van samenwerken en tegen elkaar uitspelen de wereld overheersen.
Nog tijdens Kissingers regeerperiode werd

deze theorie door Brzesinski aangevallen; vele jaren geleden bv. op een bijeenkomst in het Amsterdamse Congrescentrum, die gefinancierd was door de oliemaatschappijen. Volgens Brzezinski moest de Amerikaanse machtspositie niet zozeer gebaseerd worden op geografische driehoeken maar op de Amerikaanse technologie ('technotronica') en op de beheersing van de grondstoffen waarvan de wereld afhankelijk is.
In plaats van de idee dat voor een regeling in het Midden-Oosten een breed internationaal akkoord nodig was — met name ook met de Sowjet-Unie — kwam het Amerikaanse dictaat: de Pax Americana. Nog in 1977 hadden de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie in een gemeenschappelijke verklaring de 'oude' politiek verkondigd en meegedeeld dat binnen een jaar de Geneefse conferentie over het Midden-Oosten — met Amerika en de Sowjet-Unie samen als voorzitters — zou worden bijeengeroepen. Kort daarna zette zich de wending in de Amerikaanse politiek door, die grosso modo neerkomt op een verscherping. Een verscherping niet alleen tegenover de Sowjet-Unie maar ook, en vooral, tegenover de bondgenoten.
Als men terugziet op het afgelopen jaar lijkt deze Amerikaanse politiek misschien niet mislukt, maar wel behoorlijk vastgelopen. Sadat is geïsoleerd. Van Begin wordt de val verwacht. De separate Camp David-akkoorden zijn niet het uitgangspunt geworden voor de verdere regeling van het Arabisch-Israëlische conflict die door Carter in het vooruitzicht was gesteld maar door de Palestijnse kwestie wordt geblokkeerd.
De voornaamste achtergrond van dit vastlopen is ongetwijfeld de uiterst geringe steun die de andere westelijke landen aan de Amerikaanse politiek verlenen. De feitelijke breuk in het westen ten aanzien van het Midden-Oosten manifesteert zich steeds duidelijker.

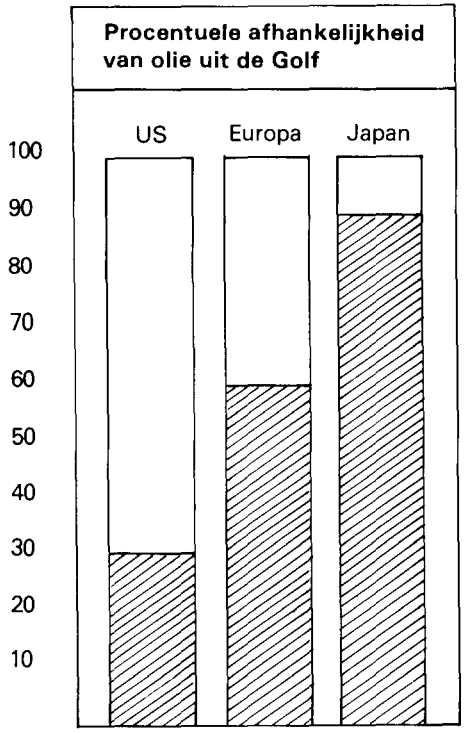
De top in Tokio

Tekenend voor het uiteenvallen van het front van de kapitalistische staten was de Westelijke economische top in Tokio (28 - 29 juni 1979). Die top draaide om de olievoorziening. Wie het Midden-Oosten beheerst, beheerst de olievoorziening en daarin ligt ook de verklaring voor de onwil van de Amerikaanse imperialisten om hun macht in het Midden-Oosten met anderen te delen. Macht in het Midden-Oosten (in laatste instantie zelfs het vermogen de boel daar in brand te steken) is ook macht over de concurrenten.
Dat laatste was in de oliecrisis van 1973 al gebleken. De geschiedenis van die oliecrisis, en met name hoe zij ontstond, is nog steeds niet geschreven, maar vast staat wel dat de Verenigde Staten er toen in slaagden haar op het hoofd van hun concurrenten te doen neerkomen. Rotterdam nam daarin een sleutelpositie in.
Beslissend is de uiteenlopende mate waarin de Verenigde Staten, West-Europa en Japan van de olie van het Midden-Oosten, en vooral de oliegebieden rond de Golf afhankelijk zijn.
Een ruwe schatting is dat de Golf in 30 pct. van de Amerikaanse, 60 pct. van de Westeuropese, en 90 pct. van de Japanse oliebehoefte voorziet.
De oliecrisis van 1973 en de voortdurende dreiging van het uitbreken van een nieuwe hebben in de andere landen grote wrok opgeroepen.
De Amerikaanse idee in Tokio was een rolverdeling waarbij de Verenigde Staten, steunend op militaire macht, de olietoevoer aan de andere kapitalistische landen zouden 'garanderen' in ruil voor hun steun aan de Amerikaanse suprematie in het Midden-Oosten. Meer concreet ging het om een wereldomvattend olie-economisch stelsel onder hun leiding, dat de Amerikanen aan de anderen voorstelden. Die anderen waren daartoe niet bereid.
De mislukking van de Tokiose top kan de

aanzet geweest zijn tot zeer grote conflicten in de toekomst. Na Tokio konden de Amerikanen achteruit of vooruit. Anders gezegd: terugkrabbelen of doorzetten. Het accent kwam op het laatste.

Militair geduld

De Amerikaanse militaire voorbereidingen voor een conflict in het Midden-Oosten werden na Tokio verder versneld.
Al in de eerste weken van het drama rond de bezetting van de Amerikaanse ambassade in Teheran bleek hoezeer Carter en de zijnen alles aangrijpen om in het eigen land de geesten rijp te maken voor Amerikaans militair geweld in verafgelegen delen van de wereld. Voor het eerst sinds Johnson en Indo-China staat opnieuw de Amerikaanse 'eer' op het spel. Ongetwijfeld kan deze Amerikaanse politiek ook leiden tot confrontaties met de Sowjet-Unie. Niet alleen rond bv. Afghanistan, waar de Verenigde Staten trachten een door de Sowjet-Unie gesteund bewind in een complete burgeroorlog te verwikkelen.
Waarschijnlijker is echter dat het hoofddoel van de Amerikaanse strategie zich meer richt tegen de kapitalistische concurrenten. Ook al kan het creëren van een crisis met de Sowjet-Unie voor zo'n opzet het geschikte kader vormen, zogezegd de vlag waaronder de Amerikaanse interventie zich voltrekt. Dat was ook de manier waarop de Amerikanen na de Tweede Wereldoorlog hun macht over West-Europa consolideerden.
De Verenigde Staten hebben de oprichting bekend gemaakt van een Unilateral Forse voor het Midden-Oosten: een strijdmacht voor eenzijdige, snelle interventie. Deze Unilateral Force is kennelijk vooral gericht tegen Arabische landen die de voorkeur zouden geven aan andere beschermers dan de Amerikanen.

Er dient trouwens niet over het hoofd gezien te worden, dat ook de andere kapitalistische landen met het oog op het Midden-Oosten driftig aan het bewapenen zijn geslagen. Van Frankrijk is bekend dat het atoomwapens naar de Indische Oceaan overbrengt, naar het gebied voor de ingang tot de Golf. De versnelde Japanse herbewapening wordt bovenal door olie-overwegingen ingegeven, zoals openlijk wordt gezegd.
In het algemeneen kan gezegd worden dat de betrokkenheid van iedereen bij het Midden-Oosten, gewild of ongewild, groter wordt. Dat geldt ook voor Nederland, dat met Unifil in Libanon voor het eerst een militaire aanwezigheid in het Midden-Oosten heeft.

Het risico dat Westeuropese landen in oorlogsconflicten in het Midden-Oosten worden meegesleept schuilt ook in het feit dat een deel van de Amerikaanse strijdkrachten in Europa inzetbaar is voor het Midden-Oosten.
Duidelijk springt dit naar voren in de dubbelfunctie die de Amerikaanse luchtmachtbevelhebber in Europa, met hoofdkwartier in het Westduitse Ramstein, heeft. Deze functionaris, op het ogenblik John W. Pauly, is tegelijkertijd commandant van de NAVO-luchtstrijdkrachten in Midden-Europa (AAFCE, Allied Air Forces Central Europe, waaronder ook Nederland valt) èn commandant van de Amerikaanse luchtmacht in Europa en dat laatste gebied omvat óók het Midden-Oosten tot en met Iran...
De Amerikaanse wens atoomraketten in West-Europa te plaatsen heeft zeker óók te maken met de crisis in het Midden-Oosten. Komt het in het Midden-Oosten tot een confrontatie met de Sowjet-Unie dan kunnen de Amerikanen dreigen met hun raketten in West-Europa. De betrokken landen in West-Europa worden dan tot gijzelaars van de Amerikaanse politiek in het Midden-Oosten gemaakt.

De Iraanse crisis

De Amerikaans-Egyptisch-Israëlische onderhandelingen over de Camp David-accoorden waren zoals bekend uiterst moeizaam. Zij duurden zeer lang en toen het moment van ondertekening daar was, had in Iran een volksopstand het bewind van de sjah omvergeworpen.
Schematisch gezien kan men veronderstellen, dat de Amerikaanse strategie op twee peilers was opgebouwd. Aan de westelijke kant een Egyptisch-Israëlisch samengaan, aan de oostelijke kant van het Midden-Oosten de omvorming van het Iran van de sjah tot een tot de tanden gewapende politiestaat die als Amerikaanse gendarme kon optreden. Voor het tussenliggende Saoedi-Arabië zou daarmee externe beveiliging en afscherming gewaarborgd zijn.
Met de val van de sjah werd dus een hoofdpeiler onder het Amerikaanse machtsschema weggeslagen. Uit alles blijkt dat de val van de sjah in Amerika niet was verwacht. Bij de CIA zijn de koppen gerold omdat Carter niet van de werkelijke toestand op de hoogte was gesteld. Maar hoe kon een 'inlichtendienst' objectieve inlichtingen over de zwakte van de sjah doorgeven als het deze zelfde inlichtendienst was die in werkelijkheid de gehele operationele leiding van het doen en laten van het sjahbewind dicteerde? Want als er één ding duidelijk is geworden dan toch wel dat Iran onder de sjah een vanuit de Amerikaanse ambassade in Teheran bestuurd, beter gezegd, geterroriseerd, land was. De vergelijking met de Amerikaanse ambassade in Saigon, die het werkelijke regeringscentrum achter marionetten als Cao Ky en Van Thieu was, ligt voor de hand.
Een gangbare theorie is dat na de val van de sjah in Iran drie politieke krachten aanwezig zijn:

1. de liberale bourgeoisie (de 'bazar')
2. links: de mohieddin, fedajin, de arbeiders in de olieindustrie, studenten, de toudeh, en
3. de geestelijkheid (de 'moskee').

Vooral laatstgenoemde speelde tijdens de dictatuur van de sjah naarmate andere leidinggevende oppositiekrachten door de SAVAK werden uitgemoord, een steeds grotere rol.
Genoemde theorie houdt in dat een stabiele regeringsbasis in Iran alleen gevonden kon worden door een samengaan van minstens twee van deze drie krachten. Ter

vergelijking dient dan dat in het begin van de vijftiger jaren de anti-imperialistische regering van Mossadek steunde op een coalitie van de krachten 1. en 2.

Misrekening

Zoals gezegd was de val van de sjah een gigantische Amerikaanse misrekening. Ook in de Sowjet-Unie werden de gebeurtenissen kennelijk niet voorzien; in China trouwens evenmin, getuige het bezoek van partijvoorzitter Hua aan Iran in een laat stadium van het sjah-bewind. Het meest wist men van het gebeuren in Iran blijkbaar nog in West-Europa waar in Frankrijk en kennelijk ook wel in de Bondsrepubliek al vroeg in Khomeiny brood werd gezien.
De verjaging van de sjah mag dan een enorme Amerikaanse nederlaag geweest zijn, bijna alles duidt erop dat de Verenigde Staten nimmer van plan zijn geweest zich bij deze nederlaag neer te leggen. Hun antwoord was een verharding van de alles-of-niets-politiek, wat gezien de mogelijke consequenties op bv. oliegebied, in de andere westelijke landen toenemende ongerustheid opriep.
Iran was onder de sjah een land waar de Verenigde Staten een met niemand gedeelde, absolute invloed uitoefenden. Het zou kinderlijk zijn om te veronderstellen dat met de val van de sjah het Amerikaanse machtsapparaat binnen het land in één klap verdwenen zou zijn. Waarschijnlijk was de, onwettige, bezetting van de Amerikaanse ambassade in eerste instantie dan ook een poging van bepaalde groepen om juist het centrum van dàt machtsapparaat te treffen.
Vrijwel onmiddellijk na de val van de sjah kwamen vanuit de speciale crisisstaven in Washington intriges tot ontplooiing, gericht op het vergroten van de chaos in Iran. Een zekere gelijkenis met de Amerikaanse acties tot de-stabilisering van de binnenlandse toestand na de omverwerping van het fascisme in Portugal tekende zich af. Evenals in Portugal ontwikkelde zich in Iran een situatie die gekenmerkt wordt door heftige strijd binnen, en om het staatsapparaat. Bovenal was de Amerikaanse tactiek gericht op het verhinderen van een samengaan van de verschillende politieke krachten in Iran, in het bijzonder door het opzetten van de stedelijke burgerij tegen de Iraanse revolutie. Via de regering van Bazargan, die in het geheim besprekingen voerde met Brzezinski, werd gestreefd naar een langzaam terugwinnen van de macht. De groepen rond Khomeiny reageerden daarop keihard met het inzetten van hun voornaamste machtsmiddel, namelijk hun invloed onder de volksmassa's.
De communistische Toudeh en de meeste andere linkse groepen, streven daarbij naar een samengaan van links met de groepen rond Khomeiny. Dat mag een ingewikkelde strategie zijn, maar het is voor weinig tegenspraak vatbaar dat de volksmassa's, die tegen het imperialisme in beweging zijn gekomen, zich achter het vaandel van Khomeiny bevinden.

Israël en de Palestijnen

De gebeurtenissen in Iran staan niet alleen. In Saoedi-Arabië zijn inmiddels ook grote spanningen aan het licht getreden. Niemand ontkent thans meer dat het hele Midden-Oosten, alle conflicten aldaar, zogezegd 'naar de olie stinken'.
Dit laatste mag echter niet over het hoofd doen zien dat zich nieuwe verschijnselen voordoen. Verschijnselen die van **binnen**uit komen en diepe historische en sociale wortels hebben. In dat verband is verdere bestudering van het opkomende mohammedanisme zeer gewenst, ook in verband met landen als Indonesië.
De erupties in een hele reeks landen laten zien dat 'het Midden-Oosten-vraagstuk'

meer is dan alleen het Arabisch-Israëlisch conflict. Wat niet wegneemt dat het Arabisch-Israëlisch conflict en in de contexts daarvan de Palestijnse kwestie, van groot belang blijft en, zeker in een land als Nederland, ook in de binnenlandse politiek uiterst verdelend kan werken.
In Israël tekende zich in de maanden september, oktober en november een diepgaande, politieke crisis af. 'Havik' Begin, door Carter gebruikt om het Camp David-accoord met Egypte tot stand te brengen, zag zijn positie hollend achteruit gaan. Het kabinet-Begin begon uiteen te vallen en een aflossing van de wacht — mogelijk door de rechtse sociaal-democraten — leek in het verschiet te liggen.
De crisis in Israël is ongetwijfeld een fundamentele omdat hij gaat over de hoofdrichting waarin voortbestaan en macht moet worden gezocht.
Een deel van het Israëlische establishment wil dóórzetten: nederzettingen in de bezette gebieden en eventueel een nieuwe agressie in het zuiden van Libanon, mogelijk als inleiding voor een oorlog met 'aartsvijand' Syrië.
Een ander deel meent dat Israël over het toppunt van zijn macht heen is, voorziet een verzwakking van de Amerikaanse steun, constateert dat de steun in de wereldopinie door de agressie- en onderdrukkingspolitiek snel slinkt en wil een compromis met de buurlanden voordat de krachtsverhoudingen ongunstiger worden.
Onder deze omstandigheden heeft ook de beweging in het land voor een andere politiek nieuwe kansen gekregen. Niet alleen onder het Arabische bevolkingsdeel van Israël en onder de Arabische inwoners van de bezette gebieden, maar ook onder het joodse bevolkingsdeel waar de Vrede Nu-beweging tot ontplooiing is gekomen met de leus 'Better a land of peace than a piece of land'. (Beter een land van vrede dan een stuk land.)
Of dit alles werkelijk kan leiden tot een

Vrede Nu-beweging

overeenstemming, tot een akkoord dat onder de verschillende bevolkingsdelen een brede basis vindt, is nog de vraag. Het zal buitengewoon moeilijk zijn en op zijn minst veel tijd vergen en de kans is groot dat de ontwikkeling naar overeenstemming telkens weer zal worden doorkruist.

Standpunten PLO

Het zal ook zeer afhangen van de standpunten die de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie PLO verder zal ontwikkelen. De PLO kon het afgelopen jaar op een versteviging van zijn internationale positie bogen. Vooral de steun vanuit West-Europa nam toe (de ontmoetingen van Arafat met Brandt en Kreisky, de bezoeken van Arafat aan verschillende Europese landen etc.). Ongetwijfeld hangt

dit voor een deel samen met het nemen van grotere afstand tot de Verenigde Staten en vloeit de draai niet zozeer voort uit de wens steun te verlenen aan de legitieme rechten van de Palestijnen, als wel uit de behoefte de eigen entree in de Arabische olielanden te vergemakkelijken.
De PLO, die vanzelfsprekend alle steun incasseert die internationaal verkrijgbaar is, is een samenbundeling van een groot aantal krachten en organisaties. Als zodanig is zij in hoge mate representatief voor de Palestijnen, ook al leven deze eveneens in een 'diaspora'. Tegelijkertijd brengt het overkoepelend karakter mee dat de PLO tal van facetten heeft en soms gekenmerkt wordt door interne conflicten en uiteenlopende standpunten. De sterkste organisatie binnen de PLO is El Fatah, waarvan PLO-voorzitter Arafat de leider is. Daarnaast zijn er zeer progressieve vakbondsorganisaties, radikale organisaties als het Volksfront voor de Bevrijding van Palestina en groepen die verlengstukken zijn van Arabische staten.
Het program van El Fatah is altijd de bevrijding van heel Palestina geweest (onder opheffing van de huidige staat Israël) waarna in het vroegere Britse mandaatgebied één Palestijnse staat zou moeten worden gevestigd met een seculier (godsdienstig neutraal) karakter waarin mohammedanen, christenen en joden als burgers gelijke rechten zouden hebben.
Arafat heeft in recente interviews (bv. '8 Days Magazine' van 3-11-1979) gezegd dat voor de PLO 'twee oplossingen' denkbaar zijn.
Ten eerste de Palestijnse staat waarbij 'wij accepteren dat ook joden, alle joden, daarin leven'.
Ten tweede is de mogelijkheid dat 'wij onze staat oprichten op welk stukje grond ook dat bevrijd wordt of waarvan de Israëli's zich terugtrekken.'
Tussen deze twee oplossingen is, zoals iedereen weet, groot verschil. De eerste gaat uit van de opheffing van de staat Israël, de tweede laat de mogelijkheid van een voortbestaan open. Binnen de PLO bestaan hierover meningsverschillen.
Arafat zelf spreekt zich over de erkenning van het bestaansrecht van Israël niet rechtstreeks uit. 'Erkenning kan alleen tussen staten plaats hebben', zegt hij in hetzelfde interview. Wat waarschijnlijk neerkomt op: eerst een Palestijnse staat, al is het maar op de Westelijke Jordaanoever en in de Gaza-strook, en dan onderhandelen over 'erkenning'.

Nederlandse politiek

Wat de Nederlandse communisten betreft, zij hebben — in het begin vaak als enigen — de agressieve Israëlische politiek van verovering en onderdrukking consequent bestreden, overigens zonder ooit twijfel te laten bestaan aan het bestaansrecht van Israël en de noodzaak van garanties daarvoor.
Een oplossing van het Israëlisch-Arabische conflict is niet mogelijk in de vorm van exclusief-Amerikaanse dictaten en evenmin onder uitsluiting van de PLO als overkoepeling aan Palestijnse zijde.
Nederlandse contacten met de PLO, d.w.z. contacten op officieel niveau, zijn nodig als onderdeel van een Nederlandse politiek die bijdraagt tot vermindering van de spanning. Daar hoort ook bij aandrang op Israël, opdat de regering aldaar haar afwijzing van het recht der Palestijnen op een eigen staat laat varen.
In hoofdzaak komt dit neer op een teruggrijpen naar de grond-idee van het besluit van de Verenigde Naties van 1947 dat leidde tot de staat Israël, maar daarnaast uitging van de vorming van een tweede, Palestijnse, staat met onderlinge banden.

André Roelofs

Een jaar geleden leek de Industriebond NVV te gaan strijden voor een 36-urige werkweek. Dat was een eis die prachtig in het verlengde ligt van wat de vrouwenbeweging verlangt: een kortere werkdag, opdat meer vrouwen in staat zijn buitenshuis te werken en mannen meer tijd krijgen voor hun huishouden en gezin. Vandaar ook dat veel vakbondsvrouwen woedend waren toen het bestuur van de Industriebond de 36-uren-eis rap vertaalde in de leuze: voor een vrije vrijdagmiddag. Want dat laat de achturendag, die nu juist zo'n grote belemmering vormt voor de deelname van vrouwen aan het produktieproces, in stand.

NIET MEE BEMOEIEN?

Arie Groenevelt en Jan de Jong waren niet onder de indruk van die protesten. Jan de Jong was persoonlijk niet gebouwd op huishoudelijk werk, en hij zou dat andere mannen ook niet toewensen, zei hij in De Volkskrant. Met Groenevelt lag het weer anders: die werkte 60 tot 80 uur per week voor de Industriebond maar verrichtte daarnaast met gemak 'een deel van het gezinswerk', zoals 'schrobben, boenen, de kinderen 's nachts verzorgen, de vaat doen' en nog het een en ander — dus hij kon al helemaal niet begrijpen waar die vrouwen het over hadden. Vervelende, bemoeizuchtige feministen.
'We kunnen niemand tot iets verplichten, het gezinsleven en het verdelen van het werk daar is een privézaak', aldus het tweetal bestuurders. Later kwam prof. Van der Doel daar nogeens overheen met de observatie, dat je 'toch niet kunt controleren' of mannen dat vrije uur wel nuttig thuis zouden besteden, zodat het absoluut niet te voorspellen was of een kortere arbeidsdag de werkloosheid onder de vrouwen zou helpen bestrijden.
'We kunnen niemand dwingen', 'je kunt het niet controleren' — willen feministen dat? Voor zover mij bekend niet.
De enige vrouw die in verband met de strijd voor werk voor vrouwen onmiddellijk met het begrip plicht begon te schermen was Joke Kool-Smit, die een **arbeidsplicht** voor vrouwen wenst (een in Nederland tot dusver gelukkig onbekend verschijnsel) — maar Joke Kool-Smit behoort dan ook net als Arie Groenevelt, Jan de Jong en Hans van den Doel tot de Partij van de Arbeid.

De feministische beweging bemoeit zich inderdaad met de organisatie van het privé-leven, maar ze doet dat niet in de zin van bemoeienis van buitenaf, laat staan van bovenaf. Ze knoopt aan bij de verlan-

gens van grote massa's individuele vrouwen, die hun persoonlijke leven anders willen organiseren, maar daarin belemmerd worden door de manier waarop de man-vrouw-kind-verhouding in onze maatschappij is vastgelegd.
Tot voor kort werd de maatschappelijke arbeidsdeling tussen mannen en vrouwen — vrouw thuis in het gezin, man naar zijn werk — door een groot deel van de bevolking als tamelijk vanzelfsprekend ervaren. Maar nu grote groepen vrouwen het anders willen aanpakken, blijkt pas hoeveel maatschappelijke **inmenging** je moet overwinnen om te kunnen doen wat voor mannen volkomen normaal is: én werken én kinderen krijgen. Het gebrek aan crèches en de weigering van de overheid om er meer te bouwen — dat betekent inmenging in het privé-leven van tienduizenden gezinnen: een feitelijke verplichting voor moeders van kleine kinderen om thuis te blijven. Al die miljoenen woningen voor één gezin en de weigering om op een andere manier te gaan bouwen — is dat geen inmenging in de organisatie van het privé-leven van huidige en komende generaties, die bitter weinig meer te kiezen hebben?
De scheiding tussen wonen en werken, de slaapsteden, de sociale wetgeving, de hele organisatie van onze 'verzorgingsstaat', die er van uitgaat dat er naast elke man een gratis vrouw beschikbaar is voor bepaalde soorten werk — het is een dicht netwerk van bemoeienissen. Zoals de verhoudingen nu liggen, is de keus van 'de' vrouw voor het huishouden net zo vrijwillig als de keuze van 'het' arbeidskind voor lts of nijverheidsschool; niemand die hen verbiedt om wat anders te doen, maar het wordt wel bar moeilijk gemaakt.
Centraal in het systeem van bemoeienissen staat de arbeidsdeling, die vrouwen als sekse en elke vrouw individueel verantwoordelijk stelt voor het huishoudelijke werk en de verzorging van de kinderen. Het veroveren van het recht

en werken...

...en kinderen krijgen

voor vrouwen om op grond van persoonlijke keuzen en persoonlijke bekwaamheid aan hun leven vorm te geven, vereist het doorbreken van die arbeidsdeling.
Ook de CPN heeft mijns insziens de taak om zich daar naar vermogen voor in te zetten. Uiteraard kan een partij niet zeggen: 'elke man moet zoveel uur aan huishoudelijk werk besteden'. Partijen dienen überhaupt geen instructies te geven over het privé-leven van mensen. Maar ze kan wel zeggen: deze maatschappij is georganiseerd in privé-verhoudingen, waarin noodzakelijk veel werk wordt verricht. Het is maatschappelijk achterhaald, onrechtvaardig en ongewenst, dat juist de mensen met een vrouwelijk lichaam al dat werk moeten doen.
Vanuit die optiek zouden wij ons als partij nader kunnen bezinnen en inzetten voor de maatschappelijke veranderingen, die deelname van mannen aan het huishoudelijke- en gezinswerk kunnen vergemakkelijken en op den duur tot een algemeen aanvaard maatschappelijk verschijnsel zullen moeten maken. Dat vergt ook strijd tegen ideologiën over 'mannenwerk' versus 'vrouwenwerk' en 'aangeboren' bekwaamheden per sekse. Het is heel goed mogelijk als partij actief te zijn ten behoeve van een meer verlichte meningsvorming op dit gebied, zonder nu direct met 'officiële standpunten' te hoeven komen.

Maar zijn er dan niet veel vrouwen, die liever thuis voor hun gezin zorgen dan buitenshuis gaan werken? O jee, ja, en dat is geen wonder ook. Maar het zijn er minder dan tien jaar terug, en over nog eens tien jaar zullen het er stellig nog minder zijn.
De ontwikkeling is, dat steeds meer vrouwen óók buitenshuis willen werken en dat is een progressieve ontwikkeling. Het vergt de bouw van meer goede crèches, het scheppen van meer en zinvoller werk, en verkorting van de arbeidsdag. Het vergt ook een meer gelijke betrokkenheid van alle volwassen mensen bij het reproduktieproces. Voor beide seksen zal dat op den duur een verbetering van de kwaliteit van het bestaan blijken te zijn. Het denkbeeld van een 'natuurlijke' voorbeschikking van bepaalde groepen voor bepaalde maatschappelijke taken is primitief. Hoe ontwikkelder en beschaafder een samenleving, hoe minder gewicht er wordt gehecht aan verschillen tussen **groepen** mensen, in verhouding tot de verschillen tussen individuen. In de vorige eeuw dachten de meeste gegoede burgers dat armen en arbeiders 'anders' waren, dat ze niet dezelfde behoeften en capaciteiten hadden als zijzelf. Het 'anders zijn' van zwarte en bruine mensen (en dat komt altijd neer op hun **minder** zijn) is een domme maar hardnekkige mythe, die door communisten altijd bestreden is; ook om des te effectiever tegen koloniale knechting en onderdrukking te kunnen strijden. Vrouwen zijn evenmin 'anders' op een manier die hun afwijkende maatschappelijke positie rechtvaardigt. Dit is geen pleidooi voor gelijkschakeling — juist het omgekeerde. Het een pleidooi tegen een primitief soort denken, dat onder het liberale motto 'verschillen moeten er zijn' het algemeen menselijke ontkent en individuele verschillen platwalst.

Marisca Milikowski

De veranderingen, die zich sinds een aantal jaren in Amsterdam voltrekken, zijn niet gering. Onder invloed van de wijzigingen in het economisch patroon van de stad vindt er een grote verandering in de samenstelling van de bevolking plaats, terwijl de vraagstukken, samenhangend met de stadsvernieuwing en de woningnood tot een grote verschuiving van de bevolking leiden — vooral naar de kop van Noord-Holland, Purmerend, Lelystad en Almere.

DE CPN IN EEN STAD IN BEWEGING

De bevolking van Amsterdam daalt, zoals in alle grote steden. Was het jaar 1958 een hoogtepunt wat het aantal inwoners betreft, te weten 872.428, sindsdien vermindert het bevolkingsaantal zeer snel. In 1972 voor het eerst onder de 800.000, ultimo 1977 waren dat er nog 728.746. Ieder jaar neemt het inwonersaantal met 10 tot 15.000 mensen af en naar het zich

Opmerkingen over het partijwerk in Amsterdam

laat aanzien zal deze ontwikkelingen nog wel enkele jaren doorgaan. Toch geven deze cijfers nog lang geen juist beeld van de grote verandering, die zich voltrekt. Dat kan pas duidelijk worden aan de hand van onderstaand staatje van vestiging en vertrek, dat duidelijk maakt hoe in een aantal jaren een grote doorstroom binnen de Amsterdamse bevolking plaatsvindt.

Over 1977 ontstaat het volgende beeld.

	vestiging	vertrek
januari	2427	3270
februari	2286	2693
maart	2626	3229
april	2955	2906
mei	2088	3156
juni	2543	3524
juli	2117	3419
augustus	3083	3667
september	3147	3578
oktober	2602	3410
november	2701	3676
december	2211	3646
totaal	**30786**	**40174**

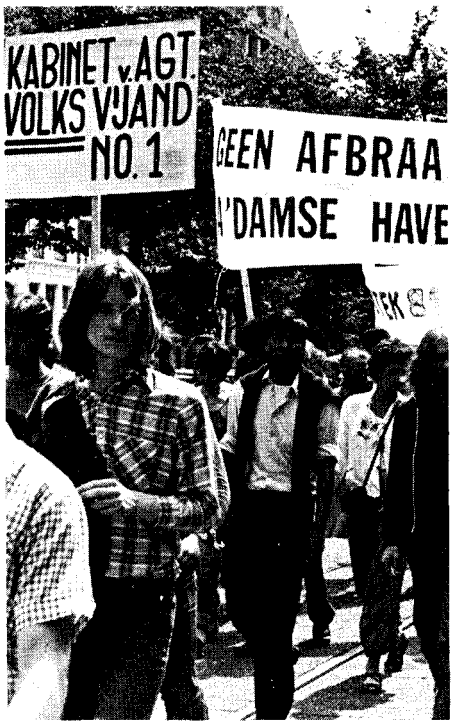
Ruim 30.000 nieuwe inwoners kwamen dus de stad in, terwijl er ruim 40.000 vertrokken. Jaar in, jaar uit voltrekt deze beweging zich, zodat werkelijk op massale schaal een wijziging van de samenstelling van de bevolking plaats vindt.
Van de totale Amsterdamse bevolking is 15,5% boven de 65 jaar. Ruim 52.000 inwoners hebben een vreemde nationaliteit. Al deze cijfers geven aan hoe

complex de situatie is waar de Amsterdamse partij op in moet werken. De voortdurende veranderingen in de bevolking hebben hun invloed op de activiteit en inzet van de partij. Ze laten zien dat **verstarring** onvermijdelijk moet leiden tot **teruggang.** Een actieve, levendige politiek en een voordurende intensieve benadering van de mensen blijft dan ook een eerste vereiste.

Veranderingen in de partij

De veranderingen die zich voltrekken zijn de partij ook niet voorbij gegaan. Onder degenen die de stad verlaten zijn ook veel communisten. Daardoor konden bv. snel partij-afdelingen worden opgericht in nieuwe plaatsen zoals Lelystad en Almere, waar vertegenwoordigers van de partij door de bevolking direct in de vertegenwoordigende lichamen werden gekozen. Andersom is de komst van partijgenoten uit het land naar Amsterdam veel minder groot. Dat betekent, dat de belangrijke groei die de partij in Amsterdam doormaakt en die nog steeds een netto groei is, bestaat uit nieuw gewonnen leden, een aanwas die groter is dan het aantal partijgenoten dat de stad verlaat. Een interessant verschijnsel daarbij is, dat deze nieuwe leden vaak jonge mensen zijn, die uit plaatsen in het land komen waar geen partij-afdeling bestaat en daardoor in Amsterdam voor het eerst kennismaken met communisten en met de partij. Die directe ervaring met onze partij, met haar politiek en met haar activiteit brengt ze tot het lidmaatschap. Het kan een aanwijzing zijn voor de mogelijkheid van oprichting van veel partij-afdelingen, ook in de kleine plaatsen van ons land! Tegelijkertijd geeft het de betekenis aan van de noodzaak om de verbetering van het interne partijleven, de scholing en de ledenvergaderingen zeer serieus en intensief ter hand te nemen.
Zoals uit het toenemende ledental blijkt, reageert de partij op de veranderingen, die

zich in de stad voltrekken, zeer positief en is er geen sprake van terugvallen op oude bastions. Integendeel, de stagnaties die optreden laten zich eerder zien in de afdelingen met een minder snel wisselende bevolking in de buurt, zoals bv. in de westelijke tuinsteden.
De meest interessante ontwikkeling tekent zich af in de Bijlmermeer, waar een zeer grote en actieve partij-afdeling bestaat, die zich met werkelijk alle politieke en bestuurlijke vraagstukken die zich in deze wijk voordoen bezig houdt en leiding geeft aan belangrijke stukken strijd, zoals tegen de hoge huren, de parkeertarieven, de aantasting van de voorzieningen door Bestek '81. Bij de verkiezingen voor de gemeenteraad kreeg onze partij in deze wijk ruim 9% van de stemmen. Over de hele stad was dat 10,7%.

Bedrijven

Bij de ontwikkeling van het partijwerk kan niet worden voorbijgegaan aan de grote veranderingen die er in Amsterdam ook plaatsvinden op economisch gebied.
Een groot aantal industriële bedrijven verkeert in ernstige moeilijkheden of is zelfs gesloten. Bedrijfstakken als de leer- en textielindustrie zijn praktisch verdwenen, de haven is sterk teruggelopen, terwijl ook de Amsterdamse metaalindustrie achteruitgaat. De scheepbouw is in zeer ernstige moeilijkheden, met een sterke inkrimping van personeel bij de NDSM en een samengaan met de ADM, terwijl de werf Verschure van het IHC-concern aan de Zamenhofstraat wordt gesloten. Daartegenover staat een belangrijke groei in de financiële sector, waar ca. 24.000 mensen werken bij de banken en 9500 bij het verzekeringswezen. Een ander concentratiepunt van moderne bedrijven is Schiphol, waar eveneens ca. 24.000 mensen werken.
De ontwikkeling van het werk van de partij naar deze zich ontwikkelende bedrijfstakken gaat nog uiterst langzaam en vraagt een grote inzet van kaders, vooral omdat de concentratiepunten van het partijwerk op die bedrijven waar de partij traditioneel altijd een grote invloed heeft gehad, niet mag worden losgelaten, o.m. gezien de positie die zij innemen in de strijd voor loon en sociale voorzieningen.

Politiek centrum

De bovengeschetste veranderingen in de stad geven in een vogelvlucht een beeld van de nieuwe problemen waar de partij in Amsterdam voortdurend mee wordt geconfronteerd. De invloed en uitstraling van de twee universiteiten die de stad kent op het politieke leven is van niet geringe betekenis in dit geheel. Natuurlijk, er zijn meer vraagstukken. De zelfs naar landelijke verhoudingen merkwaardige ontwikkelingen in de Amsterdamse PvdA, die er in eigen rijen toe leidt dat voortdurende meningsverschillen uitgroeien tot kolossale en onoverbrugbare conflicten en het aan de kant zetten van mensen. Diezelfde PvdA, met haar grote aantal stemmen en met 19 zetels in de gemeenteraad, functioneert in de meeste Amsterdamse buurten niet en ontbreekt bij de grote strijdpunten in de actie. Toch doet dit niets af aan het feit, dat Amsterdam het centrum van politieke activiteit en strijd is, en dat communisten er in slagen op reeksen van punten voortdurend grote delen van de bevolking in beweging te brengen.
Talloze grote bewegingen in ons land, en niet alleen uit het verleden, hebben hun bakermat in Amsterdam. Ook de acties tegen de neutronenbom en tegen de invoering van nieuwe raketten brengen steeds opnieuw duizenden mensen op de been. De nationale manifestatie vorig jaar tegen de N-bom, met alles wat er aan vooraf ging — zoals de handtekeningen-

campagne — had een vèrstrekkende uitwerking in Amsterdam. In iedere straat hingen de affiches, overal kwam je mensen tegen met het insigne 'Stop de N-bom'. Deze campagne heeft nog steeds een geweldige uitwerking, wat merkbaar is in de zich nog steeds ontwikkelende beweging voor de vrede, waarin een nauwe samenwerking is ontstaan met andere vredesgroepen en organisaties.
Ook de anti-Bestek-beweging, met z'n massamanifestatie op de Dam in juni, is er een voorbeeld van hoe intensief in Amsterdam het politieke leven zich ontwikkelt en van welke grote invloed het werken van onze partij daarop is.
Opvallend in dat geheel is de grote kennis en ervaring die de partij in toch vrij korte tijd heeft opgedaan in een hele reeks van vraagstukken, waar ze zich voorheen nauwelijks of in het geheel niet mee bezig hield. Er zijn in Amsterdam praktisch geen acties of bewegingen, waar communisten geen initiatief nemende rol in vervullen. Dat geldt voor direct stedelijke zaken, maar ook voor de vraagstukken van landelijke en internationale politiek. Er heeft zich een geweldig potentieel van actieve communisten ontwikkeld, die een zeer breed terrein bestrijken.
Van niet gering belang daarbij is dat ook veel van deze kameraden zich in die bewegingen zelf hebben ontwikkeld en op grond van hun ervaringen in die beweging de weg naar onze partij hebben gevonden. Dat bevestigt de idee, dat de mensen door de strijd zelf en door de kennismaking in die strijd met onze partij tot het lidmaatschap komen.
Kunnen we met die ontwikkeling tevreden zijn?
Slechts in zekere zin. Want de groei van de partij gaat langzamer dan de mogelijkheden zijn. We moeten zelfs vaststellen dat die groei langzamer gaat dan een jaar terug.
Daar liggen problemen van politieke en organisatorische aard aan ten grondslag. het is waar dat er langer gepraat moet worden om de mensen van het lidmaatschap te overtuigen. Onder invloed van de propaganda van onze tegenstanders is het nodig met meer argumenten de discussie in te gaan.
Het is ook waar dat in het achter ons liggende jaar de propaganda in het district achteruit is gegaan en ook de systematische werving voor de krant en nieuwe leden is teruggelopen. Niet door een verminderde activiteit. Veel eerder kan worden gezegd, dat door de grote hoeveelheid activiteit dit deel van het werk is achtergebleven. Toch geeft dit een ernstig tekort in de politieke oriëntatie van het werk aan. Het verzuim om juist in de beweging en actie de discussie over het lidmaatschap van de partij en het abonnement op De Waarheid aan te gaan, kan nooit worden weggepraat met de drukte in de beweging. Het is een onderschatting van de rol en de positie van de eigen partij. Tenslotte geeft ook de groei van de partij in de actie, de politieke bewustwording van de mensen die in strijd staat, aan.

Roel Walraven

Roel Walraven is politiek secretaris van het Amsterdamse district van de CPN en lid van het dagelijks bestuur van de CPN.

RECTIFICATIE

In het stuk Partijen-pluralisme: lof der verscheidenheid in het december-nummer zitten een aantal verwarrende zetfouten.
Op blz. 434 de 8e regel van onder moet er gelezen worden: niet de strijd voor een vaag 'ideaal', dat alle moeilijkheden van mens en maatschappij *conflictloos* oplost,.
En op blz. 439 de 15e regel van boven: Onze strijd is vooral gericht op het *opheffen* van een toestand die het de mensen in wezen onmogelijk maakt om de verantwoordelijkheid die ze voelen en willen dragen, ook praktisch te realiseren.

'Protesteert tegen de afschuwelijke jodenvervolgingen', was de kop van de oproep van de illegale CPN voor de Februaristaking 1941. 'Onverdraagzaamheid ten opzichte van ieder teken van anti-semitisme of herleving van fascisme', staat in de oproep van de CPN voor de herdenking van de vierde mei en de viering van de vijfde mei 1979.
Dit tekent een lange periode van strijd van democraten en anti-fascisten tegen elke vorm van rassisme en rassendiscriminatie. Een strijd die nodig is ter wille van de democratie, terwille van de mensheid. Die strijd heeft toen, in de periode 1940-1945, mensenlevens gekost. Zoals ook nu de strijd tegen de apartheid in Zuid-Afrika.

RASSEN-DISCRIMINATIE VERBODEN

Theorie en praktijk

Rassisme is, zoals de geschiedenis heeft laten zien, de meest beestachtige onderdrukking en ontrechting van groepen mensen uit de bevolking. Rassisme leidt uiteindelijk tot volkerenmoord.
De Blut und Bodentheorie van de nazi's, de ideologie van de uber- und Unter-Mensch, werd gehanteerd als demagogisch wapen dat een heel volk, althans het grootste deel daarvan, kon vergiftigen. Het Duitse volk moest bloeddronken worden gemaakt. Niet de multinationals waren de schuld van de ellende, werkloosheid en woningnood, maar het 'internationale jodendom, de plutocraten'. Primitieve instincten werden opgezweept tot massamoord en veroveringsoorlogen.

Vraagstuk opnieuw actueel

De laatste jaren wordt het vraagstuk van bestrijding van rassisme en rassendiscriminatie opnieuw actueel, ook in Nederland. Rassistische clubjes als de Nederlandse Volksunie, het Nationaal Jeugdfront, de Nationale Partij Nederland en diverse andere, worden steeds brutaler in hun optreden. Vaak ook worden hun activiteiten, ondanks verbale veroordelingen, welwillend toegelaten door plaatselijke en justitiële autoriteiten. Sommige media spelen een kwalijke rol door de rassistische oprispingen voluit en zonder bestrijding te etaleren. Daartegenover staat het optreden van de bevolking, van anti-fascistische organisaties, die keer op keer en in diverse vormen hebben laten merken dat voor fascistisch tuig in onze samenleving geen plaats is.
En het is duidelijk dat de acties van de bevolking ook moeten leiden tot optreden van justitie en politie, voordat het te laat is. Redeneringen , smoesjes voor niet-optreden, als 'het zijn maar kleine groepjes', 'eigenlijk is er niets aan de hand', 'men moet geen olie op het vuur gooien', snijden geen hout. Kleine gezwellen kunnen tot dodelijke uitgroeien, als ze niet tijdig weggesneden worden.
Ook de argumenten van goedwillende lieden, dat men eerst de oorzaken van het rassisme moet aanpakken, kunnen fataal werken. Natuurlijk is er samenhang met de

huidige crisis in het kapitalisme, met de werkloosheid en woningnood. Natuurlijk moet ook dat bestreden worden en is het zeker dat een oplossing van de vraagstukken een belangrijke voedingsbodem wegneemt voor rassistische ideeën. Maar hoe kan men met vrucht het kapitalisme bestrijden, als rassendiscriminatie wordt toegelaten?
'Een volk dat een ander volk onderdrukt, kan niet waarlijk vrij zijn', zei Marx, toen hij het vraagstuk van de nationale onafhankelijkheid behandelde. Deze uitspraak over de relaties tussen de naties in internationaal verband, kan men ook toepassen op de relaties binnen nationaal verband. Als resultaat van de koloniale politiek zijn de afgelopen jaren tienduizenden Surinamers naar ons land gekomen. Als resultaat van de vernietiging van werkgelegenheid in landbouw en industrie in hun landen zijn tienduizenden buitenlandse arbeiders uit Turkije, Marokko, Griekenland, Spanje, Portugal, naar ons land gekomen, na een agressieve wervingscampagne door de grote concerns.
Ongetwijfeld gaf en geeft dit problemen op het gebied van volkshuisvesting, onderwijs en, bij toenemende crisis, op het gebied van de werkgelegenheid.
Problemen die door een kapitalistische regering afgewenteld worden op de ruggen van de Nederlandse werkende bevolking.
Dit veroorzaakt spanningen en irritaties, die vergroot worden door verschillende gewoonten en gebruiken, door culturele barrières.
Duidelijk is dat die problemen niet opgelost worden door een strijd om de verdeling van de 'koek' tussen enerzijds de 'oorspronkelijke' Nederlandse bevolking en anderzijds de nieuwe toegevoegde bevolkingsgroepen van elders. Nodig zijn extra maatregelen, die afgedwongen moeten worden door actie, door strijd tegen Bestek '81. Het opkomen voor sociale gelijkheid, voor gelijke rechten voor iedereen, zonder onderscheid op grond van huidskleur, nationale of ethnische afstamming, is een wezenlijk onderdeel van die strijd.
Dat vergt ook een onverzoenlijk optreden tegen elke vorm van rassisme en rassendiscriminatie, tegen verspreiding van rassistische ideeën en tegen organisaties die zich hieraan schuldig maken.

Aantasting mensenrechten?

Maar, zo zullen enkelen u toeroepen, dit betekent aantasting van de vrijheid van meningsuiting en aantasting van de vrijheid van vereniging en vergadering. Sommigen zullen zelfs, zoals kortgeleden nog de vroede vaderen en moederen van de gemeente Soest, een beroep doen op het Europees Verdrag van de rechten van de mens. Anderen zullen zich fijnzinniger uitdrukken, zoals de politicoloog Eskes, die een 'juridisch' proefschrift voorbereidt over het onderwerp 'Verboden politieke partijen'. In diverse artikelen in het Nederlands Juristenblad maakt hij duidelijk wat zijn lijn zal zijn (1): Die van de oneindige tolerantie, die leidt tot onderdrukking en ontrechting. Enerzijds wordt lippendienst bedreven door afschuw uit te spreken over het rassistische drijven van de NVU en dergelijke clubjes. Anderzijds vindt Eskes dat de NVU niet verboden mag worden, dat de NVU tijdens verkiezingen radio- en televisiezendtijd moet hebben en aan de verkiezingen moet kunnen deelnemen.
'Het verbieden van politieke partijen', zo zegt hij, 'betekent een opereren aan de rand van een democratisch bestel. Het is het eerste middel waarnaar de dictatuur grijpt'. En even verder: 'Door de NVU tot de verkiezingen toe te laten behoudt men in ieder geval een betrouwbare graadmeter ten aanzien van de invloed en aanhang van de partij'. Eskes zal terzijnertijd wel beloond worden met een hoog-

leraarschap en regelmatig voor radio en televisie mogen optreden als de 'bij uitstek deskundige' in dit soort vraagstukken. Toelaten van rassistische clubjes als de Nederlandse Volksunie, betekent het toelaten van rassistische praktijken. Natuurlijk zal de overgrote meerderheid van de bevolking de politiek van dit soort lieden afwijzen, zoals al dikwijls gebleken is. Waar zij ook verschijnen, zij worden weggehoond en weggejaagd. Ook dat is een betrouwbare graadmeter!
Het gaat uiteindelijk niet om de vraag of er misschien een paar honderdduizend oud-NSB-ers te vinden zijn, die voldoende stemmen kunnen opleveren voor het halen van de kiesdeler. Waar het om gaat is dat het niet-verbieden van de NVU c.s. een aanslag betekent op de democratie.
De kracht van een democratie, de mogelijkheid tot mobilisatie van democraten en anti-fascisten, is ook dat zij on-democratische praktijken, het preken van rechteloosheid voor bepaalde delen van een bevolking, aan banden kan leggen. Dat is een waarborg voor het behoud van de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van vereniging en vergadering. Uiteindelijk gaat het om de verdediging en uitbreiding van de mensenrechten en niet om de invoering van Mentenrechten.
Het optreden van de bevolking tegen rassisme en rassendiscriminatie en de eisen die daarbij gesteld worden, moet gevolgd worden door maatregelen van justitie en politie en door het verbieden van elke vorm van rassistische demonstratie. Lankmoedig en wankelmoedig handelen of nalaten van de politiek verantwoordelijke autoriteiten leidt er toe dat fascistische en rassistische organisaties steeds doldriester optreden.
Wat is nu het globale beeld in Nederland? Dat er opgetreden wordt is duidelijk. Maar is het voldoende? Soms worden rassistische manifestaties verboden, soms worden zij toegestaan. Soms leidt verspreiding van rassistische ideeën tot strafrechtelijke vervolging, soms niet. De NVU wordt door de Amsterdamse rechter tot verboden vereniging verklaard, maar kan daarna ongestoord blijven bestaan. Het beeld is wisselend en vaak afhankelijk

van de druk die door acties van anti-fascisten uitgeoefend wordt. Soms lijkt het er ook op dat demonstraties van rassistische clubjes door de plaatselijke autoriteiten eerder verboden worden uit angst voor 'ordeverstoringen', die uit kunnen gaan van tegen-acties, dan uit het besef van de waarde van het verbod op rassendiscriminatie.
Er is geen duidelijk consistent beleid en dat schept risico's. Toch zijn de juridische middelen om rassistische praktijken te bestrijden aanwezig, al leert de ervaring dat de wetgeving op dit punt verscherpt moet worden, omdat teveel vrije beleidskeuze wordt opengelaten. Vervolging van rassendiscriminatie kan en mag niet afhangen van een willekeurige toepassing van rechtsnormen. Opportunisme bij de vervolging van politieke misdaden leidt tot ontkrachting van de democratie.

UNO-verdrag 1966

Willekeur, niet voortdurende bestrijding, is ook in strijd met de verplichtingen die de Nederlandse regering op zich heeft genomen bij de ratificatie van de verdragen van de Verenigde Naties. In 1966 werd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties een Verdrag tot uitbanning van elke vorm van rassendiscriminatie aangenomen (verder genoemd UNO-verdrag 1966). Het verdrag heeft uiteraard een voorgeschiedenis. Hiervan noem ik twee aspecten.
Ten eerste is het een internationale reactie op de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog, op de Blut und Bodentheorieën van Hitler en zijn trawanten, die hebben geleid tot een volkerenmoord op miljoenen joden en tot de veroveringsoorlogen. Deze 'verlate' reactie werd voorafgegaan door de internationale verdragen in en vlak na de Tweede Wereldoorlog (Potsdam, Jalta en de diverse verdragen inzake de vervolging van oorlogsmisdaden), door de oprichting van de Verenigde Naties en de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens van 1948. De koude oorlog betekende echter een rem op de verdere ontwikkeling van internationale normen inzake de mensenrechten.
De Verenigde Staten gingen tijdens de regering van Eisenhower zelfs zo ver dat zij verklaarden geen enkel UNO-verdrag te zullen aanvaarden, zoals dr. Th. C. van Boven vermeldt. 2)
Ten tweede kwamen in de Verenigde Naties in de loop van de vijftiger en zestiger jaren steeds meer landen uit de Derde Wereld, nadat hun nationale onafhankelijkheid bevochten was door de bevrijdingsbewegingen. Een eerste overwinning van deze landen werd behaald door de Dekolonistieverklaring van 1960, waarin het zelfbeschikkingsrecht werd vastgelegd. Dit betekende ook een doorbraak in de ontwikkeling van de internationale rechtsnormen. Het leidde tenslotte tot het UNO-verdrag 1966 en vervolgens tot het verdrag van 1973 over de bestrijding en bestraffing van het misdrijf apartheid. Het UNO-verdrag 1966 verplicht de Nederlandse regering tot het nemen van maatregelen ter bestrijding van rassisme en rassendiscriminatie. Bovendien moet om de twee jaar een rapport uitgebracht worden aan een Internationale Commissie van Toezicht.
In het bestek van dit artikel zal ik mij vooral richten op drie bepalingen van het verdrag. Dat wil overigens niet zeggen dat de andere bepalingen, die maatregelen voorschrijven inzake huisvesting, onderwijs e.d. van minder belang zouden zijn.

De drie bepalingen kunnen als volgt omschreven worden:
— *in geen enkele wet of praktijk mag rassendiscriminatie vastgelegd worden en de regeringen moeten ervoor zorgen dat alle autoriteiten, ook op lokaal niveau, deze verplichting nakomen.*

— de verspreiding van rassistische ideeën, het aanzetten tot rassendiscriminatie en het verlenen van steun aan rassistische activiteiten moeten bij de wet strafbaar worden gesteld...
— alle organisaties, die rassendiscriminatie in de hand werken of daartoe aanzetten, moeten onwettig en verboden worden verklaard.

In deze (niet-letterlijke) omschrijving komt duidelijk naar voren dat bestrijding van rassisme en rassendiscriminatie een inbreuk op andere vrijheidsrechten, zoals de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van vereniging en vergadering, rechtvaardigt. Het stelt ook grenzen aan de wijze waarop de pers, radio en televisie informatie mogen verstrekken over rassistische praktijken. De manier waarop informatie gegeven wordt mag niet neerkomen op de 'verspreiding van rassistische ideeën'. Ter uitvoering van het UNO-verdrag 1966 zijn in Nederland krachtens de wet van 18 februari 1971 een aantal nieuwe bepalingen ingevoerd in het Wetboek van Strafrecht en enkele andere wetten. 3) Bovendien zal bij de nieuwe grondwetswijziging een anti-discriminatie-artikel opgenomen worden.
De nieuwe wetgeving is ongetwijfeld een belangrijke vooruitgang en betekent ook een overwinning van de anti-fascistische krachten in ons land. Intussen heeft de praktijk echter laten zien dat het invoeren van wettelijke bepalingen op zichzelf niet voldoende is en dat ook verscherping van de wetgeving nodig is. Degenen, die een scherper optreden van politie en justitie eisen, staan wat dit betreft niet alleen. Dit blijkt ook uit de discussies in de Tweede Kamer over de zogenaamde 'niet-joodverklaringen' en uit het feit dat de Internationale Commissie van Toezicht van de Verenigde Naties de Nederlandse regering op het matje heeft geroepen. 4) De stelling van de Nederlandse regering in haar vierde rapport 5) aan de Internationale Commissie dat zij 'een aktieve politiek voert ter uitvoering van het verdrag' is dan ook beslist onhoudbaar. Aan de hand van een aantal voorbeelden zal ik dit illustreren.

Het begrip rassendiscriminatie

Als men een bepaalde handeling of daad strafbaar wil stellen, moet omschreven worden wat precies bedoeld wordt. Dit is, wanneer het gaat om het begrip 'rassendiscriminatie' juridisch niet zo eenvoudig. 6)
In ieder geval moet voorkomen worden dat de begripsomschrijving in de rechtspraktijk leidt tot een soort 'onderhuidse sibbekunde', waarbij maten van schedels en neuzen genomen worden, of gekeken wordt naar de vraag of iemand lichtbruin of donkerzwart is. Bestrijding van rassendiscriminatie vergt juist iedere vermijding van de quasi-wetenschappelijke rassenideologie uit het Derde Rijk. Het uiterst dubieuze begrip 'ras' kan en mag buiten de biologie geen enkele betekenis hebben. In de juridische omschrijving van rassendiscriminatie mag dus het begrip 'ras' geen enkele zelfstandige rol hebben en moet steeds samenhangen met andere kenmerken. Dit uitgangspunt is ook toegepast in artikel 1 van het UNO-verdrag 1966:
'elke vorm van onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur op grond van ras, huidskleur, afkomst, of nationale of ethnische afstamming, die ten doel of tengevolge heeft dat de erkenning, het genot of de uitoefening, op voet van gelijkheid, van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden op politiek, economisch, sociaal of cultureel gebied, of op andere terreinen van het openbare leven worden tenietgedaan of aangetast.'

Deze uitgebreide begripsomschrijving maakt in theorie elke juridische spits-

vondigheid om aan de verplichtingen van het verdrag te ontkomen onmogelijk. Uit de strekking en samenhang blijkt duidelijk dat onder het begrip 'rassendiscriminatie' van het verdrag ook bijvoorbeeld antisemitisme valt, ook al zijn joden, ook in biologische zin, geen apart 'ras'.
Daarom is het ook verwonderlijk dat in de Nederlandse wetgeving wel het begrip 'discriminatie' in artikel 90 quater Wetboek van Strafrecht duidelijk omschreven is, maar in de artikelen, waarin de strafbaarstellingen staan, slechts het kenmerk 'ras' genoemd wordt. Zo luidt bijvoorbeeld artikel 137c van het Wetboek van Strafrecht:
'Hij die zich in het openbaar, mondeling of bij geschrift of afbeelding, opzettelijk beledigend uitlaat over een groep mensen ***wegens hun ras,*** *hun godsdienst of levensovertuiging, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of geldboete van ten hoogste tienduizend gulden.*

De cryptische uitspraak van minister van Justitie, Polak, die de wetsvoorstellen verdedigde, maakte de toestand ook niet duidelijk: *'nu het verdrag het begrip ras nogal ruim opvat door naast ras te spreken van nationale en ethnische afstamming, huidskleur en afkomst, heeft de rechter een voldoende richtsnoer om dit begrip te bepalen.'*
Zo'n uitspraak alleen al wekt argwaan. Het gaat immers niet om bepaling van het begrip 'ras', maar om een omschrijving van het begrip rassendiscriminatie. In de rechtspraktijk heeft de beperkte begripsomschrijving in een enkel geval al tot problemen geleid. Dit bleek bijvoorbeeld uit een uitspraak van het Gerechtshof van Den Haag (1975), die de uitlatingen van Glimmerveen c.s. wel beledigend achtte jegens 'Surinamers en Antillianen', maar niet vanwege hun 'ras'. Volgens het Hof kon vanwege de 'multiraciale samenleving' in Suriname en de Antillen niet gesproken worden van rassendiscriminatie in de zin van de Strafwet. In cassatie werd deze uitspraak echter vernietigd door de Hoge Raad: de begrippen moeten uitgelegd worden in de zin van de omschrijving van het UNO-verdrag. Dit soort onzekerheden schept echter risico's. Er moeten duidelijke richtlijnen zijn voor het Openbaar Ministerie en de rechterlijke macht. 'De rechtsvindende arbeid van de rechter is in deze nog maar net begonnen en dit aspect alleen al maakt het de moeite waard de uitspraken in de toekomst met belangstelling te volgen', zo zegt mr. Barnhoorn in het Nederlands Juristenblad. 6)
Dit vertrouwen in de Nederlandse rechter is ontroerend, maar gezien alle ervaringen (stakingsvonnissen, Menten-zaak enz.) misplaatst.
Het recht op optreden tegen rassisme en rassendiscriminatie moet niet 'gevonden' worden, maar in de wet staan.

De minlijn

Ondanks de beperkingen in een aantal formuleringen is duidelijk, dat rassendiscriminatie, de verspreiding van rassistische ideeën, het aanzetten tot rassenhaat of gewelddadig optreden tegen bepaalde bevolkingsgroepen en het 'anders dan ten behoeve van zakelijke berichtgeving' openbaar te maken van rassistische uitlatingen bij de wet verboden en strafbaar is gesteld. Dit dwingt tot een actief opsporings- en vervolgingsbeleid van justitie en politie. Is dit niet aanwezig dan kan de politiek verantwoordelijke autoriteit, de minister van Justitie, in de Staten Generaal ter verantwoording worden geroepen. In diverse gevallen is opgetreden, dat is waar. In talrijke situaties heeft echter geen opsporing of vervolging plaatsgevonden, ondanks klachten die de justitie bereikten. De huidige Nederlandse wetgeving moet als een minimum beschouwd worden. **Maar**

in de praktijk wordt de minlijn ingevoerd. En dat is onaanvaardbaar. Het gaat immers om ernstige vormen van politieke criminaliteit. Van het begin af aan zijn er aarzelingen geweest. Dit heeft bijvoorbeeld de gang van zaken rond het verbod op het opnieuw uitgeven van 'Mein Kampf' laten zien. De Officier van Justitie in Rotterdam had de vervolging (begin 1975) tegen de uitgeverij te Ridderkerk ingezet wegens overtreding van het auteursrecht (art. 31 Auteurswet), in plaats van op grond van artikel 137e van het Wetboek van Strafrecht, dat onder meer het openbaar maken van rassistische uitlatingen strafbaar stelt.
Op vragen van het CPN-Tweede Kamerlid Joop Wolff moest minister van Justitie Van Agt toegeven dat bij de dagvaarding een fout was gemaakt en dit was, zo zei hij, veroorzaakt doordat vooraf geen overleg was gevoerd met de politiek verantwoordelijke bewindsman. In de beantwoording van de vragen kwam ook duidelijk tot uiting dat overleg tussen het Openbaar Ministerie en het Ministerie van Justitie over het vervolgingsbeleid inzake schendingen van het verbod op rassendiscriminatie een normale zaak is. En als dit zo is, dan is duidelijk dat het lankmoedig optreden van justitie en politie een politieke oorzaak heeft.
Iedere lezer van dit blad zal zo een aantal gevallen kunnen noemen, waarin niet opgetreden is. Denk bijvoorbeeld aan de toelating van het blad 'Wij Nederland' van de Nederlandse Volksunie, dat weer door de PTT verspreid wordt. Denk aan de publikatie van het anti-semitische boek van Ridder van Rappard. Denk ook aan de advertentie in het NRC-Handelsblad van het Apartheidsregime van Zuid-Afrika. Zie de financiële en publicitaire ondersteuning van Menten-advocaat Van Heyningen aan ditzelfde regime. Tal van voorbeelden, teveel om op te sommen. Het zijn ook voorbeelden, waarin argumenten als moeilijkheden bij de opsporing van de daders of moeilijkheden in de bewijsvoering niet kunnen opgaan.

Verbiedt de NVU

Na diverse acties van jeugd-, studenten- en verzetsorganisaties besloot de Officier van Justitie in Amsterdam eindelijk, na lange tijd van aarzeling, de ontbinding van de vereniging de Nederlandse Volksunie te vorderen. Op 8 maart 1978 verklaarde de Amsterdamse rechtbank: 7)
'Op grond van de reeks opgesomde feiten en omstandigheden aarzelt de rechtbank niet de NVU als een verboden vereniging te kwalificeren. Haar werkzaamheid blijkt immers bovenal te bestaan uit het ijveren, overeenkomstig haar principieel uitgangspunt van het 'volksnationalisme', voor de zonodig gedwongen uitwijzing van Surinamers, Antillianen en buitenlandse arbeiders, óók van diegenen onder hen die in ons land legaal verblijven, ja zelfs de Nederlandse nationaliteit bezitten' (...) 'zij beperkt zich tot een stelselmatig prikkelen van haat- en superioriteitsgevoelens' (...) 'De activiteiten van de NVU zijn dan ook van een zodanige aan het misdadige grenzende en potentieel gevaarlijke aard, dat strijd met de in ons land algemeen aanvaarde eisen van openbare orde en goede zeden niet te ontkennen valt.'
De Amsterdamse rechter gaf in haar overwegingen ook aan wat de consequenties van deze kwalificatie tot verboden vereniging zouden zijn: lidmaatschap, financiële en andere ondersteuning van de NVU is strafbaar en deelname aan de verkiezingen kan ontzegd worden. De rechtbank verzuimde echter de ontbinding van de vereniging uit te spreken met het argument dat dit weinig zelfstandige betekenis zou hebben, daar er ook nog een Stichting NVU bestond.
De Hoge Raad besliste op 9 maart 1979 8) dat de
verboden-verklaring-zonder-ontbinding in andere gevallen (strafvervolging,

kiesrecht) geen bindende kracht heeft. Dit betekent dus dat telkens opnieuw, voor de strafrechter en voor de stembureaus en kiesraad, bewezen moet worden dat de NVU een verboden vereniging is.
Wiegel en Van Agt namen gelijk de gelegenheid te baat het besluit van de kiesraad (weigering van de inschrijving van de NVU voor de Europese verkiezingen) te vernietigen. En de NVU kwam direct in haar schotschrift 'Wij Nederland' met de kop 'NVU niet verboden'. Dit na eerst in een hoofdartikel de grootste oorlogsmisdadiger van deze eeuw verheerlijkt te hebben: 'Hitler heeft de eerste werkelijk beschaafde staat in de moderne geschiedenis gevestigd. Onder zijn bewind was de vivissectie officieel verboden. Dit betekent, dat hij miljoenen dieren voor een afschuwelijk lot en een voortijdige en ellendige dood heeft behoed'. Dit artikel van Glimmerveen alleen al maakt duidelijk dat justitieel optreden mogelijk is. Immers het Besluit Ontbinding Landsverraderlijke Organisaties 9), waarbij de NSB en verwante organisaties ontbonden werden verklaard, zegt in artikel 2:
'De in artikel 1 bedoelde organisaties, alsmede alle organisaties, welke het streven van een of meer dier organisaties trachten voort te zetten, worden als vereenigingen strijdig met de openbare orde en mitsdien als bij de wet verboden aangemerkt.' Dit artikel is éénmaal na de Tweede Wereldoorlog toegepast: de ontbinding van de Nationaal Europese Sociale Beweging in 1953. 10)
Het siert de Amsterdamse rechtbank dat zij met kracht van argumenten de NVU verboden heeft verklaard. En als dat zo is, kan men zich afvragen waarom toch de ontbinding niet is uitgesproken. In het oude verenigingsrecht (Wet vereniging en vergadering) bracht een verboden-verklaring wel automatisch een ontbinding van de rechtspersoon mee. Het nieuwe verenigingsrecht, dat sinds medio 1976 in werking is, laat de rechter de vrijheid een verboden rechtspersoon al dan niet te ontbinden. De Amsterdamse rechter beriep zich op 'de vager geworden formulering, die zou nopen tot terughoudendheid bij de behandeling van een vordering tot ontbinding'. De ontbinding zou 'blijkens de wetsgeschiedenis ten doel hebben het regelen van aanspraken en schulden'.Prof. Maeijer noemt dit in zijn kanttekeningen bij de uitspraak 'een misbruik van de rechtspersoonlijkheidsvorm: Indien het verboden karakter van de rechtspersoon zo duidelijk wordt vastgesteld en enige hoop op verbetering in dit opzicht van haar werkzaamheden niet mag worden verwacht, dient de rechtspersoon te worden ontbonden'.
Het is duidelijk dat het verenigingsrecht te veel ruimte laat voor de rechters.
De Internationale Commissie van Toezicht van de Verenigde Naties 11) acht dan ook de Nederlandse wetgeving tot bestrijding van rassistische organisaties onvoldoende. Voor de meerderheid van de Commissie was het onbegrijpelijk dat de rechter een organisatie als de NVU kon verbieden, terwijl zo'n organisatie daarna ongestoord kan blijven voortbestaan. Wat geldt voor de NVU, geldt uiteraard ook voor andere organisaties, die stelselmatig rassisme prediken. Ook zij moeten verboden worden. Elke nieuwe truc van de rassisten om telkens clubjes met nieuwe namen naar voren te schuiven moet met een snelle justitiële actie beantwoord worden.

De rol van de media

De media, pers, radio en televisie kunnen een belangrijke rol spelen bij de bestrijding van rassisme en rassendiscriminatie, zoals bijvoorbeeld De Waarheid laat zien. Zij kunnen ook een kwalijke rol spelen zoals de Volkskrant en VPRO hebben laten zien rond het optreden van het Nationaal Jeugdfront in Soest. Dit soort berichtgeving heeft niets te maken met de taken

van de media of de vrijheid van meningsuiting.
Berichtgeving, voorlichting over wat er aan de hand is, is steeds nodig, maar zij moet dienen ter bestrijding van rassistische praktijken. Gebeurt dit niet in het kader van hetzelfde artikel of programma, dan wordt aan rassisten een forum verschaft en is er sprake van verspreiding van rassistische ideeën.
De wetgeving is op dit punt zeker onvoldoende.
In artikel 137e van het Wetboek van Strafrecht is openbaarmaking en verspreiding van rassistische uitlatingen verboden, tenzij dit gebeurt 'ten behoeve van zakelijke berichtgeving'. Vanuit de Tweede Kamer is destijds voorgesteld te eisen dat de zakelijke berichtgeving moest dienen ter bestrijding van rassisme en rassendiscriminatie. De regering vond dit echter te ver gaan. Maar wat is in wezen het verschil tussen een artikel in een krant en een televisieprogramma, waarin rassistische uitlatingen zonder bestrijding worden toegelaten en de schotschriften van de rassistische organisaties zelf? De uitkomst is, ook al zal de schrijver of programmamaker de stuitende uitlatingen niet delen, dat op grotere schaal dan eerst mogelijk was, vergif wordt rondgestrooid.

Tot slot

Het lank- en wankelmoedig optreden van justitie, politie en andere autoriteiten tegen rassistische praktijken en organisaties leidt tot een steeds driester optreden van dit soort figuren. Dit is één oorzaak van de huidige situatie, maar er is ook een samenhang met andere verschijnselen, die de democratie onder druk zetten. Hiervan een aantal voorbeelden.

Tijdens de Rotterdamse havenstaking werd de Mobiele Eenheid afgestuurd op de havenstakers. Waarom en met welke argumenten? Van der Louw verdedigde het politie-optreden als volgt:
— de stakers zijn afgestuurd op een terrein waarvan men wist dat de politie

daar preventief aanwezig was.'
— 'behalve het stakingsrecht en de daarmee verbonden demonstratieve vrijheden moeten ook een aantal andere grondrechten beschermd worden...'
— 'bij het onbevoegd betreden is er sprake van terreinvredebreuk.'
Hetzelfde soort argumenten dus als Abspoel destijds hanteerde bij de vervolging van de Maagdenhuisbezetters. Het delict terreinvredebreuk bestaat niet. Wel kent men de bekende blauw-witte bordjes die verwijzen naar artikel 461 van het Wetboek van Strafrecht. Dit artikel is gericht tegen het in het wild laten grazen van koeien, waartegen de veldpolitie moet optreden. De straf is dertig gulden, geen ernstig delict dus. Bovendien waren de stakers, tijdens het gewelddadig optreden van de politie nog niet op de bedrijfsterreinen.

Een ander voorbeeld is het verbod van de Utrechtse Rechtbank aan de KWJ tot het verspreiden van pamfletten over de arbeidsomstandigheden bij het hamburgerconcern MacDonald's.
Het verbod van de Utrechtse rechter is zo algemeen gesteld dat dit een rechtstreekse aanval betekent op de vrijheid van meningsuiting.

Ondanks het feit dat de Amsterdamse rechtbankt de oorlogsmisdaden van Menten bewezen heeft verklaard, wordt hem telkens weer een bescherming en voorkeursbehandeling gegeven die 'gewone' criminelen niet krijgen.
En ook Aantjes, oud-SS-er in buitengewone dienst, worden steeds weer aanbiedingen gedaan om in het openbare leven een belangrijke rol te vervullen.

Het verval van elk democratisch normbesef bij de politiek verantwoordelijke autoriteiten betekent duidelijk een aanmoediging van al die lieden, die in het spoor van Hitler c.s. willen voortgaan. Dit staat haaks op de opvattingen en eisen van anti-fascisten en democraten, die in diverse acties en vormen naar voren worden gebracht.

Frans Vries

jurist.

Naschrift

Na het schrijven van dit artikel werd bekend dat justitie toch de drie sprekers van het Nationaal Jeugdfront in Soest zal vervolgen.
Dit moet uiteraard vast beleid worden. De ervaring leert dat dit niet vanzelf gaat en voortdurend waakzaamheid geboden is.
De stap van justitie kan ook gezien worden als een officiële afwijzing van de opvattingen van B. en W. van Soest en de meerderheid van de gemeenteraad aldaar.

F. V.

1) J. A. O. Eskes: 'Zendtijd en verboden partijen' (NJB 1977, nr. 23); 'Partijverbod en kiesrecht' (NJB 1978, nr. 39); 'Niet de kiesraad maar de kiezers' (NJB 1979, nr. 35).
2) Dr. Th. C. van Boven in een uitgave van Ars Aequi Libri 1978: 'Rechten van de mens, in mundiaal en europees perspectief, dl. I'.
3) Uitvoeringswet VN-verdrag, Staatsblad 1971, nr. 96: de art. 137c, 137d, 137e, 429 ter en 429 quater Wetboek van Strafrecht; artikel 3 van de Wet op de Collectieve Arbeidsovereenkomst; artikel 9a van de Wet Economische Mededinging; en art. 3 Wet Vereniging en Vergadering, maar deze is inmiddels vervallen bij invoering van het nieuwe verenigingsrecht.
4) Mr. C. Flinterman: 'Nederland op het matje geroepen bij de Commissie voor Uitbanning van Rassendiscriminatie' (NJCM-bulletin, jan. - febr. 1980).
5) Bijlage 27 in het Jaarboek van het Ministerie van Buitenlandse Zaken over 1978/1979.
6) Mr. L. Barnhoord: 'De term "ras" in de uitvoeringswet van het anti-discriminatieverdrag' (Ned. Juristenblad 1977, p. 969 e.v.).
7) Arrondissementsrechtbank Amsterdam 8 maart Nederlandse Jurisprudentie 1978, nr. 281.
8) Hoge Raad 9 maart 1978, Rechtspraak van de Week 1978, nr. 43.
9) Londens Wetsbesluit 17 september 1944, Staatsblad E 102.
10) Hoge Raad 5 april 1955, Nederlandse Jurisprudentie 1955, nr. 343.
11) Zie Flinterman (noot 5).

NIEUWE WEGEN ZOEKEN

Uitgeverij Pegasus heeft, in samenwerking met Henk Hoekstra zelf, een aantal van diens redevoeringen en een enkel interview bijeengebracht in een boek, dat de titel 'Op zoek naar nieuwe wegen' heeft gekregen. Voor hen die de eerder in De Waarheid of Politiek en Cultuur afgedrukte teksten aandachtig gelezen hebben, geen 'nieuwe' stof dus. Maar óók voor hen, en zeker voor diegenen die minder vertrouwd zijn met het gesprokene, een belangrijke en in vele opzichten verhelderende samenvatting.
Zeker óók voor diegenen die in of rondom de communistische partij gestalte geven aan haar politiek of die haar opstelling nauwgezet volgen.
Want juist doordat hier een aantal redevoeringen, na elkaar gehouden, in één band zijn afgedrukt, krijgt men een helder beeld van de ontwikkelingslijn in de CPN-politiek en in het CPN-denken, dat anders makkelijk verloren kan gaan. Men herkent een zich verdiepende en zich mèt de gebeurtenissen scherper afstemmende gedachtengang, een richting geven aan ontwikkelingen en tegelijkertijd een reageren daarop. Het boek behandelt, kortom, een strategie; een beschrijving van hoe de CPN haar functie ziet en hoe ze dat inzicht toepast.
Het gaat hierbij vooral om de periode sedert de verkiezingen van 1977, de periode van de mede door De Groots optreden uitgelokte en daarna met grote beslistheid ingeslagen vernieuwde koers. Ook de lezer herkent dat wat Henk Hoekstra zelf in een tussenschrift constateert, een ontwikkeling in zekerheid, die groeit naarmate de partij er in slaagt onder de massa de inspiratiebron en leidende kracht van werkelijk grote bewegingen te worden — zoals de strijd tegen de N-bom en die tegen Bestek '81.

Over coalitievorming

Wat zijn nu de voornaamste denkbeelden die vanuit dit boek naar voren komen — en dan steeds weer in een nauwe realiteit met het gebeuren op het ogenblik dat de redevoeringen werden uitgesproken?
Dat is in de eerste plaats de gedachte van coalitievorming voor een andere nationale politiek.
De gedachte van een nieuwe coalitievorming gaat ervan uit dat de grondslag daarvoor moet ontstaan in de massastrijd, maar dat ze uiteindelijk moet leiden tot een op die massastrijd geënte regeringspolitiek. Het stelselmatig werken met het begrip 'coalitie' is niet zomaar eens een variatie op het al-oude eenheidsbegrip, het is dat op een andere manier. Coalitievorming houdt in het samengaan van verschillende groepen, sociaal maar ook politiek, met behoud van het eigene van elk van deze groepen; het bewust aanvaarden van de spanningen en beperkingen, maar ook van de verrijking, die dat kan meebrengen. Coalitievorming vraagt respect voor de ander, maar ook verdediging van het zelfrespect. Geen communistische overheersing, maar ook geen communistische ondergeschiktheid. Samen optreden voor de gezamenlijke doelstellingen. Zo'n coalitiepolitiek wil

geen bedilzicht tegenover de mensen maar gaat uit van, en respecteert hun initiatieven. De strijd tegen de N-bom en atoomraketten, maar ook die tegen Bestek '81 — waarbij de havenstaking als belangrijk moment — illustreren die opvatting. Maar die stukken strijd markeren nog slechts een fase, hoe indrukwekkend op zichzelf elk daarvan ook is. De verdere ontwikkeling van deze coalities, hun uitbreiding naar andere terreinen van strijd, hun uitbreiding ook in politieke zin, het ligt nog open — en de CPN matigt zich niet aan om het 'hoe' en 'wanneer' tevoren vast te leggen. Dat is juist het **zoekende** element, dat in de titel van het boek genoemd wordt.
Zoeken naar wat bindt — zo zou men deze opstelling kunnen aanduiden. Dat houdt ook in, en dat blijkt duidelijk uit Hoekstra's opstelling door het hele boek heen, een benadering die op alle ogenblikken een heldere eigen zienswijze vraagt, maar die tegelijk de ander serieus neemt, het standpunt van de ander niet bij voorbaat verkettert doch het onderzoekt, de bereidheid tot discussie en compromis, ook waar de eigen eisen verder reiken.
Het is een benadering die tevens een omvangrijke, vrijmoedige en alzijdige discussie in de eigen partij vereist. Niet alleen omdat de stappen naar nieuwe coalities door de hele partij gedragen moeten worden, maar omdat het die hele partij is, die via haar duizenden leden en aanhangers aan de gezamenlijke strijd bouwt en daarin de ervaringen opdoet.

Normalisatie - en verder

Het andere punt dat voor velen bij lezing van dit boek duidelijker zal worden is de opstelling van de CPN met betrekking tot de communistische partijen in andere landen.
De beschreven periode was er ook een waarin de CPN haar betrekkingen met de andere communistische partijen normaliseerde, op basis van de voortdurend onderstreepte autonomie van de partij.
Maar normalisatie was, zo herkent men, slechts een fase om een doel te bereiken. En dat doel is: bij, en met erkenning van, alle verschillen, waar mogelijk komen tot eendrachtig optreden op punten die nu eenmaal alle communistische partijen gemeen moeten hebben en die de strijd tegen het imperialisme en voor de vrede betreffen. Het aandeel van de CPN aan de beweging tegen de N-bom heeft mede hieruit bestaan, dat zij zich heeft ingespannen om de stellingname van zusterpartijen op dit punt te activeren. Daar gaat het de CPN om en Henk Hoekstra stelt in verband daarmee nog andere kwesties aan de orde: de draagwijdte van de internationale solidariteit, de mogelijkheden om gezamenlijke kennis bijeen te brengen en tot nut te laten worden voor de ander.
Er is dus, zal de lezer voor zichzelf concluderen, een paralleliteit in het denken over de binnenlandse en over de internationale politiek. In beide gevallen gaat het om zoeken naar wat bindt en om het gezamenlijk optreden daarvoor, het streven om dat gezamenlijke optreden voor duidelijke doelen te verduurzamen en tegelijk het respecteren van ieders eigen aard en opvatting en de vrijheid om in alle openlijkheid datgene te critiseren wat het gezamenlijke optreden schaadt.
Wie alles omvattende waarheden zoekt in Henk Hoekstra's 'Op zoek naar nieuwe wegen' komt bedrogen uit. Het is geen smulstof voor dogmatici.
Maar wie zelf zoekt naar de mogelijkheid om op hoofdzaken de omstandigheden te veranderen en naar de praktische mogelijkheden om daar anno NU aan bij te dragen, zal er veel aan kunnen hebben.

Marcus Bakker

HET RIJKE ARME INDONESIE

Van oudsher wordt er al gesproken en geschreven over Indonesië als een land van wonderbaarlijke schoonheid, van onovertroffen vruchtbaarheid en van een schier onuitputtelijke rijkdom aan minerale en agrarische grondstoffen. Alle voorwaarden dus voor een menswaardig en zinvol bestaan van zijn bevolking. Maar ook van oudsher al moet worden vastgesteld, dat de overgrote meerderheid van Indonesiërs in de grootste armoede leeft, onder de voortdurende dreiging van ernstige ziekten en hongersnood.

Zelfs in officiële rapporten moet worden erkend, dat het gemiddelde inkomen in Indonesië tot de laagste in de wereld behoort. De zogenaamde vijfjarenplannen van het Suharto-bewind (Repelita) hebben in die situatie geen enkele wijziging gebracht. Op 1 april vorig jaar begon Repelita III, maar ook dat biedt geen vooruitzicht op verbetering. Zoals beide voorgaande keren gaat Repelita volledig uit van buitenlandse investeringen en buitenlandse credieten, die het land verder binden. De investeringen concentreren zich op de oliewinning, wat een eenzijdige ontwikkeling in de Indonesische economie tot gevolg heeft.

Dat geeft ook een vertekend beeld van de export, die voornamelijk uit olie en hout (roofbouw - erosie) bestaat. De inflatie kon niet worden gestopt en ook de devaluatie van de rupiah met vijftig procent in november 1978 blijkt geen soulaas te hebben gebracht. Prijsstijgingen van rijst en andere dagelijkse behoeften blijven aan de orde van de dag. Voor zover er sprake is van enige economische ontwikkeling leidt zij niet tot uitbreiding van de werkgelegenheid. In de steden is veertig procent van de beroepsbevolking zonder werk. Het is niet te verwonderen, dat onder alle lagen van de bevolking de ontevredenheid groeit en door het pantser van de onderdrukking en de terreur heenbreekt.

De laatste maanden wordt er steeds meer melding gemaakt van acties in alle delen van Indonesië, die ook het regeringscentrum Djakarta niet onberoerd hebben gelaten. Er gaan delegaties van arbeiders, boeren en studenten naar het parlementsgebouw in Djakarta.Dat parlement is maar een schijnparlement.Het is door verkiezingszwendel en de extra-benoeming van zo een honderd militairen door Suharto, tot stand gekomen.Toch kan het onder de huidige omstandigheden niet aan de veranderingen voorbijgaan die zich in de Indonesische samenleving voltrekken.
De delegaties die in Djakarta arriveren hebben niet de illusie dat hun eisen kunnen worden verwezenlijkt via dit parlement of deze parlementsleden.Zij proberen echter gebruik te maken van elke opening, die zich maar aandient om hun gerechtvaardigde verlangens onder de aandacht en in de openbaarheid te brengen. Het Suharto-regime beziet deze gang van zaken met gemengde gevoelens. Het is niet meer in staat de groeiende onrust met geweld alleen te onderdrukken en moet zijn toevlucht nemen tot manoeuvres, die een schijn van democratisering wekken. In Indonesische tijdschriften en dagbladen verschijnen kritisch getinte artikelen, die enkele jaren geleden nog niet denkbaar waren. De situatie in Indonesië schreeuwt om een oplossing en vele Indonesiërs worden zich daarvan bewust. Tegelijkertijd blijven Suharto en de hem omringende generaals ingrijpende veranderingen wegduwen en buitenlandse machten dienen. Met terreur, chantage en broodroof pogen zij progressieve mensen te intimideren, die zich voor echte veranderingen inzetten en daarbij vaak grote persoonlijke offers brengen.
De laatste jaren is de positie van generaal Suharto ernstig verzwakt. Zelfs minister De Koning moet in de begrotingstoelichting voor 1980 een opmerking in die richting maken.
'Hoewel de presidentsverkiezingen in maart 1978 ertoe hebben geleid dat generaal Suharto tot president werd herkozen, heeft de tijdens de verkiezingscampagne geuite kritiek van de oppositie (waaronder studenten) de Indonesische regering niet onberoerd gelaten.'
Er is de afgelopen jaren zeker twee tot drie keer een moment geweest, dat de vervanging van Suharto kon worden verwacht en dat daartoe, met zijn voorkennis, stappen waren genomen. Door een geslepen taktiek wist Suharto echter rivaliserende generaals tegen elkaar uit te spelen en belangrijke delen van de strijdkrachten aan zijn kant te houden. Van de generaals, die als opvolger werden genoemd of naar voren geschoven, moesten er steeds weer worden weggeschrapt.

Noodzaak van nationaal perspectief

Het zwaarstwegende is evenwel, dat het toenemend verzet zich nog niet heeft vertaald in een nieuw, breed nationaal perspectief, dat de Indonesische politiek een beslissende wending kan geven. De studenten tonen grote moed en vindingrijkheid met echter nog maar de campus van de universiteit als hun voornaamste terrein — de strijd om grond door de boeren is nog plaatselijk bepaald (gebieden in Oost- en Midden-Java, Sumatra), evenals het optreden van arbeiders. Op de achtergrond van al deze acties speelt zonder twijfel het gemeenschappelijk verlangen naar lotsverbetering en een nieuwe, democratische toekomst van Indonesië. Het wordt uitgedragen door ouderen, die hun sporen al vroeger in de vrijheidsstrijd hebben getrokken of jongeren, die de afgelopen jaren een bewustwordingsproces hebben doorgemaakt. Het ontbreekt echter nog aan een centrale coördinatie die het verzet bundelt en in gelijkgerichte banen leidt. De geografische situatie (duizenden eilanden en eilandjes over duizenden kilometers verspreid) is

daarbij van invloed, evenals het verbod van marxistische en progressieve organisaties, dat belemmerend werkt op een consultatie over een concreet en omvattend platform van eisen en de combinatie van verschillende strijdvormen.
Het zal duidelijk zijn, dat Suharto niet bereid is zijn positie vrijwillig af te staan en dat hij daartoe alleen maar door nationale machtsvorming kan worden gedwongen. Het militaire bewind heeft geen ideologisch concept, het heeft geen politieke ideeën, die aantrekkingskracht kunnen uitoefenen op massa's. Dat doet zich te sterker gevoelen nu delen van die massa na de aanvankelijke verdoving na staatsgreep en moordpartijen in 1965 zich weer gaan roeren en niet wensen te berusten. De generaals worden zich het gemis aan een concept bewust en in dat verband is het opvallend, dat weer over de door Suharto afgezette en langzaam omgebrachte president Sukarno kan worden geschreven en gesproken. Dat blijft overigens beperkt tot algemeenheden en meer dan een lippendienst bewijzen aan de rol van Sukarno in de Indonesische nationale strijd is niet toegestaan. Boeken en artikelen van en over Sukarno uit de periode na 1955 blijven verboden. Daarin wordt de rol van de Indonesische Communistische Partij (PKI) erkend. Er wordt aangegeven dat zij niet uit het leven van Indonesië is weg te denken en met de PNI en democratische Islamgroeperingen tot de nationale krachten moet worden gerekend. Dat betekent niet, dat er geen momenten zouden zijn geweest, waarin Sukarno een negatieve houding aannam tegenover de PKI en dezelfde weifelingen toonde als de nationale bourgeoisie, die het ene ogenblik voor het eenheidsfront kiest en dat het andere ogenblik verlaat. Dat was bijvoorbeeld het geval bij de provocatie van Madiun in 1948.
Er zijn ook tal van aanwijzingen, dat Sukarno in de zomer van 1965 op de hoogte was van het bestaan van de raad van rechtse generaals, maar de CIA-staatsgreep tegen zijn positie, ondanks pogingen daartoe, niet wist te verhinderen. Suharto's generaals flirten thans met een **gecensureerde** herinnering aan Sukarno. Hun plannen gaan trouwens nog verder. Op de stroom van een formele herleving van de figuur Sukarno wordt ook oud-vice-president Hatta, die nog in leven is, in de publiciteit geplaatst. Het is zelfs zo, dat in augustus 1980 in Djakarta een monument zal worden onthuld van Sukarno en Hatta samen. Zij zijn inderdaad degenen geweest, die op 17 augustus 1945 de proclamatie van de Indonesische Republiek hebben ondertekend. Maar hun opvattingen liepen vooral na 1950 steeds verder uiteen en in 1955 bedankte Hatta zelfs voor de functie als vice-president en koos hij voor de uiterst rechtse Masjumi-partij. Met de onthulling van het monument, op de 35e verjaardag van de Republiek, wordt beoogd de door zijn reactionaire ideeën in vergetelheid geraakte Hatta weer wat op te trekken aan de nog altijd bestaande sympathie voor Sukarno.
Hatta is immers een uitgesproken anticommunist, al vanaf de dertiger jaren. Hij heeft een belangrijke rol gespeeld bij de onderhandelingen tijdens de Ronde Tafel Conferentie (RTC) in Nederland in 1949. Als leider van de Indonesische delegatie aanvaardde hij de economische, politieke en militaire voorwaarden, welke door het Nederlandse imperialisme op die conferentie werden opgesteld.

Souvereiniteit

In ons land is deze maand nogal wat aandacht geschonken aan het feit, dat het dertig jaar geleden was dat — zoals dat wordt genoemd — de souvereiniteitsoverdracht plaats vond. Voor het Nederlandse kolonialisme betekende het de afsluiting van een periode van rechtstreekse staatkundige overheersing over het groot-

ste en op dat ogenblik belangrijkste deel van Indonesië. (Voor Westelijk Nieuw-Guinea bleef zij nog tot 1962 bestaan.) De indruk, die hier en daar werd gewekt, alsof op de RTC de onafhankelijkheid van Indonesië werd voorbereid' is echter misplaatst. Het was eerder zo, dat die onafhankelijkheid nog zoveel mogelijk aan banden werd gelegd en het Indonesische volk begon dan ook van meet af aan de strijd voor vernietiging van de RTC-overeenkomsten.
Strikt genomen was er in 1949 geen sprake van souvereiniteitsoverdracht, want op 17 augustus 1945 had Indonesië zich reeds als souvereine staat aangediend en zich tegen het Nederlandse kolonialisme verdedigd. In Indonesië wordt dan ook nooit december 1949 als het ontstaan van de Indonesische staat herdacht en gevierd, maar 17 augustus 1945.
Het feit, dat het Nederlands kolonialisme in 1949 gedwongen was die souverreiniteit te erkennen was uiteraard wel van groot belang: twee Nederlandse koloniale oorlogen en diplomatieke ondermijningstactieken hadden het betaan van de Republiek niet ongedaan kunnen maken. De staatkundige souvereiniteit op zich maakte nog geen eind aan koloniale en neo-koloniale uitbuiting en onderdrukking. Zij bood echter de gelegenheid voor de revolutionaire beweging om verdere doeleinden te stellen, de massa's zelfvertrouwen te geven en tot nieuw élan op te wekken.

PKI

Het was vooral Hatta, die aan het Nederlandse dictaat van de RTC wilde vasthouden. Hij raakte door die houding in conflict met de nationale krachten en met Sukarno. Dat blijkt ook uit een boekje met herinneringen, dat in Djakarta onder de titel *'Bung Hatta menjawb'* (Hatta antwoordt) is gepubliceerd. 1) Hatta geeft daarin antwoord op vragen die door zijn vroegere secretaris worden gesteld. Het geheel is erop gericht de PKI en gedeeltelijk ook Sukarno te belasteren. Het eerste hoofdstuk heet dan ook al 'Het communisme in Indonesië', maar ook in andere hoofdtukken keren de PKI (en Sukarno) voortdurend terug. Hatta verwijt het de PKI dat een verwijdering tussen hem en Sukarno optrad, die hem tot terugtreden noopte: De PKI slaagde erin 'Dwi Tunggal' (Twee-eenheid Sukarno-Hatta) tot 'dwitanggal' (twee-gescheidenheid) te maken. Het zal niet verbazen, dat de opmerkingen over geschiedenis en rol van de PKI bestaan uit halve waarheden en volledige vervalsingen. Dat gaat zover, dat Hatta drie jaartallen — 1926, 1948 en 1965 — vrijwel in één adem noemt en de PKI met beschuldigingen overlaadt. In 1926 kwamen het Indonesische volk met de PKI echter in opstand tegen het Nederlandse kolonialisme en plaatste daarmede een mijlpaal in de historie van de vrijheidsstrijd. In 1948 en in 1965 ging het echter om van buitenaf tegen de PKI opgezette provocaties, die zeer nadelige gevolgen voor het verloop van de Indonesische revolutie hebben gehad. In 1948 speelde Hatta zelf in de provocatie van Madiun een hoofdrol. In 1965 waren het de rechtse generaals, grote delen van het leger en de CIA. Opvallend is wat Hatta zelf signaleert als hij over de groei van de PKI in de jaren 1964-65 schrijft. Zij kwam tot in de dessa's en kreeg posities en plaatsen, ook daar waar zij tot dan toe taboe was geweest. *'Aan wie er ook maar bij mij kwam, burger of militair, vertelde ik steeds weer mijn waarnemingen en conclusies. Het was echter heel duidelijk, dat burgers niets maar dan ook niets konden doen. Alleen het leger kon in dit geval een rol spelen',* aldus Hatta. Wat valt daar verder nog aan toe te voegen?

1) Bung Hatta menjawab, uitg. P. T. Gunung Agung, Jakarta Pusat, 1978.

Indonesische realiteit

Men kan ook nu niet om de PKI heen. Zij ontstond in 1920 en is er sindsdien altijd geweest. In sommige Indonesische tijdschriften wordt de PKI weer openlijk ter sprake gebracht. Suharto vond het (17 augustus 1978) zelfs noodzakelijk vrijgekomen politieke gevangenen te dreigen *'als zij zouden pogen om de aspiraties van de PKI weer tot leven te brengen'.* De veiligheidsinstanties zouden *'dan zeker niet aarzelen om stappen te nemen'.*
In een artikel in het Nederlandse blad Streven (april 1978, Indonesie's Nieuwe Orde bekritiseerd') is ook ingegaan op de activiteiten van de PKI. *'Veel PKI-ers',* aldus dit artikel, *'zouden zich vandaag de dag op het platteland en in de stadskampongs rondom de grote steden schuilhouden. In de overheidsdiensten en in het leger zelfs schijnen zij volgens het tripandjisysteem (in cellen) te zijn georganiseerd. Veel meer is niet bekend van de werking en de kracht van het huidige Indonesische communisme. Intussen lijkt het wel aannemelijk, dat het jongere, nu actief de leiding hebbende kader veel heeft geleerd van de 'strategische fouten' van vóór 1965 en van de realiteit van de laatste twaalf jaar'.* In de huidige omstandigheden is zeker de activiteit en de eenheid van de Indonesische communisten van het grootste belang en dat is dan ook juist datgene, waarvoor de imperialisten het meest bevreesd zijn. Het streven naar herstel van de eenheid, naar herstel van organisatorische en politieke kracht zal vorderen in de praktische strijd in de eigen Indonesische omstandigheden.

ASEAN en Iran

De toekomst in Indonesië is afhankelijk van tal van factoren. Zij zal uiteraard in de eerste plaats worden bepaald door de ontwikkeling van de klasseverhoudingen in het land zelf. Zij ondergaat echter ook invloed van internationale gebeurtenissen en processen. Het gebied van Zuid-Oost-Azië (Indo-China) en het Midden-Oosten (Iran en andere Islamitische landen) staan in het brandpunt van de belangstelling, evenals het vraagstuk Oost-Timor.
In het kader van de ASEAN (het verbond van zes zuidoostaziatische staten) voert het Suharto-bewind een op het Westen-georiënteerde politiek. Dat is niet alleen het geval in de betrekkingen van ASEAN tot de EEG, maar ook in het vraagstuk Cambodja-Vietnam, Suharto gedraagt zich daarbij als de vertegenwoordiger van een regime, dat zich 'als een bolwerk tegen het communisme beschouwt'. Strategisch en qua potentieel is Indonesië de belangrijkste staat van ASEAN. De buitenlandse economische vestigingen vinden echter nog voornamelijk in Singapore plaats, omdat het politiek als stabieler wordt gezien.
De gebeurtenissen in Iran (en in het Midden-Oosten als geheel eigenlijk) ontlenen voor Suharto hun betekenis aan het feit, dat Indonesië is aangesloten bij de OPEC (organisatie van olieproducerende landen) en zijn bevolking overwegend Islamitisch is. Toen in 1978 de sjah in Iran werd verjaagd ging er een huivering door de Indonesische machtshebbers. De omwenteling in Iran, waarin de Islamitische krachten zo een grote rol vervulden, zou zich in Indonesië kunnen herhalen. Het bewind waarschuwde tegen een al te uitbundige berichtgeving over Iran, ook al was men zich bewust van de verschillen in godsdienstige beleving in Iran en in Indonesië. Elke beweging in Indonesië kan echter niet anders dan zich rekenschap geven van het feit, dat negen van de tien Indonesiërs verklaren tot de Islam te behoren. Dat heeft zijn invloed gehad op de Indonesische geschiedenis, zowel in negatieve als in positieve zin. Naast het fanatieke reactionaire geweld, zoals belichaamd in Daruk Islam en Masjumi, bestaat er ook een democratische,

nationale traditie, die kan worden gestimuleerd. Toen zich na de revolutie in Turkije in 1928 een scheiding tussen staat en Islam-religie voltrok, leidde dat indertijd ook tot discussies in Indonesië.

Verkiezingen 1982

De situatie in Indonesië is zeker niet meer precies als vijftien jaar geleden, noch politiek, noch economisch. Moderne communicatiemiddelen zijn geïnstalleerd, concerns hebben in de steden grote gebouwen geplaatst, er is televisie, het verkeer werd intensiever, er komen vormen van kapitalistische industrie op gang. Dat raakt oude machtsstructuren, waarbinnen zich veranderingen voltrekken, al blijft de werkelijk nationale bourgeoisie onder de druk van het bureaucratische staatsapparaat van de militaire dictatuur.
Tegelijkertijd blijft het een feit, dat tweederde van de 138 miljoen Indonesiërs nog altijd op het platteland woont. Ook hier zijn er veranderingen, een voortschrijding van moderner produktiemethoden en de figuur van de landheer, die niet langer in de dessa woont, maar in de grote stad. Feodale en half-feodale verhoudingen zijn overheersend en de meerderheid van boeren, vooral op Java, heeft geen of nauwelijks grond. Diepgaande maatschappelijke verbeteringen zullen alleen optreden als de boeren in beweging komen. Suharto verbiedt dan ook politieke propaganda in de dessa en is erop uit de positie van de 62.875 lurah's (dorpshoofden) te wijzigen. Hij maakte ze — voorzover ze geen militair zijn — tot ambtenaren onder landelijke wetgeving. Tot nu toe ontbraken wettelijke bepalingen en traden zij op volgens plaatselijke adat-regelingen. Het nieuwe lurah-statuut moet eenheid brengen in de uitgifte van persoonsbewijzen en reisvergunningen voor dessabewoners (verscherpte controle dus) en in het opstellen van procedures bij grondgeschillen. Grondgeschillen zijn er altijd wel geweest, maar de boeren treden weer actief op voor de bescherming van hun grond.
Bovendien moet de greep op de lurah's worden versterkt met het oog op de verkiezingen van 1982. Die werpen nu al hun schaduw vooruit. De twee voorgaande verkiezingen onder Suharto (1971 en 1977) zijn één groot bedrog geweest, een feit dat indertijd internationaal werd vastgesteld, maar ook in Indonesië zelf voorzichtig begint door te klinken. Suharto had de kieswet van 1955 gewijzigd en allerlei ondemocratische maatregelen ingevoerd. Er verschijnen thans beschouwingen in de pers onder titels als 'Kunnen de verkiezingen in 1982 democratischer en eerlijker worden?' (Kompas 23 oktober 1979) en 'We hopen op eerlijker verkiezingen' (Merdekka, 30 oktober 1979).
In het huidige schijnparlement zijn de toegelaten politieke groeperingen tot twee verzamelblokken samengevoegd: de PPP (de Islamitische groeperingen) en de PDI (de 'gezuiverde' PNI, de Murta, de christelijke en de katholieke partij). Verder is er de Golkar (de partij van de legertop, die door Suharto wordt bevoordeeld). Binnen deze blokken zijn spanningen tussen voor- en tegenstanders van het bewind en de vraag is of zij tot 1982 bijeen kunnen worden gehouden.
Een eerste vereiste is echter herstel van de politieke en democratische rechten voor àlle Indonesische burgers (onder wie expolitieke gevangenen en vervolgden) en recht op legale politieke activiteit van alle progressieve partijen, PKI, PNI, Partindo, die door Suharto verboden is.

Joop Morriën

1) Bung Hatta menjawab, uit. P. T. Gunung Agung, Jakarta Pusat, 1978.

PARTIJDOCUMENTEN

Gelukwens CPN

Het partijbestuur van de CPN heeft een gelukwens gestuurd naar het centrale comité van de Communistische Partij van Israël, die in Tel Aviv haar zestig jarig bestaan viert.
In het door partijvoorzitter Henk Hoekstra ondertekend telegram worden kameraadschappelijke groeten overgebracht. 'Wij wensen uw partij en alle communisten van Israël vele successen toe in jullie zeer belangrijke strijd voor vrede, democratie en de belangen van alle werkende mensen', aldus het telegram.

Uit De Waarheid van 17 november 1979

Gemeenschappelijk communiqué SED-CPN

Een delegatie van de Socialistische Eenheidspartij Duitsland, die geleid werd door Kurt Hager, lid van het politiek bureau en secretaris van het centrale comité, bracht van 28 november tot 1 december 1979 een bezoek aan Nederland op uitnodiging van het partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland. Van de delegatie maakten voorts deel uit: prof. dr. Otto Reinhold, lid van het centrale comité, rector van de academie van maatschappijwetenschappen bij het centrale comité van de SED, Alfred Marter, plaatsvervangend hoofd van de afdeling internationale betrekkingen, en Gunter Mauersberger, medewerker van deze afdeling van de SED.
De delegatie van de SED werd voor een gesprek ontvangen door de voorzitter van het partijbestuur van de CPN, Henk Hoekstra. Zij voerde voorts besprekingen met een delegatie van de CPN, die bestond uit de leden van het dagelijks bestuur. Jaap Wolff en Boe Thio, partijbestuurder Jan de Boo en de directeur van het dagblad De Waarheid, Gerard Pothoven. De SED-delegatie bracht bezoeken aan Amsterdam, Zaanstad en Utrecht, waar zij in contacten met leden en bestuurders van de CPN kennis nam van de strijd van de Nederlandse communisten voor de belangen van de werkende mensen, voor vrede en democratie.
Tijdens de besprekingen werd van gedachten gewisseld over actuele politieke vraagstukken. Kurt Hager verstrekte informaties over de succesvolle balans bij de 30-ste verjaardag van de DDR en de nieuwe taken bij de uitvoering van de besluiten van het negende SED-Congres. Van de zijde der vertegenwoordigers van de CPN werden de politiek en de activiteiten van de CPN in de periode sinds het 26ste CPN-Congres uiteengezet. Tijdens de gesprekken, die in een kameraadschappelijke sfeer plaats hadden, werd de betekenis onderstreept van de verklaring, die in november 1978 werd uitgegeven ter gelegenheid van het bezoek van een CPN-delegatie aan de DDR.
De vertegenwoordigers van beide partijen besteedden bijzondere aandacht aan actuele internationale vraagstukken. Zij zijn van mening dat het beteugelen van de bewapeningswedloop, in het bijzonder van de atoombewapening en stappen naar ontwapening dringend noodzakelijk zijn. In de loop van de zeventiger jaren zijn belangrijke stappen op de weg van de ontspanning gezet, vooral dankzij de inspanningen van de socialistische landen, de arbeidersklasse in de kapitalistische landen en alle anti-imperialistische, democratische en vredelievende krachten. Pogingen van agressieve imperialistische krachten om het ontspanningsproces teniet te doen en nu terug keren naar het tijdperk van de koude oorlog moeten worden verhinderd. Beide partijen hechten grote betekenis aan de SALT-II-overeenkomst en onderstrepen het belang van de nieuwe initiatieven van de Sowjet-Unie, die de oplossing van de vraagstukken van beperking van de bewapening en van ontwapening in Europa bevorderen.
Er moeten onverwijld onderhandelingen gevoerd worden om een nieuwe, gevaarlijke ronde van de bewapening, in het bijzonder van de atoombewapening, te verhinderen.
De CPN en de SED onderstrepen dat op dit moment — nu de NAVO besluiten wil nemen over de produktie en stationering in West-Europa van nieuwe atoomraketten — de volkeren van Europa voor een zwaarwegende keuze staan. Beide partijen zijn daarom van mening, dat een gecoördineerd handelen van alle vredelievende krachten tegen het gevaar van een kernoorlog en voor de verdediging en uitbreiding van de internationale ontspanning noodzakelijk is. In het komende decennium moet het gelukken de volkeren een leven in vrede en veiligheid te verzekeren!
Ter gelegenheid van hun overleg bekrachtigden de CPN en de SED hun solidariteit met de strijd van de volkeren tegen het imperialisme, voor vrijheid, nationale onafhankelijkheid en sociale vooruitgang. De strijd voor vrede, veiligheid en maatschappelijke vooruitgang, zo werd door beide delegaties onderstreept, verhoogt verder de verantwoording en de rol van het de communisten tegenover hun volkeren.
De internationale communistische beweging oefent een groeiende invloed uit op de situatie in de wereld. Biede partijen zullen verder tot versterking van de communistische beweging bijdragen.

Tijdens het overleg werd een brede overeenstemming over de behandelde vraagstukken vastgesteld.
De delegaties stellen met tevredenheid vast dat hun samenwerking zich positief ontwikkelt. Zij zullen hun betrekkingen op grondslag van het marxisme-leninisme en van de internationale solidariteit verder verdiepen.

Amsterdam, 1 december 1979

Uit De Waarheid van 3 december 1979

Verklaring van het dagelijks bestuur van de CPN

Het dagelijks bestuur van de CPN begroet de ondubbelzinnige uitspraak van de Tweede Kamer tegen de produktie en stationering van de Pershing- en Cruise-atoomraketten als een grote overwinning van de massabeweging voor het stoppen van de atoomwapenwedloop, voor ontspanning en vrede.
De mening van de Nederlandse bevolking in al haar schakeringen is in deze stellingname van het parlement tot uitdrukking gebracht. Hiermee is een nieuw feit geschapen, dat de positiebepaling van Nederland duidelijk markeert: voor het voorkomen van een nucleaire bewapeningsrace in Europa, voor de weg van de onderhandelingen tegen een NAVO-besluit tot produktie en plaatsing van de nieuwe raketten, tegen stationering ervan op Nederlands grondgebied. Bovendien is de erkenning uitgesproken, dat het NAVO-plan strijdig is met de noodzaak van wederzijdse wapenbeheersing.
Deze Nederlandse positiebepaling — de grote volksbeweging die hiertoe geleid heeft — is van internationale draagwijdte. Het is een niet mis te verstane waarschuwing aan het adres van die machten welke door middel van de NAVO van buitenaf aan Nederland hun wil denken te kunnen opleggen en zich daartoe in verregaande mate in de Nederlandse politiek mengen. Het is echter tevens een aanmoediging voor de vredesbewegingen in andere landen van Europa die zich keren tegen het opvoeren van de nucleaire bewapening.
De Nederlandse regering heeft van de Tweede Kamer de opdracht ontvangen om bij het komende NAVO-overleg in Brussel zonder omhaal het nu op tafel liggende NAVO-voorstel af te wijzen.
Zij is eraan gehouden dit besluit van het parlement uit te voeren. De massale demonstraties, die in het gehele land gehouden worden, laten wat dat betreft ook niets aan duidelijkheid te wensen over.
Meer nog dan tevoren is het op dit cruciale moment nodig de acties niet te doen verslappen, maar onverminderd voort te zetten en op te voeren.
De kracht van de massa-actie is immers enorm gebleken. Die kracht alleen kan garanderen, dát het Kamerbesluit daadwerkelijk wordt uitgevoerd en dat de ongetwijfeld nog grote pressie van de atoomfanaten wordt getrotseerd.
Er is nu een alternatief zichtbaar.
Dat is de afgelopen jaren gegroeid: in de beweging tegen de neutronenbom, waartoe communisten samen met anderen een duidelijk initiatief namen, in de kerken, in de activiteiten van de vredesbewegingen, in de politieke partijen.
Het is een alternatief, dat reëel in de richting gaat van het terugdringen van de atoomspiraal, van onderhandelingen en van de ontspanning.
Dit is van nauwelijks te onderschatten betekenis voor de verdere ontwikkelingen in ons land, waar mensen elkaar gevonden hebben die op elkaar zijn aangewezen: communisten, socialisten, radicalen, pacifisten, protestanten en katholieken van verschillende politieke richtingen, allen die zich verenigen voor de concrete doelstellingen van ontspanning en vrede.
Juist in de nu geschapen situatie, nu het resultaat van een Nederlandse afwijzing van de raketplannen is bereikt, is een nog hechtere aaneensluiting nodig van bewegingen en van stromingen die zich steeds duidelijker aftekenen ook binnen verschillende partijen. Het komt nu aan op een nog hechtere samenwerking van de vredeskrachten.

Uit De Waarheid van 8 december 1979

Partijbestuur CPN was bijeen

Het partijbestuur van de CPN was bijeen op zaterdag 8 december jl. in Amsterdam. Ter bespreking stonden de propagandistische activiteiten van de partij zowel als de versterking van De Waarheid. Inleidingen over deze onderwerpen werden gehouden door Rinus Haks en Jaap Wolff.

Uit De Waarheid van 10 december 1979

NIEUW BIJ PEGASUS

Theun de Vries

Februari

Roman uit het bezettingsjaar 1941

Theun de Vries beschrijft in deze driedelige roman de gebeurtenissen die zich in februari 1941 in bezet Amsterdam afspeelden. Het is de beschrijving van heldhaftig verzet tegen een meedogenloze terreur. In de eerste twee delen worden aan de hand van de belevenissen van arbeiders, verzetsstrijders, kunstenaars, joodse 'getto'-bewoners, maar ook van collaborateurs en Duitse autoriteiten, de gebeurtenissen van dag tot dag gevolgd, die zullen leiden tot de meest massale verzetsdaad die ons land gedurende de nazi-bezetting heeft beleefd: de Februaristaking.
Het derde deel geeft een beschrijving van de staking zelf. De roman is een epos, een heldendicht, en daarmee een ode aan de organisatoren en deelnemers van de staking, aan de bevolking van de stad Amsterdam.

IN DRIE FRAAIE GEBONDEN DELEN voor 90,—

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel en bij

Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, 020 - 231138
Hoogstraat 143, Rotterdam, 010 - 125322.

NU VERKRIJGBAAR BIJ PEGASUS

Henk Hoekstra

OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

Het Nederlandse communisme in een bewogen periode

Een boek van de voorzitter van de CPN, waarin van toelichtende beschouwingen voorziene redevoeringen, interviews en artikelen zijn opgenomen.
Het laat zien hoe de standpunten van de communisten zich hebben ontwikkeld, hoe gezocht wordt naar nieuwe wegen in de door de diepe crisis van het kapitalistische stelsel geschapen toestand.
Het gaat daarbij zowel om het waarderen en niet zelden herwaarderen van het verleden, als om het uitwerken van een visie op de toekomst.
Centraal staat het streven naar het bijeenbrengen van de progressieve mensen. 'Samengaan nú kan ook een vruchtbaar klimaat scheppen voor een gemeenschappelijk handelen voor verder liggende doeleinden', aldus het woord vooraf bij deze uitgave.

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138,
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

POLITIEK EN CULTUUR

Spanningen
Marcus Bakker

De harde gulden
Gerard Haack

CPN-geschiedenis
Hansje Galesloot

De uitdaging van de tachtiger jaren
Siep Geugjes

De CPN in Twente
Joop Schepers

Geloof, Marxisme
Ton Smeets

De Vijftigers
Rudy Koopmans

Februari 1980

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam, tel. 231138

De abonnementsprijs is f 24,25 per jaar, losse nummers f 3,00
Studentenabonnement f 20,25 per jaar

Ons gironummer is 447416
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam, tel. 262565

POLITIEK EN CULTUUR

tijdschrift gewijd aan de theorie en praktijk van het marxisme-leninisme onder leiding van het partijbestuur der CPN

40ste jaargang nr. 2 — februari 1980

Marcus Bakker
Spanning en verantwoordelijkheid 41

Gerard Haack
Hoe hard is de gulden? 50

Hansje Galesloot
Geschiedschrijving over de CPN 54

Siep Geugjes
De uitdaging van de tachtiger jaren 58

Joop Schepers
De groei van de CPN in Twente 67

Ton Smeets
Geloof en emancipatie 70

Rudy Koopmans
De belangrijke heibel der vijftigers 74

Partijdocumenten 79

Spanning en verantwoordelijkheid

Spanning, onzekerheid, intimidatie, botsingen — dat lijken de meest toepasselijke termen om niet alleen het wereldgebeuren van vandaag, maar ook de positie van Nederland, van zijn huishouding en zijn politiek aan te duiden. Ze zijn toepasbaar op de economie, op de sociale en politieke verhoudingen en daarmee op het gedrag van grote groepen mensen.
In feite gaat het om crisis.
Economische crisis, tot uitdrukking komend in stagnatie van produktie en investeringen, in toenemende werkloosheid en aantasting van bestaansvoorwaarden — met als effect een snelle toescherping van de maatschappelijke verhoudingen en een verdieping van de klassentegenstellingen.
Politieke crisis, tot uitdrukking komend in toenemende spanning in verschillende delen van de wereld — in Nederland evenals elders zich uitend in een wankele positie van de regering, in een groeiende kloof tussen verschillende opvattingen binnen politieke partijen, van de sociaal-democratie tot de christen-democraten; en daarbij ook verschijnselen van geestelijke en intellectuele spanningen, onder meer tot uitdrukking komend in heftige botsingen binnen de kerken.

Men moet voorzichtig zijn met al te simpele formules, met het onder één noemer brengen van verschijnselen die zo op het eerste gezicht los of bijna los van elkaar lijken te staan. Maar men moet ook niet bang zijn om tussen verschijnselen die samenvallen een verband te durven zien — omdat juist dat verband het inzicht biedt in de te voeren strijdwijze, in de mogelijkheden om ontwikkelingen, naar hun aard, te keren of te bespoedigen.

Voordat we in dit verband de Nederlandse omstandigheden, hun complicaties en perspectieven nader onder ogen zien, is het noodzakelijk om een blik te werpen op de internationale verhoudingen en te bezien in hoeverre het krachtenspel op wereldschaal bepalend is voor wat er in Nederland gebeurt.
Traditioneel is Nederland nu eenmaal, door zijn ligging, zijn economische opbouw en de oriëntatie van zijn bewoners sterk gevoelig voor wat zich internationaal afspeelt — terwijl het door diezelfde factoren soms een rol kan spelen, die groter is dan de cijfermatige verhouding tussen ons inwoneraantal en ons nationaal produkt en dat van de gehele aardbol zou doen veronderstellen.
Het zijn dan weer dezelfde factoren: de economie, de politieke (en militaire!) verhoudingen en de ontwikkeling van geestelijke- en gedachtenstromingen die daarbij als voornaamste elementen op de voorgrond treden.
Economisch is, over de hele kapitalistische wereld, sedert de zgn. oliecrisis van 1974-1975 een stagnatie ingetreden. In de meeste kapitalistische landen vond nog wel een uitbreiding van de produktie plaats, maar geringer dan in de jaren daarvoor het geval was geweest. Een enkele opflikkering bracht soms weer enige hoop, maar lang duurde die nooit. Zo was door de internationale economische instituten voor het jaar 1980 een duidelijke opleving van de wereldhandel verwacht, maar de huidige prognoses wijzen alweer in een andere richting.
Er is vrijwel geen kapitalistisch land waar niet de werkloosheid in de afgelopen vijf jaar een grote omvang heeft aangenomen, al dan niet gemaskeerd door het uit de cijfers halen van sociaal verzekerden en andere categorieën, zoals grote groepen vrouwen.
Op een aantal terreinen: de landbouw, de staal- en staalverwerkende industrie (o.m. scheepsbouw) vindt een voortdurende uitstoting van arbeidskrachten plaats. De chemische industrie blijkt over haar hoogtepunt heen. De uitwerking van invoering van mini-computers in grote delen van de bedrijvigheid zal, naar verwacht wordt, in vele landen de werkloosheid verder doen toenemen.
De enige onverdeeld florerende industrie is die van militair materieel, waarvan de produktie op wereldschaal gigantische afmetingen heeft aangenomen.
Als directe oorzaak van de inzinking wordt meestal de stijging der energieprijzen aangegeven. Sedert de OPEC in 1974 tot drastische verhoging van de olieprijs besloot, is die stijging steeds voortgegaan. Nog kort geleden stelden de meeste olielanden nieuwe, aanzienlijke prijsstijgingen van olie vast. Naast de heersende groepen in de betrokken landen zijn het vooral de oliemaatschappijen met hun machtsposities in de betrokken gebieden en met hun systemen van onderlinge prijsafspraken, die hiervan profiteren.
Er *is* een energievraagstuk, al is het niet in de eerste plaats een vraagstuk van hoeveelheden. Energie is een levensvraagstuk van de lange termijn, de makkelijk winbare hoeveelheden zijn betrekkelijk beperkt, veel landen willen zich zekerheid verschaffen door eigen, vaak moeilijker winbare energiebronnen beschikbaar te krijgen — en het resultaat van dit alles is, dat de prijzen van de goedkoopste hoeveelheden zich bewegen in de richting van de duurdere. Deze prijsstijgingen hebben een grote invloed op de conjunctuur van sommige, zelf van energiebronnen verstoken landen en in het bijzonder van toch al met grote schuldenlasten opgezadelde derde wereld landen.
Maar het zou onjuist zijn de indruk te wekken dat de stijging van energieprijzen een eigen, los van de wereldeconomie en vooral door de willekeur van olielanden optredend verschijnsel is. De directe aanleiding voor de olieprijsstijgingen van de laatste jaren is de waardedaling van de

dollar geweest.
De olieprijzen worden op de wereldmarkt in dollars berekend. De dollar is nog steeds het algemeen geldende internationale betaalmiddel. Maar die dollar is, sedert ze losgekoppeld is van de goudprijs in het begin van de zeventiger jaren, niet alleen voortdurend in waarde blijven dalen op de wereldmarkt, de inflatie in Amerika zelf is de afgelopen tijd groter geweest dan in de meeste Westeuropese landen en in Japan. Die waardedaling heeft de Amerikaanse concurrentiepositie tegenover de andere industrielanden versterkt, ze heeft tevens, ten nadele van die landen en van de derde wereld, de olieprijs opgejaagd.
Wie dus de energie en de olieprijzen aanwijst als belangrijkste factoren van de economische stagnatie, die duidt tegelijkertijd aan dat de stagnatie althans voor een deel het gevolg is van de Amerikaanse economische en buitenlandse politiek.
Terwijl het Midden-Oosten voor West-Europa, Japan en de derde wereld van veel groter economisch belang is dan voor de VS, die hun meeste olie uit eigen land en van het westelijk halfrond halen, eisen de Verenigde Staten, deels met strategische argumenten, voor zich de beheersing van het gehele Midden-Oosten op, concentreren zij daar hun voornaamste inspanningen op het gebied van militaire en buitenlandse politiek.

Internationale spanningen

Hiermee komen we op een ander, zij het nauw daarmee samenhangend, aspect van de huidige wereldverhoudingen, de politieke spanningen, die in belangrijke mate samenhangen met de Amerikaanse politiek van de laatste jaren.
De nederlaag van de Verenigde Staten tegen het Vietnamese volk heeft grote gevolgen gehad. In het Amerikaanse politieke leven heeft ze de crisis van het politieke systeem zelf aan de oppervlakte gebracht, Watergate en de val van Nixon waren daarvan de meest spectaculaire uitdrukkingsvormen. Maar die crisis heeft daarna doorgeduurd, onder het presidentschap van Ford, zowel als onder dat van Carter.
Internationaal heeft de nederlaag in Vietnam het effect gehad van een groter zelfstandigheid in het optreden van de Amerikaanse 'bondgenoten', de industriestaten van West-Europa en Japan; zij is een geweldige stimulans geweest voor de vrijheidsstrijd van onderdrukte volkeren — van Angola en Rhodesië tot Portugal en Griekenland — en ze heeft, doordat ze de Amerikaanse druk verminderde, gunstig gewerkt op de relaties tussen de socialistische landen.
Wellicht het meest sensationele element in dit proces is geweest de volksopstand in Iran, een land dat met behulp van de sjah ingericht was als tot de tanden gewapende Amerikaanse wachtpost tussen Midden-Oosten en Indische Oceaan — en waar in één slag al wat Amerikaans was werd weggevaagd. Deze gebeurtenis is voor de Amerikaanse machthebbers het definitieve sein geworden om tot het tegenoffensief over te gaan.

In het Midden-Oosten werd, steunend op een vredesregeling tussen Egypte en Israël, front gevormd tegen de meerderheid der Arabische staten. Een eerdere overeenkomst met de Sowjet-Unie om het vredesproces in dat gebied samen ter hand te nemen, werd in de prullenbak gegooid.
In West-Europa werden de NAVO-landen onder zware pressie gezet om de N-bom te accepteren en toen dat niet lukte, om een 'Europese' bewapening met hypermoderne atoomraketten te aanvaarden, die het Amerikaanse wapenkapitaal schatten zou opleveren en de West-europese landen in een positie van directe militaire confrontatie met de Sowjet-Unie zou plaatsen.
Tenslotte werd, op het moment dat in Cuba de bijeenkomst der niet-gebonden landen gehouden zou worden, tegen dat land een provocatie opgezet op grond van pure verzinsels over versterking van de Sowjet-troepen aldaar — een provocatie die niet alleen ten doel had de beweging der niet-gebonden landen te splijten, maar die ook de mogelijkheid van regelrecht militair ingrijpen inhield.
Die verscherping van het Amerikaanse optreden nam aan het einde van het jaar 1979 snel toe. De bezetting door Iraanse studenten van de Amerikaanse ambassade van Teheran was aanleiding — niet om, zoals geëist werd, de ex-sjah uit te leveren; men vreesde waarschijnlijk de onthullingen die de laffe uitgeweken beul over de Amerikaanse politiek in Iran zou gaan doen als hij eenmaal voor zijn rechters zou staan — nee, om in alle openlijkheid een Amerikaans expeditieleger te vormen van 100.000 man, dat op elk moment ingezet zou kunnen worden, overal ter wereld waar Amerika zijn belangen bedreigd zou achten.
De op niets gebaseerde Cuba-rel werd aanleiding voor een besluit tot versterkte marine-activiteiten in het Caraïbische gebied, kanonneerbootpolitiek tegenover de daar wonende volkeren dus.
En last but not least werd ondanks verzet in vele Westeuropese NAVO-landen, zelfs zeer groot verzet in Nederland, het rakettenbesluit, dat een nieuwe levensgevaarlijke wedloop met verschrikkingswapens inluidt, geforceerd.
Hier moet gewezen worden op het feit dat van de zijde van de Sowjet-Unie alles op alles is gezet om deze ontwikkeling af te remmen.
In het Cuba-conflict is van Sowjet-zijde uiterst beheerst opgetreden.
De houding van de Sowjet-Unie inzake de ontwikkeling in Iran is een uiterst terughoudende geweest, ook met betrekking tot het Amerikaanse militaire gedreig. Hetzelfde geldt met betrekking tot het met Egypte en Israël gevoerde machtsspel.
Wat het rakettenbesluit betreft — de Sowjet-Unie heeft zich buitengewoon ingespannen om deze fatale ontwikkeling tegen te gaan. Ze heeft niet alleen eenzijdige maatregelen genomen tot vermindering van troepen en tanks in de DDR, ze heeft herhaald, dat ze geen atoomraketten zou plaatsen op het gebied van andere Warschaupact-landen en ze heeft aangeboden een vermindering van middellange afstand-raketten (de SS-20) ter discussie te willen stellen. Gezaghebbende Sowjet-afvaardigingen zijn naar Nederland, Italië en andere landen gereisd om daar in alle ernst de politici te overreden, een stokje te steken voor het zo gevaarlijke NAVO-besluit.
Het heeft niet geholpen.
De Amerikaanse machthebbers waren klaarblijkelijk van plan om hun, door Vietnam geschonden prestige, te herstellen, om in bewapeningskoorts de crisis te ontlopen, om achterlijke delen van het Amerikaanse kiezersvolk op hun hand te krijgen met sterke-mannen-gedoe, de ingeslagen weg van toenemende spanning verder af te leggen. Ter illustratie daarvan werd ook de ratificatie van het door Breznjew en Carter plechtig overeenge-

komen SALT-II-akkoord in alle openlijkheid gedwarsboomd.
Deze Amerikaanse politiek moest onvermijdelijk leiden tot een hard Sowjet-antwoord, dat duidelijk zou maken dat men zich net zomin als vroeger door koude oorlogspolitiek op de knieën zou laten dwingen.

Afghanistan

Dat antwoord is omstreeks de jaarwisseling gekomen in Afghanistan.
Er is de laatste tijd al zoveel over dit land geschreven dat we hier niet nog eens uitgebreid in bijzonderheden behoeven te treden.
Een in vele opzichten bijna feodaal land, bewoond door verschillende stammen, met door de Engelse koloniale macht bepaalde oost- en westgrenzen (met Pakistan en Iran), vanouds op Rusland georiënteerd voor zijn bescherming. Een kleine intellectuele laag, een volgens traditie in de Sowjet-Unie opgeleid officierscorps.
In 1978 een staatsgreep van progressieve, maar onderling verdeelde elementen, die hun moderniseringsplannen willen doorzetten tegen feodale heersers, versteende tradities en reactionaire geloofsdwang in.
In de loop van 1979 werd de positie der regering zwakker. Vanuit het rechts-dictatoriaal geregeerde Pakistan met zijn sterke Amerikaanse invloeden werd de afkalving van die posities met graagte bezien en zonder twijfel in de hand gewerkt. De opstandige feodale stamhoofden en reactionaire islamitische voorgangers hadden er een pracht basis.
De Sowjet-autoriteiten, die zich nauw met de nieuwe regering hadden verbonden, moeten deze gang van zaken met lede ogen hebben aangezien en vooral de laatste tijd de samenhang met de hierboven genoemde ontwikkelingen in de Amerikaanse politiek hebben geconstateerd. Dat verklaart, waarom zij omstreeks de jaarwisseling, na een nieuwe bloedige regeringswisseling, hun troepen Afghanistan ingestuurd hebben.
Het is vanaf de Tweede Wereldoorlog een constante factor geweest in de Sowjet-politiek, dat men de vrede mede heeft willen bewaren door het instand houden van een soort van cordon van aan de Sowjet-Unie welgezinde staten langs haar grenzen. Afghanistan was daar, op geheel eigen wijze, een van. De Sowjet-autoriteiten hebben blijkbaar de internationale situatie als van dien aard beschouwd, dat zij Sowjet-troepen op Afghaans grondgebied voor hun veiligheid nodig achtten.
Het is een ongelukkig besluit geweest.
De argumentatie, die beurtelings verwees naar het belang van de Sowjet-Unie om geen vijandelijke agressiebasis aan haar grens te hebben, en naar het hulpverzoek van de juist gewisselde regering in Kaboel, was door die dubbele verwijzing zwak. Trouwens, de eerste redenering is zelf in haar eenvoud al zeer aanvechtbaar.
Vóór alles echter is niet te voorzien, hoe de aanwezigheid van buitenlandse troepen de sociale vraagstukken kan oplossen, die in Afghanistan zo duidelijk de voedingsbodem vormen van de daar gevoerde strijd.
En tenslotte is de benadering eenzijdig militair, ze kan *misschien* de grens van de Sowjet-Unie versterken; maar ze is direct nadelig voor de politieke krachtsontplooiing van de massa's in de kapitalistische en door het kapitalisme onderdrukte wereld. En het is toch uiteindelijk deze politieke massastrijd tegen het kapitalisme en tegen de kapitalistische politiek, die de doorslag zal moeten geven als het om de toekomst van de mensheid, de uitbanning van oorlog en uitbuiting gaat.
Maar ondertussen staat één ding als een paal boven water. Het Sowjet-optreden in Afghanistan is de weerspiegeling van een bijzonder ernstig feit, namelijk het toenemen van de internationale spannin-

gen en van het gevaar van gewapende conflicten. De Amerikaanse hysterie en wraakmaatregelen laten daar geen twijfel over bestaan. En het is juist *dat* hoofdfeit, die internationale spanning, die in Nederland de afgelopen periode zozeer tot massa-acties en politieke beweging heeft geleid.

Nederland en de raketten

Aan de vooravond van kerstmis sloot het parlement, althans voorlopig, een trits van debatten over de atoomraketten af. Waar het over ging is in de afgelopen maanden, ook in Politiek en Cultuur, uitvoerig besproken. We hoeven het hier niet te herhalen.
Zelden in onze geschiedenis zijn parlementaire debatten zo zeer aangezet en begeleid door brede massa-acties als in dit geval. Grote demonstraties, petities, vergaderingen, enquêtes, publicaties — de raketten waren in alle opzichten een zaak van de massa geworden.
Bij het tweede van de drie debatten, dat plaats vond aan de vooravond van de beruchte NAVO-zitting, gebeurde er iets bijzonders, dat als een bom insloeg en in niet geringe mate bijdroeg aan de politieke spanning rond de rakettenkwestie. Tien leden van de grootste regeringspartij, het CDA, stemden voor een motie van PvdA-D'66, waarin produktie en plaatsing van de raketten werd afgewezen. De regering nam daarop ter NAVO-ztting een uiterst dubbelzinnige houding aan, kondigde aan dat zijzelf het rakettenbesluit pas over twee jaar zou nemen, maar ging tegelijkertijd akkoord met het produktie- en plaatsingsbesluit van de NAVO. Doordat tijdens het debat van 19 december Van Agt tegenover de CDA-fractie met aftreden dreigde en Lubbers namens zijn fractie bepaalde dat Nederland niet verantwoordelijk was voor het NAVO-besluit, werd uiteindelijk het CDA weer bij elkaar geveegd — zij het met diepe wonden bij het Anti-Revolutionaire gedeelte daarvan. De uitkomst van dit laatste rakettendebat heeft geleid tot een levensgrote kater bij vele progressieve mensen, die op grond van wat eerder had plaatsgevonden, hooggespannen verwachtingen koesterden over de afloop. Vooral de tien teruggekeerde dissidenten moesten het ontgelden.
De katerstemming werd sterk in de hand gewerkt door bepaalde politici en journalisten, die sterk de indruk wekten dat de raketten hen niet zoveel konden schelen, maar dat hun voornaamste hoop was dat via de raketten het kabinet-Van Agt ten val gebracht zou worden — om dan te worden opgevolgd door een kabinet-Den Uyl. Opmerkelijk is in dit verband ook, dat van al deze commentators zo weinigen toekwamen aan een taxatie van het NAVO-besluit zelf en de draagwijdte daarvan. Ook in de Afghanistan-affaire wordt daar bij voorkeur niet over gesproken.
Het totaal echter van wat hier gebeurd is, valt niet terug te brengen tot het simplisme van wel of niet een kabinetscrisis.
De belangrijkste feiten zijn:

1. Er is in Nederland een zeer bewogen publieke opinie ontstaan, die zich actief bemoeit met de vraagstukken van de atoombewapening en die bereid is snel en massaal op te treden. De beweging tegen de N-bom was geen eendagsvlieg.

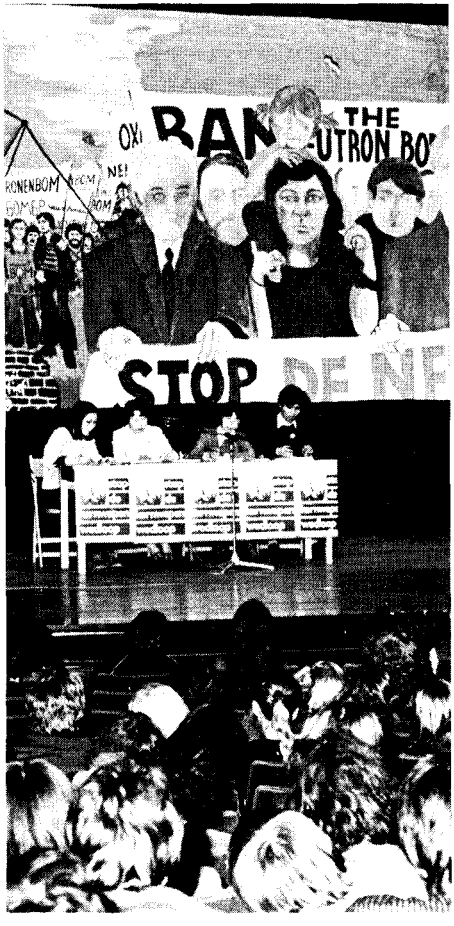
2. Er is een nieuw soort vredesactie gevormd zonder vaste contouren, met wisselende deelname en geestdrift van politieke partijen en met als vaste componenten de 'Stop de N-bom'-beweging en kerkelijke vredesbewegingen — een vredesactie, die in een levende wisselwerking staat met de bovengenoemde massagevoelens.

3. Het totaal van deze beweging heeft een aanzienlijke invloed binnen de politieke

partijen, welke ook in parlementaire stellingname tot uitdrukking komt.

4. Nederland heeft zich onder invloed van dit alles los moeten maken van het NAVO-besluit, hoezeer ook de regering daarin mee wilde gaan en hoe groot ook de pressie vanuit de NAVO is geweest. Deze houding heeft ook, voor het eerst, geleid tot afstand nemen van de NAVO-poltiek als zodanig.

5. Het besluit van de meerderheid van de NAVO, om tot produktie en plaatsing van de atoomraketten over te gaan, betekent een aanzienlijke verscherping van de internationale verhoudingen en een openlijk voor het hoofd stoten van de Sowjet-Unie, die zeer ver bleek te willen gaan met stappen om de bewapeningswedloop af te remmen. Het zogenaamde onderhandelingsaanbod dat de NAVO deed op het moment dat ze tot de raketbewapening besloot, was daarom bedrog.

De positie van de regering

De politieke commentaren na de rakettendebatten richtten zich, zoals gezegd, hoofdzakelijk op het voortbestaan van het kabinet-Van Agt en dan nog in het bijzonder op de positie van de premier zelf.
Van Agt had zijn positie versterkt, zei men, hij was voor de komende periode onaantastbaar geworden, hij zou nu ook de toekomstige lijstaanvoerder zijn van het CDA, waarmee dan tevens een nieuwe PvdA-CDA-regering vrijwel onmogelijk zou zijn in de nabije toekomst.
Het is niet alleen omdat wereldvraagstukken hiermee worden gereduceerd tot de strijd om ministerzetels, dat deze redenering zo kortzichtig is. Want hoe sterk zijn Van Agt en zijn kabinet dan wel uit de verwikkelingen gekomen?
Er is een diepe kloof gegroeid tussen de beide regeringspartijen en dan met name over de politiek van de NAVO, de bekende 'hoeksteen van het beleid'. Van Agt heeft die kloof bepaald niet gedicht.
Er is ook grote verdeeldheid met veel bitterheid en rancune ontstaan binnen Van Agts eigen partij, het CDA. Een deel daarvan erkent in feite zijn leiderschap niet (meer).
Uiteindelijk kon Van Agt zijn positie en zijn kabinet alleen nog maar boven water houden door te doen wat iedere minister-president het meest ongaarne doet, namelijk dreigen met aftreden. Het is een paardemiddel, omdat de aan de dreiging onderworpenen zich hiermee buitenspel

geplaatst achten. In het concrete geval was het chantagemiddel: een crisis, veroorzaakt door een deel van het CDA, vervolgens verkiezingen met een verdeeld CDA en de raketten als inzet. Voor die dwang is men bezweken. Maar hieruit de conclusie trekken dat Van Agt, of zijn kabinet, sterk zou staan, is onjuist. De basis van het kabinet wankelt en daarmee kan het kabinet zelf opnieuw aan het wankelen worden gebracht.

Een nuchtere afweging van deze feiten en krachtsverhoudingen is van het grootste belang, nu het kabinet, bij wijze van offensief, is overgegaan tot datgene waarvoor het eigenlijk gevormd is, de drastische ombuiging van de lonen, de daarvan afgeleide uitkeringen en de uitgaven in het algemeen belang, terwille van de rendementen der bedrijven.
Systematisch zijn een aantal Bestek-plannen ten uitvoer gelegd. Er zijn miljarden bezuinigd op de salarissen van ambtenaren en zgn. trendvolgers, er is een forse vermindering doorgevoerd van de kinderbijslag, er is beknibbeld op tal van uitgaven voor onderwijs, gezondheidszorg en andere overheidsvoorzieningen. Een nieuwe systematiek is doorgedreven met betrekking tot de sociale uitkeringen, die alle nieuwe uitkeringstrekkers zwaar zal treffen en die op iets langere termijn miljarden zal opleveren, doordat de uitkeringstrekkers steeds verder achter zullen gaan lopen bij de ontvangers van lonen en salarissen.
De Bestek-plannen zijn tot nu toe niet in hun totaliteit gelukt. De eigen risico-voornemens zijn met succes bestreden, diverse bezuinigingsplannen heeft men (nog) niet durven doorvoeren, men heeft maatregelen moeten nemen om de belofte, dat door Bestek de werkloosheid zou dalen, niet al te belachelijk te maken. VUT-regelingen en de onderwijs-arbeids-plaatsen-programs van Pais zijn op die wijze afgedwongen, tegen de oorspronkelijke voornemens in.
Maar het voornaamste struikelblok zijn de lonen gebleken. Plannen voor een nullijn, die in werkelijkheid een koopkrachtverlaging zou hebben betekend, doordat de berekeningen daarover vervalst worden, zijn mislukt — met name doordat er in een reeks van bedrijven en bedrijfstakken flink werk was en er door de ondernemers flink verdiend werd.
De olie-industrie is het meest frappante, maar niet het enige voorbeeld. Waar men handen tekort komt om het werk te doen moet men nu eenmaal van goeden huize zijn, om hen die dat werk verrichten het hun toekomende te onthouden.
De definitieve klap tegen de nullijn werd gegeven door de Rotterdamse haven- en slepersstaking, die daarmee ook de matigingspolitiek van vakbondsbestuurders doorbrak.
Op dit punt is nu door het kabinet, met steun van de ondernemersorganisaties, het offensief ingezet. Blijkbaar heeft het zichzelf zozeer opgewarmd met de commentaren op de uitkomst van het rakettendebat, dat het meent nu ook maar meteen zijn grote slag te kunnen slaan. Op grond van haastig in elkaar geflanste cijfers van het Planbureau is een soort ramp-situatie uitgeroepen, die aanleiding zou moeten vormen voor een loonstop van enkele maanden, te volgen door een machtigingswet en onder meer een aantasting van de prijscompensaties.
Van Agt heeft duidelijk het advies gevolgd van de Rotterdamse politicoloog, die hem een jaar geleden Den Uyl met zijn machtigingswet ten voorbeeld stelde: creëer een noodtoestand in de ogen van de mensen en voer dan snel uit waar je in normale omstandigheden geen kans toe ziet. Dat gebeurt hier letterlijk.
Er kan geen twijfel over bestaan, dat deze loondwingelandij op een grote en toenemende weerstand zal stuiten en dat ze in de praktijk over een steeds breder terrein ongedaan zal worden gemaakt.

Maar het gevaar bestaat dat in het totale proces van matiging, op een reeks van terreinen diep ingrijpende maatregelen worden getroffen, die langdurige schade zullen toebrengen aan de belangen van de Nederlanders en hun collectieve voorzieningen.

Zoals dat in de vredesstrijd het geval is, zal ook hier de strijd een nieuwe fase in moeten gaan en zal alles in het werk moeten worden gesteld om de krachten die deze politiek niet kunnen en willen aanvaarden, tot een politieke machtsvorming samen te brengen.

Onze strijd

De toestand is niet rooskleurig
Verscherping van de internationale toestand, waarin, als een sterk verzet dat niet verhindert, Nederland dreigt te worden meegesleept.
En, net als in de tijd van de Korea-oorlog, net als in de dagen van Hongarije en de Suez-oorlog van eind 1956, tegelijk met het opdoemen van militaire conflictsituaties, een scherpe aanval op de inkomens en het gehele levenspeil. Dat vraagt een grote inspanning, om fatale ontwikkelingen te keren.
Aan de communistische partij is daarbij, zoals de gebeurtenissen van de laatste jaren hebben aangetoond, een buitengewoon belangrijke rol toebedeeld.
Het was de CPN die als eerste de alarmklok luidde tegen de N-bom en die de noodzaak inzag om, bij alle verschillen van opvatting, uiteenlopende groepen samen te brengen tot een tegenkracht. Onze partij ging daarbij uit van nationale noodzaak en nationale mogelijkheden. Ze spande zich ook internationaal ten zeerste in, maar dat kon alleen doordat zij zich in de nationale beweging vast verankerd had.
Die basis was er eveneens voor het optreden tegen de atoomraketten en zij mag onder geen enkele voorwaarde vervallen.
De CPN is nodig als band, als kracht die helpt om schijnbaar tegengestelde deelbelangen in de gezamenlijke beweging te doen opgaan, die meningsverschillen kan helpen overwinnen en die de uiteenlopende drijfveren van verschillende georiënteerde mensen in die ene bedding van massa-beweging kan brengen.
Die taak is een blijvende en de partij mag en zal zich door niets ervan af laten brengen haar te vervullen. De vereniging der vredeskrachten in het land en het tot actie brengen daarvan is een hoofdtaak, waar wij ons met al onze verantwoordelijkheid aan wijden.
Nu regering en ondernemers juist in een sfeer van internationale spanning de aanval op rechten en welzijn van de bevolking openen, waarbij nadrukkelijk de bewapeningsuitgaven hoog worden gehouden en de positie van het grote, in belangrijke mate op bewapening gerichte kapitaal wordt gespaard en versterkt, is er ook geen kloof meer tussen de strijd tegen de oorlog en die tegen de matiging.
Het is hetzelfde kapitalisme, dat beide oproept, het één ligt overduidelijk in het verlengde van het ander.
Dat inzicht kan niet geforceerd worden.
De strijd zal aanvankelijk nog veelal verschillende vormen hebben. Maar het is de bijzondere opdracht van de CPN om, vanuit de verantwoordelijkheid die haar inzichten en posities in de strijd haar opleggen, de uiteenlopende krachten bijeen te brengen die zich verzetten tegen oorlogsdreiging en besnoeiïngspolitiek, en op die wijze te bouwen aan een sociale en politieke krachtenbundeling, welke de basis moet vormen voor een in vele opzichten diepgaand gewijzigde regeringspolitiek.

Marcus Bakker

Jarenlang was de 'harde' Nederlandse gulden de trots van de nationale economie. Geleidelijk begint deze positie meer omstreden te worden. Ondernemers klagen dat de harde gulden hun exporten bemoeilijkt. De Nederlandse betalingsbalans vertoont alweer enkele jaren een tekort. Op grond hiervan wordt wel eens gedacht aan devaluatie. Anderzijds heeft tot het laatste moment de neiging bestaan de recente revaluatie van de Duitse mark te volgen. Hoe zit dit nu allemaal en vooral: wat bepaalt nu eigenlijk de hardheid van de gulden?

Hoe hard is de gulden?

De zeventiger jaren hebben een nieuw fenomeen in de internationale geldhandel gebracht, nl. dat van de zwevende wisselkoersen. Na de Tweede Wereldoorlog werd door de voornaamste kapitalistische landen in het kader van het IMF een stelsel van in principe vaste wisselkoersen geïnstalleerd. In het begin van de zeventiger jaren stortte dit stelsel in, hetgeen met name tot uiting kwam in de voortdurende verzwakking van de dollar. Sindsdien bestaan er in principe zwevende wisselkoersen, hetgeen wil zeggen dat de koersvorming vrij is en in principe wordt overgelaten aan de werking van vraag en aanbod op de markt.
Nu moet dit niet al te letterlijk worden opgevat, want in de eerste plaats zijn er nog vele landen die vasthouden aan vaste wisselkoersen ten opzichte van de dollar, het pond of een andere valuta. Beter kan men zeggen dat de valuta's van de voornaamste economische grootmachten, met name de Verenigde Staten, Japan en West-Europa ten opzichte van elkaar zijn gaan zweven. Op de tweede plaats is de wisselkoersvorming niet zo erg vrij. De nationale overheden of de centrale banken oefenen een belangrijke invloed op de koersvorming uit, m.n. als deze zich in een hen ongewenst voorkomende richting dreigt te ontwikkelen.
Ook de Nederlandse gulden bevindt zich in deze ingewikkelde situatie. Enerzijds 'zweeft' ze ten opzichte van de dollar, de yen en nog een aantal valuta's, anderzijds worden vaste wisselkoersen gehandhaafd ten opzichte van de D-mark, de Belgische en Franse franc, de lire en nog enkele Westeuropese muntsoorten.
Deze laatste verbinding heeft aanvankelijk de vorm gehad van de zgn. 'slangarrangementen' en is sinds 13 maart 1979 wat steviger verankerd in het kader van het tussen de EEG-landen opgezette 'Europese Monetaire Systeem'. Hiermee wordt de koersvorming van de gulden een ingewikkelde zaak, evenals de beantwoording van de vraag: hoe hard is nu eigenlijk de gulden? Daartoe moet immers onderscheid gemaakt worden tussen verschillende valuta. Ten opzichte van de dollar of het Engelse pond is de gulden hard, maar ten opzichte van de yen of de Zwitserse franc is ze dat veel minder. In het algemeen wordt de gulden echter een goede positie toegekend na de yen, de D-mark en de Zwitserse franc.

Betalingsbalans

Waardoor wordt nu zo'n internationale hardheids-positie bepaald? Vaag uitgedrukt zou je kunnen zeggen dat het afhangt van het vertrouwen dat de internationale geldhandel in een bepaalde valuta heeft. Meer concreet komt dit er op neer dat — aangezien de geldhandel zich ook door het winstmotief laat leiden — de

valuta's, waarvan men verwacht dat zij in de loop van de tijd ten opzichte van andere het meest in waarde zullen stijgen, als hard zullen worden beschouwd. Immers, met die valuta's valt wat te verdienen, je kunt er veilig in vluchten als andere geldsoorten minder waard worden. In de regel wordt hierbij gekeken naar de ontwikkeling op wat langere termijn, op z'n minst enkele jaren. Kortstondiger koersfluctuaties — waarvan de geldhandel natuurlijk ook profiteert — worden niet met het begrip 'hardheid' en 'zachtheid' aangeduid.
Bij de bedoelde langere termijn-vooruitzichten baseert men zich dan op factoren als de aanwezigheid van natuurlijke hulpbronnen, de structuur van de nationale economie, de rendementspositie van het bedrijfsleven en het sociaal-economische overheidsbeleid. Een belangrijke aanwijzing voor het toekomstige koersverloop van een valuta is ook de ontwikkeling van de betalingsbalans-positie van een land. ook hier gaat het niet zozeer om de min of meer toevallige, incidentele veranderingen, maar om de zgn. structurele ontwikkeling. Immers, ruwweg gezegd is een langdurig tekort op de betalingsbalans, hetgeen wil zeggen dat er meer aan het buitenland betaald moet worden dan dat ontvangen wordt, een teken dat de munt overgewaardeerd is en dat correcties bv. in de vorm van een devaluatie nodig zijn.
Bezien we in dit licht de Nederlandse positie, dan blijkt dat na 1977 een belangrijk onderdeel van de betalingsbalans, namelijk de lopende rekening, een tekort vertoont (1978: 2 miljard; 1979 naar schatting 1,5 miljard). Dit hangt vooral samen met het feit dat de import in toenemende mate de export overtreft. Hiervoor worden verschillende verklaringen gegeven. Aan de importkant wordt natuurlijk allereerst gewezen op de aanzienlijke olieprijsstijgingen van de afgelopen jaren. tevens zou het aandeel van de geïmporteerde goederen in het consumptiepakket zijn toegenomen.
Aan de exportzijde wordt naast de algehele teruggang in de wereldhandel de laatste tijd veel betekenis toegekend aan de relatief ongunstige goederen-samenstelling van het Nederlandse exportpakket. Dit is namelijk energie-intensief (olieprodukten, aardgas) en daarmee snel stijgend in prijs.
Hoewel over deze 'verklaringen' wel het een en ander op te merken valt, is de belangrijkste factor in dit verband nog ongenoemd, nl. de koersontwikkeling van de gulden. De geleidelijke koersstijging ten opzichte van de belangrijkste andere valuta's heeft immers tot gevolg, dat de import relatief goedkoper en de export relatief duurder wordt. De hierboven geschetste ontwikkeling van de Nederlandse handelspositie behoeft ons dus geenszins te verbazen.
Evenmin behoeft het verbazing te wekken dat van de zijde van het goederen-exporterende bedrijfsleven in toenemende mate klachten komen over de hoge koers van de gulden. De afzetmogelijkheden in het buitenland van dit deel van het bedrijfsleven worden hierdoor duidelijk bemoeilijkt.

Kapitaalexport

Een andere belangrijke factor in het totale Nederlandse betalingsbalans-tekort is de kapitaalexport, m.n. in de vorm van directe investeringen in het buitenland. Deze post is sinds het begin der zeventiger jaren aanzienlijk opgelopen en bedraagt thans rond de 4 miljard gulden per jaar. Tot voor kort was over herkomst en bestemming van deze directe investeringen niet veel bekend, maar onlangs heeft de Nederlandse Bank een onderzoek gepubliceerd dat enige interessante cijfers bevat.
Uit dit onderzoek, dat betrekking heeft op

de jaren 1974 tot 1977, blijkt namelijk dat het leeuwendeel der directe investeringen (63%) plaats vindt door de bekende vier Nederlandse multionationals Shell, Philips, Unilever en Akzo.In totaal is in de genoemde drie jaren bijna 11 miljard gulden Nederland uitgestroomd, met name naar West-Duitsland en de Verenigde Staten. Ongeveer 20% was gericht op de zgn. ontwikkelingslanden, inclusief de Nederlandse Antillen (er zijn aanwijzingen dat dit aandeel de laatste jaren iets is gestegen).

De totale waarde van de investeringen van het Nederlandse bedrijfsleven in het buitenland bewoog zich volgens de Nederlandse Bank in deze jaren rond de 50 miljard gulden, maar dit cijfer is misleidend, omdat hierin de koersstijging van de gulden is verwerkt. Houdt men hiermee rekening, dan blijkt de waarde in drie jaar te zijn toegenomen met 16 miljard gulden.

Duidelijk blijkt uit deze cijfers hoe sterk de waardestijging van de gulden ten opzichte van andere valuta's de kapitaalexport bevordert. Buitenlandse valuta's worden relatief goedkoper en daarmee wordt overname van of deelname in buitenlandse ondernemingen aantrekkelijker. Dat dit m.n. het internationaal vertakte bedrijfsleven, de multinationals, ten goede komt ligt voor de hand en wordt door de genoemde cijfers bevestigd.
Voor de volledigheid moet vermeld worden, dat zich uiteraard ook directe investeringen van buitenlandse ondernemingen in Nederland voordoen. Deze liggen echter op een beduidend lager niveau dan de kapitaalstroom in omgekeerde richting. Opvallend is hierbij, dat de Verenigde Staten hun overheersende positie hebben kunnen handhaven. Eind 1976 was nog meer dan één derde van de totale waarde van het door buitenlandse bedrijven in Nederland geïnvesteerde kapitaal in Amerikaanse handen. Uit het Verenigd Koninkrijk was bijna 18% afkomstig en West-Duitsland en Zwitserland namen ieder ongeveer 10% voor hun rekening.

Loonstrijd

Het zojuist geschetste beeld van de Nederlandse betalingsbalans, waarin mede onder invloed van de koersontwikkeling van de gulden de bemoeilijking van de goederenexport en de bevordering van de import en de kapitaalsexport tot uiting komt, heeft ook belangijke consequenties voor de binnenlandse sociaal-economische situatie. De moeilijke betalings-situatie wordt immers als belangrijk argument gehanteerd voor een matigings- en bezuinigingspolitiek. Zo wordt in de Miljoenennota en de Macro Economische Verkenning voor 1980 verschillende malen gewezen op de noodzaak een uiterst strak overheidsbeleid te voeren, gericht op loonmatiging en uitgavenbeperking, juist in het licht van de betalingsbalans-situatie.
De redenering, die hieraan ten grondslag ligt, is dat een loonstijging via de extra bestedingen tot extra importen zou leiden en dat hierdoor tevens de internationale concurrentiepositie en dus de exportmogelijkheden zouden verslechteren. Daarbij wordt dan wel stilzwijgend uitgegaan van een wisselkoers op het huidige of een nog hoger niveau.
Deze hoge guldenkoers heeft overigens ook nog andere gevolgen. Een van de zaken waar de Nederlandse regering bijzonder trots op is, is het feit dat de inflatie de afgelopen jaren is verminderd (overigens loopt die weer snel op, m.n. door prijsaanpassingen van de overheid zelf). Dit effect kan grotendeels aan de koersstijging van de gulden worden toegeschreven, de geïmporteerde goederen zijn immers relatief goedkoper geworden. tegelijkertijd heeft dit de noodzaak om de

lonen via de prijscompensatie te verhogen beperkt (daarnaast wordt de aanval op het loon ingezet door aantasting van de prijscompensatie en beperking van initiële en incidentele loonstijgingen).
In een dergelijk beleid van hoog houden van de guldenkoers past ook een krappe monetaire politiek. Enerzijds moet de binnenlandse geldcirculatie immers worden beperkt om inflationistische tendenzen tegen te gaan, anderzijds moet het renteniveau zodanig hoog zijn, dat middels korte internationale kapitaaltransacties het dreigende betalingsbalans-tekort gefinancierd kan worden.
Dit op verkrapping, bezuiniging en matiging gerichte economische beleid wordt internationaal wel aangeduid als 'austerity'-politiek, waarbij de verschillende staten tegen elkaar opboksen wie het meeste kan bereiken. In dit licht moet ook het vorig jaar gevormde Europese Monetaire Stelsel worden gezien, waarbij, in feite onder Westduitse leiding, deze politiek in de EEG-landen wordt doorgevoerd. Dat daarbij West-Duitsland overigens nog koploper is, bewijst wel de recente revaluatie van de D-mark, waarbij het in Nederland tot hevige discussies is gekomen of men deze koersverhoging nu zou moeten volgen of niet.

Conclusies

De onrust van de wisselkoersverhoudingen der verschillende valuta's weerspiegelen de spanningen in de inter-imperialistische concurrentie-verhoudingen. Met het voortduren der internationale economische crisis zal ook de wisselkoersinstabiliteit blijven bestaan. Als gevolg daarvan is steeds de kans op plotselinge en omvangrijke speculatieve kapitaalbewegingen aanwezig, zoals rond de jaarwisseling de plotselinge run op het goud aantoonde. De thans aan de gang zijnde enorme internationale concurrentiestrijd tussen de grote multinationale concerns, die o.a. tot een hele herstructurering van de wereldeconomie leidt en waarbij de kleinere concurrenten worden uitgeschakeld, ligt dus ten grondslag aan het huidige wisselkoersgebeuren.
Het betreft hier echter geen eenvoudige weerspiegeling in de monetaire sfeer van een ontwikkeling in de reële verhoudingen. De wisselkoers vormt namelijk ook een instrument in het sociaal-economische overheidsbeleid en wordt als zodanig ook bewust gehanteerd. Vandaar dat het wisselkoersbeleid een sterk omstreden zaak is geworden. Bepaalde kapitalen zullen namelijk voordeel hebben van het huidige harde-gulden-beleid. Hierbij gaat het vooral om de bevordering van de kapitaalexport, die speciaal ten gunste van een verdere internationalisatie van de produktie en dus ter versterking van de positie der Nederlandse multinationals op de wereldmarkt leidt. Anderzijds ondervindt met name de goederenexport duidelijk nadelen van de politiek die de koers van de gulden hoog houdt. Hetzelfde geldt voor het voor de binnenlandse markt werkende bedrijfsleven dat geconfronteerd wordt met goedkope importen.
In feite is het 'harde-gulden-beleid' dus alleen in het belang van de grootste en machtigste internationale ondernemingen en verdiept het de binnenlandse crisisverschijnselen. Niet de werkgelegenheid, maar de kapitaalexport wordt immers door dit beleid bevorderd. Een doorbreking van dit, zowel voor de bevolking als voor de nationale economie, funeste beleid is daarom noodzakelijk. Eisen voor loonsverbetering en aanvallen op de bezuinigingspolitiek vormen in dit kader de belangrijkste middelen om de toenemende pogingen tot beheersing van de Nederlandse economie en het Nederlandse sociaal-economische beleid door de grote multinationale ondernemingen te breken.

Gerard Haack

'Vaak beperkt de kennis omtrent de geschiedenis van de CPN zich tot afzonderlijke acties of manifestaties. Veel is in het geheel niet bekend. Een werkelijke waardering van het werk van vele duizenden communisten, van hun bijdrage aan de ontplooiing van de arbeidersbeweging en hun bijdrage aan de strijd voor vrede, democratie en socialisme is zo nauwelijks mogelijk.
Het gaat er niet in de eerste plaats om het verleden weer in herinnering te roepen. Er is behoefte aan diepgaand onderzoek. Uiteraard moeten daarbij ook moeilijke vraagstukken op onbevangen wijze worden benaderd.
Een dergelijke situatie naar de ontwikkeling van de theorie en de praktijk van het communisme in Nederland zal er toe kunnen bijdragen, dat de rijke en met veel offers vergaarde ervaring optimaal betrokken wordt bij het oplossen van vraagstukken die zich in de huidige tijd aandienen.'

Aldus het 'Ter inleiding' bij het eerste Cahier over de geschiedenis van de CPN, februari '79. Het geeft in het kort aan waar het bij de geschiedschrijving over de CPN om gaat; in dit stuk willen we nader ingaan op het werk van de IPSO-geschiedenisgroep en op de daar gevoerde discussies.

Geschiedschrijving over de CPN

Op een reeks van gebieden is in het IPSO sinds het 26e congres, januari '78, een frisse start gemaakt met wetenschappelijk onderzoek. Ook het historisch-wetenschappelijk onderzoek vertoonde tot het congres ernstige stagnaties en tekortkomingen. Jaap Wolff constateerde in zijn bijdrage aan het congres: 'Feiten die niet pasten in schema's werden terzijde geschoven, onderzoek dat niet paste in van te voren bedachte abstracte redeneringen en bedenksels verdween in laden. Het kwam alles neer op minachting voor het wetenschappelijk werk en stond los van de werkelijkheid, van de strijd, die de partij voerde. (...)Het werk geschiedde in sectarische afgeslotenheid.' Jaap Wolff, die tot nieuwe voorzitter van het IPSO benoemd werd, kondigde een nieuwe aanpak aan van het wetenschappelijk onderzoek door het IPSO: 'Het enige leidende principe van wetenschappelijk onderzoek is te komen tot een juiste beoordeling van feiten, zonder vooringenomenheid, zonder dogmatisme (...) vanuit het revolutionaire beginsel van de partijdigheid in het wetenschappelijk onderzoek, dat uitgaat van eisen en belangen van de arbeidersklasse.' Meer dan in het verleden gebeurde, moet daarbij ook gebruik gemaakt worden van de resultaten van wetenschapsmensen, die uitgaan van andere gezichtspunten. 1) Activiteiten in partijverband op het gebied van geschiedschrijving kregen een nieuwe impuls door de vieringen ter gelegenheid van het zestigjarig bestaan van de partij. In een aantal districten werden groepjes gevormd die onderdelen van de partijgeschiedenis nagingen, of oudere partijgenoten inverviewden. Zo publiceerde het district Friesland een brochure over de 'omgekeerde staking' van 1952.
In november '78 organiseerde het IPSO een symposium over de geschiedenis van de CPN, waar inleidingen werden gehouden door Marcus Bakker, Joop Wolff en Gijs Schreuders. Marcus Bakker ging daarbij in op 'De grote lijnen in de geschiedenis van de CPN' en stelde o.a. dat communisten uitgaan van een optimistische toekomstvisie, waarin het

handelen van mensen gezamenlijk beslissend wordt geacht voor toekomstige ontwikkelingen. Juist dit aspect is in vele beschouwingen over de partijgeschiedenis onderbelicht gebleven: vooral beschrijvingen van de partij voor en in de oorlog werden teveel gebaseerd op wat enkele *personen* deden. Studie naar de partijgeschiedenis moet tegelijk 'liefdevol, trots èn eerlijk' zijn èn ons vooruit helpen. 2)
Na een eerste landelijke bijeenkomst van in partijgeschiedschrijving geïnteresseerden in januari '79, ging in maart van dat jaar een werkgroep van het IPSO van start. Bedoeling van deze werkgroep was dat partijgenoten uit meerdere steden (al dan niet 'beroeps-historici') die bezig waren of aan de slag wilden met partijgeschiedschrijving, ervaringen met hun onderzoek konden uitwisselen en konden discussiëren over meer theoretische aspecten van het werk. De werkgroep komt nu regelmatig bijeen. In februari verschenen de eerste twee Cahiers en inmiddels is ook een derde op de markt gebracht. Bedoeling is de Cahiers geregeld, maar met onregelmatige tussenpozen, uit te brengen.

Alex de Leeuw over geschiedschrijving

Belangrijke discussiepunten in de IPSO-groep zijn vragen als wat je beoogt met partijgeschiedschrijving, wat het nut is voor de partij en voor de actuele partijpolitiek en welke criteria je kunt opstellen ter beoordeling van onderzoeksresultaten. In dit kader is ook het artikel in P&C van januari 1979 van Alex de Leeuw over geschiedschrijving (een overdruk van een P&C-artikel uit 1937) besproken. In dit artikel wordt terecht gesteld dat wij ons in het verleden verdiepen om er lessen uit te trekken voor de politiek van vandaag: kennis van de geschiedenis is een wapen in de maatschappelijke strijd. Maar als we uit de geschiedenis conclusies willen trekken voor onze praktijk, dan moeten we de geschiedenis kennen zoals ze werkelijk is en niet een of ander fantasiebeeld. De hoogst-bereikbare objectiviteit is dan geboden. De historische onderzoeker moet bereid zijn ook onaangename waarheden te erkennen.
Alex de Leeuw brengt vervolgens de stelling naar voren 'dat de proletarische geschiedschrijving in beginsel juister, objectiever is, de werkelijkheid dichter benadert, dan de burgerlijke'. 3) De persoon van de onderzoeker, diens subjectiviteit, beïnvloedt weliswaar het resultaat van het onderzoek, maar dit hoeft de objectiviteit niet te schaden, als de onderzoeker bekwaam en waarheidlievend is, en zich stelt op het klassestandpunt van het proletariaat. Dat is immers de klasse die 'de toekomst heeft', die daarom belang heeft bij de historische waarheid., aldus De Leeuw.
Het probleem van de objectiviteit van historisch onderzoek laat zich in de praktijk minder makkelijk oplossen dan met deze algemene stelling. De stellingname van mr. de Leeuw roept vragen op naar de omschrijving van het begrip 'proletarische geschieschrijving': wat is geschiedschrijving vanuit proletarisch klassestandpunt? Waarin verschilt in de praktijk deze aanpak dan van geschiedschrijving vanuit burgerlijk standpunt? Is het wel juist om te stellen dat proletarische geschiedschrijving in beginsel objectiever is dan burgerlijke geschiedschrijving?
Het is wellicht een betere benadering proletarische geschiedschrijving, dus ook partijgeschiedschrijving, niet fundamenteel te scheiden van historisch onderzoek, verricht door wetenschappers die vanuit ander gezichtspunt te werk gaan. Elk onderzoek moet op zijn eigen mérites beoordeeld worden; onderzoek 'van anderen' is niet op één hoop te gooien, daarvoor verschilt het onderling te zeer in kwaliteit. En ook van onderzoek van partijleden is niet zo één-twee-drie te bepalen of het vanuit proletarisch klasse-

standpunt geschreven is. De kern van de discussie is juist hoe daarvoor criteria te ontwikkelen zijn en òf dat überhaupt wel kan.
Geschiedschrijving in IPSO-verband betekent geen geschiedenisonderzoek onder leiding van het partijbestuur; het is geen onderzoek waar uiteindelijk 'de geschiedenis van de CPN' uitrolt, een officiële visie op het verleden van de partij. Het bleek in het verleden juist onvruchtbaar te werken als stukken partijgeschiedenis een officiële status kregen, gebombardeerd werden tot *de* versie van die periode van de geschiedenis; verder onderzoek wordt daarna geblokkeerd. De stukken in de Cahiers worden onder persoonlijke verantwoordelijkheid geschreven en zijn onderworpen aan de kritiek van een ieder die kennis van zaken heeft — door eigen ervaring of door studie — binnen en buiten de partij.
Het essentiële doel van partijgeschiedschrijving is dan ook niet te komen tot een afgerond oordeel over historische vraagstukken, maar om de gebeurtenissen in hun historische context te ontleden, om te zoeken naar *verklaringen* in de omstandigheden van toen voor een bepaalde ontwikkeling in standpunten of politiek van de partij. De geschiedenis van de CPN mag dan ook nooit geïsoleerd van gelijktijdige nationale en internationale ontwikkelingen — rechtstreeks of indirect van invloed op positie en beleid van de CPN — bekeken worden.
Naar verklaringen zoeken mag dan zeker niet betekenen dat de geschiedenis binnenste buiten wordt gekeerd om vroeger ingenomen standpunten 'goed te praten', of juist te veroordelen. Aangeven in welke omstandigheden een bepaalde keus werd gemaakt, betekent niet die keus goedpraten. Geschiedschrijving moet noch vervallen in fatalisme: 'het had niet anders gekund', noch in voluntarisme: 'op elk moment waren allerlei keuzes mogelijk geweest'. In geschiedenisonderzoek moet bestudeerd worden welke keuzes mogelijk waren geweest en welke factoren de doorslag hebben gegeven bij de uiteindelijke keuze; en ook welke gevolgen de keus heeft gehad. De vraag naar de *juistheid* van een keuze in bepaalde omstandigheden kan nooit door een wetenschappelijk onderzoeker afdoende beantwoord worden, hij/zij kan er hoogstens een (gefundeerde) mening over ten beste geven. Beoordeling van de politiek van de CPN in het verleden is vooral een zaak van discussie in de partij zelf, *op basis van* historisch onderzoek. In díe discussie is ook de vraag aan de orde welke conclusies eruit te trekken zijn voor actuele vraagstukken. De discussie in de partij over haar eigen geschiedenis moet een continu iets zijn, mag niet leiden tot afgeronde beoordelingen. Nieuw onderzoek, nieuw historisch materiaal en ook nieuwe inzichten nú kunnen steeds weer leiden tot veranderingen in de beoordeling van vraagstukken uit de partijgeschiedenis.
Geschiedschrijving moet dus in hoofdzaak analyserend zijn, een oordeel over de gebeurtenissen moet zoveel mogelijk gescheiden worden van de analyse en duidelijk als *mening* van de onderzoeker naar voren gebracht worden, gefundeerd in het onderzoek. Resultaten van onderzoek kunnen, behalve via de Cahiers, ook op andere manieren binnen en buiten de partij ter discussie gesteld worden: door artikelen in De Waarheid, door uitgaven van Pegasus, door ze te verwerken in scholingsmateriaal van de partij en bijvoorbeeld nu door vanuit historische kennis bij te dragen aan discussies over het nieuwe beginselprogram. Bedoeling is ook dat het IPSO geregeld lezingen organiseert over historische onderwerpen.

Activiteiten

Het meest zichtbare resultaat van het geschiedenisonderzoek in IPSO-verband zijn natuurlijk de al meermalen genoemde

Cahiers.
In de werkgroepbijeenkomsten is steeds één bepaald historisch onderwerp aan de orde, waarop door één of meer leden van de groep een toelichting gegeven wordt. Op deze manier is bijvoorbeeld de geschiedenis van en de geschiedschrijving over de SDP (Sociaal Demokratische Partij, voorloper van de CPN van 1909-1918) behandeld.
Het traditionele beeld in de geschiedschrijving over de SDP (óók van CPN-zijde) is nogal stereotiep en weinig onderbouwd: de SDP wordt voorgesteld als een intellectuelenpartij zonder bindingen met de massa, met sectarische standpunten. Zonder te ontkennen dat er sectarische tendenzen in de SDP bestaan kunnen hebben, rijzen toch meteen vragen als: was dat dan over de hele linie het geval of zijn er gebieden aan te wijzen waarop de SDP wel een op de massa gerichte politiek voerde; wat was de sociale samenstelling van de partij en van haar kiezers; wat waren de omstandigheden waarin de SDP haar koers moest bepalen, waren er mogelijkheden voor een andere politiek waardoor de SDP op een bepaald moment wel tot een revolutionaire massapartij had kunnen uitgroeien?
Veel onderdelen van het verleden van de CPN zijn nooit onderzocht, en waar wel onderzoek gepleegd is, is dit vaak te oppervlakkig geweest, te stellig in oordelen die niet onderbouwd werden. Dat gaat niet alleen op voor veel onderzoek door de CPN zelf, maar ook voor het meeste onderzoek dat door niet-partijleden verricht is. Bij discussies in de IPSO-groep worden zoveel mogelijk ook al bestaande stukken geschiedschrijving betrokken en eventueel gekritiseerd.
Andere onderwerpen die op dit moment onderzocht worden door leden van de werkgroep zijn onder andere: de uitwerking van het Pact tussen Hitler en Stalin in 1939 in de CPN, de CPN in de Tweede Wereldoorlog — in eerste instantie vooral de standpuntontwikkeling in De Waarheid, de Juli-conferentie van 1945 (discussie over opheffing van de partij), de achtergronden van de partijstrijd in 1958, de opstelling van de CPN t.o.v. de Indonesische revolutie, de theoretische opvattingen van de partij vóór de Tweede Wereldoorlog (in samenhang met standpunten van de Communistische Internationale), de landarbeidersstaking in Groningen in 1929.
Voor een aantal onderzoeken wordt gebruik gemaakt van interviews met mensen die het zelf hebben meegemaakt. In een aantal gevallen is het bij gebrek aan schriftelijk materiaal zelfs de enige bron, in andere gevallen is het meer bedoeld om een idee te krijgen hoe officiële partijstandpunten doorwerkten in de hele partij, hoe de partij was samengesteld en intern functioneerde (bv. welke discussies op afdelingsvergaderingen gevoerd werden).
Er wordt aan gewerkt om verslagen en eventuele geluidsopnamen van interviews te verzamelen en te registreren op het IPSO, zodat belangrijke historische gegevens niet verloren gaan en oudere partijgenoten niet voortdurend opnieuw 'hun verhaal' moeten vertellen aan weer een nieuwe onderzoeker. Plan bestaat ook — maar dat zal veel werk kosten — om een apparaat voor de studie van de partijgeschiedenis samen te stellen: een opsomming en systematische indeling van alle voor de geschiedenis van de CPN relevante boeken, brochures en andere uitgaven.
Er valt nog veel te doen, maar er is een begin gemaakt met wetenschappelijk verantwoord historisch onderzoek in IPSO-verband en een basis gelegd voor verdere uitbreiding van de activiteiten.

Hansje Galesloot

1) De Waarheid, 23-1-'78
2) Cahier 1, pag. 8/9 en 17
3) P.&C., 39/1, p. 39

De uitdaging van de tachtiger jaren

Over achterban, Afrikaanderplein en democratisering van de vakbeweging

Wat de Nederlandse vakbeweging betreft is het vermoedelijk niet al te gewaagd te voorspellen, dat de overgang naar de tachtiger jaren straks als een belangrijk en misschien wel als een historisch moment kan worden genoteerd.
De ontwikkelingen, die zich rondom de jaarwisseling in de FNV aftekenden, lijken daarvoor fundamenteel genoeg.
Die manifesteerden zich met name in de discussies over de koers, welke de FNV-bonden bij het loon- en arbeidsvoorwaardenbeleid voor 1980 en de daarop volgende jaren zouden dienen te gaan. Deze discussie had een ongewoon levendig en strijdbaar karakter en voltrok zich onder vaak grote deelname van de kaders en leden vanuit de bedrijven — wanneer althans de voorbereiding van de vergaderingen niet in een bureaucratische aanpak vanuit sommige leidingen was tegengewerkt.
En vooral, die discussie ging gepaard met een gelijktijdig ontwikkelen van initiatieven van allerlei aard en in allerlei bedrijfstakken voor een actieve verdediging van het levenspeil tegen ondernemers en regering. Initiatieven, die bevestigden hoe terecht door het partijbestuur van de CPN na afloop van de resultaatvolle haven- en sleepbootacties was geconstateerd, dat hiermee de strijd niet ten einde was, maar integendeel, juist impulsen had gekregen om zich op een veel bredere schaal door te zetten.
In de vakbondsdiscussie is de vraag centraal komen te staan — op initiatief van de leden en kader uit de bedrijven — of de FNV zich bij de beoordeling van de huidige sociaal-economische toestand nog langer zou mogen laten meevoeren aan de leiband van een centraal uitgedokterde matigings- en bezuinigingspolitiek.
Het antwoord daarop is voor geen tweeërlei uitleg vatbaar gebleken. De koers op matiging — die offers van de werkers en de sociaal gesteunden eist, maar de ondernemers de zakken spekt en de regering in staat stelt

steeds meer geld af te schuiven naar de bewapening — die koers moet afgewezen worden.
Op vele ledenvergaderingen werd geconcludeerd, dat er thans concrete eisen ter verhoging van het loon en verbetering van de arbeidstijden gesteld dienen te worden; eisen, die vervolgens tot in de toppen van de verschillende bonden werden overgenomen. Ook dat is een opmerkelijk verschijnsel, tekenend voor de massabasis, waarop de discussie over het loon- en arbeidsvoorwaardenbeleid in en buiten de FNV steunt.
Met deze constateringen door de overgrote meerderheid van de vakbondsleden en kaders, die aan de vakbondsdiscussie deelnamen, zijn uitspraken gedaan van verstrekkende betekenis. Want door eisen inzake loon en werk te stellen, uitgaande van de verwerping van de matigingspolitiek, heeft de vakbeweging een veroordeling uitgesproken van de lijn zoals de FNV-top die tot dusver had gevolgd; de lijn van de onderschikking van de vakbeweging aan een sociaal-economisch beleid, dat uitgaat van de prioriteit van het ondernemersbelang bij het aanpakken van de crisisproblemen en dan in het bijzonder van dat van de grote ondernemers.
De vakbondsdiscussie onderstreept daarmee in diepste wezen de eis dat de vakbeweging haar positie herneemt als anti-kapitalistische strijdorganisatie van de werkers, die het zich tot belangrijkste taak rekent niet het belang van de werkers aan te passen aan dat van de concerns, maar het te verdedigen, door dik en dun, *tegenover* de grote ondernemers. Dat is een door en door democratische taak, want ze is erop gericht de macht van de grote ondernemers op sociaal-economisch terrein terug te dringen.

Dit pleidooi voor het herstel van een democratische strijdopstelling van de vakbeweging hangt ten nauwste samen met wat in de discussie naar voren kwam aan kritiek op het functioneren van de vakbeweging naar binnen toe. Algemeen is uitgesproken — en ook wat dit betreft tot in de leidingen van menige bond toe — dat gebroken moet worden met de situatie waarin beslissingen vérgaand worden voorbereid aan de top, om vervolgens als feitelijk bindend voor de aangesloten bonden en bondsafdelingen te gaan gelden.
Jarenlang ervaringen met het 'gecoördineerde arbeidsvoorwaardenbeleid' spreken wat dat betreft boekdelen.
Ook in deze zin vertegenwoordigt de discussie van de afgelopen winter een belangrijke stap vooruit. 'De achterban' eist zijn recht op het *beslissende* woord te spreken.
Tegen de achtergrond van dit alles kunnen de ontwikkelingen, zoals die zich de laatste maanden in de vakbeweging aftekenen, als inderdaad van een groot en fundamenteel belang worden gekenschetst. Zij zullen hun uitwerking voor een langere toekomst niet missen, en met name de stoot kunnen geven voor een aanzienlijke versterking van de vakbeweging, zowel in leden als in optreden, wanneer althans allen die de zaak van de vakbeweging een warm hart toedragen, de tekenen verstaan.
Want die ontwikkelingen weerspiegelen een ontplooiïng van het democratisch initiatief aan de basis van de vakbeweging en in de bedrijven — maar daarvan uitstralend ook op 'hogere' niveau's — van een omvang en een diepgang zoals in lange tijd niet werd ervaren.

Het proces van democratisering in de vakbeweging is niet uit de lucht komen vallen. Al lang is het functioneren van de vakbeweging, zowel naar buiten als naar binnen, in discussie. De verwerping door een meerderheid van de vakbondsleden van de befaamde nota Kok-Spit van '76

over het loon- en arbeidsvoorwaardenbeleid — waarin met een beroep op de crisis extra inlevering werd bepleit — weerspiegelt dat. Er werd toen door de leden en de kaders een strijdbare opstelling afgedwongen tegenover de pogingen van de ondernemers om de prijscompensatie af te schaffen.
Dit leidde tot massale stakingen, die de ondernemers op de terugtocht dwongen, ook al lukte het niet de inmiddels door het kabinet-Den Uyl afgekondigde zuivering van de compensatie ongedaan te maken.
Ook op ander gebied werd er niet uitgehaald wat er in zat als gevolg van de concessiebereidheid en de actieschuwheid van een aantal vakbondsleiders.
Zij slaagden er nog in de groeiende kritiek op de gang van zaken weg te wuiven en het 'gecoördineerde arbeidsvoorwaardenbeleid', met matiging als uitgangspunt, te presenteren als mening van 'de' vakbeweging.
Daarmee werden het kabinet Den Uyl-Van Agt kansen geboden om een verscherpt matigingsbeleid voor te bereiden in de vorm van de beruchte 'één procentsnota', twee jaar later dankbaar door Van Agt-Wiegel gebruikt bij het presenteren van hun Bestek '81.
De FNV-leiding protesteerde wel maar deed weinig of niets. Het door haar geproduceerde program voor lonen en arbeidsvoorwaarden ging geheel uit van concessies aan de nullijn-koers van de regering.
1979 — het eerste jaar van Bestek '81 — had opnieuw een jaar van inleveren en mondhouden moeten worden.
Maar dat is, zoals bekend, niet doorgegaan.

Wat de top van de vakbeweging nog naliet gebeurde wel in de bedrijven, op overheidskantoren, in vakbondsafdelingen, maar ook daarbuiten, in andere belangenorganisaties en onder bevolkingsgroepen in het hele land.

Vakbondsleden en kaders, mensen uit actiecomités en actiegroepen, bundelden hun protesten in de beweging 'Bestek '81 moet van de baan' en ontwikkelden intussen — iedere groep voor eigen eisen en onder aanvoering van eigen strijdleidingen — acties om de ondernemers en de regering de voet dwars te zetten.
Op menig bedrijf en in vele delen van het land leidde dat tot vaak felle acties, met als hoogtepunt de stakingen in de Rotterdamse havens en bij de sleepdiensten van het afgelopen najaar; stakingen, die een doorbraak aan het loonfront tot stand brachten.
De ontwikkelingen in de vakbeweging van de afgelopen maanden zijn natuurlijk niet los te zien van de massabewegingen op sociaal-economisch gebied van het afgelopen jaar.
Dat wordt trouwens niet eens tegengesproken door die figuren in de vakbondstop die zich ontpopten als fervente tegenstander van elke actie tegen de loonmatigingskoers van Bestek '81. Al wordt van die kant het verband gelegd tussen actie en vakbondsdiscussie vooral gelegd met de duidelijke bedoeling afbreuk te doen aan beide.
Zo stamt van Groenevelt van de Industriebond FNV de als afkeuring bedoelde uitspraak aan het adres van ABVA, Dienstenbonden, Voedingsbonden en nog een rijtje FNV-organisaties die looneisen wensen te stellen in overeenstemming met de uitspraken van de leden, dat deze zich laten beïnvloeden door 'het Afrikaanderplein'...
Welk een minachting spreekt eruit voor de mensen in de bedrijven, die zich niet de wet willen laten voorschrijven door de ondernemers, maar tot actie overgaan. En welk een van elke solidariteit en collegialiteit gespeende woede over die krachten in de vakbeweging, die zich op die actiebereidheid oriënteren en weigeren hun bondsleidingen de weg te laten opduwen van het breken van de actie.

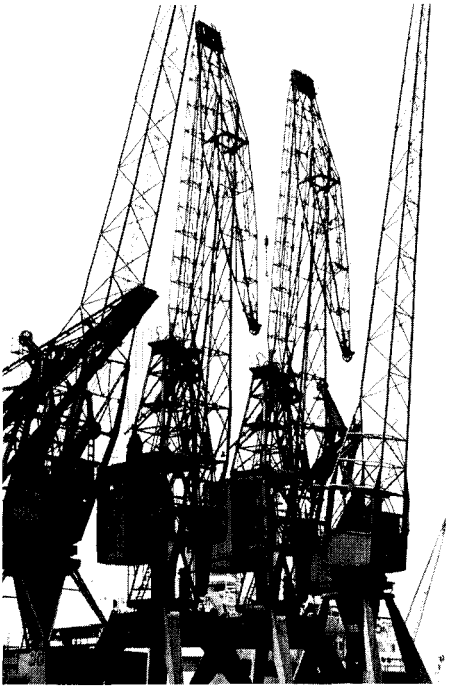
Maar het is natuurlijk waar. 'Het Afrikaanderplein' heeft een onuitwisbare invloed uitgeoefend op de ontwikkelingen in heel ons land, in de eerste plaats ook op die van de vakbeweging.
Inderdaad: in de eerste plaats juist dáár! Want de mensen van het Afrikaanderplein — met hun collega's van het actiecomité voorop — zijn de mensen van de vakbeweging.
Er bestaat geen scheiding tussen stakers en bond, tussen actieleiding en vakbeweging.
Het Afrikaanderplein *is* de vakbeweging.
Met uitspraken als die van Groenevelt wordt alleen maar gedemonstreerd hoe dit slag vakbondsleiders in de vakbeweging geïsoleerd zijn komen te staan.

Intussen, ook vanuit zo'n isolement, kan nog veel schade aan de ontwikkelingen van de vakbeweging worden toegebracht. Wanneer bondsleidingen of vooraanstaande figuren daaruit onmachtig of onwillig zijn de democratische oordeelsvorming te volgen, die tot richtsnoer te maken voor het handelen van de vakbeweging en daarmee nieuwe impulsen te geven aan verdere ontwikkelingen; doet dat de zaak van de werkers en van de vakbeweging zelf allerminst goed. Er ligt bij de vakbondsleiders wat dat betreft een zware verantwoordelijkheid.
Wie geen oog heeft voor de ontwikkelingen zoals die zich in de vakbeweging aftekenen, of ze tegemoet treedt met onbegrip of erger, draagt er objectief toe bij dat de activiteiten van de vakbeweging worden afgeremd op een moment dat de Nederlandse arbeidersbeweging en alle progressieve krachten in ons land, tot welke partij of gezindheid zij zich ook rekenen, die activiteit méér nodig hebben dan in vele jaren het geval was.
Het is immers het moment waarop rechts zint op nieuwe en verscherpte aanvallen op het levenspeil, de sociale en culturele voorzieningen van alle niet-monopolistische groepen van ons volk.
Het is echter tegelijkertijd ook het moment, waarop het de grote concerns en hun regering al niet meer lukt hun haan zonder meer koning te doen kraaien. Hoe is ook wat dat betreft in 1979 het beeld niet veranderd? Begin 1979 werd Bestek '81 nog gepresenteerd als 'heilsplan'. Vandaag kan gezegd worden dat geen sociaal-economisch regeringsprogram zo algemeen en zo fel wordt betwist als juist Bestek '81 van het kabinet Van Agt-Wiegel.
In brede coalities van protest en strijd hebben grote groepen van de bevolking, werkenden en werklozen, sociaal gesteunden en bejaarden, mannen en vrouwen, onderwijskrachten en studerenden, zich er tegen verzet. En in dat verzet rijpen al duidelijke ideeën en eerste aanzetten voor een alternatief, uitgaande van het behoud van levenspeil, werk en verworven rechten.
En hoe bracht 1979 niet vooral ook een groeiende eensgezindheid onder brede kringen van de bevolking aan het licht over de noodzaak van een Nederlandse stap tegen de dreigende verscherping van de kernwapenwedloop?

Het is overduidelijk dat de opstelling van de vakbeweging in deze vraagstukken, van *fundamenteel* belang is voor het verder verloop en de uitkomst van de aanpak van de problemen, waar de werkende bevolking en alle progressieve krachten van ons land voor staan.
Maar van een werkelijke 'opstelling van de vakbeweging' kan natuurlijk slechts sprake zijn, als een volledig democratisch functioneren van de vakbeweging naar buiten en naar binnen gewaarborgd is.
Vooral daarom ook is het van het allergrootste belang dat het democratiseringsproces, waarvoor de vakbondsdiscussie onder invloed van de gebeurtenissen van '79 wordt gekenmerkt, niet wordt

afgeremd, maar alle kansen tot verdere ontplooiing krijgt.

De communistische vakbondsmensen zullen zich daarvoor sterk maken, zoals zij dat — soms tegen verdachtmakingen in — de afgelopen jaren hebben gedaan.
Centraal stond en staat voor hen de doorslaggevende betekenis van de vakbeweging als democratische strijdorganisatie van de werkende bevolking, waarin voor ieder plaats moet zijn — van welke politieke kleur of godsdienstige gezindheid ook — die zich samen met zijn collega's sterk wil maken tegen de ondernemers.
Vandaar dat communisten altijd en onder alle omstandigheden optreden voor eenheid van alle werkers in de FNV en actief meewerken aan het winnen van nog ongeorganiseerde collega's voor de bond.
De ontwikkelingen, die de vakbeweging thans te zien geeft, en waarbij een grote eensgezindheid aan de dag treedt bij het zoeken naar een reëel en op een democratische oordeelsvorming steunend antwoord op de verstikkende matigingspolitiek, beschouwen de communisten dan ook als uiterst positief.
Zij doen dit bovendien niet als buitenstaanders.
Samen met hun socialistische, radikale, pacifistische, gelovige en andere bondsmakkers hebben zij zich hiervoor ingezet.
Zowel wat betreft het afwijzen van de matigingspolitiek en de verdediging van het levenspeil, in woord en in daad, als het daarmee onverbrekelijk verbonden optreden voor een democratisch functioneren van de vakbeweging.
Want dat staat centraal.
De kracht van de vakbeweging als antikapitalistische strijdorganisatie van de werkers staat of valt met zijn democratisch functioneren.
Door dit uitgangspunt laten de communisten zich leiden bij het beoordelen van het functioneren van de vakbeweging.

Dat is niet iets nieuws.
Het is herhaaldelijk uiteengezet in uitspraken van congressen van de CPN en vooral ook onderstreept in het praktisch handelen van de Nederlandse communisten.
In de Stellingen van het 26ste congres werd dat nog eens met nadruk uiteengezet: *'Een werkelijk democratische verkiezing en besluitvorming in de vakbeweging is volstrekt noodzakelijk voor het vervullen van haar taken als strijdorganisatie van de arbeidersklasse.'*
En die stellingname is ook terug te vinden in de onlangs verschenen *'Schets ter voorbereiding van een hoofdstuk van het partijprogram voor een Nederlandse weg naar het socialisme'* dat onder de titel *'De CPN en de democratie'* momenteel bediscussieerd wordt door de leden en vrienden van de partij.
In die schets zet de CPN haar standpunt uiteen inzake de onafscheidelijkheid van

socialisme en democratie, zowel in de strijd tegen het kapitalisme zélf, als wanneer dat zal zijn overwonnen en het socialisme wordt opgebouwd.
In de actie voor verdediging en uitbreiding van de democratie wordt de vakbeweging in de visie van de CPN een doorslaggevende rol toegekend. Dat geldt met name bij wat centraal staat in de communistische mening over de strijd voor verdediging en uitbreiding van de democratie tijdens het kapitalisme: *'het terugdringen van de ongecontroleerde macht van de monopolies en de banken.'*
In de schets wordt gezegd dat de *'voornaamste democratische hervorming die onze partij nastreeft (is) het beheersen van en de controle over de maatschappelijke produktie. Op die wijze kunnen de begrenzingen die het kapitalisme aan de ontplooiing van de democratie stelt worden doorbroken.'*
Ingaande op de positie van de vakbeweging in de strijd voor de democratie zegt de schets: *'De CPN streeft naar verhoging van het democratisch bewustzijn dat nodig is om de bevolking volledig te betrekken bij alle beslissingen van politieke en economische aard. In samenhang hiermee is versterking van de vakbeweging en van het democratische karakter van de vakbeweging aan de orde.'*

Zo denken de communisten erover.
Maar hoe zijn de opvattingen elders?
Is de mening, dat het optreden van de vakbeweging een onbelemmerde ontplooiing van het democratisch functioneren verlangt, wel gemeengoed?
Gezien de ontwikkelingen van de laatste maanden is dat bij een snel groeiend aantal leden, kaders en ook bestuurders in de vakbeweging inderdaad het geval.
Maar kennelijk moest die mening zich ontwikkelen tegen de verdrukking in en was er een massabeweging met felle acties voor nodig, voordat erkend werd, dat de mening van de achterban niet meer te negeren viel. En er zijn nog bestuurders als Groenevelt, die de achterban maar al te graag terug zouden zien op het achterste bankje.
Een terugblik bevestigt het: Het negeren van de achterban door de vakbondsleidingen was jarenlang normaal. Vele tientallen jaren functioneerde de vakbeweging vanuit een feitelijke ontkenning van enige democratische oordeelsvorming van leden en kaders. Zeer lange tijd bestonden er zelfs nauwelijks of geen mogelijkheden voor de leden om een woordje mee te spreken, niet over de gang van zaken in eigen omgeving, laat staan wat het algemene vakbondsbeleid betreft.
Eerst bij de overgang van de zestiger naar de zeventiger jaren kwam daar verandering in. Ook toen onder invloed van massale acties, niet alleen op de bedrijven, maar ook in brede kring daarbuiten.
Dit alles leidde — behalve tot een crisis in de leiding van het toenmalige NVV, die Ter Heide zijn voorzitterschap kostte — tot belangrijke wijzigingen in de structuur en het functioneren van verschillende bonden. Dat gebeurde als eerste in de latere Industriebond NVV.
Die wijzigingen werden gevoed door de erkenning dat er een brede kloof was gegroeid tussen leiding en leden, die moest worden gedicht op straffe van verdere verzwakking van de vakbeweging.
Van lieverlee maakten steeds meer bonden de oprichting bekend van per bedrijf opgebouwde vakbondsafdelingen. Hier en daar ging dat gepaard met het toekennen van zekere bevoegdheden aan 'lagere' vakbondsorganen. In elk geval werd het in de meeste bonden normaal dat jaarlijks ledenvergaderingen worden gehouden over de voornaamste uitgangspunten van de FNV voor het loon- en arbeidsvoorwaardenbeleid.
Dit proces van democratisering in het functioneren van de vakbeweging strekte zich echter niet uit tot de opstelling van de

vakbondstop tegenover regering en ondernemers. Daarin kwam weinig of geen verandering.
Ze bleef gekenmerkt door de bereidheid tot medewerking aan ideeën over — zoals het aanvankelijk gepresenteerd werd — 'sociale contracten' met ondernemers en regering, later — toen dat mislukte — aan 'centrale akkoorden' of andere vormen van centrale afspraken, waarvan de essentie was dat de overheid de grenzen vaststelde 'van wat mogelijk was'-grenzen, die immers uitgingen van de prioriteit van het ondernemersbelang.
Het vasthouden aan een dergelijke oriëntatie — nog gevoed door illusies over het optreden van het kabinet Den Uyl-Van Agt door de leiders van de FNV — moest wel een verlammende invloed uitoefenen op de interne demorcratisering van de vakbeweging. Zo'n oriëntatie stond immers op gespannen voet met wat aan meningen over de benadering van regering en ondernemers aan de basis van de vakbeweging bestond en bestaat.
Het kon dan ook niet uitblijven dat in het zoeken van wegen om de democratische oordeelsvorming in de vakbeweging tot zijn recht te laten komen, de klad kwam.
En erger: In sommige bonden kwamen vanuit bestuurskringen pleidooien om het instituut van ledenvergaderingen over het loon- en arbeidsvoorwaardenbeleid en vernieuwing van de CAO's maar voor gezien te houden, soms vergezeld van de redenering dat met 'referendums' of 'opiniepeilingen' de mening van de leden veel beter tot haar recht zou kunnen komen...

Er was een nieuwe periode van massa-actie en beweging voor nodig — ook ditmaal zich uitstrekkend tot grote groepen buiten de bedrijven — en vooral ook van aanhoudende strijd van zeer velen in de vakbeweging om het democratiseringsproces weer nieuwe vaart te geven.
En alles wijst erop dat het daarbij thans om méér gaat dan een 'eenvoudige' herhaling van wat zich bij de wisseling van de zestiger naar de zeventiger jaren voltrok. Was het beeld toen nog dat de opstelling van de vakbondstop tegenover regering en ondernemersorganisaties fundamenteel ongewijzigd is gebleven; thans wordt tot in besturen van bonden toe de conclusie getrokken dat gebroken moet worden met de koers van volgzaamheid door de vakbeweging aan het door overheid en ondernemers uitgestippelde sociaal-economisch beleid.
Dat biedt perspectieven voor een verdere stap vooruit, wat het optreden van de vakbeweging in de komende jaren betreft.
Maar intussen bevestigt dit alles wel, dat het hier niet om een automatisch proces gaat.
De democratiseringsbeweging moet zich inderdaad doorzetten tegen de 'verdrukking' in.

Bij die 'verdrukking' speelt duidelijk een hoofdrol de mening bij leidende figuren in de FNV, dat de vakbeweging niet allereerst als tegenstander van de ondernemers moet functioneren, maar als 'partner'.
Die mening wordt vaak gepresenteerd als nieuw, want ingegeven door de grote problemen op sociaal-economisch gebied die eigen zijn aan deze tijd. Die zouden een nieuwe opstelling vragen, ervan uitgaande dat 'niet alles meer kan' en dat slechts in nauwe samenwerking tussen de 'sociale partners' nog wat aan de misère te doen valt.
Maar zo nieuw is die mening natuurlijk niet.
In de confessionele hoek stond het idee van een belangengemeenschap tussen 'kapitaal en arbeid' vorige eeuw al aan de wieg van de oprichting van de roomskatholieke en de christelijke vakbeweging.
De confessionele partijen baseerden op dat idee hun pleidooi voor een 'corporatieve ordening van de maatschappij', dat in Nederland al direct

na de Eerste Wereldoorlog werd gelanceerd, al leed het toen nog schipbreuk. De 'ordenings'-opvattingen bleven niet beperkt tot de confessionele partijen. Zij kregen ook aanhangers in sociaal-democratische kring. Het viel samen met het overboord zetten van de ideeën van de klassestrijd door zowel SDAP als NVV. Nog tijdens de bezetting komen op initiatief van ondernemersaanvoerder en Heinekens-baas Stikker de leiders van de 'oude' vakcentrales, onder wie Kupers van het NVV, en ondernemersorganisaties bijeen om te besluiten tot oprichting van de 'Stichting van de Arbeid'.
Al spoedig na de oorlog wordt door een PvdA-KVP-regering het wetsontwerp voor een PBO gelanceerd, dat onder meer de SER in het leven riep.
Het voor de hand liggende gevolg van deze gedragslijn waren stringente afspraken over geleide loonpolitiek in de vijftiger jaren, en varianten daarop in de zestiger jaren en de zeventiger jaren. Die afspraken zadelden de werkers telkenmale op met breideling van hun eisen. met als keerzijde van de medaille ongebreidelde winst- en machtsgroei bij de concerns.
Nee, bepaald nieuw is het idee van een vakbeweging als derde man in een tripartite-relatie met regering en ondernemers niet.
We hebben hier te maken met het doorwoekeren van rechtse ideeën ook in socialistische kring, over de maatschappij waarin we leven; ideeën die vandaag des te schadelijker zijn omdat ze indruisen tegen wat juist in een tijd als deze van verscherpte crisisafwenteling en bewapening centraal behoort te staan: het terugdringen van de macht van de grote concerns.

De ideeën over een partnerschap met de ondernemers beheersen intussen het denken van de PvdA-leiding en van een aantal zich daarop oriënterende vakbondsbestuurders nog volop.

Onlangs gepubliceerd discussiemateriaal van het PvdA-bestuur ter voorbereiding van een toekomstig verkiezingsprogram bevestigt dat nog eens ten overvloede, naast wat we de afgelopen tijd al ervoeren aan banvloeken van de kant van Den Uyl over iedereen, die zich uitsprak voor looneisen en loonactie.
Wel valt op vele plaatsen in het materiaal de weerklank te bespeuren van de massabewegingen op het gebied van de vrede en de sociale strijd — het feit dat hierin ook vele PvdA-ers actief zijn is er stellig niet vreemd aan — maar wanneer het op daden aankomt, wordt teruggegrepen naar het oude rechtse ideeënarsenaal.
Voor de oplossing van de economische problemen van deze tijd weet men weinig anders te bedenken dan aanbevelingen voor verdere matiging en inlevering wat de werkers betreft.

De ideeën met betrekking tot de ondernemers zien er heel wat vager uit. Er wordt gesproken over de noodzaak van planning, op het gebied van produktie en consumptie, maar van houvastbiedende maatregelen ter beteugeling van de macht van de concerns is niet veel sprake.
Want dan zou men toch in elk geval moeten opkomen voor grotere invloed en zeggenschap van de vakbeweging.
Maar in de PvdA-visie over de aanpak van de problemen voor de tachtiger jaren komt die op het tweede plan.
Bij die aanpak is volgens de samenstellers van het materiaal *'de hoofdrol weggelegd voor de overheid.'*
En veelzeggend is ook deze: *'Nu de vrije markteconomie zo duidelijk is vastgelopen moet de overheid snel de beschikking krijgen over instrumenten, waarmee zij leiding kan geven aan de economische ontwikkeling.'*
Albeda en Andriessen zouden het geschreven kunnen hebben.
Gezegd hebben ze het in elk geval de afgelopen weken herhaalde malen!

Ergens wordt het voltrekken van planning en democratisering door de PvdA-leiding gekenschetst als *'de uitdaging van de tachtiger jaren'.*
Maar wie dat ernstig meent kan toch niet tegelijkertijd pleiten voor een beleid, waarin de voornaamste massa-organisatie van de werkers op het terrein van de belangenbehartiging en de verdediging van de sociale en democratische rechten de handen gebonden wordt door een nota bene met extra instrumenten (want hoeveel heeft zij er al niet) toegeruste overheid?
De leden en kaders van de vakbeweging zijn daar tegen, zo is uit de vakbondsdiscussie gebleken. Zij verlangen een optreden waarbij de vakbeweging zich strijdbaar opstelt tegenover regering en ondernemers.
De vakbeweging moet geen macht inleveren maar macht opeisen, dat is de eis van deze tijd.
De vakbondskaders, leden en bestuurders, die de afgelopen maanden in onderlinge discussies, en vaak ook in gezamenlijke actie, hun meningen formuleerden over de weg die de vakbeweging thans dient te gaan, hebben het zelf in de hand of op die weg nieuwe stappen zullen worden gezet.
Maar dan is het wel zaak, dat aan de discussie in de vakbeweging — en dat geldt voor alle niveaus — en vooral aan het functioneren van de vakbeweging in overeenstemming met de conclusies van die discussies, geen belemmering in de weg wordt gelegd.
Democratisch functioneren van de vakbeweging vereist dat ieder vrijelijk aan de beraadslagingen moet kunnen deelnemen binnen de daarvoor geldende democratische regels, zijn mening plaatsend tegenover die van anderen, samen de beste wegen zoekend en zo nodig — als meningsverschillen dat nog vergen en waarom niet — tot compromissen komen.
Democratisch functioneren betekent verder dat in beginsel elk vakbondslid die dat wenst en er toe in staat is mee moet kunnen werken aan de uitvoering van de besluiten.
De nog feitelijk bestaande discriminatie bij het samenstellen van besturen en andere leidende organen in enkele bonden en bij de FNV verdraagt zich daarmee niet.
Hierin ontmoeten we een van de hardnekkigste vormen van de nog veel te veel doorwoekerende praktijken om de vakbeweging het operatieterrein te doen zijn van partijpolitieke congsies.
De CPN wijst die praktijken met beslistheid af.
Fractievorming van welke aard ook, waarbij vakbondsleden- of bestuurders buiten de organisatie om zich binden aan afspraken met betrekking tot hun optreden in de vakbeweging, is vijandig aan het democratisch functioneren van de vakbeweging. Het blokkeert het democratisch tot stand komen van besluiten langs de weg van een open en democratische uitwisseling van meningen en maakt de democratische uitvoering van genomen besluiten tot een aanfluiting.
Waar het op aan komt is de democratische ontwikkeling van de vakbeweging alle kansen te geven op dat zij in staat zal zijn, in hechte samenwerking met andere groepen van werkers en van de bevolking op te komen voor een toekomst, vrij van zorgen voor crisis, werkloosheid en wapengeweld.
Inderdaad, dé uitdaging van de tachtiger jaren.

Siep Geugjes

NIEUWE MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

Hansje Galesloot, studente geschiedenis, medewerkster van het IPSO; Gerard Haack, econoom, wetenschappelijk medewerker U.v.A., lid van het districtsbestuur van de CPN in Noord Holland-Noord; Rudy Koopmans, socioloog, wetenschappelijk medewerker U.v.A., muziekverslaggever; Joop Schepers, politiek secretaris van het CPN district Twente, lid van het partijbestuur van de CPN; Ton Smeets, student sociologie, lid van het Amsterdamse districtbestuur van de CPN.

Voor de niet-Twentenaar roept de naam van onze streek meestal per traditie een aantal zeer bepaalde beelden op. Grote steden in een uitgestrekt landelijk gebied, bossen, de Duitse grens om de hoek van de deur en... textielfabrieken.
Textiel en Twente — dat zijn twee woorden die in Nederland vanouds bij elkaar horen.

De groei van de CPN in Twente

Dat heeft ook altijd voor ons partijdistrict gegolden. De CPN heeft in Twente altijd een sterke binding gehad met deze industrie en zij had er onder de arbeiders en arbeidsters een vrij sterke invloed. Maar vanaf de zestiger jaren kwam Twente vooral in het nieuws door de afbraak van diezelfde textiel-industrie en nu, in 1980, is ze gehalveerd.
Dat zou dan, bij oppervlakkige beschouwing, ook kunnen leiden tot de conclusie dat dus ook de CPN zelf, wat leden- en donateursaantal en wat haar invloed in belangrijke bewegingen betreft, wel gehalveerd zou moeten zijn.
Maar dat is nu juist niet waar. Twente is een partijdistrict met een duidelijke groei, zowel in aantal partijleden als in invloed van de partij.
Natuurlijk is het een feit dat als grote delen van industrietakken verdwijnen waarin de CPN onder de arbeiders een belangrijke plaats inneemt, dit een nadelige invloed heeft op de positie van de partij.
Maar in Twente staat daar tegenover dat vooral de laatste jaren de partij invloed heeft verworven en soms zelfs sterke posities inneemt waar daarvan voorheen geen sprake was. Met name is dat het geval in sectoren als de metaal, de gezondheidszorg, onder de ambtenaren, bij welzijns- en opbouwwerk en op het terrein van kunst en cultuur.
Er is eigenlijk geen sector meer in het maatschappelijk gebeuren, waar niet communisten zich actief inzetten. De partij is daardoor veranderd, dat is zeker. Maar het is een verandering in de goede zin van het woord.

* * *

De aanwas van nieuwe mensen uit de sectoren, waarvan ik zo-even sprak, hun activiteit op het eigen gebied, het vraagt ook van de districtsleiding van de partij, dat die daarop ingesteld raakt. Dat betekent niet een soort 'aanpassen' ter wille van de lieve vrede in en buiten de partij, het gaat om heel iets anders. Het gaat er om dat de nieuwe, veelal jonge communisten, die het eens zijn met de partijpolitiek, met de maatschappijverandering die wij nastreven, tegelijk hun eigen ideeën hebben, voortvloeiend uit hun eigen levenssfeer — en dat zij op grond daarvan ook mee willen praten over de besluitvorming.
Daar moet een leiding als het ware in meegroeien. Natuurlijk is dat op

sommige punten wel eens moeilijk voor oudere kameraden, die altijd vanuit een andere situatie gewerkt hebben. Maar het is geen leeftijdskwestie, want voor jongeren blijkt een dergelijk omschakelen op nieuwe feiten en verhoudingen ook wel eens niet mee te vallen.
DAT die moeilijkheden er zijn is op zichzelf helemaal niet verwonderlijk, het zou vreemd zijn als ze er niet waren. Tenslotte is het nog slechts een jaar of vijf geleden dat de partij in Twente vrijwel geheel en uitsluitend ingesteld was op de mannen en vrouwen in de textielindustrie — en wat is nou vijf jaar?
Het belangrijkste is, dat zij die onder een gedeeltelijk andere situatie de activiteit van de partij droegen, juist bij de uitbreiding en vernieuwing zoals we die meemaken, van onschatbare betekenis zijn.
Zij waren het die in moeilijke tijden de partij overeind gehouden hebben, die bestand bleken tegen furieus anti-communisme, die ervoor gezwoegd hebben dat de partij in een strijd om 'zijn of niet zijn' onder meer over de middelen beschikte om De Waarheid uit te geven — en die daardoor zorgden dat de Twentse CPN verankerd bleef onder de arbeiders.
Door dat werk hebben juist zij de partij zover gebracht, dat ze haar vleugels kan uitslaan op de wijze waarop ze het thans doet. Het voortduren van hun inzet is noodzakelijk, om te zorgen dat het zo goed mogelijk gebeurt, dat uitslaan van die vleugels.

* * *

Voor een ieder zal duidelijk zijn dat een partijdistrict dat zo'n groei doormaakt en zijn activiteiten over zo'n breed terrein moet spreiden, zijn onvolkomenheden heeft. Zeker een aantal daarvan moet ook snel worden opgelost. Dat gebeurt ook. Misschien niet in het tempo dat iedereen zou wensen, maar er wordt aan gewerkt.
Maar het is ook zo, dat iedereen die stagnatie constateert, zich behoort af te vragen wat de eigen bijdrage is en kan zijn, om een partij als de onze doeltreffend en goed georganiseerd te laten draaien. Kritiek leveren is juist, het hoort bij een communistische partij. Maar evenzeer is dan zelf-onderzoek op zijn plaats.
Als onze partij door wil gaan met het nemen van initiatieven, die tot de veranderingen moeten leiden zoals we die op ons laatste partijcongres hebben besproken, dan zullen daar permanent de bouwstenen voor aangedragen moeten worden.

* * *

Bij die bouwstenen hoort ook een gedegen ideologische vorming, die bij communisten het inzicht verdiept dat het partijlidmaatschap verder strekt dan dat van een willekeurige organisatie.
Hoeveel mensen zijn in de afgelopen tijd geen lid geworden van onze partij? Daar zijn jonge mensen bij, die lid werden en worden, omdat ze van mening zijn dat onze partij over uitstekende standpunten beschikt. Daar zijn ook zeer goede mensen bij, die als het ware in een opwelling lid worden, tijdens een demonstratie voor een zaak die hun na aan het hart ligt of iets dergelijks.
Die kameraden moeten zogezegd begeleid worden, daar moet mee gepraat worden over de verdere doelen, over maatschappijverandering, hoe de communisten in Nederland dat zien, hoe zij de weg daarheen zien.
Als die ideologische discussie goed gevoerd wordt, dan legt men tegelijkertijd de fundamenten voor een goed draaiende partij-organisatie. Dan begrijpen mensen waarom het nodig is dat conscientieus de contributie opgehaald wordt, dan hebben ze geen moeite met financiële campagnes voor partij en krant, dan begrijpen ze waarom het communisten zijn die onafge-

broken initiatieven nemen tegen de afbraak van rechten, tegen oorlogsdreiging en voor vooruitgang in de maatschappij.
Het zijn met name die zaken, waaraan de partij in Twente moet werken. Het zal de leiding duidelijk moeten zijn, dat mensen niet altijd en onafgebroken in de weer kunnen zijn, als zij niet over de voldoende politieke inzichten beschikken. Wordt daar geen of onvoldoende aandacht aan besteed, dan worden zaken waar men mee bezig is al gauw behandeld vanuit een opportunistische gezichtshoek. Dat leidt tot vervlakking en soms kan dan zelfs de indruk ontstaan dat men uit is op persoonlijk succes. Nu is het duidelijk dat een geslaagde activiteit voor hen die daaraan hard werken ook persoonlijk bevredigend is en dat het geen schande is om daar trots op te zijn. Maar het gaat uiteindelijk om de zaak zelf — dat begrijpt iedere communist.
Er wordt aan de vraagstukken van vorming, waarover ik hierboven sprak, wel gewerkt, maar in organisatorische zin moet dat werk aanzienlijk verbeteren.

* * *

Het nemen van initiatieven in de strijd tegen Bestek '81, het aanpakken van de actie tegen het eigen risico in de gezondheidszorg, het opkomen voor de belangen der werklozen, de noodzaak van actie voor de vrede, het samengaan met anderen met respect voor elkaars eigen posities en uitgangspunten — dit alles heeft zijn stempel gedrukt op de activiteiten van het Twentse partijdistrict in de afgelopen jaren.
Anderen hebben de communisten leren kennen als serieuze gesprekspartners — met een eigen gezicht, dat zeker, maar niet betweterig, openstaand voor de opvattingen van de ander, ernstig luisterend naar hun argumenten. Men kent ons als mensen die samenwerking zoeken op de punten waar we het in hoofdzaken over eens zijn en die dat doen zonder onze wil aan anderen te willen opleggen — terwijl wij tegelijkertijd vasthouden aan onze principiële uitgangspunten en doelstellingen.
Deze houding is van grote betekenis geweest om de invloed van de partij op de eerder genoemde terreinen sterk te doen toenemen en ook het beeld, dat menigeen zich over de CPN had gevormd, drastisch te wijzigen. Geen beeld dus van starheid en eigenwijsheid, maar van bereidheid tot eenheid van optreden in verscheidenheid.

* * *

Ik wil de dingen natuurlijk niet mooier voorstellen dan ze zijn. Om maar één punt te noemen: Terwijl de berichtgeving van De Waarheid en de daarin gegeven beoordelingen bij beweging in tal van textiel- en metaalbedrijven een grote rol speelt, is toch de totaalpositie van onze krant in het Twentse gebied zeer onbevredigend. Dat is niet los te maken van het voorgaande, maar het kan ook niet behandeld worden als één van een hele reeks problemen. Het is werkelijk een zaak van de hele partij om te bereiken dat de groei van de krant in overeenstemming is met de groei van de partij, in ledenaantal en in invloed.

Het doel van deze bijdrage is echter niet om de nadruk te leggen op de problemen. Een partij als de onze, die maatschappelijke verandering nastreeft, die revolutionair is in haar doelstellingen, zal altijd problemen op haar weg vinden, onder kapitalistische en ook onder socialistische verhoudingen. Het zou merkwaardig zijn als dat niet zo was. Wij zijn allemaal mensen met ons lek en gebrek.
Samenvattend zou ik van het Twentse partijdistrict willen zeggen: Er is iets veranderd en die verandering gaat door. De trein is in beweging. Er is groei in ledental en in politieke invloed. En er is nog een heleboel te doen.

Joop Schepers

Het is niet verrassend dat de uitgeverij Pegasus na korte tijd aanleiding zag voor een herdruk van de bundel 'Over godsdienst, staat en het joodse vraagstuk'. De thema's, die hierin door Marx besproken worden, hebben in de huidige politieke situatie sterk aan actualiteit gewonnen. Dit hangt vooral ook samen met onze eigen veranderde opstelling. De keuze van onze partij voor een politiek van coalitievorming op een aantal hoofdterreinen stelt grote ideologische eisen aan ons werk, zowel wat het ontwikkelen van ons eigen standpunt betreft, als ook voor de beoordeling van standpunten van anderen. Zeker nu wij — als projectie van deze politiek in de toekomst — tegelijkertijd een begin hebben gemaakt met de discussie over de Nederlandse weg naar het socialisme. De vraagstukken, die daarbij besproken worden, vergen een diepgaand inzicht.

Geloof en emancipatie

De wijze waarop Marx in 1843/44 in de Deutsch-Französische Jahrbücher — waarin de in deze bundel opgenomen brieven en artikelen oorspronkelijk gepubliceerd werden — kwesties benadert als de staat, de religie, de verhouding tussen de politieke emancipatie van de mens en z'n maatschappelijke emancipatie, kan ook ons stimuleren om deze vraagstukken fundamenteel aan te pakken. Niet om het geschrevene als dogma's over te nemen, maar juist als stimulans om in onze tijd de Nederlandse verhoudingen kritisch te analyseren.
Dat was ook het doel dat Marx zelf voor ogen had toen hij deze artikelen publiceerde: 'Is het construeren van de toekomst en het klaar worden voor alle tijden niet onze zaak, des te zekerder is wat wij thans tot stand moeten brengen, ik bedoel de onverbiddelijke kritiek op al het bestaande, onverbiddelijk ook in die zin dat de kritiek geen vrees koestert voor haar resultaten en evenmin voor het conflict met de bestaande machten.' 1)
Dit citaat is overgenomen uit één van de drie brieven aan Ruge, waarmee Marx het Deutsch-Französische Jahrbuch uitgaf, en waarin de opzet die het tijdschrift zou moeten krijgen 2) nader wordt uiteengezet. Het citaat laat zien dat het zoeken naar oorzaken en verklaringen voorop staat. Het inzicht, dat Marx zelf en ook anderen ontwikkeld hebben, heeft dit zoeken enorm vooruit geholpen. De ontwikkeling van de maatschappij, haar produktievoorwaarden en de strijd van de massa, waarvan Marx de historische betekenis heeft aangegeven, vragen een zich voortdurend ontwikkelende analyse waarin niet alleen de nieuwe mogelijkheden onderkend worden, maar ook de ervaringen van de strijd verwerkt zijn. De beide voorwoorden die Joop Wolff bij de eerste en tweede druk geschreven heeft, onderstrepen de noodzaak van een eigen analyse, terecht, sterk.
Joop Wolff wijst in het nieuwe voorwoord bij de tweede druk nogmaals de scheiding tussen de jonge en de oude Marx af. Hij komt dan tot de volgende interpretatie van het marxisme:
Er is een geheel, niet afgerond — ook niet door de toepassing en ontwikkeling van het marxisme door Lenin onder omstandigheden van een internationaal hoger

*ontwikkeld kapitalisme (imperialisme) — maar **open** voor verdere analyse van maatschappelijke verandering: in onderbouw en bovenbouw.'*

Emancipatie

Het meer algemene thema, waarvanuit de verschillende vraagstukken benaderd worden, is hier door Marx zelf nog omschreven als de verhouding tussen de politieke emancipatie en de menselijke emancipatie. Hij maakt tussen beide vormen een duidelijk onderscheid zonder ze echter tegenover elkaar te stellen. In zijn kritiek op de politieke emancipatie legt hij de beperktheid van democratie en mensenrechten bloot, daar waar zij de burgerlijke maatschappelijke verhoudingen onaangetast laten, de mens slechts formeel bevrijden, terwijl hij in de maatschappij zelf nog aan ketenen ligt. Wil de bevrijding van de mens zich daadwerkelijk voltrekken, dan eist dat de opheffing van de burgerlijke verhoudingen. Slechts zo kunnen de tegenstellingen tussen mens en maatschappij, tussen particulier en algemeen belang overwonnen worden.
Het zijn niet de laatste woorden die Marx aan dit thema zal weiden. Soms zijn de inzichten nog noodzakelijkerwijs erg abstract geformuleerd, omdat hij nog niet concreet kan aangeven hoe de verhouding tussen mens en maatschappij, het karakter van het privébezit en de staat, wel ligt. Het is echter verhelderend te zien met welk uitgangspunt en op welke wijze Marx hier de heersende toestanden en opvattingen bekritiseert.
Deze kritiek heeft hier vooral tot doel te laten zien hoe de smalle marges van de politiek overwonnen kunnen worden door de kritiek door te trekken en veranderingen niet alleen in de politiek maar ook op maatschappelijk vlak te realiseren. Door dat laatste centraal te stellen kan hij ook onjuiste en gevaarlijke opvattingen die in zijn tijd opgang deden — zoals die van Bruno Bauer — bestrijden.

Atheïsme

Verhelderend zijn deze artikelen ook, omdat de manier waarop Marx deze opvattingen bestrijdt, elke verwarring of opzettelijke vervalsing over de vermeende gelijkschakeling van marxisme met atheisme, fundamenteel ontkracht. In het nieuwe voorwoord wordt hieraan de conclusie verbonden: 'Het marxistisch filosofisch materialisme is niet allereerst de negatie van het theïsme.
Het fundamentele is niet: God bestaat niet!
Het fundamentele is: de mens bestaat!' 4) Stelt men het marxisme gelijk met atheïsme, dan onderkent men niet dat het marxisme 'méér' is dan atheïsme. In het marxisme staat het zoeken om vanuit de kritiek op deze maatschappij de weg te vinden naar een andere, betere maatschappij centraal. Daarin wijst het — zoals in deze publikatie in de kritiek op Bruno Bauer blijkt — de vele vormen van vulgair atheïsme duidelijk af.
In het eerste artikel 'Over het joodse vraagstuk' bestrijdt Marx de opvatting van de jong-hegeliaan Bruno Bauer. Deze stelde in reactie op de politieke eis van de joodse Duitsers om als volwaardige staatsburgers erkend te worden hen de vraag, of zij deze politieke emancipatie mochten verlangen alvorens zich eerst van de godsdienst bevrijd te hebben. Bauer stelde deze eis eenzijdig aan het joodse geloof. Marx bestrijdt allereerst deze eenzijdigheid in het artikel en behandelt de vraag die Bauer opwierp algemener: 'Heeft het standpunt van de politieke emancipatie het recht van de jood de opheffing van het jodendom (in de betekenis van religie - J.W.) en van de mens in het algemeen de opheffing van de godsdienst te verlangen.' 5) Nee, beargumenteert Marx heel duidelijk. Zolang met de politieke emancipatie de mens ook in de maatschappij niet bevrijd is, kan men verwachten — en dus ook niet eisen —

dat groepen mensen de zin van hun bestaan en het uiteindelijke geluk niet in de wereld zoeken, maar bovenaards, in de verhouding tot God.
Letterlijk stelt Marx het als volgt:
'Wij beweren niet dat zij hun godsdienstige beperktheid moeten opheffen om hun wereldlijke beperkingen op te heffen. Wij beweren dat zij hun godsdienstige beperktheid opheffen, zodra zij hun wereldlijke beperking opheffen... Het vraagstuk van de verhouding van de politieke emancipatie tot de godsdienst wordt voor ons het vraagstuk van de verhouding van de politieke emancipatie tot de menselijke emancipatie.' 6)
Het tot stand brengen van de maatschappelijke emancipatie van de mens is een politiek vraagstuk en moet dus ook op politieke wijze bediscussieerd worden.
Vanuit zijn materialistische positie verbindt hij daar het perspectief aan dat de mens uiteindelijk niet meer zal geloven. Dit staat in een algemenere context: niet alleen het geloof wordt 'opgeheven', ook de staat, de politiek zelf zal verdwijnen. Hierin geeft Marx uitdrukking aan het uitgangspunt en het pespectief van het materialisme. Op het moment dat de mens in staat is — en daartoe is hij in staat — om zijn materiële en sociale omstandigheden direct te beheersen en te overzien, zal hij het menselijk geluk niet langs een omweg — in de verhouding tot God — zoeken, maar in de wereld zelf vinden.
Deze gedachtengang als atheïstisch beschouwen in de zin van de platvloerse 'anti-christ', is even onzindelijk als in elke gelovige een 'anti-communist' te zien. Het gaat om verschillen in perspectief en marxisten onderkennen dat zolang in de maatschappij de vervreemding niet is op geheven, religieus denken eigen zal blijven aan het mens-zijn en dus ook gerespecteerd dient te worden.

Socialisme

De opheffing van de vervreemding stelt eisen aan het politiek handelen. Dit heeft ook consequenties voor onze visie op de lange weg die in het socialisme gegaan zal moeten worden, waarin zowel de staat, de politiek als de religie zullen bestaan.
In het voorwoord wordt aangegeven dat bovengenoemd citaat laat zien hoe de verhouding tussen staat en godsdienst wel en niet moet zijn:
'Uitgaande van de criteria, die Marx reeds stelde en die wij zelf vinden in het politieke, culturele en sociale leven van alle dag, geldt het streven van de marxisten de democratische staat, de socialistische staat (daarmee niet in tegenstelling staande maar van hogere orde) doch niet de 'atheïstische staat'.
Op het moment dat de staat zich atheïstisch verklaart, d.w.z. geen bede meer uitspreekt ter ere van de godsdienst, maar een banvloek daartegen ter ere van het atheïsme, bewijst zij zich evenals de 'christelijke' staat, die andere middelen te hulp roept, als een onvolkomen staat, die wijsgerige schijn nodig heeft om materiële onvolkomenheden te verbergen.' 7)
De ervaring die de arbeidersbeweging — zowel nationaal als internationaal — heeft opgedaan, laat zien dat zonder respect voor elkaars identiteit zij zichzelf verzwakt en de perspectieven voor een betere maatschappij verkleint. Vooral hier in Nederland is de strijd tegen de overheersing van de monopolies, voor uitbreiding van de democratie en behoud van de vrede ondenkbaar zonder samenwerking van gelovigen en niet-gelovigen. In socialistische landen zien wij hoe de beperking van de geestelijke vrijheid het initiatief van de massa remt en daardoor de ontwikkeling van het socialisme vertraagt.

Religiekritiek

Marx analyseert in het tweede artikel 'Bijdrage tot de kritiek op Hegels rechts-

filosofie. Inleiding.' de religie verder. Hij doet dit kritisch maar met een verderliggende en positieve doelstelling:de menselijke vervreemding zowel in haar heilige als in haar onheilige gedaante te ontmaskeren. De nadruk, die in dit artikel op de religie-kritiek gelegd wordt, kan niet los gezien worden van de situatie in Duitsland op dat moment, waar het religieus denken binnen de idealistische filosofie sterke invloed uitoefende. In de polemiek, die de materialisten met de Hegelianen voerden, speelde de godsdienstkritiek een belangrijke rol.
De wijze waaropMarx de religie analyseert heeft echter ook een actuele betekenis. De centrale gedachte uit het eerste artikel, dat de religie 'een ontwikkelingsfase' is in de menselijke geest, wordt hier verder uitgewerkt:
'De *religieuse* ellende (in de betekenis van: nood — TS) is tegelijk zowel de *uitdrukking* van de werkelijke ellende, als het *protest* tegen de werkelijke ellende.' 8)
En vlak daarachter volgt het alom geciteerde en vaak verdraaide beeld, waarin zijn gedachtengang is uitgedrukt: 'Zij is het opium van het volk'. Zoals elk beeld is ook dit beeld sterk tijdgebonden. Het zou onjuist zijn — en gevaarlijk zoals de geschiedenis heeft geleerd 9) om aan dit beeld vast te houden.
De ontwikkeling van het kapitalisme en daarin de ontwikkeling van het christendom, laat veel meer de betekenis van de tegenstrijdigheid die Marx in de religie zag — uitdrukking en protest — zien. Vanuit het protest op het kapitalisme, zijn sociale ongelijkheid, koloniale en neo-koloniale politiek, zijn agressieve bewapeningspolitiek, doet zich bij gelovigen zelf in de theologie een ontwikkeling voor. Voortdurend staat de opvatting ter discussie als zou in het christendom een legitimatie te vinden zijn voor de kapitalistische uitbuiting. Ook bestrijdt men daarin de opvatting als zouden gelovigen niet ook in de maatschappij zelf een verantwoording hebben.

De invloed van de marxistische maatschappij-analyse heeft hier stimulerend op gewerkt, doordat het ook aan gelovigen een inzicht gaf in de historische achtergrond van het kapitalisme.
Deze ontwikkeling laten ook de kerken niet onberoerd. Ook in de kerken worden algemene strijdkwesties — het vredesvraagstuk, sociale gelijkheid, de positie van de vrouw — door de gelovigen zelf aan de orde gesteld.

De uitgave 'Over godsdienst, staat en het joodse vraagstuk' laat zien dat een debat over Marxisme en Christendom niet bij voorbaat vruchteloos of principieel uitgesloten is. Het feit dat onze partij actief praktiserende gelovige leden heeft, illustreert dat heel duidelijk. Zij laten in de praktijk zien dat de doelstellingen van onze partij en haar bijdrage in de strijd tegen bestaande wantoestanden, niet onverenigbaar zijn met een christelijke overtuiging.

Ton Smeets

1) Over Godsdienst, staat en het joodse vraagstuk, Karl Marx - Pegasus 1979, p. 42
2) De drie brieven van Marx zijn overgenomen uit een briefwisseling tussen Marx, Ruge, Feuerbach en Bakunin en die in de oorspronkelijke uitgave als een soort redactioneel voorwoord was opgenomen
3) Voorwoord bij de tweede druk, pagina IV en V
4) Idem, p. V
5) Uit 'Over het joodse vraagstuk', p. 52
6) Idem, p. 54
7) Voorwoord bij de eerste druk, p. 25
8) Uit 'Bijdrage tot de kritiek op Hegels rechtsfilosofie', p. 87/88
9) Bekend is dat het begrip vervalst is in 'Opium voor het volk'; maar ook binnen de arbeidersbeweging is het soms een eigen rol gaan leven waar vanuit ten onrechte vulgair atheïsme werd bedreven

De belangrijkste gebeurtenis op het gebied van de levende Nederlandse taal in deze eeuw was de manifestatie van de dichtkunst van de Vijftigers: Lucebert, Elburg, Kouwenaar, Schuur, Vinkenoog, Campert, Andreus, Claus, Hanlo, Lodeizen, Rodenko, Polet. Het meest recente boek over deze dichters heet Het Komplot Der Vijftigers, *en het werd geschreven door de neerlandicus R. L. K. Fokkema, verbonden aan de Universiteit te Utrecht.*

De belangrijke heibel der Vijftigers

Komplot, dat klinkt intrigerend. Fokkema maakt deze term ook waar. Hij toont aan dat de hierboven genoemde dichters, ook wel Atonalen genoemd naar de bloemlezing Atonaal, of Experimentelen naar de Experimentele Groep Holland waarvan enkelen voordien lid waren geweest, het op fundamentele punten met elkaar oneens waren en ook elkaars werk heel verschillend beoordeelden. Tegenover de buitenwereld nu lieten zij hun verschilpunten aanvankelijk ongenoemd.
Zij deden dat met een bepaalde bedoeling namelijk om gezamenlijk een doorbraak te forceren bij critici, uitgevers en publiek. Vandaar ook dat Fokkema terecht spreekt van de *Beweging* van Vijftig: er was geen sprake van een school of een richting met gemeenschappelijke vertrekpunten, maar van een literair-politieke beweging.
Misschien lijkt de term *komplot* een beetje overtrokken waar het gaat om een aantal dichters die een soort strategie hanteren om voor het voetlicht te komen. Maar wie enig belang hecht aan taalschepping in een zich ontwikkelende maatschappij — en ikzelf hecht daar belang aan — zal zich toch kunnen vinden in Fokkema's gebruik van zo'n geladen woord.

Overeenkomsten

Maar waarom zouden een aantal dichters min of meer samen optreden als ze zulke fundamentele verschillen met elkaar hadden? Juist: er was ook iets overeenkomstigs! De overeenkomstigheid zat hem in de manier van gedichten maken.
Om het (al te) simpel te zeggen: oudere dichters kozen een idee en goten dat vervolgens in de vorm van een gedicht. De Vijftigers daarentegen werkten direkt vanuit taalmateriaal en aan de taal. Het gedicht werd al werkende werkelijkheid.
Over dit soort zaken gaat het boek van Fokkema eigenlijk niet, al kan hij natuurlijk niet om een zekere karakterisering heen. Fokkema heeft een studie van het ageren van de Vijftigers gemaakt, maar omdat er heel wat onderling geageerd werd, waarbij er nogal wat harde noten gekraakt werden over elkaars werk, staat er wel wat in zijn boek over die poëzie als zodanig.
Uit de door de schrijver gebruikte correspondentie van onder meer Ad den Besten en Simon Vinkenoog en uit het andere materiaal komt een heel panorama tevoorschijn van een aantal belangrijke literaire problemen.

Wat niet aan de orde komt is het probleem van de 'spanning tussen vorm en inhoud' of van de relatie tussen 'vorm en vent'. Het zal duidelijk zijn dat de Vijftigers, gezien hun werkwijze, niet of nauwelijks tegen dit probleem konden oplopen. Daarvoor in de plaats zijn problemen gekomen over de verhouding tussen 'literatuur en werkelijkheid', over de verhouding tussen politiek en poëzie, en over de betekenis van het onderbewuste. Ik begin met dit laatste, omdat aan de hand daarvan de dichtkunst van Vijftig nog iets nader gekarakteriseerd kan worden.
Vooral in het begin barst er een stroom van kritiek los op de dichters van Atonaal. In het botste geval zegt deze kritiek niets anders dan dat al die poëzie maar ergerlijke onzin en flauwekul is. Zij, die er wat dieper op ingaan, maken bezwaar tegen de grote rol, die het onderbewuste speelt bij het scheppingsproces. In de op een na negatiefste beoordeling heet het dat deze poëzie geen kunst is, maar een brei die ongestuurd uit het onderbewuste opborrelt.
Ook Ad den Besten, redacteur van de serie 'De Windroos', waarin Vijftigers publiceerden, heeft deze kritiek, maar dan in een heel gematigde vorm. Ook Den Besten heeft bezwaar tegen een te grote plaats voor het onderbewuste, dat hij kennelijk gelijkstelt met het irrationele. Zelfs één van de dichters, Sybren Polet, laat zich op dezelfde manier uit. In dit licht is het dan ook niet opmerkelijk dat Polet niet voorkwam in de eerste druk van Atonaal. Duidelijk valt te zien dat Den Besten vanuit dit bezwaar invloed uitoefent op de samenstelling van de gedichtenbundels van de Vijftigers die bij hem verschijnen.
In die gedichtenbundels presenteert Den Besten niet alleen de meest 'verstandelijk' dichtende Vijftigers, zoals Remco Campert, maar van hen ook nog een relatief 'verstandelijke' selectie. Vele anderen zeggen, dat de Vijftigers gewoon dunnetjes over doen wat de Surrealisten al dertig jaar eerder deden: de 'écriture automatique': het zoveel mogelijk uitschakelen van het bewustzijn of het verstand en het zo precies mogelijk noteren van wat er aan spontane associaties opborrelt.

Als een bom

Ik had het daarnet over de op een na negatiefste beoordeling. Nu de negatiefste. Die werd geformuleerd door Bertus Aafjes in Elsevier. Aafjes verklaarde dat de SS in de poëzie van Lucebert was binnen gemarcheerd! Het is jammer, dat deze beschamende rel niet duidelijk in het boek van Fokkema uit de doeken wordt gedaan, want uit deze toegespitste tegenstelling kan heel wat duidelijk worden.
Bovendien, de opkomst van de Vijftigers ging voortdurend met extreme heibel gepaard, en omdat bij Fokkema zo weinig van al die heibel is terug te vinden is het door hem geschetste beeld van de gebeurtenissen aanzienlijk vlakker dan dat wat uit mijn plakboeken tevoorschijn komt. Die zal ik ten behoeve van het nu komende dan ook gebruiken.
Zo valt uit de studie van Fokkema niet op te maken dat Atonaal insloeg als een bom. Tussen neus en lippen horen we dat er opeens een tweede druk was. In de discussies en de ingezonden brieven steeg de toon tot een kookpunt. In de Tweede Kamer werden de ordinaire scheldpartijen omgezet in pogingen tot broodroof door te proberen subsidies aan tijdschriften, waarin Vijftigers publiceerden, te stoppen. Kortom, heel wat stennis in het duffe culturele klimaat van het begin van de jaren Vijftig.
De SS, die Aafjes meende aan te treffen in de gedichten van Lucebert, was daar terecht gekomen via een aantal denk-

fouten en vergissingen, die ik hier de revue zal laten passeren. Ten eerste stelden Aafjes en anderen het onderbewuste (of: het onbewuste, daar werd heel onwetenschappelijk bijna nooit verschil tussen gemaakt) gelijk aan het irrationale. Dit is onjuist. Het kenmerkende van het onderbewuste is slechts dat het onderbewust is, en dat onderbewuste kan heel goed rationele elementen bevatten, zoals het denken irrationele aspecten kan hebben. Deze denkfout is echter in de eerste plaats veroorzaakt door de psychoanalytici.
Aafjes en anderen meenden ten tweede, dat deze dichters bij uitstek een surrealistische werkwijze van enkele tientallen jaren geleden nog eens dunnetjes overdeden: het zo direct mogelijk noteren van dromen en andere associatieve invallen uit het onderbewuste, door de denkfunctie zoveel mogelijk uit te schakelen. Maar al voor 1950 had met name Lucebert meer dan eens gezegd, dat hij zoveel mogelijk alle mogelijke werkwijzen gebruikte, in een geïntegreerd verband. Dus zowel associatieve invallen, procedés van alliteratie soms tot uitdrukking komend in goed georganiseerd binnenrijm, en andere in de loop van de historie beproefde werkwijzen. En dat nu werd kenmerkend voor de werkwijze van de Vijftigers, en dat was nieuw.
Weliswaar waren er bij de Vijftigers soms pogingen die teruggingen op de surrealisten en er waren dichters die verklaarden dat ze in het Nederlandse taalgebied vooral bezig waren datgene binnen te halen wat in Frankrijk en andere landen al gedaan was. Zo leken de gedichten van Lodeizen soms net vertaalde gedichten van de Franse dichter Paul Eluard. Maar deze aanpak, noch het soms *puur* associatief werken waren kenmerkend voor de werkwijze van de Vijftigers, doch slechts uitzonderingen. Lucebert:

'De tijd der eenzijdige bewegingen is voorbij daarom de proefondervindelijke poëzie is een zee aan de mond van al die rivieren die wij eens namen gaven als dada (dat geen naam is)...'

Aan de hand van het woordje 'proefondervindelijk' uit bovenstaande strofe kan nog een ander misverstand opgehelderd worden: het misverstand over de term 'experimenteel'. De Vijftigers werden vooral aanvankelijk 'experimentelen' genoemd omdat ze zouden experimenteren met de taal.
Dit misverstand kwam in de wereld toen in 1948 Elburg, Kouwenaar en Lucebert zich aansloten bij de Experimentele Groep Holland, waar behalve Bert Schierbeek vooral schilders zich in verenigd hadden. 'Experimenteel' nu kwam bij hen voort uit de term 'experience', dat wil zeggen ervaring, ondervinding.
Voor zover de experimentele dichters een gemeenschappelijke werkwijze hanteerden, bestond die uit het al doende leren: een proefondervindelijke werkwijze. Dit in tegenstelling tot de oudere Nederlandse dichters, die eerst een leerstuk (inhoud) namen en dat vervolgens een dichterlijke vorm gaven.

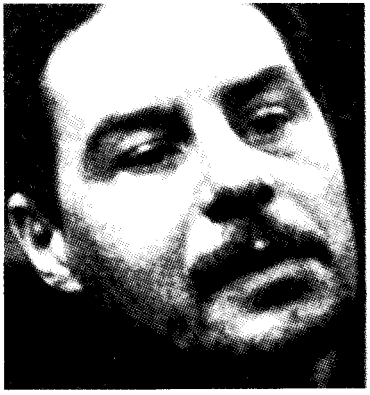
Levensgevaarlijke fout

De derde vergissing is veel ernstiger van aard. Aafjes veronderstelt, geheel in de traditie van rechtse analyses uit de periode van de Koude Oorlog, dat het fascisme kon worden beschouwd als 'het losgebroken beest in de mens', c.q. als een beweging, waarin het irrationele zegevierde en die dus daarom eigenlijk buiten de politiek van mensen stond.
Nu zal ik de laatste zijn om te ontkennen dat de fascistische leiders op intensieve wijze op *anti*-rationele (dat is niet hetzelfde als irrationeel!) gevoelens bij hun meelopers inspeelden. Maar het

fascisme stond geenszins buiten de politiek, maar bezette daarin de extreem-rechtse vleugel. Exploitatie, uitbuiting, loondiefstal, slavenarbeid en eliminatie van links (partijen en vakbonden) waren er de duidelijkste manifestaties van. Maar deze kennis kon de burgerij ten tijde van de Koude Oorlog niet goed gebruiken. Op cultureel gebied legde het fascisme op gewelddadige wijze zijn voor- en afkeuren vast.
Tot die voorkeuren behoorde zeker niet de uitingen van het surrealisme. Die werden op de vuilnisbelt geworpen als Entartete Kunst. In tegenstelling tot wat Aafjes suggereert, had het fascisme voorkeur voor door vals idealisme gekleurde uitingen, zoals liedjes en schilderijen over het gezonde leven op het platteland. Daarop duidt Lucebert in zijn felle antwoord aan Aafjes:

'U, die blijkbaar liever mammon dan de muze dient, wilt wel graag verzwijgen dat het zwarte gevaar niet met ironie, zwarte humor, toorn en kreten van angst en vertwijfeling, maar steeds met zoetgevooisde lente- en liefdeliedjes en zalvende stichtelijke spreuken over voorzienigheid, vrijheid, cultuur etc. op de lippen het lichaam en de ziel onder deze laars vol rozen vertrapt.'

Ik noem deze fout van Aafjes verreweg de ernstigste, omdat het een levensgevaarlijke fout is. Want wie het fascisme niet wil begrijpen kan er ook niet tegen optreden. Het was goed dat deze discussie naar de oppervlakte kwam dankzij de juiste analyses van Lucebert en zijn linkse makkers van de Experimentele Groep (Kouwenaar was jarenlang verbonden aan De Waarheid), omdat in het duffe culturele klimaat van die dagen dergelijke analyses bijna geheel weggedrukt waren uit de openbare meningsvorming. Natuurlijk, links was allerminst vernietigd, zoals bijvoorbeeld bleek uit de protesten

Lucebert

— onder meer in de havens — tegen de troepenzendingen naar Indonesië. Maar in de culturele sfeer was het te rimpelloos. De Maatschappij der Nederlandse Letterkunde schrijft een poëzieprijsvraag uit. Er komen niet minder dan 575 sonnetten binnen, merendeels over gemankeerde liefdes en geïllustreerd met rozen, dopheide en bezwangerde luchten. Fokkema citeert het bekroonde sonnet:

Het is niet waar dat je bent weggegaan,
Want ik blijf altijd bij je glimlach waken
En verder kan de wereld mij niet raken
En verder gaan de dingen mij niet aan'
(enz.)

En in deze vijver wierp Lucebert stenen als Minnebrief Aan onze Gemartelde Bruid Indonesia, die eindigt met de regels:

'hoeveel wreekt de bruidegom de bruid
als op java plassen bloed zij stuiptrekt
uitbuiters hun buit haar ogen oesters
inslaan en uitzuigen?'

Het waren Elburg, Kouwenaar, Lucebert en Schierbeek, de 'experimentelen' die de poëzie uit het aangeharkte tuintje van rozegeur, maneschijn en gemankeerde liefde weghaalde. Deze incorporatie van andere elementen, met name van politieke aard, vormt wel de beste weerlegging van

de beschuldiging als zou de nieuwe poëzie irrationeel zijn.
Ik heb het tot hier vooral gehad over Lucebert, omdat die ook achteraf gezien de meest begaafde en indrukwekkende van het stel is. Men kan zich de dreun voorstellen, toen de vrienden Elburg en Kouwenaar voor het eerst kennis maakten met zijn poëzie.
Fokkema geeft dat goed weer. *'Op zekere dag liet Kouwenaar aan Elburg opgewonden een blaadje zien, dat uit het notitieboekje van Lucebert was gevallen en dat hij heimelijk had meegenomen.Het waren gedichten van Lucebert, de eerste waarmee de buitenwereld kennis maakte. Elburg en Kouwenaar bogen zich over de krabbels en lazen in stilte. Daarna keken zij elkaar verbluft aan: dit overtrof alles wat zij ooit aan nieuwe poëzie hadden durven dromen.'*

Verschillen

Maar niet iedere nieuwe dichter reageerde zo adequaat en daarmee kom ik aan verschillen binnen de Beweging, verschillen die zich onder meer manifesteerden in de onderlinge waardering. Vinkenoog reageerde aanvankelijk heel koeltjes en het kostte hem heel wat energie voor hij zich gewonnen gaf.
Een belangrijk verschilpunt tussen de oorspronkelijke experimentelen en nieuwe dichters als Vinkenoog, betrof de relatie tussen politiek en poëzie. Vinkenoog zag niets in de relatie, zoals die bij Elburg en Kouwenaar tot uitdrukking werd gebracht, waarbij nog kwam dat Vinkenoog in politiek opzicht allerminst links geöriënteerd was. Het is dan ook niet aan Vinkenoog te danken geweest, maar aan Lucebert, dat Elburg en Kouwenaar tenslotte toch in Atonaal terecht kwamen.
Men zal nu beter begrijpen waarom ik de heibel, die door de Beweging van Vijftig werd opgeroepen zo belangrijk vind, en waarom ik er best iets meer van had willen terugvinden in het overigens geslaagde boek van Fokkema. Door die heibel werd het culturele klimaat in Nederland, dat tot dan toe vooral gedomineerd werd door lieden die aan de ideologische leibanden van burgerlijk rechts liepen, in hoge mate geëlektrificeerd. Contradicties op maatschappelijk-politiek gebied. werden eindelijk gereproduceerd op artistiek gebied.
Terwijl de Koude Oorlog voortwoedde en Nederland heel sterk onder de knoet van conservatieve ideologieën gebukt ging, knalde in de poëzie van de Vijftigers plotseling de kurk van de fles. Eindelijk kwam er op het culturele vlak een plek die aangetast werd door contradicties. Juist in de felle discussies en in de diverse rellen werd het geluid van de oppositie duidelijk hoorbaar.
Vinkenoog's instelling was evenzeer als die van de anderen proefondervindelijk van aard, en ook in de jaren zestig, toen Vinkenoog veel energie stak in happenings en in de Amerikaanse beat generation, heeft hij 'experience' hoog in zijn vaandel geschreven. Maar merkwaardigerwijs heeft hij vanaf het begin de politieke 'experience' uit zijn ervaringen zoveel mogelijk weg gehouden.
Andere dichters zitten er op dit punt wat tussenin. Andreus formuleert een standpunt waar de andere dichters waarschijnlijk wel iets in zagen: 'Poëzie is lullig of niet lullig'. Hij heeft wel bezwaren tegen zijn mede-bentgenoten, maar hij heeft altijd nog meer bezwaren tegen de 'lieve, nette jongens, zij die een machteloze beperking tot een deugd verheffen'.

Leesbaar maken

Lullig of niet lullig: het lijkt een wat rare tegenstelling, maar als men er goed over nadenkt is het dat in het geheel niet. Want wat de Vijftigers met de Nederlandse poëzie gedaan hebben, was haar weer

leesbaar te maken voor diegenen die de poëzie tot dan toe als iets lulligs of truttigs gezien hadden. Hoe kon ikzelf bijvoorbeeld iets anders dan truttigs zien in dichtregels als die van Aafjes:
'Ik trok het tentdoek van de dag opzij
en zag het zonlicht op de grijze blaren
(enz).
Zoiets neem je toch niet serieus, nadat de historische stoomwals van de Tweede Wereldoorlog over het land is getrokken, en na vijf jaren van vlammen en moord? Men zou eventueel nog kunnen beweren, dat de dichtkunst zich van dat alles niets behoeft aan te trekken en dat zij niet onder de dictatuur van de wereldgeschiedenis gebukt hoeft te gaan. Maar dat is natuurlijk slechts een vluchtreactie en die vluchtreactie leidde tot een soort poëzie, die niet serieus meer genomen kon worden. En die zo lullig was, dat je je voor je generatiegenoten schaamde als je je er mee bezig hield.
Dat deden wij dan ook niet; liever zetten wij een plaatje op van Count Basie, en later iets van Charlie Parker en andere boppers. De Vijftigers deden dat ook en wat meer is, ze schreven daar ook over. Remco Campert bijvoorbeeld wordt in Atonaal als volgt door Vinkenoog aangekondigd:
'Woont in Amsterdam, waar hij naar be-bop luistert tussen ongeveer een miljoen mensen die dat niet doen.'
Zij probeerden, om nog maar weer eens Lucebert te citeren, de ruimte van het volledige leven in kaart te brengen. En daardoor ontdeden zij de Nederlandse dichtkunst van lulligheid. Zij haalden die dichtkunst uit het truttige ghetto van het gazonnetje in de achtertuin. Dat de dichtkunst van de laatste jaren opnieuw en in steeds sterkere mate weer in dat tuintje terecht dreigt te komen, maakt de opbloei van de manifestatie van de Vijftigers, nu al weer dertig jaar geleden, des te unieker.

Rudy Koopmans

PARTIJDOCUMENTEN

Overleg van CPN met PCF

In Parijs heeft afgelopen woensdag een bespreking plaatsgevonden tussen vertegenwoordigers van de Franse Communistische Partij en de Communistische Partij van Nederland. Hieraan werd deelgenomen door Rinus Haks, lid van het Dagelijks Bestuur van de CPN, en door partijbestuurder Jan de Boo. Van de zijde der PCF waren aanwezig Maxime Gremetz, lid van het politiek bureau en secretaris van de PCF, en Roger Trugnan, medewerker van de internationale afdeling.
Tijdens dit kameraadschappelijke gesprek kwam onder meer aan de orde de versterking van de contacten tussen de CPN en de Franse communistische vertegenwoordiging in het Europese parlement, in het bijzonder om deze contacten in Straatsburg — zetel van het Europese parlement — regelmatig tot stand te brengen.
Een ander punt betrof de vervuiling van het Rijnwater dat thans zowel in Nederland als in Frankrijk uiterst actueel is geworden, gezien de weigering van de regering-Giscard om aan de al vele jaren voortdurende vervuiling van de Rijn door de kalimijnen in de Elzas een eind te maken. De vertegenwoordigers van beide communistische partijen hebben uitvoerig van gedachten gewisseld over dit voor de bevolking en voor het milieu van beide landen belangrijke probleem.
Zij kwamen overeen om tot een gezamenlijke stellingname te komen, die uitgaat van de belangen van de bevolking van Nederland en van Frankrijk.
Tussen de CPN en de PCF werden inzake beide vraagstukken concrete afspraken gemaakt, en vastgesteld dat dit bilaterale overleg in elk opzicht nuttig is geweest.

Uit De Waarheid van 14 december 1979

Strijdvaardige oppositie geboden

Op donderdag 10 januari komt in Den Haag de Stichting van de Arbeid met de regering bijeen. De opzet is te komen tot een loonpauze, dat wil zeggen bevriezing van de lonen. In deze tijd van snel stijgende prijzen betekent dat verlaging van de koopkracht.
De felste oppositie van de kant van de werknemers is geboden.
De CPN roept op tot ondersteuning aan de eisen voor loon en werk die de afgelopen weken op de vakbondsvergaderingen en in de bedrijven zijn gesteld ter vernieuwing van de cao's voor 1980. Het gaat om verdediging van het levenspeil. Om bestrijding van de crisis, want behoud van de koopkracht is goed voor de werkgelegenheid.

Het gaat tevens om de democratische rechten van de werknemers.
Op ledenvergaderingen van de vakbonden, door actiecomités in de bedrijven, is de matigingspolitiek afgewezen. Topoverleg in Den Haag mag de democratische besluitvorming niet doorkruisen.
De regering beroept zich op nieuwe gegevens over de economische ontwikkeling als reden voor verdere loonmatiging.
Zij gebruikt als argument de stijging van de olieprijzen en daarmee samenhangende stagnatie in de wereldhandel en vermindering van de groei. Maar dat is maar een deel van het verhaal! Deze verschijnselen doen zich immers al langer voor. Het antwoord dat erop is gegeven: de matigingspolitiek, heeft gefaald. Verscherping van die politiek kan dan zeker geen soelaas bieden. Het gaat om het voeren van een heel ander beleid. Bovendien is Nederland exporteur van energie en drijft het kabinet-Van Agt zelf de prijzen voor energie op.
De nieuwe gegevens, geproduceerd door het Centraal Planbureau en de OESO, wijzen op groeiende werkloosheid en stijgende inflatie.
Volgens het kabinet dwingt dit tot verscherpte bezuiniging en het verder verlagen van de koopkracht. Het tegendeel is echter waar. Juist de politiek van 'Bestek '81' heeft immers tot de sombere economische toestand bijgedragen.
De mythe van Bestek '81 — werkgelegenheid door loonmatiging — is verscheurd.
De feiten hebben uitgewezen dat het afkalven van de koopkracht heeft geleid tot meer werkloosheid en meer inflatie.
Alleen de voor de export werkende grote concerns, de olie- en chemiereuzen en de bewapeningsindustrie profiteren en gedijen.
De nieuwe gegevens over de economie bewijzen dus niet het gelijk van de regering, maar het gelijk van de tegenstanders van de matigingspolitiek.
De in de bedrijfstakken gestelde looneisen zijn nodig en nuttig voor de werknemers en voor de economie.

De regering denkt naar willekeur te kunnen beschikken over loon- en arbeidsvoorwaarden.
Zij dreigt zelfs met een looningreep als in de Stichting van de Arbeid niet tot de min-lijn wordt besloten.
In werkelijkheid is zij niet zo krachtig als zij zich voordoet. Hun optreden wordt beheerst door een grote vrees voor een confrontatie met de werknemers en de vakbeweging. Ook dat is de afgelopen tijd duidelijk gebleken. Verschillende malen al heeft de regering smeekbeden gericht tot het FNV-bestuur om mee te werken aan een voor de vakbondsleden schadelijk loonbeleid.
Tot nu toe kon een dergelijke medewerking steeds worden verijdeld. Ook al had een FNV-bestuurder als F. Drabbe die medewerking al in de Stichting van de Arbeid toegezegd en ook al pleitte de voorzitter van de Industriebond FNV, A. Groenevelt, voor een vakbondsbeleid van loonmatiging.
Hiermee werd niet alleen ingegaan tegen de leden, maar ook tegen de meerderheid van de federatieraad van de FNV.

Op dit moment staat de leiding van de vakbeweging dus voor een zeer zware verantwoordelijkheid. Zij staat voor de keuze mee te werken aan het beleid van regering en ondernemers óf de besluiten van de vakbondsleden uit te voeren en vast te houden aan de looneisen per bedrijf en bedrijfstak.
In deze omstandigheden richt de CPN zich tot alle oppositiekrachten in ons land. De eensgezinde mening van de vakbondsleden, van de werkers in de bedrijven, behoort ook tot uiting te komen in de opstelling van de partijen die zich tegen Bestek '81 keren.
Evenals onze communistische partij waren er voor andere partijen lessen te trekken uit de havenstaking. Toen heeft de eenheid aan de basis ook veel discussie in politieke partijen teweeg gebracht. Daarbij kwam duidelijke kritiek naar voren op dadenloosheid en vooral op het afbreken van de actie.
Nu opnieuw stelt zich de vraag: laten PvdA, PPR, PSP en D'66 zich leiden door verzet tegen Bestek '81, hetgeen wij bepleiten, of laten zij zich inpakken door de matigingstheorieën, die in feite alleen maar door kapitalistische hebzucht zijn ingegeven.
Eensgezinde oppositie — dat is nu nodig.
Steun aan de eisen van de werkers voor loon en werkgelegenheid — dat is een eis van deze tijd.
Daartegen zal de regering niet opgewassen zijn.
In eenheid kunnen de werknemers duidelijk maken: wat er ook besloten wordt in de Stichting van de Arbeid, de wil van de regering is géén wet. Een looningreep zal niet worden geduld.

Uit De Waarheid van 5 januari 1980

Waarheid-festival: 21 september

Op zondag 21 september wordt het Waarheid-festival gehouden. Dat heeft het partijbestuur van de CPN het afgelopen weekeinde besloten.
Het festival zal gehouden worden in het RAI-complex in Amsterdam. Het zal zowel in de zalen van de RAI als in de open lucht plaats hebben.

Uit De Waarheid van 7 januari 1980

CPN-congres op 6, 7 en 8 juni 1980

Het partijbestuur van de CPN, dat het afgelopen weekeinde bijeen was, heeft besloten het 27e partijcongres bijeen te roepen op 6, 7 en 8 juni in De Hoeksteen in Amsterdam.
Het partijbestuur besprak op grond van een inleiding van Henk Hoekstra de voorbereiding en opzet van het congres en heeft besloten in het voorjaar ontwerp-resoluties aan de gehele partij voor te leggen.

Uit De Waarheid van 7 januari 1980

NIEUW BIJ PEGASUS

Theun de Vries

Februari

Roman uit het bezettingsjaar 1941

Theun de Vries beschrijft in deze driedelige roman de gebeurtenissen die zich in februari 1941 in bezet Amsterdam afspeelden. Het is de beschrijving van heldhaftig verzet tegen een meedogenloze terreur. In de eerste twee delen worden aan de hand van de belevenissen van arbeiders, verzetsstrijders, kunstenaars, joodse 'getto'-bewoners, maar ook van collaborateurs en Duitse autoriteiten, de gebeurtenissen van dag tot dag gevolgd, die zullen leiden tot de meest massale verzetsdaad die ons land gedurende de nazi-bezetting heeft beleefd: de Februaristaking.
Het derde deel geeft een beschrijving van de staking zelf. De roman is een epos, een heldendicht, en daarmee een ode aan de organisatoren en deelnemers van de staking, aan de bevolking van de stad Amsterdam.

IN DRIE FRAAIE GEBONDEN DELEN voor 90,—

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel en bij

Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, 020 - 231138
Hoogstraat 143, Rotterdam, 010 - 125322.

NU VERKRIJGBAAR BIJ PEGASUS

Henk Hoekstra

OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

Het Nederlandse communisme in een bewogen periode

Een boek van de voorzitter van de CPN, waarin van toelichtende beschouwingen voorziene redevoeringen, interviews en artikelen zijn opgenomen.
Het laat zien hoe de standpunten van de communisten zich hebben ontwikkeld, hoe gezocht wordt naar nieuwe wegen in de door de diepe crisis van het kapitalistische stelsel geschapen toestand.
Het gaat daarbij zowel om het waarderen en niet zelden herwaarderen van het verleden, als om het uitwerken van een visie op de toekomst.
Centraal staat het streven naar het bijeenbrengen van de progressieve mensen. 'Samengaan nú kan ook een vruchtbaar klimaat scheppen voor een gemeenschappelijk handelen voor verder liggende doeleinden', aldus het woord vooraf bij deze uitgave.

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138,
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

POLITIEK EN CULTUUR

EN

Energie en democratie
Kees Bakker

Verkuyl gekritiseerd
Dick Oudenampsen

De andere democratie van de multinationals
Meindert Fennema

Gorters Pan — discussie
Graa Boomsma en Dik Verhaar

Over het socialisme
Arnold Koper

Fidel Castro over ontwikkelingshulp

Maart 1980

verschijnt maandelijks bij uitgeverij
Pegasus, Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam, tel. 231138

De abonnementsprijs is f 24,25 per jaar, losse nummers f 3,00
Studentenabonnement f 20,25 per jaar

Ons gironummer is 447416
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam, tel. 262565

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

40ste jaargang nr. 3 — maart 1980

Redactie: K. Bakker, M. Bakker, (hoofdredacteur), M. Braun, S. v.d. Helm, J. Mets, D. Oudenampsen, S. Schreuders, W. Warmerdam (redactie-secretaris), B. IJzerman.

Kees Bakker
De energieproblemen: geen verbetering zonder democratisering 81

Dick Oudenampsen
De grenzen van prof. Verkuyl 87

Meindert Fennema
De andere democratie van de multinationals 93

Graa Boomsma
Rond de Pan van Gorter 100

Dik Verhaar
Rond de Pan en er in 104

Arnold Koper
Het reëel bestaande en het noodzakelijke socialisme 108

Afscheid van de wapenen 113

Partijdocumenten 115

Zo'n vijf jaar na de energie- en grondstoffencrisis van 1973/'74 traden op de oliemarkt opnieuw grote spanningen op. En opnieuw werden de prijsstijgingen op de oliemarkt begeleid door het oplopen van de prijzen van andere grondstoffen. De haussesfeer in de oliebusiness verbreidde zich over de markten voor agrarische grondstoffen en metalen. De hernieuwde hausse op de grondstoffenmarkten maakt duidelijk, dat de problemen die in 1973 voor het eerst aan het licht kwamen, in de tussenliggende periode niet dichter bij een oplossing zijn gekomen.

Als één van de kernvraagstukken tekent zich steeds duidelijker af de hoge graad van concentratie en monopolievorming allereerst in de oliesector zelf. De concerns zijn erdoor in staat om op de afzetmarkten de prijzen op te jagen, terwijl ze tegelijk de produktie en de exploratie van nieuwe bronnen kunnen vertragen. Maar ook in de verwerkende industrie werkt de monopolievorming het aanhouden van de energieproblemen in de hand en wordt de aanpassing aan de nieuwe omstandigheden erdoor vertraagd.

De energieproblemen: geen verbetering zonder democratisering

In feite zijn gedurende de gehele cyclus, die met de crisis van 1974/'75 begon, de energieproblemen levensgroot aanwezig gebleven.

Wel worden ze niet overal even sterk gevoeld. Een aantal landen bleek in staat de energieproblemen af te wentelen.

		Prijzen in					
	Posted prices (dollar per vat)	Guldens	Angolese Kwanza	Argentijnse Pesos	Jamaicaanse dollar	Peruaanse Sol	Turkse Lira
eind 1970	1,6	5.74	46,00	6,4	1,32	61,92	23,84
1. 9.73	2,8	7,50					
1.10.73	3,1	7,75					
16.10.73	6,0	14,76					
1. 1.74	11,0	31,68	284,24	55,0	10,01	425,70	156,20
1. 1.78	12,7	28,83	506,22	7588,2	11,56	1655,82	246,38
1. 1.79	13,3	26,07	611,93	13345,5	22,61	2609,19	335,16
1. 4.79	14,5	29,29					
1. 7.79	18,0-23,5	36,54	882,72	23697,0	32,04	4053,24	482,40
1. 1.80	24,0-30,0	45,36					

De hier opgenomen prijzen zijn geen werkelijke prijzen, maar berekeningen van de olieprijs in de munt van een aantal landen op grond van de wisselkoers van het betreffende moment. De tabel geeft dus alleen een indicatie van de omvang van de prijsstijging van olie in enkele landen. Voor 1979 en 1980 is alleen de laagste prijs omgerekend.

Uit de tabel blijkt, dat voor Nederland de olieprijs na de crisis terugviel tot beneden het niveau van januari 1974. Hetzelfde geldt voor andere landen met een sterke munt. Overigens werd de sterke munt in deze landen gekocht met een extreme matigingspolitiek, die ertoe leidde dat de conjuncturele opleving na de crisis hier veel minder krachtig was dan bijvoorbeeld in de Verenigde Staten.
De afwenteling vond vooral plaats in de richting van de ontwikkelingslanden. Een reeks landen in de Derde Wereld moest in dit tijdvak zijn munt ten opzichte van de dollar belangrijk devalueren. Olie werd daardoor in deze landen een praktisch onbetaalbare luxe.

I.

Wie het chronische karakter, dat de energieproblemen hebben aangenomen, wil verklaren, kan niet voorbijgaan aan de extreme graad van monopolievorming in de kapitalistische economie. Allereerst in de olie-industrie zelf.
De olieconcerns zijn in een positie om het aanbod te beperken en hun prijzen op te jagen. En zij maken van die positie ook gebruik. Het is interessant om in dit verband de ontwikkeling na te gaan van het aandeel van het Midden-Oosten in de olieproduktie in het kapitalistische deel van de wereld. Na de oliecrisis werd — bij een totale produktie die onder het niveau bleef van 1973 — de produktie buiten het Midden-Oosten sterk beperkt. Er vond een verdere concentratie op het Midden-Oosten plaats.
Later — dat wil zeggen na 1977 — toen met name de winning in het Engelse deel van het continentale plat en in Mexico op gang kwam, werd de produktie in het Midden-Oosten teruggeschroefd. Er is in dit kader veel nadruk gelegd op de gebeurtenissen in Iran, maar in feite vond alleen al in Saoedie-Arabië in 1978 een teruggang plaats, die meer dan voldoende was om het effect van de produktiegroei in Engeland en Mexico op de energievoorziening te neutraliseren. Het uitvallen van de produktie in Iran ging eigenlijk pas doorwerken toen het onheil al was geschied en het 'schaarstemechanisme' al volop in werking was. 1)
De beperking van de olieproduktie buiten het Midden-Oosten werd vooral veroorzaakt door het gevecht in de Verenigde Staten om de olieprijzen op de binnenlandse markt. Na de energiecrisis eisten de olieconcerns daar, dat de binnenlandse prijzen op het peil van de wereldmarkt zouden worden gebracht. En om die eis kracht bij te zetten beperkten zij de produktie in de Verenigde Staten zelf. Sinds de oliecrisis daalde daardoor de olieproduktie in de Verenigde Staten tot belangrijk onder het niveau van de jaren 1970-1972 en nam het aandeel van de uit het Midden-Oosten afkomstige olie in de Amerikaanse olieconsumptie sprongsgewijze toe. Pas sinds het besluit van Carter in april 1979 om de prijscontrole op binnenlandse olie op te heffen, zijn de exploratie-activiteiten in de Verenigde Staten weer toegenomen. 2)

Vertragingsmanoeuvres

Van belang waren in dit verband verder de vertragingsmanoeuvres van de oliemaatschappijen bij de exploratie en de winning van de olie- en gasvoorraden onder de Noordzee 3) — in het Engelse, maar kennelijk ook in het Nederlandse deel: in de zomer van 1978 vond het Internationaal Energie Agentschap het nodig om bij de Nederlandse regering aan te dringen op versnelling van de exploratie in de Noordzee. 4)
De matiging van de produktie beperkte zich in deze jaren trouwens niet tot de olie, maar strekte zich ook tot andere energiedragers uit. Zo viel in de Verenigde

Staten de kolenproduktie terug tot onder het niveau van 1973.
De olieconcerns boeken sinds 1973 fabelachtige winsten. Deze winsten zijn echter nauwelijks gebruikt om de energiecrisis te verbreden. In het licht van de hoge prijzen en de hoge winsten is wat er op dit gebied gebeurd is, onwaarschijnlijk weinig. En zo kon een situatie ontstaan van energieschaarste waarin de olieconcerns tegelijk miljarden en nog eens miljarden eenvoudig overhielden. Om daarvan een indruk te geven: bij de Shell steeg de voorraad kasgeld van zo'n 200 miljoen Britse ponden aan het begin van de jaren zeventig tot zo'n 2 miljard in 1978. In Nederlands geld is dat ruim 9 miljard.
Dat zijn enkele voorbeelden, die een indruk geven van de effecten van het monopolistische beheer over de grondstoffenvoorraden op de energiecrisis. In het bijzonder blijkt, dat met een regionale verbreding van de winning, met het aanboren van nieuwe bronnen onder deze voorwaarden een verbetering van de energievoorziening allesbehalve gegarandeerd is.

Spreiding van macht

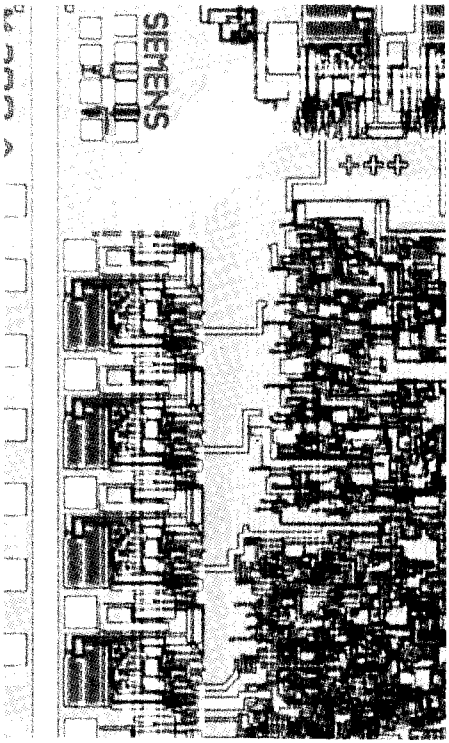
Dit maakt de conclusie onontkoombaar, dat een energie-plan — wil het serieus zijn — zich niet kan beperken tot voorstellen voor de inschakeling van nieuwe bronnen en voor besparing, maar ook maatregelen moet bevatten ter beperking van de macht van de olieconcerns en gericht op democratisering van de energievoorziening. Het welslagen van een andere energiepolitiek is afhankelijk van de mate waarin diegenen die belang hebben bij verbetering van de energievoorziening, er invloed op krijgen.
Met name eigenlijk op dit punt schieten de energievoorstellen, die de PvdA doet in het alternatieve regeringsplan 'Werkgelegenheid door solidariteit II' 5) tekort.
Er worden verschillende ideeën in aangedragen die interessant zijn en de moeite van het overwegen waard. Het kapitalistische karakter van de energiecrisis en de rol van de monopolies daarin worden er echter niet in onderkend en de noodzaak tot democratisering — tot spreiding van macht, als men het graag zo wil noemen — komt in dit verband niet aan de orde.
De energievoorstellen worden integendeel geplaatst in het kader van een plan, waarvan de loonmatiging de hoeksteen is.
Intussen is 'Werkgelegenheid door solidariteit II' een gedateerd stuk. Het is van voor de havenstaking om zo te zeggen. Sindsdien heeft de discussie in de arbeidersbeweging zich een geweldig stuk verder ontwikkeld, en dat heeft ook de PvdA niet onberoerd gelaten.

II.

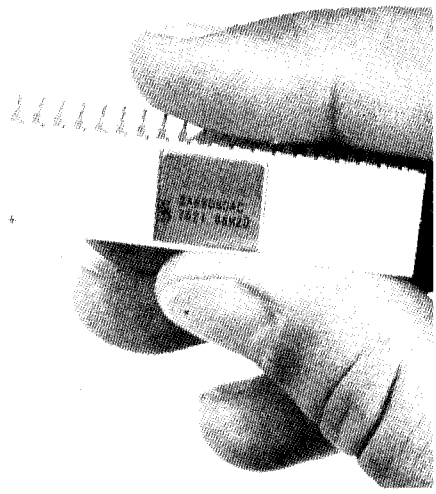
Niet alleen in de oliesector, ook in de verwerkende industrie is de monopolievorming ver voortgeschreden. In de periode na de Tweede Wereldoorlog is de monopolievorming een algemeen verschijnsel geworden. Het is alle bedrijfstakken gaan omvatten. Deze geweldige opeenhoping van kapitaal was nodig om de ontwikkeling van de produktiekrachten enigszins bij te benen. De invoering van nieuwe produktie-technieken, de ontwikkeling van hele nieuwe bedrijfstakken, maakte het nodig om enorme hoeveelheden kapitaal bijeen te brengen. De monopolievorming werd dus als het ware afgedwongen door de ontwikkeling van de produktiekrachten en zij maakte de snelle groei van de produktiekrachten, zoals we die met name in de jaren zestig hebben gezien, mogelijk.
Maar nu, in de crisis, krijgt de eenmaal tot standgekomen concentratie tot op zekere hoogte een tegengesteld effect. Verdere groei wordt er niet meer door bevorderd, maar afgeremd, opgehouden.

'Meer gericht op prijzen'

Naar aanleiding van de crisis van 1974/'75 werd in de Verenigde Staten een onderzoek gedaan naar de reacties van de ondernemers. De onderzoekers concludeerden: 'normaal verlaagde men zijn prijzen om de afzet zoveel mogelijk op peil te houden (...). Ditmaal echter was in zeer veel gevallen juist van het omgekeerde sprake. De fabrikanten zochten hun heil voornamelijk in produktieverminderingen en zij hielden de prijzen zoveel mogelijk onveranderd, verhoogden deze vaak zelfs.' 6) Eenzelfde conclusie werd in Japan getrokken. Daar karaktiriseerden de Mitsubishi Bank en de Industrial Bank of Japan het gedrag van de grote ondernemingen als 'meer gericht op prijzen dan op hoeveelheden'. 7) Het is duidelijk, dat voor ondernemers, die van hun monopoliepositie gebruik kunnen maken om zich op een dergelijke manier tegen de crisis te verweren de eventuele vernieuwing van machines en installaties in een geheel ander licht komt te staan. Wat betekent dit nu in verband met ons onderwerp? Sinds het begin van de jaren zeventig staat in de kapitalistische industrielanden de herstructurering van de industrie in de richting van sectoren als de elektronica, de informatica, de vliegtuigindustrie, de atoomtechnologie op de agenda. De crisis bracht de noodzaak van heroriëntatie aan het licht, van — heel algemeen gezegd — innovatie, waardoor het proces van verlaging van het waardeaandeel van de grondstoffen in het eindprodukt in een stroomversnelling zou kunnen raken.

Een deel van het inwendige, duizenden transistor-functies zijn hier ondergebracht

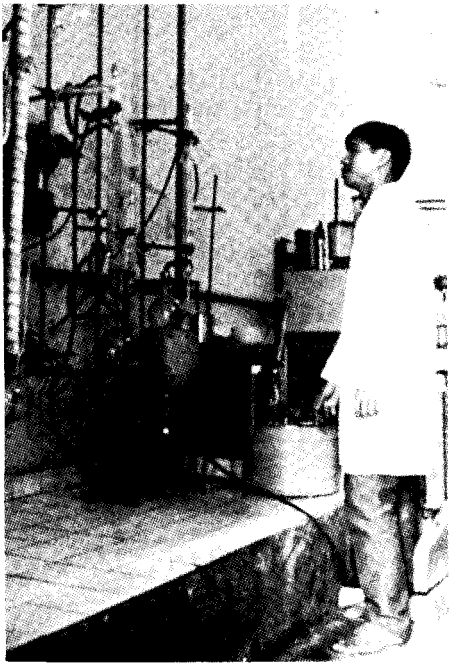

Een microprocessor (chip)

Subsidiestroom

Door de hoge graad van concentratie echter werd dit proces vertraagd. Het economische herstel, dat na de crisis van 1974/'75 op gang kwam en dat overal ge-

kenmerkt werd door een aanhoudend laag niveau van de investeringen, ging in deze omstandigheden samen met een sterke toeneming van de vraag naar olie. Heel duidelijk was dit het geval in de Verenigde Staten, waar het herstel van de conjunctuur naar verhouding het krachtigst was. Maar niet alleen in de Verenigde Staten steeg de olie-invoer snel. Ook in de EEG nam het aandeel van de ingevoerde energie in 1976 weer toe. In West-Duitsland begon al in 1975 het aandeel van de olie in het energieverbruik weer te stijgen. De economische opleving, die zich sinds de zomer van 1978 in West-Duitsland manifesteerde en die ook effecten had naar andere Westeuropese landen toe, leidde uiteraard tot een verdere toeneming van de vraag naar energie.
Ook van de kant van het energievraagstuk benaderd blijkt dus hoe nodig het is, dat er een innovatiebeleid ontwikkeld wordt. Men kan er nu eenmaal niet van uitgaan, dat de vernieuwing bij de concerns wel in goede handen is. Maar dat betekent dan ook, dat zo'n beleid niet veel voorstelt als het de verantwoordelijkheid bij de concerns laat. In de praktijk wordt het dan gewoon de zoveelste subsidiestroom naar de grote ondernemingen.

Universiteit van Hanoi; distillatie-experiment van ruwe olie die onlangs vlakbij Hanoi in de Rode Rivier-delta is aangeboord

III.

Een onmiskenbare factor in de energieproblemen is het wanbeheer van de olieconcerns over de energievoorraden in de Derde Wereld gedurende een lange periode. De olieconcerns trachten deze beschuldiging om te draaien. Zij hebben het over het gevaar dat onafhankelijkheidsbewegingen opleveren voor de energievoorziening. Als er maar geen vrijheidsbewegingen waren gekomen, dan was het met de energievoorziening nooit zo'n vaart gelopen. Het is in een nieuwe vorm het oude waandenkbeeld dat het kapitalisme zich wel zonder schokken zou

Kolen-winning bij Hon Gai

ontwikkelen als er maar geen arbeiders waren.
In de jaren zeventig hebben zich in de Derde Wereld zeker geweldige aardverschuivingen voltrokken. Maar toch is het absurd om de jaren zestig als een soort goede oude tijd — een periode van stabiliteit onder de Pax Americana — te stellen tegenover de labiele jaren zeventig, waarin de vrijheidsbewegingen en de eisen die vanuit de ontwikkelingslanden naar voren werden gebracht meer en meer hun stempel op de gebeurtenissen gingen drukken. Het zijn immers juist de in die schijnbaar stabiele periode opgezadelde problemen, die in de jaren zeventig in crisisverschijnselen en internationale spanning naar buiten kwamen. Dat daarin ook de volkeren in de Derde Wereld partij waren en zich tot partij gemaakt hebben is alleen maar gunstig en hoopgevend. Nieuwe stabiliteit kan alleen maar tot stand komen op basis van dit nieuwe feit. De energieproblemen kunnen niet opgelost worden door in de Derde Wereld met geweld de klok terug te draaien.
Voor het Nederlandse beleid betekent dit, dat het gericht moet worden op het leveren van een bijdrage aan het tot stand brengen van een nieuwe stabiliteit in de Derde Wereld uitgaande van de moderne verhoudingen en de plaats van de ontwikkelingslanden en de onafhankelijkheidsbeweging daarin. Daartoe zijn ook op het gebied van de energie allerlei praktische initiatieven mogelijk, bijvoorbeeld in de sfeer van de bilaterale samenwerking op het gebied van de winning en verwerking van olie en gas.

IV.

Een ander gegeven voor de energiepolitiek is tenslotte, dat de olieconcerns ons land gemaakt hebben tot een belangrijke schakel in de internationale energiehandel. Voor de economie van ons land heeft dat overigens zeer diepingrijpende gevolgen gehad. Er is een zware tol voor betaald. In de omstandigheden van nu staat de positie van de olieconcerns onder druk. Contacten van land tot land buiten de oliemaatschappijen om zijn de laatste jaren sterk in betekenis toegenomen. Alleen al hierdoor wordt het nodig de positie van ons land in de energiehandel te beschermen door haar op een nieuwe leest te schoeien en onafhankelijk te maken van de olieconcerns. Mijns inziens is dit een ten onrechte verwaarloosd thema in de discussies over een andere energiepolitiek. Problemen als de eventuele aanlanding van LNG of LPG, de export van aardgas, de invoer en vergassing van steenkool hangen ten nauwste met de positie van ons land in de energiehandel samen. Zonder dat daarop een visie ontwikkeld wordt kunnen in deze vraagstukken geen verantwoorde beslissingen genomen worden.

Kees Bakker

1) Het aandeel van het Midden-Oosten in de wereldproduktie steeg van 41 procent in 1972 naar 48 procent in 1976. Pas daarna daalde het aandeel van het Midden-Oosten — vooral ten gevolge van produktiebeperkingen in Saöedie-Arabië en Iran — naar 44 procent in 1978 (wereldproduktie excl. USSR, China, Oost-Europa, BP Statistical review of the world oil industry 1978). Hetzelfde verschijnsel zien we als we kijken naar cijfers van Shell. Bij dit concern nam het aandeel van het Midden-Oosten in de ruwe olievoorziening toe van 45 procent in 1972 naar 54 procent in 1977. Daarna daalde het naar 50 procent in 1978 (Shell, Financiële en bedrijfsgegevens 1969-1978). Recentere cijfers zijn nog niet beschikbaar, maar volgens een woordvoerder van de Shell moet voor 1979 en 1980 gerekend worden op eenverdere teruggang van het aandeel van het Midden-Oosten als gevolg van een toeneming van de voorziening uit de Noordzee en een drastische teruggang van de voorziening uit Iran.
2) Financieel Dagblad van 28 december 1979.
3) Grote schade van dit optreden van de olieconcerns ondervond de scheepsbouwindustrie. Juist op een zeer cruciaal moment voor deze bedrijfstak bleven de off-shore orders uit.
4) The OECD Observer no. 93, juli 1978, p.36.
5) Roos in de Vuist, 28 mei 1979.
6) Financieel Dagblad van 20 september 1975.
7) Bulletin for information for abroad. CC JPC, no. 383 October 1977, p. 10.

Prof. Verkuyl liet op verzoek van de vereniging School en Evangelie een boekje verschijnen met als titel 'Er zijn grenzen...' en met de veelzeggende ondertitel 'Bijdragen tot beantwoording van de vraag naar de verenigbaarheid van het CPN-lidmaatschap en de dienst aan het christelijk onderwijs'.
Het boekje, waarin het ontslag van christelijke onderwijzers en leraren op grond van hun lidmaatschap van de CPN wordt verdedigd, heeft in het christelijk onderwijs veel opzien gebaard.
Verkuyl, zelf vooraanstaand CDA-lid en emeritus-hoogleraar godgeleerdheid aan de Vrije Universiteit, kwam eerder in het nieuws, toen een aantal hoogleraren en docenten aan de Vrije Universiteit een vergeefse poging deed communistische studenten uit bestuursposten aan de VU te weren.

DE GRENZEN VAN PROF. VERKUYL

De ontslagen van Gert Los in Zwolle, Barteld Hartstra in Tilburg en Jan Dirk Pronk in Katwijk houden de gemoederen in het christelijk onderwijs reeds geruime tijd bezig.
In al deze gevallen werd de aanleiding voor het ontslag niet gevonden in de wijze waarop deze leerkrachten zich van hun taak kweten, maar louter en alleen in het feit van het lidmaatschap van een politieke partij: de CPN.
In al deze gevallen werd het ontslag door het schoolbestuur doorgezet ondanks protesten van leerkrachten, leerlingen en ouders.

Diepgaande veranderingen in het bijzonder onderwijs

In de loop van de tijd is naar aanleiding van deze ontslagen een uiterst belangrijke en felle discussie in het christelijk onderwijs naar buiten getreden.
Centraal staan daarbij de vragen: Wat betekent het christelijk onderwijs in deze tijd en kan een schoolbestuur een beroep doen op het bijzonder karakter van dat onderwijs om leerkrachten op grond van hun partijlidmaatschap te weren.
De publikatie van bovengenoemd boekje vormt een interventie in deze discussie, welke een storm van reacties teweegbracht, zowel afwijzende als ondersteunende. In de pers en via enkele radioprogramma's werd er aandacht aan besteed. School en Evangelie, dat zich achter Verkuyl opstelt, organiseerde een discussiebijeenkomst, waarin naast enkele ondersteunende reacties, een groot aantal vooraanstaande personen uit het christelijk onderwijs het weren van communisten in het christelijk onderwijs afwezen. De CPN organiseerde een rondetafel-gesprek met mensen die werkzaam zijn in, of betrokken bij het christelijk onderwijs, waaruit eveneens bleek dat velen niet gelukkig zijn met de interventie van Verkuyl.

Begin van deze eeuw werd de gelijkberechtiging van het bijzonder en openbaar onderwijs in de grondwet opgenomen, waarbij voor het eerst de vrijheid om, met uitsluiting van andere opvattingen, op basis van een bepaalde levensbeschouwing of geloofsopvatting een school te stichten. Deze grondwettelijk verankerde vrijheid van onderwijs was het belang-

rijkste resultaat van de schoolstrijd, waarbij de protestants-christelijke en katholieke stroming in ons land posities veroverden ten koste van de op dat moment overheersende liberale bourgeoisie.
Sinds die jaren, waarin de 'bolwerkscholen' werden opgericht, zijn de opvattingen over het geloof en de positie van het bijzonder onderwijs sterk veranderd. Vanuit een minderheidspositie is het bijzonder onderwijs gegroeid tot een overheersende vorm van onderwijs. Van de scholen voor lager onderwijs is bijna 70% bijzonder onderwijs; 28% is protestants christelijk georiënteerd, 39% rooms-katholiek en 2,3% is bijzonder neutraal onderwijs. In het voortgezet onderwijs liggen die verhoudingen ongeveer hetzelfde. In het universitair zijn 3 van de 11 instellingen op confessionele grondslag opgericht.
De problemen in het bijzonder onderwijs zijn dus óók daarom niet van geringe betekenis, ze beroeren meer dan de helft van het Nederlandse onderwijs.
Als in dat onderwijs leerkrachten die lid zijn van de CPN geweerd worden, heeft dat ingrijpende consequenties voor de vrijheid van meningsuiting in ons land en kan dat zonder meer broodroof genoemd worden.

Democratisering en werkelijke ontwikkelingen

De democratiseringsbeweging, die zich in de zestiger en zeventiger jaren deed gelden, heeft ertoe geleid, dat leerkrachten, maar ook ouders, en in het voortgezet onderwijs de leerlingen, zich inzetten voor een democratische gang van zaken op de school en voor onderwijsvernieuwing. Daar zijn belangrijke resultaten uit voortgekomen, zoals het streven naar een individuele benadering van de leerling, het experimenteren met de leerstof, en de belangrijke rol van oudercommissies in sommige delen van het onderwijs.
Deze ontwikkelingen zijn aan het bijzonder onderwijs niet voorbij gegaan. Daar is, hoewel per school verschillend, de onderwijsvernieuwing eveneens aan de orde. Leerkrachten en ouders, en in het voortgezet en hoger onderwijs de leerlingen/studenten willen mede vorm geven aan de inhoud van het onderwijs en het bestuur van de onderwijsinstelling.

Ook de grote veranderingen die zich de afgelopen twintig jaar in de kerken voltrokken, hebben hun stempel gedrukt op het bijzonder onderwijs.
Binnen de katholieke kerk krijgt iemand als Schillebeeckx gehoor voor zijn pleidooien voor meer democratische verhoudingen in de kerk, het doorbreken van vastgeroeste kerktradities en de vanzelfsprekendheid van maatschappelijk engagement en protest op grond van religieuze inspiratie. In de hervormde en de gereformeerde kerken zijn de veranderingen eveneens diepgaand, waarbij omvangrijke protestbewegingen, de internationale solidariteitsbeweging en de milieubewegingen zich doen gelden.
Een van de eerste uitingen van die diepgaande veranderingen was, dat de identificatie van geloof met confessionele politiek werd doorbroken. Vanuit het geloof worden verschillende politieke conclusies getrokken, waarbij de solidariteit met de bevrijdingsbewegingen in de derde wereld, de dialoog met het marxisme en het verzet tegen de kernbewapening algemene thema's zijn geworden waar men zich intensief mee bezig houdt.
Voor het bijzonder onderwijs heeft dit tot gevolg dat het geloof of de levensbeschouwing niet meer zo'n vanzelfsprekend houvast biedt als vroeger wel het geval was. Dezelfde christelijke grondslag kan leiden tot verschillende interpretaties. Ook de leerlingen komen uit milieus die hun eigen zienswijze hebben op het geloof. Een toenemend aantal leerlingen

gaat naar een bijzondere onderwijsinstelling op grond van andere overwegingen dan het geloof, b.v. op grond van het feit dat andere scholen moeilijker bereikbaar zijn. Tegenwoordig wordt slechts zelden de eis gesteld, dat de ouders de doelstellingen van de school kunnen onderschrijven.
Zo ontstaat wat in sommige publikaties wel is aangeduid als de identiteitscrisis van het bijzonder onderwijs. Moet het mogelijk zijn om binnen het bijzonder onderwijs verschillende opvattingen over het geloof en over de maatschappij naar voren te brengen; moet in het onderwijs de leerling geconfronteerd worden met verschillende meningen over de school, of ondergraaft dit de doelstelling van de school?

Vijandbeeld

De ontslagen van Los, Hartstra en Pronk laten zien dat sommige schoolbesturen deze problemen denken te kunnen oplossen door nadrukkelijk bepaalde radicale conclusies die sommige christenen uit het geloof trekken, uit te sluiten.
Verkuyl verdedigt in zijn boekje 'Er zijn grenzen' met veel aplomb het optreden van deze schoolbesturen, en stelt hun optreden zelfs ten voorbeeld aan anderen.
Met enkele verwijzingen naar Oost-Europa en enkele citaten uit de losse hand van Marx, Engels en Lenin wordt de CPN als een soort boeman geïntroduceerd.
Het is opvallend dat terwijl sommige kerkelijke groeperingen zoals b.v. het IKV juist afrekenen met het vijandbeeld, dat jarenlang een normale benadering van de socialistische landen in de weg stond, Verkuyl dit vijandbeeld ten aanzien van de CPN weer zorgvuldig oppoetst.
Zo wordt de Mussert-of-Moskou-redenering van een nieuw jasje voorzien. De onderschatting van het fascisme in kerkelijke kring vóór de oorlog dient nu als argument om nu extra op de hoede te zijn voor het communisme. Verkuyl vergeet daarbij dat juist blind anti-communisme, ook in kerkelijke kring, het tijdig tot staan brengen van het fascisme heeft belemmerd.
'Waakzaam zijn tegen links en rechts totalitarisme' heet het in het pamflet van de hooggeleerde, maar waar dat totalitarisme van de CPN uit bestaat wordt niet duidelijk.
De hele redeneertrant van Verkuyl heeft wel iets weg van een ver-van-m'n-bed-show. Hij roept heel roerend in de eerste bladzijden van zijn geschrift uit: 'Dit cahier heeft niet ten doel de betrokkenen te stigmatiseren' en even verder 'de schrijver van dit cahier heeft geen enkele reden om de oprechtheid te betwijfelen van degenen, die ondanks hun positie bij het christelijk onderwijs lid van de CPN zijn geworden'.
Vervolgens wordt deze CPN-leden in de tientallen bladzijden die volgen, verantwoordelijkheid aangewreven voor geloofsvervolgingen en misstanden in het heden en in het verleden in socialistische landen, en atheïstische standpunten van andere communistische partijen.
Degenen die ontslagen zijn komen niet aan bod, hun mening wordt niet gevraagd!
Een serieuze weergave van de standpunten van de CPN, b.v. het feit dat zij inbreuken op de godsdienstvrijheid altijd heeft veroordeeld, blijft beperkt tot een verwijzing naar een literatuurlijst. Verzwegen wordt dat de CPN opkomt voor de vrijheid van onderwijs, voor het recht van minderheden om op grond van een bepaalde levensbeschouwelijke richting een school te stichten.
Verzwegen wordt verder de marxistische opvatting dat de bestrijding van het godsgeloof geen doel is van de politieke strijd. De opmerkingen van Marx over religie waren b.v. gericht op bestrijding van de staat en degenen binnen de staat, die voor hun eigen reactionaire doelstellingen ge-

bruik maakten van het godsgeloof.
Volgens die marxistische traditie treedt de CPN op tegen onverdraagzaamheid en discriminatie, dus ook tegen standpunten van iemand als Gijsen, die van zijn positie in de kerk misbruik maakt om discriminatie van homoseksuelen als officiële kerkelijke leer ingang te doen vinden.
Verkuyl verklaart met een beroep op de vrijheid van onderwijs en de noodzakelijke pluriformiteit in de Nederlandse samenleving het CPN-lidmaatschap onverenigbaar met het geven van onderwijs aan een christelijke school. Die pluriformiteit binnen de Nederlandse samenleving wordt voor hem blijkbaar comfortabeler als bepaalde kritiek niet gehoord wordt.
Het is de vraag of Verkuyl het bijzonder onderwijs en het christelijk geloof een dienst bewijst door de onverdraagzaamheid als officieel christelijk principe te proclameren. Door schoolbesturen als scherprechters over het geweten van hun leerkrachten/werknemers aan te stellen, plaatst hij hen juist tegenover de Nederlandse traditie van verdraagzaamheid en pluriformiteit, zoals die in een anti-discriminatie-artikel in de Nederlandse grondwet z'n plaats heeft gekregen.
De vraag welke politieke opvattingen men als christen aanvaardt is een gewetensvraag, die eenieder persoonlijk moet beantwoorden.
Eenieder die hierover dwingende regels denkt te kunnen opstellen plaatst zichzelf terug naar het beschamende tijdperk van het bisschoppelijk mandement uit de vijftiger jaren, toen katholieke arbeiders o.m. geen lid mochten worden van het NVV.

Reacties

De reacties op het geschrift van Verkuyl zijn verschillend. Een aantal als zeer rechts bekend staande CDA-politici als Diepenhorst en Van Hulst, beiden lid van de Eerste Kamer, stellen zich achter Verkuyl op.
Zij onderstrepen nog eens het belangrijkste element van Verkuyls interventie, nl. het introduceren van partijpolitieke criteria bij benoemingen in het christelijk onderwijs en het pogen om het bijzonder onderwijs te hanteren als verlengstuk van de confessionele politiek.
Zoals te verwachten viel, vormt de gehanteerde formule van onverenigbaarheid van CPN-lidmaatschap en onderwijstaak aan een christelijke school aanleiding ook bij andere progressieve christenen de nieren te proeven. Verkuyl zelf betrekt de NCSV, de Christenen voor het socialisme en PPR-lid en studentenpredikant Zuurmond, die bekend staat als een voorstander van een serieuze benadering van het marxisme, in zijn scheldpartijen.
Prof. Van Hulst haakt daar in zijn reactie op in en wil niet alleen het CPN-lidmaatschap, maar ook wat hij noemt 'de innerlijke gezindheid van een docent ten gunste van de CPN en andere partijen' onverenigbaar verklaren met een onderwijstaak in het bijzonder onderwijs.
Daartegen wordt door een groot aantal andere invloedrijke theologen scherp stelling genomen. Enkele kenmerkende reacties zoals die in het bulletin van de vereniging School en Evangelie gepubliceerd zijn:
R. Wissink, docent godsdienstpedagogiek aan de Universiteit van Groningen, vindt het gevaarlijk om grenzen te trekken en heeft nog meer moeite met mensen die grenzen bewaken. De kerkgeschiedenis heeft geleerd, dat het vaak mis gaat als mensen binnen de kerk menen grenzen te kunnen trekken. 'Vindt men dat de zaak goed ligt zodra iemand kan zeggen: ik ben hervormd of gereformeerd en ik stem op Van Agt, dan is het wel heel treurig gesteld. In deze atmosfeer vind ik het onverdraaglijk, dat mensen als Los en Pronk, die zo'n diepe christelijke overtuiging tonen te hebben, dat ze zelfs hun broodje

ervoor opofferen, het christelijk onderwijs zijn uitgebannen.'
G. L. Hey, rector Pieter Groen College in Katwijk, waar Pronk doceerde: 'Je moet iemand die belijdend christen is en daar in de praktijk serieus naar leeft, vertrouwen. Dan gaat ook een pastoraal element een rol spelen. Het is dan beter af te gaan op de doelstelling van het christelijk onderwijs (en die onderschreef Pronk van harte) want anders is het eind zoek. Welke groepering is dan hierna aan de beurt?'
Ook vooraanstaande theologen als prof. Van Gennep, prof. Berkhof en ds. Buskes wijzen de benadering van Verkuyl af. Van Gennep: 'Het helpt niet veel, wanneer zowel Verkuyl als de voorzitter van de Unie (School en Evangelie) verklaart, dat zij geen communistenjacht willen openen. Die is dan in feite al begonnen of misschien zelfs nooit helemaal weggeweest. Dat is vooral met het oog op de mogelijke apostolaire betekenis van de christelijke school een beroerde zaak.'

De toekomst van het bijzonder onderwijs

Achter alle opgewondenheid van Verkuyl en zijn medestanders over het gevaar van atheïsme enz., staat toch een visie op het bijzonder onderwijs en op het christendom. Zij maken er geen geheim van dat zij een in zichzelf gekeerde vorm van bijzonder onderwijs voorstaan, afgeschermd van vreemde invloeden. Leerlingen hebben er recht op kennis te nemen van andere opvattingen, maar alleen door deze te toetsen aan 'de wet en de profeten'. Daar waar binnen de kerken een steeds grotere verscheidenheid van meningen over het geloof (over andere godsdiensten) en over maatschappelijke verschijnselen ontstaan, zegt Verkuyl 'er zijn grenzen'. Verkuyl noemt dat zelf reconfessionalisering: 'Ik ben voor terugkeer naar Gods beloften en eisen in het Evangelie van Jesus Christus, los van de ideologische bindingen en aanslibsels die daar vroeger mee verbonden waren.' (Interview in de Volkskrant.)
De identiteit van de school moet in zijn visie enkel en alleen bepaald worden door het schoolbestuur, met name ouders en leerlingen hebben geen inbreng: 'Ik vind dat ouders en leerlingen in zulke principiële zaken geen rechten hebben.' Daarmee wordt het voorbij gaan aan de opvattingen van leerlingen, leerkrachten en ouders zoals dat bij de ontslagen van Pronk, Los en Hartstra gebeurde, goedgekeurd.
Het is maar zeer de vraag of het bijzonder onderwijs het beschermheerschap van Verkuyl op prijs zal stellen. Navolging van de opvattingen van Verkuyl zou betekenen dat in het bijzonder onderwijs spanningen worden gecreëerd, die wel moeten leiden tot conflicten en onderhoudbare toestanden.
Het is ondenkbaar dat ouders, leerlingen en leraren uitgesloten worden van wezenlijke democratische rechten, die in het openbare onderwijs een vanzelfsprekend onderdeel van de onderwijsvernieuwing vormen.
Het is tevens ondenkbaar dat het bijzonder onderwijs een eilandpositie kan innemen tegenover de maatschappelijke verschuivingen en ontwikkelingen binnen de kerken. Daar waar het leerlingen en leerkrachten omogelijk wordt gemaakt op hun eigen wijze vorm te geven aan hun geloof, zal dat op den duur het bijzonder onderwijs zelf schaden.
De reacties op Verkuyl, zoals die zijn weergegeven, tonen aan dat velen een andere visie hebben op de toekomst van het bijzonder onderwijs en dat de onverdraagzaamheid ten opzichte van meningen die niet passen in de zeer enge visie op het christendom die Verkuyl heeft, door velen in het bijzonder onderwijs niet gedeeld worden. Het rondetafelgesprek over 'communisten en bijzonder onderwijs' dat op initiatief van de CPN

werd gehouden, maakt duidelijk dat velen juist prijs stellen op meningsuitwisseling met het marxisme evenals met andere maatschappelijke en geestelijke stromingen in het bijzonder onderwijs.

Dialoog

Inmiddels is duidelijk dat het vraagstuk van de positie van CPN-leden in het bijzonder onderwijs vele kanten heeft. Voorop staat het feit dat men niet met een beroep op de grondwettelijk verankerde vrijheid van onderwijs fundamentele vrijheidsrechten van leraren kan aantasten. Ondemocratische praktijken, zoals de ontslagen van Los, Hartstra en Pronk, vormen een gevaar voor de democratie en zijn een aanmoediging voor degenen die communisten willen broodroven. In delen van het overheidsapparaat worden met andere argumenten dezelfde praktijken uitgeoefend.
Een ander vraagstuk is dat wat Verkuyl noemt de dialoog tussen christendom en marxisme. In wezen is dat een dialoog tussen twee verschillende filosofische en levensbeschouwelijke stromingen. Die dialoog is niet door enge partijpolitieke kaders te omgrenzen. Ook binnen de CPN vindt die discussie plaats en wordt aan christenen geen enkele beperking opgelegd in het naar voren brengen van hun opvattingen over deze vraagstukken. Verkuyl spreekt zich eveneens uit voor een dialoog, maar eerst worden, zoals ds. Ringnalda terecht opmerkt in zijn opvattingen degenen die in die dialoog een belangrijke rol moeten vervullen in het christelijk onderwijs monddood gemaakt, en wordt hun stellingname als christen en als CPN-lid niet als integer aanvaard. Tegen die achtergrond is het nogal vreemd om juist uit de mond van Verkuyl het verwijt te horen dat christenen binnen de CPN een tweederangs positie innemen. Het tegendeel lijkt eerder het geval: juist nu christenen binnen de CPN zonder enige beperkingen aan het partijwerk en aan de partijdiscussie deelnemen wordt door Verkuyl c.s. hun integerheid in twijfel getrokken.
Natuurlijk bestaat er een spanningsvolle verhouding tussen het historisch materialisme als theoretische bron voor de CPN en religieuze opvattingen. Maar juist omdat het marxisme geen afgesloten geheel is, omdat zij voortdurend vruchtbaar moet worden toegepast op nieuwe problemen en situaties, kan die spanningsvolle verhouding vruchtbaar en verrijkend werken.
Omgekeerd geldt dat overigens ook voor de theologie, waar marxistische inzichten reeds lang onder moderne theologen een bron van inspiratie vormen.
Verkuyls stellingname verraadt daarentegen juist de vrees voor de dialoog, voor de wederzijdse inspiratie, die voortkomt vanuit een gezamenlijke stellingname tegen de verontmenselijking van de kapitalistische maatschappij, en in het alles-overheersende vraagstuk van de strijd voor vrede en veiligheid. Verkuyls poging om opnieuw schotten neer te laten, de verzuiling van de vijftiger jaren met z'n gewetensknederij, de hokjesgeest en de daarbij horende verboden en mandementen te doen herleven zal daarop stuklopen.

Dick Oudenampsen

1) 'Er zijn grenzen' door dr. J. Verkuyl, uitgegeven door de Stichting Unie 'School en Evangelie'. Juni 1979.

2) Themanummer Bulletin 'Communisme en christelijk onderwijs'. Tijdschrift voor documentatie van en Bezinning op het Christelijk Onderwijs, november 1979.

Achttien jaar geleden verscheen bij Pegasus een tweedelige studie, 'Grote macht in klein land', **waarin een beeld geschetst werd van het monopoliekapitaal en zijn invloed in Nederland. Daarin werd aangetoond dat de multinationals op talloze manieren verbonden waren met het Nederlandse staatsapparaat en via deze verbindingen in staat waren het overheidsbeleid te beïnvloeden. Het boek werd in de burgerlijke pers met gehoon ontvangen. Prof. Pen schreef b.v. een recensie in Het Parool onder de titel** 'Leugens en laster over het kapitalisme', **waarin één van de schrijvers, F. Baruch, een varken genoemd werd.**
In de afgelopen jaren is echter op de universiteiten door verschillende wetenschappers onderzoek gedaan dat de conclusies van 'Grote macht in klein land' grotendeels bevestigt.
Het meest geruchtmakend in deze was het onderzoek van een groep Amsterdamse politicologen die tot de ontdekking kwamen dat er tussen overheid en bedrijfsleven inderdaad een groot aantal personele verbindingen bestaan.

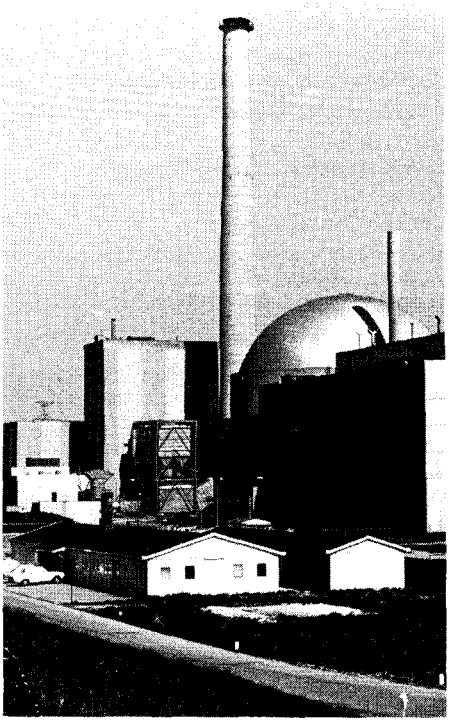
De andere democratie van de multinationals

Veel directeuren en commissarissen van grote bedrijven bekleden tevens een functie in een overheidsinstelling, meestal als lid van speciale commissies. De meeste van deze 'dubbelfuncties' gaan naar de ministeries van Onderwijs en Wetenschappen en Economische Zaken. Naast de staatsbedrijven zijn vooral de sectoren chemie, olie, metaal, scheepsbouw, elektro-techniek en banken via dubbelfuncties met het staatsapparaat verbonden (gemiddeld 12 per bedrijf). 1) En juist deze sectoren zijn sterk geïnternationaliseerd. Multinationals hebben dus méér directe contacten met de Nederlandse overheid dan de overige bedrijven. Maar waartoe dienen nu deze contacten? In de eerste plaats wordt via deze kanalen geprobeerd het overheidsbeleid af te stemmen op de belangen van de multinationals. Tegenover de eisen die de bevolking stelt en die onder meer in het parlement tot uiting komen, formuleren de multinationals hun eisen vooral buiten het parlement om, in direct overleg met ministers en ambtenaren. Maar dat is niet het enige: er bestaan namelijk ook tegenstellingen tussen de multinationals. Tussen de verschillende sectoren, maar ook tussen ondernemingen binnen elk van de sectoren. In het netwerk van relaties tussen grote bedrijven en overheid worden niet alleen **de** belangen van **het** bedrijfsleven tot uitdrukking gebracht, maar wordt ook een keiharde concurrentiestrijd gevoerd tussen de grote bedrijven. Iedere onderneming probeert al of niet in samenwerking met anderen zijn belangen in het overheidsbeleid tot uitdrukking te brengen. En de overheid moet maar zien hoe zij op basis van al deze conflicterende eisen een samenhangend beleid maakt. Door politici wordt dat laatste vaak aangeduid als 'het pijnlijke proces van het afwegen van deelbelangen'. En juist op dit punt schiet zowel de studie van Baruch **c.s.** als die van de Amsterdamse politicologen te kort. Zij schetsen een te monolitisch beeld van het monopoliekapitaal, waarin de tegenstellingen tussen de ondernemingen te weinig aandacht krijgen. In dit artikel zal ik proberen met

name de opvattingen van Baruch enigszins te nuanceren aan de hand van voorbeelden die ontleend zijn aan recent onderzoek naar het (kern)energiebeleid van de Nederlandse overheid. Vervolgens zal het vraagstuk van de nationale zelfstandigheid aan de orde komen, zowel voor Nederland als voor de onderontwikkelde landen.

Rol van adviescommissies

Laten we beginnen met de vraag hoe de contacten tussen overheid en bedrijfsleven tot stand komen. De meeste contacten worden gelegd via zogenaamde adviescommissies, die in de laatste jaren sterk in aantal zijn toegenomen. In 1976 bestonden er 368 externe adviescommissies, en 42 procent van die adviescommissies waren ontstaan in de periode tussen 1966 en 1976. 2)
Deze commissies hebben tot taak de regering te adviseren over een bepaald beleidsterrein en bestaan over het algemeen uit hoge ambtenaren, specialisten en vertegenwoordigers van het bedrijfsleven. Hoe op het gebied van de kernenergie het beleid van de Nederlandse regering tot stand is gekomen werd nauwkeurig onderzocht door Uitham, De Vries en Zijlstra. 3) Deze onderzoekers kwamen tot de conclusie dat het wetenschapsbeleid ten behoeve van de snelle natrium gekoelde kweekreactor, het ultracentrifugeproject en de pogingen tot de opbouw van een eigen nationale reactorbouw-industrie via een aantal adviesorganen volledig gestuurd werd door een klein aantal multinationals. Dat waren bij de reactorbouw RSV, VMF en Philips (verenigd in Neratoom), en bij het ultra-centrifugeproject dezelfde bedrijven, aangevuld met Shell en DSM. Tegelijkertijd komen ook belangentegenstellingen tot uiting. B.v. die tussen de nucleaire industrie (RSV, VMF, Philips etc.) en de elektriciteitscentrales,

die niet alleen de staat, maar ook elkaar zoveel mogelijk willen opzadelen met de kosten van de ontwikkeling van de kernenergie. Zo werd in 1973 de Nederlandse bijdrage aan het Kalkar-project gefinancierd via de wettelijk geregelde heffing op het elektriciteitsverbruik: de elektriciteitscentrales hadden de strijd verloren en wentelden op hun beurt de kosten af op de (klein)verbruikers. Pas toen kwam er een discussie over het project in de Tweede Kamer. Het massale verzet tegen de zogenaamde Kalkar-heffing bracht de discussie over het Kalkar-project op de plaats waar het al veel eerder gevoerd had moeten worden: in het parlement en in de openbaarheid. Die openbaarheid werd niet verschaft door de betrokken bedrijven of door de overheid. Zij werd verkregen door vasthoudend speurwerk van kernenergiegroepen, maar ook door publikaties op dit terrein in **De Waarheid**. Daarbij maakten

de tegenstellingen tussen verschillende belangengroepen het vaak mogelijk om de juiste informatie op het spoor te komen en de strategieën van de multinationals te doorkruisen. Want zelfs onze 'nationale' nucleaire industrie vormt geen hechte eenheid.

Internationale concurrentie

Weliswaar hebben RSV, VMF en Philips zich verenigd in Neratoom voor de bouw van de snelle kweekreactor, maar voor de 'gewone' reactorbouw werkt RSV samen met General Electric en VMF met de belangrijkste concurrent van General Electric, het Westduitse bedrijf Siemens. Uit een advies van de Industriële Raad voor de Kernenergie blijkt onderling te zijn afgesproken dat voor de bouw van gewone kerncentrales de elektriciteitsbedrijven slechts offertes zullen vragen bij deze twee samenwerkingsverbanden. Een voorbeeld van monopolistische concurrentie. Uitham, De Vries en Zijlstra tekenen daarbij aan dat deze vorm van marktbescherming in meerdere landen bestaat. En juist daarom zijn voor de grote reactorbouwers de nog niet verdeelde markten van zo groot belang. Zij wijzen daarbij op de strijd rond de opdrachten van Zuidamerikaanse, (Zuid)afrikaanse en Midden-Oosten-landen. Er bestaat dus een rechtstreeks verband tussen de (kern)-energiepolitiek in Nederland en de imperialistische politiek t.o.v. de Derde Wereldlanden, die in het laatste deel van dit artikel aan de orde komt.
Keren we echter terug naar de vraag hoe de multinationals via personele bindingen het overheidsbeleid trachten te beïnvloeden. Deze beïnvloeding van het overheidsbeleid blijkt vooral via de adviescommissies te verlopen, in dit speciale geval via de Industriële Raad voor de Kernenergie (IRK) en de Wetenschappelijke Raad voor de Kernenergie (WRK). Bekijkt men namelijk de samenstelling van deze commissies dan blijken niet alleen de directe vertegenwoordigers van de bedrijven, maar ook de 'specialisten' die op persoonlijke titel in de adviescommissies zitting hebben, nauw met de genoemde bedrijven verbonden. En dat laatste wordt weer mede veroorzaakt door het feit dat vrijwel al het onderzoek naar de kernenergie, ook datgene wat op de universiteiten verricht wordt, in nauwe samenwerking met de multinationals tot stand komt. Met enige overdrijving kan men zeggen dat onderzoekers op dit gebied hetzij bij Philips gewerkt hebben, hetzij er gaan werken. En zo komen de adviezen zonder openlijke politieke druk en met het stempel van de wetenschappelijke objectiviteit bij de minister terecht. Het ondoorzichtige web van adviesorganen, waar altijd met 'zakelijke' en 'technische' argumenten gewerkt wordt, en waar de 'politiek' geen rol schijnt te spelen, **dat** is de democratie van de multinationals. Dáár worden, buiten het parlement om, zeer belangrijke besluiten genomen en conflicten tussen concurrerende bedrijven beslecht.

Pantoffelen

Maar het bedrijfsleven heeft ook contacten op regeringsniveau. Van de ± 200 personen die sinds 1945 minister of staatssecretaris geweest zijn hebben er tenminste 43 een topfunctie in het bedrijfsleven aanvaard.
De onderstaande tabel geeft aan uit welke politieke partijen deze minister-ondernemers afkomstig zijn.

KVP	17
ARP	7
VVD	7
CHU	6
PvdA	6

Eerlijkheidshalve zij opgemerkt dat van de

6 PvdA-ers in dit gezelschap er drie een functie hebben in een staatsbedrijf, terwijl van de overige drie er één niet alleen ex-bewindsman, maar ook ex-PvdA-lid is (E. H. van der Beugel). Duisenberg heeft dus weinig voorgangers.
De overstap van het ministerschap naar het particuliere bedrijfsleven — Fransen noemen dat pantouflage (pantoffelen) is het grootst bij de KVP, de enige partij die vanaf 1945 onafgebroken in de regering heeft gezeten. In het bedrijfsleven is men kennelijk gesteld op continuïteit en katholicisme.
Hoewel dus gemiddeld één op de vijf ministers na afloop van zijn ambtstermijn directeur of commissaris wordt van een groot bedrijf, is het beslist onjuist te menen dat het staatsapparaat geheel in handen is van het monopoliekapitaal. Als gezegd, juist door de tegenstellingen daarbinnen ontstaat de speelruimte die het een democratische massabeweging mogelijk maken bepaalde posities te veroveren. En juist in het parlement komen deze posities het meest duidelijk tot uiting. Tussen parlement en bedrijfsleven bestaat dan ook een veel minder directe binding. Opvallend weinig parlementariërs bekleden een functie in één van de grote bedrijven. Dat wil echter niet zeggen dat hun belangen in het parlement niet verdedigd worden. Dat bleek bv. uit de reactie van CDA en VVD op het voorstel van Van de Hek en Jansen voor een parlementair onderzoek naar de effecten van het gedrag van multinationale ondernemingen. Men wil er niets van weten. Al eerder had Van de Hek verbitterd geconstateerd dat de hoorzitting over de oliecrisis door rechtse parlementariërs gesaboteerd werd. 4)
En in datzelfde interview verweet hij zijn partijgenoot Den Uyl dat deze tijdens de oliecrisis zich vrijwel uitsluitend liet voorlichten door de specialisten... van de Shell en zich te weinig had aangetrokken van de 'contra-expertise' die geleverd werd door

de vakbondskaders uit Rotterdam. Als het parlement machteloos is t.o.v. de multinationals, dan komt dat doordat de rechtse parlementariërs het parlement geen macht willen geven. Als de marges van de parlementaire democratie smal zijn, dan komt dat óók omdat die marges smal gehouden worden. Een tegenstelling tussen multinationale ondernemingen en een door rechtse partijen gedomineerd parlement bestaat niet. Maar wèl bestaat er een tegenstelling tussen de politiek van de multinationals en een beleid dat gericht is op nationale zelfstandigheid.

Nationale zelfstandigheid

Heel duidelijk is dat gebleken bij ons nationale energiebeleid. 5)
Er zijn maar weinig landen die zo luchthartig omspringen met hun energiebronnen als Nederland. De Nederlandse mijnen zijn — mede op aandrang van de EEG — gesloten, terwijl overal elders met name in Duitsland en de V.S., de kolenwinning gemoderniseerd werd. Het kabinet Cals, dat zojuist de mijnen gesloten had, kwam ten val toen zij op het punt stond t.a.v. de exploitatie van olie en gas op het Continentale Plat de Staat der Nederlanden een zekere invloed te geven. Het interim kabinet Zijlstra had als belangrijkste programmapunt het wettelijk vastleggen van een concessiebesleid dat voor de betrokken ondernemingen aanzienlijk gunstiger was. De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van de voorstellen van Den Uyl waren dat de oliemaatschappijen erin geslaagd waren de participatie van de staat bij de oliewinning, waartoe in de wet de mogelijkheid bestond, uit de uitvoeringsvoorschriften te doen verdwijnen. Daarnaast werd de maximale staatsdeelneming bij aardgas teruggebracht tot 40%. Bovendien werd de maximale opbrengst voor de staat verlaagd naar 70%, waar het kabinet Cals een maximale opbrengst van 76% van het brutobedrijfsresultaat had voorgesteld. 6)
Marcus Bakker zei n.a.v. deze kwestie in de kamer: 'Het spijt me natuurlijk, maar men kan nu eenmaal niet vergeten, dat nog verleden week de heer Zijlstra voorzitter was van de stichting Noordzee Mijnbouw, een bijzonder illuster gezelschap met vertegenwoordigers van de Algemene Bank Nederland, De Amsterdam-Rotterdam Bank, de grote scheepsbouwers zoals Verolme en ADM, Philips (via Van der Heem), enz. een organisatie, die zich ten doel stelde de leverantie van boortorens en boorplatforms voor de olie boringen op het Continentale Plat. Nu zegt de minister-president: 's Lands belang vordert, dat zo spoedig mogelijk en in een zo groot mogelijke omvang de opsporing van delfstoffen ter hand wordt genomen. Het doel is onder andere het verkrijgen van zoveel mogelijk orders door het toeleverende bedrijfsleven. Zou dat landsbelang misschien de Stichting Noordzee Mijnbouw kunnen zijn, mijnheer de Voorzitter?' 7)
Niet lang daarna, in 1970, sloot de NAM, waarin de Nederlandse overheid voor 50% deelneemt, een contract af met Italië, waarbij het gas tegen een lagere prijs geleverd wordt dan in Nederland. Grote voorvechter van deze transactie was Luns, die daarmee wilde voorkomen dat Italië meer gas van de Sowjet-Unie zou betrekken. Het belang van Nederland werd in dit geval ondergeschikt gemaakt aan het belang van de NAVO.

Is er in Nederland al nauwelijks sprake van een economisch beleid gericht op nationale zelfstandigheid, nog veel erger is de situatie voor ontwikkelingslanden. Veel van deze landen zijn gedwongen zich steeds verder in de schulden te steken, niet alleen via leningen van de rijke landen of de wereldbank, maar ook d.m.v. leningen die versterkt worden door internationale bank konsortia. In het laatste

geval is het land verplicht een team van specialisten van deze banken haar nationale boekhouding te laten controleren en wordt haar een sociale en economische politiek voorgeschreven die voor een nationale ontwikkeling weinig ruimte laat.
De invloed van de multinationals op het staatsapparaat in deze landen is nog groter en onverhulder dan in Nederland. Dat is mede het gevolg van het ontbreken van democratische structuren waarin het verzet tegen de politiek van de multinationals tot uiting kan komen.
Maar de nationale zelfstandigheid van staten wordt ook op een veel minder directe manier aangetast. Via interne verrekenprijzen (éénderde van de totale handel tussen kapitalistische landen wordt gevormd door transacties tussen dochterondernemingen van multinationals) kunnen winsten van het éne land naar het andere worden overgeheveld. De meeste ondernemingen hebben hiervoor een speciale afdeling op het hoofdkantoor, die zich uitsluitend bezighoudt met het overhevelen van winsten (pro-shifting). Bovendien kunnen investeringen van het ene naar het andere land verplaatst worden, waardoor niet alleen groepen arbeiders tegen elkaar uitgespeeld worden maar ook de nationale of regionale industrie-politiek ondergraven wordt.
Voor veel ontwikkelingslanden geldt dat de buitenlandse ondernemingen eerder afbreuk doen aan de industriële ontwikkelingen dan er een bijdrage toe leveren, omdat zij in die landen de bestaande lokale en nationale industrie volledig vernietigen. In het algemeen kan men zeggen dat naarmate een land armer en minder ontwikkeld is de nationale zelfstandigheid sterker door het optreden van multinationals bedreigd wordt.
Geen wonder dat juist de ontwikkelingslanden in de VN aangedrongen hebben op internationale overeenkomsten die de verhouding tussen multinationals en nationale staten zou moeten reguleren. Maar hoewel het besluit om een zgn. code van goed gedrag voor de multinationals op te stellen reeds in 1974 genomen werd, is men er nog steeds niet in geslaagd om overeenstemming te bereiken over een dergelijke internationale regeling.
In het VN-debat over deze kwestie staan twee visies lijnrecht tegenover elkaar. Ruwweg komt het erop neer dat de derde wereld landen een regeling willen die de multinationals dwingt om zich aan de nationale omstandigheden aan te passen, terwijl de imperialistische landen (waaronder Nederland op het standpunt staan dat de nationale overheden zich aan de multinationals moeten aanpassen.
De ontwikkelingslanden willen bv. in de internationale code een artikel opnemen waarin gesteld wordt dat multinationals zich ten alle tijde moeten onderwerpen aan de nationale wetgeving en de nationale rechtsspraak. De imperialistische landen daarentegen streven naar internationale regelingen waarvan de naleving wordt gecontroleerd door internationale organen, zoals de Wereldbank. Een dergelijke regeling ondergraaft niet alleen de nationale onafhankelijkheid van de verschillende landen, maar kan zelfs aanleiding gaan vormen voor direct militaire of economische interventies van de imperialistische landen, en met name de V.S. Een ander punt waarover meningsverschil bestaat is het vraagstuk van nationalisaties. De OECD-landen eisen in geval van nationalisatie — die zij slechts onder zeer bepaalde voorwaarden aanvaardbaar achten — onmiddellijke en volledige compensatie, waarbij de 'marktwaarde' van de genationaliseerde onderneming uitgangspunt is. Ontwikkelingslanden zijn niet tegen compensatie, maar wensen bij het vaststellen van die compensatie ook rekening te houden met de in het verleden gemaakte winsten: een investering die al drie keer is 'terugverdiend' hoeft bij nationalisatie niet ook

nog eens volledig gecompenseerd te worden.
De voorstellen van de derde wereld landen zijn vooral geformuleerd door Latijns-Amerikaanse landen die een rijke ervaring hebben met Amerikaanse multinationals, en wiens voorstellen vnl. gebaseerd zijn op de Calvo-doctrine.
Een Joegoslavische vertegenwoordiger in de VN-commissie die zich bezighield met het formuleren van een internationale code van goed gedrag, Dr. Vojnovic, meent dat de eisen die aan de multinationals gesteld worden niet alleen een formeel karakter kunnen hebben. Hij stelt voor ook eisen op te nemen die betrekking hebben op de bijdrage die zij leveren aan de nationale economie. Het gaat erom de activiteiten van de multinationals te kunnen sturen in een richting waarin een positieve bijdrage geleverd wordt aan de economische ontwikkeling van onderontwikkelde landen. 8)
De geïndustrialiseerde landen, daarentegen baseren zich vooral op een door de OECD ontworpen code die uitgaat van het economisch liberalisme.
Het spreekt haast vanzelf dat de Nederlandse regering zich steeds bij het OECD-standpunt heeft aangesloten. Immers, kan men verwachten van politici die de nationale zelfstandigheid van hun eigen land ondergeschikt maken aan de belangen van de multinationals, dat zij de nationale zelfstandigheid van de arme landen wél respecteren?
Het is de taak van de progressieve krachten om de eisen die door de arme landen aan het optreden van multinationals gesteld worden meer bekendheid te geven en te ondersteunen. De communisten hebben dat tot nu toe voornamelijk gedaan door de voorstellen van de OECD-landen af te wijzen.
Veel meer dan tot nu toe zullen wij voorstellen die door ontwikkelingslanden zelf worden gedaan moeten bestuderen, en waar mogelijk steunen. Tijdens het bezoek van een delegatie van de CPN aan Cuba is juist op dit punt een stap vooruit gedaan. In het gezamenlijke communiqué van CPN en CP van Cuba wordt gezegd dat de enige mogelijkheid om de huidige crisis te boven te komen gelegen is in het benutten van de mogelijkheden voor de uitbreiding van de economieën van de onderontwikkelde landen — in de vorm van industrialisatie.
In dat kader ondersteunt de CPN het 'door Fidel Castro aan de VN voorgelegde voorstel tenminste 300 miljard dollar beschikbaar te stellen aan financiële en materiële middelen, evenals technische hulp en overleg over investeringen in onderontwikkelde landen.' (De Waarheid, 21-1-1980). Dergelijke steun is nodig en moet ook in eigen land worden uitgedragen. Daarbij is het uitgangspunt steeds de versterking van de nationale zelfstandigheid van de derde wereldlanden. Niet omdat nationale zelfstandigheid hetzelfde is als democratie, maar omdat het een voorwaarde is daarvoor.

Meindert Fennema

1) Zie H. M. Helmers e.a., **Graven naar Macht**. Van Gennep, A'dam, 1975.
2) Zie Wetenschappelijke Raad voor het regeringsbeleid, Rapport 12. **Externe adviesorganen van de centrale overheid.** Staatsuitgeverij, Den Haag, 1977.
3) Cor Uitham, Bert de Vries, Gerrit-Jan Zijlstra. Het Nederlandse kernenergiebeleid. **Tijdschrift voor Politieke Ekonomie**, 2e jaargang, nr. 1 (juni 1978).
4) Het Parool van 11 juni 1975.
5) Zie voor een onthullende analyse van deze kwestie: Jan de Jong en Arnold Koper, Staat, bodemschatten en energiepolitiek. **Tijdschrift voor Politieke Ekonomie**, 2e jaargang, nr. 1
6) Idem. p. 41.
7) idem. p. 40.
8) Milan Vojnovic, The Code of behaviour for transnational-corporations: princi ples and theoretical foundations. In **legal aspect of a new international economic order, Belgrado**, 1979.

In De Waarheid van 1 december 1979 schreef ik enkele kritische opmerkingen over de inleiding, die Dik Verhaar verzorgd heeft bij de heruitgave van de (kleine) *Pan* van Herman Gorter. 1) Verhaar miste volgens mij een kans door 'nauwelijks in te gaan op Gorters *eigen* literair-theoretische bijdragen, terwijl die toch veel gegevens verschaffen over Gorters (socialistische) poëzie...' Gorters kritiek op Tachtigers als Albert Verwey en zijn afwijzing van zowel het Franse als het Nederlandse naturalisme (Zola, Van Deyssel) werpen een verhelderend licht op Gorters benadering van het marxisme en de 'toepassing' daarvan in zijn poëzie. Ook de rol van de natuur in *Pan* (zowel die van 1912 als die van 1916) wordt duidelijker als men bereid is in te gaan op Gorters literair-theoretische geschriften.

Rond de Pan van Herman Gorter

In zijn eerste grote theoretische artikel *'Kritiek op de litteraire beweging van 1880 in Holland (1897-1899)'* 2) vraagt Herman Gorter zich af waarom Albert Verwey na 1889 nooit meer iets schoons gemaakt heeft. Hij gaat in op Verwey's geschiedenis-opvatting, die inhield dat men uit de dingen die een eeuw dééd, moest gaan begrijpen hoe die eeuw was. Een geschiedschrijver moet geen chroniqueur zijn (en toen... en toen...) maar een artiest-historicus.
Gorters commentaar op deze opvatting: 'Wie bijvoorbeeld nu niet weet dat de economische toestand eener maatschappij, of ook haar verdeeld zijn in klassen, den allergrootsten invloed op het menschelijk denken heeft, zal van een tijd, al is hij de gevoeligste mensch, niet veel begrijpen.' 3) Verwey kent niet de diepe oorzaak, dat de economische toestanden, de produktiewijze en de verdeling in klassen de maatschappij maken en de mensen vormen.
Gorter stelt, dat de kunstenaar in tijden van verval wegvlucht van de 'menschenwereld' naar de natuur. Wat zegt Gorter nu over de onderscheiding natuur-maatschappij? 'De onderscheiding zelf is een bewijs van verval in de kunst. (...) Eerst in maatschappijen waarin de producent van zijn product, de verbruiker van de grondstof vervreemd is, waarin de mensch zooals men zegt ver is van de natuur, en vooral, waarin de verhoudingen der menschen tot elkander (...) zeer onduidelijk zijn, eerst daar wordt die afscheiding gemaakt. 4)
In de (kleine) *Pan* wordt aan die vervreemding zèlf niet zo uitgebreid lyrisch gestalte gegeven. De nadruk in deze *Pan* ligt op het vooruitlopen op de toekomst, terwijl de *Pan* van 1916 wél uitgebreid op het 'Heden der Arbeiders' ingaat. De mijnwerkers zijn de eersten die de overwinning behalen (in de kleine *Pan*): zij staan het dichtst bij de natuur. In het derde fragment grijpt de samensmelting van natuur en geest plaats. Het Gouden Meisje (symbool voor de mensheid) bezit de natuur (Pan). De tijd dat het geld tussen de mens en de natuur in stond is voorbij. De vervreemding laat Gorter hier verdwijnen. Het onderscheid natuur-maatschappij wordt in een socialistische maatschappij opgeheven.
De theorie van Verwey en van de gehele Beweging van Tachtig vatte Gorter samen

in één zin: 'Wat wij zien weten wij, wat wij voelen weten wij, maar wat is weten wij niet.' 5)
Het historisch materialisme verschaft inzicht in de veranderingen in het menselijk denken door verklaringen te zoeken in de materiële maatschappelijke veranderingen, aldus een wat schematische Gorter. Het gaat — zegt Gorter met Kant — om de wetten waarnaar het waargenomene zich richt. Om die wetten bekommerden Shelley, Kloos, Verwey, Van Deyssel en Franse naturalisten als De Goncourts zich niet: 'het eenige wat zij allen begeerden was aangedaan te zijn, waar te nemen, te jubelen of te weenen,...' 6) De naturalisten gingen de wereld beschouwen als iets dat beschreven moest worden, als een voorwerp ter afbeelding, als een ding om kunst van te maken. Het naturalisme is oppervlakkig gebleven omdat het het klassekarakter van de maatschappij niet onderkende. 7)
De kunst wortelt in de economische toestand van de mensen en bloeit en vervalt ermee (Gorter stelt hier de kunst en de kunstenaar voor als een passieve spiegel). De naturalisten zagen niet de bevrijdende macht van de georganiseerde arbeidersbeweging. Ze hadden geen hoop, geen ideaal. Hun formule was: waarnemen en de waarneming boekstaven. Hun wetenschappelijke credo: de mens is door zijn milieu, d.w.z. zijn afkomst en zijn omgeving, bepaald. Gorter stelt hier tegenover, dat wérkelijk nieuwe kunst ontstaat door de kennis aan te wenden dat de mens afhangt van de stof. De kunstenaar moet de maatschappij kennen.

Waarheid en geluk

Voor Gorter is 'schone kunst' waarheid en geluk. Waarheid staat dan voor wérkelijke kennis van de werkelijkheid; geluk voor evolutionair idealisme, 'gevoel voor anderen' (toekomstdroom). Het is niet moeilijk om beide ingrediënten terug te vinden in de (kleine) *Pan*. Het wezen der schoonheid formuleert Gorter als 'de beweging der maatschappelijke ontwikkeling in een beeld.' 8) Het 'wezen' vindt hij in 'het gevoel van eenheid met andere menschen' 9), eerlijkheid, vrijgevigheid, rechtvaardigheid. Deze gevoelens hangen nauw samen met de verbeelding. Ze kunnen het maatschappelijk 'gevoel' vermeerderen. Het geciteerde eenheidsgevoel wil Gorter door middel van de poëzie (de hoogste kunstvorm voor hem) vermeerderen. Poëzie is voor hem uiting van een gemeenschapsgevoel. In het derde fragment onder andere van de (kleine) *Pan* krijgt dit gevoel een poëtisch lichaam.
Als schoonheid door Gorter wordt omschreven als het beeld van een klasse- of maatschappijbeweging, wordt de individuele kunstenaar dan niet teveel gezien als een passieve spiegel? Gorter bestrijdt dit. Voor hem is de kunstenaar een deel van de kracht van zijn klasse. De maatschappelijke macht over de natuur wordt steeds groter, schrijft Gorter in zijn *'Kritiek op de litteraire beweging van 1880 in Holland (1897-1899)'*. De individuen krijgen hierdoor steeds meer macht. De kunstenaars hebben de groeiende macht 'gevoeld', en dankzij hun actieve verbeelding hebben ze van die groei een 'schoon beeld' gemaakt.

In zijn tweede *'Kritiek op de litteraire beweging van 1880 in Holland (1908-1909')* 10) en in *'De groote dichters'* 11) gaat Gorter in op het onbewuste van de mens, waarin de poëzie zou ontstaan. Het onbewuste bestaat voor hem uit drie krachten: de drang tot zelfbehoud, geslachtsdrift en de sociale drift = de liefde voor de gemeenschap. 'De twee eerste driften komen voort direct uit de natuur.' 12) De liefde voor de gemeenschap is natuurlijk ontstaan door de maatschappij. De ontwikkeling van de driften

hangt van de maatschappij af.
Poëzie is niet het onbewuste alleen. Zij is het — door de klassestrijd — 'tot bewustzijn gekomen onbewuste' 13). Poëzie ontstaat uit het onbewuste en uit de maatschappij. Het onbewuste in de dichter wordt door de produktieverhoudingen gevormd en bepaalt het handelen, aldus een weer wat al te schematische Gorter. 'Poëzie is dus niet slechts de uiting van het gevoel van één persoon' 14) maar de uiting van een klasse. In de communistische gemeenschap is de poëzie dan uiting van het gevoel van de gehele mensheid.

Materialistische literatuurtheorie

In het boek *'Materialistiese Literatuurteorie 1'* 15) wordt kritiek geleverd op Gorters esthetica. Dik Verhaar gaat helaas helemaal voorbij aan deze vrij recente, belangwekkende publikatie. Naar aanleiding van Gorters definitie van schone kunst als 'waarheid en geluk' merken de schrijvers van deze zeer uitgebreide doctoraal-scriptie ondermeer op, dat Gorter wel heel gemakkelijk waarheid en geluk tot een nauwelijks scheidbaar geheel smeedt: 'Als de waarheid geen materiaal voor de inhoud moet leveren, maar alleen de fundamenten voor het 'gevoel voor anderen' moet leggen, is haar zelfstandig bestaan binnen de estetiese teorie overbodig geworden.' 16) Enkele bladzijden verder constateren de schrijvers: 'De tweeslachtigheid van Gorters's estetika vindt haar oorzaak misschien in het tweeledige doel dat hij met de formulering van zijn estetika had, nl. enerzijds een verklaringsmodel te leveren voor de ontwikkeling der schoonheid door de eeuwen heen en anderzijds te voorspellen wat er van de toekomstige schoonheid mag worden verwacht.' 17)
In de grote *Pan* (1916) laat Gorter de Duitse filosoof Joseph Dietzgen het volgende zeggen:

'De Wil? Vrijheid van Wil kan niet bestaan.
Schuld is er niet, want er bestaat geen schuld.
In d'oneindige wereld gebeurt alles,
Zooals 't bepaald wordt door alles dat was En is.
De mensch, de menschheid is geen uitzondring.
Hij beweegt zich midden in het Heelal
Zonder vrijheid van wil, zooals hij moet.' 18)

Naar aanleiding van deze passage in de grote Pan (de filosofie van Dietzgen is impliciet aanwezig in de kleine Pan) zeggen de schrijvers van *'Materialistiese literatuurteorie 1'* het volgende: 'De ontwikkeling van de maatschappij is een wisseling van ontstaan en vergaan en die wisseling wordt als dialektiek bestempeld, (...) De passiviteit van het subjekt dat door de deterministiese opvatting van de maatschappelijke ontwikkeling — evolutie — als maker van de geschiedenis wordt genegeerd, wordt verbaal opgeheven voor dat in de wisseling nu eens het objekt dan weer het subjekt als 'oorzaak' zouden fungeren.' 19)
Uiteindelijk is de dichter bij Gorter tòch een passieve spiegel, omdat hij zich niet richt op zijn literaire materiaal (de taal in al zijn facetten). De activiteit van de dichter grijpt buiten zijn wil om plaats en min of meer toevallig. En die activiteit is de maatschappelijke werking van zijn geschriften. Voor Gorter hangt de ontwikkeling van de kunstenaar af van 'economische krachten'. Die ontwikkeling kan ook wel eens het gevolg zijn van de kunstenaar zelf. 'Dialektiek verschrompelt bij Gorter tot: *nu* eens dit, *dan* weer dat, tot wisselwerking uiteindelijk. Daarmee likwideert hij het voor dialektiek meest wezenlijke moment: de bemiddeling. (...) Dialektiek speelt zich niet af *tussen* subjekt en objekt, maar er *in;* ...' 20)
De kapitalistische basis is door de mensen gemaakt en niemand kan zich daaraan onttrekken. Ook niet tijdelijk. Men kan zich

wel onttrekken als er een drastische wijziging in de produktieverhoudingen ontstaat, als de arbeidersklasse en haar bondgenoten de produktiemiddelen in bezit neemt. Dan wordt het produktieproces beheersbaar. Dan is de mens niet meer vervreemd van het werk. De verhoudingen tussen de mensen worden weer doorzichtig. Er is een 'vereniging van vrije mensen' ontstaan, 'die met gemeenschappelijke produktiemiddelen werken en die hun veelsoortige individuele arbeidskrachten zelfbewust als een enkele maatschappelijke arbeidskracht besteden.' 21) Dat Dik Verhaar niet ingegaan is op publikaties die een kritisch licht werpen op Gorters opvattingen is bijzonder jammer. De vraag 'Wat heeft de *Pan* van 1912 ons nu nog te zeggen?' kan hierdoor geen actueel antwoord opleveren.

Spinoza en Dietzgen

In zijn voorwoord is Verhaar nogal kort over de invloed van Spinoza op Gorter (op Dietzgen gaat hij helemaal niet in): *'Pan* is ook doordrenkt van een spinozistisch gekleurd 'Pan'-theïsme.' 22) Dat is alles. Gorters schoonheidsgevoel werd niet zozeer gevormd met behulp van Marx en het historisch materialisme. De natuur was de krachtbron van Gorter. Via een intensieve studie van de filosofen Spinoza en Dietzgen — een tijdgenoot van Marx en Engels — ging Gorter 'over' tot het marxisme.
In zijn eerste *'Kritiek op de litteraire beweging van 1880 in Holland (1898-1899)'* schrijft Gorter: 'Spinoza zag de Natuur als een vaste onveranderlijke macht, onmiddellijk tegenover den mensch, de sociaal-democratie ziet hem in den zelfveranderlijken natuurvorm: de maatschapij. Dat is een nieuw groot licht van kennis, en dat licht is het dat de kunstenaar kennen moet.' 23) De maatschappij voorstellen als een 'zelfveranderlijken natuurvorm': ziehier de invloed die het determinisme gehad heeft op Herman Gorter.
In het citaat staan twee woorden centraal: natuur en maatschappij. Het zijn DE trefwoorden in Gorters socialistische poëzie.

GRAA BOOMSMA

1) 'Pan (een gedicht)' door Herman Gorter, Uitgeverij Pegasus - Amsterdam 1979 (herdruk)
2) Verzamelde Werken Herman Gorter Deel III, Amsterdam/Bussum 1949 (blz. 7-93)
3) VW III, blz. 8-9
4) ibid., blz. 13
5) ibid., blz. 16
6) ibid., blz. 17
7) Interessant is het om in deze context Bertolt Brecht aan te halen als hij het over het naturalisme heeft. Hij constateert in 'Notities over een realistiese schrijfwijze' (in 'Kunst als kritiek', Rasterreeks 1/2, redactie J.F. Vogelaar-Amsterdam 1972), dat de naturalisten de klassestrijd wél beschreven maar op een sterk deterministische manier:
'Het was natuurlijk dat de proletariërs streden, maar het was ook natuurlijk dat ze werden overwonnen. Invloed van de omgeving op de mensen werd toegegeven, maar niet om daarop de revolutionaire geest te richten; de omgeving trad op als noodlot, werd niet als door mensen opgebouwd en door mensen te veranderen voorgesteld.' (blz. 211 van 'Kunst als kritiek', vertaling K.L. van der Leeuw)
8) VW III, blz. 62
9) ibid. blz. 66
10) Zie VW III
11) Posthuum uitgegeven in 1935 en herdrukt in Verzamelde Werken Deel VII, Amsterdam/Bussum 1952 (blz. 7-23). Er bestaat een interessant artikel van A.S. de Leeuw, dat kritisch ingaat op deze tekst: 'Herman Gorter en zijn grote dichters' (Te Elfder Ure jrg. 19 (1972), nr. 5/6, blz. 251-266)
12) VW VII, blz. 9
13) ibid. blz. 11
14) t.a.p.
15) Een gepubliceerde doctoraalscriptie (Sunschrift 68 –Nijmegen, mei 1973) van Yves van Kempen, Anthony Mertens, Cyrille Offermans en Frits Prior over de literatuurtheoretische opvattingen van o.a. Herman Gorter, Adorno, Benjamin, Brecht en Lukács
16) 'Materialistiese literatuurteorie 1', blz. 141
17) ibid., blz. 176-177
18) Verzamelde Werken Deel V, Amsterdam/Bussum 1951 (blz. 148)
19) 'Materialistiese literatuurteorie 1', blz. 141
20) ibid., blz. 176-177
21) Het Kapitaal (Bussum 1974, 6e druk), blz. 36
22) Voorwoord Dik Verhaar bij de herdrukte (kleine) Pan (blz. XVII)
23) VW III, blz. 43

Graa Boomsma heeft in zijn bespreking in dit blad en in De Waarheid mijn benadering in het voorwoord bij de Pan (1912) van Herman Gorter bekritiseerd. Ik wil proberen in antwoord hierop mijn standpunt te verduidelijken.

Rond de Pan en erin

In de eerste plaats geeft Graa Boomsma in zijn bespreking enkele punten aan, betrekking hebbend op Gorters filosofische opvattingen, die niet onbelangrijk zijn voor een beter begrip van onderdelen van en ideeën in de Pan. Dat betreft met name Gorters opvattingen over de natuur. Deze werpen een interessant licht op de manier waarop Gorter in de Pan de opheffing van de scheiding tussen mens en natuur door het socialisme verbeeldt. Hetzelfde geldt voor mijn inderdaad erg korte vermelding van Gorters Spinozisme, dat hier nauw mee samenhangt. Het werpt bijvoorbeeld licht op de plaats die de mijnwerkers in de Pan innemen, die als eerste de overwinning behalen... omdat zij het dichtst bij de natuur staan. Ik zie deze bijdrage van Boomsma als een belangrijke aanvulling op wat ik in de inleiding wel erg kort heb aangestipt. Mijn overweging was dat het verder ingaan op deze zaken binnen het bestek van deze inleiding te ver zou voeren. Overigens meen ik nog steeds dat deze ideeën van Gorter en de reikwijdte ervan in feite een studie op zich vragen. Wellicht heb ik me daardoor echter in het voorwoord bij Pan teveel beperkt.

Daarnaast zijn er echter punten, waar volgens mij sprake is van een ander uitgangspunt of van een verschil van mening.
Graa Boomsma verwijt me vooral dat ik voorbij ga aan Gorters eigen literair-theoretische bijdragen en de kritische verwerking daarvan.
Graa Boomsma schrijft in De Waarheid dat ik 'wel erg nadrukkelijk aan deze literair-theoretische ontwikkelingen voorbij ga. Ik meen dat ik evengoed kan zeggen, dat Graa Boomsma er wel erg veel nadruk op legt. De 'nadrukkelijkheid' ligt wat mij aangaat volledig bij hem. Ik heb een ander uitgangspunt. Dat zal iedereen die het voorwoord gelezen heeft duidelijk zijn. Hier ligt een verschil met Boomsma. Ik heb dat andere standpunt ook welbewust gekozen.
Graa Boomsma zegt in het begin van zijn bespreking dat deze 'literair-theoretische bijdragen' van Gorter een verhelderend licht werpen op Gorters benadering van het marxisme en de 'toepassing' daarvan in zijn poëzie. Ik ben echter niet in de eerste plaats gericht geweest op Gorters marxistische opvattingen, hoe belangwekkend op zich ook, die ook in de Pan te vinden zijn. Mijn belangstelling richtte zich op de poëzie, met name de Pan, niet om de marxistische ideeën erin, niet als 'toepassing' van het marxisme door Gorter of toepassing van wat dan ook. Ik heb Pan niet willen presenteren als een marxistisch gedicht. En ook niet in de Pan Gorters opvattingen willen toetsen. Wat dat betreft heb ik ook met opzet Gorters opvattingen over het schrijven van socialistische poëzie niet als uitgangspunt willen nemen.

Boomsma verwijt me met name dat ik voorbij ga aan de kritiek op Gorters esthetica in het lijvige 'Materialistische Literatuurtheorie 1'. Ten aanzien van dit verwijt: ik heb niet gepretendeerd Gorters

esthetica te behandelen — volgens mij overigens complexer dan Boomsma aan de hand van enkele citaten uit 'Materialistische Literatuurtheorie' wil doen geloven — maar Gorters poëzie, althans Pan van 1912, waar het voorwoord over ging. De tegenstellingen die we in deze esthetica vinden, vinden we terug in tegenstellingen binnen Gorters poëzie. We kunnen ze vanuit beide bekijken.
Mijn conclusie is dat de tegenstellingen in Gorters esthetica niet gezien kunnen worden als een afgerond geheel, maar dat we ze juist moeten zien als een levende veelvoud van tegenstellingen, die sterk te maken hebben met Gorters grote betrokkenheid bij de gebeurtenissen van zijn tijd, van waaruit hij zich met poëzie en poëzie-beschouwing bezig hield. Gorter poogt mijns inziens in zijn poëzie een antwoord te geven op de vragen die zijn tijd hem als dichter en socialist stelt (of in andere volgorde). Hetzelfde geldt voor zijn theoretische en politieke geschriften.
Beide zijn mijns inziens voortbrengselen van dezelfde persoon, maar ik meen niet dat je zijn poëzie moet bekijken en kunt bekijken (louter) vanuit zijn opvattingen op literair-theoretisch gebied.
Volgens mij verklaren zijn opvattingen niet de betekenis van Gorters poëzie, Gorters poëtische kracht. Anderzijds, als Gorter onjuiste standpunten heeft op literair-theoretisch gebied, als hij 'onmaterialistisch' is, wat vaak het geval is maar niet altijd, wat heeft dat voor terugslag op zijn poëzie? Of moet je ergens anders naar kijken?
Een voorbeeld: Boomsma citeert Gorters opvatting: 'Poëzie is dus niet slechts de uiting van het gevoel van één persoon', maar de uiting van een klasse. Gorter maakt hier duidelijk een keuze, en hoe belangrijk deze opvatting ook voor zijn dichterschap is — daarover gaat een belangrijk deel van het voorwoord bij de Pan — het poëtisch gehalte van Gorters poëzie komt daar niet vanzelf uit voort. Naar mijn mening doet Graa Boomsma alsof soortgelijke ideeën van Gorter de betekenis van zijn dichterschap voor ons (wat-hij-ons-te-zeggen-heeft) zouden bepalen. Ik vind dat hij hier te ver mee gaat. Mij maakt hij ook niet duidelijk wat het ingaan op Gorters literair-theoretische opvattingen op zou móeten leveren voor de beoordeling van Gorters dichterschap.
Ik heb me afgevraagd waarom Graa Boomsma met zo'n 'nadrukkelijkheid' het aspect van de literair-theoretische opvattingen naar voren haalt. Ik kan tot geen andere conclusie komen dan dat hij hierin dè toetssteen van elke literatuurbenadering ziet. Ondertussen voert hij naar mijn mening twee verabsoluteringen door: door Gorters werk, zonder ook maar een woord over de poëzie zelf, louter vanuit zijn 'opvattingen' te bekijken worden deze opvattingen tot een absolute, boven zijn werk uitstijgende grootheid (zonder enige historische relativering); boven die opvattingen van Gorter komen dan nog eens recente ontwikkelingen op het gebied als tweede schijnbaar absolute grootheid. Met als enige relativering dat in Gorters tijd het materialisme nog niet zo ontwikkeld was. Gorter wordt zo als het ware getoetst aan moderne literair-theoretische opvattingen en de moderne stromingen in de literatuur. Om het grof te zeggen: Gorter wordt bekeken vanuit Raster of Gerrit Kouwenaar. Volgens mij is, als je dat doet, je uitgangspunt verkeerd.

* * *

Iets dergelijks lees ik ook in de bewering: 'Uiteindelijk is de dichter bij Gorter tòch een passieve spiegel, omdat hij zich niet richt op zijn literaire materiaal (de taal in al zijn facetten).'
Het is een nogal vèrgaande uitspraak, die voornamelijk vraagtekens en voorhoofdfronsen bij me oproept. Volgens mij impliceert deze uitspraak van Graa Boomsma een zeer specifieke opvatting

over dichter en dichterschap, van waaruit hij Gorter (en het voorwoord bij de Pan) heeft gelezen. Ik heb deze dan ook opgevat als een programmatisch wachtwoord, waarin Boomsma de goede verstaander zijn positie in poëticis meedeelt: Graa Boomsma vindt dat de dichter zich moet richten op zijn literaire materiaal, de taal in al zijn facetten. Omdat Gorter dat niet doet is bij hem de dichter een passieve spiegel.
Mijn eerste opmerking: Leg je zo geen normen van nu op? De eisen die Gorter aan zijn literair materiaal stelde zijn andere dan degene welke schrijvers van nu eraan stellen. Ze hebben een andere ervaring en dienovereenkomstig een andere probleemstelling. Gorters ervaring wordt bepaald door een tijd die over het geheel genomen bepaald wordt door positieve idealen, ook in de arbeidersbeweging; wat hij vooral onder woorden wilde brengen is de drang die hij in alles bespeurde naar bevrijding, iets wat Gorters hele bewustzijn doordrenkte en wat het marxisme hem leerde in de geschiedenis te zien.
De schrijvers van nu zoeken naar antwoorden op nieuwe vragen die te maken hebben met een algemeen wantrouwen tegenover de taal, die te maken heeft met de ervaringen van het fascisme en de koude oorlog, de massa-beïnvloeding die door de rol van de media en massacommunicatiemiddelen enorm is toegenomen. Een andere houding tegenover de poëtische taal ligt dan ook voor de hand.
Maar, en dat is mijn tweede opmerking, is het wel zo dat Gorter zich niet op zijn literaire materiaal richt? Doet hij dat niet, vanuit zijn eigen situatie, wanneer hij het recht van de dichter op een maatschappelijke tendens in zijn werk opeist? Het recht van de dichter om bewust maatschappelijke inzichten te verwerken, dat Gorter opeiste, betekende een openbreken van de poëtische taal. Gorter is nooit opgehouden met het steeds verder vernieuwen en democratiseren van de poëtische taal, sinds zijn vèrgaande experimenten in zijn Verzen van 1890.
Tenslotte, wat de passieve spiegel van Gorter betreft, Gorter pleit zelf voortdurend voor het hebben van een bewuste maatschappelijke tendens. Volgens mij kun je dat aspect niet zomaar wegmoffelen als het theoretisch niet uitkomt. Wat me hier nog niet duidelijk wordt: wat levert zo'n uitspraak op als antwoord op de vraag naar wat de Pan van 1912 ons te zeggen heeft? Want daar was het toch om begonnen.
De kern van mijn kritiek betreft de conclusie die Boomsma aan het slot van zijn beschouwing trekt. Ik citeer: 'Dat Dik Verhaar niet ingegaan is op publikaties die een kritisch licht werpen op Gorters opvattingen is bijzonder jammer. De vraag 'Wat heeft de Pan van 1912 ons nu nog te zeggen?' kan hierdoor geen actueel antwoord opleveren'. Hij wijst dan op Gorters Spinozistische beïnvloeding, waarbij hij een citaat uit de 'kritiek op de literaire beweging van 1880 in Holland (1898—1899) aanhaalt en besluit:
'In het citaat staan twee woorden centraal: natuur en maatschappij. Het zijn **de** trefwoorden in Gorters socialistische poëzie.' Ik ben het er mee eens als je hieruit concludeert dat hierin een belangrijk element voor begrip van de Pan ligt. Maar er ligt in dit verband ook de suggestie in opgesloten, dat dit Spinozistische element, deze visie op natuur en maatschappij is wat Gorter ons in zijn Pan heeft te zeggen. Toch zullen dergelijke standpunten ons nu niet bepaald meer aanspreken. En zo zijn er in Pan meer zaken die duidelijk maken dat Pan, zoals elk gedicht, ook een historisch document is. (Overigens heb ik juist in die context op Gorters Spinozistisch gekleurd pantheïsme gewezen.) Mijns inziens is het niet, hoe Gorter de relatie tussen mens en natuur in het socialistisch of communistisch hiernamaals ziet, wat Pan ons te zeggen

heeft. Houdt daarmee de betekenis van Pan voor ons op? Over dit historische element heen heeft Gorters poëzie voor ons zeggenskracht. Dat positieve element heb ik in mijn voorwoord proberen te benaderen. Behalve dat ik niet zonder meer de visie deel van Graa Boomsma, die zich beroept op 'Materialistische literatuurstudie 1', verschil ik met hem van mening wanneer hij meent dat de vraag wat Pan ons te zeggen heeft, geen actueel antwoord krijgt, **omdat** ik niet inga op publikaties die een kritisch licht op zijn opvattingen werpen. Ik vind dat een actueel antwoord op wat de Pan ons te zeggen heeft niet uit Gorters opvattingen is af te leiden; èn dat wel degelijk bekeken kan worden wat Pan ons te zeggen heeft los van Gorters literair-theoretische opvattingen. Zelfs als Gorter de dichter als een passieve spiegel ziet, doet dat nog niets aan zijn dichterschap af — in ieder geval is hijzelf daardoor geen passieve spiegel, alleen al omdat dat niet kan.

* * *

Tenslotte wil ik mijn eigen uitgangspunt bij het schrijven van het voorwoord nog verhelderen.
Naar mijn mening is Gorter één van onze belangrijkste dichters. In de bestaande literatuurwetenschap wordt zijn betekenis, met name wat zijn socialistische poëzie betreft, echter verdonkeremaand. Knuvelder spreekt in zijn handboek van de 'belangrijkste van de tachtigers' om vervolgens de minste aandacht aan hem te wijden, en dan nog vrijwel alleen aan Mei. Het eerste wat ik in mijn inleiding heb willen doen is Gorters Pan van 1912 de plaats in onze literatuur helpen teruggeven die hij mijns inziens verdient. Mijns inziens neemt Gorter, niet alleen gezien vanuit onze eigen Nederlandse literatuur, een unieke plaats in als vernieuwer van de poëtische taal, vooral in de praktijk van zijn dichterschap, vanuit een impressionistisch schoonheidsideaal dat hij steeds verder heeft weten te ontwikkelen. Hij heeft echter nog iets gedaan. Hij heeft dat dichterschap verbonden met een zeer expliciete maatschappelijke keuze. Zoals de grootste dichters van deze eeuw na hem, heeft hij niet geschuwd om zijn politieke stellingname met zijn dichterlijke te verbinden. Deze combinatie vinden we nergens zoals bij Gorter.
Gorter heeft op het gebied van de literatuur het individualisme dat de beweging van tachtig ontwikkelde, teruggegeven aan de massa's. De poëzie die zich in ons land net had weten te emanciperen heeft hij verbonden, vanuit zijn zoeken naar schoonheid en vrijheid, met de strijd van de arbeidersbeweging. Deze elementen vormen samen Gorters dichterschap. Ik vind dat dit meer is dan dat Gorter als een dichter van socialistische poëzie ons in zijn gedichten een socialistische visie overdraagt. Ik geloof ook dat dit een wezenlijk element is wanneer we Gorters dichterschap willen benaderen of onderzoeken. Het zit hem in meer dan alleen de inhoud. Daarbij kunnen Gorters eigen literair-theoretische inzichten meehelpen om inzicht te geven in de problemen waarvoor zijn dichterschap ons plaatst. Bovendien nemen zij een eigen plaats in en moeten ze ook zelfstandig onderzocht worden.

Dik Verhaar

De laatste jaren is er in West-Europa sprake van een opmerkelijke opleving van het stalinisme-debat. Nu kan met de aanduiding stalinisme op heel verschillende feiten en gebeurtenissen gedoeld worden.
Sommigen verstaan er de directe Stalin-tijd in de Sowjet-Unie onder: de gedwongen collectivisatie,de persoonlijke dictatuur en de toepassing van terreur op grote schaal. Anderen duiden met het begrip een bepaalde politieke lijn in de communistische beweging in het algemeen aan en weer anderen de schematische theoretische interpretatie die Stalin aan het werk van Marx, Engels en Lenin gaf. Al die verschillende betekenissen van het stalinisme ten spijt kan gesteld worden dat het hoofdaccent in de discussie tot nu toe lag in het zoeken naar verklaringen voor de excessen van de Stalin-periode en naar de oorzaken en beperkingen van het onder Chroesjtsjov ingezette destalinisatieproces.

Het reëel bestaande en het noodzakelijke socialisme

In de historische benadering die hierbij uiteraard werd toegepast speelden factoren als de achterlijkheid van het tsaristische Rusland, de onderontwikkeling van arbeiders en boeren, de overlevering van oude bureaucratische tradities en niet in de laatste plaats de vijandige buitenwereld waarin de Oktoberrevolutie tot ontwikkeling kwam een belangrijke rol.
Veel studies concludeerden daaruit dat het stalinisme vreemd was aan het wezen van het socialisme en in de Sowjet-Unie te vermijden was geweest en dit zeker in andere omstandigheden — bijvoorbeeld in de hoogontwikkelde landen van West-Europa — zal zijn.
De laatste tijd echter is in het marxistisch debat een tendens te bespeuren om niet meer de excessen en de afwijkingen van het reëel bestaande socialisme, maar veeleer de continuïteit van het politieke systeem in de socialistische landen centraal te stellen. Dat is ook het geval met het eind 1979 verschenen boek van de Amsterdamse politicoloog Siep Stuurman. 1) Stuurmans probleemstelling is de volgende: 'wat is het karakter van het "reëel bestaande socialisme" en wat voor conclusies kunnen we daaruit trekken voor de strategie van links in het Westen?' 2) In een kleine honderdtachtig pagina's tracht hij deze vragen te beantwoorden en het is dan ook niet vreemd dat veel van zijn antwoorden een nogal hypothetisch en soms hinderlijk schematisch karakter hebben.
Ondanks die beperkingen brengt het boek mijns inziens een aantal stellingen die zeker de moeite van een nadere studie waard zijn. De hoofdstelling is deze: het 'reëel bestaande socialisme' bestaat niet, althans het is geen socialisme. In de Sowjet-Unie hebben we van doen met een nieuw type produktiewijze, met uitbuiting en antagonistische klassenverhoudingen. Deze produktiewijze is noch kapitalistisch noch socialistisch.
Het gaat er nu volgens hem om de structuur en dynamiek van die produktiewijze te begrijpen. Pas als dat gelukt is wordt het mogelijk de geschiedenis en de betekenis van de Sowjet-Unie te doorgronden, niet als van buitenaf opgedrongen afwijking van het socialisme of van het oorspronkelijke

ideaal maar als resultaat van de objectieve tegenspraken en tendenzen die in het systeem zelf werkzaam zijn. Met deze stellingen zet Stuurman zich af tegen de vele — vaak zeer invloedrijke — varianten van de zogenaamde deformatietheorie.

Chroesjtsjov

Die theorie vinden we terug bij Chroesjtsjov die de excessen van de Stalin-periode trachtte te verklaren vanuit de personencultus. Die personencultus werd door hem niet opgevat als resultaat van het in de Sowjet-Unie gevestigde politieke en sociale systeem, maar veel meer als rotte plek die er niet in thuis hoorde en die verklaard moest worden uit de persoonlijheidsstructuur van Stalin en de moeilijke omstandigheden (de imperialistische en fascistische dreiging) waaronder het socialisme in de Sowjet-Unie moest worden opgebouwd. De Italiaanse communist Palmiro Togliatti stelde daar al direct in 1956 de vraag tegenover of die personencultus en de gevolgen ervan misschien toch niet iets met een zekere degeneratie van het politieke en sociale systeem in de Sowjet-Unie te maken zou kunnen hebben.
Soortgelijke theorieën waarin het stalinisme als resultaat van de persoon van Stalin of uit louter aan het socialisme externe factoren wordt verklaard zijn er nog veel meer. Ook de Moskouse marxist Roy Medvedev werkt in zijn inmiddels klassieke boek 'Let History Judge' 3) met een dergelijk verklaringsmodel en bij de trotskist Mandel en de Franse communistische historicus Elleinstein vinden we soortgelijke schema's.
Bij Elleinstein bijvoorbeeld vinden we de idee dat er in de Sowjet-Unie een socialistische basis bestaat — de staatseigendom — in combinatie met een daaraan vreemde dictatoriale politieke bovenbouw: de staat. Terwijl het eerste element, de socialistische basis, als resultaat van de Oktoberrevolutie wordt beschouwd, wordt het tweede, de dictatoriale staat, begrepen als resultaat van de niet-socialistische voorgeschiedenis van Rusland, de persoon van Stalin en de vijandige buitenwereld. 4)
Hoe verschillend al deze theorieën ook mogen zijn in hun beschrijving van de historische factoren die aan het ontstaan van het stalinisme en het voortbestaan van bepaalde elementen ervan tot op de dag van vandaag hebben bijgedragen, géén ervan stelt de vraag naar de eigen logica van de politieke en economische structuren die zich na de Oktoberrevolutie ontwikkeld hebben. Stuurmans stelling is nu dat men de werking van een politiek en sociaal systeem niet alleen kan verklaren uit de voorwaarden waaronder het ontstaan is. Het voortbestaan van het kapitalistische systeem bijvoorbeeld kunnen we niet begrijpen als we alleen maar de factoren die enkele eeuwen geleden aan het ontstaan ervan bijdroegen bestuderen. Het kapitalisme produceert niet alleen goederen en diensten, maar iedere dag opnieuw de klassenverhoudingen en machtsverhoudingen die het voortbestaan ervan mogelijk maken. Sociale en politieke structuren hebben dus een zichzelf reproducerend vermogen. Het is niet erg waarschijnlijk dat dat in het geval van de Sowjet-Unie anders zou zijn. Het is daarom wél mogelijk om het *ontstaan* van de essentiële politieke structuren in de Sowjet-Unie — de verschuiving van de macht van de raden naar de partij en de staat, de versmelting van partij en staat, het verbod van andere politieke partijen en het fractieverbod in de communistische partij — uit de buitenlandse interventie en de crisis van de burgeroorlog te verklaren, maar niet om het *voortbestaan* van deze politieke structuren anno 1980 met een verwijzing naar de burgeroorlog af te doen.
Er is klaarblijkelijk iets in die politieke structuren wat zichzelf, ondanks de aanzienlijk andere omstandigheden van zestig jaar later, in stand houdt. Als dat zo is dan wordt het natuurlijk wel erg moeilijk om de antidemocratische elementen in die structuur als een soort afwijking van het oorspronke-

lijke ideaal af te doen.

Staatseigendom

Bovendien blijft volgens Stuurman het begrip staatseigendom in veel theorieën een lege abstractie. Als de staat de macht over de produktiemiddelen heeft overgenomen van de kapitalisten, de grootgrondbezitters en zoals in de Sowjet-Unie ook van de boeren dan hangt het karakter van de staat, die het gehele economische potentieel van de maatschappij controleert, af van de vraag: *wie bezit de macht in de staat?* Gegeven het ontbreken van elementaire politieke en economische rechten als vrijheid van organisatie, stakingsrecht en het ontbreken van een vrije publieke opinie, komt Stuurman tot de conclusie dat het met de beste wil van de wereld niet mogelijk is om te zeggen dat de massa's van arbeiders en boeren over de macht in de staat beschikken. 'Resumerend: de kern van de economische eigendom (...), is de beheersing van de toegang tot de produktiemiddelen: de macht en het recht om anderen van de toegang tot de materiële voorwaarden voor de produktie uit te sluiten. Daar de produktiemiddelen zich in de USSR in handen van de staat bevinden, wordt deze toegang (...) vanuit de politieke structuren beheerst. De bureaucratie bezit het feitelijk monopolie van de staatsmacht. Hieruit volgt dat de bureaucratie een heersende **klasse** is.' 5) Uit dit model dat Stuurman in de rest van zijn boek uitwerkt trekt hij de conclusie dat de Westerse arbeidersbeweging de strijd van de democratische oppositie in de socialistische landen moet steunen. Hoewel ik het daar in principe mee eens ben lijkt een kanttekening hier op zijn plaats. Dissidenten en oppositionele bewegingen hebben in het algemeen minstens één belangrijk punt gemeenschappelijk: strijd tegen schendingen van het recht en voor de volledige invoering van de politieke burgerrechten zoals die in een aantal Westerse landen in een lange traditie van strijd gevestigd zijn; dat verdient alle steun.
Maar anderzijds bestaat er onder dissidenten en oppositionelen nogal wat meningsverschil over politieke perspectieven en doeleinden. Nationale, religieuze, burgerlijk-liberale, reactionaire en socialistische tendenties spelen allen een rol. Neem nu de kwestie Sacharov. De felle protesten tegen diens verbanning waren terecht, maar dat mag er natuurlijk niet toe leiden dat we zijn standpunten over de taken van de NAVO en zijn voorstellen voor een boycot van de Olympische Spelen ondersteunen. Stuurman doet dat ook niet maar beveelt daarentegen wel een verbreking van de betrekkingen met de Oosteuropese communistische partijen aan. Dat lijkt me een destructief voorstel: de mogelijkheden voor discussie en gemeenschappelijke actie voor vrede en internationale ontspanning zouden er immers door worden afgesneden.

Internationale verhoudingen

Stuurmans analyse levert zeker een aantal verhelderende inzichten op maar in zijn aversie tegen de theorieën die de ontwikkeling en het functioneren van de Sowjet-staat louter uit de imperialistische omsingeling en dreiging willen verklaren maakt hij zelf de omgekeerde fout. Het imperialisme en het internationale statensysteem spelen in zijn analyse geen rol van betekenis. Toch is het zo dat de geschiedenis van de laatste eeuwen bij uitstek wereldgeschiedenis is. Het ontstaan en het functioneren van afzonderlijke staten kan daarom niet los van het internationale systeem worden bestudeerd. Dat was trouwens een van de stellingen in een eerder boek van Stuurman over de burgerlijke staat in het kapitalisme. 6) En dat zou in het geval van de Sowjet-Unie niet meer opgaan.?
De Sowjet-Unie ontstond uit een anti-imperialistische revolutie en wie niet blind is kan de effecten van het imperialisme en van de vijandigheid die er vanuit gaat tegenover

iedere staat die zich aan de kapitalistische wereldmarkt onttrekt niet buiten beschouwing laten.
Rudolph Bahro, aan wie Stuurman veel ontleent en die eveneens van mening is dat we in de socialistische landen met een nieuw type klassenmaatschappij te maken hebben heeft daar wel oog voor. Bahro stelt het probleem als volgt: 'Maar hoe kan *tegenwoordig,* nu in de Sowjet-Unie de zwaarste arbeid gedaan is en de materiële voorwaarden voor het socialisme althans boven het noodzakelijke minimum zijn uitgegroeid dat Lenin voor noodzakelijk hield, de hardnekkigheid van de stalinistische bovenbouw verklaard worden? *Voor alles* uit het feit dat de maatstaven voor de accumulatie niet in het systeem zelf maar in de economische wedloop met de kapitalistische landen bepaald worden' (cursivering van mij-AK). Bahro wijst er vervolgens op dat de hoeveelheid en kwaliteit van de door de Westerse industrieën geproduceerde goederen als leidraad voor de Sowjet-planning functioneren. Een belangrijke reden waarom de Sowjet-Unie volgens hem veel ontwikkelingen niet kan bijhouden is de handicap van '...de militaire uitgaven die alleen ten koste van een onevenredig groot aandeel van het nationaal inkomen gelijkwaardig aan die van de NAVO gehouden kunnen worden... De bewapeningswedloop is in feite de beslissende spelregel van de economische wedijver.' 7)
De voortdurende aandrang van de Sowjetleiders om de bewapeningswedloop in te dammen is vanuit deze context te verklaren. Natuurlijk, ook de Sowjet-Unie heeft als grootmacht belang bij een ontwikkeld militair potentieel om de hegemonie in haar invloedssfeer te continueren. Maar de loodzware last van de bewapeningswedloop remt de ontplooingsmogelijkheden van het politiek-economische systeem als geheel. Daarom is een opmerking van Stuurman als: 'het belang van de Sowjet-Unie bij bepaalde vormen van ontwapening is slechts een tactisch belang; dat geldt ook

voor de massa beweging in het Westen tegen de neutronenbom' 8(met het Westen bedoelt Stuurman in dit geval klaarblijkelijk Nederland, mijns inziens onjuist.—AK).
De kapitalistische wereldmarkt en de bewapeningswedloop hebben een wezenlijke invloed zowel op de buitelandse- als op de binnenlandse politiek van de Sowjet-Unie. En soortgelijke invloeden die met het bestaan van het dominante imperialistische wereldsysteem samenhangen hebben de gehele geschiedenis door hun effect gehad. De Tweede Wereldoorlog en de rol van de Sowjet-Unie daarin had behalve de nederlaag van het fascisme en de verdeling van Europa in invloedssferen een gigantische verwoesting en vernietiging tot gevolg die op het politiek en economisch functioneren van geen enkele staat zonder invloed is gebleven. Voor de Koude Oorlog geldt hetzelfde en de recente pogingen van de Amerikaanse imperialisten om die nieuw leven in te blazen zijn er mede op gericht om met de wapens van de bewapeningswedloop en de economische boycot het politieke en sociale systeem van de Sowjet-Unie op zijn grondvesten te doen schudden.
In een analyse van de maatschappelijke verhoudingen in de Sowjet-Unie mogen deze factoren — die samenhangen met de internationale klassenverhoudingen die de politieke structuur van ieder land meebepalen — niet ontbreken.
Ondanks deze manco's is het boek van belang voor allen die zich bezig willen houden met het karakter van de maatschappelijke verhoudingen in de socsialistische landen. Zowel de interne ontwikkelingen in die landen als bepaalde aspecten van de buitenlandse politiek ervan — zoals de recente ontwikkelingen in Afghanistan — maken een herbezinning noodzakelijk. Maar wie tot een afgerond oordeel wil komen zal met verschillende soms erg tegenstrijdige factoren rekening moeten houden.De anti-imperialistische revoluties van deze eeuw die resulteerden in een niet-kapitalistische weg naar ontwikkeling en industrialisatie, stellen dè arbeidersbeweging voor grote problemen.
Opheffing van uitbuiting en onderdrukking is zonder vormen van politieke democratie ondenkbaar. Daarok ook keren alle progressieve mensen zich tegen verbanningen, 'ausbürgerungen', politieke processen en andere, meer structurele, beperkingen van de democratie.
Het is echter evenzeer noodzakelijk om de gemeenschappelijke anti-imperialistische belangen met volkeren, bevrijdingsbewegingen en staten in de strategie van 'links in het Westen' een voorname plaats toe te delen. Zonder strijd voor vrede en internationale ontspanning is immers geen enkele ontplooiing van democratie en socialisme in Oost èn West denkbaar.

Arnold Koper

NOTEN

1. Het reëel bestaande en het noodzakelijke socialisme, Van Gennep, Amsterdam 1979.
2. Stuurman, pp. 7-8.
3. Roy Medvedev, Let History Judge, the Origings and Conseqences of Stalinism, New York 1973.
4. Vergelijk Jean Elleinstein, De Geschiedenis van het Stalinisme, SUA, Amsterdam, 1978.
5. Stuurman, p. 91.
6. Vergelijk Siep Stuurman, Kapitalisme en burgerlijke staat, een inleiding in de marxistische politieke theorie, i.h.b. hoofdstuk 9, SUA, Amsterdam, 1978.
7. Rudolph Bahro, Die Alternative, Zur Kritik des real existierenden Sozialismus, pp. 156-157, EVA, K'-oln-Frankfurt am Main, 1979.
8. Stuurman, p. 149

NIEUWE MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER:
G. Boomsma, leraar Nederlands en Engels, vertaler, literair criticus;
M. Fennema, wetenschappelijk medewerker U.v.A., medewerker aan het IPSO;
A. Koper, student politicologie.

Tijdens de jongste zitting van de Verenigde Naties heeft Fidel Castro, als voorzitter van de beweging van niet-gebonden landen, het door die beweging geformuleerde voorstel overgelegd om in de komende tien jaar een bedrag van 300 miljard dollar extra beschikbaar te stellen voor ontwikkelingshulp.
Wij brengen hier een deel van het slot van Castro's betoog.

AFSCHEID VAN DE WAPENEN!

Bovenop de hulpbronnen die reeds gemobiliseerd zijn via diverse bank-kanalen, particuliere leningorganisaties, internationale organen en particuliere financieringsmaatschappijen, moeten we bespreken en vaststellen hoe, meteen vanaf het begin van de komende ontwikkelingsperiode van tien jaar, de aanvullende bijdrage van niet minder dan 300 miljard dollar naar waarde van 1977 opgenomen kan worden in de strategie van investering in de onderontwikkelde landen. Dat moet gebeuren in jaarlijkse gedeeltes van tenminste 25 miljard dollar, meteen te beginnen. Het moet de vorm krijgen van giften en langdurige 'zachte' credieten tegen lage rente...
Als we vrede willen, zijn deze hulpmiddelen nodig.
Als er geen hulpbronnen voor ontwikkeling zijn, zal er geen vrede zijn. Sommigen denken misschien dat 300 miljard dollar te veel gevraagd is, maar ik denk dat het in werkelijkheid een bescheiden bedrag is. Volgens de statistieken bedragen de militaire uitgaven over heel de wereld meer dan 300 miljard dollar per jaar. Van dat bedrag zou men 600.000 scholen kunnen bouwen voor in totaal 400 miljoen kinderen; of 60 miljoen prettige huizen voor 300 miljoen mensen; of 30.000 ziekenhuizen met 18 miljoen bedden; of 20.000 fabrieken met banen voor meer dan 20 miljoen werkers; of bevloeiingssystemen voor 150 miljoen hectare land dat dan, met toepassing van goede techniek, een miljard mensen zou kunnen voeden.
Zoveel verspilt de mensheid jaarlijks aan militaire uitgaven. En denk dan nog eens aan de enorme hoeveelheden jeugdig menselijk kunnen, de technici, de brandstof, de grondstoffen en andere zaken. DAT is de ongelooflijke prijs die betaaldwordt om te verhinderen dat er een klimaat van werkelijk vertrouwen en vrede in de wereld bestaat. Alleen de Verenigde Staten al zullen zes maal zoveel aan militaire activiteiten uitgeven tussen 1980 en 1990. Voor tien jaar ontwikkeling vragen we minder dan wat in een enkel jaar wordt uitgegeven door de ministeries van oorlog...
Sommigen zullen ons verlangen onwerkelijk vinden, maar wat onwerkelijk is, dat is de krankzinnigheid van de wereld in onze tijd en de gevaren die de mensheid bedreigen.

Castro bepleitte vervolgens dat het fonds, op basis van gelijkheid van ieder, door de UNO zou moeten worden beheerd en dat ook andere hulpvormen dan geld daarin ondergebracht moeten worden. Voor Noord-Zuid- en Oost-West-tegenstellingen zou geen plaats moeten zijn. Na het belang van dit plan voor de wereldhandel te hebben onderstreept, zei Castro:

We vragen geen gift. Als we niet met doeltreffende oplossingen komen, zullen we allen het slachtoffer van de catastrofe worden. Er wordt veel gesproken over de mensenrechten, maar we moeten het hebben over de rechten van de mensheid.

Waarom moeten mensen blootvoets gaan om anderen in dure auto's te laten rijden? Waarom mogen sommigen maar 35 jaar leven opdat anderen 70 worden? Waarom moeten sommigen straatarm zijn ter wille van de overdreven rijkdom van anderen? Ik spreek namens die kinderen van de wereld die zelfs geen stuk brood hebben. Ik spreek namens de zieken voor wie er geen geneesmiddel is, namens hen aan wie het recht op leven en menselijke waardigheid onthouden wordt.
Sommige landen liggen aan zee, andere niet. Sommige landen hebben energiebronnen, andere niet. Sommige hebben een overvloed aan land voor de produktie van voedsel, andere niet. Sommige zijn opgepropt met machines en fabrieken zodat je zelfs in hun vergiftigde atmosfeer niet kunt ademen, andere bezitten slechts uitgeteerde armen om hun brood te verdienen.
Kortom, sommige landen beschikken over overvloedige middelen terwijl andere niets hebben. Wat moet het lot van die laatste zijn? Sterven? Altijd arm blijven? Waarvoor dan de beschaving? Waarvoor het menselijk geweten? Waarom de UNO? Waarom de wereld? Men kan niet over vrede spreken namens tientallen miljoenen menselijke wezens die op verschillende plaatsen van de wereld doodhongeren of sterven aan te genezen ziektes. Men kan niet spreken over vrede in naam van 900 miljoen ongeletterden. De uitbuiting van de arme landen voor de rijke moet eindigen. Ik weet dat er ook binnen vele arme landen uitbuiters en uitgebuitenen zijn. Ik vraag de rijke landen bij te dragen. Ik vraag de arme landen, te verdelen.
Genoeg woorden! We hebben daden nodig. Genoeg abstracties. We hebben concrete actie nodig. Genoeg gepraat over een speculatieve nieuwe internationale economische orde die niemand begrijpt. We moeten spreken over een werkelijke, feitelijke orde die iedereen begrijpt.
Ik ben hier niet gekomen als profeet van de revolutie, noch om de vraag of wens naar voren te brengen dat de wereld gewelddadig dooreengeschud wordt. Ik ben gekomen om te spreken over vrede en samenwerking tussen de volkeren en ik ben gekomen om te waarschuwen dat, indien we niet ons huidige onrecht en de ongelijkheid vreedzaam en wijs beëindigen, de toekomst een apocalyps zal zijn.
Het gekletter van wapens, dreigende taal en aanmatiging op het internationale toneel moet ophouden. Het is genoeg geweest met de illusies dat 's werelds problemen opgelost kunnen worden door kernwapens. Bommen zouden de hongerigen, de zieken en onwetenden kunnen doden, maar niet de honger, de ziekte en de onwetendheid. Noch kunnen zij de gerechtvaardigde opstandigheid van de volkeren doden; en in de slachting zullen rijken, die ook het meest te verliezen hebben, eveneens sterven.
Laat ons afscheid nemen van de wapenen ('Let us say farewell to arms', zei Castro hier, gebruik makend van de titel van Hemingways beroemde boek), en laten we ons als beschaafde mensen wijden aan de meest dringende vraagstukken van onze tijd. Dat is de verantwoordelijkheid en de heilige plicht van alle staatslieden der wereld. Het is bovendien de voornaamste voorwaarde voor het overleven van de mens.

PARTIJDOCUMENTEN

Communiqué CPN - CP van Cuba

Op uitnodiging van het centrale comité van de Communistische Partij van Cuba hebben Henk Hoekstra, voorzitter van de Communistische Partij van Nederland, en Jan de Boo, lid van het partijbestuur van de CPN, van 10-18 januari 1980 Cuba bezocht.
De eerste secretaris van het centrale comité van de Communistische Partij van Cuba. Fidel Castro, had een vriendschappelijke ontmoeting met de delegatie van de CPN, waarbij belangrijke vraagstukken van wederzijds belang werden besproken.
Aan de vriendschappelijke besprekingen tussen de twee partijen, werd van Cubaanse zijde onder leiding van Pedro Miret Prieto, lid van het politiek bureau van het centrale comité van de CP van Cuba, deelgenomen door Jesus Montané Oropesa, lid van het centrale comité en hoofd van de afdeling voor internationale verbindingen, Javier Ardizones, sectorleider, en Sylvia Nereida Pérez, medewerkster van deze afdeling.
Tijdens de besprekingen werd onderstreept dat dit bezoek zal bijdragen tot

- de uitbreiding van de kameraadschappelijke betrekkingen tussen beide partijen.
- het doorzetten van gezamenlijke acties in het belang van ontspanning en ontwapening, van de wereldvrede.
- het rechtvaardige streven van de onderontwikwikkelde landen naar een betere toekomst.
- de opruiming van de overblijfselen van het kolonialisme.
- neutralisering van de anti-communistische propaganda.
- het uitvoeren van solidariteitsacties met diegenen die strijden voor de vrijheid, de ontwikkeling van het welzijn van hun volkeren, en met allen die voor de rechten van de mensheid opkomen.

Tijdens de kameraadschappelijke gesprekken informeerden beide partijen elkaar over de stappen, die elk van hen met het oog op het versterken van de internationale communistische beweging onderneemt.
Beide partijen waren het erover eens, dat het noodzakelijk is te strijden tegen de jongste pogingen van de reactionaire krachten van het imperialisme, die de mensheid in de periode van de 'koude oorlog' proberen terug te werpen, in het bijzonder tegen de door de USA en haar bondgenoten — met het besluit tot produktie en stationering van nieuwe raketsystemen in Europa — opnieuw geforceerde opvoering van de bewapeningswedloop.

Waardering voor CPN

De vertegenwoordigers van de Communistische Partij van Cuba spraken hun waardering uit voor de grote inzet, die de Communistische Partij van Nederland leverde in de strijd tegen de produktie van de neutronenbom en tegen de recente pogingen tot stationering van atoomraketten op Nederlands grondgebied, en voor haar inspanningen, in het bijzonder door middel van massaacties, met het doel te verhinderen dat de gevolgen van de door het kapitalistische stelsel veroorzaakte economische, politieke en sociale crisis op de schouders van de arbeidersklasse worden afgewenteld.
De vertegenwoordigers van de Communistische Partij van Cuba onderkenden tegelijkertijd de betekenis van de consequente strijd, die de Communistische Partij van Nederland ten dienste van de arbeidersklasse gedurende de 61 jaar van haar bestaan heeft gevoerd en feliciteren haar met de successen, die bij de uitvoering van de besluiten van haar 26-ste partijcongres en bij de uitvoering van de door dit belangrijke congres besloten koers tot dusver werden bereikt.

VS moeten Guantánamo teruggeven

De vertegenwoordigers van de Communistische Partij van Nederland brachten de kameraadschappelijke gevoelens van solidariteit van de Nederlandse communisten en werkende mensen voor de Cubaanse revolutie tot uiting en ook hun voldoening over de successen, die het Cubaanse volk bij de opbouw van de socialistische maatschappij heeft behaald.
Hetzelfde geldt voor de waardering, die Cuba terecht internationaal — op grondslag van de door haar geleverde concrete bewijzen van solidariteit met de voor hun vrijheid en ontwikkeling strijdende volkeren — geniet. In dit verband werd de betekenis benadrukt van de succesvolle doorvoering van de Zesde topconferentie van de beweging van de niet-paktgebonden landen en de verkiezing van Fidel Castro tot voorzitter van deze beweging.
De Communistische Partij van Nederland ondersteunt de overal in de wereld levende eis tot beeindiging van de onrechtmatige blokkade, die de USA sinds vele jaren het Cubaanse volk hebben opgelegd, alsook de eis tot teruggave van het — door de Amerikaanse militaire basis in Guantanamo — bezette gebied aan de Cubaanse natie.

Solidair met bevrijdingsstrijd

De vertegenwoordigers van beide partijen bevesti-

den hun krachtige ondersteuning voor de strijd voor vrede en ontwapening en gaven uiting aan hun solidariteit met de nationale bevrijdingsbewegingen en met de strijd van de volkeren tegen koloniale en neo-koloniale onderdrukking en tegen iedere vorm van rassendiscriminatie.
Volledige overeenstemming bestond er ten aanzien van de veroordeling van het nog steeds voortdurende misbruik van materiële en humanitaire bronnen voor de bewapeningswedloop in een wereld, waarin de nood en de armoede elke dag groter worden, hetgeen niet alleen een misdadige verkwisting doch terzelfder tijd ook een steeds groter wordend gevaar voor de vrede betekent.
Beide partijen legden de nadruk op de dringende noodzaak op te treden voor de totstandkoming van een ontwikkelingsprogram, dat de onderontwikkelde landen van de wereld omvat. In deze geest bracht de Communistische Partij van Nederland haar steun tot uitdrukking voor het door Fidel Castro aan de Verenigde Naties voorgelegde voorstel tenminste 300 miljard dollar beschikbaar te stellen aan financiële en materiële middelen, evenals technische hulp en overleg over investering in de onderontwikkelde landen.

Industrialisatie onderontwikkelde landen

De Communistische Partij van Nederland onderstreepte de noodzaak tot eenheid en strijdbare solidariteit van de arbeidersklasse van de ontwikkelde kapitalistische landen met de werkende zogeheten Derde Wereld als een dwingende voorwaarde voor de overwinning op de gemeenschappelijke vijand van de volkeren.
Beide partijen onderstreepten dat het enige alternatief voor het te boven komen van de recessie, waaraan op dit moment door een groeiende stagnatie en inflatie de economieën van de ontwikkelde kapitalistische landen ten prooi zijn, gelegen is in het benutten van de mogelijkheden voor de uitbreiding van de economieën van de onderontwikkelde landen — in de vorm van industrialisatie.

De besprekingen vonden plaats in een zeer kameraadschappelijke sfeer; over de vraagstukken die behandeld werden en de stellingnamens van de partijen bleek een brede overeenstemming te bestaan. De grondslag werd gelegd voor een verdere uitwisseling van meningen en informatie over toekomstige activiteiten.

Havana, 18 januari 1980.

Uit De Waarheid van 21 januari 1980

Overleg tussen CPN en PCI in Rome

Jaap Wolff, lid van het dagelijks bestuur van de CPN, heeft tijdens zijn verblijf in Rome van 22 tot 25 januari gesprekken gevoerd met Gian Carlo Pajetta, lid van het dagelijks bestuur van de Italiaanse Communistische Partij en verantwoordelijk voor de afdeling voor internationale vraagstukken, Antonio Rubbi, lid van het centrale comité en hoofd van de buitenlandse afdeling. Rodolfo Mechini, lid van de centrale controlecommissie en plaatsvervangend leider van de buitenlandse afdeling en Vittorio Orilia, medewerker van deze afdeling.
Tijdens de gesprekken bleek een brede overeenstemming te bestaan over de noodzaak om te komen tot krachtige en in eenheid te voeren in spanningen om de ontspanning en de vrede in Europa en in de wereld, die thans een ernstige fase doormaken, te bewaren.
Beiderzijds werd in de besprekingen de betekenis onderstreept van de uitbreiding van de contacten tussen de PCI en de CPN. Bijzondere aandacht werd besteed aan het tot stand brengen van een regelmatig overleg tussen de CPN en de Italiaanse communistische fractie in het Europese parlement.
In zijn hoedanigheid van voorzitter van het IPSO voerde Jaap Wolff voorts een reeks besprekingen met verantwoordelijke functionarissen van de wetenschappelijke instituten van de PCI, met name met het Gramsci-instituut, het CESPE dat de economische vraagstukken onderzoekt en het CESPI, dat zich bezig houdt met de problemen van de internationale situatie.
In deze gesprekken werd overeengekomen de wederzijdse betrekkingen en de uitwisseling van kennis en ervaring uit te breiden.

.Uit De Waarheid van 28 januari 1980

Chileense mevrouw Letelier op bezoek bij CPN

Mevrouw Isabel Letelier, de weduwe van de in 1976 vermoorde vroegere minister uit de regering-Allende, Orlando Letelier, heeft een verblijf in ons land te baat genomen om dinsdag een bezoek te brengen aan het partijbureau van de CPN. De Chileense voert vanuit haar ballingschap actie tegen het fascistische regiem van Pinochet.
Zij werd op hartelijke en kameraadschappelijke wijze voor een gesprek met de CPN ontvangen door Jaap Wollf en Joop IJisberg, leden van het dagelijks bestuur van de partij, die de solidariteit met de Chileense vrijheidsstrijd tot uitdrukking brachten en steun van de Nederlandse communisten voor het werk van Mevrouw Letelier betuigden.
In het gesprek gaf mevrouw Letelier, een overzicht van een aantal activiteiten van het Chileense verzet in het binnenland zowel als in ballingschap.

Uit De Waarheid van 16 januari 1980

Vasil Bykov:

De Obelisk

Twee novellen in een fraaie paperback voor ƒ 21,—

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel en bij
PEGASUS
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322

Pegasus

Voor het eerst verschijnt een Nederlandse vertaling van het werk van Vasil Bykov, Bjelo-Rus van geboorte, een van de belangrijkste Sowjet-schrijvers van het ogenblik. De twee novellen handelen over de oorlog en de trauma's die deze heeft veroorzaakt. Het gaat de schrijver echter niet om het scheppen van panoramische, beschrijvende beelden van het strijdtoneel, maar veeleer om de manier waarop 'kleine' mensen zich al of niet overeind houden onder extreme omstandigheden.

Pegasus

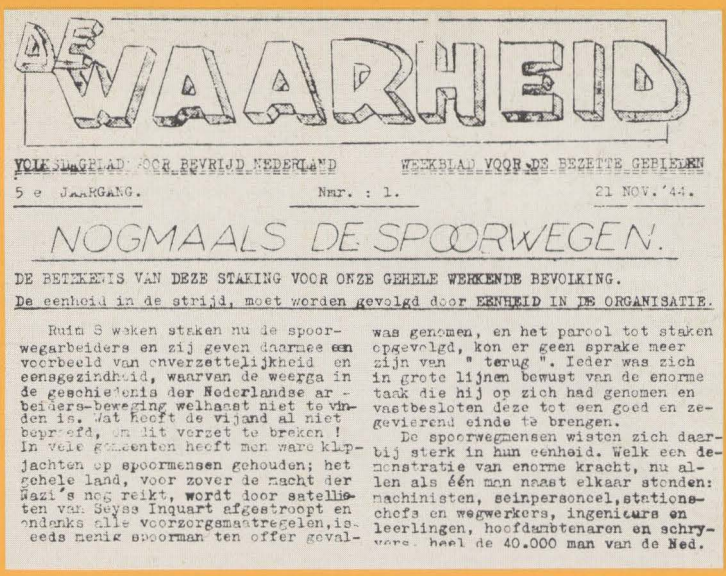
DE WAARHEID IN DE OORLOG

Een bundeling van illegale nummers. Met toelichtende inleiding.

De strijd tegen de fascistische bezetters in de jaren 1940-45 is van de grootste betekenis geweest in de geschiedenis van ons land. Het Nederlandse volk sloot zich aaneen voor de verdediging van zijn nationale onafhankelijkheid. De CPN vervulde met haar illegale uitgave De Waarheid een belangrijke rol.

Veel van deze nummers zijn thans in facsimile bijeengebracht. Een inhoudsopgave maakt het mogelijk de kranten op onderwerp te lezen. Achter in de bundeling een overzicht van alle tot dusver achterhaalde nummers en het instituut of archief waar ze aanwezig zijn.

336 blz., paperback, *f* 45,—

DE WAARHEID

VOLKSDAGBLAD VOOR BEVRIJD NEDERLAND — WEEKBLAD VOOR DE BEZETTE GEBIEDEN

5 e JAARGANG. — Nmr. : 1. — 21 NOV. '44.

NOGMAALS DE SPOORWEGEN.

DE BETEKENIS VAN DEZE STAKING VOOR ONZE GEHELE WERKENDE BEVOLKING.

De eenheid in de strijd, moet worden gevolgd door EENHEID IN DE ORGANISATIE.

Ruim 8 weken staken nu de spoorwegarbeiders en zij geven daarmee een voorbeeld van onverzettelijkheid en eensgezindheid, waarvan de weerga in de geschiedenis der Nederlandse arbeiders-beweging welhaast niet te vinden is. Dat heeft de vijand al niet beproefd, om dit verzet te breken ! In vele gemeenten heeft men ware klopjachten op spoormensen gehouden; het gehele land, voor zover de macht der Nazi's nog reikt, wordt door satellieten van Seyss Inquart afgestroopt en ondenks alle voorzorgsmaatregelen,is reeds menig spoorman ten offer gevalwas genomen, en het parool tot staken opgevolgd, kon er geen sprake meer zijn van " terug ". Ieder was zich in grote lijnen bewust van de enorme taak die hij op zich had genomen en vastbesloten deze tot een goed en zegevierend einde te brengen.

De spoorwegmensen wisten zich daarbij sterk in hun eenheid. Welk een demonstratie van enorme kracht, nu allen als één man naast elkaar stonden: machinisten, seinpersoncel, stationschefs en wegwerkers, ingenieurs en leerlingen, hoofdambtenaren en schrijvers, heel de 40.000 man van de Ned.

Henk Hoekstra

OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

Het Nederlandse communisme in een bewogen periode

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138,
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

POLITIEK EN CULTUUR

Crisisbestrijding
Jaap Wolff

De Bisschoppensynode
Ed Biermans

Veranderende samenstelling van de arbeidersklasse
Kees Korevaar

De betrekkingen met de Derde Wereld
Pim Juffermans

De CPN in Rotterdam
Siem van der Helm

Liefde van werkbijen
Marianne Braun

Gerard den Brabander -
Jan Mets

April 1980

verschijnt maandelijks bij uitgeverij
Pegasus, Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam, tel. 231138

De abonnementsprijs is f 24,25 per jaar, losse nummers f 3,00
Studentenabonnement f 20,25 per jaar

Ons gironummer is 447416
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam, tel. 262565

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad
van de CPN

40ste jaargang nr. 4 — april 1980

Redactie: K. Bakker, M. Bakker, (hoofdredacteur), M. Braun, S. v.d. Helm, J. Mets, D. Oudenampsen, S. Schreuders, W. Warmerdam (redactie-secretaris), B. IJzerman.

Jaap Wolff
Verdieping van de crisis of crisisbestrijding?
De noodzaak van een alternatief 117

Ed Biermans
De Bijzondere Bisschoppensynode 121

Kees Korevaar
De veranderende samenstelling van de arbeidersklasse 125

Pim Juffermans
De betrekkingen met de Derde Wereld 133

Siem van der Helm
Werken in een smeltkroes — De activiteiten van de CPN in Roterdam 138

Marianne Braun
Liefde van werkbijen 142

Jan Mets
Gerard den Brabander — een literair portret 146

Gerard den Brabander
Uit: Rembrandt, de monsters en andere verzen 151

Partijdocumenten 155

Verdieping van de crisis of crisis-bestrijding?

De noodzaak van een alternatief

Wanneer in het Nederlandse politieke leven gesproken wordt over 'matiging' heeft dit steeds in de eerste plaats betrekking op de loonontwikkeling. In het begin van de zeventiger jaren begon dit al toen het kabinet-Biesheuvel een loonmaatregel afkondigde. Onder de regering-Den Uyl vond dit voorbeeld tweemaal navolging (in 1974 en 1976) en bij het ingaan van de jaren tachtig heeft het kabinet-Van Agt/Wiegel deze methode in verscherpte vorm aangevat om verhoging van het loon tegen te gaan en de koopkracht te verlagen.
Als er geen directe ingrepen van de lonen aan de orde waren, werd toch wel een zodanige campagne van ideologische aard gevoerd, dat de vakbeweging onder sterke pressie stond om afstand te doen van loon-eisen. De door de werkers in de bedrijven en de vakbondsleden naar voren gebrachte verlangens stuitten dan bij bestuurders van verschillende bonden op botte afwijzing.
De opvattingen van de ondernemers en hun redeneringen over het verband tussen lonen, winsten, werkgelegenheid en inflatie werden vaak in slechts weinig gevarieerde vorm overgenomen in vakbondsverklaringen.
De onontkoombaarheid van de daaruit getrokken conclusies heette dan spijkerhard voort te vloeien uit de cijfers van het Centraal Planbureau, ofschoon de praktijk van de economische ontwikkeling deze steevast ontzenuwde. Dat was ook in de afgelopen jaren het geval. Ondanks matiging steeg de werkloosheid en ging de prijsstijging verder. Hoezeer de realiteit in de bedrijven uit het oog verloren was, bleek wel uit de toename van de als incidenteel gekenschetste loonstijgingen. Heel duidelijk kwam dit ook tot uitdrukking in de forse loonsverhogingen die het resultaat waren van de staking in de Rotterdamse haven.
Naast de lonen zijn in toenemende mate de uitgaven voor de collectieve voorzieningen — zowel de uitkeringen volgens allerlei sociale regelingen als de regeringsuitgaven voor gezondheidszorg, onderwijs, enz. — het doelwit van de matigingsplannen. Deze plannen vonden hun belichaming in de zogenaamde één-procentsoperatie van de regering-Den Uyl en daarna in het nog aanzienlijk verdergaande Bestek '81 van het kabinet-Van Agt, dat door beperking van de jaarlijkse stijgingen tot vergaande bezuinigingen moest leiden. Het regeringsplan van februari 1980 voorziet daarboven dan nog in het rechtstreekse ongedaan maken van allerlei uitgaven tot een bedrag van drie miljard gulden op de begroting voor dit jaar.
Vonden aanvankelijk de matigingsideeën en de daarmee samengaande maatregelen veel gehoor en ook theoretische verdediging bij economen die de PvdA nastaan, thans is bij velen van hen een kentering ingetreden. Deze uit zich niet alleen in kritiek op de regeringsplannen van dit moment, maar eveneens in een herwaardering van wat zich in de zeventiger jaren voltrok en in het zoeken naar een alternatief voor de regeringspolitiek tot matiging.

Een centrale plaats neemt daarbij de beoordeling in van de vraag wat handhaving of verlaging van de koopkracht betekent. In 'Voor werk en een beter bestaan', het plan voor de bestrijding van de economische crisis dat het IPSO ter discussie heeft gesteld, wordt beklemtoond dat verdediging van de koopkracht niet alleen nodig is om de belangen van de werkers te beschermen, maar dat deze tevens een centraal punt is in een vooruitstrevend program van crisisbestrijding. Een program, dat echter om te slagen ook een reeks andere maatregelen dient te omvatten. Aantasting van de koopkracht daarentegen dreigt de crisis te verdiepen; de binnenlandse bestedingen nemen dan af en dit zal de conjunctuur verder verslechteren.
De tegenwerping is steeds geweest, dat met een daling van de koopkracht en van de sociale voorzieningen de kosten van de bedrijven zouden teruglopen en dat dit concurrentievoordelen zou geven om de export uit te breiden. Verder zouden hogere winsten de beste weg zijn naar uitbreiding van de investeringen in de bedrijven.
In het economische model van het Centraal Planbureau en in de uiteenzettingen die aan de zo verkregen cijfers door de diverse regeringen zijn gewijd, heeft aldus, de matiging van de lonen steeds de meeste aandacht gekregen. Ze kreeg een scharnierfunctie toebedeeld waaruit reeksen gunstige ontwikkelingen zouden voortvloeien.
Bij de beoordeling van de export bleven evenwel andere factoren als de hoge koers van de gulden en het falen van de leiding van de grote ondernemingen bij het ontwikkelen van een exportbeleid, in de schaduw te liggen. De monetaire politiek van de Nederlandse Bank en de houding van de grote ondernemers moest zo aan kritiek onttrokken worden. Bovendien leidden groeiende winsten eerder tot meer kapitaalexport dan tot toenemende investeringen.
De werkelijke ontwikkeling die volgde op een nu al jarenlang gepredikte matiging, wees dus op een geheel andere samenhang. De beloofde veranderingen bleven achterwege en er kondigde zich integendeel een verslechtering van de situatie aan.

Veranderingen

Terwijl in de reactie van de PvdA-Tweede Kamerfractie op Bestek '81, 'Werkgelegenheid door solidariteit', nog geheel de opvattingen van de één-procentsoperatie gehandhaafd waren, zijn thans veranderingen en opschuivingen in het PvdA-standpunt waar te nemen.
Den Uyl heeft thans bijvoorbeeld herhaaldelijk gewezen op de betekenis van de koopkracht voor de economie van ons land. Zie bijvoorbeeld zijn uitspraak in een gesprek met het blad van het VNO 'De Ondernemer' (jan. 1980): 'We moeten wel oppassen dat we niet in onze eigen staart bijten. Als je de bestedingen verder gaat terugbrengen, betekent dat een verdere daling van de groei van het nationale inkomen.' En ongeveer terzelfdertijd, in de NRC van 17 januari 1980: 'Ik wijs er wel op dat als je de koopkrachtgarantie loslaat de consumptie verder inzakt met alle gevolgen vandien.' En hij vindt dat 'vooral het oog gehouden moet worden op de bestedingen in verband met de werkgelegenheid'. Dus minder bestedingen, meer werkloosheid.
Nu vertoont Den Uyl in deze houding geen enkele consequentie. In dezelfde en andere interviews blijft hij zich uitspreken voor inkomensmatiging; ook het handhaven van de koopkracht van de modale werknemer is voor hem geen 'heilige koe'. Spoedig na het indienen van de loonwet kwam het PvdA-Tweede Kamerlid Kombrink met plannen om de prijscompensatie in juli a.s. aan te tasten. Dit kan niet anders dan leiden tot aantasting van de koopkracht, want hierdoor dreigen de lonen helemaal achter te gaan lopen bij de prijsstijgingen, die dit jaar toch al aanzienlijk verder zullen gaan dan in de afgelopen periode het geval was. Zo'n opvatting werkt de afbraak van de prijscom-

pensatie, die de regering en de ondernemers reeds lang op hun programma hebben staan, in de hand.
In vakbondskringen, waar lange tijd de matigingsideeën instemming hadden gevonden — zie b.v. het door de FNV-top opgestelde 'Vier jaar vooruit' van 1977 — is eveneens erkend dat vermindering van de koopkracht de economische situatie zal verslechteren. Zo verklaarde Kok, dat een niet-handhaven van de koopkracht tot een verscherping van de spiraalbeweging zal leiden. Juist beperking van de bestedingen dreigt de economie op steeds lager niveau te laten belanden met 'nationale verarming', om deze door het CPB en het VNO bedachte term te hanteren, als resultaat.
De redenering dat de redding dan gebracht zal worden door de uitvoer-verhoging die bereikt heet te worden door lagere loonkosten voor de exporterende bedrijven, heeft geen ondergrond. In de eerste plaats ziet het er naar uit, dat op het ogenblik alle industrieel-ontwikkelde kapitalistische staten deze politiek volgen; dus overal alles gericht op het opvoeren van de export. Dit zal zeker leiden tot grotere botsingen op de wereldmarkt, maar of zo'n politiek die samengaat met het teweeg brengen van onderbesteding in het binnenland succes zal hebben, is zeer de vraag. Een vraag die in het bijzonder geldt voor ons land. In Nederland wordt 84% van de totale export gerealiseerd door slechts vier procent van de bedrijven, terwijl deze de uitvoer vrijwel alleen hebben gericht op de traditionele afzetmarkten en dan nog wel bijna alleen binnen de EEG. In de zopas gepubliceerde dissertatie van Bernard Bakker ('Export en Marketing') wordt de conclusie getrokken dat de Nederlandse exporteurs — en dat zijn hoofdzakelijk de grote, meestal multinationale ondernemingen — vrijwel niets doen aan het zoeken van nieuwe markten en afzetkansen; hij signaleert falend management en stelt vast dat er meestal geen sprake is van systematisch zoeken naar nieuwe mogelijkheden binnen het kader van de bekwaamheden van de betreffende onderneming.
Dit onderzoek bevestigt wat eerder reeds door communisten over het exportbeleid is opgemerkt. Ook in de sociaal-democratie is hierop in de laatste tijd gewezen. Arnoud Weeda formuleerde het in PK van de PvdA (november 1979) als volgt: '...Zaken als de fixatie van Nederlandse ondernemers op een te beperkt aantal markten, hun tekortschietende verkoopmanagement en verwaarlozing van produktvernieuwing in kombinatie met het achterwege blijven van daarop gerichte technische vernieuwing, zijn op z'n minst mede bepalend geweest voor de ernst van de huidige crisis in Nederland.'
Dat hogere winsten min of meer een automatisch werkend uitgangspunt zouden zijn om te komen tot stijgende investeringen is evenmin juist gebleken. Eerder is er sprake van een omzetting van meer winst in hogere kapitaalexport. In de jaren dat hij nog minister van financiën was, heeft de PvdA-econoom Duisenberg de kapitaalexport warm toegejuicht; dit is in de Miljoenennota's uit zijn regeerperiode terug te vinden. In het IPSO-plan zijn maatregelen voorgesteld om de kapitaalexport aan banden te leggen, door een stelsel van vergunningen en belastingheffing in te stellen. Door verscheidene economen in de PvdA is de mogelijkheid van zulke beperkingen bestreden, maar in de laatste tijd wordt ook in deze partij sterker de noodzaak van beperking van de kapitaalexport aan de orde gesteld. Een voorbeeld daarvan is, dat in de 'Discussienota Economie' van de PvdA van eind 1979 een vermindering van de kapitaalexport wordt verlangd. Ook in andere kringen neemt men feller stelling; prof. Poeth, die bedrijfseconomie in Delft en Rotterdam doceert, spreekt afwijzend over 'de gigantische verhuizing van bedrijfsinvesteringen naar het buitenland', waarvan niemand schijnt te weten hoe ze moet worden tegengehouden. (Interview in NRC-Handelsblad, 16 februari 1980.)

Beloofd resultaat kwam niet

De matigings- en bezuinigingsoperaties van de jaren zeventig hebben op geen enkel punt opgeleverd wat door de voorstanders ervan werd beloofd, noch vermindering van de werkloosheid, noch het beëindigen van de prijsstijgingen, noch een economische expansie. De regeringsmaatregelen voor 1980 gaan er nu openlijk van uit, dat er zich in het geheel geen groei meer zal voordoen van de produktie.
Dit heeft de economen ertoe gebracht om zich af te vragen of er geen economische politiek dient te worden gevoerd die de nulgroei omzet in een zekere expansie en die afstand doet van de uitsluitende gerichtheid op loonmatiging en bezuiniging.
Dit is o.a. aan de orde gesteld door prof. Pen (in Economisch-Statistische Berichten van 19/26 december 1979), die een vorm van Keynesiaanse politiek bepleit. In het kader daarvan noemt hij ook het IPSO-plan, waarin extra overheidsuitgaven b.v. voor woningbouw en stadsvernieuwing e.d. worden bepleit, ook als dit een zekere stijging van het begrotingstekort met zich zou meebrengen. 1)
In een recent artikel in het zelfde blad (ESB, 20 februari 1980) zet prof. Driehuis uiteen dat het matigingsbeleid niet effectief had kunnen zijn. Hij schrijft: 'Men bediende zich van te eenvoudige redeneringen en een beperkt aantal globale middelen van economische politiek, die nauwelijks pasten op de feitelijke problemen. Een aantal mogelijke alternatieven werd onbenut gelaten.' In dit kader kritiseert hij scherpt het uitgangspunt dat met een strak loonbeleid alle doeleinden zouden kunnen worden bereikt. Vraagstukken als het bevorderen van herstructurering van de industrie, een actief in plaats van een passief monetair beleid van de Nederlandse Bank, het voorkomen van de terugval in de woningbouw en overheidsinvesteringen zijn buiten beschouwing gebleven en dit betekent terzelfdertijd dat geen beleid dat als positief te omschrijven valt, is gevoerd.
Bij de beoordeling van de achter ons liggende periode gaat prof. Driehuis uitvoerig in op de redeneringen van zijn collega en mede-lid van de PvdA, Van den Doel, die alle schuld voor het mislukken van de matigingspolitiek werpt op de vakbonden, die initiële loonsverhogingen in de CAO's tot stand durfden te brengen. In acht punten van kritiek wordt Van den Doels argumentatie bestreden en daarmee tevens diens opvatting dat de vakbeweging 'onmaatschappelijke looneisen' (zie Van den Doel in de Haagse Post van 26 januari 1980) stelt.

Bij het formuleren van alternatieven tegenover de regeringsmaatregelen kan en mag niet omgegaan worden buiten de eisen die in de bedrijven, in de vakbondsvergaderingen en in de acties aan de orde zijn gesteld. Deze vormen een wezenlijk bestanddeel van een andere politiek, omdat deze zonder de instemming en de actieve medewerking van de werkers niet te realiseren zal zijn.
In de diverse standpunten die in de PvdA ingenomen zijn — en die zowel over een langere periode bezien als in de huidige tijdsspanne soms danig uiteenlopen — wordt dit nog wel eens vergeten. Nu de regering-Van Agt/Wiegel een loonmaatregel heeft afgekondigd, die de koopkracht terugdringt en de vakbonden aan een langdurig dictaat wil onderwerpen, is het vereist om alle krachten aaneen te scharen. In het belang van het levenspeil van de werkers en het tot stand brengen van een beleid dat de crisis niet bevordert doch bestrijdt, moeten de structuren die de regering en de grote ondernemers ontworpen hebben ter vergroting van de winsten en het aantasten van de sociale voorzieningen, worden doorbroken.

Jaap Wolff

NOOT

1. Zie hierover de beschouwing van Boe Thio in de IPSO-uitgave 'Economische Kroniek' (2de jaargang, nr. 4, 4e kwartaal 1979).

Op dit ogenblik ligt een document voor mijn neus dat als titel draagt: 'Besluiten van de particuliere synode van de bisschoppen in Nederland.' Het bestaat uit een vijftal afdelingen die achtereenvolgens behandelen: I de bisschoppen; II de priesters; III de religieuzen; IV de leken, met als IVb de pastoraal werkers; en V enige sectoren van het kerkelijk leven. Dit geheel is het verhaal waarmee nu al enige tijd geleden de Nederlandse bisschoppen uit Rome zijn teruggekeerd. Het bevat een aantal mistige, maar ook enkele duidelijke uitspraken. Het verhaal als geheel en de betekenis ervan kan onmogelijk los van zijn ontstaan beschouwd worden. Ik zal proberen het te behandelen in zijn samenhang met de ontwikkelingen in de Nederlandse en internationale kerk.

De bijzondere bisschoppensynode

Eerst iets over de inhoud. Het centrale woord in de inleiding en de 46 'stellingen' is 'communio' (gemeenschap). Dat begrip is omkleed met citaten uit de katholieke traditie en allerlei religieuze terminologie. Verhelderend is het echter voorals als we proberen te achterhalen hoe die 'communio' concreet gestalte moet krijgen. Al gauw blijkt dan dat er een kerkvisie achter schuil gaat, die bijzonder hiërarchisch en centralistisch is. Zo b.v. 'stelling' I 3:

'De bisschoppen belijden hun instemming met de inhoud van het katholieke geloof zoals dat geleerd wordt in de rooms-katholieke kerk. Zij spreken ook hun volledige en algemene verbondenheid uit met de paus, bisschop van Rome en opperherder van de universele kerk. Noch de bisschoppen, noch de priesters zijn afgevaardigden van de gelovigen, maar dienaren van Jezus Christus ten dienste van de kerkgemeenschap.'

Nog somberder wordt het beeld verderop. I 10 duidt aan, dat op het gebied van de moraal niets van de oude verstikkende voorschriften wordt prijsgegeven en dat de pastores zich daaraan te houden hebben.

'De wijze waarop de pastores het geloof brengen is een zaak van voorzichtig beleid, met name waar het gaat om de christelijke

moraal. Zij weten dat zij de norm zelf niet mogen prijsgeven. Aan de andere kant moeten zij bedacht zijn op het vinden van wegen om het gebrek aan bereidheid of de moeilijkheid te overwinnen, die sommige gelovigen hebben om de normen, die uit de christelijke leer voortvloeien, te aanvaarden of toe te passen. Als deze bereidheid eigenlijk in het geheel niet of in zeer geringe mate aanwezig is, of wanneer de moeilijkheden zeer groot zijn, moeten de pastores toch zorg blijven hebben voor dergelijke situaties.'

Het zal je maar gezegd worden, als je je als pastor serieus bezighoudt met mensen die willen scheiden of homoseksueel zijn of een abortus overwegen! En wat te denken van de visie die hierachter zit over de mensen die gaan scheiden, enz.
Ook leuk voor de priesters en pastoraal werkers is het dwingend voorschrijven van het celibaat voor de eersten, het verbieden van het hanteren van de sacramenten (Eucharistie, doopsel etc.) voor de laatsten en bovendien het verbod op vakorganisatie! (II 21 en 24). In 11 26-28 staan enige interessante opmerkingen over het katholiek onderwijs. Alleen die priesters worden erkend die opgeleid zijn aan een ouderwets seminarie, convict (rolduc) of iets dergelijks. Universitaire theologie, docenten, godsdienstleraren, alle benoemingen op dit gebied zouden de goedkeuring moeten krijgen van de bisschoppen.
De 'stellingen' over de leken en de pastoraal werkers laten er geen misverstand over bestaan dat leken niets te vertellen hebben. Als vrijwilliger is het prima als ze zich uitsloven in de parochie, maar de geestelijkheid houdt zijn feodale macht. Geen woord wordt er gezegd over de mogelijkheid dat vrouwen ambten mogen vervullen. Alles moet weer volgens de voorschriften en tradities, het lijkt wel een grap van Fons Jansen: alles is verboden, behalve wat mag en dat is verplicht.

De strekking van dit document liegt er niet om. Toch is er niet zoveel reden tot paniek, want het moet nog blijken wat de gevolgen zijn van dit document in werkelijkheid van alledag. Er zijn al veel reacties op geweest en de algemene teneur is afwijzing. Niemand is tevreden over het resultaat van de synode. Weinig mensen willen zich veel aantrekken van de resultaten. Men reageert van onverschillig (papier is geduldig) tot en met verzet. Zeker is in ieder geval dat de synode-besluiten de ontwikkeling naar een open en eigentijdse manier van geloofsbeleven van grote groepen katholieken niet kunnen keren. Ontwikkelingen als de basisbeweging (groepen gelovigen en kritische gemeenten van overwegend progressieve signatuur), Christenen voor het socialisme, bevrijdingstheologie, dit alles kan onmogelijk met een bureaucratische pennestreek de wereld uit geholpen worden.
Hoe is het dan toch mogelijk dat de bisschoppen met zo'n verhaal aan komen zetten? Waarschijnlijk is dat we de hele synode moeten plaatsen tegen de achtergrond van een algehele tendens tot restauratie, ingezet door reactionaire groepen in de curie, op instigatie van conservatieve groeperingen in met name de Bondsrepubliek, Latijns-Amerika en in mindere mate Nederland.

Ontwikkeling

De synode is slechts een onderdeel van een ontwikkeling. een andere zaak die er verband mee heeft, is de heksenjacht die de curie geopend heeft op kritische theologen, zoals Schillebeeckx, Küng, de Braziliaanse bevrijdingstheoloog Boff, en zo zijn er nog wel een tiental te noemen die moeilijkheden ondervinden van de kant van de congregatie van de geloofsleer. Al deze mensen hebben kritische geluiden laten horen ten aanzien van de heersende opvattingen in de moraaltheologie, of zij vertegenwoordigen de bevrijdingstheologie, de democratisering in de kerk en ook wel experimenten in socialis-

tische richting. We hebben hier te maken met een bewuste reactionaire strategie van de curie, zoal niet gesteund dan toch in ieder geval niet tegengehouden door de paus.
Zeker na het proces-Schillebeeckx zijn een aantal zaken duidelijk geworden over de conservatieve lobby in de kerk. De mensen die achter de theologenprocessen zitten zijn in eerste instantie Trujillo, aartsbisschop van Medellin (Colombia), Ratzinger, aartsbisschop van München, en Galot, jezuiet en theoloog te Rome.
Trujulli is zonder meer de kampioen in het bestrijden van bevrijdingstheologen. Uitgerekend deze man is onlangs consultor geworden van de congregatie van de geloofsleer op het gebied bevrijdingstheologie. Ratzinger is zeer behoudend qua theologische opvatting. Gijsen stuurde de studenten, die niet van zijn eigen rolduc afkomstig waren, naar hem voor bijscholing voor hij ze als priester wenste te accepteren. Ratzinger hoort ook thuis in de hoek van Adveniat, een rechtse 'hulp'organisatie in de Duitse kerk die via de jezuiet Vekemans banden heeft met de Latijnsamerikaanse reactie, met als geïnteresseerde toeschouwers de CDU-CSU.
Trujillo en Ratzinger hebben laatstelijk een interessant pleitbezorger gevonden: op een audiëntie bij de paus heeft een zekere Franz-Josef Strauss zich onlangs beklaagd over het gevaar van, zoals hij het noemt, de Latijnsamerikaanse 'revolutietheologie'. Het Duitse episcopaat en de CDU-CSU beschouwen elkaar als onafscheidelijke bondgenoten. Het Westduitse kapitalisme speelt samen met het Amerikaanse dan ook een centrale rol in de handhaving van de fascistische regimes in Latijns-Amerika. Daarom worden vanuit Duitsland al die bisschoppen gesteund, die zich verzetten tegen de bevrijdingstheologie en goede vriendjes zijn met generaals, kolonels of andere juntafiguren. Galot tenslotte is naar alle waarschijnlijkheid de architect van de hele heksenjacht. Al tien jaar lang fulmineert hij in colleges (hij geeft

les aan de pauselijke jezuietenuniversiteit te Rome) tegen diverse theologen. Daarbij wordt dit drietal heren gesteund door conservatieve groepen in Nederland, met name rond het blad Confrontatie
Deze groepen, en vooral het zgn. Michaellegioen, zullen wel de enigen zijn die de handen op elkaar kunnen brengen voor de resultaten van de bisschoppensynode.

Verzwakt machtsapparaat

Lijkt op het eerste gezicht de strategie die de kerkelijke reactie volgt, slim en onstuitbaar, het tegendeel is het geval. Bij de poging om de lastige Nederlandse kerk en de progressieve ontwikkelingen internationaal weer in het gareel te krijgen beschikt de curie slechts over bureaucratische middelen, terwijl hun achterban dan misschien wel prominent, maar zeker niet talrijk is.
De kerk, het geloof en de theologie die in ere hersteld moeten worden, passen bij feodale verhoudingen. Helaas voor hen leven we in de 20ste eeuw en tot grote verrassing en ontsteltenis van de curie wordt er massaal geprotesteerd en mondiaal gereageerd. De laatste tijd is dan ook gebleken dat het machtsapparaat zeer slecht bestand is tegen massaal protest. Het bestaan van protest alleen al is onverenigbaar met een door mandarijnen bestuurd absoluut regime.
Het Tweede Vaticaans Concilie heeft er voor gezorgd dat de katholieke kerk zich realiseerde dat de Franse revolutie had plaatsgevonden, zij het dat die al bijna twee eeuwen oud is en zodoende werd de leek mondig. Dit is vooral terug te vinden in de constitutie 'Lumen gentium'; de kerkvisie die achter de synode zit lijkt deze constitutie volledig te negeren, hoewel ze wel in de besluiten genoemd wordt. De burgerlijke aanpassing is echter nog niet doorgedrongen in de structuur van de kerk. Daardoor weet deze eigenlijk geen raad met mondige leken, laat staan dat men juist weet te reageren wanneer het gaat om veel verdergaande socialistische experimenten. De massaal protesterende leken vormen een gevaar voor Rome, omdat zij op de onderste sport van de hiërarchische ladder staan en feitelijk buiten bureaucratische sancties vallen.

We mogen dus verwachten dat de besluiten van de synode het tij in Nederland niet zullen keren. Wel is het mogelijk dat veel mensen moeilijkheden zullen ondervinden in hun beroep, zoals pastoraal werkers, gehuwde priesters, theologen en ook de benoemingen van godsdienstleraren, hoogleraren, medewerkers lopen het gevaar onder strikte kerkelijke controle te komen. Het instituut kerk zal hierdoor weinig inspirerends opleveren voor gelovigen die zich maatschappelijk engageren. Dit betekent echter niet, dat mensen, die zch door hun geloof laten inspireren, tot duidelijke stellingnames, b.v. tegen bewapening en voor democratisering, daarmee gaan ophouden. Integendeel, steeds meer mensen beginnen genoeg te krijgen van de Romeinse bevoogding. In feite is er de laatste maanden een enorm bewustwordingsproces op gang gekomen onder leken, priesters en theologen. Er zijn zelfs aanzetten tot vakorganisatie en ook de praktische solidariteit met mensen die in de knel dreigen te komen wat betreft hun baan in het onderwijs of de kerk wordt georganiseerd.
Het gezag van de curie wordt steeds kleiner en steeds meer mensen pikken de veroordelingen, kerkelijke beroepsverboden en de vestikkende moraal t.a.v. seksualiteit en de discriminatie van de vrouw niet meer. De tijden van 'Roma locuta, causa finita' (Rome heeft gesproken en daarmee is de kous af) zijn voorbij.
Niettemin blijft het zaak de restauratieve koers van de curie en haar achterban alert te volgen en solidair te zijn met al die kritische gelovigen die effectief deze koers bestrijden.

Ed Biermans

Binnen de Nederlandse arbeidersklasse voltrekken zich ingrijpende verschuivingen. Naast getalsmatige veranderingen binnen en tussen de beroepssectoren tekenen zich kwalitatieve veranderingen af in het arbeidsproces: nieuwe vormen van arbeidsdeling, veranderend kwalificatieniveau van de werknemers.
Dit proces voltrekt zich onder verhoudingen van het monopolie-kapitalisme en sinds 1974 in een situatie van economische crisis. Het eigenbelang van de industriegiganten en in navolging daarvan het regeringsbeleid, verscherpt de crisis en veroorzaakt hevige schokken. In de meeste gevallen worden de gevolgen hiervan afgewenteld op de arbeidersklasse, zoals blijkt uit het grote tekort aan arbeidsplaatsen, de alsmaar groeiende aantallen zieken en arbeidsongeschikten en de aantasting van levenspeil en voorzieningenpeil.
De zich wijzigende verhoudingen maken nieuwe vormen van strijd en nieuwe samenwerkingsverbanden nodig om weerstand te bieden tegen de monopolistische krachten.

De veranderende samenstelling van de arbeidersklasse

Over de afgelopen 15 jaar bezien ligt de belangrijkste getalsmatige verschuiving in de afname van de werkgelegenheid in de landbouw, mijnbouw en industrie en in de groei van de dienstensector.

De grootste schokken in de landbouw voor wat betreft het aantal loontrekkenden, speelden zich vooral af vóór 1970. De vernietiging van de werkgelegenheid in de kolenmijnbouw (45.000 arbeidsplaatsen binnen 10 jaar in één provincie) stopte uiteraard bij de sluiting van de laatste mijn. Maar de gevolgen van de mijnsluitingen zijn in Limburg nog in de scherpst mogelijke zin voelbaar, door de volkomen ontwrichte werkgelegenheidsstructuur in de regio.

Uit nevenstaand overzicht blijkt hoe snel de verschuivingen tussen de sectoren zich voltrekken. Alleen in de bouwnijverheid en in de transportsector is het aantal arbeidsplaatsen vrij constant gebleven (behoudens een snelle en hevige inzinking in de bouw rond 1975).

Het aantal arbeidsplaatsen in de Nederlandse industrie daalt sinds 1965 met circa 26.000 per jaar. Anders gezegd: in 15 jaar tijd is een kwart van de industriële werkgelegenheid verloren gegaan. In de textiel-, schoenen- en kledingindustrie verdwenen 140.000 arbeidsplaatsen; vooral door massa-ontslagen en bedrijfssluitingen werd bijna 2/3 van de werkgelegenheid in deze bedrijfstakken weggevaagd.

Staatje 1 Aantal werknemers in de belangrijkste bedrijfssectoren
(in duizendtallen; naar CBS)

	1965	1976	1978
industrie	1237	995	943
bouwnijverheid	400	385	395
transport	271	282	288
handel	487	671	698
overige diensten	580	863	896
overheid	516	650	681
diversen	187	119	119
Totaal werknemers	3.678	3.965	4.020

De werkgelegenheid in de dienstensector is in de jaren zeventig sterk gegroeid. Maar binnen deze sector voltrekken zich, evenals in de industrie, snelle veranderingen, waardoor tal van arbeidsplaatsen op het spel staan. Vooral in het bank- en verzekeringswezen en in de handel en in de communicatiesector wordt een begin gemaakt met nieuwe vormen van automatie (o.a. invoering van de micro-processors), welke een gigantische reorganisatiesgolf met zich mee zullen brengen. In de maatschappelijke dienstverlening tenslotte worden reeds de gevolgen merkbaar van de bezuinigingspolitiek van de regering.
Een afspiegeling van deze verschuivingen vormen ook de ledentallen van de belangrijkste vakverenigingen. De ABVA, de grootste ambtenarenbond, groeide in 1978 met bijna 14.000 leden; de Industriebond FNV verloor in datzelfde jaar 9.500 leden.

Vergroting van de arbeidsproduktiviteit

Het zijn niet meer in de eerste plaats de massa-ontslagen en sluitingen die de werkgelegenheidsstructuur in ons land overhoop halen. In vrijwel alle sectoren is sprake van permanente reorganisaties op grote en op kleine schaal. Arbeidsbesparende investeringen, samengaand met 'afbouw' van meer arbeidsintensieve bedrijfsonderdelen dunnen de rijen der werkers. Een gigantische produktiviteitsstijging is het gevolg, zowel in de bedrijfstakken waar sprake is van een groeiende omzet als in de sectoren waar de grote sluitingen hebben plaatsgevonden. Zo steeg tussen 1975 en 1979 de totale produktie in de chemische industrie met 24% en de produktie per werknemer met 30%; in diezelfde periode ***daalde*** *de produktie in de textiel met 6%, terwijl de produktie per werknemer steeg met niet minder dan 26%!*
Een dergelijke produktiviteitsstijging kon alleen gerealiseerd worden door een sterke uitbreiding van de dienstverlenende sector. Hierbij moet niet alleen gedacht worden aan de ontwikkeling in de financiële, communicatieve en transportsector en aan de verbeterde infrastructuur, maar ook aan dienstverlenende bedrijven die de industriële ondernemers werk uit handen nemen (zoals uitzendbureaus) en daarmee een bres slaan in het vaste personeelsbestand.
Een snelle produktiviteitsstijging in de industrie zou ook niet mogelijk zijn zonder de verbetering van de maatschappelijke dienstverlening, zoals het onderwijs, de gezondsheidszorg en de welzijnssector.
De vergroting van de arbeidsproduktiviteit en daarmee samenhangend de groei van de dienstensector leidt tot een grotere differentiatie binnen de arbeidersklasse. Het onderstaande staatje geeft een indicatie van de mate waarin deze spreiding zich voordoet.

Staatje II beroepsbevolking naar het soort ruimte waarin gewerkt wordt
(naar CBS — 1975)

fabriek/werkplaats	**22%**
buiten	**14%**
kantoor	**26%**
winkel	**9%**
onderwijslokaal	**5%**
verzorgingsruimte	**5%**
voertuig	**4%**
laboratorium/computercentrum	**2%**

Hoofd- en handarbeid

De produktiviteitsstijging komt ook tot uiting in een veranderde inhoud van het werk en daarmee tot functieverschuivingen binnen de afzonderlijke ondernemingen. Met het toenemend investeringsniveau per werknemer ontstaan steeds meer toezichthoudende functies, met name in de sfeer van controle, procesbewaking en voorbereiding. Er is sprake van een afnemend aantal werkers in de produktiehallen en van een toenemend aantal op kantoren, in laboratoria en constructieafdelingen. Tegelijkertijd vindt een snelle groei plaats van het aantal technisch-wetenschappelijk, economisch en commercieel geschoolden.

Hetzelfde staatje als hierboven, maar dan voor een viertal industrietakken, geeft een beeld van de verhouding fabriekspersoneel - overigen.

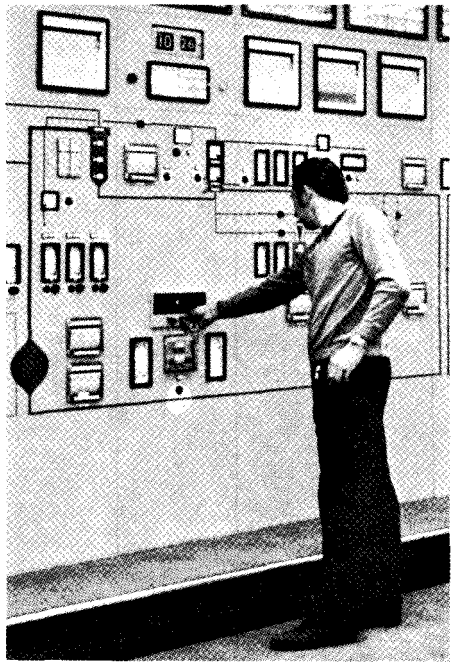
Staatje III

	textiel	metaal	chemie	graf. bedrijf
fabriek/ werkplaats	**76%**	**60%**	**53%**	**49%**
kantoor laboratorium	**18%**	**26%**	**33%**	**40%**

Met de harmonisatie van arbeidsvoorwaarden van arbeiders en beambten in de jaren '60 zijn de belangrijkste positieverschillen tussen fabrieks- en kantoorpersoneel verdwenen. In de meeste gevallen geldt dezelfde CAO en zijn fabrieks- en kantoorwerkers ingedeeld volgens hetzelfde systeem van functieclassificatie.

Voor leidinggevend personeel, middenkader en wetenschappelijk kader ligt de situatie in veel bedrijven anders. In de meest geavanceerde bedrijven, waar een aanzienlijk deel van het personeel tot het technisch-wetenschappelijke kader gerekend kan worden, bestaan vaak nog aparte regelingen van de arbeidsvoorwaarden en vaak hebben daar ook de categorale organisaties voor hoger personeel een belangrijke aanhang. De objectieve situatie van hoger en middenkader wijst echter uit dat zij in een steeds moeilijker positie geraken. Zij hebben te maken met dezelfde aansporingsmethoden om een groter produktieresultaat te behalen als andere werknemers en zij worden met name door reorganisaties in een dubbel moeilijke positie gebracht, omdat zij enerzijds zorg moeten dragen voor een ongestoorde produktie en anderzijds reorganisaties moeten doorvoeren of de gevolgen daarvan opvangen. Een recent onderzoek van de SER toont aan dat 46% van het middenkader in de functie-uitoefening gevolgen heeft ondervonden van technische veranderingen; 45% heeft te maken gehad met

samenvoegingen van afdelingen.
Een deel van het middenkader en het hoger personeel tenslotte worden geconfronteerd met een sterk naar beneden geschroefde inkomenspositie, al dan niet samengaand met blokkering van promotiekansen en vooruitzichten.
Hoewel met name de grote monopolies een beheersmatige dwang proberen uit te oefenen op het hoger personeel, met als doel, om deze vroeger geprivilegeerde groep te scheiden en te onderscheiden van de arbeiders en beambten, maakt de feitelijke positie van de kaders het nodig om tot eenheid te komen met de massa van de werkers.
Maar ook omgekeerd mag men van de bedrijfsbonden van de FNV nieuwe initiatieven verwachten met betrekking tot de kaders. In 1970 en '71 toonde het NVV zich nog optimistisch over de aansluiting van grote groepen kaders in de eigen rijen (in 1971 werden percentages van 25% en meer van het totale ledenaantal genoemd!). Ik kan me echter niet aan de indruk onttrekken dat de nivelleringsacties in de periode '72-'74 geleid hebben tot vergroting van de afstand tussen grote groepen middenkader en een deel van de FNV-bonden.
De kapitalistische sanering van met name de laatste vijf jaar heeft de samenstelling van de arbeidersklasse gewijzigd en daarmee de krachtsverhoudingen tegenover de monopolistische ondernemingen. Met het wegsnijden van bedrijven of bedrijfstakken, waar voorheen een belangrijke macht van arbeiderszijde was samengebald en met het uitdunnen van de rijen door de onafgebroken uitstoot van arbeid wordt de ervaring en de strijdvaardigheid gemist van vele activisten en vakbondskaderleden binnen de bedrijven.
Maar de gigantische investeringen per werknemer, de tot het uiterste opgevoerde arbeidsproduktiviteit, het toegenomen kwalificatieniveau van de werkers en met dit alles samenhangend de enorme kwetsbaarheid van de ondernemers vormen een versterkte basis voor machtsvorming binnen de bedrijven. Dit geldt niet alleen voor sectoren die tot nu toe buiten schot zijn gebleven bij reorganisaties, maar juist in sterke mate voor bedrijven en afdelingen, waar het mes van de sanering dicht langs gegaan is.
Tenslotte moet geconstateerd worden dat het monopoliekapitaal niet kieskeurig is bij het aanpakken van groepen werknemers. Beambten, hoger personeel, de verzorgende sector, ambtenaren: allen moeten het ontgelden in de plannen om vrij baan te maken voor de winstmaximalisatie. Dit kan het uitgangspunt zijn voor een groeiende eenheid in bedrijven en bedrijfstakken.

Ambtenaren

Het aantal ambtenaren, werkers in dienst van de overheid, is van 1965 tot 1978 gegroeid van 516.000 tot 681.000. Samen met het semi-overheidspersoneel zijn zij grotendeels werkzaam in de maatschappelijke dienstverlening: gezondheidszorg, cultuur, onderwijs, welzijn, openbaar vervoer, huisvesting, gemeentelijke diensten, enzovoort. Tezamen meer dan een miljoen werknemers, wier inkomen direct gefinancierd wordt uit de collectieve middelen.
Het is met name deze groep, die in Bestek '81 aangewezen wordt om de bezuinigingen van 10 miljard op te brengen, of anders gezegd: om de winsten van het particuliere kapitaal te doen vergroten, zodat van die zijde zogenaamd nieuwe arbeidsplaatsen gecreëerd zouden kunnen worden. Dit heeft (voorzover de regering er in slaagt haar plannen te laten uitvoeren) vooral twee gevolgen. In de eerste plaats een aanslag op de inkomenspositie van ambtenaren en trendvolgers, nu eens door halfjaarlijkse kortingen, dan weer door maatregelen om de overwerkvergoedingen te verlagen. In de tweede plaats door afbraak van het voorzieningenstelsel. De bezuinigingen in het onderwijs, de medische en verzorgende sector vormen een aanslag op de kwaliteit

van het bestaan van de gehele bevolking behalve de allerrijksten.
Een belangrijk deel van de voorzieningen en sociale verworvenheden in ons land zijn door strijd tot stand gekomen, veelal in nauwe samenwerking tussen de bevolkingsgroep die er gebruik van maakt en de werkers. In veel gevallen waarin de ambtenaren hun rechtspositie verdedigen is er dan ook meer aan de hand dan alleen het eigen salaris, pensioen of werksituatie. De bereidheid om voor kwaliteitsverbetering van de maatschappelijke dienstverlening bp te treden is heel groot onder het overheidspersoneel. Bijvoorbeeld in het onderwijs en de psychiatrie is een langdurige strijd gaande, waarbij het personeel opkomt voor betere methoden, werkwijze en programma's. Voorbeelden uit de praktijk laten zien dat kwaliteitsverbetering van het werk heel goed kan samengaan met positiebescherming van de werknemers. Met de strijd voor loonsverbetering en voor betere werkomstandigheden van de buschauffeur is het openbaar vervoer in ons land gediend. En omgekeerd met het afknijpen van de begrotingen voor stadsvervoer en streekvervoer is aantasting van het voorzieningenpeil, èn taakverzwaring voor de chauffeur èn verminderde werkgelegenheid aan de orde.
De bezuinigingen hebben meestal een landelijk karakter. Maar de gevolgen werken door naar de afzonderlijke overheidsbedrijven en afdelingen. De overheid schuwt de methoden van de grote ondernemers niet als het erom gaat het werk te intensiveren en een steeds hoger arbeidsresultaat aan de werkers te ontlokken.
Meer dan ooit blijkt het voor de ambtenaren nodig om ook op bedrijfsniveau tot machtsvorming over te gaan en ook op die plaats dwars te liggen tegen de regeringspolitiek en haar uitvloeisels.

Doordat de overheid als werkgever optreedt worden de ambtenaren in feitelijk alle acties geconfronteerd met het ondemocratisch

karakter van de staat. Steeds vaker komen conflicten naar buiten in de zin van democratiseringsacties, strijd voor zeggenschap van personeelsleden in overheidsbedrijf of semi-overheidsbedrijf. De orde van grootte kan hierbij variëren van de hele wetenschappelijk-onderwijswereld tot een afdelingsconflict tussen de lokale leiding en het personeel van bijvoorbeeld een PTT-kantoor.
Ik heb de indruk dat deze strijd voor democratie zich steeds scherper aftekent rond het thema bezuiniging-taakverzwaring-aantasting voorzieningenniveau. Waarbij uiteraard ook de grove aantasting van de inkomenspositie van alle ambtenaren de verhoudingen verscherpt.
Hier ligt m.i. een aangrijpingspunt voor brede samenwerking. Een nadrukkelijker verbinding tussen de belangen van het overheidspersoneel en de belangen van de gehele bevolking met betrekking tot de voorzieningen én een versterkte strijd tegen het ondemocratisch functioneren van de staat kunnen het vakbondswerk aan kwaliteit doen winnen. Dit zou het front tegen de regeringspolitiek sterker en nog breder kunnen maken.

Vrouwen

Hoewel het voorgaande betrekking heeft op de hele arbeidersklasse — en dus niet alleen op mannen — is het nodig om afzonderlijk aandacht aan de positie van vrouwen op het werk en in de vakbeweging te besteden.
In 1971 bedroeg het aantal in loondienst werkende vrouwen 1.092.000; in 1978 1.355.000. Het aantal vrouwelijke part-timers (dat wil zeggen met een werkweek korter dan 25 uur) steeg in dat tijdvak van 227.000 naar 433.000. In de jaren zeventig nam de werkloosheid onder vrouwen zeer sterk toe, zowel uitgaande van de officiële cijfers als van schattingen naar verborgen werkloosheid. Er is dus sprake van een snel groeiend aantal vrouwen dat buitenshuis en betaald wil werken.

Tegelijkertijd is de arbeidssituatie van veel vrouwen niet rooskleurig: vrouwen doen in het algemeen genomen het minst aantrekkelijke werk, zitten in de laagste loongroepen, worden vaker met willekeur behandeld en krijgen zelfs voor gelijkwaardig werk nog altijd minder betaald — ook al is er intussen een wet gekomen die dat laatste verbiedt.
De meeste vrouwen die een baan hebben ervaren de druk van de dubbele belasting, omdat zij naast hun loonarbeid veel meer dan mannen opdraaien voor de huishoudelijke en verzorgende arbeid.
De mogelijkheid om buitenshuis te kunnen werken, studeren e.d. worden mede bepaald door het voorzieningenpeil. Afbraak van het bejaardenwerk, de gezondheidszorg, opvangcentra voor kinderen belemmert de deelname aan het openbare leven en drijft werkende vrouwen terug naar keuken en gezin.
Het groeiend aantal vrouwen met een baan, de problemen op het werk, en de aantrekkingskracht van vrouwengroepen en -organisaties brengt een snelle groei van het aantal vrouwelijke leden in de vakverenigingen met zich mee. Tussen 1973 en 1979 groeide het aantal vrouwelijke leden in NVV-verband met 41.000. Over alle FNV-bonden gerekend is 11% à 12% van de leden vrouw; in de ABVA en de Dienstenbonden is het circa 25%; in de ABOP 45%.
De groei van het aantal vrouwen in de vakbeweging heeft niet alleen een getalsmatige betekenis. Vrouwengroepen zoals in de ABOP, de ABVA en de Dienstenbonden brengen eisen en voorstellen in die nieuw zijn in de vakbeweging en waarin de band met de gehele vrouwenbevrijdingsbeweging tot uitdrukking komt. Voor veel vrouwen is het een punt van kritiek dat de vakbonden alleen maar de arbeidssituatie als activiteitenterrein zien en dat zij te weinig oog hebben voor de totale levenssituatie. Ik ben het met die kritiek eens en ik geloof dat hier veel meer aan gedaan zou kunnen worden, niet alleen door vrouwen maar ook door mannen.

Werklozen en arbeidsongeschikten

De alsmaar groeiende cijfers van ziekte, arbeidsongeschiktheid en werkloosheid zijn een uitdrukking van de kapitalistische crisis in zijn meest onmenselijke vorm. Enerzijds werkt het werkende deel van de bevolking zich letterlijk en figuurlijk kapot, anderzijds wordt een steeds grotere groep uit het arbeidsproces gestoten, hetzij doordat zij overbodig geacht worden, hetzij doordat zij niet langer kunnen voldoen aan de scherpe criteria der arbeidsgeschiktheid.

De hoge eisen die aan de arbeidskracht worden gesteld verhogen de kans op versnelde slijtage van de werkenden en belemmeren tegelijkertijd de terugkeer in het arbeidsproces van vooral langdurig werklozen en arbeidsongeschikten.
In die zin is er zeker verband tussen het alsmaar stijgende percentage arbeidsongeschikten en de slechte werkgelegenheidssituatie.

De werkloosheidscijfers dalen niet ondanks herhaaldelijke beloften van de regering. De officiële cijfers stijgen ook niet explosief meer, maar de schattingen van de aantallen verborgen werklozen worden wél steeds hoger — het CBS noemde in 1978 bijvoorbeeld een getal van 139.000 voor werkzoekenden die niet bij een arbeidsbureau staan ingeschreven.
Wie nu werkt kan straks arbeidsongeschikt zijn of werkloos. Hierin ligt in feite de basis voor eensgezind optreden van werkenden en sociaal-gesteunden. Het is van onnoemelijk groot belang om splitsing van de arbeidersklasse en onderlinge concurrentie op dit punt te voorkomen. De demagogie van rechts, waarin uitkeringsgerechtigden voor profiteurs worden uitgemaakt, vooral met het doel om korte metten te maken met hun uitkeringen en alle overige rechten, moet en kan worden beantwoord met solidariteit en strijd van werkenden en niet-werkenden.

Dit kan verwoord worden in gezamenlijke actie- en eisenprogramma's waarin bijvoorbeeld het stellen van looneisen naast verdediging van de uitkeringen wordt gesteld en verbetering van de arbeidsomstandigheden naast het recht op arbeid voor gedeeltelijk gehandicapten.
Daarnaast is organisatie en machtsvorming door werklozen en arbeidsongeschikten zelf nodig. Het feit dat hun belangen veelal op een andere plaats moeten worden behartigd dan die van de werkers; het feit dat er reeds verschillende vormen van organisaties bestaan; het feit dat werkloos zijn en arbeidsongeschikt een tijdelijk iets kan zijn maakt een bijzondere vorm van organisatie nodig.
Naar mijn mening heeft ook de FNV een taak bij het verenigen van uitkeringsgerechtigden. Dit maakt ook binnen de vakbonden een meer directe en collectieve belangenbehartiging voor deze groep mogelijk, in de eerste plaats door WAO-ers en werklozen zelf, en in samenwerking met al bestaande organisaties en groepen.
Deelname van vakbondszijde aan bestuurswerk van bedrijfsverenigingen, commissies e.d. kan op deze manier effectiever gemaakt worden doordat er meer dan nu een georganiseerde en in de praktijk geschoolde achterban is. De kennis en verenigings-ervaring die onder WAO-ers volop aanwezig is zou benut kunnen worden, vooral van de groep die zelf in de voorste gelederen van het bedrijvenwerk heeft meegedraaid. En tenslotte zouden de ervaringen van degenen die uit het arbeidsproces gestoten zijn kunnen doorklinken in de strijd voor behoud van werkgelegenheid en voor verbetering van de arbeidsomstandigheden.

Eenheid

Na de snelle industrialisatie van de vijftiger en de zestiger jaren, waarin het aantal industriearbeiders groeide en de werkgelegenheid in de landbouw terugliep, is er nu spra-

ke van een dalend aantal werkers in de industrie. Tegelijkertijd groeit het aantal beambten, technisch-wetenschappelijke kaders, werkers in de zakelijke en maatschappelijke dienstverlening — waarbij ook deze groepen in toenemende mate getroffen worden door kapitalistische rationalisaties en bezuinigingen op de overheidsuitgaven.

Met de toenemende differentiatie binnen de arbeidersklasse is er ook sprake van een grotere verscheidenheid in actie en eisenprogramma's. Dit maakt het vraagstuk van de eenheid binnen de arbeidersbeweging tot een zeer fundamenteel punt en daarmee de mogelijkheden voor machtsvorming tegenover de ondernemers. Met name de grote, multinationale ondernemingen — hoewel zij blijk geven van verdeeldheid en onderlinge belangentegenstellingen — koersen op aantasting van het levenspeil, het voorzieningenpeil en de sociale zekerheid over een reeks van jaren en tonen geen enkele terughoudendheid bij het toepassen van ondemocratische praktijken van velerlei aard. Bestek '81 en het gehele regeringsbeleid is een ondersteuning van deze gedragslijn.
De schade die deze politiek aanricht is merkbaar in havens, industrieën, kantoren, scholen, ziekenhuizen en evenzeer in niet-arbeidssituaties — dit vormt de basis voor de grootst mogelijke eenheid van werkenden in alle sectoren en degenen die buiten het arbeidsproces staan.
Maar de wijze van strijd voeren, de gestelde eisen en de prioriteiten daarbij kunnen best verschillen; en ook kunnen situaties soms meerdere alternatieven mogelijk maken waaruit niet een, twee, drie gekozen kan worden. Daarom is een levendige discussie in bedrijven en in de hele arbeidersbeweging onmisbaar, net zo onmisbaar als het trekken van conclusies en het overgaan tot actie. Dit stelt hoge eisen aan de democratie in de vakbeweging en maakt intensivering van het vakbondswerk op het niveau van leden en kaderleden nodig: in de bedrijven, plaatselijke afdelingen, vrouwengroepen, onder sociaal gesteunden, enz.

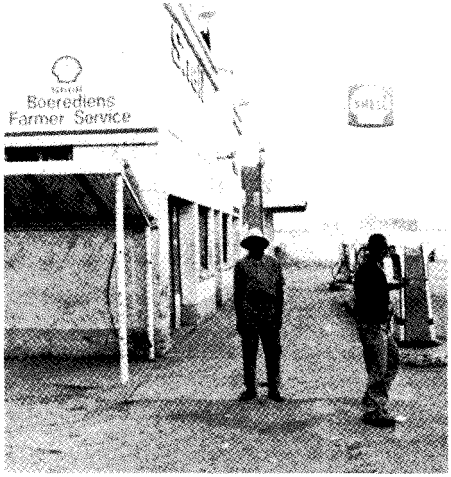
Juist nu de ondernemers de arbeidersbeweging in een dwangpositie proberen te brengen, wrikkend aan de eenheid en de onderlinge solidariteit, is het nodig dat alle kracht die gelegen is in de vakbondsbasis wordt gemobiliseerd.
De situatie in de bedrijven vraagt om een antwoord. De steeds maar doorgaande opeenhoping van macht en rijkdom door de havenbaronnen, de bouwgiganten, het industrie- en bankkapitaal, de handelsbedrijven en uitgeversmaatschappijen en daartegenover de loonmatiging, waarvoor niets terugkomt dat ook maar lijkt op behoud van arbeidsplaatsen, maakt de stemming geladen. De ondernemers zijn kwetsbaar met hun opeengehoopte kapitaalgoederen en buiten de directe sfeer van machines en transportmiddelen krijgen zij een steeds groter wordende groep tegenover zich, waarvan zij vroeger zelfs steun konden verwachten ingeval van conflict.
Dat geldt in het bijzonder voor gehele sectoren, hele groepen van de bevolking die nog niet zo lang geleden stilzwijgend zo'n beetje tot het niemandsland werd gerekend en waar het nu gonst van beweging.

Juist het verbreden van het strijdterrein, doordat steeds nieuwe groepen ervaren dat hun belangen tegengesteld zijn aan die van het monopolitiekapitaal, biedt de arbeidersbeweging perspectief.

Kees Korevaar

NIEUWE MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER
Ed Biermans, student geschiedenis;
Kees Korevaar, medewerker FNV, lid van het districtsbestuur van de CPN in de IJsselstreek.

Het Nederlandse beleid van ontwikkelingssamenwerking en de beschouwingen daarover 1) laten meestal één ding buiten beschouwing. Met name de neo-koloniale afhankelijkheid van de ontwikkelingslanden is een element dat in het beleid en in de debatten daarover nauwelijks een rol speelt. En dat terwijl juist deze afhankelijkheid, die een gemeenschappelijk kenmerk is voor bijna alle ontwikkelingslanden, de achtergrond vormt voor belangrijke stukken strijd die in een aantal ontwikkelingslanden plaats vonden en vinden, voor het gezamenlijk optreden van deze landen in internationale fora en voor hun pleidooien voor een 'Nieuwe Internationale Economische Orde'.

De betrekkingen met de Derde Wereld

Deze neo-koloniale afhankelijkheid is iets heel anders dan het neutrale begrip 'economische interdependentie', waarover de Westerse mogendheden en de Nederlandse minister voor Ontwikkelingssamenwerking, De Koning, steeds spreken. Het drukt

namelijk uit dat de economische betrekkingen tussen de Westerse, geïndustrialiseerde landen en de ontwikkelingslanden niet bestaan op basis van gelijkwaardigheid, maar op basis van enorme ongelijkheid. Het drukt ook uit dat de meeste ontwikkelingslanden, wat betreft hun economische ontwikkeling, in de klem zitten van de multinationals en de hen ondersteunende Westerse mogendheden.
Juist om te proberen een zekere mate van gelijkwaardigheid te bereiken treden de ontwikkelingslanden, in de 'Beweging van niet-gebonden landen' en de 'Groep van '77', ondanks al hun verschillen, gezamenlijk op. En uiteraard proberen de Westerse mogendheden dit front te breken en hun eigen tegenstellingen over de hoofden van de ontwikkelingslanden uit te vechten. Dat gebeurt onder andere door te proberen verschillen te scheppen in de groep van ontwikkelingslanden. De bekende 'verdeel-en-heers' politiek, die al zo oud is als het kolonialisme zelf.

Nu zal niemand ontkennen dat er tussen de ontwikkelingslanden tal van verschillen — economische, politieke, demografische, enz. — bestaan. Maar om te begrijpen wat zich in de komende decennia in de relaties tussen ontwikkelingslanden en 'rijke' landen zal voordoen is het minstens net zo belangrijk om te beseffen dat de ontwikkelingslanden bijna alle economisch afhankelijk zijn van buitenlandse kapitaalmachten en dat een groot deel van hun inkomsten wegstroomt naar deze kapitaalmachten. En dat speelt zich af tegen de achtergrond van een, als gevolg van het kolonialisme, in de ontwikkelingslanden ontstane gedesintegreerde economie met een eenzijdig op de export gerichte produktiestructuur. Vaak is zo'n ontwikkelingsland dan ook afhankelijk van de export van één of twee produkten.

Het is echter niet zo dat de toestand in wat men de Derde Wereld noemt statisch is. Landen als Vietnam, Angola, Mozambique, Guinée-Bissau en Nicaragua hebben in de afgelopen jaren hun onafhankelijkheid bevochten en proberen nu een weg van socialistische ontwikkeling te volgen. Zimbabwe voegde zich kort geleden bij deze landen. In tal van andere ontwikkelingslanden laat de bevolking steeds meer haar stem horen en verzet ze zich tegen imperialistische overheersing.
Uiteraard zien de imperialistische, Westerse mogendheden deze ontwikkelingen met lede ogen aan. De agressieve politiek van Carter ten aanzien van de ontwikkelingen in het Midden-Oosten, de voortdurende dreigementen aan het adres van Cuba en het imperialistische optreden in Zuidelijk Afrika zijn hier evenzovele voorbeelden van. De ontwikkelingslanden zijn hier duidelijk niet mee gediend en spreken zich dan ook herhaaldelijk uit voor voortzetting van de ontspanning. Hierdoor zouden ze ook hun eigen bewapeningslasten kunnen drukken.

In het communiqué van de CPN en de CP van Cuba van 21 januari 1980 wordt de solidariteit met de strijd van de nationale bevrijdingsbewegingen en met de strijd van de volkeren tegen kolonialisme en neo-koloniale onderdrukking en tegen iedere vorm van rassendiscriminatie duidelijk onderstreept. Het komende 'ontwikkelingsdecennium', om een term van De Koning te gebruiken, zal vele vormen van deze strijd te zien geven.

Nieuwe Internationale Economische Orde

In het communiqué van de CPN/CPC wordt ook de nadruk gelegd op de noodzaak op te treden voor de tot stand koming van een ontwikkelingsprogramma dat alle onderontwikkelde landen omvat. Dit is wat men ook wel aanduidt met de noodzaak van de tot stand koming van een 'Nieuwe Internationale Economische Orde'(NIEO). Deze term wordt op de meest verschillende manieren geïnterpreteerd. Zo komen de Westerse landen meestal niet verder dan het uitspreken van de wens van 'ingrijpende hervormingen van het internationale economische stelsel' (formulering uit het kort geleden verschenen rapport van de zogenaamde Commissie Brandt, in 1977 ingesteld door de Wereldbank).
Een van de aanvullingen van de NIEO die de ontwikkelingslanden de laatste jaren steeds naar voren brengen is dat ze meer zeggenschap willen hebben over kapitaalhulp en investeringsstromen. Hetzij in de vorm van nieuwe fondsen, hetzij in de vorm van meer invloed op bijvoorbeeld Bretton Woodsinstellingen als IMF en Wereldbank. Men stelt dat op dit moment de kapitalistische industrielanden eenzijdig beschikken over de besteding van ontwikkelingshulpgelden en daarmee hun economische wil opleggen aan de Derde Wereld, overeenkomstig de belangen van de multinationals.
Op de kort geleden, zonder enig resultaat beëindigde, UNIDO-3 conferentie eisten de ontwikkelingslanden de oprichting van twee fondsen,d ie voornamelijk onder hun beheer zouden moeten komen te staan: één

fonds ter kanalisering van kapitaaloverschotten van andere ontwikkelingslanden (met name de OPEC-landen) en één fonds van $300 miljard, waaruit de komende tien jaar de industrialisatie van ontwikkelingslanden gefinancierd zou moeten worden. Beide voorstellen werden door de 'rijke' landen van de tafel geveegd.
Zelfs de CDA-er Aarts merkte tijdens de bespreking van de Nota van De Koning in de vaste kamercommissie voor ontwikkelingssamenwerking op dat '... het de rijke geïndustrialiseerde Westerse wereld aan de politieke wil ontbreekt om wezenlijke stappen te zetten die haar suprematie in de wereld... zouden bedreigen'. De Koning beaamde dit.

De besprekingen over de NIEO zijn nog niet ver gevorderd. Wel zijn de beginselen ervoor vastgesteld. Deze zijn: souvereine gelijkheid van staten; gemeenschappelijk belang bij samenwerking tussen landen (ongeacht hun sociaal-economisch systeem); volledige en effectieve participatie van alle landen bij het oplossen van de economische problemen in de wereld; een juiste en rechtvaardige verhouding tussen prijzen van grondstoffen en die van verwerkte produkten.

In concreto heeft zich dat tot nu toe geuit in eisen van ontwikkelingslanden als: afschaffen van protectionisme; een algemeen preferentieel stelsel voor produkten uit ontwikkelingslanden; grondstoffenovereenkomsten en oprichting van een Gemeenschappelijk Grondstoffen Fonds; verhoging van het bedrag voor ontwikkelingshulp; indexering van prijzen van grondstoffen aan die van eindprodukten.
In het genoemde communiqué van de CPN en de CPC wordt ook de noodzaak van *overleg over investeringen in de ontwikkelingslanden* genoemd. Dit punt is één van de meest omstreden zaken in de internationale discussie, omdat de multinationals geen invloed op hun investeringsbeleid willen toetaan. De slepende discussies over een 'Internationale Gedragscode voor Multinationals' worden steeds weer door de grote, internationale concerns gebokkeerd. Deze concerns willen geen bindende maar een vrijwillige gedragscode. Ze wensen geen inspraak van de vakbonden bij de controle op de code, enz. Wat ze uiteraard wel goed willen regelen is de rechtszekerheid van hun investeringen in ontwikkelingslanden. Het ontzag voor de multinationals en hun rol in de Derde Wereld klinkt overal in de Nota van De Koning door. Zonder de multinationals lijkt er niets mogelijk te zijn. Zelfs ging De Koning tijdens de bespreking van zijn Nota zover erop te wijzen dat China, Mozambique, Vietnam en Cuba bewijzen dat een beleid zonder multinationals eigenlijk niet mogelijk is.

De Koning komt, wat betreft de controle op multinationals, in zijn beleid dan ook niet verder dan te beloven '... kaders te scheppen waarbinnen ontwikkelingslanden op voet van gelijkwaardigheid kunnen onderhandelen met multinationals en met een voldoende zelfstandigheid kunnen beslissen over de investeringen die ze wel en die ze niet willen aanvaarden'. Concrete maatregelen om de multinationals aan te pakken ontbreken.

Ook Pronk kwam tijdens de bespreking van de Nota De Koning in de vaste kamercommissie tot de slotsom dat de Nota tal van voordelen voor multinationals noemde, maar dat er tegelijkertijd niets in stond over meer zeggenschap voor de ontwikkelingslanden op bijvoorbeeld multilaterale hulp, besteed via organen als IMF en Wereldbank. Tegelijkertijd levere hij — terecht — scherpe kritiek op de onmogelijke voorwaarden die het IMF oplegt bij het verstrekken van credieten. Recentelijk is dat weer gebeurd met Tanzania en Jamaica. Het is dan ook niet voor niets dat de ontwikkelingslanden meer invloed wensen op deze organen of anders eigen fondsen prefereren.

Geen tegenstelling 'rijke-arme' landen

In het gezamenlijke communiqué van de CPN/CPC werd door de CPN de noodzaak tot eenheid en strijdbare solidariteit van de arbeidersklasse van de ontwikkelde, kapitalistische landen met de werkende mensen in de zgn. Derde Wereld als een dwingende voorwaarde voor de overwinning op de gemeenschappelijke vijand van de volkeren onderstreept.
Tijdens de besprekingen met de Cubaanse kameraden lichtte Henk Hoekstra deze stellingname toe. Hij stelde in de gesprekken: 'De samenbundeling vormt een enorme revolutionaire kracht. Er kan en mag geen gescheiden optreden zijn en zij is ook van grote betekenis voor de strijd in de kapitalistische landen zelf. Temeer omdat rechtse leiders van de sociaal-democratie maar al te vaak pogen belangen tegenover elkaar te plaatsen en daarmee ook proberen ontwikkelingshulp in discrediet te brengen (...) Van die kant wordt beweerd dat de arbeiders in de kapitalistische landen loon en werkgelegenheid zouden moeten inleveren, opdat de mensen in de Derde Wereld het dan beter zouden krijgen. Maar dat is een tegenover elkaar stellen van belangen, die in wezen parallel lopen...'. 2)
Er zijn een aantal eisen die zowel door de arbeidersbeweging hier als door de progressieve krachten in de Derde Wereld gesteld worden. Deze betreffen voornamelijk de controle op de multinationals. Zowel de arbeiders hier als de bevolking in de ontwikkelingslanden hebben bijvoorbeeld baat bij een *bindende* gedragscode voor multinationals. Ook willen beide meer informatie over het doen en laten van multinationals teneinde hun onderhandelingspositie te verbeteren.
Door de grote concerns wordt de controle door de arbeidersvertegenwoordigers uit alle bedrijven van de transnationale onderneming vierkant afgewezen. De Nederlandse regering stemt met deze stellingname in en bij de internationale onderhandelingen worden de vakbonden bijvoorbeeld dan ook nauwelijks ingeschakeld. In een artikel over deze kwestie in 'De Onderneming' (8-2-1980), het blad van het VNO, staat een treffende illustratie van wat Henk Hoekstra bedoelt met het 'tegenover elkaar stellen van belangen'. We lezen er naar aanleiding van de stellingname van de ondernemers dat de bonden geen invloed mogen hebben op het wereldwijde functioneren van de multinationals: 'Bijeenkomsten met internationale bonden hoeven niet in het belang te zijn van de ontwikkelingslanden. De geïndustrialiseerde landen hebben immers de sterkste bonden en die zijn niet voor export van werkgelegenheid'. Een sterker staaltje van hypocrisie is nauwelijks denkbaar. Degenen die de belangen van de mensen overal in de wereld aan hun laars lappen en de uitbuiting overal ten top voeren, schuiven de arbeiders in de Westerse landen de schuld van deze politiek in de schoenen.

Natuurlijk schept de herstructurering van bedrijfstakken en het overbrengen ervan naar ontwikkelingslanden enorme proble-

men voor delen van de arbeidersklasse in de Westerse landen. Maar juist doordat de controle van de arbeiders op deze processen nihil is, ontstaan deze problemen.
Zo wordt in het communiqué van de CPN/CPC ook gesproken over de industrialisatie van de ontwikkelingslanden als noodzaak voor het verhogen van de koopkracht daar. Een hogere koopkracht die ook zou leiden tot meer vraag naar Westerse produkten, wat vooral voor een open economie als de Nederlandse belangrijk is. Maar dit is nu net niet de bedoeling van de multinationals. Eén van de voorwaarden die ze aan de ontwikkelingslanden stellen is dat de lonen gedrukt moeten worden en de vakbondsvrijheid beperkt moet blijven. Steun aan de arbeidersbeweging in deze landen is dan ook één van de doeltreffendste wapenen om deze strategie van de multinationals te doorbreken.

Ook Pronk is geleidelijk aan tot het inzicht gekomen dat internationale herstructurering geen zaak is die buiten de arbeiders in de Westerse landen om geregeld kan worden. In de discussie over de Nota De Koning stelt hij dat het internationale structuurbeleid niet van de grond kan komen zonder dat '...de partners in het overleg zich kunnen uitspreken over de economisch-sociale structuur van onze eigen samenleving'. Anders wordt de herstructurering een farce, weet hij uit eigen ervaring te vertellen. De Koning is nog steeds niet tot deze conclusie gekomen, want de Nederlandse arbeidersbeweging komt in zijn Nota niet voor.

Slot

De problemen van de armoede en honger in de wereld en de steeds toenemende welvaartskloof tussen arme en rijke landen zullen de komende decennia steeds meer naar de voorgrond komen. In de huidige, kapitalistische wereldeconomie lijken deze problemen nauwelijks oplosbaar. De overheersende invloed van de multinationals, de neo-koloniale en oorlogszuchtige politiek van de Westerse mogendheden en hun ontoeschietelijkheid in de onderhandelingen met de ontwikkelingslanden scheppen een op het eerste gezicht uitzichtloze situatie.
Maar, zoals gezegd, de toestand in de wereld, en met name in de ontwikkelingslanden, is allesbehalve statisch. Na het bereiken van de politieke onafhankelijkheid proberen steeds meer volkeren in ex-koloniale landen zich ook aan de neo-koloniale omstrengeling te ontworstelen. Ze doen dit in de strijd tegen hun eigen bourgeoisie, die daar veelal is neergepoot of onder invloed staat van de internationale kapitaalmachten. Het uit zich ook in de steeds radikalere opstelling van de regeringen van deze landen in internationale onderhandelingen.
De arbeidersbeweging in de Westerse landen zal bij deze ontwikkelingen en bij de progressieve stromingen in de ontwikkelingslanden aansluiting moeten vinden. Het gezamenlijke communiqué van de CPN/CPC betekent een duidelijke stap in de goede richting, hoewel nog vele problemen opgelost moeten worden.

Pim Juffermans

NOTEN

1. Nota 'Ontwikkelingssamenwerking in wereldeconomisch perspectief'. (Verschenen bij Toelichting op Begroting Buitenlandse Zaken, 1979/1980.) Discussie in de Vaste Kamercommissie voor Ontwikkelingssamenwerking, d.d. 11-2-1980.
2. De Waarheid, 7 februari 1980.

De Rijnmond, totale bevolking ruim één miljoen mensen. De bevolkingsdichtheid is ruim 4,5 maal zo hoog als in geheel Nederland. Het Rijnmondgebied is het industrie-zwaartepunt van Nederland, waarin grote multinationals als o.a. Shell en Unilever zijn gevestigd. De Rijnmond is ook Rotterdam, tweede stad van Nederland, wereldhaven nummer één.
Kortweg, een samenballing van uiterst modern kapitalisme, een opeenhoping ook van de problemen voor de werkende bevolking.

Werken in een smeltkroes

De activiteiten van de CPN in Rotterdam

In de Rijnmond wordt de arbeidersklasse geconfronteerd met een scherpe uitbuiting door het steeds verder opjagen van de arbeidsproduktiviteit in alle sectoren van het bedrijfsleven.
Met name de petrochemische industrie, waar de grote multinationals zich bevinden, wordt de produktiviteit onder ultra-kapitalistische verhoudingen tot ongekende hoogten opgejaagd. Veelal wordt in deze bedrijfstak in volcontinu gewerkt, een maximaal rendement van de produktie-installaties, met alle gevolgen van dien voor de arbeiders die hier werken.
De strijd voor de invoering van de 5-ploegendienst met behoud van loon is niet voor niets hier ontbrand. Dat de multinationals koste wat kost de invoering van die 5-ploegendienst willen tegenhouden en de uitbuiting verder willen opvoeren op kosten van de gezondheid en het welzijn van de werkers, hebben we vorig jaar kunnen zien. Toen heeft de directie van Shell naar gewelddadige middelen gegrepen om de staking te breken. Ook in andere bedrijfstakken, zoals de bouw, de metaalindustrie en de havens, worden de arbeiders geconfronteerd met het opjagen van de arbeidsproduktiviteit, zonder dat daar een verbetering van de CAO's tegenover staat.

Ondanks een permanente stijging van de totale overslag (uitgezonderd olie) in de Rotterdamse haven, is de laatste jaren het aantal arbeidsplaatsen met duizenden teruggelopen. Ook in andere bedrijfstakken wordt door saneringen en automatisering de produktie opgevoerd en verdwijnen er arbeidsplaatsen. In de afgelopen jaren is in de Rijnmond bevestigd dat juist de multinationals wèl varen bij de kapitalistische crisis. Bij vele multinationale bedrijven in de petrochemische industrie en de vervoerssector (haven) heeft een toename van de winsten plaatsgevonden. Alleen de metaalindustrie (scheepsbouw) heeft met problemen te kampen die zich ook elders in Nederland voordoen.
In deze toestand, waarin de ondernemers hun winsten vergroten, wordt de arbeidersbeweging geconfronteerd met een verscherpte uitbuiting door het opjagen van de produktiviteit en het verlies van arbeidsplaatsen.

Woon- en leefmilieu ondergeschikt aan kapitalisme

Ook op andere terreinen in het maatschappelijk leven zijn de ultra-kapitalistische verhoudingen merkbaar. Het hele woon- en

leefmilieu wordt aan het kapitalisme ondergeschikt gemaakt. De Rijnmondbevolking kent al lange tijd een sterke verontreiniging van lucht en water.
De hele infrastructuur is afgestemd op de belangen van ondernemers. Het wegen- en vaarwegennet staan het kapitaal ten dienste voor de snelle aan- en afvoer van de produkten.
De bevolking heeft dagelijks te maken met ellenlange files en een onvoldoende functionerend openbaar vervoer, om van en naar het werk te komen. Kosten noch moeite worden gespaard, ook door de plaatselijke overheid, om de ondernemers gunstig te stemmen alsof het weergoden zijn!

Bij de verpesting van het leefmilieu is de laatste tijd nog een aspect gekomen: de levensgevaarlijke atoombewapening. Zo wordt de Rotterdamse haven gebruikt als doorvoerhaven voor Amerikaanse atoomkoppen, zonder dat de bevolking en de lagere overheid daarvan op de hoogte waren.
Bovendien heeft, al weer enige tijd geleden, de NAVO het onzalige plan gelanceerd om rond de Rijnmond een rakettengordel aan te leggen om de produktiemiddelen van de kapitalisten te beschermen. Aan de veiligheid van de bevolking wordt door de NAVO-generaals uiteraard niet gedacht.

Door de verscherpte uitbuiting is de toename van het aantal arbeidsongeschikten schrikbarend. Volgens de Gemeenschappelijke Medische Dienst waren er eind 1978 in de Rijnmond 40.000 arbeidsongeschikten. In Rotterdam is dit 11% van de bevolking. Per jaar komen er zo'n 3000 bij; 31,8% daar-

van is beneden de 45 jaar. Zie hier de cijfers die laten zien hoe het gesteld is met de arbeidsomstandigheden.
In Rotterdam steekt het werkloosheidscijfer ongunstig af bij de landelijke situatie. Er is een geregistreerd werkloosheidspercentage van 7%. Ook de duur van de werkloosheid is hoger dan landelijk: 50% van de werklozen is langer dan een half jaar zonder werk.

Veranderde samenstelling bevolking

Het aantal inwoners van de stad Rotterdam is de laatste jaren sterk gedaald, van 731.000 in 1960 naar 576.000 in 1980. Vele Rotterdammers, b.v. in 1977 zo'n 10.000, verhuisden naar omliggende Rijnmondgemeenten als Hellevoetsluis, Rozenburg, Spijkenisse, Maassluis, Schiedam, Vlaardingen, Capelle en Krimpen aan de IJssel, Poortugaal en Ridderkerk. Het betreft hier vaak jonge gezinnen, zodat er een duidelijke vergrijzing van de bevolking in de stad Rotterdam optreedt; 19% van de bevolking zijn bejaarden. Daarnaast heeft Rotterdam en met name de oudere stadswijken, te maken met een toenemend aantal buitenlanders, 7,1%, daarnaast nog eens 3,3% Surinamers en Antillianen.
Bovenstaande cijfers geven een indruk van de samenstelling der bevolking in Rotterdam.

In deze toestand, in een smeltkroes van problemen voor de werkende bevolking, werkt de partij, neemt de partij reeksen van initiatieven om de belangen van de werkende bevolking te verdedigen.
Het Rijnmondgebied en met name Rotterdam, is ook van oudsher een gebied met een grote sociaal-democratie. Deze van oudsher grote sociaal-democratie heeft een grote invloed op het politieke bewustzijn en de oordeelsvorming van de arbeidersklasse in de Rijnmond. Bovendien is Rotterdam een betrekkelijk jonge stad, waarheen gedurende vele tientallen jaren de mensen uit met name Brabant, de Zeeuwse en Zuidhollandse eilanden en het platteland in de omgeving van Rotterdam naar toe trokken. Mensen, die dan vaak voor het eerst in hun leven met de strijd van de arbeidersbeweging in aanraking kwamen.
Ook het feit dat voor vele mensen de Rijnmond wel **werk**plaats maar geen **woon**plaats is, beinvloedt de strijd van de arbeidersbeweging. In dit krachtenveld speelt onze partij, als onlosmakelijk onderdeel van die arbeidersbeweging haar inspirerende, initiatiefnemende rol.

De positie van de partij

De partij is in omvang te klein voor een gebied als het Rijnmondgebied, waar op zo'n grote schaal de belangen van de arbeidersklasse botsen met het groot-kapitaal. Maar getoond is ook, dat de paritj in toenemende mate in het centrum van de beweging staat en daarmee een grote verantwoordelijkheid draagt.
Communisten staan op knooppunten in de beweging in het Rijnmondgebied. Dat geldt voor de acties in de haven, bij de sleepbootbemanningen en in de metaalindustrie, maar ook in de talloze bewegingen in het onderwijs, het buurt- en clubhuiswerk, de gezinsverzorging en in vele buurten en wijken. Het laat zien dat de partij, ondanks haar te geringe omvang, in het Rotterdamse district tot grote daden in staat is.
Ook de reactie weet dit. Neem daarbij nog het feit dat de partij in een economisch belangrijk gebied optreedt en het zal duidelijk zijn dat de partij bloot staat aan vele aanvallen op haar positie.
Eensgezind optreden van de communisten in het Rijnmondgebied is dan ook van essentiële betekenis. Waar er verschillende opvattingen zijn, moet daarover de discussie plaatsvinden, maar nooit mag worden toegestaan dat dit leidt tot remmingen en belemmeringen in het optreden en de activiteiten van de partij voor de verdediging

van de belangen van de arbeidersklasse.
De grootste opgave voor de communisten in het Rotterdamse district is de partij te versterken in omvang en in organisatievermogen, in daadkracht.
Op een reeks nieuwe terreinen ontwikkelt de partij activiteiten. Dit leidt er toe dat nieuwe mensen met nieuwe en verschillende achtergronden toetreden tot de partij. Dat maakt veel discussie en een intensief partijleven noodzakelijk.

De coalitiepolitiek in praktijk

Op het 26e partijcongres hebben we besloten tot onze coalitiepolitiek, die steunt op eenheid van actie aan de basis. Juist in het Rijnmondgebied, in het sociaal-democratische bolwerk, zijn door de partij hierin belangrijke stappen gezet en ook ervaringen opgedaan. Het meest sprekende voorbeeld waren de stakingen bij de sleepboten en in de havens, maar ook op vele andere terreinen is coalitievorming en actie tot stand gekomen.
De massabewegingen hadden als kenmerk een grote diepgang en de arbeiders toonden een groot klassebewustzijn. Er vindt een heroriëntatie plaats van de bevolking in het Rijnmondgebied voor een andere politieke koers.
Dat is het resultaat van de coalitiepolitiek van onze partij. Op vele terreinen is dat merkbaar en niet in de laatste plaats in de Rotterdamse PvdA. Steeds vaker komen over de grote vraagstukken waarvoor de werkende bevolking zich geplaatst ziet, in de PvdA grote tegenstellingen aan het licht. Op het gebied van het vredesvraagstuk m.b.t. de rakettengordel en de doorvoer van Amerikaanse atoomwapens, tot aan het optreden van het Rotterdamse gemeentebestuur (geheel bestaande uit PvdA-ers) tijdens de machtige stakingen in de Rotterdamse haven vorig jaar.
In het partijwerk op de bedrijven zijn de besluiten van het 26e congres ter hand genomen. Met name in de haven zijn daarmee belangrijke ervaringen opgedaan, die benut moeten worden in andere bedrijven en bedrijfstakken, zonder met sjablonen te werken. Het bedrijfswerk van de partij laat zich nu eenmaal niet in algemene instructies persen, maar vereist concrete en originele vormen van leiding geven.
Op het 26e congres besloten we dat voor een goede aanpak van het bedrijfswerk nodig waren:

a. bedrijfsgroepen om de politiek van de partij uit te dragen;
b. actiecomité's om de eenheid van georganiseerden en ongeorganiseerden te smeden.

De ontwikkelingen in de Rotterdamse haven in de afgelopen periode hebben aangetoond, dat die besluiten juist zijn geweest. Doordat we in de haven een functionerende bedrijfsgroep hebben, met alle tekortkomingen die er nog zijn, was de partij in staat het initiatief te nemen tot het actiecomité. En door het actiecomité, dat de eenheid tussen georganiseerden en ongeorganiseerden tot stand bracht, hebben de havenarbeiders klinkende resultaten met de actie behaald.
Hoe broodnodig die eenheid is, bleek tijdens de staking bij de Shell, waar de leiding van de Industriebond FNV verzuimde aan de eenheid van georganiseerden en ongeorganiseerden te werken. De Shell-directie brak met geweld de staking, mede met inzet van ongeorganiseerden. Met de oriëntatie op actie van de Rotterdamse districtsleiding is een goede aanpak van de coalitiepolitiek mogelijk gebleken.
Het maakt van de Rotterdamse partij de actiepartij die ze moet zijn. Met een energieke aanpak van de partijwerkzaamheden zal vanuit het Rijnmondgebied een belangrijke bijdrage geleverd worden voor de democratische machtsvorming voor een andere politieke koers in ons land.

Siem van der Helm

In een brochure, die in 1919 in de Sowjet-Unie verscheen, was te lezen:

'Nemen we bijvoorbeeld de positie van de vrouw. Geen enkele democratische partij ter wereld heeft op dit gebied in de loop van tientallen jaren zelfs in de meest ontwikkelde burgerlijke republieken ook maar een honderdste tot stand gebracht van datgene, wat wij in het eerste jaar van de macht hebben gedaan.' 1)

De schrijver van de brochure, Lenin, werd, wanneer hij over de vrouw in de Sowjet-Unie schreef of sprak, niet moe dit betoog in telkens wat andere bewoordingen te herhalen. Als bewijs voerde hij de radikale wetswijzigingen aan in bijvoorbeeld het familierecht en rond het ongehuwde moederschap, die reeds in het eerste jaar na de Oktoberrevolutie werden doorgevoerd. En hij had gelijk.

LIEFDE VAN WERKBIJEN

Lenin legde meestal sterk de nadruk op het formele karakter van de democratie in de burgerlijke maatschappij. Het recht van de burgerlijke 'rechtstaat' was volgens hem een rookgordijn waarachter de kapitalistische werkelijkheid, die gekenmerkt wordt door de onderdrukking van de meerderheid door een minderheid, zich verschuilt.
Hoewel voor de arbeidersbeweging hier en nu aan deze nadruk wel iets te nuanceren valt, kan toch nog steeds gesteld worden, dat uit het burgerlijke recht de feitelijke ongelijkheid in het kapitalisme nauwelijks af te lezen valt. Voor iedere 'burger' gelden immers dezelfde regels. Zo regelt het burgerlijke recht maatschappelijke verhoudingen en verhult ze tegelijkertijd.
Maar dat is niet de enige klacht die te melden is over de rechten van de mens in de burgerlijke staat. Want na de burgerlijke revoluties is er een pijnlijk opvallende ongelijkheid voor de wet tussen vrouwen en mannen blijven bestaan. Op dit punt verhult het burgerlijke recht niet veel!

Lenin schreef een jaar later: *'Maar zelfs met die formele gelijkheid (gelijkheid volgens de wet, de 'gelijkheid' van de verzadigde en de hongerlijder en van de bezitter en bezitloze) KAN het kapitalisme NIET consequent zijn. Een van de ten hemel schreiende verschijnselen van deze inconsequentheid wordt gevormd door de ONGELIJKHEID tussen de vrouw en de man. De volledige gelijkheid heeft nog niet één burgerlijke staat gegeven, zelfs niet de meest progressieve, republikeinse en democratische. Maar de Sowjet Republiek Rusland heeft meteen ZONDER UITZONDERING ALLE juridische sporen van de ongelijkheid van de vrouw geschrapt en heeft haar meteen de volledige gelijkheid volgens de wet gegarandeerd.'* 2)
Wat de burgerlijke revoluties niet deden, dat deed de proletarische revolutie: zij gaf de vrouw de vrijheid. Over de 'vrije liefde' en de 'afschaffing van het gezin' in de eerste jaren na de bolsjewistische machtsovername, is vaak nogal schamper gedaan. Wat het allemaal werkelijk betekende is voor het

grootste gedeelte achter het lichtelijk zenuwachtige gegrinnik, dat zo vaak optreedt als het over sex en aanverwante zaken gaat, verborgen gebleven.
Om te illustreren welk een enorm verschil er in die tijd tussen de wet in de Sowjet-Unie en bijvoorbeeld de Nederlandse wet aan de orde was, is het dienstig om een Nederlandse rechtszaak uit 1923 te memoreren.
Het ging om het volgende. Een vrouw, die op sterven lag, vroeg haar man om haar zussen en broers te roepen. Zij wilde afscheid van hen nemen. Haar man weigerde dit en ontzegde hen toen zij op ziekenbezoek kwamen de toegang tot de echtelijke woning. Zij wendden zich toen tot de rechter, die de echtgenoot van de vrouw helemaal in het gelijk stelde. Dit op grond van, ten eerste, twee regels in het Burgerlijk Wetboek, te weten 'De man is het hoofd van de echtvereniging' en 'De vrouw is haar man gehoorzaamheid verschuldigd'. En ten tweede, op grond van een interpretatie van het artikel in de Grondwet over de onschendbaargeid van woning. Volgens de rechter was de gehuwde vrouw géén zelfstandig bewoner in de zin van dat grondwetsartikel, maar, zoals de rechter het letterlijk uitdrukte, genoot zij slechts huisvesting bij haar man.
Deze opvatting van het huwelijk nu, werd in het nieuwe Sowjet-recht totaal opgeruimd. Wat in 1923 in de Nederlandse burgerlijke maatschappij normaal was (en wat pas in 1956 werd afgeschaft!), kon in het socialisme niet meer voorkomen.

Alexandra Kollontai

Eén van de opvallendste vrouwen die bij de bvrijding van de vrouw in de jaren rond de Oktoberrevolutie een rol hebben gespeeld was Alexandra Kollontai. De plaats die zij in haar geschriften over de positie van de vrouw inruimde voor persoonlijke verhoudingen 'binnen' het complex van maatschappelijke verhoudingen, heeft de aandacht getrokken van de huidige vrouwenbeweging. Haar schrijfwerk maar ook haar praktische werkzaamheden leveren materiaal voor het vraagstuk wat het socialisme en de bevrijding van de vrouw met elkaar te maken hebben.
De feministische uitgeverij SARA heeft in haar serie historische romans drie novellen van Kollontai vertaald onder dezelfde titel als waaronder ze in 1923 in de Sowjet-Unie verschenen: Liefde van werkbijen'. 3)
In het — zeer nuttige — voorwoord wordt gesteld dat de literaire waarde van haar novellen voor haar op de tweede plaats kwam. Toch bieden ze het ware leesplezier dat literatuur van het goede tweede plan bieden kan. Kollontai legt duidelijke problemen ter tafel en biedt af en toe ook een min of meer duidelijk programma voor de oplossing van die problemen. Maar dilemma's blijven voor haar dilemma's en menselijke twijfels en andere tegenspraken worden niet weggeschreven ten dienste van het programma.
Het aardige van het boek is, dat het als het ware twee thema's voor één prijs combineert. Ze beschrijft met een vrouwepen het leven van vrouwen, wat 'universele' vrouwelijke ervaringen oplevert, zoals die in verschillende soorten maatschappijen kunnen voorkomen. Tegelijkertijd gaat het om vrouwen in een geheel andere situatie dan waarin wij nu leven. Dat levert een tijdsbeeld op van de revolutionaire situatie in de Sowjet-Unie, waarin weliswaar de verbeelding aan de macht was, maar waarin er tevens keihard gewerkt moest worden voor brood op de plank en voor het verdedigen van de revolutie. Hiervoor hebben zich heel wat vrouwen ingezet, en vooral het leven van die 'werkbijen' wordt door Kollontai blootgelegd.

Persoonlijke leven

De tijd na de Oktoberrevolutie wordt in haar novellen dus niet in beeld gebracht aan de hand van hoeveelheden steenkool, van de mate van elektrificatie of van de besluiten van partij en Sowjets. Ze neemt het persoonlijke leven van verschillende vrouwen

als uitgangspunt. Ze doet dat in het geheel niet op de manier, die tegenwoordig in het zogenoemde 'ik-tijdperk' gesignaleerd kan worden. (Op hoe grote schaal dat kan, laten we nu even buiten beschouwing.) Haar kracht is juist, dat ze veranderingen in de feitelijke werkelijkheid, en niet te vergeten in de heersende ideologie, verbindt met veranderingen in het dagelijkse leven en streven van de mensen. Tevens worden door haar juist de kameraadschap en het 'collectief' benadrukt, waarbij ze het communisme als getuige aanroept. Een getuige uit de meest onverdachte bron die er toen maar te bedenken viel.
Kollontai breekt in haar boek een lans voor het ware communisme, dat in het 'openbare' èn in het persoonlijke leven van de mensen kameraadschap doet heersen. Vanuit dit ideaal, wat het toch voor een gedeelte is, beschrijft ze ook uitgebreid de toenemende bureaucratisering van de communistische partij en de slechte invloed die er van de Nieuwe Ekonomische Politiek (NEP) uitging op de mate van kameraadschap tussen de mensen. Overigens is het hierbij te merken dat zij behoorde tot de arbeidersoppositie. Dit was een groep die op het tiende congres van de partij lijnrecht stond tegenover een groep met Trotsky als voornaamste woordvoerder, die alles, als betrof het een militaire kwestie, van bovenaf op wilde leggen aan het volk. Beide oppositiegroepen verloren het van de gelukkige middenweg, die Lenin voorstelde.

Wet en werkelijkheid

Werd zojuist betoogd, dat de wetten waarin de positie van de vrouw geregeld waren mijlenver voorlagen op het recht in de kapitalistische staten, hiermee is wel iets belangrijks, maar niet alles gezegd over hoe het nu toeging in de Sowjet-maatschappij na de nieuwe wetten. Recht en wet in een maatschappij vallen nu eenmaal niet samen met de werkelijkheid. Had de revolutionaire wet de man-vrouw-verhouding veranderd in een werkelijk kameraadschappelijke verhouding, de mannen hielden niet plotseling op met ervan uit te gaan dat vrouwen over het algemeen gewoon tot hun beschikking stonden. Kollontai beschrijft dan ook het toen voortgaande en nu nog steeds actuele maatschappelijke verschijnsel van de niet aan mannen maar wel aan vrouwen gestelde keuze tussen persoonlijke investeringen in liefde, kinderopvoeding en huishoudelijk werk enerzijds en in werk — waaronder ook partijwerk — buitenshuis.
Ze kijkt met een vergrootglas naar de liefde, zoals die in de mannenmaatschappij van toen vorm had gekregen en ze is van mening dat de vrouw daarin niet vrij is. Actueel is ook haar nadruk op de groeiende solidariteit tussen vrouwen die in zo'n maatschappij als rivalen tegenover elkaar zijn gezet. De prostituee en de bedrogen echtgenote in de tweede novelle bijvoorbeeld, worden 'zusters' omdat hun ogen als vanzelf opengaan voor elkaars moeilijkheden. De echtgenootbedrieger heeft geen deel aan deze kameraadschap en raakt ze allebei kwijt.
De kern van de communistische leer in die tijd over de onderdrukking van de vrouw was, dat het niet genoeg was om alleen de wetten te veranderen, maar dat de vrouw buitenshuis moest gaan werken en voor dit doel bevrijd moest worden van haar 'huisslavernij'. Het was het huishoudelijk werk dat de vrouw onderdrukte en de oplossing was de afschaffing van de particuliere eigendom van de grond, de fabrieken en de bedrijven. 'Daardoor en daardoor alleen wordt de weg opengelegd voor de volledige en daadwerkelijke emancipatie van de vrouw, voor haar bevrijding uit de "huisslavernij" via de overgang van het kleine individuele huishouden naar de grote vermaatschappelijkte huishouding.' 4)

Huisslavernij

Wat te denken over het volgende betoog van Lenin over die huisslavernij?
'De vrouw is, in weerwil van de bevrijdende wetten, huisslavin gebleven, want zij wordt

verdrukt, verstikt, afgestompt en vernederd door het kleine gedoe van het huishoudelijk werk, waardoor zij aan de keuken en de kinderkamer wordt gekluisterd en zij haar scheppende krachten verspilt door een ronduit barbaars onproduktieve, onbeduidende, zenuwslopende, afstompende, teneerdrukkende arbeid. De waarachtige bevrijding van de vrouw, het waarachtige communisme zal niet eerder beginnen dan wanneer de strijd van de massa's (onder leiding van het aan het roer van de staat staande proletariaat) tegen dit gepruts in het huishouden wordt aangebonden, of beter gezegd, wanneer dit op een massale schaal wordt omgezet in werk voor de socialistische grootproduktie.' 5)

Wie dit zo opschrijft heeft wel degelijk iets begrepen van het 'vrouwenvraagstuk', maar zeker niet meer dan dat. In deze schets van het vrouwenwerk wordt dat wat vrouwen goed kunnen, benoemd als 'gepruts', wat niet al te bevorderlijk moet zijn geweest voor de zelfachting van de huisvrouwen die dit hebben gelezen. (Of niet bevorderlijk voor de goede naam van Lenin!)

De kinderverzorging en wat daar allemaal bij komt kijken, en ook de geborgenheid die grote mensen in een bepaalde mate nodig hebben, wordt weggemanoeuvreerd. Vervolgens is dan de enige remedie tegen het 'gepruts' het volstrekt onuitgewerkte grootschalige huishouden waarbij mannen geen taak krijgen en de suggestie wordt gewekt dat dan niemand meer hoeft te 'prutsen'.

Nu is het uiteraard zo, dat wanneer wij hier in deze tijd iets aan het ontdekken zijn, we niet met terugwerkende kracht de eis kunnen stellen dat grote denkers — waaronder Lenin geschaard kan worden — op een vroeger tijdstip in de geschiedenis dat al hadden moeten weten.

Kollontai, die ook niet helemaal boven deze onuitgewerkte leer uitkwam, kon als vrouw toch verder komen. Naar haar maning moest niet alleen de vrouw veranderen, maar ook de man. Voorts kon zij het bovengenoemde beeld van het huishoudelijke werk naar ware proporties terugbrengen. In haar werk komt naar voren dat het huishoudelijk werk (dat niet alleen bestaat uit het vegen van de vloer maar ook uit warmte leveren aan de partner en aan eventuele opgroeiende kinderen!) vermoeiend, onvrij, versnipperd en tegelijkertijd alles opeisend werk is. Maar voornamelijk doordat de vrouw er alléén voor staat. Doordat degene die haar het dichtst nastaat er niet alleen niets aan doen en het vanzelfsprekend vindt dat — in het geval van Kollontai — een 'werkbij' dat er ook nog bij doet, maar ook zich zelfs geen beeld kan vormen van de aard van het leven van zijn eigen vrouw. De eenzaamheid, die hier voor de vrouw uit voortkomt, wordt in 'De liefde van werkbijen' indringend verwoord.

Het zou nuttig zijn als er nog meer van het werk van Kollontai vertaald zou worden. De vrouwenbeweging kan de socialistische landen verwijten dat ook daar vrouwen worden vermalen in de politiek van de mannenmaatschappij. In de dertiger jaren, toen abortus weer werd verboden en het recht van de ongehuwde moeder om voor de rechter geld van de vader voor het kind te eisen werd gestopt, werd de vraag naar persoonlijke bevrijding als kleinburgerlijk afgedaan en waren de ideeën van Kollontai alweer uit de gratie.

Deze ideeën voldoen het meest aan de wensen van vrouwen die twee dingen tegelijk willen: de bevrijding van de vrouw en het socialisme. Het is in diezelfde landen dat het toch gebeurd is: dat er een aanzet is geweest voor het vervullen van deze wensen.

Marianne Braun

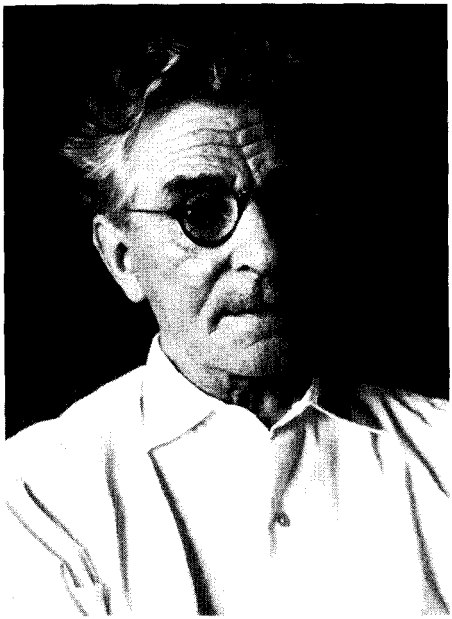
NOTEN

1. Lenin over de emancipatie van de vrouw, uitgeverij Progress, Moskou 1977, blz. 56
2. idem, blz. 72
3. Alexandra Kollontai, Liefde van werkbijen, Feministische Uitgeverij Sara, 1979
4. idem, blz. 76
5. idem, blz. 56

De dichter Gerard den Brabander (pseudoniem voor J. Jofriet 1900-'68) van wie uitgeverij Pegasus dezer dagen de postume bundel *'Rembrandt, de monsters en andere verzen'* 1) op de markt brengt, moet beschouwd worden als een van de overtuigendste figuren uit de zg. Criterium-generatie. Ongewone verbeeldingskracht en taalvirtuositeit paarde hij aan een gewetensvolle vormvastheid; sociale bewogenheid en vaak bittere ironie, die niet zelden wordt tot cynisme, zijn constanten in zijn werk.
Uit de bundel die nu verschijnt, door hemzelf in de vroege vijftiger jaren samengesteld en die representatief mag heten voor zijn totale oeuvre, drukken wij hieronder enige gedichten af. Dit niet zonder de gelegenheid aan te grijpen om iets te zeggen over leven en werk van de dichter, die dit jaar 80 geworden zou zijn en behoort tot een bijna vergeten generatie, waarvan juist hij dit lot toch allerminst verdient.

Gerard den Brabander — een literair portret

De in 1900 te Den Haag geboren Jan Jofriet verhuisde op 16-jarige leeftijd naar Medemblik, waar zijn grootvader koster was van de Nederlandse Hervormde Kerk. Vroom en braaf kleinburgerlijk was het milieu waaruit hij stamde, iets waarmee hij zijn hele leven getracht heeft af te rekenen. Dit mag dan ook als mede bepalend beschouwd worden voor zijn latere voorkeur voor de bohème, de kroegenwereld van Amsterdam. Vooralsnog was hiervan geen sprake. Na een jaar vergeefs voor molenaar geleerd te hebben, bracht hij het tot kantoorbediende bij de plaatselijke PTT.
Uit deze periode stamt zijn eerste kennismaking met de poëzie: hij las Staring en Goeverneur, namen die ons nog iets zeggen door de straten die naar hen zijn genoemd en door de bloemlezing van Komrij. Naar eigen zeggen bracht Goeverneur hem tot het schrijven van gedichten. 2) Terwijl hij op bescheiden wijze bij de PTT carrière maakte, las hij vooral Nijhoff en Rilke die hem, nog steeds volgens hem zelf, de vaktechnieken bijbrachten.
Eerste verzen werden afgedrukt in het 'Edammertje', maar echt debuteren zal hij pas in 1932 met de bundel *'Vaart'*, onder de naam Gerard den Brabander, als Jan Jofriet bij de post in Amsterdam is aangesteld. Hier vindt hij contact met jonge mensen als Ed.

Hoornik, Han Hoekstra en Van Hattum, verwante dichters die de geschiedenis zullen ingaan als de Criterium-generatie, genoemd naar het tijdschrift dat van maart 1940 t/m mei 1942 verscheen. In de loop van de dertiger jaren zullen verscheidene bundels uitkomen, waaronder *'Opus 5'* (1937), de beste in deze reeks.
De tijd van diepe economische crisis, stem-

pellokalen en armoede met op de achtergrond de dreiging van het fascisme, waarvan Den Brabander van meet af aan de dreiging heeft onderkend, trekt diepe sporen door het werk van de dichter. Naast het leven van alle dag (het 'anecdotische') en Den Brabanders innerlijke strijd (de ontworsteling aan zijn kleinburgerlijk verleden en de passie versus het kunstenaarschap) vormt het sociale element een belangrijk deel van de thematiek.

In het sonnet *Man met ploertendoder* en in het dubbelgedicht *De anatomische les* staat het fenomeen fascist voorgoed te boek:

Hij droomt duels maar draagt niet eens manchetten
en doodt, niet met de bliksem der floretten,
maar met een doffe vormeloze klap. 3)

en in de slotregel van het dubbelgedicht, waarin een arts die een lijk ontleedt tot de conclusie komt:

slechts spier en spiritus, beroep: fascist. 4)

De houding van Den Brabander tijdens de oorlogsjaren laat zich het best kenmerken door het slot van zijn gedicht *De centaur*, een van zijn zelfportretten die nog wel meer dimensies kent, dat in 1940 in de bundel *Materie-man* verscheen:
ten halve god, maar door het beest gedragen,
wel zingend, maar de poten fel beslagen,
vertrap ik die mijn lied'ren knotten wil. 5)
Hij stelt in het gedicht *Alleen met mijn sigaret* de retorische vraag wie hem het zingen beletten zal en geeft met het doen publiceren van verschillende illegale bundels daarop het beste antwoord.
Een voorbeeld uit zijn persoonlijk leven: de aanleiding, die hem definitief de brui deed geven aan zijn PTT-betrekking, waarvan hij toch al lange tijd schoon genoeg had, was het plaatsen van een 'winterhulp'-collectebus bij 'zijn' loket. Dit is Den Brabander ten voeten uit: weerbarstig, niet bereid tot het doen van enigerlei concessie.
Het is moeilijk vast te stellen in hoeverre de traumatische ervaring van de bezetting van invloed is geweest op de ontwikkelingen van het werk en ook in het persoonlijk leven van de dichter na de oorlog. Een ontwikkeling die een korte bloeiperiode te zien geeft direct na de bevrijding, volgens velen zijn beste periode met *De holle man* (1945) en *De stenen minnaar* (1946), waarna het met Den Brabander bergafwaarts gaat, niet in een rechte lijn, dat laat zijn thans uitgegeven bundel wel zien, maar toch langzaam maar zeker.
Vast staat dat hij na 1945 altijd sterk verlangd heeft naar de vriendschappen, naar de discussies, naar de kroegen van voor de oorlog. 6) Vast staat ook dat zijn geestelijk isolement, dat hij vaak zelf opzocht, mede werd veroorzaakt door het benauwende geestelijke en politieke klimaat van de vijftiger jaren. Bij het antwoord dat hierop in de poëzie werd gegeven door de beweging van Vijftig, vond hij geen aansluiting. Vijftig vormde een beweging waarmee Den Brabander zich niet verwant kón voelen, door zijn opvatting over het dichterschap, waarin de strenge vormbeheersing naast een wel degelijk vernieuwende inhoud centraal stond.
Dit geestelijk isolement en een sterke innerlijke drijfveer naar het negatieve zorgde voor Den Brabanders definitieve onderdompeling in de Amsterdamse bohème en de alcohol. Theun de Vries vat dit tragisch proces in zijn voorwoord tot de bundel op ontroerende wijze samen.
Naarmate de vijftiger jaren vorderen treden de periodes van zwijgen in, een verschijnsel dat we ook bij andere Criterium-dichters wel zien. 7) Voor de wereld is Den Brabander dan niet veel meer dan een pittoreske figuur rond het Leidseplein. Den Brabander sterft onder kommervolle omstandigheden in een Amsterdamse kliniek, drie jaar nadat ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag zijn Verzamelde Gedichten zijn uitgegeven.

De strenge vorm

Een van de opmerkelijkste eigenschappen van Den Brabander, die hij met veel generatiegenoten deelt, is zijn voorkeur voor traditionele versvormen en met name voor het sonnet. 8)
Deze voorkeur komen we ook bij de iets ouderen als Du Perron, Nijhoff en Greshoff al tegen, maar Den Brabander legt zich inzake vormkwesties wel zeer strenge beperkingen op, zeker in de eerste tien jaar van zijn dichterschap. Maar ook in zijn verdere leven blijven genoemde voorkeuren een rol spelen, zoals we in de voor ons liggende bundel kunnen constateren. Simon Vestdijk zegt er in zijn bespreking van de bundel *Gebroken lier* het volgende van: 'Maar het sonnet is nu eenmaal een verraderlijke tweesprong: het leidt ons naar de cultus van de vorm, (...) het leidt ons evenzeer de brede weg op der vormeloosheid, die zich van de meest rigoureuze versvorm bedient om van vormproblemen verder geen last te hebben. (...) Men maakt zich van de vorm af, doordat men hem nadrukkelijk alle eer geeft, in zijn meest traditionele gedaante.' 7)
De nadruk ligt dus op de inhoud van het vers en we zien bij dichters als Den Brabander dat de eeuwenoude sonnetvorm van een nieuwe, sociale inhoud wordt voorzien. Deze voorkeur zal niet vreemd zijn aan een kennelijke afkeer van de vormexperimenten, zoals die zich met name in Vlaanderen zo'n tien of twintig jaar voordien voltrokken, waarbij de inhoud van het vers niet zelden geheel verloren ging.
Bij Den Brabander zelf gaat dit gepaard met een kennelijke opvatting over de dichtkunst als ambacht. Zijn enorme taalvirtuositeit, die unieke vondsten opleverde en zijn zeer persoonlijke retoriek geven daar eveneens blijk van. Hij speelt voortdurend een spel met taal, waarmee hij zich blijkbaar nogal amuseerde; het levert tevens een vleug ironie op, die 'de brul van zijn hoge woestheid' enigszins tempert. Een goed voorbeeld hiervan is het hieronder afgedrukte *Mijn lichaam loopt.*
We kunnen dus stellen dat Den Brabander welbewust van de overgeleverde vormen gebruik maakte om een nieuwe inhoud te scheppen.

Een sociaal dichter

Het oeuvre van Den Brabander geeft prachtige staaltjes te zien van poëzie met een sociale en politieke strekking. Hierboven zijn reeds enkele regels weergegeven die getuigen van lyrische fascisme-haat.
Maar niet alleen anti-fascist, hij voelde zich diep gegriefd door de ellende die de voor- en ook na-oorlogse werkelijkheid bood en voelde hij zich op zijn eigen wijze verbonden met de arbeiderklasse, zonder dat dit in zijn poëzie ooit hinderlijke sporen van partijdigheid heeft achtergelaten. Partijman was hij trouwens nooit, zijn weerbarstige natuur kon niet anders dan politieke organisatie ontberen, zijn partijdigheid droeg altijd een dichterlijk karakter. Hij was de individu, die innerlijk bloedde aan alle ellende die de mensen is aangedaan en wiens waarachtige mededogen werd tot, zoals Theun de Vries zegt, een lijden aan de wereld.
Dit verklaart dat de felle, weerbare aanklacht in het hieronder weergegeven *Borinage Néerlandais,* en het zwarte, cynische pessimisme uit de verderop afgedrukte verzen uit de cyclus *De monsters*, uit de pen van één dichter konden vloeien.

BORINAGE NÉERLANDAIS

Grondig gedeukt onder de zware schreden
van de gezworenen uit hoger hand
ken ik géén streek zó tot de ziel vertreden
dan dit mijn enig Limburgs Nederland
Zó wreed, zó diep, zó koolzwart aangesneden,
zó tot zijn wezenskernen aangerand,
moet ik betwijfelen of de gebeden
uit deze zwerende onzuiverheden
ooit in de hemelen zijn aangeland. 10)

Gerard den Brabander (links) met A. Roland Holst naast hem en een onbekende ten huize van A. Roland Holst

Dit is een beschouwend vers dat een felle aanklacht manifesteert. Gerard den Brabander heeft, vooral voor de oorlog, ook veel 'anecdotische' verzen geschreven, waarin gebeurtenissen uit de alledaagse werkelijkheid in de poëzie binnendrongen. Hierover is veel te doen geweest, er zou zelfs een 'Amsterdamse School' in de poëzie zijn gevormd (Den Brabander, Van Hattum en Hoornik) 11)

De letterdames en de letterheren waren hierop al even weinig gesteld als 15 jaar later op de vernieuwing van Vijftig. Weliswaar kan niet ontkend worden dat de slechtste voorbeelden verwerden tot wat op zijn best proza-op-rijm kon heten, in het werk van Den Brabander zal men tevens ontdekken dat alledaagse beelden en/of gebeurtenissen op zijn eigen wijze verwoord en gerangschikt, tot zeer ontroerende gedichten kunnen uitgroeien, die een zweem van Elsschot doen vermoeden, zoals *Oude vrouw aan het loket* 12) en in het hieronder weergegeven *Doodval.*

In het werk van Den Brabander heeft zich aldus een soort emancipatie van het alledaagse in de poëzie voltrokken, die verband houdt met het sociale element in zijn werk.

De bloeitijd en de nagalm

Hoogtepunten van Den Brabanders dichtkunst zijn de vlak achter elkaar verschenen verzencycli *De holle man* en *De stenen minnaar.*

Direct na de bevrijding brachten zij een lichte schok teweeg in de literaire wereld. Deze periode is een der opmerkelijkste in onze literatuur. De meeste dichtkunst die niet direct verzetspoëzie was, kon als het ware de 'taal' niet vinden, zó was deze door het enorme misbruik in de oorlog geschonden. Er was een duidelijke impasse in de hele cultuur. Van de explosie van Vijftig die daarop volgde, is in het februari-nummer van dit tijdschrift opnieuw gewag gemaakt. Eigenlijk kan men het verschijnen van de beide bundels van Den Brabander beschouwen als het voorrommelen daarvan, ook al is thematiek en vorm nog zo verschillend van die van de jongeren.

Wat de dichter zich ook aantrok, niet de

geschondenheid der taal, hij geselt haar, en gilt als het ware uit: dichten zul je, dichter, dichten!
In *De stenen minnaar* stelt hij zich als een machtig statue op gelijke voet met God, die hem zijn banbliksems toewerpt, maar hij is bereid de hardste dood te sterven omdat zijn trots zijn tegenstander vond. Wat al moet hij niet lijden en ontberen, maar hij wil en zal het hoogste bereiken in poëzie, in taal om zichzelf uiteindelijk tot puin te zingen.
Een steeds terugkerend thema bij Den Brabander is het stellen van de passie en het aardse bestaan tegenover het nauwelijks bereikbare: het volmaakte dichterschap, het gedicht zelf. In de verwerking van dit thema vinden wij Den Brabander op zijn sterkst, b.v. in de bundel *Morbide Mei* (1948).
Na deze hoogtepunten uit het werk van Den Brabander kan hoogstens nog de nagalm klinken, die zeker niet als oninteressant kan worden afgedaan. Genoemd thema komen we in de juist verschenen bundel tegen in de verzen *Mijn lichaam loopt, Aanbidding* en *Marie-Louise.* De ondergangsgedachte die voorkomt in *De holle man* krijgt die nagalm nog in de cyclus *Ondergang* (1950) en, thans veranderd in een diepe pessimistische kijk op de menselijke wording en voortplanting (verwording), in *De monsters*.

De bundel

Vooral in de na-oorlogse periode was Den Brabander een weinig 'publikatie-bewust' dichter. Veelal schreef hij in café's en hij gaf ook veel gedichten weg, zodat er nog heel wat ongepubliceerd materiaal moet zwerven. Nagelaten werk van Gerard den Brabander is dus op zichzelf niet zo heel bijzonder.
Het bijzondere van deze bundel nu is dat het een onbekende verzencyclus van een hoog gehalte *(De monsters)* bevat, naast ander onbekend materiaal, w.o. het prachtige, aan Theun de Vries opgedragen *Rembrandt,* én dat de bundel als zodanig door de auteur is samengesteld, inclusief de achter in de bundel voorkomende vertalingen.
Dat Den Brabander vrij slordig omsprong met zijn gedichten is bekend. Bewust, of uit slordigheid, nam hij enkele reeds eerder gepubliceerde verzen in deze bundel opnieuw op. In het in een zeer geringe oplage illegaal verschenen *Later...beter* (1944) vinden we de verzen *Sluip aan, hyena's* en *Spleen* letterlijk terug. Dat geldt ook voor *Dorp,* dat we hier licht gewijzigd onder de titel *Bilthoven* aantreffen. 13) In de bundel *Gelaarsde lier* (1944, illegaal verschenen) staat dit laatste dan nog eens onder de titel *Bezet dorp* en ook het vers *Nationalisme* komt hierin voor als *Bloed en bodem.*
Van genoemde gedichten staat alleen *Bezet dorp* in de Verzamelde Gedichten. 14) De uitgeverij brengt met het publiceren van de bundel twee verdiensten op haar naam. Voor kenners draagt zij nieuw materiaal aan, terwijl de veelzijdigheid van de bundel de geïnteresseerde poëzieliefhebber goed in staat stelt met het werk van Den Brabander kennis te maken.

Jan Mets

NOTEN

1. Gerard den Brabander: Rembrandt, de monsters en andere verzen, Pegasus, 1980
2. H. v.d. Kraan: G.d.B. (in zijn poëzie altijd muzikaal) wordt zondag zestig, Vrij Nederland, 2-7-1960
3. Gerard den Brabander: Verzamelde Gedichten, De Bezige Bij, 1966, pag. 36
4. idem. pag. 34
5. idem, pag. 59
6. Ed. Hoornik: Criterium voorbij, uit: Kritisch Proza, Meulenhoff, 1978, pag. 125
7. idem
8. Het Sonnet is een 14-regelige versvorm, die twee 4-regelige en twee 3-regelige strofen telt
9. Simon Vestdijk: Tijdschriften, NRC 15-6-1937
10. G.d.B., Verzamelde Gedichten, pag. 166
11. De term 'Amsterdamse school' wordt in de literatuur gebruikt voor het trio Gerard den Brabander, Jac. van Hattum en Ed. Hoornik, die gedrieën reageerden op vermeende invloeden van Du Perron met het uitgeven van de bundel 'Drie op één perron'. Een echte school hebben zij nooit gevormd
12. G.d.B., Verzamelde Gedichten, pag. 13
13. Zie ook: Gerard den Brabander: Gedichten, Bayard pers, 1945, pag. 33
14. G.d.B., Verzamelde Gedichten, pag. 76.

Gerard den Brabander uit: Rembrandt, de monsters en andere verzen

Rembrandt
(Zomer 1650)

O, bloei van 't jaar
en 't hart zo zwaar
en nergens hulpe.
Fulpen.
vilain,
Paars, violet,
het loom gordijn
om 't lege bed.
Een dorre hand
drijft het penseel...
O, uitgebrand
vervloekt palet,
er is geen geel,
alleen maar zwart!
O, hart,
de nacht genaakt!

God, in dit uur
is dit peinture,
dit coloriet
geschilderd niet
maar uitgebraakt...!

En geen genâ...!
O, Saskia!

(Voor Theun en Aafke de Vries)

Dorp
(Herinnering aan de bezetting)

Een zindelijke en oprechte straat.
Oranje, rood en groen zijn de kozijnen.
De trouw moet blijken achter de gordijnen:
Of er een vader tussen kindren staat.

Ach, hóe verwezen toch een uurwerk gaat.
Hóe hoog en eenzaam carrillons verkwijnen.
Een vreemde zon ziet men in mist verdwijnen:
Vrouw die de handen voor de ogen slaat.

Een oude man zwerft triestig in de regen.
Er dartelen geen kinderen om zijn hand.

Als er één groet dan aarzelt hij verlegen:
Wie was dat weer en uit welk ander land?

De grijze regen heeft wel veel verzwegen.
De wereld is door regen overmand.

Mijn lichaam loopt

Mijn lichaam loopt, mijn geest zweeft er omhenen,
gekluisterd aan de dorst en dit bestaan.
Kruiken en bekers rinkelen aan mijn schenen
en duizend scherven hindren mij in 't gaan.

Al wat ik zing, het vaart ten hemel henen,
maar zelf heb ik geen benen om te staan.
Heer, zie uw treurwilg, zie zijn haren wenen,
want al wat hond is watert mij hier aan.

Geketend aan dit dorstig beenderstel
sleep ik mij moeizaam voort van wel tot wel
en heft de beker met verwelkte handen,

want al wat vlees is rot en is verraad
en zinkt ter aarde neder en vergaat...
Maar 't lied zal klinken tot in Edens landen.

En als gij...
(Aan de diplomaten)

En als gij om ideeën vocht
dan was het míj om 't even.
Maar gij verpest mijn leven
om iets dat ik niet weten mocht.

Gij zijt, als steeds, begonnen.
Dat gij uw invloed groter maakt
is iets dat zelfs mijn droom niet raakt:
Ik vraag niet om kanonnen.

Ik was mijn leven nooit een man.
Ik speelde met heelallen.
Mocht u dit niet bevallen
dan pas ik nòg niet in uw plan.

Wilt gij mij overstelpen
met meer geweld en groter macht?
Mijn kleinheid baart mij groter kracht:
Een leeuw werpt slapper welpen.

Doodval
(Krantenbericht)

Al bijna tachtig, en nog kras;
het was of hij de negentig zou halen
(er gingen er wel langer mee).
Toch, wie zal eigen lot bepalen?
Zo uit zijn bed naar de w.c.
viel hij de trappen af en brak zijn nek.
Heel gek...
Hij wou er zich alleen van vergewissen
of hij nog levend en frivool kon pissen.

Uit: Monsters

Geboorte

Hoog zingend uit zijn aars, zó komt het wicht
uit zijn spelong gekropen,
waar eerst de slang was in geslopen.
Het kronkelt in het licht,
waar niets van valt te hopen,
want alle einders lopen
weer dicht.

Zuigeling

Vinnig klauwt het wicht zich aan de borst,
aan de vleesberg, bronâar van het leven.
En nòg meer zal 't zoogdier moeten geven
aan de schreeuw, die aan zijn tepels dorst.
Want het wicht kent maar één enkel streven:
Zwelgen. Want het wordt alleen gedreven
door de dorst.

Nageslacht

En toch omhelst het wicht,
want het heeft lief.
Maar het is radio-actief,
het voelt dit aan zijn kloten
en, al de zijnen zijn ook idioten.

Aanbidding
(Voor Nonni)

En, langs de kuiten opgerezen
tot aan de buiging van haar knie,
raakt mijn gebaar het opperwezen,
ik zie... en weet niet wàt ik zie.
Mijn hart verzinkt in grote vreze:
Zal aan dit kruis, zó uitgelezen,
zó smartelijk, zó vol ironie,
mijn ziel straks vastgespijkerd wezen?
Verlangen wordt tot melodie.

PARTIJDOCUMENTEN

Marcus Bakker op Pools partijcongres

In Warschau begon maandagochtend 11 februari het achtste congres van de Verenigde Poolse Arbeiderspartij. Namens de CPN werd het congres bijgewoond door Marcus Bakker, lid van het dagelijks bestuur. Het congres dat een week duurde werd geopend met een redevoering van Gierek, algemeen secretaris van de Verenigde Poolse Arbeiderspartij.

Uit De Waarheid van 11 februari 1980

OPROEP VAN HET DAGELIJKS BESTUUR VAN DE CPN

Samen tegen het loondictaat van Van Agt-Wiegel

SAMEN VOOR DE VERDEDIGING VAN LOON, WERK, SOCIALE UITKERINGEN EN VAKBONDSRECHTEN

Met een nieuwe machtigingswet en met afbraak van de sociale en andere voorzieningen, luidt de regering een scherpe aanval in op het levenspeil van alle werkers.
Daarop is een snel en doeltreffend antwoord nodig. Het kan gegeven worden door allen, die de strijd aanbinden voor hun eisen — door samenbundeling van hun krachten.
De regering is erop uit het levenspeil omlaag te drukken, de lonen op de minlijn te zetten en de sociale uitkeringen verder aan te tasten.
De eisen van de werkers — in grote eenheid en zorgvuldigheid geformuleerd op actievergaderingen en vakbondsbijeenkomsten — worden door het kabinet terzijde geschoven.
In jaren van strijd verworven vakbondsrechten worden met voeten getreden.
Zo poogt de regering voort te gaan op een voor de bevolking rampzalige weg. Maar zij is onderling zwaar verdeeld en heeft voor geen enkel probleem van de gewone mensen een oplossing te bieden.
Zij poogt alleen Bestek '81 — de reeds door felle massabewegingen veroordeelde crisispolitiek — verscherpt door te zetten.
Deze crisispolitiek heeft werkloosheid en inflatie aangewakkerd. Met verdere matiging en nog meer bezuinigingen werkt men de crisis verder in de hand. Het ergst komt dit tot uiting in de toch al achtergebleven regio's van ons land, zoals Groningen, Zuid-Limburg, Twente en Amsterdam. Alleen de grote concerns en de wapenindustrie profiteren van het regeringsbeleid.
In deze situatie is samengaan nodig van allen, die een richtingsverandering in de sociaal-economische koers voorstaan.

* * *

Het levenspeil, alle algemene voorzieningen zoals onderwijs en gezondheidszorg inbegrepen, is nu in het geding.
De aanval die over de gehele linie door de regering wordt ingezet, raakt de fundamenten van alles wat door de arbeidersbeweging is bevochten op het gebied van de sociale zekerheid en de vakbondsrechten.
Het mag niet gebeuren dat deze verworvenheden worden teruggedraaid waardoor de bevolking weer jaren achterop zou raken.
Daarom geldt de plicht om in de strijd daartegen de scheidslijnen te overbruggen en te komen tot het samengaan van vakbonden, actiecomités, progressieve partijen en belangenorganisaties van werkers, werklozen en uitkeringstrekkers — in de actie zelf zowel als bij de voorbereiding daarvan.
De omvangrijke beweging van de afgelopen tijd heeft al aangetoond dat de arbeidersbeweging weigert te berusten in dictaten van het kabinet.
De regering voert als argument voor haar beleid aan dat de economie in het slop zit.
Maar wie zijn daar verantwoordelijk voor?
Dat zijn zij, de grote concerns, de banken en oliemaatschappijen. Het zijn de regeerders die de opvattingen van de grote kapitaalsgroepen hebben verdedigd en als onaantastbaar hebben voorgesteld.
Déze politiek van rechts is bankroet en kan geen uitweg meer bieden.
Daarom kunnen juist op dit moment communisten en állen die de strijd voeren tegen deze politiek, zich met recht laten gelden.
In de beweging voor de eisen en rechten van de werkers, wordt de vraag beantwoord welke kant het wél op moet. Daadwerkelijke crisisbestrijding gaat uit van:
Verdediging van loon en werk, van sociale uitkeringen en voorzieningen. Meer koopkracht betekent meer werk.
Het aanpakken van winsten en defensielasten levert miljarden op voor het stimuleren van de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het levenspeil.
De beweging tegen de politiek van Van Agt en Wiegel heeft zich niet beperkt tot het protest alleen. Zij heeft tegelijkertijd aan inhoud gewonnen doordat op wordt gekomen voor inwilliging van de eisen, zoals die door de werkers op de bedrijven, in vele maatschappelijke sectoren en in tal van regio's zijn geformuleerd.
Met voorop handhaving van de prijscompensatie, loonsverhoging en werk!

Voor die eisen hebben de werkers vn Rotterdam, Amsterdam, Groningen en andere plaatsen in ons land, de havenarbeiders en sleepbootbemanningen, de kartonwerkers en het overheidspersoneel, welzijnswerkers, kunstenaars, bouwvakkers en de mensen bij Philips al in grote eensgezindheid de strijd aangebonden.
In vervolg op het initiatief van onderop, zijn besturen van FNV en aangesloten bonden de weg ingeslagen van het ondersteunen van en oproepen tot: daadwerkelijke actie.
De actiecomités en actiegroepen uit bedrijven, maatschappelijke sectoren en vele regio's, die de afgelopen tijd in onderlinge solidariteit de stoot gaven tot het breed maatschappelijk verzet tegen Bestek '81, bereiden een nieuw landelijk actieberaad voor op zaterdag 23 februari in Amsterdam.
Zo rijpen de krachten waartegen Van Agt en Wiegel niet opgewassen zullen zijn.
De CPN roept ieder op nú de eenheid te versterken en de rijen te sluiten, tegen de grote gevaren, die dreigen voor levenspeil, sociale voorzieningen en democratische rechten.

Het dagelijks bestuur van de CPN

Uit De Waarheid van 18 februari 1980

PCP-delegatie zal ons land bezoeken

Aan het slot van het bezoek van Henk Hoekstra en Jan de Boo aan Portugal is in Lissabon een persbericht verschenen.
Op uitnodiging van het centraal comité van de Portugese communistische partij, aldus dit bericht, heeft kameraad Henk Hoekstra, voorzitter van de Communistische Partij van Nederland, vergezeld door kameraad Jan de Boo, lid van het partijbestuur, van 19 tot 21 februari een bezoek gebracht aan Portugal.
De delegatie van de Communstische Partij van Nederland heeft besprekingen gevoerd met een delegatie van de Portugese Communistische Partij, onder leiding van kameraad Alvaro Cunhal, algemeen secretaris van de Portugese Communistische Partij en die verder bestond uit de kameraden Sergio Vilarigues, lid van de politieke commissie en het secretariaat, Albano Nunes, lid van het centraal comité en verantwoordelijk voor de internationale afdeling en Antonio Angelo, van de internationale afdeling.
Tijdens de besprekingen is informatie uitgewisseld over de politieke situatie in beide landen en over de activiteiten van beide partijen, evenals over vraagstukken van gemeenschappelijk belang betreffende de internationale situatie.
De delegatie van de Communistische Partij van Nederland heeft ook de gelegenheid gehad om direct kennis te maken met aspecten van de Portugese realiteit en de activiteiten van de Portugese Communistische Partij in de districten Lissabon en Setubal.
De delegatie van de Communistische Partij van Nederland heeft een delegatie van de Portugese Communistische Partij uitgenodigd voor een bezoek aan Nederland, een uitnodiging die is aanvaard.
Met dit bezoek is een nieuwe stap gezet op de weg van versteviging van de broederlijke vriendschapsbanden die tussen de Portugese Communistische Partij en de Communistische Partij van Nederland bestaan, aldus besluit het persbericht.

Uit De Waarheid van 23 februari 1980

Begroeting van CPN

In Tokio is het vijftiende congres van de Japanse Communistische Partij gehouden van 27 februari tot en met 1 maart. Het congres werd gehouden in de centrale partijschool.
Het partijbestuur van de CPN bracht in een telegram, gericht aan het centrale comité van de Japanse Communistische Partij de kameraadschappelijke groeten over en wenste de Japanse partij een vruchtbaar congres toe.
In het door partijvoorzitter Henk Hoekstra ondertekend begroetingstelegram wordt de wens uitgesproken, dat dit congres zal bijdragen aan de verdere versterking van de strijd van alle progressieve mensen in Japan voor vrede, democratie en vooruitgang.

Uit De Waarheid van 27 februari 1980

Vasil Bykov:

De Obelisk

Pegasus

Twee novellen
in een fraaie
paperback
voor *f* 21,—

Verkrijgbaar bij de
erkende boekhandel en bij
PEGASUS
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231139
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322

Henk Hoekstra

OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

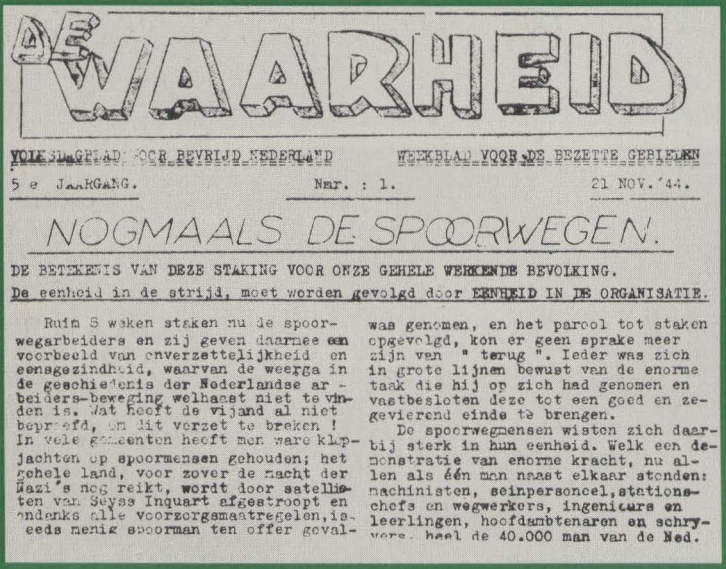
Het Nederlandse communisme in een bewogen periode

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138,
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

HALF APRIL VERSCHIJNT
bij Pegasus

De Waarheid in de oorlog

DE WAARHEID

VOLKSBLAD VOOR BEVRIJD NEDERLAND — WEEKBLAD VOOR DE BEZETTE GEBIEDEN

5 e JAARGANG. — Nmr. : 1. — 21 NOV. '44.

NOGMAALS DE SPOORWEGEN.

DE BETEKENIS VAN DEZE STAKING VOOR ONZE GEHELE WERKENDE BEVOLKING.

De eenheid in de strijd, moet worden gevolgd door EENHEID IN DE ORGANISATIE.

Ruim 6 weken staken nu de spoorwegarbeiders en zij geven daarmee een voorbeeld van onverzettelijkheid en eensgezindheid, waarvan de weerga in de geschiedenis der Nederlandse arbeiders-beweging welhaast niet te vinden is. Wat heeft de vijand al niet beproefd, om dit verzet te breken ! In vele gemeenten heeft men ware klopjachten op spoormensen gehouden; het gehele land, voor zover de macht der Nazi's nog reikt, wordt door satellieten van Seyss Inquart afgestroopt en ondanks alle voorzorgsmaatregelen, is reeds menig spoorman ten offer gevallen. was genomen, en het parool tot staken opgevolgd, kon er geen sprake meer zijn van " terug ". Ieder was zich in grote lijnen bewust van de enorme taak die hij op zich had genomen en vastbesloten deze tot een goed en gevierend einde te brengen.

De spoorwegmensen wisten zich daarbij sterk in hun eenheid. Welk een demonstratie van enorme kracht, nu allen als één man naast elkaar stonden: machinisten, seinpersoneel, stationschefs en wegwerkers, ingenieurs en leerlingen, hoofdambtenaren en schrijvers, heel de 40.000 man van de Ned.

Intekenaars vóór 15 april ontvangen een fraaie herdruk in kleur van het Bevrijdingsnummer van De Waarheid

Een bundeling van illegale nummers. Met toelichtende inleiding.
De strijd tegen de fascistische bezetters in de jaren 1940-45 is van de grootste betekenis geweest in de geschiedenis van ons land. Het Nederlandse volk sloot zich aaneen voor de verdediging van zijn nationale onafhankelijkheid. De CPN vervulde met haar illegale uitgave De Waarheid een belangrijke rol.
Veel van deze nummers zijn thans in facsimile bijeengebracht. Een inhoudsopgave maakt het mogelijk de kranten op onderwerp te lezen. Achter in de bundeling een overzicht van alle tot dusver achterhaalde nummers en het instituut of archief waar ze aanwezig zijn.

336 blz., paperback, *f* 45,—

POLITIEK EN CULTUUR

EN 5 MEI

Mei 1980

verschijnt maandelijks bij uitgeverij
Pegasus, Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam, tel. 231138

De abonnementsprijs is f 24,25 per jaar, losse nummers f 3,00
Studentenabonnement f 20,25 per jaar

Ons gironummer is 447416
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam, tel. 262565

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad
van de CPN

40ste jaargang nr. 5 — mei 1980

Redactie: K. Bakker, M. Bakker, (hoofdredacteur), M. Braun, S. v.d. Helm, J. Mets, D. Oudenampsen, S. Schreuders, W. Warmerdam (redactie-secretaris), B. IJzerman.

Joop Wolff
Verzet, vijfde mei en volharding 157

Hansje Galesloot
In het licht van de vrijheid 167

Sylvia Schreuders-Bacchini
Over anti-fascistisch bewustzijn 181

Gerard Maas
De terugkeer 190

Gedichten van
Lucebert 164
Gerard den Brabander 179
Ed Hoornik 179
H. Harsman 180
Jan Campert 180
Leo Vroman 188

Partijdocumenten:
Ontwerp-resoluties.
Over de actie tegen de atoombewapening — voor vrede en veiligheid 199
Inzake sociaal-economische strijd 200
Over parlementaire positie en doelstellingen van de CPN 202
Voor een sterke Communistische Partij van Nederland 203

Vijfendertig jaar na de Tweede Wereldoorlog wordt er weer gesproken over 'het verzet' uit de jaren 1940-1945.
Wat sommigen, in hoogmoed en uiterste arrogantie gezeten, zo langzamerhand voor afgestorven en uitgedoofd dachten te kunnen houden, is herleefd. Beter gezegd: het heeft opnieuw gestalte gekregen, een eigen actie-radius, en oefent invloed uit op de politieke beslissingen die in het land genomen worden.
Dat lijkt — het lange tijdsverloop overziende — wat merkwaardig.
Maar is het ook merkwaardig?
Misschien is het dat eigenlijk helemaal niet. Al is er zowel historisch bewustzijn, kennis van het heden en toekomstvisie voor nodig om het te verklaren.

IN DE KRACHT VAN HET LEVEN

VERZET, VIJFDE MEI EN VOLHARDING

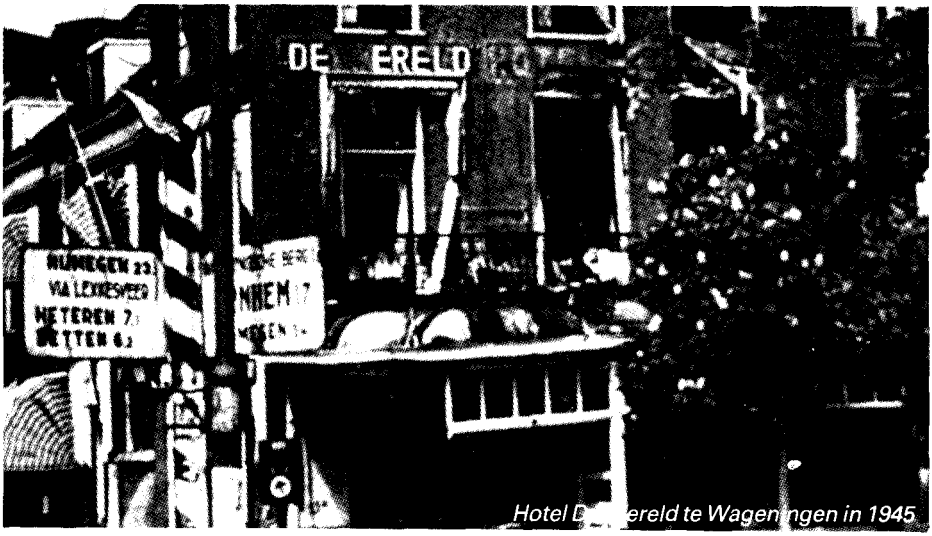
'Het verzet' (om deze uitdrukking dan maar even ongenuanceerd maar zeker niet als gemeenplaats te gebruiken) werd alras na de bevrijding een besmet, om niet te zeggen een vies woord.
Zoals Amsterdam bij niets begrijpende notabelen een lastige stad heet, zo werden de verzetsmensen gezien als lastige mensen: mensen met een persoonlijkheidsstructuur, die eigenlijk thuis hoort in de sfeer van de psychiatrie. Op zichzelf is dat bepaald niet beledigend, omdat de psychiatrie zich bezig houdt met velerlei soorten persoonlijkheidsstructuur. Alleen, in de politiek was het opmerkelijk dit steeds weer te horen: deze benadering van de oud-verzetsdeelnemers. Over de opmerkelijke persoonlijkheidsstructuur van de collaborateurs, die op hoge posten bleven zitten tijdens de bezetting, hoorde men niet.
Toegegeven, zij waren in de rijen van de bourgeoisie de bij uitstek 'gemiddelden'...
Hoe verging het de verzetsdeelnemers na de oorlog?

Een deel werd ingelijfd bij het establishment, in zoverre het ook in de tijd van de onderdrukking blijk had gegeven van een beproefd conservatisme en tegelijkertijd van een niet te doven anti-communisme.
Een ander deel bleef ontredderd ronddolen, ontgoocheld over het uitblijven van maatschappelijke vernieuwing en met een gevoel van diepe machteloosheid.

Maar, gelukkig, was er nog een andere groep (óók vogels van diverse pluimage) die zich de eigen identiteit vanuit de strijd tegen de Duitse fascistische bezetter *bewust bleef en die vanuit dit bewustzijn handelde.*
Deze verzette zich met hand en tand tegen alles wat collaboreerde, wat de herbewapening van West-Duitsland naderbij bracht en zette zich — opnieuw met volle overgave — in voor het verdedigen van de democratische rechten van de bevolking.
Hun strijd scheen soms bijna hopeloos: verbeten, gewetensvol, maar zonder veel perspectief.

In 1954 werd de vijfde mei door de regering-Drees afgeschaft als de jaarlijkse nationale feestdag.
Dat ging niet geruisloos, niet protestloos! Er was het protest van hen, die met hand en tand vasthielden aan de traditie van strijd voor de vrijheid, voor de nationale onafhankelijkheid en de democratie, allereerst van de communisten.
De strijd voor het behoud van de Vijfde Mei en de strijd tegen de koude oorlog gingen hand in hand.
Zij, die de gave hadden van het woord — dichters en schrijvers — gaven uiting aan hun protest in boekvorm: *'Nationale Snipperdag'**, met deze titel parafraserend op de goedertierendheid der regering, die het in ieder geval niet onmogelijk zou maken als iemand voor eigen rekening toch op die dag vrij zou willen zijn. Hoe vriendelijk, tolerant en gewetensvol toch.
Het besluit tot afschaffing van de vijfde mei als nationale gedenkdag werd genomen precies drie weken nadat Nederland het verdrag had goedgekeurd, waardoor voor West-Duitsland de weg naar de nieuwe bewapening wijd werd opengezet en waardoor een Nederlands-Duitse militaire samenwerking tot stand zou moeten komen.
Over het politiek-psychologische effect van het overboord werpen van de Vijfde Mei schreef N. A. Donkersloot in bovengenoemde bundel: 'Kan men zich indenken, dat het niet gemakkelijk aanleert, hoe de oudere broer zijn leven moest offeren tegen de Duitsers voor vrijheid en democratie en de jongere broer nu zijn leven moet leren over hebben, en zich daarin vast oefenen moet door zoveel mogelijk menselijkheid tegen zoveel mogelijk blinde uniformonderwerping in te ruilen, menselijks af te leren en onmenselijks in te studeren, om met grotendeels nog diezelfde Duitsers die even te voren vrijheid en democratie bedreigden maar weer frisch und fröhlig (andere taal andere gedachten) voor vrijheid en democratie te gaan strijden, in de absurde gedachte dat aldus de wereld op de duur voor vrijheid en democratie gewonnen zal worden. Laten wij ons voorstellen dat op 5 mei 1945 drie juist de gevangenis ontkomen illegale strijders met drie juist de gevangenis ingegane collaborateurs weddenschappen aangingen, aangenomen dat zij zich met elkaar inlieten, over de te verwachten toestand op 5 mei 1954. Gesteld dat de brutaalste en intelligentste collaborateur dan had gezegd: 'In 1954 is er een Duitse regering die ons tracht te sauveren als wij uit een Nederlandse gevangenis ontsnappen en de vrijlating eist van dappere SS-ers die nu nog in Nederlandse gevangenissen zuchten; dan wordt er een wapenbroederschap met Duitsland gesloten en dan zijn de nazibonden en staalhelmen in Duitsland allang weer meer in tel dan jullie democratische kampgenoten uit Dachau en Oranienburg voor zover er daarvan nog leven...' Als die collaborateur dat alles had durven voorspellen, zou waarschijnlijk bij wijze van uitzondering en in drift toch nog even bijltjesdag op hem zijn toegepast, maar als hij daarvan dan weer erboven op mocht komen omdat men van een pak slaag eer geneest dan van ingetrapte nieren, verdiende hij, nu al zijn voorspellingen uitkomen, op zijn minst een behoorlijke rang in het Europese leger voor vrede en democratie, liefst bij de administratie ervan omdat de administratieve strijders het minst sneuvelen, gezien de talrijke oud-partijgangers van nazi-Duitsland die er het leven hebben afgebracht.'
Zeker, de officiële koers was duidelijk in die tijd maar het bleek niet mogelijk koers te houden. Wat er ook aan negatiefs gelukte, op lange na niet alles wat Donkersloot en anderen toen bijna onstuitbaar zagen aankomen. Een Europees leger is er niet gekomen, in de zeventiger jaren is de collectieve gratiëring van de drie Duitse oorlogsmisdadigers verhinderd, de vervol-

*) 'Nationale Snipperdag' — gemeenschappelijk nummer van de letterkundige en culturele tijdschriften — april 1954.

Hotel D ereld te Wageningen in 1945

ging van Menten ter hand genomen en Aantjes ontmaskerd: niet alleen een post in een Europees leger ontbreekt er voor hem, zelfs een bij de Omroepraad!
Uit het onder woorden gebrachte protest tegen de afschaffing van de Vijfde Mei in 1954 spreekt een diep pessimisme. Men leze er het manhaftige proza en de ontroerende poëzie op na. Het was een schreeuw in de woestijn — zonder te beseffen dat zelfs in de woestijn, na lange tijd, tòch de echo komt. De daad om zo, in het barre niemandsland van de koude oorlog een bijna wanhopige kreet te laten horen, is er niet minder moedig maar des te moediger door geworden. Want juist waar er andere zekerheden ontbreken, wordt er meer gevraagd van de individuele en collectieve moed en verantwoordelijkheid.
Zònder het protest van toen zou niet de brug geslagen zijn naar het heden, waarin de Vijfde Mei althans ditmaal in grote eenheid wordt herdacht en gevierd.
De vrijheidsoorlog van toen is op een vreemde, tevoren onvoorspelbare manier teruggekeerd in ons leven.
De oudere generatie — de verzetsdeelnemers en vervolgingsslachtoffers in de eerste plaats — beleven hem niet alleen opnieuw in de vorm van het wrede, soms folterende kamp- of onderduiksyndroom. Het is wat al te gemakkelijk voor degenen, die in wezen bang zijn voor de geest van het verzet om alles onder dat syndroom te rangschikken. Dan is het alleen maar de roep: 'Is er een dokter in de zaal...?' Zo ligt het nu net niet. De oud-verzetsdeelnemers en vervolgingsslachtoffers treden de laatste tien jaren op als de doktoren, die bereid zijn de maatschappij te genezen van de ernstigste kwalen en politieke beslissingen te corrigeren als deze niet stroken met de doeleinden van de strijd van toen. Als het gaat om levenskwesties van nationaal belang en van democratie vervullen zij meer en meer de functie van een geweten, zeker in de hedendaagse burgerlijke politiek een zeldzaam en lastig attribuut. Zonder de inspanningen van het meest actieve, goed georganiseerde deel van het voormalig verzet, zonder de fiere manier waarop de vervolgingsslachtoffers de kop in de wind hebben gegooid, zou het nooit gekomen zijn tot de historische parlementaire afwijzing van de collectieve gratiëring van de — toen nog — 'Drie van Breda'. De in standhouding van Hotel 'De Wereld', waar Hitler's Wehrmacht in Nederland de on-

voorwaardelijke capitulatie tekende, zou ondanks alle redelijke argumenten niet gelukt zijn. Immers, het irriteerde Duitse toeristen van een bepaald soort, had geen waarde in de zin van de Wet op de Monumentenzorg (!) en stond verbroedering met de revanchisten in de Bondsrepubliek in de weg. Maar dáárom moet het juist overeind blijven! Zij, die de strijd niet schuwden in de oorlog, hebben dat op krachtige wijze duidelijk gemaakt. Menten is op dezelfde wijze en door dezelfde krachten uiteindelijk toch nog voor de rechter gesleept.
Géén regering, géén autoriteit in ons land kan meer om deze nieuwe macht heen komen, ook niet langs een sluippad met een bloementapijt van herdenkingskransen. De geslepenheid van de politicus, die alles en iedereen denkt te kunnen bezweren en manipuleren met goed uitgekiende formules en manoeuvres, kan niet op tegen het recht-toe, recht-aan van degenen, die nooit kleurenblind waren maar toch als het nodig was zwart-wit konden denken. Tussen zwart en wit liggen vele nuances, ook het grijs van de aanpassing, van het conformisme.
De nieuwe generatie — geboren en opgegroeid na 1945 — is deelgenoot geworden in de grote oorlog van toen, met terugwerkende kracht en met vooruitziende blik. Dat is misschien het grootste fenomeen van deze tijd en wie jaar op jaar daar staat bij de Dokwerker op het Jonas Daniël Meyerplein, het symbool van de Februaristaking ziet er meer en meer jeugdige gezichten en jonge gezinnen en ervaart dat verschijnsel op een indringende wijze. Het is de nieuwe generatie, die de waarden waarvoor in de anti-fascistische oorlog werd gevochten, heeft herkend in de eigen strijd voor democratisering, tegen de onderdrukking van het volk van Vietnam, de volkeren van Afrika en Latijns-Amerika en zeker ook voor alles in de strijd tegen de nieuwe massa-vernietigingswapens. Wat zij reeds gepresteerd heeft en nog presteert in haar actie heeft degenen, die reeds door het zware vuur van oorlog en onderdrukking zijn gegaan, nieuwe moed en veerkracht gegeven. De continuïteit in de strijd voor vrijheid en voor recht is niet alleen en zelfs niet in de eerste plaats gelegen in het doorgeven van informatie, van de ene generatie op de andere maar in de wisselwerking tussen generaties, die elkaar ontmoeten als dezelfde waarden in het geding zijn en als er de wederzijdse herkenning is van de toegewijde strijdbereidheid. Het vaandel van het verzet wordt niet overgegeven, zoals sommigen het zich voorstellen. Het vaandel wordt *gedeeld,* wordt *een nieuw en gemeenschappelijk vaandel.* Alleen zo wordt de lijn van de beste tradities doorgetrokken en is er reden voor vertrouwen in de toekomst. Dan is het verzet thans met recht 'in de kracht van het leven'.
Het is eigenlijk helemaal niet zo verwonderlijk om krakers — vertegenwoordigers van de beweging van de jeugd voor *het elementaire sociale recht op menswaardig wonen* — te ontmoeten aan de voet van de Dokwerker, zoals dit jaar het geval was. In de Februaristaking van 1941, waartoe de Communistische Partij van Nederland de aanzet gaf en waarbij zij ook de spits afbeet, had het verzet de vorm van de meest militante en brede massa-actie die maar mogelijk was. Dat is geen kwestie van romantiek (alhoewel, wat is er slecht aan romantiek?) maar van een zichtbaar worden van de massaliteit van het verzet, van een gloedvolle en voor niets wijkende solidariteit, van sociale achtergronden en acties, die hun rol hebben gespeeld in de voorbereiding van de staking, die het begin was van het nationale verzet tegen de fascistische Duitse overheerser.
De Februaristaking was geen incident, geen fragment uit een groot mozaïek, maar geeft nog steeds op de meest concrete manier het wezenlijke van het verzet weer. Dáárom wordt juist bij die herdenking het vaandel gedeeld en valt de scheiding tussen generaties weg. Misschien is dat de reden, waarom de Nederlandse regering dit jaar bij talloze herdenkingen aanwezig is, maar heel opmerkelijk ook nu weer daar ontbrak en

DE WAARHEID

No.5 Februari 1941.

WEG MET MUSSERT!

Ter gelegenheid van een mars der zich noemende "Nederlandse" S.S. heeft Mussert op 11 Januari in den Dierentuin in denHaag een rede gehouden,waarin hij o.a. de volgende aankondiging deed:

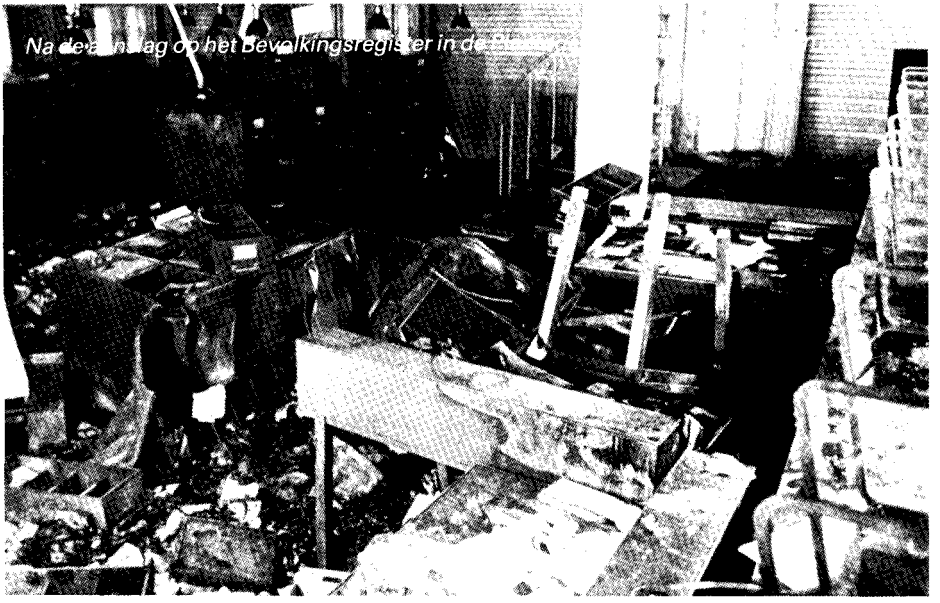
...tember van het vo-

...er verdeeldheid is gekomen.Volgens betrouwbare inlichtingen , zou Linthorst Homar bereid zijn alle eischen van de Duitse overheid in te willigen, terwijl Mr.Einthov zich niet wil onderwerpen el li - ver de "Unie" geheel wil opheffen!

Deze heren " vernieuwers", die nog erger politieke knoeiers zijn dan er ooit in het "oude partyenstelsel" gevonden werden, verbergen de ware toestand angstvallig ...n leden. Dat het staat

terug deinsde voor de massaliteit, die het verzet heeft beheerst.

Steeds weer te horen en te lezen over 'het verzet' schept een plechtstatigheid, daar waar deze juist niet op zijn plaats is en ook niet bestond in het duister van de illegaliteit. Het ging ook niet, meestal niet, om een ruim van tevoren afgewogen dramatische beslissing om 'in het verzet te gaan'. Vaak raakten mensen 'in het verzet' als gevolg van een positie-bepaling op één bepaald ogenblik, bij één bepaalde gebeurtenis waar een keuze onvermijdelijk was. En dat was dan het begin van een keten van keuzen, die moesten worden gemaakt, die de vorm kreeg van georganiseerd verzet in grotere of kleinere groepen. Met als de ruggegraat daarbij in ieder geval de communistische partij, die vóór de inval van de Duitse fascisten reeds in de opbouw van haar organisatie rekening hield met de mogelijkheid van illegaliteit en de opvoeding van haar kaders daarop richtte.
Een gerechtvaardigde vraag is natuurlijk: wanneer begon dat verzet eigenlijk? En, om misverstand te vermijden, dan bedoelen we niet als het om de communisten gaat: reeds voor of eerst nadat de Sowjet-Unie in de oorlog betrokken werd en toen ook het leeuwendeel voor zijn rekening nam bij het verslaan van het Derde Rijk en daarmee ook bij de bevrijding van Nederland. De bewering dat de Nederlandse communisten in verzet gingen nadat de Sowjet-Unie door Hitler was aangevallen, is een versleten leugen. De organisatie van de Februaristaking, die door de communisten ter hand werd genomen en die in februari 1941 werd geproclameerd, levert het gesloten bewijs daarvan.
Tòch is er wel degelijk verschil geweest tussen de verzetshouding van de communisten en van bijvoorbeeld rechtse groeperingen, zoals er verschil was tussen de verzetshouding van een aantal sociaal-democraten en van bijvoorbeeld mensen, die altijd politiek uiterst behoudend waren.
Voor de communisten, voor een belangrijke stroming in de sociaal-democratie, voor een beduidende groep liberalen ook lag het tijdstip van het verzet reeds jaren vóór het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Zij ageerden tegen het in Duitsland opkomende fascisme, streefden naar een eenheidsfront van alle democraten in het eigen land om de gevaren te keren, gingen als vrijwilliger naar Spanje in een poging om Franco alsnog de weg te versperren. De kameraad die in 1938 op de muren kalkte 'Fascisme is moord!' was al bezig met verzetsactiviteiten toen anderen nog op één oor lagen en in

Na de inval: lag op het bevolkingsregister in de

argeloosheid de raad opvolgden van de toenmalige Nederlandse regering om maar 'rustig te gaan slapen'. Dat is geen baas-boven-baas achteraf. Wie zou daar behoefte aan hebben? Het werpt echter wel een licht op verschillen van herkomst binnen het verzet zèlf in de donkere jaren van de bezetting, ook op de verscheidenheid in visie die zou blijven bestaan. Een deel bond de strijd aan op duidelijke anti-fascistische en democratische motieven, daarbij meestal bewust steunende op de kracht van de arbeidersklasse, die zich ook in de tijd van de grote werkloosheid niet liet corrumperen door nationaal-socialistische ideeën en die evenmin economische belangen had in Hitler-Duitsland — een onafhankelijke macht in het wezen van de zaak. Een ander deel bond de strijd aan toen de bezetting een feit was en het ging tegen de *Duitse* onderdrukking. Men kon echter niet anders of de puur anti-Duitse stellingname werd, voor wie de gruwelen aan den lijve ervoer, een anti-Duits-fascistische stellingname. Deze ontwikkeling was het kenmerk van een oorlog, die geen geprolongeerde imperialistische oorlog was van het type 1914-1918, maar metterdaad een volksbevrijdingsoorlog. Naast de overgrote meerderheid der verzetsstrijders, die het gevecht leverden op een autonome Nederlandse manier, met hun eigen organisaties en knokploegen, waren er ook Nederlanders die functioneerden in het kader van de inlichtingen- en sabotagediensten van de geallieerde mogendheden (van de Sowjet-Unie tot en met Engeland) binnen bezet gebied. Alles was op dat moment echter gericht op de vernietiging van de gemeenschappelijke vijand en dient als zodanig in ere te worden gehouden. Wie de grote verscheidenheid binnen het toenmalige verzet ziet, keert toch steeds weer terug tot de gemeenschappelijke noemer, die velen in deze tijd opnieuw bijeen brengt.

De toestand immers, is bepaald niet zonder gevaar. De Berufsverbote in de Duitse Bondsrepubliek hebben een schok door de Europese landen doen gaan. De wijze, waarop oorlogsmisdadigers die in Nederland berecht behoren te worden zich frank en vrij in de Bondsrepubliek kunnen bewe-

gen, is een teken aan de wand, evenals het neo-fascisme dat eerst daar maar later ook weer elders de kop heeft opgestoken.

* * *

Er is dus alle reden om waakzaam te blijven en om *de politieke wedergeboorte* van het verzet te zien als een nieuwe verworvenheid, die van het grootste belang is als het gaat om de zelfstandigheid van Nederland, om Nederland in Europa een staat te doen zijn die niet slaafs volgt maar anderen met nieuwe, op vrede gerichte initiatieven confronteert en om de democratische rechten van het volk.
Om het volk blijft het gaan. Moedige daden van knokploegen, vermetele daden van individuele personen, het verzorgen van wapentransporten, het verbreiden van de illegale pers — dit alles was slechts mogelijk op basis van de verzetshouding van de massa van het Nederlandse volk als zodanig tijdens de oorlog. Nederland kon daardoor niet genazificeerd worden en verheven worden tot de Germanen-stand. Hoe graag Hitler het ook had gewild.

De regering heeft thans erkend dat de Nederlanders niet van hun Vijfde Mei af willen en daaruit de conclusie getrokken dat een grote feestelijke herdenking op zijn plaats is. Vandaar een verzetstentoonstelling in het Koninklijk Paleis op de Dam te Amsterdam, een Auschwitz-expositie in de Zuiderkerk in de hoofdstad, ceremoniële bijeenkomsten in Wageningen en Den Haag, aangevuld, nee onderbouwd door vele plaatselijke initiatieven waaruit een grote wil tot eenheid spreekt in anti-fascistische geest. Niet het ceremonieel is het belangrijke, maar wèl de kracht die tot de herleving van de Vijfde Mei heeft geleid en waaruit eindelijk eens consequent de conclusie moet worden getrokken dat de Vijfde Mei weer jaarlijks een nationale feestdag behoort te zijn.

Een eensgezinde viering en herdenking is een groot goed. Dat dient bewaard te blijven, d.w.z. niet bij wijze van conservering maar op een levende manier, waarbij de verscheidenheid in opvattingen tussen de verschillende stromingen, de diversiteit in historische achtergrond en in actuele daadkracht niet verdoezeld worden maar op een positieve manier aan de oppervlakte komen. Alleen dan blijft de motor, die nu op gang is gekomen, in werking en wordt de ontwikkeling verder ten goede opgestuwd. Zij, die zich eens bezondigden aan de afschaffing van de enige, alomvattende nationale feestdag en waarvan een aantal ook thans ongetwijfeld denken 'en dat is dan de laatste maal', zullen het niet aangenaam vinden. Maar dat is dan ook niet de bedoeling. Om het hèn aangenaam te maken staan we niet midden in de wereld, in de kolkende maalstroom van de tijd. Wij willen en moeten verder.

Joop Wolff

DE BEULEN

1
beesten betaald
door een wereld verloren

hoor naar het orgel van graan
wind bloem voor het oor
de maan de wind
van het hart omhelzende hart
vrede te drinken te eten
voor een lichaam in veelvoud

maar buiten daarbuiten
wolven zwart koud
en gras as onder wonden

2
bewustloze zweep
sneeuw als fluwelen scherven

gesprek
boeket vliegen
warm in de winter te bed

gedachten zonder lippen
gedachten niet gekust

ogen als gevallen bladeren
onder gevallen handen

gedachten koud

3
zwepen harde gedachten

zingende spieren van angst
in welke grotten opgedaan
maar naar genummerde kamers gedragen

elke slag is een raam
waardoor uw oog schaduwen werpt
op de zon waaronder wij staan

4
met de ware met de valse verklaringen
zijn geheime zaken gedaan

vingers door sluikse molens
gewrongen handen gewrongen
door de zeef gemalen
blank zand van tanden handen
gewrongen opgehangen mieren
in een zacht zakje in de neusholte
ingenaaid om te lachen
te lachen te lang

kinderen als walm weggewimpeld
vrouwen leeggelepeld
gezichten gespannen
op de pendules der wellust

5
de marmeren muren
zweten poppen als stoom
de vergulde vensters
onthullen onttroonde ogen

zij sterven snel
zij hebben niets gezien

6
krieg und kuchen

in de brute lucht
in het klein kermend vijlsel
in het bloedspeeksel
in de stomme mond

in het gapende oor met de hazenlip
in de betraande stoel in de regen

allerlei gebak & bayreuther blätter

7
zijn zij het die in je gangen de walmende
zakken as optasten voor ons allen
je stem beschijnt onze slapende ogen
met zwellende vlekken onder hun glorie
en gaat soms daarom onze smaak
doodsmal en traag door ons dagelijks brood

hun scheermes
bladzijden lang door je lippen
de waarheid
levenslang te veel voor ons woord

8
nog is er een tijd van kinderen vrolijk
nog is er een tijd van lichamen licht
nog is er een tijd van de ruimte
nog is er een tijd

9
drie dorre paarden dragen het gouden karkas in de bewarende
afgrond
dichte deuren gaan open
handen van het hart
als handen vol licht
voor het dansende hart
het lied houdt de straatklok begraven
door de bladeren huilend
de handen zijn lachende bronnen
zo van de groene zee
groene dromen zijn de bomen
en zo ook spelen de vogels vrijheid de vruchten voor
zie de zon

er is verheugend vergaan als het langzaam lopen door kleuren
zie - het ding doet zijn vorm

zie de zon

Lucebert 1955

De strijd van de CPN in de jaren '40-'45 voor nationale zelfstandigheid, democratie en socialisme

IN HET LICHT VAN DE VRIJHEID

De strijd voor een onafhankelijk Nederland, vrij van fascistische onderdrukking en terreur, heeft grote delen van het Nederlandse volk in beweging gebracht. Het overgrote deel van de bevolking bleek volstrekt afwijzend te staan tegenover het nationaal-socialisme en Nederlandse aftreksels daarvan. De NSB was een gehate minderheid. In de actieve strijd tegen de bezetter, een strijd die gevoerd werd met alle middelen, van politieke strijd met de illegale pers, demonstraties en stakingen, tot militaire sabotage, speelde de Communistische Partij van Nederland een belangrijke rol. Uitgangspunt van de communisten in de illegale strijd was dat de nationale onafhankelijkheid herwonnen moest worden, dat de Duitsers uit ons land moesten worden verjaagd. Voor dat doel moest een zo groot mogelijke eenheid onder het Nederlandse volk bereikt worden. Voor de communisten stond de nationale strijd niet op zichzelf, maar was nauw verbonden met hun visie op de maatschappelijke ontwikkelingen en daarmee met de strijd voor een andere maatschappijorde.
De voornaamste tegenstander in de strijd was het fascisme, al vóór de oorlog geanalyseerd — in de woorden van Dimitrof, de algemeen secretaris van de Communistische Internationale — als 'de openlijke terroristische dictatuur van de meest reactionaire, meest chauvinistische, meest imperialistische elementen van het financierskapitaal'. 1) In de strijd tegen het fascisme stelde de CPN zich al in de dertiger jaren op het standpunt dat het noodzakelijk was om de democratische rechten te verdedigen en om, in geval van oorlog, deel te nemen aan de nationale bevrijdingsstrijd.

In het hier volgende artikel wordt ingegaan op de ontwikkeling van de standpunten van de CPN vanaf het begin van de oorlog tot de bevrijding. Nadruk ligt daarbij op de thema's strijd voor nationale onafhankelijkheid, democratie en socialisme. Want de opvattingen hierover bepaalden sterk de wijze waarop het verzet werd georganiseerd; bovendien bepaalden ze het perspectief van de strijd en de groepen van de bevolking, op wie de CPN zich richtte in het verzet.
In de communistische politiek in de illegaliteit zijn, voortkomend uit de ontwikkelingen in de oorlog en de praktische strijdervaringen, continue elementen aan te wijzen. Er zijn ook breukpunten, samenhangend met het oorlogsverloop en met andere factoren.

Wij baseren ons voor de weergave van de opvattingen van de CPN in de oorlog op de inhoud van de illegale Waarheid en haar nevenedities en van de onder de bezetting uitgegeven brochures. Daarbij gaan we ervan uit dat het betrekkelijk onbelangrijk is wie deze publikaties schreven. Door de discussies in communistische kring te koppelen aan de in de illegale strijd opgedane ervaringen is de continuïteit zichtbaar en kan duidelijk worden, waar opvattingen uit voortkomen en in hoeverre ze gedragen worden door de mensen die rond de CPN en haar illegale krant actief waren.

Nationale en sociale bevrijdingsstrijd

'Het Nederlandse proletariaat staat thans in de eerste rijen van de internationale arbeidersklasse, die tot historische daden geroepen is. Onze taak is thans om onze klasse op het volbrengen van die daden voor te bereiden, om het Nederlandse werkende volk voor te bereiden op zijn deelname aan de wereldrevolutie. Het Nederlandse, klassebewuste proletariaat heeft daarbij een dubbele taak, nl. de leiding en verwerkelijking van de *sociale en nationale bevrijding*.
Het proletariaat moet de klassenstrijd tegen het eigen Nederlandse, met Engeland verbonden, groot-kapitaal onverzoenlijk voortzetten. Doch tezelfdertijd neemt het het vaandel van de nationale zelfstandigheid in de strijd tegen de Duitse overheersing uit de handen van de bankroete, verdeelde, bourgeoisie over. Het proletariaat stelt zich aan het hoofd van *alle* vrijheidslievende Nederlanders, om het land van het vreemde juk te verlossen, en daarvoor met alle strijders voor een zelfstandig Nederland een volksfront van de massa's te vormen.' 2)
'Hoe de oorlog ook mag aflopen, zolang het imperialisme aan de macht blijft, zullen de rampen elkaar blijven opvolgen: oorlog — crisis — oorlog! Daarom is het nodig, dat de idee in de hoofden van millioenen arbeiders en werkers geboren wordt: 'de grote kapitaalbezitters zijn deze oorlog begonnen, maar wij, arbeiders en arme plattelandsbevolking, zullen er een einde aan moeten maken, en daarmee aan het gehele, gehate kapitalisme.' (...) Nederland moet een vrije, zelfstandige en socialistische staat worden, bestuurd dóór en vóór de arbeiders en werkers van stad en land.' 3)

Met deze citaten uit de eerste illegale publikaties van de CPN in de oorlog, de brochure 'Vrede door revolutie' van augustus '40 en het eerste nummer van De Waarheid van 23 november '40, is de lijn van het communistische verzet in het begin van de oorlog aangegeven. De arbeidersklasse moest vooraan gaan in de strijd voor de nationale zelfstandigheid, koste wat kost moest het fascisme uit Nederland geweerd worden. 'Geen fascisme in Nederland! Geen rassenhaat of anti-semitisme, waarmee de nazi's ons volk willen vergiftigen! Geen gemeenschap met de bezettingsoverheid!' 4)
Voor communisten was het nationale vraagstuk nauw verbonden met de sociale strijd. In de eerste periode van de bezetting werd dit zo opgevat dat de nationale en sociale bevrijdingsstrijd moesten samenvallen.
De oorlog werd gezien als een conflict tussen imperialistische mogendheden om de herverdeling van de wereld. De arbeiders moesten op de slagvelden bloeden voor imperialistische belangen. In alle oorlogvoerende staten kreeg de werkende bevolking de lasten van de oorlog te dragen: verslechtering van het levenspeil, politieke repressie tegen de arbeidersbeweging om de klassestrijd te onderdrukken. De arbeiders hadden niet zonder meer voordeel van een overwinning van één van de oorlogvoerende partijen; die hadden immers imperialistische bedoelingen. De klassebewuste arbeiders moesten daarom optreden *tegen* de oorlog, de belangen van de arbeiders verdedigen door sociale strijd en zo de oorlog omzetten in een proletarische revolutie. Het kapitalisme was verrot en kon zich slechts handhaven door openlijke dictatuur in de vorm van de fascistische staat. Het lag in de aard van het kapitalisme in zijn imperialistisch stadium dat het oorlogen en fascistische dictaturen voortbracht. Het socialisme was daarom de enige uitweg uit de toestand van crisis en oorlog, de enige maatschappijvorm waarin de vrede definitief gewaarborgd was.

Deze opvatting over de verbinding van de nationale strijd met de strijd voor socialistische omwenteling had gevolgen voor de communistische eenheidspolitiek. Nationa-

le bevrijdingsstrijd mocht volgens de CPN niet betekenen het zich ondergeschikt maken aan de oorlogvoering van welke mogendheid ook. En de sociale bevrijdingsstrijd moest door de werkende bevolking gevoerd worden, onder leiding van haar voorhoede, de arbeidersklasse. Eenheid van communistische en sociaal-democratische arbeiders was daartoe een eerste vereiste.
In een aan het partijkader gerichte brief van de illegale CPN-leiding van februari '41 werd ingegaan op het nationale vraagstuk. 'De nationale strijd moet verbonden zijn met de strijd tegen het kapitaal, wil zij voor de volksmassa een vooruitgang betekenen. *Daarom stellen de communisten zich tot taak de strijd der volksmassa voor de nationale staatkundige zelfstandigheid van Nederland met alle krachten te bevorderen en er leiding aan te geven.* Zij ondersteunen het verzet der massa's tegen de vreemde overheersing en stellen daarbij alles in het werk om elke uiting van dit verzet tot versterking van de revolutionaire strijd tegen kapitalisme en imperialisme in het algemeen te benutten. Daartoe streven de communisten naar samenwerking op de breedst mogelijke schaal van alle actieve krachten uit de arbeidersklasse en uit de volksmassa. Een dergelijke samenwerking is echter volkomen buitengesloten voor wat betreft de groepen, die de opdrachten van Engeland en de Nederlandse regering te Londen uitvoeren en door het Nederlandse Imperialisme worden geleid. (...) Hun nationalistische activiteit is in feite een deel van de Engelse oorlogvoering (...).' 5)
We kunnen dus concluderen, dat de communisten zich in deze eerste tijd richtten op een zo breed mogelijke eenheid tegen de fascistische onderdrukking, maar aan die eenheid wel grenzen stelden. Groeperingen die zich ondergeschikt maakten aan de Engelse oorlogvoering, waren ervan uitgesloten. De volksmassa's moesten optreden tegen alle imperialistische krachten, ook in eigen land. Door de oorlog om te zetten in een sociale revolutie moest zo snel mogelijk een einde aan het conflict worden gemaakt.

Belangrijk onderdeel van de communistische standpunten in deze eerste periode van de bezetting was de opvatting dat de oorlog een imperialistisch conflict was. Dit was uitvloeisel van het in augustus '39 gesloten niet-aanvalsverdrag tussen de Sowjet-Unie en Hitler-Duitsland. De Sowjet-Unie ging tot het afsluiten van dit verdrag over, toen alle pogingen om met de westerse landen (Engeland en Frankrijk m.n.) tot een anti-Hitler-coalitie te komen, waren mislukt. München '38 was wel het beschamende dieptepunt van de Engels/Franse politiek van toegeven aan de eisen van de fascisten.
Via de Communistische Internationale werd de aangesloten communistische partijen echter een ideologische verdediging van het niet-aanvalsverdrag opgedrongen, die veel verder ging dan de tactische betekenis ervan. Het hield in dat nu Engeland en Frankrijk als de voornaamste oorlogsstokers werden betiteld. Toen in mei '40 ons land bezet werd door nazi-Duitsland, was het duidelijk dat deze argumentatie niet te handhaven was. In de illegale publikaties is dan ook steeds sprake van een strijd op twee fronten, tegen Duitsland voor de nationale bevrijding en tegen de eigen bourgeoisie en andere imperialistische machten en krachten voor de sociale revolutie.
In legale publikaties van de CPN in juni '40 (een uitgave van het Volksdagblad op 26 juni en van Politiek en Cultuur ook in juni) werd wel gezegd dat Engeland en Frankrijk de voornaamste schuld droegen van het in de oorlog betrokken raken van ons land. Deze publikaties, die veel opschudding verwekten, niet het minst in eigen rijen, kwamen voort uit een verkeerde beoordeling van het belang van legale uitingsmogelijkheden. In het P&C-nummer werd zelfs, in een wel bijzonder vergaande poging om voor de Duitsers acceptabel te zijn, opge-

roepen om een 'correcte houding' tegenover de Duitse bezetting aan te nemen.
De CPN stond overigens bepaald niet alleen in haar zoeken naar mogelijkheden tot legale verschijning. Alle grote Nederlandse kranten bleven doorverschijnen, ook bijvoorbeeld het sociaal-democratische dagblad Het Volk; ze namen alle een passage op over een 'absoluut loyale houding' tegenover de bezettende macht. Deze passage ontbrak in het legale nummer van het Volksdagblad. Na 26 juni werd de communistische krant door de bezetter verboden.

Op het moment van de legale uitgaves werd al gewerkt aan de illegale organisatie van de CPN. In de zomer werden de grondslagen gelegd voor het illegale krantenapparaat en verschenen de eerste pamfletten en kleine krantjes in verschillende delen van het land. Op 23 november '40 begon landelijk de illegale Waarheid tweewekelijks te verschijnen.
De CPN speelde vanaf het begin van de bezetting een belangrijke rol in de illegale strijd. In de zomer werd begonnen met geld inzamelen voor het solidariteitsfonds. In najaar en winter van '40 en '41 staakten en demonstreerden de Amsterdamse werkverschaffingsarbeiders voor een hogere steun en tegen verlenging van de werktijden. In februari '41 stond de Amsterdamse metaal in actie tegen gedwongen uitzending van arbeiders naar Duitsland. Ook in andere delen van het land werd daartegen actie ondernomen, bijv. bij Wilton-Feijenoord in Rotterdam. In verschillende bedrijven werden illegale strijdcomités gevormd die voor de belangen van de arbeiders opkwamen. De legale vakbeweging was immers een instrument van de nazi's geworden. De organisatorische voorbereiding van de Februaristaking '41 tegen de jodenvervolging werd door communisten gedragen. De oproep tot staking ging van de CPN uit.
In de illegale strijd werd door de CPN de nadruk gelegd op politieke strijdmiddelen: demonstraties, petities, stakingen en natuurlijk de illegale pers. Militaire sabotage werd in De Waarheid in deze eerste tijd afgekeurd, als zijnde steun aan de geallieerde oorlogvoering; na juni '41 zou dat veranderen. Het vermoeden bestaat echter dat ondergronds al werd gewerkt aan het opzetten van sabotagegroepen, met een belangrijke plaats hierin voor oud-Spanjestrijders. Economische en politieke eisen werden met elkaar verbonden, strijd op economisch gebied was immers onder de verhoudingen van de Duitse bezetting, waarin loonstrijd en vrije vakorganisatie al snel verboden waren, ook politieke strijd. Communistische en sociaal-democratische arbeiders vonden elkaar in de actie op gemeenschappelijke punten. CPN en Waarheid haalden keer op keer fel uit tegen de leiding van de sociaal-democratie. De voormalige SDAP-top werd beschuldigd van medeplichtigheid aan de oorlogvoering; haar vooroorlogse politiek had volgens De Waarheid de weerbaarheid van Nederland tegen de fascistische dreiging ondermijnd, de eenheid in de arbeidersklasse tegengewerkt. De SDAP als zodanig was niet in het verzet gegaan, wel veel sociaaldemocraten los van hun partij. De Waarheid riep de sociaal-democratische arbeiders op zich van hun leiding los te maken. De klassestrijd was verscherpt, daarom was het mogelijk èn des te noodzakelijker dat de arbeiders zich afkeerden van de reformistische politiek van de sociaal-democratische leiding. In de loop van de oorlog zou de toon milder worden, de ervaringen in de oorlog en verzet drongen de vooroorlogse tegenstellingen op de achtergrond.

Nationale eenheid voor de nationale bevrijding

In alle door het fascisme bezette landen werd de nationale bevrijdingsstrijd gevoerd. Die strijd was in de ogen van de communisten een gerechtvaardigde en bikkelhard

noodzakelijke strijd. Maar het veranderde niet hun opvattingen over het karakter van de oorlog. De anti-fascistische strijd van de volkeren in de bezette gebieden kon in de beoordeling van de Comintern de oorlog niet doen omslaan in een algehele bevrijdingsstrijd, imperialistische belangen bleven de boventoon voeren. De oorlogvoerende landen hadden alle imperialistische bedoelingen.
Deze beoordeling veranderde op slag na de Duitse inval in de Sowjet-Unie. De Waarheid verkondigde in strijdbare taal dat de oorlog nu was omgeslagen in een vrijheidsoorlog. De Sowjet-Unie had immers geen imperialistische bedoelingen. Als socialistisch land kon ze een potentieel in de strijd werpen dat, verenigd met de strijd van alle vrijheidslievende volkeren, de overwinning op het fascisme kon behalen. Het vrijheidselement in de oorlog had de overhand gekregen. De strijd voor Nederlands onafhankelijkheid viel nu samen met de strijd van de Sowjet-Unie en de andere volkeren. De Waarheid bleef wel signaleren dat de regering van Engeland en de Verenigde Staten imperialistische bedoelingen bleven houden; de strijd van de volkeren aldaar en in de bezette gebieden kon en moest daar echter tegenwicht aan bieden. Al in juli '41 begon De Waarheid te schrijven over een tweede front, in latere jaren zou ze nog keer op keer waarschuwen tegen het oogmerk van de imperialisten om de Sowjet-Unie de strijd alléén te laten voeren en het tweede front tot sint-juttemis uit te stellen.

Nu de oorlog in de communistische visie het ondubbelzinnige karakter van een bevrijdingsoorlog had gekregen en de arbeidersklasse dus de geallieerde oorlogvoering kon gaan steunen, was ook de weg vrij voor een werkelijk nationale eenheid in het verzet. In hetzelfde artikel waarin de overval op de Sowjet-Unie werd bekendgemaakt en waarin gesteld werd dat de oorlog nu in een vrijheidsoorlog was omgeslagen, stond te lezen: 'Verenigt U, Nederlanders, zonder

De Duitsers vallen de Sowjet-Unie binnen; als antwoord de oproep: 'Het vaderland roept!'

onderscheid van geloof of politieke richting! Zet alles opzij, wat ons scheidt; laat alleen gelden wat ons verenigt: *De bevrijding van ons Nederland!* Nadat wij de Nazi-benden uit ons land zullen hebben weggevaagd, zullen wij in volle vrijheid met elkaar kunnen spreken over de beste weg om ons land in te richten volgens de wensen en behoeften van ons werkende volk. *Thans echter is alleen het woord aan de strijd!!!'* 6)
In februari '42 werd in een kaderbrief 'Nationale eenheid voor de nationale bevrijding', als strijddoel geformuleerd: 'Wat ons land betreft is het (...) duidelijk dat (...) ons eerste en voornaamste doel moet zijn om de nazi-overweldigers van ons grondgebied te verjagen en dan de toekomstige politieke en sociale ontwikkeling van ons land in handen van het Nederlandse volk zelve te leggen. Het gaat dus in deze strijd niet om het communisme. Het gaat om de nationale bevrijding en om het herstel van de vrijheid van meningsuiting, van vereniging en drukpers, van de democratische vrijheden in één woord, onverkort, zoals zij in de Nederlandse grondwet zijn neergelegd.' 7)
Na juni '41 werd dus, om de grootst mogelijke eenheid onder het Nederlandse volk te bereiken, de strijd voor de nationale bevrijding vooropgesteld. Herstel van de Nederlandse grondwet met zijn democratische rechten en vrijheden vormde uitgangspunt voor naoorlogse vernieuwingen. Meer dan tevoren werd de waarde van de democratische instellingen van vóór mei '40 beklemtoond, een logisch gevolg van de ervaringen met het 'concentratiekampregime' van Seyss-Inquart. Bovendien gingen de communisten ervan uit dat het Nederlandse volk veranderd was en na de oorlog uit de anti-fascistische strijd de consequenties zou trekken voor de maatschappelijke ordening. 'Als de volksmassa's sterk genoeg zijn om de Hitlerbende weg te jagen en de overwinning hun krachten nog heeft doen groeien, zullen zij ook sterk genoeg zijn om de toekomst op te bouwen. En zij zullen die opbouwen, volgens hun eigen belangen. Zo kunnen de arbeiders-patriotten de toekomst met vertrouwen tegemoet gaan (...).' Daarom hoefde de arbeidersbeweging zich niet bezig te houden met 'het opstellen van verlanglijstjes voor de vrede', dat was een zaak van de bourgeois, die bang was voor zijn naoorlogse klassepositie. Voor de arbeiderspatriotten was de bevrijdingsstrijd onderdeel van een verderreikende strijd voor maatschappelijke hervormingen. In de strijd moesten ze voor hun eigen klasse-eisen blijven opkomen en hun georganiseerde klassekracht versterken, om zo nodig hun eisen te kunnen afdwingen. 8)
Duidelijk werd dus gesteld dat de eigen eisen van de communisten en van de arbeidersklasse niet moesten verdwijnen. De arbeiders moesten vooraan staan in de nationale bevrijdingsstrijd, maar de klassestrijd was daarmee niet verdwenen. Voor de communisten was de nationale bevrijdingsstrijd nog steeds verbonden met de strijd voor de belangen van de werkende mensen, maar *voorwaarde* voor de socialistische omwenteling was het herwinnen van de nationale onafhankelijkheid.

Strijd voor democratie

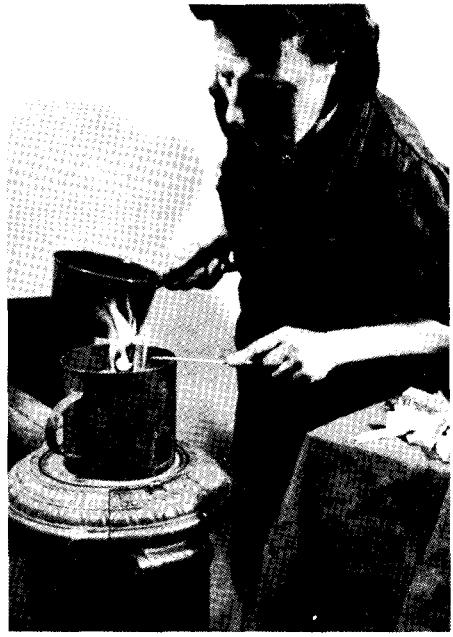
In 1943 werd een duidelijke kentering in het oorlogsverloop zichtbaar; na de Amerikaanse landing in Noord-Afrika, de overwinning van het Rode Leger bij Stalingrad en de geallieerde invasie op Sicilië leefde de hoop op een spoedige beëindiging van de oorlog op. Algemeen werd verwacht — en in de illegale kranten werd het als dwingende eis geformuleerd — dat het tweede front op het vasteland van Europa snel zou worden geopend.
De vraag wat er zou gaan gebeuren als de Duitsers verslagen waren, kwam door deze verandering van het oorlogsverloop meer op de voorgrond te staan. De gehele illegale pers besteedde er aandacht aan, zowel aan het vraagstuk van de overgangstijd (staat van beleg, volksvertegenwoordiging na de

bevrijding, zuiveringen), als aan de maatschappelijke ordening van een vrij Nederland.
De Waarheid mengde zich in de zomer van '43 voor het eerst actief in deze discussie. Naast de ontwikkelingen aan de fronten hing dit ook samen met de opheffing van de Comintern in mei '43. Begin juni publiceerde De Waarheid een 'vraaggesprek' met Stalin. In dit stuk werd de opheffing van de Communistische Internationale uitgelegd als een daad die het de communistische partijen mogelijk maakt te handelen in het belang van het eigen land, zonder dat de laster nog kans had, dat communisten uitsluitend handelden naar de bevelen van buitenaf. Bovendien werd het door de opheffing mogelijk om een eenheidsfront van alle landgenoten te vormen, ongeacht overtuiging en godsdienst, in de strijd tegen de overweldiger. De vijandschap binnen de arbeidersbeweging en het wantrouwen tussen communisten en socialisten werd erdoor ontzenuwd, zodat grotere eenheid mogelijk zou zijn.
In dezelfde krant stond een artikel 'Na onze bevrijding', waarin werd gesteld dat de *strijd* voor de bevrijding voorop moest staan. Tegelijk werd de discussie in en met andere illegale bladen over de toekomst een verheugend verschijnsel gevonden, mits de eenheid in de strijd er niet door werd geschaad. Zelf was De Waarheid van mening dat het het beste was om 'terug naar de oude toestand' van vòòr 10 mei '40 te gaan, opdat daarna, als vrije Nederlanders, kon worden bepaald welke veranderingen op politiek en economisch gebied nodig zouden zijn. 9)
Dit standpunt kreeg in de daaropvolgende periode uitbreiding. Met als uitgangspunt herstel van de parlementaire democratie werden daar in algemene en gedetailleerde artikelen vernieuwende eisen aan gesteld. Terug naar de oude toestand betekende bepaald geen herstel van de situatie van de jaren '30. Zo startte de krant een maand later, begin juli '43, aan artikelenreeks 'Naar nieuwe vormen'. Daarin werd gesteld dat diepgaande wijzigingen van de maatschappij nodig waren en dat in het politieke leven en de vakorganisatie naar nieuwe vormen gezocht moest worden. Na de bevrijding zou er één arbeiderspartij en één vakbeweging moeten komen; de opheffing van de Comintern betekende hiertoe een aansporing en vergrootte de mogelijkheden ervoor.
Deze idee van één arbeiderspartij en één vakbeweging ter opheffing van de scheiding tussen sociaal-democraten en communisten en de scheiding op grond van geloof, werd vanaf deze periode systematisch uitgewerkt. Tezelfdertijd werd nagedacht over de staatsinstellingen en gesteld, dat 'het Nederlandse volk moet eisen, dat de oude constitutionele staatsvorm niet alleen hersteld wordt, maar tevens dat zij wordt uitgebreid met de verst strekkende democratische beginselen en sociale wetgevingen. Op deze grondslag zal het Nederlandse volk aan de economische opbouw van het vaderland kunnen werken'. 10)

In de discussies over de inrichting van Nederland na de oorlog speelde het begrip democratie een belangrijke rol. In de uitwerking van hun democratie-opvatting werd door de communisten uiteraard ingegaan op de Sowjet-Unie. 'Willen de communisten in Nederland een getrouwe copie van de Russische ontwikkeling bewerkstelligen? Deze gedachte is al bespottelijk. Wij verdedigen de politiek, die onze Russische kameraden, onder Russische verhoudingen, hebben gevoerd. Wij putten leering uit deze politiek voor onze eigen strijd (...). Maar de strijd voor het socialisme speelt zich in elk land af op de basis van de bijzondere nationale verhoudingen en tradities, die zich in de loop der tijden hebben ontwikkeld en zich verder ontwikkelen. De tactiek van de strijd kan daarom niet in alle landen en op alle tijden dezelfde zijn. *Wij zijn er ons dan ook ten volle van bewust, dat de strijd voor het socialisme in Nederland zich*

afspeelt onder Nederlandse verhoudingen, dat tal van vraagstukken hier anders liggen dan in Rusland en dus anders moeten worden opgelost.' 11) De Waarheid ging ervan uit dat de Sowjet-Unie deze mening deelde, aangezien zij de politiek volgde van zelfbestemmingsrecht van alle naties. Een politiek die was gebaseerd 'op het rustige vertrouwen dat de toepassing van een consequente democratie moet leiden tot de overwinning van het socialisme'. 12)
Het wetenschappelijk marxisme leerde dat er geen 'alleenzaligmakende' formule was voor de vorm van overgang van het kapitalisme naar het socialisme. De Sowjets kwamen voort uit de specifieke omstandigheden in de Sowjet-Unie, in West-Europa waren sindsdien nieuwe vormen van democratie ontstaan. De Waarheid hechtte grote waarde aan die westerse democratie; de geschiedenis leerde immers dat dit tegenover de steeds sterker wordende monopolievorming van het kapitaal en het daarmee gepaard gaande streven naar een 'sterk staatsgezag' (dat in zijn uiterste consequentie tot fascisme leidt) een toenemend revolutionaire kracht werd. 13) Strijd voor democratie en socialisme vielen aldus samen, imperialisme en democratie sluiten elkaar uit. 'Daarom betekent een consequente strijd voor democratie de ondergang van het kapitalisme en de overwinning van het socialisme.' Dictatuur van het proletariaat was nodig als overgang ter opheffing van de uitbuiting van de ene mens door de andere. De staat zou dan geleidelijk aan geen onderdrukkingsapparaat meer zijn: 'In plaats van een regering over personen, treedt een beheer over zaken en processen door economisch en cultureel gelijkberechtigde mensen.' 14)

De idee van uitbreiding van de democratie als overgang naar het socialisme werd uitgewerkt op een wijze die de praktische anti-fascistische strijd en de strijd voor het socialisme deed samenvallen. Er werd een beroep gedaan op alle democratische

Een noodkacheltje in de hongerwinter

groeperingen in de maatschappij en gezocht naar voor iedere groep specifieke belangen en strijdvormen. Dat gebeurde niet van achter de schrijftafel, maar in relatie met de strijd die de verschillende bevolkingsgroepen voerden.
In '44 en '45 gingen huisvrouwen in verschillende plaatsen van het land de straat op om meer en beter voedsel te eisen. Petities werden aangeboden aan (NSB-) burgemeesters. Aan deze actievorm zaten risico's vast, maar de nood was zo hoog gestegen in de gezinnen, dat de vrouwen geen andere keus gelaten was. De demonstraties en handtekeningen hadden in veel gevallen inderdaad resultaat. De Waarheid steunde deze acties; het besef van de grote strijdbaarheid van deze vrouwen en van de betekenis van hun strijd leidde tot een uitwerking van ideeën over de positie van (huis)vrouwen en over welke veranderingen daarin na de oorlog zouden moeten worden verwezenlijkt.

Op hongertocht

Een zelfde ontwikkeling in de communistische standpunten is te zien ten aanzien van boeren, tuinders en landarbeiders. De eisen en acties tegen verplichte vee-leveranties, voor vaste voedselprijzen, tegen inundatie van bouwland en de grote betekenis die boeren kregen voor de hongerende stadsbevolking, leidden tot een verdieping van de inzichten in het boerenbestaan en in de betekenis van een hechte samenwerking tussen boeren en de arbeidersklasse. Toen na het uitbreken van de spoorwegstaking in september '44 de binnenscheepvaart voor de Duitsers enorm in belang toenam, ontwikkelde de krant ook voor deze groep duidelijker omlijnde standpunten en inzichten.

Er profileerde zich zodoende een klassenanalyse, die uitging van de noodzaak voor de arbeidersklasse om in haar organisatie en activiteiten duurzame samenwerking te zoeken met boeren, intellectuelen, middenstanders, studenten, kunstenaars, schippers enz.
Het duidelijkst spreekt deze ontwikkeling uit het 'Volksprogram voor een democratisch, welvaren en vrij Nederland', dat in november '44 verscheen. *'Het program wil een leidraad en een aansporing zijn voor Uw handelen. Organiseert U in stad en land in sterke eensgezinde organisaties. Werkt samen met andere gelijkgezinde democratische groepen der bevolking, tegen de reactionaire krachten van het grootkapitaal.* Arbeiders, werkende boeren, middenstanders, intellectuelen, te vaak reeds zag de reactie in het verleden kans verdeeldheid onder U te zaaien. In werkelijkheid hebt gij tezamen hetzelfde belang. Wij socialistische arbeiders reiken U allen de hand om tezamen de vooruitgang, de democratie, de beschaving, de vrede te dienen.' 15)
Bijzonder gedetailleerd behandelde dit Volksprogram achtereenvolgens de maatregelen voor de overgangstijd, de voortzetting van de oorlog tot het fascisme overal zou zijn verslagen, de verhouding met Indonesië, de internationale positie van Nederland, de staatkundige democratie, de economische democratie (in industrie en landbouw), de positie van de vrouw, het onderwijs, de gezondheidszorg, het belastingstelsel, omroepbestel en perswezen.
Voor de verwezenlijking van dit Volksprogram zou een 'strijdbare democratie' eerste voorwaarde zijn. 'Want al zijn de eisen, in het Volksprogram vervat, niet principieel

onverenigbaar met het kapitalistische karakter van onze maatschappij, het staat te vrezen, dat zij zullen stuiten op harde weerstand van machtige groepen kapitalisten, wier belangen in tegengestelde richting gaan. De eisen van het Volksprogram hebben immers tot strekking de ongebreidelde uitbuiting van den arme door den rijke aan banden te leggen, de rechteloosheid van den werkenden mens op te heffen, koloniale onderdrukking en imperialistische oorlogspolitiek in toom te houden.' 16)
Over ieder programmapunt zou veel te zeggen zijn, is ook veel gezegd sinds het Volksprogram verscheen. Zoals over het standpunt ten aanzien van Indonesië, of de visie op het gezin, of de onduidelijke opvatting over economische ordening. Toch bevatte het program een erg goede weergave van de veelheid van terreinen waarop de communisten streden met het doel, door uitbreiding van de democratie, de voorwaarden voor het socialisme te bevechten.

Bijzondere aandacht, in het Volksprogram en in de artikelen in De Waarheid, kreeg de noodzaak voor de *arbeidersklasse* om te komen tot eenheidsorganisaties; politiek en op vakbewegingsgebied.
Politiek werd gepleit voor één socialistische arbeiderspartij voor sociaal-democraten en communisten. 'Een eensgezinde Socialistische Partij zal er ook in kunnen slagen, al die bevolkingsgroepen om zich te verenigen, welke evenzeer als de arbeiders de druk van het kapitalistisch stelsel voelen: de boeren, de middenstanders, de intellectuelen, waardoor zij zich aan de spits stelt van die vooruitstrevende volksbeweging, van wier kracht en socialistische leiding de toekomst van ons land en volk in niet geringe mate afhangt.' 37)
De mogelijkheden voor de vorming van deze partij werden ondermeer afgelezen uit de politieke breedheid van de lezerskringen van De Waarheid: 'De band, die in de vier achter ons liggende jaren gegroeid is tussen 'De Waarheid' en de brede massa der arbeiders, wettigt onze opvatting, dat 'De Waarheid' in deze een baanbrekende taak heeft te vervullen.' 18) In de illegaliteit was dan ook op veel gebieden in Waarheidsgroepen en bedrijfsgroepen een intensieve samenwerking ontstaan tussen sociaal-democraten en communisten; deze samenwerking wilde men na de oorlog hechte vorm geven.
Daarbij werd in de meeste artikels uitgegaan van de noodzaak, dat zo'n eenheidspartij op klassebasis werd gevormd. Met de andere democratisch ingestelde bevolkingsgroepen moest *samenwerking* worden gezocht, vanuit gescheiden organisaties. Dit standpunt week fundamenteel af van het idee dat in kringen van voormalige leiders van de SDAP en RKSP leefde, om na de oorlog te komen tot een Volksbeweging, die zich niet op klassestandpunt stelde en in haar strategie voor 'vernieuwing' van het maatschappelijk bestel de klassenstrijd overboord wilde zetten. 19).

Al tijdens de bezetting bleek de politieke bereidheid om een eenheids-arbeiderspartij te vormen in leidende kringen van de sociaal-democratie afwezig. Over de realiseerbaarheid ervan maakte de CPN zich ons inziens te veel illusies. Bovendien had de gerichtheid op coalities met andere bevolkingsgroepen tot gevolg dat het besef van de noodzaak van een eigen organisatie en beginselprogram van communisten verflauwde. Het Volksprogram was geen communistisch program, maar een program van communisten voor samenwerking met andere bevolkingsgroepen. En juist dit program werd na de bevrijding uitgangspunt voor partijvorming.
Het gaat in dit bestek te ver om verder in te gaan op de verwarring die over de partijvorming tot na de bevrijding bestond. Wel valt te constateren, dat de CPN zich teveel liet meeslepen door de eenheidsgevoelens die onder het Nederlandse volk steeds meer tot uiting kwamen, o.a. in politieke steun aan De Waarheid.

Een stakers-vergadering van Amsterdamse Gemeente-arbeiders in 1955

Wat de ideeën voor de eenheidsvakbeweging betreft, hierbij stond voorop dat de vooroorlogse verdeeldheid van de arbeidersklasse naar overtuiging en geloof moest worden overwonnen door een nieuwe vakbeweging in plaats van NVV, CNV en RKWV. Het bleef niet bij een theoretische wens voor eenheid; voortkomend uit de vanaf het begin van de bezetting georganiseerde illegale groepen in verschillende bedrijven, werd vanaf '44 gewerkt aan eenheidscomités, ook op plaatselijk niveau, en verscheen landelijk 'Werkend Nederland, propagande-orgaan voor de Eenheidsvakbeweging'.
Na de oorlog zou deze Eenheidsvakbeweging (later Eenheidsvakcentrale) een waarlijke massabeweging blijken te zijn. De beoogde eenheid in de vakbeweging kon echter, door de terugkeer van NVV, CNV en (nu getiteld:) KAB, niet ontstaan. De EVC werd een vierde vakcentrale, het verzet vanuit de oude vakcentrales en de kansel tegen de eenheidsvakbeweging was sterker dan de communisten hadden voorzien.

Voor de CPN was de oorlog een bijzonder belangrijke periode. Haar leden vonden, met inzet van eigen leven, vele vormen van verzet tegen het fascisme; haar politieke en maatschappelijke ideeën inspireerden hen tot dit verzet. Het schetsen van de grote lijnen van deze ideeën in samenhang met de feitelijke ontwikkelingen, vinden we van belang, omdat het duidelijk maakt dat de oorlog voor Nederland geen 'intermezzo' was, waarna de oude orde van de jaren '30 weer zonder problemen terugkeerde. De oorlog greep diep in op het leven van de mensen in alle maatschappelijke sectoren. Het besef van de waarde van democratische rechten en van de noodzaak van eenheid van optreden, droeg bij aan het grote potentieel van vernieuwing van de maatschappij dat na de oorlog bestond. Dat de vernieuwing niet kon worden doorgezet komt niet doordat dit streven niet reëel genoeg was, of niet diepgaand genoeg. Het komt eerder voort uit de sterke restauratiepolitiek, die mede onder druk van de Amerikaanse politiek, door regerings- en onder-

nemerskringen en door de toppen van de na-oorlogse politieke partijen werd gevoerd. Niet voor niets kon bijvoorbeeld het NVV pas in 1947 een (bot) einde maken aan de fusiebesprekingen met de EVC.
De rol van communisten in het verzet was van grote betekenis, óók voor de na-oorlogse geschiedenis. De ontwikkeling die de CPN doormaakte, in de praktische politiek en in de theorie, is een blijvend en waardevol erfgoed voor onze huidige partij.

Susan Legêne/Hansje Galesloot

NOTEN

1. G. Dimitrof, Eenheid tegen het fascisme. Het offensief van het fascisme en de taak van de Kommunistische Internationale in de strijd om de eenheid van de arbeidersklasse tegen het fascisme. Amsterdam, Pegasus, 1976-3, 1938-1, p. 7
2. 'Vrede door revolutie', brochure, (augustus '40, uitgave CPN), pp. 8-9.
3. De Waarheid, 23-11-1940, nr. 1, 'De weg naar vrede en vrijheid'.
4. Idem
5. 'Politieke brief over de nationale en joodse vraagstukken onder de huidige omstandigheden'. (27-2-1941, uitgave CPN), p.4.
6. De Waarheid, extra editie, 26-6-1941, 'Samen met de Sowjet-Unie voor de verplettering van de Nazi-macht!'.
7. 'Politieke brief over de nationale eenheid voor de nationale bevrijding', februari 1942 (uitgave CPN), p. 3.
8. De Waarheid, 15-8-1942, nr. 52, 'Waarom wij patriotten zijn'.
9. De Waarheid, 12-6-1943, 'Verklaring van Stalin over de opheffing van de Comintern' en 'Na onze bevrijding'.
10. De Vonk, 25-7-1943, 'Na onze bevrijding'. De Vonk was eenregionale editie van De Waarheid (verscheen o.a. in Utrecht en Haarlem) met globaal dezelfde inhoud.
11. 'Om Neerlands toekomst'. Brochure, 1944-2, zomer 1943-1 (uitgave gezamenlijk verzet). Hier is geciteerd uit de bijdrage van de communist Jan Postma, p. 75.
12. De Waarheid, 2-2-1944, nr. 110, 'Geen revolutionaire romantiek'.
13. De Waarheid, 6-9-1944, 'Samenwerking ook na de bevrijding'.
14. De Waarheid, 17-3-1944, 'Ordening'.
15. 'Volksprogram voor een democratisch, welvarend en vrij Nederland', brochure, november 1944, uitgave De Waarheid, pp. 6-7, (exemplaar aanwezig op Documentatiebureau De Waarheid).
16. idem, p. 1
17. De Waarheid, 9-6-1944, nr 29, 'Om de opbouw van de arbeidersbeweging IV; de socialistische arbeiderspartij'.
18. De Waarheid, 14-4-1944, 'Om de opbouw van de arbeidersbeweging I'.
19. De Waarheid, 16-2-1944, 'De constructieve kracht van het communisme'.

MAN MET PLOERTENDODER

Hij voelt zich zeer misplaatst in 't nuchter heden,
dat hij wel graag te gruizel timmren zou.
Er is maar één begrip van recht en trouw:
de stomme zwaai van 't rubber om zijn schreden.

De nacht zwelt tot een groots visioen: Verleden.
De late schimmen telt hij bij het grauw.
In 't duister park kirt onderdrukt een vrouw:
schiet daar een degen sissend uit de schede?

Hij striemt de straten met ál bitser stap.
— Democratie is maar een slechte grap:
de zieken sloegen 't wapen lam met wetten! —

Hij droomt duels, maar draagt niet eens manchetten
en doodt, niet met de bliksem der floretten,
maar met een doffe vormeloze klap.

Gerard den Brabander 1937

PROGROM

Is dat de maan, die naar het laatst kwartier gaat,
of een gelaat, omspeeld door walm en vlam?
Waar is Berlijn en waar de Grenadierstraat?
— Wat deed de jongen, toen de bende kwam?

Is dat zijn schim, die daar voor de rivier staat,
is dit het water, dat hem tot zich nam,
is hier de Spree, en daar de Grenadierstraat?
— Het is de Amstel, het is Amsterdam.

Op 't Rembrandtsplein gaan de lantarens branden.
Over de daken groeit een lichtfontein.
— Ik druk mijn nagels dieper in mijn handen.

De Jodenbreestraat is een diep ravijn.
Een korte schreeuw weerkaatst tussen de wanden.
— Het is maar tien uur sporen naar Berlijn.

Ed. Hoornik 1938

Uit: Tempel en kruis

XXV

Waar eenmaal de engel des doods
langs de nachtelijke muren schreed
om te vrijwaren alles waar joods
het bloed aan de deurposten kleefd' —
sluipen thans door den kreunenden nacht
hyena's en jakhalzen rond
in het schroeiende spoor van den dood;
en de brandende stad van den nacht
rookt van het bloed van den Jood.

Alles immers is beter dan dit!
zou ons hart niet moeten vergaan
van wroeging en schaamte, dat dit
ongestraft kan bestaan?
want geen onzer heeft iets gedaan
om met zijn bestaan te bezweren,
dat er bloed aan de handen klit
en het tuig uit de onderwereld
de vulkanische tronen bezit.

H. Marsman 1940

XXVI

REBEL, MIJN HART

Rebel, mijn hart, gekerkerd en geknecht,
die aan de tralies van den al-dag rukt,
weest om uw tijdlijk lot geenszins bedrukt,
al zijn de kluisters hard, de muren hecht.

Want in den aanvang werd het u voorzegd,
dat het aan enkelen steeds is gelukt
het juk te breken, dat hun schouders drukt,
laat dus niet af, maar vecht en vecht en vecht.

Breekt uit en blaas de doove sintels aan,
die zijn verdoken onder 't rookend puin;
vaart stormgelijk over den lagen tuin,
die Holland heet; slaat dood'lijk toe en snel
opdat het kwaad schrikk'lijk zal ondergaan,
o hart, mijn hart,, o bloedroode rebel.

Jan Campert 1943

Het fascisme of het nationaal-socialisme 1) wordt niet alleen bepaald door zijn misdaden maar ook door zijn misvattingen, die met die misdaden nauw samenhangen. De grootste misdaad uit de menselijke geschiedenis — de jodenvervolging onder het 'Derde Rijk' — is immers verbonden, zij het op een ingewikkelde manier, met de misvatting dat de mensheid kan worden verdeeld in rassen, waarvan het ene superieur aan het andere is. Discriminatie op grond van ras, sexe, religie of geaardheid is een van de hoofdbestanddelen van de fascistische 'opvattingen'.

OVER ANTI-FASCISTISCH BEWUSTZIJN

Onderzoekers op het gebied van de fascistische 'ideologie' hebben erop gewezen 2) dat het nationaal-socialisme vrijwel geen oorspronkelijke opvatting ontwikkelde, maar reeds bestaande vooroordelen, conservatieve en reactionaire opvattingen uit eerdere perioden die in de maatschappij min of meer ontwikkeld zijn, tot een geheel bundelde en tot een uiterste consequentie voerde.
Zo stelt R. Kühnl: 'Alle componenten van de fascistische ideologie waren aanwezig, waar we ook naar kijken: het extreme militarisme, het racisme, het autoritarisme, de ideologie van de sterke staat. Het is niet zozeer de verdienste van het fascisme deze ideologie gekreëerd te hebben, als wel deze ideologische momenten gebundeld en toegespitst te hebben en vervolgens in de periode van de krisisjaren na 1929 op zeer doeltreffende wijze onder de massa's verspreid te hebben. 3)
Omgekeerd is het vandaag moeilijk een opvatting te vinden die men reactionair kan noemen, die *niet* ook al door de fascisten werd gehuldigd. 'Het hoogste doel van de vrouw is moeder worden', 'homoseksualiteit is een afwijking', 'intellectuelen deugen nergens voor', 'abstracte kunstenaars zijn knoeiers', — de hele baaierd van stompzinnige en immorele meningen, die men nog iedere dag kan beluisteren en die een rem zijn voor progressieve ontwikkelingen, kan men terugvinden bij het fascisme.
Natuurlijk, niet iedereen die dit soort dingen zegt is een fascist. Niet iedere discriminatie van minderheidsgroepen kan in verband gebracht worden met de onbeschrijfelijk en onbevattelijke misdaden van de nazis. Maar het feit dat àlle reactionaire of uiterst conservatieve ideeën tevens werden en worden gehuldigd door fascisten, is van groot belang als het gaat om het beantwoorden van de vraag, hoe het mogelijk was dat de nazi's zich in bepaalde omstandigheden een massa-aanhang konden verwerven. Dat is niet dezelfde vraag als: hoe kwamen ze aan de macht?, maar er is wel verband tussen die twee vraagstukken.

Alzijdige bestrijding

Een alzijdige bestrijding van het fascisme moet zich tezelfdertijd richten tegen:
— iedere vorm van fascistische macht (organisatorisch, propagandistisch, politiek of militair);
— alle opvattingen waarmee het fascisme zich voedt;

— de maatschappelijke toestand waaruit het fascisme kon voortkomen.

Hier gaat het vooral om het tweede punt in deze schematische samenvatting. Eigenlijk is pas de laatste tijd hiervoor grote belangstelling opgekomen, zoals verderop nader uiteen wordt gezet.

Wie bij het onderzoek wil uitgaan van strijdervaringen en de problemen niet alleen op een abstract niveau wil behandelen, kan vaststellen dat temidden van het brede scala van anti-fascisten met hun verschillende uitgangspunten en overtuigingen, de communisten zich onderscheiden doordat zij op **alle** punten de strijd tegen het fascisme hebben gevoerd. Zij knoopten daartoe aan bij de analyse van Dimitrof, die zich op een klassestandpunt stelde en vandaar uit de maatschappelijke voedingsbodem voor het fascisme kon aanwijzen.

In zijn bekende rede voor het 7e Wereldcongres van de Comintern geeft Dimitrof aan wat het klassekarakter van het fascisme is: de openlijke terroristische dictatuur van de meest reactionaire, meest chauvinistische, meest imperialistische elementen van het financierskapitaal. Deze omschrijving herhaalt hij met andere woorden en hij noemt steeds met de grootste nadruk het fascisme de grootste vijand van de arbeidersklasse. Dit doet hij om zowel de onderschatting te doorbreken die in de communistische partijen ten aanzien van het fascistische gevaar nog bestond, als om het overheersende belang van de arbeidersklasse bij het vernietigen van het fascisme aan te tonen. Maar tegelijkertijd geeft Dimitrof met de aanduiding 'meest reactionaire, meest chauvinistische, meest imperialistische' direct als het ware de ideologische inhoud van het fascisme weer. Het is dan ook geen toeval dat Dimitrof na het 7e Wereldcongres met kracht zulke vraagstukken als de onderdrukking van de vrouw aan de orde stelde, zij het dat de ideologische uitwerking van de bestrijding van reactionaire opvattingen en van de beïnvloeding die daarvan uitging op de arbeidersklasse, bijvoorbeeld vooroordelen ten opzichte van homoseksualiteit, in die periode nog nauwelijks ter hand werd genomen.

De hele rede van Dimitrof en zijn karakterisering van het fascisme had in de allereerste plaats ten doel de onverbiddelijke bestrijding van het fascisme door de gehele arbeidersklasse tot de hoogste prioriteit te verklaren. Op dat moment was dat een zo urgente zaak dat niet lang verwijld kon worden bij de ideologische bronnen van het fascisme.

Brede discussie

Pas aan het eind van de zestiger jaren en dus vele jaren na de overwinning op het fascisme kwam een discussie op gang die de ervaringen van de anti-fascistische strijd over de volle breedte wilde benutten en waarin meer aspecten van het fascisme en de oorsprong ervan aan bod kwam.

Deze discussie wordt nu in brede kring gevoerd en is niet begonnen, zoals je eigenlijk zou verwachten, direct na de Tweede Wereldoorlog, maar veel later. Waarschijnlijk heeft de koude oorlog hierin een rol gespeeld. Een serieuze bestudering en dus ook bestrijding van fascistische ideeën en neo-fascistische groepen in de vijftiger jaren werd ernstig gehinderd door zogenaamde analyses van rechtse sociale wetenschappers die de oude pogingen om fascisme en communisme op één noemer te zetten — hetgeen voor de Tweede Wereldoorlog de mobilisatie en de eenheid tegen het fascisme had belemmerd — wilden herhalen met nieuwe, niet minder leugenachtige theorieën over 'totalitarisme'. Dit kwam meer voort uit anti-communisme, dan uit anti-fascisme.

In een tijd van groeiend democratisch bewustzijn neemt echter de interesse voor de bronnen van het fascisme om het des te beter te kunnen bestrijden, toe. Dat is van groot belang en op zichzelf een uiting van

strijdwil tegen elk anti-democratisch, autoritair en rassistisch denken en handelen.
Zoals gezegd is een van de vragen die steeds weer naar voren komen, die naar de massa-aanhang van de fascisten. Hoe konden de nazi's in Duitsland zovelen voor zich winnen, terwijl hun politiek zich niet richtte op de verdediging van de belangen van de bevolking, maar daar rechtstreeks mee in strijd was? Dat wil zeggen: hoe kon het klassekarakter van het fascisme zo verborgen zijn?

'Vermomming'

Sommige marxistische onderzoekers hebben zich hier te gemakkelijk van afgemaakt door eenvoudig te stellen dat het een kwestie is van zorgvuldige vermomming. Het uiteindelijke doel van het fascisme is immers, zoals Dimitrof duidelijk maakte op een wijze die na vijfenveertig jaar onbetwistbaar overeind blijft, het vergroten van de winst en de macht van groepen van het monopoliekapitaal. Dit streven zouden de nazi's achter hun anti-semitische, rassistische en andere reactionaire propaganda hebben verborgen. De fascistische misleiding kan echter niet als een 'vermomming' worden beschouwd, waarmee het kapitalisme naar believen kan worden aan- of uitgekleed, het gaat juist om wezenlijke kenmerken van het fascisme. Zou men de 'opvattingen' van het fascisme slechts als een soort kunstmatige ideologische optakeling beschouwen, dan zou dit de suggestie wekken dat het bestrijden van de 'meest reactionaire, meest chauvinistische, meest imperialistische' ideeën op het tweede plan kan staan bij de strijd tegen het fascisme, als een soort afgeleide.
De theorie van de vermomming kan de massale aanhang van het nationaal-socialisme in het vooroorlogse Duitsland niet afdoende verklaren. Er is de laatste jaren veel nieuw onderzoek naar dit vraagstuk verricht dat voor een deel bestaande vermoedens bevestigt, vooral waar het gaat

om de sociaal-economische situatie waarin extreem-reactionaire ideeën zich kunnen (niet hoeven) verbreiden, voor een ander deel nieuwe gezichtspunten biedt en ook nog vragen onbeantwoord laat.

Onzekerheid

De nazi's verspreidden hun ideeën op grote schaal onder de mensen in een situatie van ernstige economische crisis. Deze crisis die Duitsland in het begin van de dertiger jaren in zijn greep had, bracht de bestaanszekerheid van grote delen van de bevolking aan het wankelen. De werkloosheid had kolossale vormen aangenomen, vele middenstanders en kleine ondernemers tot bankroet gebracht en een algemene toestand van onzekerheid en angst geschapen. Tegenover de crisispolitiek van de heersende klasse stond de arbeidersklasse verdeeld in haar strijd; de sociaal-democratische partij en de communistische partij waren beide sterke partijen maar ze bestreden elkaar fel.
Maar het was niet alleen de armoede en ontbering als gevolg van de crisis. De Amerikaanse socioloog Talcott Parsons wijst erop dat de industrialisatie en de groei van de steden zich in Duitsland in betrekkelijk korte tijd had voltrokken. Dat bracht voor grote delen van de bevolking een ommekeer teweeg in levenswijze en een ontworteling uit oude en vertrouwde milieu's. Hun nieuwe manier van leven sloot niet aan bij traditionele patronen in het denken van de mensen en gaf geen tijd voor een geleidelijke overgang naar nieuwe normen. Deze normen en sociale verhoudingen op basis van de geïndustrialiseerde kapitalistische maatschappij hadden nog nauwelijks vaste vorm kunnen aannemen of de crisis sloeg toe en liet met een grote dreun ook die 'vastigheid' ineenstorten. Voor massa's mensen deed deze hele situatie zich niet alleen voor als een economische puinhoop, maar ook als een sociaal-psychologische en morele warboel.

Dit werkte de neiging in de hand om terug te vallen op zogenaamde oude zekerheden, met name op bepaalde 'waarden' van het Pruisendom en het Duitse Keizerrijk: autoritaire, nationalistische en rassistische gevoelens, een verheerlijking van militarisme en leiderschap.

Duitsland was in de dertiger jaren geen land waar de democratische tradities diep geworteld zaten. Daar wijzen verschillende onderzoekers op, onder andere R. Kühnl: 'In dit land heeft nooit een geslaagde burgerlijke revolutie, nooit een herstrukturering van het staatsapparaat in parlementaire richting, laat staan een algemene demokratisering plaatsgevonden. De idee van de mensenrechten bijvoorbeeld was in de Duitse tradities niet vast verankerd.' 4) Dat laatste wil zeggen dat de typisch burgerlijke lagen van de bevolking de liberale vrijheids- en gelijkheidsidealen, die voortkwamen uit de burgerlijke revoluties van de 18e eeuw, niet beschouwden als hun eigen waarden. Daarbij komt dat de zogenaamde middenlagen — de kleine middenstand, de kleine en middelgrote ondernemers en ook groepen als hogere lagen van employées en overheidspersoneel — gevoelig waren voor propaganda die 'ordnung' beloofde. 5) Ook actuele ervaringen leren dat deze gevoeligheid zich voordoet in een situatie waarin door economische crisis of door bewuste sabotage en terroristische activiteiten een sfeer van wanorde en chaos ontstaat, waarin op verschillende manieren naar houvast wordt gezocht. Het fascisme sloot hierbij aan. Het had de tradities van de Duitse feodaliteit en burgerlijke conservatieve stromingen, de bestaande reactionaire ideeën van grote groepen, tot het summum van leidersverheerlijking en autoritair denken gevoerd. Daarmee riepen de nazi's een vals beeld van zekerheid op en maakten gebruik van de angst voor het bestaan bij middengroepen.

Anti-semitisme

Die angst werd tot het uiterste geëxploiteerd bij hun anti-semitische hetzes. De nazi's legden in hun propaganda de schuld van de ellende en onzekerheid bij de joodse bevolkingsgroep in Duitsland. De anti-semitische gifspuiterij van de nazi's spiegelde allen die geen inzicht hadden in de betrekkelijk nieuwe en ingewikkelde maatschappelijke verhoudingen, die niet zagen waar de werkelijk machtigen zaten en voor wie de crisis gekomen was als een natuurramp, een beeld voor van één vijand die het allemaal op zijn geweten had en wiens vermeende macht tot in het absurde werd opgeblazen. Daartoe wordt ook het beeld van een groot complot opgeroepen en het anti-semitisme en anti-communisme worden gezamenlijk gebruikt voor dit beeld van het zogenaamde joods-bolsjewistische gevaar.
De fascistische 'opvattingen' maken dit complot tot de oorzaak van alle onzekerheid, hiervan komt alle nieuwlichterij, alle ideeën die de mensen hun zekerheden ontnemen. De nazi's zijn daarom niet alleen anti-communisten en anti-semieten, maar ook tegen zigeuners, tegen homoseksuelen, tegen het feminisme, tegen intellectuelen en tegen abstracte kunst. Hitler hitst in 'Mein Kampf' op tegen de intellectuelen, die hij verwijt over de kleinste dingen verwarring te brengen en tegen het 'joodse intellectualisme dat de 'vrouwenemancipatie' uitvond, die de sferen probeert te vermengen die God heeft gescheiden', en verder tegen 'die kunstbolsjewisten...die de weiden blauw, de lucht groen, de wolken geel als zwavel schilderen en hun vuile fantasieën de vrije loop laten'. 6)

Tegenstellingen

Hierboven was al vermeld dat de fascisti-

sche 'leer' was samengesteld uit reeds bestaande vooroordelen en misvattingen. Maar het was geenszins een volkomen willekeurig samenraapsel, de fascistische propaganda ging uit van of speelde in op werkelijke tegenstellingen in de maatschappij op het gebied van klassenverhoudingen, sexenverhoudingen, nationale en culturele relaties. In die tegenstellingen neemt het fascisme steeds de positie van de ergste onderdrukking in en geeft daarmee uitdrukking aan de meest reactionaire ideeën. De fascisten nemen die ideeën niet alleen over en trekken ze door tot hun uiterste consequentie maar brengen ze, eenmaal aan de macht ook met de verschrikkelijkste gevolgen in de praktijk. Dat geldt voor het anti-semitisme, waarvan de vervolging van en moord op zes miljoen joden de praktijk was. Dat geldt ook voor hun hetze tegen andere bevolkingsgroepen, zoals zigeuners die op grote schaal naar de concentratiekampen zijn gesleept en waarvan velen het niet overleefden. Ook homoseksuelen zijn vervolgd en vermoord en hierover is veel verzwegen. Pas de laatste tijd komen publicaties daarover los. 7) Deze publikaties wijzen op het verband tussen de vrouwenhaat, die uit de fascistische geschriften spreekt, en de vervolging van homoseksuelen. In het Groningse tijdschrift 'Groniek' komt Henk van den Boogaard-Schellekens bijvoorbeeld met de volgende observaties: 'Het fascisme laat als onder een vergrootglas zien hoe de sekse-politiek in de praktijk werkt. (...) Binnen het fascisme gaan vrouwen- en homo-onderdrukking hand in hand. Hitler heeft de noodzaak tot bestrijding van homoseksualiteit verklaard met verwijzing naar de inferieure rol van de vrouw in de maatschappij. Een wereld, waarin mannelijke zekerheid berust op het onderdrukken van vrouwen en al datgene wat niet in het man-beeld past. Mannen moeten hard en wreed zijn: zachtheid en tederheid moeten uit het mannenleven verbannen worden. In deze starre man-vrouw-ideologie is geen plaats voor homoseksuelen. (...) Het bestaan van homoseksualiteit op zich stelt al een heleboel ter diskussie, bijvoorbeeld dat seksualiteit niet identiek is aan voortplanting en dat bij de rolverdeling actie man/passieve vrouw ook wel vraagtekens gezet kunnen worden. Om een eind te maken aan dit verzet, want dàt is hoe de fascisten homo's zagen, moesten ze volledig worden uitgeroeid.' 8)
Het feit dat het fascisme in alle maatschappelijke conflicten zich systematisch op de positie van de scherpste onderdrukking plaatst, is een wezenlijk kenmerk waarvan het onderkennen van groot belang is voor de anti-fascisten. Hierboven werd reeds gewezen op de betekenis die Dimitrof, niet toevallig, bij de bestrijding van het fascisme toekende aan de vrouwenbeweging. Ook op het gebied van de seksenpolitiek gingen de nazi's tot het uiterste van de reactionaire ideeën. Anet Bleich merkt hierover op: 'Als we de balans opmaken van de fascistische visie en politiek ten aanzien van vrouwen, dan doemt een beeld van verachting en vernedering voor ons op: intellectuele ontplooiing, deelname aan het maatschappelijk leven werd vrouwen in theorie ontzegd, in de praktijk werd hun werkzaamheid buitenshuis geduld, voorzover die ekonomisch onmisbaar was. De vrouwen werden in de moederrol gedrongen, haar enige missie in het leven was: kinderen maken.' 9)

Vrouwenstrijd

Het is kenmerkend voor de benadering die Dimitrof als strijdwijze tegen het fascisme volgde, dat hij uit de nationaal-socialistische vrouwenonderdrukking vergaande conclusies trok voor de taken van de communisten op dit gebied: de eerste taak was te komen tot een massale vrouwenbeweging tegen oorlog en fascisme. Daartoe werden de communistische vrouwen ook opgeroepen om overal, thuis, in de partij, strijd te leveren om aan iedere achterstelling een eind te maken, '...maar het is nodig om te vechten.

Zij moeten thuis het gevecht leveren opdat er orde op zaken is, knokken in de partij opdat de taken waarvoor de partij en de arbeidersklasse zijn gesteld worden vervuld. Men moet vechten, zonder strijd bereik je niets. Strijd is nodig tegen de erfenis van het verleden, tegen overblijfselen van het kapitalisme.' 10)

Door de strijd aan te binden met alle opvattingen waarmee het fascisme zich voedt, worden de voorwaarden geschapen voor het ontstaan van een zeer breed anti-fascistisch bewustzijn. De conclusies, die Dimitrof uitgaande van een analyse van de klasseinhoud van het fascisme, trok ten aanzien van de vrouwenstrijd geven een voorbeeld van het gevecht voor het tot stand brengen van het anti-fascistisch bewustzijn, dat zich steeds verbreedt naar nieuwe lagen van de bevolking en zich verdiept met nieuwe argumenten.

Het gaat daarbij om het bestrijden van fascistische denkbeelden *als zodanig,* niet alleen om hun schadelijke effecten maar omdat het verwerpelijke ideeën zijn, die ervan uitgaan dat echte of vermeende natuurlijke verschillen tussen mensen van invloed moeten zijn op hun maatschappelijke positie en die juist daarom leiden tot de ergste discriminatie, vervolging en onderdrukking.

Naast de strijd tegen iedere rechtstreekse uiting van fascistische organisatievorm of propaganda — waarbij wij in Nederland de middelen van de wet hebben, zoals het verbod van de Volksunie en de strafbaarstelling van rassistische ophitsing — is dus bij voortduring de strijd aan de orde tegen de reactionaire ideeën waarop het fascisme zich beroept en waarmee het zich in bepaalde omstandigheden van massa-aanhang weet te voorzien. Door zo het anti-fascistisch bewustzijn te versterken, wordt tegelijkertijd een enorme bijdrage geleverd aan de vooruitstrevende ideeën over de menselijke relaties op alle terreinen.

Sylvia Schreuders-Bacchini

NOTEN

1. De termen worden hier door elkaar gebruikt. Van oorsprong is fascisme de benaming voor de beweging van Mussolini in Italië, terwijl het nationaal-socialisme, dat van meet af aan sterk anti-semitisch en rassistisch was, in Duitsland opkwam. Fascisme is echter de algemeen gangbare term geworden, men spreekt van 'Hitlerfascisme' en duidt bijvoorbeeld ook het Pinochet-regime in Chili ermee aan. In dit artikel wordt voornamelijk gebruik gemaakt van onderzoek dat op de Duitse situatie betrekking heeft.
2. Voor dit stuk maakte ik o.a. gebruik van: E. Nolte, Der Faschismus in seiner Epoche, München, 1963; R. Kühnl (Hg) Texte zur Faschismus-diskussion, Hamburg, 1974; Fascisme Toen en Nu, inleidingen gehouden ter gelegenheid van het dertigjarig bestaan van de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam, 1979.
3. R. Kühnl, Over de aktualiteit van het fascisme, In Fascisme Toen en Nu.
4. Idem
5. Sommige onderzoekers gaan zover de middengroepen aan te wrijven dat het anti-semitisme en rassisme hun speciaal aansprak en dat de fascistische 'leer' typisch kleinburgerlijk zou zijn.
   Een feit is natuurlijk dat de arbeidersklasse **als klasse** belang heeft bij de **bestrijding** van het anti-semitisme en rassisme, omdat de eenheid, het voornaamste wapen van de arbeidersklasse, erdoor wordt bedreigd.
   Maar daarmee is op geen enkele wijze een argument gegeven voor de zotte bewering dat middengroepen van uit hun klassepositie nijgen tot het aanhangen van rassistische opvattingen. Hoogstens zijn deze bevolkingsgroepen in bepaalde historische situaties uit angst voor het liquideren van het kleine bezit meer dan andere lagen aangetrokken geweest tot de schijnzekerheden van de sterke man of het autoritaire bewind. Het gaat echter niet aan de begrippen van de fascistische 'leer' te identificeren met de klassebelangen van de bedreigde Duitse middenstand van de dertiger jaren. Algemener gesteld gaat het niet aan anti-semitisme en rassisme te hanteren als volstrekt klasse-bepaalde categorieën.
6. geciteerd bij E. Nolte.
7. Die publikaties zijn pas gekomen na het ontstaan van een homobeweging en zijn daar ook een gevolg van . Ook recente onderzoeken over vrouwen en fascisme zijn pas gekomen door de tweede feministische golf.
8. Henk van den Boogaard-Schellekens, De phallische staat. Homo's in Nazi-Duitsland. In: Groniek 6, januari '80.
9. Anet Bleich, Vrouwen en Fascisme. In: Fascisme Toen en Nu.
10. De Comintern en de internationale vrouwenbeweging, In: Cahiers Over de geschiedenis van de CPN, no. 3, Uitgegeven door het IPSO, 1979.

VREDE

Komt een duif van honderd pond,
een olijfboom in zijn klauwen,
bij mijn oren met zijn mond
vol van koren zoete vrouwen,
vol van kirrende verhalen
hoe de oorlog is verdwenen
en herhaalt ze honderd malen:
alle malen zal ik wenen.

Sinds ik mij zo onverwacht
in een taxi had gestort
dat ik in de nacht een gat
naliet dat steeds groter wordt,
sinds mijn zacht betraande schat,
droogte blozend van ellende
staan bleef, zo bleef stilstaan dat
keisteen ketste in haar lenden,
ben ik te dicht en droog van vel
om uit te zweten in gebeden,
kreukels knijpend evenwel,
en 'vrede' knarsend, 'vrede, vrede'.

Liefde is een stinkend wonder
van onthoofde wulpsigheden
als ik voort moet leven zonder
vrede, godverdomme, vrede;
want het scheurende geluid
waar ik van mijn lief mee scheidde
schrikt mij nu het bed nog uit
waar wij soms in dromen beiden
dat de oorlog van weleer
wederkeert op vilten voeten,
dat we, eigenlijk al niet meer
kunnend alles, toch weer moeten
liggen rennen en daarnaast
gillen in elkanders oren,
zo wanhopig dat wij haast
dromen ons te kunnen horen.

Mag ik niet vloeken als het vuur,
van een stad, sinds lang herbouwd,
voortrolt uit een kamermuur,
rondlaait en mij wakker houdt?
Doch het vers gebraden kind,
vuurwerk wordend, is het niet
wat ik vreselijk,vreselijk vind:
het is de eeuw dat niets geschiedt,
nadat eensklaps, midden door een huis,
een toren is komen te staan van vuil,
lang vergeten keldermodder,
snel onbruikbaar wordend huisraad,
bloedrode vlammen en vlammend
rood bloed, de lucht eromheen behangen
met levende delen van dode doch
aardige mensen, de eeuwenlange stilte voor-
dat het verbaasde kind in deze zuil
gewurgd wordt en reeds de armpjes
opheft.

Kom vanavond met verhalen
hoe de oorlog is verdwenen,
en herhaal ze honderd malen:
alle malen zal ik wenen.

Leo Vroman 1954

In februari 1945 moesten wij, tuchthuisboeven, werken in een fabriekje, de 'Mayfahrt' geheten. Door de ramen zagen wij met toenemende regelmaat groepen en groepjes van het Duitse leger over de weg terugtrekken. Het waren delen van een verslagen leger, heel duidelijk. Ik herinner mij een groep treurig kijkende soldaten in verfomfaaide uniformen met in hun midden een karretje, getrokken door een muilezel, waarop een officier zet, die 'trübselig' voor zich uitstaarde.
De oorlog was verloren voor dit Duitse leger, daar aan was geen twijfel mogelijk. Eigenlijk wisten we dat al heel lang, in zekere zin vanaf het ogenblik dat ons land door de nazi's bezet werd. Met deze zekerheid dat ze het zouden verliezen gingen we in het verzet. Zouden we het anders niet gedaan hebben? Je geeft je leven toch niet zo maar voor een verloren zaak? Die zekerheid dat we het uiteindelijk zouden winnen hield ons op de been, die jaren van de bezetting. We waren altijd optimistisch, ook toen de bezetters in dorpen en steden spandoeken over de weg aanbrachten waarop te lezen was: 'Duitsland wint op alle fronten'. Wij lachten daar schamper om.
Ja, de gedachte dat de overwinning aan ons was, dat menselijkheid het zou winnen van de barbaarsheid die in ons land heerste, dat de harde bezettingstijd zou plaats maken voor een tijd van ongekende vrijheid, van opvang naar een nieuwe humane wereld en bestaanszekerheid voor iedereen, dat alles deed ons doorzetten, allen die in enigerlei vorm gestalte gaven aan het anti-fascistisch verzet. Het was die zekerheid die vele van onze makkers sterkte gaf toen zij voor de vuurpeletons van de nazi's kwamen te staan en de dood ingingen. Gedachten dat hun offers niet tevergeefs zouden blijken te zijn.

DE TERUGKEER

Nu de oorlog op zijn einde liep leek het ons het beste alles maar zo snel mogelijk te vergeten, ten einde met frisse moed mee te werken aan de opbouw van een nieuwe wereld. Vergeten, de verhoren bij de SD, de vernederingen die je voelde bij de eerste aframmelingen die ze je gaven om je de namen van je medestrijders te laten noemen. Het afscheid van je kameraden die met het vuurpeleton mee moesten. Je moest het zien te vergeten, de onmacht die je voelde bij het zien van het wegvoeren van drommen joodse mensen. Vergeten, de haat die elke dag in je brandde tegen de alom zichtbare Duitse macht en de verradersrol die landgenoten voor de nazi's vervulden. Vergeten, maar zou een mens die dit alles doorgemaakt had en het overleefd had, dit ooit kunnen vergeten?

In die februari-dagen van 1945 zagen wij hoe machteloos dat eens zo onoverwinnelijk lijkende leger terugtrok, de nederlaag tegemoet. Het verheugde ons uitermate. Hun nederlaag was onze overwinning. De overwinning van iedereen die tegen dit Duitse geweld was opgetreden, goed en bloed op het spel gezet. De vrijheid kwam nu onafwendbaar nader.

* * *

Maar het duurde toch nog lang voordat nazi-Duitsland zich gewonnen gaf. De tijd duurde lang, vooral ook voor de duizenden verzetsstrijders die in concentratiekampen en tuchthuizen op de genadeslag tegen de gehate vijand wachtten, het leven trachtten te rekken onder druk van de knagende

honger, koude, vernedering, ellende. Er was veel kracht voor nodig om te overleven, ook die laatste maanden. Die kracht vonden velen in de gedachten aan de toekomst, die wel wonderbaarlijk schoon moest zijn.
De dagen regen zich aaneen. Wanneer zouden de Amerikanen komen? We wisten dat we het van hun opmars moesten hebben om bevrijd te worden. In de laatste maanden van de oorlog verbleef ik in een tuchthuis bij het stadje Butzbach, ongeveer veertig kilometer ten noorden van Frankfurt aan een uitloper van het Taunusgebergte. Begin maart 1945 deden wilde geruchten de ronde in het tuchthuis. Amerikaanse troepen hadden bij verrassing de brug over de Rijn bij Remagen genomen. Zij stootten door naar het oosten. Ongeveer half maart konden wij kanongebulder horen. Er ging het gerucht dat de leiding van het tuchthuis de gevangenen moest evacueren. Dat waren ongeveer 1200 man. Maar de kanonnen spraken steeds luider en enkele dagen later werd er rondom het stadje gevochten. We hoorden dat de Amerikanen waren doorgestoten naar de stad Fulda en dat Butzbach ingesloten was. Rondom het stadje knetterden de mitrailleurs. Dat ging zo nog dagen door. En toen gebeurde het. Het was 29 maart 1945. De poorten van het tuchthuis gingen open en een kolossale Amerikaanse tank reed in de middag de binnenplaats van het tuchthuis op.
'You are welcome here', heb ik geroepen toen een officier van de tank afsprong. Hij drukte m'n hand en zei: 'Hello boy, do you want a cigaret?' Hij hield mij een pakje Lucky Strike voor. We waren bevrijd.

* * *

Bevrijd! Vanuit verschillende celramen werden vlaggetjes met rood-witte banen uitgestoken. Gejuich klonk vanuit de complexen van het tuchthuis. Het was wonderbaarlijk hoe de tuchthuisgevangenen aan die vlaggetjes waren gekomen. Zoals afgesproken werden op dat tijdstip de celdeuren geopend en ruim duizend gevangenen stroomden naar de binnenplaats. Het werd een chaotische vreugdetoestand. De drommen in tuchthuispakken gestoken mannen omringden het groepje breedlachende Amerikaanse militairen. Alle ellende van de achter hen liggende oorlogsjaren, de honger, de koude, de angst, het scheen met één klap verdwenen te zijn. Het was daar een bonte verzameling van gevangenen die deze Amerikaanse soldaten bevrijd hadden. Er werd veel Frans gesproken. Duits, Tsjechisch en Pools, een mengelmoes van talen. Er was een comité van gevangenen. Dit gevangenencomité had zich enige tijd voor de bevrijding gevormd. Het bestond uit vertegenwoordigers van politieke gevangenen van de genoemde naties. In de morgen van de 29ste maart was het parool voor elk lid van het comité om tijdens het brengen van de waterkruiken uit de cel te stappen en tegen de bewaker te zeggen dat hij naar de centrale van het tuchthuis moest. Dat was in alle gevallen zonder enig incident gelukt. De bewakers hoorden ook de kanonschoten en het mitrailleurvuur en wisten dat het einde van hun gezag aangebroken was. Ik behoorde ook tot dit gevangenencomité en die morgen begaf ik mij gespannen naar het centrum van het tuchthuis, waar ik andere leden van het comité aantrof. Eén onzer zei tot de hoofdopzichter van het tuchthuis dat het moment aangebroken was dat de gevangenen de macht overnamen. Deze machtsovername gebeurde zonder slag of stoot. De bewakers behoorden tot een oudere generatie Duitsers, die wij wat spottend de 'Bismarck-jugend' noemden. Ik denk dat ze blij waren van de verantwoordelijkheid verlost te zijn. Het was dit comité dat 's middags de Amerikanen begroette. Aangezien ik een mondjevol school-Engels sprak was ik aangewezen om de Amerikanen te begroeten en het woord te voeren. Zo gebeurde. De Amerikaanse officier deelde ons mede, dat de oorlog nog gaande was en dat we daarom allen in het tuchthuis moesten verblijven omdat er geen sprake kon zijn van evacuatie. Natuur-

lijk waren we nu vrije mensen, maar onze vrijheid bleef beperkt tot de oorlog was afgelopen.

* * *

Die hele maand april verbleven we dus in het tuchthuis. Het bleek dat niet alle gevangenen politieke gevangenen waren. Er waren ook criminele gevangenen, vooral Duitsers. Ook Nederlandse SS-ers en NSKK-ers. Er waren ongeveer veertig Nederlandse gevangenen, waarvan de helft politieke gevangenen bleek te zijn.
De macht over het tuchthuis kwam in handen van een groepje Amerikaanse militairen, waarbij een majoor van de Amerikaanse inlichtingendienst. Deze majoor steunde op het gevangenencomité, dat de dagelijkse gang van zaken regelde. Hij deelde mede dat de dossiers van alle gevangenen bekeken zouden worden.
De dag na onze bevrijding werden door het comité de voedselvoorraden gecontroleerd. Die bleken niet overvloedig te zijn maar ze werden toch voldoende geacht om de dagelijkse rantsoenen te verhogen. Verder hield het comité zich bezig met het inventariseren van de opgeslagen kledingstukken en het schoeisel, met het doel de gevangenen weer in een burgerpakje te kunnen steken. En voor de rest was er elke dag een vergadering met alle gevangenen, waar mededelingen werden gedaan en klachten besproken.
Het comité kwam ook elke dag bijeen. Bij de besprekingen konden slechts moeizaam de taalbarrières geslecht worden. Maar met handen en voeten kwamen we toch een heel eind. Ik verbleef in een cel met twee Duitsers, Ewald en Hugo. Zij waren beiden oude KPD-ers. Er werd veel gediscussieerd, vanzelfsprekend. Want wat zou de herwonnen vrijheid ons brengen? Ewald had evenals Hugo een lange staat van anti-fascistische activiteiten achter de rug. Na het aan de macht komen van Hitler had hij als jongeman van twintig jaar een korte tijd illegaal werk gedaan. Hij werd gearresteerd en kwam in een concentratiekamp terecht. Hij wist te vluchten en Frankrijk te bereiken. Daar werd hij geholpen door Franse communisten. Toen in 1936 de Spaanse burgeroorlog uitbrak sloot Ewald zich aan bij de Internationale Brigade en maakte deel uit van de Thälmann-colonne. Het fascisme zegevierde ook in Spanje en Ewald kwam na omzwervingen in kampen in Frankrijk weer in Duitsland terug. Toen was inmiddels de Tweede Wereldoorlog uitgebroken. Met een valse naam op een paspoort sloot hij zich aan bij een illegaal groepje, allen KPD-ers, dat zich teweer stelde tegen de oorlogvoering. Het groepje werd opgerold en Ewald kwam voor een Duitse rechter te staan die hem wegens landverraad tot levenslange opsluiting in een tuchthuis veroordeelde.
Nu brak er dus voor Ewald en z'n partijgenoot Hugo een nieuwe periode aan. Hitler-Duitsland verslagen. Wat ging er nu in Duitsland gebeuren? Beide KPD-ers waren zeer optimistisch over de toekomst. De KPD zou herleven en lerende uit de fouten van het verleden, groter en machtiger worden dan ooit. Eerste taak zou zijn om wat er van de oude garde was overgebleven bijeen te brengen, te verzamelen en een richting voor het nieuwe Duitsland uit te werken. Het operatieterrein in die aprildagen van 1945, terwijl de oorlog in Duitsland nog in alle hevigheid voortwoedde, was voor Ewald en Hugo nog beperkt tot het industriestadje Butzbach. Aangezien de Amerikanen de poorten van het tuchthuis voor de gevangenen nog gesloten hielden en alleen de leden van het comité een pasje kregen om zich buiten het tuchthuis te mogen begeven, gingen Ewald en ik op pad om in Butzbach aanknopingspunten te vinden. Dat was verre van gemakkelijk. Het stadje was tamelijk zwaar gebombardeerd. Een deel van de bevolking, hoofdzakelijk vrouwen, bejaarden en kinderen, waren in de laatste maanden naar de bossen gevlucht voor de bombardementen, waar zij in zelf gegraven holen en primitieve hutjes het verloop van

de oorlog afwachtten. Na veel vragen en zoeken vond Ewald uiteindelijk een oude vrouw in een zwaar gehavend huis, die ons vertelde dat zij inderdaad vroeger lid was geweest van de KPD. Haar man en twee zoons waren in een concentratiekamp om het leven gekomen en een andere zoon vocht nog aan het front. Zij wist niet of deze nog leefde. Ze keek droef en ongelovig toen Ewald haar voorstelde om in Butzbach de afdeling van de KPD weer tot leven te brengen. Ja, wie leefde er nog van die oude garde? Het was een troosteloos uitzicht om nieuwe activiteiten te ontplooien, vond zij. Maar Ewald was niet te ontmoedigen. Communisten kunnen alle moeilijkheden overwinnen, was zijn lijfspreuk.
De toekomst die voor ons lag hield allen bezig in die dagen, ook het Nederlandse groepje gevangenen. Het bleek al gauw dat er vier communisten tot dit groepje behoorden. Ofschoon wij niets van de toestand in Nederland afwisten, hadden wij uitgebreide discussies over wat ons na terugkeer te doen stond. Wij hadden de oorlog overleefd en dus moesten wij weer aan de slag. Wat voor situatie zouden wij in Nederland aantreffen? Wij konden er slechts naar raden. Roel zal al vier jaar gevangen. Hij was kort na de Februaristaking gearresteerd. De twee anderen zaten ook al ongeveer drie jaar. Onze verwachtingen waren echter hoog gespannen. Onze strijd was niet tevergeefs geweest. De anti-fascistische krachten hadden immers de overwinning behaald. En onze partij had daarin een groot aandeel gehad. Nederland moest wel een geheel nieuwe toekomst ingaan, een toekomst van bestaanszekerheid voor iedereen. Ja, dat vooral. Want de gruwel van de dertiger jaren, crisis, werkloosheid, fascisme, oorlogsgevaar, die mocht nooit meer terugkeren. De partij, onze partij, die zo'n belangrijk aandeel had in de strijd voor een onafhankelijk Nederland zou allerwege als een nationale kracht van betekenis erkend worden. Dat waren zo ongeveer onze uitgangspunten waarmee wij de toekomst tegemoet zagen.
In deze geest verstreken de aprildagen van 1945 in Butzbach. De oorlog was nog niet ten einde. Maar eind april begonnen de Amerikanen met de repatriëring van gevangenen. De Amerikaanse majoor vertelde dat van de veertig Nederlanders er binnen enkele dagen twintig politieke gevangenen gerepatrieerd zouden worden. Het eerst vertrokken, geladen op vrachtwagens, de Fransen. Onder geestdriftig zingen van de Marseillaise, nagewuifd door de achterblijvenden, trokken zij door de tuchthuispoort de vrijheid tegemoet. De dag daarop gingen de Belgen op weg naar huis. Zij zongen luidruchtig de Brabançonne. En toen was het onze beurt. Terwijl we op de vrachtwagen klauterden zei één onzer: 'Wat zingen wij, het Wilhelmus?' Niemand zei wat. De vrachtwagen zette zich in beweging en toen begon er één de Internationale in te zetten. Het Wilhelmus leek ons misschien te plechtig. Zo reden we weg. Een lange rit naar een spoorwegknooppunt bij de stad Ulm. Daar stond een heel lange trein van vrachtwagons gereed, gevuld met vele honderden mannen. Eén wagon bleek voor ons groepje gereserveerd te zijn. De trein reed weg, de nacht in, richting België.

* * *

De volgende middag stopte de trein. Het bleek dat we in Neufchateau terecht waren gekomen. Onderweg had de trein pauzes gemaakt van vele uren. Vanaf Butzbach hadden wij geen hap meer te eten gehad en geen slok water kunnen drinken. Maar het deerde onze feestelijke stemming niet. We waren het gewend om soms in dagen geen voedsel te krijgen. Hoewel honger een scherp zwaard wordt genoemd, hadden wij geleerd om de pijn van honger te verwerken. De trein werd uitgeladen en in drommen trokken we door het kleine stadje. Ons groepje werd naar een oude loods geleid, waarin stro op de vloer uitnodigde te gaan liggen.

We deden het niet. We overlegden hoe we aan eten zouden kunnen komen. We vernamen van een Belgisch militair dat er in de stad een repatriëringscommissie zetelde en dat daar ook een Nederlandse missie aanwezig was. We trokken er op uit. We vonden een kantoor en daarin zat inderdaad een Nederlandse officier. Het werd een aangename kennismaking nadat we verteld hadden dat we politieke gevangenen waren. De officier bleek een bekende Nederlandse dichter te zijn die ook aan de verzetsbeweging had deelgenomen. Hij vertelde ons dat de repatrianten waarmee we gereisd hadden allemaal vrijwillig of gedwongen arbeidskrachten waren uit België. Aan hem was echter doorgegeven dat er ook een groepje Nederlandse politieke gevangenen de reis zou meemaken. Hij was dus blij dat we ons gemeld hadden. Hij zou ons in een schoollokaal onderbrengen en om zes uur werden we in het kantoor verwacht om met hem gezamenlijk te eten. Het eten! Ik kan mij niet herinneren ooit in m'n leven zo'n diner te hebben gehad als die avond in dat kantoor in Neufchateau. Ik geloof dat het overigens een eenvoudige broodmaaltijd was. Maar ik zie nog voor me hoe dik we de boter op de boterhammen smeerden en de ontzaggelijke hoeveelheden die we naar binnen sloegen. De volgende dag waren verscheidenen van ons ziek. Die dag was het de eerste mei en vanuit vele woningen wapperde de rode vlag. Het was een prachtige zomerse dag en voor het eerst beseften we goed dat we weer vrije burgers waren.

We verbleven vijf dagen in het Belgische stadje. Het waren feestelijke dagen. Toen gingen we weer op transport. Onze officier vertelde dat we enige weken in een ander Belgisch stadje zouden verblijven om weer op verhaal te komen. De oorlog was inmiddels tot een einde gekomen en onze terugkeer naar huis stond dus vast. Er kwam weer een lange goederentrein met weer een gereserveerde wagon voor ons groepje. Inmiddels hadden een paar jongens van onze groep een klein spandoek gemaakt en daarop de woorden geschilderd 'Prisoniers politiques de Hollande'. De trein waarmee we reisden was vrijwel geheel gevuld met gedwongen of vrijwillige arbeidskrachten die in nazi-Duitsland gewerkt hadden. De repatriëring van al deze miljoenen mensen uit een groot deel van Europese landen moet een enorm karwei geweest zijn.

De trein stoomde rustig door het prachtige Belgische land en stopte weer in het station van een klein stadje. Philippeville lazen we op een bord. Onze wagon was één van de achterste van de lange trein. Met belangstelling keken we het perron af en zagen in de verte bij het stationsgebouw Belgische vlaggen wapperen en daartussen ook de Nederlandse driekleur. Het was daar een drukte van belang. Koperen muziekinstrumenten glansden in de warme mei-zon en er liepen een aantal mannen met hoge hoeden op en sjerpen om de jaquets. Enige van hen liepen langs de lange trein en naderden onze wagon. 'Vous êtes prisoniers politiques de Hollande?' vroegen ze. Wij wezen op ons spandoek en met veel egards werden we verzocht de wagon te verlaten. Zij leidden ons naar het stationsgebouw waar behalve een muziekkorps een menigte burgers een spreekgestoelte omringden. Terwijl de trein zich weer in beweging zette om de reis voort te zetten werden wij door iemand die kennelijk de burgemeester was stuk voor stuk begroet met een hartelijke handdruk. De menigte bekeek ons nieuwsgierig en welwillend. We moeten wel een uitzonderlijk uitgedost groepje jongemannen geweest zijn. In het tuchthuis hadden we ons ontdaan van de gevangeniskleren en ons gestoken in achter gelaten kledingstukken van o.a. overleden gevangenen. De man die ons begroet had klom op het spreekgestoelte en hield onder doodse stilte een toespraak. Het bleek dat niemand van ons de Franse taal beheerste. Het gesprokene ging aan ons voorbij, maar het was duidelijk te zien aan de gezichten van de omstanders dat er ontroerende woorden

werden gesproken. Er werd geestdriftig geapplaudiseerd en het muziekkorps zette het Belgische volkslied, de Brabançonne in. De spreker maakte voor ons een uitnodigend gebaar naar het spreekgestoelte. Het was duidelijk dat van ons een antwoord werd verwacht. Wie van ons spreekt Frans? De jongens vonden dat het mijn taak was wat te zeggen. Met bonzend hart beklom ik het trapje en riep 'Vive la liberté' en met m'n school-Frans nog een paar van dergelijke kreten. 'Mort au fascisme', moet ik nog geroepen hebben. De burgemeester, want die was het, omhelsde mij en toen begon de tocht naar het stadje onder begeleiding van het kleine fanfarekorps dat er vrolijk op los schetterde. Het was een ware zegetocht. De hele stad leek uitgelopen. In het centrum van het stadje stond een standbeeld van een Belgische koningin, genaamd Louise. Daar werd halt gehouden en de Brabançonne schalde opnieuw over het marktplein en de menigte luisterde zichtbaar bewogen toe. Vele mensen begroetten ons, sommigen omhelsden ons met tranen in de ogen en ook met lachende, vreugdevolle gezichten. Het leek of we familie van elkaar waren. Na afloop van deze onvergetelijke begroeting werden we naar een kazerne gebracht waar het eten klaarstond.

* * *

Philippeville. We brachten er ongeveer drie weken door. We kwamen er wat men noemt op verhaal. Er waren dokters die ons onderzochten en behandelingen voorschreven tegen kwalen die we hadden opgelopen. Vooral tegen het honger-oedeem.
We vernamen in grote trekken wat er in de wereld, sinds wij gearresteerd waren, was gebeurd. België was sinds het vorig jaar september bevrijd en ook Nederland beneden de rivieren. In Holland heerste hongersnood. We schrokken ervan toen wij dit hoorden. Enkelen van ons groepje wilden meteen de benen nemen om zo vlug mogelijk bij de familie, thuis, te zijn. In de loop van die drie weken hebben dat ook enkelen gedaan.
Wat ons, in het bijzonder de vier communisten van het groepje, verheugde was te horen dat de communistische partij van België aanzienlijk was gegroeid en ook bestuursfuncties uitoefende, tot in de ministerraad aan toe. Met trots lieten burgers van het stadje ons de krant van de CP zien, Le Drapeau Rouge. Met behulp van Belgische partijgenoten vertaalden wij zo goed mogelijk de artikelen, waaruit vastgesteld kon worden dat Hitler-Duitsland verslagen was en dat voor Europa een nieuw tijdperk was aangebroken, waarin de vooruitstrevende krachten een grote rol zouden spelen. De maatschappij moest veranderen. De arbeidersklasse was geroepen z'n stempel op het komende maatschappelijk gebeuren te drukken. De wereld was vol van nieuwe geluiden, van nieuwe perspectieven. Oorlog, onderdrukking en rassenhaat behoorden voorgoed tot het verleden. Het klonk allemaal optimistisch en wij waren dat ook. Ik kon voor het eerst een brief naar huis schrijven. Daarin schreef ik in het kort over m'n belevenissen sinds m'n arrestatie en verder: 'De oorlog in Europa behoort tot het verleden. Een vreselijke ellende is over onschuldige mensen uitgestort. Wie daarvoor aansprakelijk zijn, dat weten we. We hebben thans de plicht om al die oorlogsmisdadigers die de oorlog veroorzaakt hebben, al het fascistisch gespuis en hun meelopers met wortel en tak uit te roeien. Nooit mag zoiets meer gebeuren!'
We voelden ons tot de strijd bereid toen we die prachtige mei-dagen in Phillippeville doorbrachten. De wereld lachte ons toe. We hunkerden naar de dag dat we voet op vaderlandse bodem zouden zetten en we stelden ons daar veel van voor. We kwamen terug, uit de dood herrezen.
Ondertussen waren we ook zeer actief om voedsel te organiseren. Niet omdat we te weinig kregen uit de keuken van de kazerne. Maar we waren gewoon onverzadigbaar.

Na het ontbijt trokken we er met ons vieren op uit. We gingen de boer op en organiseerden eieren en spek. Daarmee gingen we naar de keuken in de kazerne en bakten er lustig op los. Tussen ontbijt en middageten ging dit alles, en nog meer, slikvingerend naar binnen. Ik zag de blauwe aderen op m'n handen opzwellen en in de spiegel zag ik een onwerkelijk dik en pafferig gezicht. Maar we voelden ons best.
De dag kwam dat we Philippeville gingen verlaten. We namen afscheid van onze verzorgers en van vele burgers met wie we dikke vrienden waren geworden. We kregen nog zakgeld mee en reisden naar Brussel. We kwamen daar in de namiddag aan. Voor een hotel was gezorgd. Maar wij hebben die nacht geen hotelbed gezien. Het werd een ware feestnacht. We liepen 's avonds een chique restaurant in. Toen we ons aan tafel zetten kwam er een chef die naar onze antecedenten vroeg. Het leek of hij op ons gewacht had. We konden bestellen wat we wilden en het kostte ons niets, we waren zijn gasten. Ongelofelijk, maar zo ging dat in Brussel in 1945.
En toen, de volgende morgen naar Nederland. Wat zou ons daar te wachten staan? Ik had in Butzbach een koffertje van karton meegenomen waarin ik wat kleine spulletjes had gedaan. In Brussel kocht ik wat levensmiddelen voor als wij thuis zouden komen en ik de ergste honger van familieleden zou kunnen stillen. Want berichten over hongersnood in Holland waren terdege tot België doorgedrongen. En zo, vol verwachting stapten we in de trein die ons naar Tilburg zou brengen.

* * *

Hoe dat is gegaan kan ik mij niet precies herinneren. Maar in Tilburg kwamen wij in een soort kamp terecht omgeven met metershoog prikkeldraad en met barakken waarin stro was gespreid.
Het was een ontnuchtering, vooral dat prikkeldraad. We gingen naar een kantoortje en vroegen een man hoe dat zat. We vertelden dat we al jaren achter prikkeldraad hadden gezeten en dat we daar in het nu vrije Nederland geen zin meer in hadden. De man haalde z'n schouders op en mompelde zoiets als orders zijn orders en liet ons aan ons lot over. In een barak gingen we zitten op het stro, op de plaats die ons was aangewezen. Ik kwam in gesprek met een man die naast mij lag. Hij vertelde dat hij bij de NSKK had gediend en hier moest wachten voor onderzoek. Het werd ons duidelijk dat behalve politieke gevangenen en dwangarbeiders ook SS-ers en ander gespuis hier bijeen waren gebracht. Een soort algemeen opvangcentrum dus. Wij hadden echter papieren die aantoonden dat we uit een tuchthuis waren gekomen en politieke gevangenen geweest waren. Daarmee gingen we nogmaals naar de man in het kantoortje. Wij zijn geen fascisten, zeiden we, we hebben jaren gezeten en wensen niet opnieuw achter prikkeldraad te moeten zitten. Ik heb er niets mee te maken, zei de man, jullie wachten maar af.
We hebben niet afgewacht. We klommen over het prikkeldraad en kwamen in de stad Tilburg. Waar moesten we naar toe? We vroegen aan voorbijgangers of ze wel eens gehoord hadden van het blad De Waarheid. en waarachtig, tot onze vreugde bleek die naam bekend te zijn. Een man bracht ons naar een adres in een volksbuurt, waar, zoals hij zei, een bekende communist woonde. Dat klopte. We waren bij een partijgenoot, een oud-Spanjestrijder, die ons hartelijk verwelkomde. We werden meteen bij andere partijgenoten in de buurt ingekwartierd.
Er is vanavond een vergadering, zei men ons. Gaan jullie mee? Natuurlijk gingen we mee. We kwamen in een heel grote zaal die stampvol mensen was. Er werd ons gevraagd of één van ons ook wilde spreken. We stemden toe. De spreker van die avond stond uitvoerig stil bij de toestand in Nederland. Het werd ons duidelijk dat niet alles even rooskleurig was met de verhoudingen

in het bevrijde land. Er waren veel problemen op te lossen. Voor het eerst in m'n leven heb ik voor die volle zaal een korte speech gehouden. Vanzelfsprekend over onze gevangenschap en ook over onze verwachtingen voor de toekomst.
Na afloop van de vergadering beraadslaagden we met onze kameraden op welke manier wij zo vlug mogelijk naar huis konden komen. De bevrijding van heel Nederland was slechts drie weken geleden gekomen. Je kon niet zo maar door het land reizen. Treinen reden er ook nog niet. Ook over de grote rivieren kon je niet zo maar komen en de Hollandse provincies waren nog afgesloten. Een partijgenoot vond er wat op. We konden de volgende morgen in een afgesloten militaire jeep over de brug bij Arnhem gebracht worden. Zo gebeurde. De bestuurder van de jeep bleek een Canadees te zijn die ons vier militaire jassen aanreikte die we om moesten slaan. Zo kwamen we de dag na onze aankomst in Nederland in Arnhem terecht.
Arnhem. De stad was een ruïne. We kwamen in de buitenwijken, waar vele verlaten en stukgeschoten villa's stonden. We gingen op mars, richting Amersfoort. Hoe ver we zouden komen? We maakten ons daar geen zorgen over. We hadden weliswaar niets te eten en ook geen geld bij ons. Maar een dag of meer zonder eten maakte ons niet zoveel uit. We waren vrije mensen, we waren jong en voelden ons in prima conditie. Het koffertje met wat Belgische etenswaren, in Tilburg nog eens aangevuld met een zakje groene erwten droeg ik mee, naar huis. We hadden nog geluk ook. Op de Veluwe reed een paard en wagen ons achterop. We sprongen op de wagen en reden een heel eind mee. Na wat omzwervingen kwamen we tegen de avond in Nijkerk aan. Onderweg hadden we een vreemd soort soldaten gezien die om de arm een oranje band droegen. In Nijkerk zagen we ze weer. We klampten een groepje van deze jonge mannen aan. Ze vertelden dat ze tot de BS behoorden en vroegen ons wantrouwig wat wij voor lieden waren. BS, Binnenlandse Strijdkrachten, we snapten er niets van. Wat waren dat voor mannen? Stonden ze aan de goede kant, dat moest wel want Nederland was immers bevrijd? Maar het groepje met de oranje banden liet ons niet gaan. We moesten vertellen waar we vandaan kwamen. De BS-ers brachten ons naar een schoolgebouwtje, hun hoofdkwartier. Hier konden we slapen en we kregen ook nog eten. Maar het wantrouwen bleef. We konden immers NSB-ers zijn?
De volgende morgen vertelden de oranjebanders ons dat we konden proberen een brug bij Amersfoort over te lopen. Het was niet zeker dat dat zo maar kon. Grootste kans was dat we werden aangehouden, want je mocht Holland nog niet zo maar binnen trekken. We namen afscheid en vervolgden onze tocht. Er was inderdaad een brug bij Amersfoort, een soort Baileybrug. Daar zagen we opnieuw BS-ers en ook andere militairen. We stapten de brug over en niemand hield ons tegen. Voort ging het, richting Hilversum. In de middag liepen we door de zonovergoten Lage Vuursche. We droegen alle vier Duitse soldatenschoenen met grote ijzeren noppen onder de zolen geslagen. Je kon er uitstekend op marcheren.
Onze stemming bleef uitstekend. Het was heerlijk om vrij te zijn en te stappen waar je wilde. We maakten ons geen zorgen wat ons zelf betrof. Wat ons voortdreef was het verlangen thuis te komen en te weten hoe de toestand daar was.
Tegen de avond, het begon al duister te worden, stonden we niet ver van Hilversum bij een villa te beraadslagen wat we zouden doen. Verder marcheren of in deze buurt een plekje zoeken voor de nacht? Op het bordes voor de villa verscheen een dame, die ons wenkte te komen. Ze vroeg ons wie we waren en vanwaar wij kwamen. Het zat ons weer mee. De vrouw vertelde dat haar villa dienst deed om repatrianten op te vangen. Hoe was het mogelijk. Er werd ons een kamer gewezen en een uurtje later was

er weer eten. In het donker tot zeer laat in de avond hebben wij met de vrouw op het terras zitten keuvelen over de oorlog en alles wat daaraan vast zat. Het was een prachtige zomeravond. De vrouw zou proberen de volgende morgen een autootje van het Rode Kruis te charteren die ons naar Amsterdam zou brengen. En dat lukte.

* * *

De volgende morgen zaten we met ons vieren in het autootje van het Rode Kruis. Naar Amsterdam. We waren in een opgewonden stemming. Hoe zou het thuis zijn? Roel sprak begeesterd over z'n zoontje, dat één jaar was toen hij gearresteerd werd. En dus vijf jaar was geworden. Als alles goed was natuurlijk. Ook de anderen hadden het over vrouw en kinderen. Op onze tocht naar huis was daar al dikwijls over gesproken, maar nu het ogenblik van weerzien dichterbij kwam, werd ook de spanning groter. We reden Amsterdam in. De chauffeur overlegde waar hij ons zou afzetten. De drie metgezellen woonden in verschillende wijken van de stad en ik moest naar Zaandam. We reden de Middenweg op, de Linnaeusstraat, Sarphatistraat. 'Zet me hier maar af', heb ik plotseling gezegd. Zo gebeurde. Plotseling stond ik alleen in de Sarphatistraat. Het eerste wat mij opviel was dat er geen bomen waren en de tramrails er naakt en koud bijlagen. De houten blokjes tussen de tramrails waren verdwenen. De straat maakte op mij een spookachtige indruk. Lopend door de stad constateerde ik dat er geen trams reden en nauwelijks auto's en fietsers. Ik besloot naar de Admiraal de Ruyterkade te gaan. Daar was de steiger waar de salonboot van Amsterdam naar Zaandam meerde. Het leek mij beter met die boot te gaan dan met de trein. Ik had wel geen cent op zak, maar daar maakte ik me niet zo druk over. En zo kwam ik op de Admiraal de Ruyterkade terecht. Geen boot te zien. Totdat ik besefte dat er geen boot meer voer en geen trein meer reed. Ik stond dit te overdenken op het begin van de aanlegsteiger. Meteen realiseerde ik me ook dat dit hetzelfde plekje was waar in bijna twee jaar eerder was gearresteerd. Het was wonderlijk hier te moeten zijn. Ik wandelde in gedachten verdiept naar de pont, voer over het IJ en ging de laatste etappe naar de Zaanstreek. De tocht ging door de v.d. Pekbuurt, langs de NDSM, Tuindorp Oostzaan. Op de dijk voor het dorp Oostzaan passeerde mij langzaam een vrachtauto, een soort kolenauto met een platte bak. Ik sprong erop en reed door het lange lintdorp Oostzaan dat er even vriendelijk als voorheen bijlag. Ik was in vertrouwde omgeving. De auto reed door en in het centrum van het dorp bij de Kerkbuurt sprong ik er af. Ik moest nog een stuk Kerkstraat en zou dan in Zaandam zijn, de P. J. Troelstralaan, waar m'n vader woonde. Voor mij doemden de twee kerktorens van Zaandam op. Een storm van gedachten stak in mij op. Hoe zou het zijn, daar, thuis? Het illegale bestaan was nu voorbij. Hoe zou het verder gegaan zijn, na mijn arrestatie met de partij, waar ik zo mee verbonden was geraakt, ook voor het leven dat nu voor mij lag. Een aantal medestrijders zou niet terugkeren. Sjef, Ab en wellicht anderen. Hun vrouwen en kinderen wachtten tevergeefs. Een hard gelag. Waarom moest ik terugkeren? Het gaf een bittere smaak die me m'n leven lang zou bijblijven.
Een brede sloot door de polder vormde de grens tussen Oostzaan en Zaandam, de Wetering geheten. Daarover lag een brug. Ik liep er over en stond plotseling stil. Ik zette m'n koffertje neer en balde langzaam m'n vuist. Met koeien van kalkletters las ik de woorden: LEEST DE WAARHEID! Tranen sprongen in m'n ogen. De strijd ging verder. Ik was thuis.

Gerard Maas

PARTIJDOCUMENTEN

Hieronder de vier ontwerp-resoluties die door het partijbestuur aan de partij ter discussie en ter besluitvorming op het congres worden voorgelegd.

Over de actie tegen atoombewapening — voor vrede en veiligheid

1. De actie voor vrede en veiligheid in Europa en in de gehele wereld heeft de laatste jaren in ons land grote vormen aangenomen. Zij wordt gekenmerkt door breedheid van samensteling en doeleinden. In de voorbereiding van en vooral ook ná het 26ste congres heeft de partij zich zonder enig voorbehoud gewijd aan deze strijd, die regelrecht ingaat tegen de krachten welke zich niet willen schikken naar de afgedwongen internationale ontspanning of welke trachten terug te keren naar de tijden van de koude oorlog.
De grote krachtsinspanning van de partij en behoeve van vrede en veiligheid kreeg een nieuwe dimensie en werd ten volle effectief door het normaliseren en activeren van de betrekkingen en het tot stand brengen van een duidelijke samenwerking met Communistische en Arbeiderspartijen in de kapitalistische zowel als socialistische landen van Europa. Deze samenwerking werd gekenmerkt door gemeenschappelijke doelstellingen, waarbij de strijd voor de vrede voorop staat, met inachtneming van de autonomie der afzonderlijke partijen. Het aanknopen van contacten met niet alleen Communistische en Arbeiderspartijen, maar ook met andere democratische en progressieve bewegingen in de niet-gebonden landen, bleek in dit kader eveneens zeer vruchtbaar.

2. Kenmerkend voor de beweging voor vrede en veiligheid, zoals deze zich in Nederland ontvouwt, is de overheersende afwijzing van de kernwapens en van de perfectionering van deze massavernietigingswapens, waarvan de inzetbaarheid in Europa het doel is.
Door de succesvolle strijd tegen de neutronenbom, die de militaire kringen in de Verenigde Staten — met steun van revanchisten in de Duitse Bondsrepubliek — dachten te kunnen introduceren in het reeds bestaande wapenarsenaal, werden de oorlogskrachten in het hart geraakt.
Het tastbare resultaat van deze campagne, waarbij Carter een mondiale nederlaag leed en waarbij voor het eerst in de geschiedenis de invoering van een nieuw Amerikaans wapensysteem werd verhinderd, heeft het vertrouwen in eigen kracht bij de massa der vredesstrijders versterkt en de weg geopend naar een vasthoudend, intensief optreden tegen nieuwe nucleaire wapensystemen.
Het feit, dat de regering-Van Agt op de NAVO-ministerraad van 12 december 1979 in Brussel moest mededelen 'niet in staat te zijn' thans te besluiten tot een mogelijke stationering van de nieuwe Amerikaanse atoomraketten (Pershing II en Kruisraket) op Nederlands grondgebied en dat een dergelijke stationering de eerste twee jaar zelfs niet aan de orde kan zijn, markeert een nieuwe, grote overwinning van de vredeskrachten in ons land. De communisten, die hierbij een stuwende rol hebben gespeeld, beseffen dat terdege. Het steeds algemener wordende verzet tegen het onverantwoordelijk gebruik van kernenergie en de eis tot sluiting van kerncentrales is in Nederland een belangrijk aspect van de strijd tegen atoomavonturen.
De CPN ontwikkelt in haar eigen principiële stellingname in het vraagstuk van oorlog en vrede en ondersteunt tegelijkertijd met kracht de Nederlandse vredesbewegingen 'Stop de N-bom — stop de atoomwapenwedloop', IKV en Pax Christi, die in vele gevallen tezamen reeds de meerderheidsmening van de Nederlandse bevolking vertolken.

3. De beweging tegen de N-bom en tegen de nieuwe Amerikaanse atoomraketten heeft de kracht en de betekenis van de massabeweging voor de vrede in de kapitalistische landen aan het licht gebracht.
Zonder deze beweging op waarde te schatten, deze politiek te begunstigen en alles te doen om de eenheid daarvan ten aanzien van de hoofdvraagstukken van deze tijd te handhaven en te beschermen, is er géén consequente en effectieve vredesstrategie in Europa en in de wereld mogelijk.
Door alle krachten op deze hoofdzaken te concentreren en deze niet te laten afleiden naar nevenproblemen (zoals de ouderwetse koude oorlogspropagandisten maar al te graag wensen) is het mogelijk te komen tot een reële machtsvorming voor vrede en veiligheid.
Deze machtsvorming voor vrede en ontspanning — tegen militaire confrontatie — in de kapitalistische landen is van doorslaggevende betekenis.

4. De CPN dient, gezien de eisen en de mogelijkheden van deze tijd, nog méér dan voorheen aandacht te geven aan de vredesstrijd, welke er één is die zich richt tegen het militair-industriële complex in de kapitalistische wereld dat steeds weer ten bate van eigen macht en gewin nieuwe behoeften creëert op het gebied van de bewapening en nieuwe lasten legt op de werkende bevolking.
Het militair-industriële complex tracht de politieke en economische crisis van het hedendaagse kapitalisme op deze manier, althans voor zichzelf, te bezweren en vormt daardoor juist in deze tijd een voortdurende bedreiging. Deze dreiging richt zich vooral ook tegen de democratische rechten van de bevolking, die vastbesloten moeten worden verdedigd.
Tegenover de opvatting dat het militair-industrieel complex moet worden ontzien omdat er arbeidsplaatsen in het geding zijn, wint de opvatting aan kracht dat de vakbeweging een actieve rol in de vredesbeweging moet spelen omdat het voortbestaan van de samenleving afhangt van het duurzaam realiseren van vrede en veiligheid.
Doeleinden in de strijd voor vrede zijn:
— nú geen nieuwe Amerikaanse atoomraketten in Nederland, maar ook in de toekomst niet;
— kernwapens de wereld uit — te beginnen in Nederland;

— het voortzetten van de ontspanning in Europa, die voor de gehele wereld van belang is en die nodig is op het politieke, zowel als op het militaire vlak;
— het stopzetten van de militaristische verspilling van grondstoffen en kapitaal, die de problemen van de ontwikkelingslanden onoplosbaar maakt en de economische crisis in de kapitalistische landen verscherpt;
— een einde te maken aan de militarisering in de verschillende regio's van ons land, waarbij de strijd in Limburg, Brabant en de noordelijke provincies, maar ook het optreden tegen het leggen van een rakettengordel rond Rotterdam, van het grootste belang zijn;
— drastische verlaging van de Nederlandse defensiebegroting;
— eensgezinde weerstand tegen een NAVO-politiek, die steeds duidelijker in tegenstelling komt te staan tot de belangen van de volkeren van de NAVO-lidstaten en die deze zelfs dreigt mee te sleuren in conflicten buiten het NAVO-verdragsgebied (Midden Oosten, Z.O.-Azië);
— het ontwikkelen van de Oost-West-dialoog, waarbij de niet-gebonden landen een belangrijke, positieve rol kunnen spelen;
— het tegengaan van een verdere proliferatie van atoomwapens, die in het bijzonder voor de volkeren in de Derde Wereld een groot gevaar kunnen gaan vormen.

5. De strijd voor de vrede heeft een duidelijker perspectief dan ooit tevoren. Zij staat in het teken van optimisme, niet van fatalisme, zij gaat uit van het niet willen berusten in de z.g. onafwendbaarheid van de ons omringende gevaren.
De pogingen van agressieve, militaire kringen in de Verenigde Staten om de internationale situatie te vertroebelen en telkens weer nieuwe brandhaarden te doen ontstaan, kunnen tot mislukking worden gebracht.
De mogendheden moeten afzien van geweld bij het beslechten van geschillen. In plaats van eenzijdige acties zijn er bilaterale en multilaterale overeenkomsten nodig om de vrede veilig te stellen.
In de geest van vreedzame coëxistentie tussen staten met verschillende sociaal-economische en politieke stelsels, dienen problemen en twistpunten opgelost te worden door onderhandelingen, met respect voor de zelfstandigheid der staten.
Een effectieve machtsvorming voor vrede vereist solidariteit met de strijd van de volkeren in de Derde Wereld — met die krachten die opkomen voor nationale onafhankelijkheid en sociale vooruitgang en die zich gesteld zien voor de oplossing van de gigantische problemen. De niet-gebonden landen vervullen een belangrijke functie bij het bewaren en bevorderen van de wereldvrede.
De Nederlandse afwijzing van het N-wapen en van nieuwe nucleaire wapens op ons grondgebied is kenmerkend voor de kracht van de massabeweging in Nederland, die vredesbewegingen, kerken en politieke partijen omvat, maar eveneens voor een veranderend internationaal krachtenpatroon. De Amerikaanse imperialisten kunnen zich niet meer met succes van de oude methoden bedienen. De ontwikkelingen binnen Europa, de strijd van de massa's in de kapitalistische landen, de toegenomen macht van de socialistische staten in de wereld en de — ook daarmee samenhangende — verscherping van de tegenstellingen binnen de Amerikaanse heersende kringen zijn daarvan hoofdoorzaken.
Juist daardoor worden de mogelijkheden van de vredesbeweging in ons land groter, terwijl tegelijkertijd de voorwaarden worden geschapen voor een onafhankelijker opstelling van de kleine landen.
De massa-actie voor de vrede in Nederland kan de buitenlandse politiek van ons land een nieuw gezicht geven. De belangen van kleine landen zijn zichtbaarder geworden en vinden ook meer erkenning in een tijd, waarin de nucleaire vernietigingskracht der grote mogendheden een absurde omvang heeft bereikt. Het optreden voor de vrede — tegen de atoombewapening en voor ontspanning, voor oplossing van problemen door overleg in plaats van door geweld — is van nationaal belang en dient de zaak van de vrede ook internationaal.
De samenwerking van politieke partijen, zoals deze gestalte kreeg in de actie tegen de modernisering van kernwapens en in het Overlegorgaan tegen de Kernbewapening (CPN, PPR, PSP, PvdA, D'66, CDA, naast de drie vredesbewegingen, de FNV en de VVDM) kwam tot stand als resultaat van de beweging tegen het neutronenwapen en bleek juist daardoor van betekenis.
De partij dient in dit geheel haar eigen identiteit te bewaren en deze tot uitdrukking te brengen door initiatief, organisatiekracht, door een principiële houding, met gevoel voor flexibiliteit in wisselende verhoudingen.

Inzake sociaal-economische strijd

1. De huidige toestand wordt gekenmerkt door enerzijds een ongekend hevige aanval van de zijde van de regering en de ondernemers op het levenspeil en op het totaal van de sociale en culturele voorzieningen en anderzijds door het steeds in omvang en kracht toenemende verzet daartegen.
De rechtse krachten hebben het de afgelopen tijd voorgesteld alsof met een politiek van matiging, op lonen en sociale uitkeringen, bezuiniging en kneveling van vakbondsrechten ten behoeve van winsten, de crisis en de massawerkloosheid bestreden zouden kunnen worden.
De praktijk heeft het bankroet hiervan bewezen: de werkloosheid neemt toe. Steeds meer regio's verkeren in een noodtoestand. Terwijl de winsten van de multinationals en de banken explosief stijgen ontwikkelt zich voor de werkende bevolking een onhoudbare situatie als gevolg van teruggang van het levenspeil en toenemende onzekerheid over de toekomst. Onmachtig om de problemen van levenspeil, wonen en werken op te lossen, grijpt rechts naar autoritaire maatregelen en neemt zij zelfs haar toevlucht tot politiegeweld tegen stakers, krakers en andere actievoerders.
De CPN zal voortgaan haar bijdrage te leveren aan de verdere versterking van een strijdvaardige oppositie tegen de regeringspolitiek. Zij ziet daarin tevens de voornaamste kracht voor het ontwikkelen

van een democratische machtsvorming, die zich ten doel stelt een richtingsverandering in de sociaal-economische politiek te bewerkstelligen.

2. De CPN acht het van de allergrootste betekenis de lessen te trekken uit de acties van de afgelopen tijd, die een ongekende omvang en uitwerking hebben en nagenoeg alle sectoren van het maatschappelijk leven omvatten.
De beweging 'Bestek '81 moet van de baan' — waarin de communisten een initiatiefnemende en stimulerende rol vervullen — bracht de eerste directe krachtenbundeling tot stand tegen het sociaal-economisch beleid van de regering Van Agt-Wiegel.
Daarin verzamelden zich vakbondsleden en ongeorganiseerden, werkers uit vele bedrijven en bedrijfstakken; overheidspersoneel; werklozen, bejaarden en WAO-ers; de werkers uit onderwijs, gezondheidszorg en welzijswerk; binnens- en buitenshuis werkende vrouwen; studerenden en kunstenaars; de mensen die strijden voor betaalbaar wonen en stadsvernieuwing; zij die in de regio's optreden voor de belangen van de bevolking.
In deze beweging, die steunt op acties voor eigen eisen in uiteenlopende sectoren van de maatschappij, krijgt de onderlinge solidariteit vorm, welke leidt tot een brede krachtsontplooiing, zoals die tot uiting komt in demonstraties en manifestaties van allerlei aard. Voorts ontwikkelden zich uiteenlopende vormen van democratische massa-actie aan universiteiten, in stadsvernieuwingswijken, enz.
Er worden onmiskenbare aanzetten gegeven tot het verder opstuwen van de oppositie en van de noodzakelijke dialoog over progressieve alternatieven.

3. De CPN constateert dat in de beweging van de afgelopen jaren de onmisbare rol van de actiecomités is aangetoond.
Nadat aanvankelijk van vele kanten de vorming en het optreden van actiecomités werd bestreden is thans in het maatschappelijke leven de betekenis van deze actiecomités als in de strijd ontwikkelde samenwerkingsorganen van georganiseerden en ongeorganiseerden en van allen die zich willen verenigen voor concrete doelen, algemeen erkend. De actiecomités zijn van groot belang voor de democratie in de actie.
Zoals het nodig is alle krachten te verzamelen voor de verdediging van de rechten van de vakbeweging en die van gekozen vertegenwoordigers van de werkers, is ook de versterking van de positie van de actiecomités vereist.
In het kader van de verdediging en uitbreiding van de democratische rechten, zoals het stakingsrecht, juist in een periode waarin grote gevaren voor de belangen van de werkers dreigen, moet opgetreden worden voor het versterken van de vakbeweging en van haar beslissingsrecht — zowel als dat van andere democratische strijdorganen van de massa's — in alle vraagstukken die het lot van de werkende bevolking betreffen.

4. Het verzet tegen de politiek van regering en ondernemers bereikte een doorbraak met de staking in de Rotterdamse havens in de herfst van het afgelopen jaar. De staking wierp belangrijke resultaten af voor de havenarbeiders en leverde tegelijkertijd een geweldige impuls voor de strijd van de hele Nederlandse arbeidersbeweging. De staking trok een streep door de rekening die regering en ondernemers de werkers wilden presenteren. De matigingspolitiek liep zware averij op. Bestaande aarzelingen in de arbeidersbeweging — mede als gevolg van het optreden van rechtse vakbondsbestuurders onder invloed van leidende kringen in de PvdA — werden in toenemende mate teruggedrongen. Er kwam een, het hele land omvattende, solidariteit tot stand. Zo kreeg een nieuwe realiteit gestalte waarbij duidelijk werd dat de werkers niet bereid waren langer de politiek van matiging te slikken, noch in te stemmen met opvattingen die met varianten daarop allerlei concessies aan die politiek bepleitten. Sinds de havenstaking is de strijdvaardigheid zowel in de vakbeweging als daarbuiten verder toegenomen, hetgeen heeft geleid tot massale acties in de eerste maanden in 1980. Naast een grootscheepse krachtontplooiing in de bedrijven, werd hierbij voor het eerst ook door velen gestaakt in dienstverlenende bedrijven, hetgeen laat zien hoe de strijd zich verbreedt.
De CPN is van mening dat — gezien de houding van de regering — de strijd met alle kracht en overtuiging verder ontplooid moet worden. Zij acht het de plicht van alle progressieve Nederlanders zich daarvoor in te zetten.

5. Een van de meest waardevolle elementen in de sociale strijd is dat deze zich niet beperkt tot een protest — hoe belangrijk dit ook is. Het is voor de toekomst van ons land van de allergrootste betekenis dat de arbeidersklasse in de strijd tegen rechts haar eigen ideeën ontwikkelt over hoe de crisis te bestrijden en wat daarbij centraal moet staan.
Tegenover de prioriteiten van het grote kapitaal — winsten, bewapening en aan banden leggen van de arbeidersbeweging — worden haar eigen prioriteiten gesteld: te weten verdediging van het levenspeil, bestrijding van de werkloosheid, terugdringing van de bewapening, het aanpakken van de winsten, behoud en verbetering van alle sociale en culturele voorzieningen, uitbreiding van de democratische rechten. In het formuleren van deze prioriteiten vervulde de CPN een belangrijke rol, evenals haar wetenschappelijk bureau IPSO dat het plan 'Voor werk en een beter bestaan' opstelde.
Een en ander gebeurde in een voortdurende confrontatie en discussie met pleidooien voor het aanvaarden van matigingspolitiek zoals in de PvdA nog opgeld doen.
De CPN stelt vast dat in toenemende mate ideeën uit de massabeweging doorwerken in stellingnamen van vakbonden en andere belangenorganisaties.
Dit alles is van doorslaggevende betekenis voor het scheppen van een progressieve machtsvorming die zich ten doel stelt om op grondslag van de belangen van de werkers een nieuwe richting in de sociaal-economische politiek in te slaan.

6. De CPN constateerd dat haar politiek — dankzij het jarenlang geduldige en niet aflatende optreden van de communisten — een breed gehoor in de arbeidersbeweging heeft gevonden.
Zij beschouwt dit als een uitwerking van de standpunten van het 26ste partijcongres met betrekking tot het optreden voor de politiek van de partij op de bedrijven.
De propaganda voor de standpunten van de partij ging niet uit van eng partijbelang maar van dat van de werkende mensen en de noodzaak hen te verenigen voor nieuwe doelen. Ondanks belangrijke resultaten die hierbij werden geboekt moet geconstateerd worden dat de vorming van nieuwe partijgenoten en de werving van nieuwe leden op de bedrijven nog te traag verlopen.
Daarom besluit het congres om met nog meer kracht de versterking van de partij op de bedrijven, kantoren en instellingen organisatorisch en propagandistisch aan te pakken.

Over de parlementaire positie en doelstellingen van de CPN

De communistische partij streeft er naar om in vertegenwoordigende lichamen zo sterk mogelijke posities in te nemen.
Zij gebruikt die posities om voor haar standpunten en doeleinden op te komen, om invloed uit te oefenen op en in bestuurslichamen, om te bereiken dat de wensen van de bevolking in de besluitvorming tot uitdrukking komen, om groepen en enkelingen te beschermen tegen bestuurlijke en ambtelijke willekeur.
In gemeenteraden, provinciale staten en parlement, maar ook in wijk- en gewestelijke organen is vanuit al deze gezichtshoeken de onmisbaarheid van de CPN sinds jaar en dag overtuigend bewezen.
Onze partij vormt een wezenlijk en noodzakelijk element in het systeem van democratische vertegenwoordiging in ons land.
Mede daarom heeft haar onvermoeibare strijd tegen aantasting van het bestaande kiesstelsel steeds belangrijke steun uit de bevolking ondervonden.
In de grote massabewegingen van de laatste jaren voor vrede, voor verdediging van werk en levenspeil en voor democratische rechten is de wens tot progressieve krachtenbundeling en meerderheidsvorming sterk gegroeid.
De voor velen teleurstellende ervaringen met het kabinet-Den Uyl-Van Agt en de reactionaire politiek van het kabinet-Van Agt-Wiegel hebben de wens om te komen tot een coalitie van de vredelievende, democratische en progressieve stromingen versterkt.
Deze idee vindt al veel steun in PPR en PSP.
Ze breekt zich eveneens baan binnen de PvdA, tegen die richting in, die wil terugvallen op oude PvdA-CDA-patronen.
De wens om tot progressieve meerderheidsvorming te komen leeft sterk in de vakbeweging en in andere grote maatschappelijke stromingen en organisaties.
In deze ontwikkeling krijgt de parlementaire vertegenwoordiging van de CPN, de partij die voorvechtster en baanbreekster van eensgezind optreden is, een bijzonder gewicht.

De kern van de discussie over progressieve meerderheidsvorming, zoals die met name plaatsvindt tussen communisten en socialisten, is die over de machtsvorming.
De communisten achten het noodzakelijk om, met behulp van een parlementaire meerderheid die steunt op het actieve optreden van de werkers en hun organisaties,
a) de macht van het grote kapitaal te beknotten en ondergeschikt te maken aan democratische controle — en
b) een op afschaffing van atoomwapens en drastische vermindering van bewapening gerichte koers in te slaan.

Crisis, oorlogsdreiging en aanvallen op democratische rechten en instellingen eisen dat die weg gegaan wordt.
Het is de weg om levenspeil en sociale verworvenheden te behouden, catastrofe ontwikkelingen naar een atoomconflict af te wenden, rechten en vrijheden van de burger te beschermen tegen antidemocratische ondermijning, intimidatie en geweldpleging, en om de noodzakelijke solidariteit met de volkeren van de Derde Wereld te kunnen realiseren — maar ook om te komen tot ingrijpende maatschappelijke vernieuwing.
Binnen de PvdA geeft echter nog steeds die richting de toon aan, die noch de NAVO-politiek, noch de macht van de multinationals en banken wezenlijk wil aantasten. Zij koerst op terugkeer naar het oude model van de PvdA-CDA-combinatie, al dan niet met steun van anderen, een model dat niet anders kan brengen dan een herhaling van de bankroete politiek van Drees-Romme en Den Uyl-Van Agt.
Terugkeer naar deze schadelijke politiek dan wel breken daarmee door vorming van een progressieve, op meerderheidsvorming gerichte coalitie — dat is de kern van de politieke discussie, die thans onder progressieve, vredelievende en democratische Nederlanders plaatsvindt.
Dat gebeurt in uiteenlopende vormen binnen alle grote bewegingen van onze dagen, die niet alleen uitdrukking geven aan de oppositie en het verzet tegen afbraak en oorlogsdreiging, maar tevens draagsters zijn van maatschappelijke en politieke vernieuwingsgedachten. Het is van uitermate groot belang om deze discussie met geduld en overtuigingskracht te voeren, omdat de uitkomst ervan van wezenlijke betekenis is voor onze toekomst.

De communistische overtuiging, dat sterke maatschappelijke bewegingen onontbeerlijk zijn voor de noodzakelijke politieke veranderingen en dat deze kunnen samengaan met parlementaire meerderheidsvorming, is door belangirjke gebeurtenissen bevestigd.
Dit is gebeurd bij de grote vredesacties tegen N-bom en atoomraketten, bij verdediging van de democratie en het tegengaan van discriminatie, bij het hooghouden van verworvenheden en

overtuigingen uit de strijd tegen de nazi-bezetting,, bij het opkomen voor sociale eisen en vakbondsrechten. Gebleken is daarbij dat progressief en democratisch optreden in het parlement en bewegingen in het volk elkaar wederzijds bevruchten, dat met name ook het communistische optreden in de vertegenwoordigende lichamen een directe stimulerende uitwerking heeft op de massa-actie, dat zij die helpt in argumentatie en richting.

Zo speelt een sterke communistische vertegenwoordiging een essentiële rol bij het tot stand komen van een meerderheid voor een politiek, die wezenlijk verschilt van het schadelijke en verwerpelijke beleid dat nu wordt gevoerd.
Daarom is de teruggang van de partij bij de vorige verkiezingen schadelijk geweest voor de belangen van de bevolking. Voor die belangen en voor de vorming van een progressieve meerderheid die daarvoor optreedt, is versterking van de communistische afvaardiging en het in overeenstemming brengen daarvan met het werkelijke politieke gewicht van de partij noodzakelijk.
Deze versterking zal de partij beter in staat stellen haar gewicht in de schaal te werpen voor vrede, democratie en levenspeil en aldus een belangrijke stuwende invloed uitoefenen op anderen. Ze zal een aanmoediging betekenen voor de massastrijd, die de grondslag en het draagvlak moet zijn voor vorming van een progressieve meerderheid.

Voor een sterke Communistische Partij van Nederland

De Communistische Partij van Nederland heeft een offensief antwoord gegeven op de diepgaande crisis in het kapitalisme die ernstige gevaren oplevert voor de vrede, voor het levenspeil van de bevolking en voor de democratische rechten.
Mede door de oriëntatie van de partij op de democratische machtsvorming van de bevolking tegenover de ondemocratische dictaten van regering en ondernemers, ontwikkelden zich in ons land krachtige massabewegingen op een aantal hoofdterreinen van het maatschappelijk leven.
De massabeweging gaf nieuwe impulsen aan bestaande organisaties en belangengroeperingen, stuwde zelfs burgerlijke politici op naar nieuwe posities waarbij de in de actie gestelde eisen op de voorgrond stonden.

De beweging kon zich ontplooien, doordat progressieve mensen verstarde scheidslijnen doorbraken en het gemeenschappelijk doel van hun strijd centraal stelden. Het optreden van communisten leverde daarin een inspirerend voorbeeld. Het werken van communisten in massa-acties, waar de partij onophoudelijk toe opriep, werkte verenigend en verbredend en versterkte het krachtsgevoel van de massa voor concrete doelen. In de partij bestaande belemmeringen tot gemeenschappelijk optreden met anderen werden doorbroken door een oriëntatie van de gehele partij op actie, en door het zorgvuldig uitwerken van argumenten en perspectieven. Daardoor konden vele communisten een initiatiefnemende en beslissende rol spelen in de democratische machtsvorming; en werden vele mensen geïnspireerd door en gewonnen voor de politieke visie van onze partij.
Onmiskenbaar is de invloed van de partij op het denken van de mensen en op het politieke leven in ons land toegenomen.

Het instellen van de partijorganisatie op het ontwikkelen van actie en op het verduurzamen van actieresultaten moet verder worden doorgezet. Kwaliteitsverbetering van het werk is daarbij van beslissende betekenis.
Daartoe moet een verdere verbetering van het partijpolitieke leven tot stand worden gebracht, met een intensieve wisselwerking tussen leidingen en leden van de partij. Het goed functioneren van de interne partijdemocratie is noodzakelijk voor het verwerken en benutten van nieuwe denkbeelden en inzichten die in de massabewegingen ontwikkeld worden.
De eensgezindheid van de partij bij de uitvoering van de besluiten van het 26ste congres heeft de daadkracht en de uitstraling van ons optreden versterkt en de basis gelegd voor een noodzakelijke open oordeelsvorming op tal van nieuwe terreinen.
In de acties ontwikkelden nieuwe partijgenoten zich tot sterke kaders, waardoor het optreden van de partij zich veelzijdiger ontplooide en communisten in staat waren organisatorisch en politiek leiding te geven aan belangrijke stukken maatschappelijke strijd.
De besturen van de partij moeten met deze nieuwe kaders versterkt worden om de groei tot gelding te brengen, waarbij het van grote betekenis is dat de strijdvaardige vernieuwende rol van de vrouwenbeweging in ons land ook tot uitdrukking komt in de samenstelling van de besturen van de partij op alle niveaus.
Het in de partij verwerken van 60 jaar strijdervaring en van nieuwe ideeën moet leiden tot stabiele, evenwichtige besturen met sterke daadkracht. Het versterken van de afdelingsbesturen en een systematische opbouw van de partijorganisatie is een wezenlijke voorwaarde voor verdere ontplooiing van het partijoptreden. Dit moet steunen op het optimaal betrekken van alle leden bij de ontwikkeling en uitvoering van partijbesluiten.
Daarmee zal ook de werfkracht van de partij vergroot worden.

Versterking van de CPN is beslist noodzakelijk om de taken die wij ons stellen te kunnen uitvoeren. De meest effectieve methode daarbij is het gericht winnen van leden, door afdelingen en bedrijfsgroepen. Naast openbare vergaderingen en andere activiteiten, is een persoonlijke benadering daarbij onontbeerlijk. Hoewel het optreden van afzonderlijke communisten bij veel mensen sympathie, instemming en respect oproept, blijft het werkelijke beeld van de CPN nog te veel verborgen mede door jarenlange vervalsing van de CPN-standpunten door anti-communisten in ons land.
Dit onderstreept de noodzaak om het propagandistische werk te richten op het winnen van mensen

voor onze ideeën en op directe versterking van onze partij. Dit moet gebeuren in een veelheid van vormen, afgestemd op de concrete vragen die leven in de groepen die we willen bereiken. Tevens moet dit leiden tot het versterken van de banden met degenen die overtuigd zijn van de noodzaak van een eigen inbreng van de CPN in de nationale en internationale politiek.

De verbeterde aanpak van het werk op het gebied van onderzoek, studie, discussie over nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen, heeft de partij meer in staat gesteld een eigen visie uit te werken over nieuwe vraagstukken. Naast De Waarheid, leverden ook het IPSO en ons maandblad Politiek en Cultuur belangrijke bijdragen aan de menings- en oordeelsvorming in en buiten de partij om te komen tot het ontwikkelen van concrete alternatieven tegenover de kapitalistische crisispolitiek. Daardoor konden communisten en andere progressieve mensen, die zich mede door onze visie laten inspireren, met meer kracht van argumenten optreden, hetgeen de diepgang en politieke kracht van de massasbeweging versterkte.
Er werd een eerste aanzet gegeven tot het veelzijdiger maken van scholing, studie en onderzoek en dit meer toe te snijden op de behoefte van leden en kaders van de partij. De aanpak van de scholing moet in dit licht verder verbeterd worden, waarbij het werken aan een nieuwe opzet (zoals weekend- en zomerscholing) gepaard moet gaan met grote aandacht voor continuiteit.
Onmisbaar bij het uitdragen van onze opvattingen onder de massa is het werken en werven met ons dagblad De Waarheid. Elke stagnatie op dit gebied moet overwonnen worden.
Zonder De Waarheid was het ontwikkelen van nieuwe coalities en het tot stand brengen van doorbraken op hoofdterreinen van de politiek niet mogelijk geweest. De krant inspireert de mensen door tegenover de kapitalistische crisis de ideeën van onze partij te plaatsen, en functioneert als gangmaker en platform van discussie tussen mensen die gezamenlijk coalities gestalte geven.
Met name op hoogtepunten van maatschappelijke strijd blijkt ook de organisatorische kracht van De Waarheid als schakel die de mensen verbindt in strijd en onderlinge solidariteit. Het dagelijks verschijnen van De Waarheid steunt op de grote offerbereidheid van abonnees en allen die de communistische pers een warm hart toedragen.
Het congres roept de partij op om in offensieve en optimistische geest de financiële campagne voor de nieuwe pers en een nieuw gebouw voort te zetten en daarmee het blijven verschijnen van De Waarheid te garanderen.

Uit De Waarheid van 4 april 1980

Gelukstelegram CPN aan partijen Patriottisch Front

In een telegram heeft het partijbestuur van de CPN de ZANU-PF van Mugabe en het Patriottisch Front - ZAPU van Nkomo gefeliciteerd met de verkiezingsoverwinning, die deze beide partijen van het Patriottisch Front in Rhodesië hebben behaald.
'De Communistische Partij van Nederland brengt u de hartelijke gelukwensen over. Dit is een belangrijke mijlpaal voor een vrij en onafhankelijk Zimbabwe.
Wij wensen u nieuwe successen toe. Met kameraadschappelijke groeten. Het partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland'. Aldus het door CPN-voorzitter Henk Hoekstra ondertekende telegram.

Uit De Waarheid van 6 maart 1980

CPN-delegatie bezocht Bulgarije

Een studiedelegatie van de CPN, bestaande uit de partijbestuurders Gerrit Hoogenberg en Theo Hendriks heeft een bezoek aan Bulgarije gebracht.
Dit bezoek vond plaats op uitnodiging van het centrale comité van de Bulgaarse communistische partij.
Tijdens hun verblijf vond een gesprek plaats met Dimitri Stanisjew, secretaris van de Bulgaarse CP, waarbij o.m. van gedachten werd gewisseld over de activiteiten van beide partijen. De CPN-vertegenwoordigers bezochten Sofia, Plovdiv en nog enkele steden, waarbij zij in het bijzonder konden kennisnemen van het werk van de vakbeweging. In het reisprogram waren verschillende excursies naar fabrieken e.d. opgenomen.
Hoogenberg en Hendriks hadden voorts een ontmoeting met de voorzitter van het Bulgaarse vakverbond, Misjo Misjew.

Uit De Waarheid van 28 maart 1980

Partijbestuur CPN besprak congresvoorbereiding

Het partijbestuur van de CPN was op vrijdag 27 en zaterdag 28 maart in Amsterdam bijeen ter bespreking van de voorbereidingen voor het 27ste congres van de partij, dat op 6,7 en 8 juni 1980 wordt gehouden.
Het materiaal dat aan de partij ter discussie en ter besluitvorming op het congres wordt voorgelegd, zal als speciale bijlage bij De Waarheid worden gepubliceerd.

Uit De Waarheid van 31 maart 1980

Vasil Bykov:

De Obelisk

Pegasus

Twee novellen in een fraaie paperback voor ƒ 21,—

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel en bij PEGASUS Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231139 Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322

Henk Hoekstra

OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

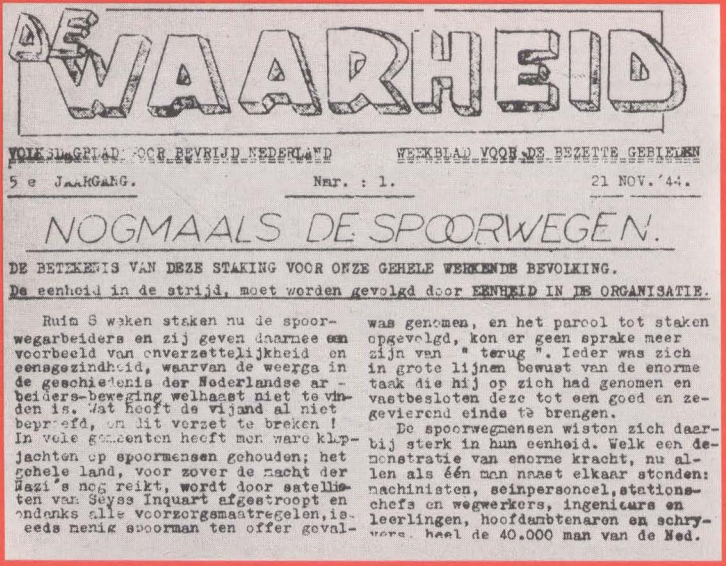
Het Nederlandse communisme in een bewogen periode

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus, Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138, Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

VERSCHENEN BIJ PEGASUS

De Waarheid in de oorlog

DE WAARHEID

VOLKSBLAD VOOR EEN VRIJ NEDERLAND — WEEKBLAD VOOR DE BEZETTE GEBIEDEN

5e JAARGANG. — Nmr. : 1. — 21 NOV. '44.

NOGMAALS DE SPOORWEGEN.

DE BETEKENIS VAN DEZE STAKING VOOR ONZE GEHELE WERKENDE BEVOLKING.

De eenheid in de strijd, moet worden gevolgd door EENHEID IN DE ORGANISATIE.

Ruim 8 weken staken nu de spoorwegarbeiders en zij geven daarmee een voorbeeld van onverzettelijkheid en eensgezindheid, waarvan de weerga in de geschiedenis der Nederlandse arbeiders-beweging welhaast niet te vinden is. Wat heeft de vijand al niet beproefd, om dit verzet te breken ! In vele gemeenten heeft men ware klopjachten op spoormensen gehouden; het gehele land, voor zover de macht der Nazi's nog reikt, wordt door satellieten van Seyss Inquart afgestroopt en ondanks alle voorzorgsmaatregelen, is reeds menig spoorman ten offer gevallen. was genomen, en het parool tot staken opgevolgd, kon er geen sprake meer zijn van " terug ". Ieder was zich in grote lijnen bewust van de enorme taak die hij op zich had genomen en vastbesloten deze tot een goed en zegevierend einde te brengen.

De spoorwegmensen wisten zich daarbij sterk in hun eenheid. Welk een demonstratie van enorme kracht, nu allen als één man naast elkaar stonden: machinisten, seinpersoneel, stationschefs en wegwerkers, ingenieurs en leerlingen, hoofdambtenaren en schrijvers, heel de 40.000 man van de Ned.

Een bundeling van illegale nummers. Met toelichtende inleiding.
De strijd tegen de fascistische bezetters in de jaren 1940-45 is van de grootste betekenis geweest in de geschiedenis van ons land. Het Nederlandse volk sloot zich aaneen voor de verdediging van zijn nationale onafhankelijkheid. De CPN vervulde met haar illegale uitgave De Waarheid een belangrijke rol.
Veel van deze nummers zijn thans in facsimile bijeengebracht. Een inhoudsopgave maakt het mogelijk de kranten op onderwerp te lezen. Achter in de bundeling een overzicht van alle tot dusver achterhaalde nummers en het instituut of archief waar ze aanwezig zijn.

336 blz., paperback, ƒ 45,—

POLITIEK EN CULTUUR

EN

Onderwijsvernieuwing
Onno Bosma

Ondernemingsraden
Ger Hoogenberg

De Waarheid
Gerard Pothoven

Het stakingsrecht
Siem v.d. Helm

Omroepbestel
Yvonne Gnirrep

Juni 1980

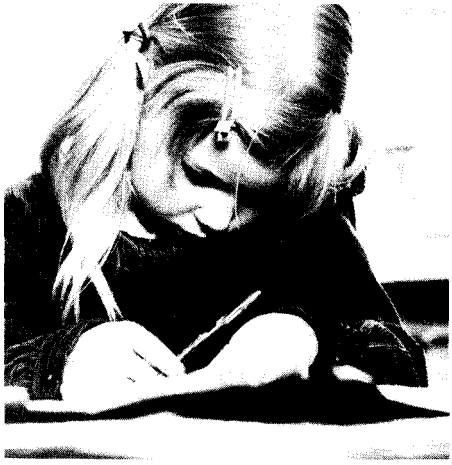
wijs en het MAVO wordt voornamelijk bevolkt door kinderen van arbeiders; de moeilijker vormen van onderwijs zijn voor hen vaak niet toegankelijk. In de samenstelling van de universitaire bevolking weerspiegelen de steeds groter wordende verschillen zich nog duidelijker. De conclusie uit 'Het verborgen talent' is richtinggevend geweest voor de onderwijsvernieuwing die de laatste vijftien jaar is nagestreefd: vanaf het allereerste moment dat kinderen onderwijs ontvangen moet er gewerkt worden aan een school waarin het verborgen talent aan het licht gebracht wordt. Aan de achterstelling van arbeiderskinderen moet een eind worden gemaakt.
Voor die laatste opvatting was het klimaat van de periode aan het eind van de jaren zestig bijzonder gunstig. Er ontstond een enorm verzet tegen de gevestigde (wan) verhoudingen in de maatschappij, dat zich in de meeste kapitalistische landen van Europa manifesteerde. Emancipatie en democratisering werden sleutelwoorden waarvoor duizenden activisten zich op hun eigen terrein inzetten. In Nederland vormde de Maagdenhuisbezetting het onbetwiste hoogtepunt.
Van de studenten die in 1969 het bestuurscentrum van de Amsterdamse universiteit bezetten ging een boodschap uit, die door velen werd begrepen. In het onderwijs werd het streven naar democratisering het centrale thema, niet alleen op de scholen maar ook bij de overheid, met name de plaatselijke overheden.

Een alomvattende operatie

Democratisering van het onderwijs. Het begrip was tweeledig: zeggenschap voor alle betrokkenen; ontwikkelingsmogelijkheden voor iedereen. Het onderwijs wilde wel, maar hoe realiseer je het? Bijna 4 miljoen leerlingen krijgen in ons land les van ongeveer een kwart miljoen onderwijsgevenden (1978). Een al omvattende operatie in het onderwijs betreft dus ruim een kwart van de hele Nederlandse bevolking (leerlingen en studenten) en 5% van de beroepsbevolking (onderwijsgevenden).
Een alomvattende operatie is zeker niet overdreven geformuleerd:
De **structuur** van het onderwijs moest worden veranderd. De overgang van de kleuterschool naar de lagere school stelt de meeste kinderen voor grote problemen; hetzelfde geldt de overgang lagere school - voortgezet onderwijs.
De organisatie moest op de helling. De indeling van de scholen in jaarklassen, waarin per schooljaar vastgelegde hoeveelheden leerstof door alle leerlingen moesten worden verwerkt, houdt geen rekening met de individuele mogelijkheden en beperkingen van de leerlingen.
De **methode** van werken, aanbieding van de leerstof per vak, aan alle leerlingen in gelijke porties, kon niet worden gehandhaafd omdat in zo'n aanpak een van tevoren bedacht leerplan centraal staat en niet de individuele behoefte van een kind op een bepaald ogenblik in zijn ontwikkeling.
De **inhoud** van het onderwijs stond volop ter discussie en terecht. Met de ervaringswereld van de leerlingen hadden de meeste leerboeken nauwelijks enige relatie, evenmin met belangrijke ontwikkelingen in de maatschappij.
De **plaats** van de school in de omgeving moest veranderen. Scholen en onderwijs vormen maar al te vaak eilandjes in de buurten en dorpen. Dezelfde vervreemding die zich voordoet ten aanzien van de leerstof ontstaat doordat het onderwijs geisoleerd staat van hetgeen de leerlingen dagelijks meemaken als ze de schooldeur uitstappen.
Dan was er het vraagstuk van de **zeggenschap.** Wie is de baas in de school? Het bestuur? De leerkrachten? Ouders of studenten? De autoritaire gezagsverhoudingen vielen niet te rijmen met de ontwikkelingen in de maatschappij en, belangrijker nog, ze blokkeren onderwijsvernieuwing. Wie kan creatief denken en handelen in een autori-

taire structuur?
Recepten waren er niet voor de vernieuwingsbeweging. Die moesten worden ontwikkeld. Aan het begin van de jaren zeventig werd daarmee een begin gemaakt. Op verschillende plaatsen in ons land startten projecten, vooral gericht op een zodanige verbetering van de aanpak van het onderwijs aan arbeiderskinderen, dat hun traditionele achterstand kon worden ingelopen. Dat ging niet zonder slag of stoot. De benodigde financiële middelen moesten met spul en moeite bijeen worden gevraagd.
In Amsterdam lanceerde Rudi van der Velde, de kersverse communistische wethouder van onderwijs, zo uit het Maagdenhuis op de bestuurszetel terechtgekomen, het begrip **voorwaardenscheppend** beleid. Voor onderwijsvernieuwing zijn faciliteiten nodig, voorzieningen. Ze zijn nodig in de scholen en daarbuiten. In de scholen hebben de leerkrachten tijd nodig. Tijd om na te denken, tijd om met elkaar te praten, tijd om te werken aan leermiddelen, tijd om met mensen van buiten de school te werken. Die tijd kan alleen beschikbaar komen als er extra leerkrachten worden ingezet. De scholen hebben meer geld nodig. De kredieten voor de aanschaf van leer- en hulpmiddelen waren net voldoende om het gebruiksmateriaal te vervangen. Geld voor aanschaf van nieuwe methoden of extra materiaal was er nauwelijks. Onderwijsvernieuwing zonder ondersteuning is uitgesloten: het onderwijs heeft begeleiding nodig. In Amsterdam werd een grote onderwijsbegeleidingsdienst uit de grond gestampt. De aandacht van de medewerkers zou worden geconcentreerd op de scholen in de arbeiderswijken. Overal in het land kwamen dergelijke begeleidingsdiensten tot stand.
Maar de vraag bleef: wat moet er in de scholen gebeuren? Er waren wel ideeën, maar niemand wist precies hoe het moest worden aangepakt. In de scholen leidde dat regelmatig tot botsingen. Van de pedago-

gen, psychologen, schoolmaatschappelijk werkenden en onderwijsbegeleiders die de school binnenkwamen werd door de leerkrachten verwacht dat ze onder hun arm een blauwdruk meenamen met daarin de processen die de gevraagde democratisering zou brengen. De onderwijsbegeleiders bleken echter beter in het vragen stellen dan in het beantwoorden ervan.

Antwoorden zoeken

Vragen stellen en het antwoord zoeken. Misschien kan daarmee het beste worden aangegeven hoe er in de jaren zeventig is gewerkt aan onderwijsvernieuwing. Er ontwikkelde zich een veelheid van activiteiten die zich nauwelijks laat beschrijven. Maar een paar brandpunten zijn duidelijk zichtbaar.
De integratie van de kleuterscholen en lagere scholen tot het nieuwe basisonderwijs was één zo'n brandpunt. Hoewel de wetgevende arbeid nogal traag verliep, betekende de instelling van een Innovatiecommissie Basisonderwijs door minister Van Kemenade, een belangrijke stimulans. Er werden koppels gevormd van scholen die aan het experimenteren gingen. In Amsterdam werden deze experimenten verbonden aan een omvangrijk project, gericht op het opruimen van de belemmeringen die het onderwijs kent voor arbeiderskinderen. Veel mensen die onderzoek hadden verricht dat aan de publikatie van 'Het verborgen talent' voorafging, gaven hun medewerking aan dit 'Innovatieprojekt Amsterdam'. In overeenstemming met de opvatting dat de aanpak vanaf de eerste schooldag verkeerd is, werd begonnen met het onderwijs op een aantal kleuterscholen en in enkele eerste klassen. De activiteiten concentreerden zich in het bijzonder op het 'begrijpend lezen' en de spellingsvaardigheid. Voorbereidend *onderzoek* had uitgewezen dat na één jaar lagere school grote groepen kinderen hoegenaamd geen vorderingen hadden gemaakt op deze twee terreinen, terwijl een enigszins reële kans op meekomen in de volgende leerjaren volstrekt afhankelijk is van de vraag of de leerlingen deze vaardigheden onder de knie heeft.
Er werden leermiddelen *ontwikkeld* om dat te realiseren. Daarbij was een uitgangspunt dat moest worden aangesloten bij wat de leerlingen dagelijks meemaakten op straat, thuis en op school. Van bestaand materiaal kon niet of nauwelijks gebruik worden gemaakt. De strikte scheiding in verschillende vakken en de grote afstand tussen het leven in een arbeidersbuurt in een grote stad en dat wat meestal wordt beschreven in lees-, taal- en andere methoden maakt ze ongeschikt.
Het nieuwe materiaal werd in de deelnemende scholen aangeboden met steun van medewerkers van de nieuwe *begeleidings*dienst: de onderwijsgevenden hoefden niet op eigen kompas te varen.
In het voorgaande zijn de woorden onderzoek, ontwikkeling van materiaal en begeleiding cursief gedrukt. Het samengaan van deze drie activiteiten in het Innovatieprojekt Amsterdam gaf aan dit project zijn unieke karakter.
Een tweede brandpunt in de veelheid van activiteiten rond de vernieuwing van het onderwijs, vormden de pogingen om de inhoud van de leerstof in het spoor van de democratisering te brengen. De traditionele leerstof, die we allemaal wel zo'n beetje in het achterhoofd hebben, is moeilijk aan te tasten. De verpakking wisselt wel van uiterlijk en de leerboeken worden — mede onder invloed van de moordende concurrentie tussen de grote uitgeverijen — steeds fraaier en kleuriger. Wezenlijke veranderingen komen via de uitgevers niet tot stand: zij oriënteren zich uiteraard op wat in de markt ligt en dat uitgangspunt werkt sterk conserverend.
Een goed voorbeeld is het vredesonderwijs. De massabeweging voor vrede en veiligheid in Nederland heeft het onderwijs niet

onberoerd gelaten. Er zijn veel onderwijsgevenden die hun leerlingen in aanraking willen brengen met het vraagstuk van oorlog en vrede, omdat ze zelf actief zijn in de vredesbeweging en omdat ze dat vraagstuk van allesoverheersend belang vinden. De school mag er niet omheen gaan.
Voor de grote uitgeverijen geldt dat ze doen alsof in ons land de vredesbeweging niet bestaat, ook al zijn er vele honderdduizenden bij betrokken. Dat er tóch materiaal beschikbaar is voor de scholen komt door activiteiten aan de basis. Het Interkerkelijk Vredesberaad heeft lesbrieven geproduceerd; plaatselijke werkgroepen van 'Stop de neutronenbom' deden hetzelfde. De Anne Frankstichting heeft haar sporen op dit terrein eveneens verdiend, evenals de werkgroep VREK in Amsterdam. Het polemologisch instituut van de Groninger universiteit produceerde lesbrieven voor het voortgezet onderwijs.
Een handicap voor een werkelijk brede aanpak van het vredesonderwijs is het gebrek aan middelen en menskracht. Het grootste deel van het geld dat 't Ministerie van Onderwijs beschikbaar stelt voor inhoudelijke activiteiten gaat naar de Stichting voor Leerplanontwikkeling. Die centralistische structuur maakt het niet eenvoudig om aansluiting te vinden bij wat er gebeurt aan de basis.
Een ander voorbeeld betreft de vrouwenstrijd. Ook op dit gebied laten de grote uitgeverijen verstek gaan. Wie de leerboeken voor alle vormen van onderwijs zelfs maar oppervlakkig doorkijkt ziet dat bevestiging van de traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen schering en inslag is. Anders dan het geval is met de vredesbeweging is er in het onderwijs nog weinig doorwerking van de vrouwenstrijd in het onderwijs via basisinstellingen.

Het stimuleringsbeleid

Een derde brandpunt dat valt te onderscheiden in de vernieuwingsactiviteiten is het zogenaamde stimuleringsbeleid. De term komt van minister Van Kemenade. Hij ging er terecht vanuit dat er voor scholen met veel arbeiderskinderen extra middelen beschikbaar moeten zijn, vooral te gebruiken voor meer leerkrachten en begeleiding. Toen het stimuleringsbeleid werd gepresenteerd ontwikkelde zich een discussie over de vraag of de activiteiten zich moesten richten op 'stimuleringsscholen' of 'stimuleringswijken'. De ministeriële nota tendeerde naar hulp aan aparte scholen. Maar in het onderwijsveld werd geconstateerd dat een beleid dat zich alleen richt op scholen tot mislukken is gedoemd. In de buurten hebben de kinderen niet alleen te maken met de school. Er zijn buurthuizen, bibliotheken en andere voorzieningen die een rol kunnen en moeten spelen bij vorming en ontwikkeling. Pas als deze instellingen samen met de scholen in de buurt werken aan hetzelfde doel, met dezelfde middelen en uitgangspunten is er kans op succes. In een aantal grote steden kwamen op dit uitgangspunt samenwerkingsprojecten tot stand: het begrip onderwijsopbouwwerk ging leven en dat gaf het stimuleringsbeleid een noodzakelijke extra dimensie.

De middenschool

In het voortgezet onderwijs kwam de 'middenschool' in het brandpunt van de belangstelling te staan. Ook dit idee kreeg vorm in de democratiseringsgolf aan het einde van de zestiger jaren. Het richtte zich tegen de keus die de leerlingen aan het eind van de lagere school moeten maken voor een bepaalde onderwijsvorm: lager beroepsonderwijs (technische school, huishoudschool, landbouwschool), MAVO, HAVO, Atheneum of Gymnasium. In de praktijk houdt die keus al in zekere mate een beroepskeuze in op twaalfjarige leeftijd en dat is veel te vroeg. De keus wordt sterk bepaald door de maatschappelijke positie

gen, psychologen, schoolmaatschappelijk werkenden en onderwijsbegeleiders die de school binnenkwamen werd door de leerkrachten verwacht dat ze onder hun arm een blauwdruk meenamen met daarin de processen die de gevraagde democratisering zou brengen. De onderwijsbegeleiders bleken echter beter in het vragen stellen dan in het beantwoorden ervan.

Antwoorden zoeken

Vragen stellen en het antwoord zoeken. Misschien kan daarmee het beste worden aangegeven hoe er in de jaren zeventig is gewerkt aan onderwijsvernieuwing. Er ontwikkelde zich een veelheid van activiteiten die zich nauwelijks laat beschrijven. Maar een paar brandpunten zijn duidelijk zichtbaar.
De integratie van de kleuterscholen en lagere scholen tot het nieuwe basisonderwijs was één zo'n brandpunt. Hoewel de wetgevende arbeid nogal traag verliep, betekende de instelling van een Innovatiecommissie Basisonderwijs door minister Van Kemenade, een belangrijke stimulans. Er werden koppels gevormd van scholen die aan het experimenteren gingen. In Amsterdam werden deze experimenten verbonden aan een omvangrijk project, gericht op het opruimen van de belemmeringen die het onderwijs kent voor arbeiderskinderen. Veel mensen die onderzoek hadden verricht dat aan de publikatie van 'Het verborgen talent' voorafging, gaven hun medewerking aan dit 'Innovatieprojekt Amsterdam'. In overeenstemming met de opvatting dat de aanpak vanaf de eerste schooldag verkeerd is, werd begonnen met het onderwijs op een aantal kleuterscholen en in enkele eerste klassen. De activiteiten concentreerden zich in het bijzonder op het 'begrijpend lezen' en de spellingsvaardigheid. Voorbereidend *onderzoek* had uitgewezen dat na één jaar lagere school grote groepen kinderen hoegenaamd geen vorderingen hadden gemaakt op deze twee terreinen, terwijl een enigszins reële kans op meekomen in de volgende leerjaren volstrekt afhankelijk is van de vraag of de leerlingen deze vaardigheden onder de knie heeft.
Er werden leermiddelen *ontwikkeld* om dat te realiseren. Daarbij was een uitgangspunt dat moest worden aangesloten bij wat de leerlingen dagelijks meemaakten op straat, thuis en op school. Van bestaand materiaal kon niet of nauwelijks gebruik worden gemaakt. De strikte scheiding in verschillende vakken en de grote afstand tussen het leven in een arbeidersbuurt in een grote stad en dat wat meestal wordt beschreven in lees-, taal- en andere methoden maakt ze ongeschikt.
Het nieuwe materiaal werd in de deelnemende scholen aangeboden met steun van medewerkers van de nieuwe *begeleidings*-dienst: de onderwijsgevenden hoefden niet op eigen kompas te varen.
In het voorgaande zijn de woorden onderzoek, ontwikkeling van materiaal en begeleiding cursief gedrukt. Het samengaan van deze drie activiteiten in het Innovatieprojekt Amsterdam gaf aan dit project zijn unieke karakter.
Een tweede brandpunt in de veelheid van activiteiten rond de vernieuwing van het onderwijs, vormden de pogingen om de inhoud van de leerstof in het spoor van de democratisering te brengen. De traditionele leerstof, die we allemaal wel zo'n beetje in het achterhoofd hebben, is moeilijk aan te tasten. De verpakking wisselt wel van uiterlijk en de leerboeken worden — mede onder invloed van de moordende concurrentie tussen de grote uitgeverijen — steeds fraaier en kleuriger. Wezenlijke veranderingen komen via de uitgevers niet tot stand: zij oriënteren zich uiteraard op wat in de markt ligt en dat uitgangspunt werkt sterk conserverend.
Een goed voorbeeld is het vredesonderwijs. De massabeweging voor vrede en veiligheid in Nederland heeft het onderwijs niet

onberoerd gelaten. Er zijn veel onderwijsgevenden die hun leerlingen in aanraking willen brengen met het vraagstuk van oorlog en vrede, omdat ze zelf actief zijn in de vredesbeweging en omdat ze dat vraagstuk van allesoverheersend belang vinden. De school mag er niet omheen gaan.
Voor de grote uitgeverijen geldt dat ze doen alsof in ons land de vredesbeweging niet bestaat, ook al zijn er vele honderdduizenden bij betrokken. Dat er tóch materiaal beschikbaar is voor de scholen komt door activiteiten aan de basis. Het Interkerkelijk Vredesberaad heeft lesbrieven geproduceerd; plaatselijke werkgroepen van 'Stop de neutronenbom' deden hetzelfde. De Anne Frankstichting heeft haar sporen op dit terrein eveneens verdiend, evenals de werkgroep VREK in Amsterdam. Het polemologisch instituut van de Groninger universiteit produceerde lesbrieven voor het voortgezet onderwijs.
Een handicap voor een werkelijk brede aanpak van het vredesonderwijs is het gebrek aan middelen en menskracht. Het grootste deel van het geld dat 't Ministerie van Onderwijs beschikbaar stelt voor inhoudelijke activiteiten gaat naar de Stichting voor Leerplanontwikkeling. Die centralistische structuur maakt het niet eenvoudig om aansluiting te vinden bij wat er gebeurt aan de basis.
Een ander voorbeeld betreft de vrouwenstrijd. Ook op dit gebied laten de grote uitgeverijen verstek gaan. Wie de leerboeken voor alle vormen van onderwijs zelfs maar oppervlakkig doorkijkt ziet dat bevestiging van de traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen schering en inslag is. Anders dan het geval is met de vredesbeweging is er in het onderwijs nog weinig doorwerking van de vrouwenstrijd in het onderwijs via basisinstellingen.

Het stimuleringsbeleid

Een derde brandpunt dat valt te onderscheiden in de vernieuwingsactiviteiten is het zogenaamde stimuleringsbeleid. De term komt van minister Van Kemenade. Hij ging er terecht vanuit dat er voor scholen met veel arbeiderskinderen extra middelen beschikbaar moeten zijn, vooral te gebruiken voor meer leerkrachten en begeleiding. Toen het stimuleringsbeleid werd gepresenteerd ontwikkelde zich een discussie over de vraag of de activiteiten zich moesten richten op 'stimuleringsscholen' of 'stimuleringswijken'. De ministeriële nota tendeerde naar hulp aan aparte scholen. Maar in het onderwijsveld werd geconstateerd dat een beleid dat zich alleen richt op scholen tot mislukken is gedoemd. In de buurten hebben de kinderen niet alleen te maken met de school. Er zijn buurthuizen, bibliotheken en andere voorzieningen die een rol kunnen en moeten spelen bij vorming en ontwikkeling. Pas als deze instellingen samen met de scholen in de buurt werken aan hetzelfde doel, met dezelfde middelen en uitgangspunten is er kans op succes. In een aantal grote steden kwamen op dit uitgangspunt samenwerkingsprojecten tot stand: het begrip onderwijsopbouwwerk ging leven en dat gaf het stimuleringsbeleid een noodzakelijke extra dimensie.

De middenschool

In het voortgezet onderwijs kwam de 'middenschool' in het brandpunt van de belangstelling te staan. Ook dit idee kreeg vorm in de democratiseringsgolf aan het einde van de zestiger jaren. Het richtte zich tegen de keus die de leerlingen aan het eind van de lagere school moeten maken voor een bepaalde onderwijsvorm: lager beroepsonderwijs (technische school, huishoudschool, landbouwschool), MAVO, HAVO, Atheneum of Gymnasium. In de praktijk houdt die keus al in zekere mate een beroepskeuze in op twaalfjarige leeftijd en dat is veel te vroeg. De keus wordt sterk bepaald door de maatschappelijke positie

van de ouders: arbeiderskinderen naar het LBO en gymnasium in het algemeen voor de kinderen van ouders met hoge inkomens. De verdeling in zoveel onderwijsvormen leidt tot een betrekkelijk smal aanbod van onderwijs en vorming op elk der scholen. Bij invoering van de middenschool zouden deze bezwaren kunnen vervallen: één school voor voortgezet onderwijs, waar alle leerlingen na de lagere school vier jaar lang heengaan. Één school, dus geen vroegtijdige beroepskeuze. Één school, dus een verbreed onderwijs- en vormingsaanbod. Één school, dus in beginsel geen bevestiging van maatschappelijke verschillen in de schoolloopbaan ná de lagere school.
De middenschool wekte het enthousiasme van bijna alle mensen die zochten naar het antwoord op de vraag hoe het ideaal 'ieder kind alle kans op elk onderwijs' in het voortgezet onderwijs gestalte moest krijgen. Dat enthousiasme werd getemperd toen minister Van Kemenade de eerste versie van de Contourennota publiceerde. Zeker, daarin sprak hij zich uit voor een middenschool. Maar ten aanzien van een aantal essentiële voorwaarden waaraan bij invoering van de middenschool moet worden voldaan was de nota teleurstellend.
'Ieder kind alle kans op elk onderwijs.' Dat wil zeggen: ook als de middenschool er is, moet je het niveau van een HAVO, een atheneum of gymnasium kunnen halen. Iedereen, die daarvoor de kwaliteiten heeft. Dat wil zeggen: na de middenschool moet je een hoogwaardige beroepsopleiding kunnen volgen, als je daarvoor de kwaliteiten hebt.
Om die niveaus bereikbaar te maken is twee jaar onderwijs ná de middenschool minimaal noodzakelijk. Vier jaar middenschool plus twee jaar daarna maakt minimaal zes jaar onderwijs na de lagere school. Voor iedereen. Onverbrekelijk verbonden met de middenschool is daarom een leerplicht tot het achttiende jaar. Zonder die verplichting zal de middenschool voor een grote groep leerlingen eindonderwijs gaan vormen. De groep die daarna verder leert zal zonder twijfel dezelfde zijn die nu is bevoordeeld. Een middenschool zonder leerplicht tot het achttiende jaar zal de ongelijkheid in het onderwijs opnieuw vastleggen. In de Contourennota werd geen uitspraak gedaan voor verlenging van de leerplicht en dat betekende een zware belasting voor de middenschoolgedachte. Ondanks deze omstandigheid gingen in verschillende plaatsen in het land middenschoolexperimenten van start. Een punt van kritiek was direct dat deze experimenten zich alle afspeelden buiten arbeiderswijken, terwijl ze daar in de eerste plaats thuishoorden.

De werkende jongeren

Een vijfde brandpunt in de activiteiten op het gebied van onderwijsvernieuwing vormde het onderwijs aan de 'nu nog werkende jongeren': een groep van zo'n 200.000 jeugdigen in de leeftijd van 15 tot 18 jaar voor wie in het huidige onderwijsbestel eigenlijk geen plaats is. Ze hebben vaak lager beroepsonderwijs of MAVO gevolgd, al of niet bekroond met een diploma. Daarna een baan: werkende jongere. Het einde van een schoolloopbaan die van het begin af in de regel weinig geslaagd was. De organisaties van werkende jongeren eisten aan het begin van de jaren zeventig realisering van het recht op onderwijs dat hen formeel wel was toegekend, maar waarvan in de praktijk niets terecht kwam. Er werd massaal actie voor gevoerd en met succes. Er kwam een partiële leerplicht, waarbij de verplichting in feite een effectieve bescherming van het recht inhield. In heel korte tijd moest voor een enorme groep jongeren onderwijsgelegenheid worden geschapen. Vooral de vormingsinstituten en de instellingen voor beroepsbegeleidend onderwijs (één of twee dagen onderwijs, verder een daarmee samenhangende baan) verrichtten het huzarenstukje om die opvang te realiseren. Onder de slechtst denkbare omstandighe-

den: terwijl de nieuwe klanten de lokalen binnenstroomden moesten de programma's worden ontwikkeld met een minimum aan hulp en faciliteiten Terwijl dat gebeurde ontwikkelde zich een hevige discussie over de toekomst van het onderwijs aan deze groep. Tegenover elkaar stonden twee meningen.

Aan de ene kant degenen die kozen voor vervolmaking van het systeem van de gedeeltelijke leerplicht. Die zou moeten bestaan uit het uitbouwen van de in het bedrijf doorgebrachte dagen tot een onderwijskundige component. Bij latere invoering van de volledige leerplicht tot het achttiende jaar zou daaraan worden voldaan door twee dagen onderwijs te krijgen op school en drie dagen in een onderwijssituatie op het bedrijf te verkeren.

Dit model, getooid met de naam participatie-onderwijs, werd heftig bestreden door mensen die het idee van een onderwijskundige situatie in bedrijven als absurd van de hand wezen. Ze werden daarbij een handje geholpen door de ondernemers zelf, die uitspraken dat ze wel voor het participatie-onderwijs waren, maar dat in de bedrijven gewerkt moest worden. Een beginsel dat trouwens al in de praktijk werd gebracht. Tijdens het stagelopen kregen de partieel leerplichtige jongeren vaak de beroerdste karwijtjes te doen — zonder vergoeding.

De tegenstanders van het participatie-onderwijs, waaronder de communisten, spraken zich uit voor een volledige leerplicht tot het achttiende jaar. Een verbreding van het onderwijsaanbod in het middelbaar beroepsonderwijs zou gestalte moeten geven aan het recht op onderwijs voor de nu nog werkende jongeren.

Als zesde brandpunt in de onderwijsvernieuwing noemen we het onderwijs aan volwassenen. Veel mensen die in hun jeugd geen kans kregen op een behoorlijke opleiding eisten een herkansing. De 'moeder-MAVO's' schoten als paddestoelen uit de grond. In Amsterdam groeide de lagere school voor volwassenen in korte tijd van 8

groepen tot 70 groepen. Overal in het land werden cursussen 'Ouders op herhaling' gegeven, vooralsnog door vrijwilligers. Het Ministerie van Onderwijs begon experimenten met een open schoolsysteem. Toen het voedsel mondjesmaat beschikbaar kwam bleek pas hoe groot de dorst naar kennis onder de bevolking is.
Het beeld is niet compleet, maar wellicht voldoende om een indruk te geven van de gonzende bedrijvigheid waarmee men in het onderwijs werkte aan het ideaal van de democratisering. (Het universitaire onderwijs valt buiten het bestek van dit artikel, hoewel het duidelijk is dat daar hetzelfde te zien was.)
Een gemeenschappelijk kenmerk van alle genoemde 'brandpunten' is, dat het geen activiteiten betrof die zich in het hele onderwijs afspeelden. Het zwaartepunt van zoeken naar nieuwe vormen en inhouden lag in een tamelijk beperkt aantal onderwijsinstellingen. Wel werd steeds de voorwaarde gesteld dat de resultaten van al het werk overdraagbaar moeten zijn naar het hele veld.
In de loop van de jaren zeventig kwam het onderwijs onder druk te staan van een aantal ontwikkelingen die evenzovele problemen met zich meebrachten. De schoolbevolking was aan belangrijke veranderingen onderhevig. Grote aantallen buitenlandse en Surinaamse leerlingen stroomden de scholen binnen die op deze invasie totaal onvoorbereid waren. In stadsvernieuwingswijken vertrokken veel gezinnen, om na een periode van renovatie te worden opgevolgd door andere. Het waren vooral de scholen in de arbeiderswijken die de zwaarste last van deze ontwikkelingen hadden te dragen.

Bezuinigingen

Halverwege de jaren zeventig keerde het economisch getij. Het kabinet-Den Uyl begon te bezuinigen op de uitgaven voor de collectieve voorzieningen.
Het onderwijs bleek toen erg weerbaar. Samen met de werkers in de gezondheidszorg en die in deze sector van het sociaal en maatschappelijk werk maakten de onderwijsgevenden zich sterk voor de leus: 'Behoud en uitbreiding van de collectieve voorzieningen.' De acties daarvoor kregen een massaal karakter. Een belangrijke discussie in de vakbeweging werd gewonnen. De leiding van de Algemene Bond voor Onderwijzend Personeel (ABOP, de FNV-bond van onderwijsgevenden) stemde aanvankelijk in met bezuinigingen, maar moest daar later van terugkomen na hevige oppositie uit de afdelingen.
Tegen het eind van de jaren zeventig steeg de werkloosheid in het onderwijs pijlsnel tot zo'n 20.000 mensen. Dat had een natuurlijke en een politieke oorzaak. Natuurlijk: door de daling van het aantal geboorten. Politiek: door de weigering van de inmiddels aangetreden CDA-VVD-regering om de 'vrijkomende' onderwijskrachten in te zetten voor verlaging van de klasse- en groepsgrootte en het vervullen van een groot aantal taken die nu blijven liggen wegens gebrek aan menskracht.
Acties voor handhaving van de onderwijsvoorzieningen en tegen de werkloosheid in het onderwijs zijn niet zonder resultaat gebleven. Het kabinet heeft zich tot nu toe niet gewaagd aan uitvoering van drastische bezuinigingsoperaties in het onderwijs aangekondigd in Bestek '81. Grote werkgelegenheidsacties van de onderwijsbonden in het voorjaar van 1979 dwongen minister Pais tot toewijzing van extra leerkrachten in het kleuter- en lager onderwijs.
De strijd voor democratisering en vernieuwing van het onderwijs is nu in een kritiek stadium terecht gekomen. Tien jaar lang is er met grote inspanning van velen gezocht naar het antwoord op de vraag hoe de ongelijkheid in het onderwijs kan worden opgeheven. De gouden sleutel is niet gevonden, maar er is erg veel kennis verzameld. De blauwdruk die in 1970 ontbrak is

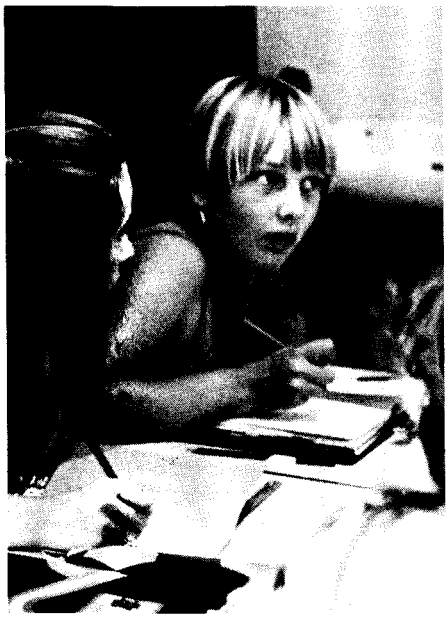
nu voor een belangrijk deel ingevuld.
Maar inmiddels is er ook een andere blauwdruk op tafel gekomen — die van een rechts kabinet dat de sociaal-economische situatie te lijf wil gaan met afbraakmaatregelen. De conclusies van tien jaar hard werken in het onderwijs staan lijnrecht tegenover de beleidsvoornemens van de regering-Van Agt. Aan de hand van de eerder genoemde brandpunten willen we dat duidelijk maken.

Ontwikkelingen afgebroken

De integratie van het kleuter- en lager onderwijs tot één basisschool. Deze operatie omvat 7898 kleuterscholen en 8690 lagere scholen; ruim 19.000 leidsters en ruim 53.000 leerkrachten bij het lager onderwijs; 50 opleidingsscholen voor kleuterleidsters moeten integreren met 91 opleidingsscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen. Ze moet in 1983 plaatsvinden. Volgens de — met instemming aanvaarde — beleidsvoornemens is in de nieuwe basisschool het jaarklassensysteem afgeschaft en vervangen door een aanpak waarin leerlingen in wisselende groepen, al naar gelang van hun ontwikkeling, bezig zijn met activiteiten waarin de oude scheiding tussen de verschillende vakken is weggevallen. In de verschillende innovatieprojecten is een redelijk inzicht ontstaan in de vraag hoe op de nieuwe basisschool zou moeten worden gewerkt om alle kinderen betere mogelijkheden tot ontwikkeling en vorming te bieden dan ze nu krijgen, met name de arbeiderskinderen.
De resultaten van 7 jaar Innovatieprojekt in Amsterdam worden in een manifest, waarin wordt gepleit voor voortzetting van het project, als volgt samengevat:

— echte vernieuwingsscholen in elke buurt waar het project werkte;
— in drie buurten blijvende samenwerkingsprojecten tussen scholen, buurthuizen, bibliotheek, taaldrukwerkplaats, speeltuin;

— jaarlijkse buurtprojecten in en rond scholen samen met ouders en buurtinstellingen;
— vooruitgang in begrijpend lees- en schrijfprestaties;
— veel minder zittenblijvers;
— meer zelfvertrouwen bij de leerlingen en betere verhoudingen in de schoolklassen;
— sterk toegenomen doorstroming naar algemeen vormend voortgezet onderwijs.

Het manifest vervolgt echter:
'Toch is het projekt in zijn doelstelling mislukt. Die doelstelling was: blijvende vermindering van de problemen van arbeiderskinderen in het onderwijs. Maar; blijvende vermindering van die problemen vergt een blijvende inzet van extra middelen en mensen voor de onderwijsstimulering in arbeidersbuurten. En dat doel werd niet bereikt.'
Die conclusie wordt terecht getrokken.
Nu de ervaring van deze en andere projecten moet worden overgedragen naar andere scholen in het land komt minister Pais met bezuinigingsmaatregelen bij de schoolbegeleidingsdiensten. Het zijn deze diensten die de overdracht moeten waarmaken. De minister spreekt van 'sobere dienstverlening'. In Amsterdam heeft dat ertoe geleid dat van de 185 mensen die de begeleidingsdienst minimaal nodig heeft er thans 31 niet worden aangesteld.
Bezuinigingen treffen ook de instellingen voor onderzoek van het onderwijs. Deze worden gedwongen tot fusie en afstoting van onderzoek(st)ers. Het gaat daarbij om veel meer dan verlies van werkgelegenheid. Mensen die jarenlang hebben gewerkt aan het verzamelen van know-how over onderwijsvernieuwing worden aan de kant gezet op het ogenblik dat het hele onderwijsveld zou moeten gaan profiteren van die kennis en voortgezet onderzoek op allerei terreinen noodzakelijk is.
Conclusie: vlak voor de integratie kleuter- en lager onderwijs tot stand moet komen breekt minister Pais de verzorgingsstructuur af.

Inhoudelijke vernieuwing

Die afbraak treft ook de inhoudelijke vernieuwing van de leerstof. We wezen erop dat een combinatie van onderzoek, ontwikkeling en begeleiding bij de vernieuwingsactiviteiten vruchtbare resultaten afwerpt. Het beleid van de minister is gericht op gescheiden activiteit. Onderzoek van het onderwijs los van ontwikkeling van nieuwe methoden en materialen. Begeleidingsactiviteiten los van onderzoek en ontwikkeling. Een gecentraliseerde aanpak maakt maatschappelijke controle bovendien nauwelijks mogelijk. De Stichting voor Onderzoek van het onderwijs verdeelt de verminderde pot voor onderzoeksactiviteiten, maar de criteria die daarbij worden aangelegd zijn onbekend. De resultaten spreken overigens boekdelen — onderzoeksprojecten die willen voortbouwen op de activiteiten uit de jaren zeventig worden afgewezen of de beslissing erover wordt eindeloos uitgesteld.
Kenmerkend voor het gebrek aan belangstelling voor de verzamelde kennis is de manier waarop het Ministerie van Onderwijs omspringt met de VREK, een werkgroep van negen mensen die in Amsterdam grote ervaring heeft opgedaan met vernieuwing van de inhoud en de wijze van aanbieding van wereldoriëntatie op kleuter- en lagere scholen. Het O&W-subsidie wordt per 1 januari ingetrokken.
Ten aanzien van het derde brandpunt van onderwijsvernieuwing is het beeld niet gunstiger. Onlangs verscheen de nota 'vernieuwd stimuleringsbeleid'. Daarin wordt erkend dat veel meer scholen dan thans het geval is, in aanmerking moeten komen voor extra faciliteiten. Pais lost het probleem op: de beschikbare menskracht wordt over meer scholen uitgesmeerd. Met de aldus verdunde spoeling is het onmoge-

lijk om de samenwerkingsprojecten in de buurten in stand te houden. De stimuleringswijken worden weer aparte stimuleringsscholen en daarmee gaat de voornaamste verworvenheid van het eerder gevoerde beleid verloren. Het stimuleringsbeleid vervalt tot aanstelling van een extra leerkracht op de scholen, hoewel overtuigend is aangetoond dat 'het opentrekken van een blik leerkrachten' geen verbetering biedt.
Dit bezwaar geldt ook de wijze waarop Pais de problemen rond het onderwijs aan de buitenlandse leerlingen benadert. De vrij grote aantallen extra leerkrachten, die de scholen met veel van deze leerlingen krijgen toegewezen, zijn Pais' paradepaard. Pogingen om zijn beleid te verkopen berusten voor een belangrijk deel op 'de grote aandacht die hij heeft voor het probleem van de niet-Nederlandstaligen'. De extra leerkrachten komen de scholen echter binnen met lege handen. Ze worden verondersteld aan het werk te gaan met groepen buitenlandse leerlingen. Maar het ontbreekt hen aan een instrumentarium om dat met redelijke kans op duurzaam succes te doen. De 'sobere dienstverlening' waartoe begeleidingsdiensten zich moeten bepalen, de beperkingen die het onderwijsonderzoek zijn opgelegd sluiten de ontwikkeling van zo'n instrumentarium vrijwel uit. Een systematische aanpak van de hele gang van zaken op scholen met veel buitenlandse leerlingen, waarbij ook de Nederlandse kinderen worden betrokken is onder deze omstandigheden ondenkbaar. Toch ligt daarin de enige mogelijkheid om te voorkomen dat buitenlandse en Nederlandse leerlingen door een brede kloof van elkaar gescheiden blijven in hun gezamenlijke school.

OPVO contra middenschool

Het beeld ten aanzien van de middenschool is identiek aan dat van de overige brandpunten van de onderwijsvernieuwing. In de afgelopen jaren is erg veel ervaring opgedaan met het geintegreerd voortgezet onderwijs. Nu de mogelijkheid bestaat om andere scholen daarvan te laten profiteren door een aantal middenschoolexperimenten aanzienlijk uit te breiden, met name naar de scholen met veel arbeiderskinderen, neemt het ministerie gas terug — en wat betreft de middenschool niet zo'n beetje. Vanaf de eerste dag dat hij minister werd heeft Pais er geen twijfel aan laten bestaan dat hij een algemeen ingevoerde middenschool niet ziet zitten. In de eerste Memorie van Toelichting bij de onderwijsbegroting plaatste hij de middenschoolexperimenten naast andere modellen voor het voortgezet onderwijs.
In 1979 verscheen het Ontwikkelingsplan voortgezet onderwijs (OPVO). Daarin bleef van de middelschool niet veel meer over dan een tot 2 jaar verlengde brugklasperiode. De éénjarige brugklas bestaat sinds de invoering van de Mammoetwet (1969). De bedoeling is, dat de schoolkeuze die na de lagere school wordt gemaakt minder onherroepelijk wordt door alle leerlingen dezelfde lessentabel te geven. Omdat de brugklas gerealiseerd moest worden op de bestaande vormen van voorgezet onderwijs en er bovendien een aparte lessentabel kwam voor het lager beroepsonderwijs kwam er van die bedoeling niets terecht. Er is een hemelsbreed verschil tussen het onderwijs in de brugklassen van bijvoorbeeld het lager beroepsonderwijs, het MAVO en het gymnasium. Alleen op zeer brede scholengemeenschappen — waarvan er maar enkele zijn — werd het eenvoudiger om leerlingen die met een bepaald advies van de lagere school kwamen te laten switchen.
In het verlengen van de brugklas met één jaar zien maar weinigen heil: het OPVO oogstte een storm van kritiek, die nog werd aangewakkerd omdat Pais wel ruimte liet voor een middenschool naast andere vormen van voortgezet onderwijs. Dat zou

een ontwikkeling garanderen in de richting van de middenschool als 'vuilnisbak' — de term is ooit door Marcus Bakker gebruikt — voor leerlingen, die zich niet kunnen handhaven op de andere vormen van voortgezet onderwijs. Een middenschool volgens het model-Pais heeft een averechts resultaat voor het beoogde doel, een eind te maken aan de scherpe selectie die tussen de leerlingen plaatsvindt als ze de lagere school verlaten. Ondanks de hevige departementale tegenwind houdt het ideaal van een algemeen ingevoerde middenschool stand. Op de experimenterende scholen werkt men hard aan concretisering. De ABOP sprak zich in het najaar van 1979 voor het eerst ondubbelzinnig uit voor de integrale invoering. Een belangrijke ontwikkeling was de aanvraag voor een middenschoolproject in Amsterdam Oud-West. Voortbouwend op het al eerder genoemde innovatieproject zou in een volbloed arbeiderswijk een middenschool gestalte moeten krijgen via een fusie van een vrij groot aantal categorale scholen. De aanvraag ondervond hevige tegenwerking van het gymnasium dat door de gemeente bij het experiment was betrokken. Voor Pais reden genoeg om de aanvraag af te wijzen. Toch werd er doorgezet. Er kwam een scholengemeenschap tot stand waaraan het predikaat 'stimuleringsproject' werd gegeven. In dat project wordt gewerkt aan een nieuwe middenschoolaanvraag. Intussen is het vijftiende advies van de Innovatiecommissie Middenschool verschenen. De commissie spreekt daarin uit dat het voor de experimenterende scholen noodzakelijk is dat het toekomstperspectief duidelijk wordt: komt er een algemeen geintegreerd voortgezet onderwijs? Die keus kan niet langer worden ontlopen.

Werkende jongeren

Stagnatie treft ook de ontwikkeling van nieuwe onderwijsvormen voor de nu nog werkende jongeren. In samenhang met de tegenstroom die de middenschool ondervindt is de verlenging van de leerplicht tot het achttiende jaar op de lange baan geschoven. Met zoveel woorden heeft Pais in één van zijn begrotingstoelichtingen verklaard dat de regering er niet aan denkt. De bestaande situatie voor werkende jongeren is daardoor bevroren: twee dagen leerplicht voor zeventienjarigen.
Verbonden met leerplichtverlenging en middenschool werd in de zeventiger jaren gekoerst naar verbreding van het middelbaar beroepsonderwijs met een tweejarige opleiding. Daarin zouden de verworvenheden uit het vormingswerk en het beroepsbegeleidend onderwijs gepaard moeten worden aan de onderwijskundige kwaliteiten van het MBO.
Door het uitblijven van leerplichtverlenging is het aantal deelnemers aan het vormingswerk drastisch teruggelopen. De regering heeft de vormingswerkers zonder een hand naar ze uit te steken laten afvloeien uit het onderwijs, met name de velen die voor andere onderwijsvormen geen formele bevoegdheid hadden.
Inmiddels zijn op bescheiden schaal samenwerkingsprojecten van wal gestoken van beroepsbegeleidend onderwijs, vormingswerk en het middelbaar beroepsonderwijs. De relatie met het middelbaar beroepsonderwijs is in de meeste gevallen erg oppervlakkig en de projecten bewegen zich in de richting van een nieuwe vorm van categoraal beroepsonderwijs: opnieuw dus dreigt een onderwijsreservaat voor een groep jongeren die recht heeft op een ingang naar het gekwalificeerde voortgezet onderwijs.
De situatie op het terrein van het onderwijs aan volwassenen is tenslotte volstrekt chaotisch. Dit jaar zijn de Openschoolexperimenten met pijn en moeite ontsnapt aan het stopzetten van subsidiëring. Een duurzaam toekomstperspectief is er echter niet. Voor cursussen als Ouders op Herhaling en lager onderwijs voor volwassenen ontbreekt nog altijd rijkssubsidiëring: het blijft

derhalve bij vrijwilligerswerk tenzij er geld beschikbaar wordt gesteld uit de — onder invloed van Bestek '81 ook slinkende — gemeentepot.
Samenvattend is het oordeel over het door minister Pais ingevoerde beleid buitengewoon negatief. Voor alle kernpunten van het vernieuwingsbeleid geldt dat aan de inhoudelijke voorwaarden voor een grote stap voorwaarts is voldaan dank zij jarenlange intensieve arbeid van mensen in en om het onderwijs. Het bereiken van het doel — in feite een elementair menselijk recht, namelijk toegang te kunnen krijgen tot de bronnen van kennis en cultuur, het recht om een vak of bekwaamheid te leren — hangt af van de bereidheid van de overheid om duurzaam en intensief te werken aan ondersteuning en begeleiding van de onderwijsvernieuwing. Van die bereidheid is geen sprake. Met een ware kruideniersmentaliteit wordt er gepingeld en geschraapt. Wie bijvoorbeeld heeft gadegeslagen hoe onderwijsonderzoekers, die zo'n twintig jaar van hun leven gewerkt hebben aan democratisering, zich in alle mogelijke bochten moeten wringen om althans een deel van hun verworvenheden te kunnen behouden en uit te bouwen, moet wel bevangen worden door woede, ja klassehaat jegens de kleinburgers die zonder een greintje respect en verantwoordelijkheidsgevoel hun rode potloot hanteren.

Groeiende Strijdervaring

We kunnen dit artikel afsluiten met een aantal hoopvolle constateringen. De vernieuwingsbeweging in het onderwijs is allerminst aangeslagen of geintimideerd. Men maakt gebruik van een groeiende strijdervaring, die bij vrijwel elke afbraakpoging van Pais in stelling wordt gebracht. Het 'vernieuwde stimuleringsbeleid' wordt landelijk bestreden door een werkgroep, met leden uit alle delen van het land. Deze werkgroep geeft een nieuwsbrief uit, waarin

overzichten worden gegeven van plaatselijke acties tegen Pais' beleid. In Den Haag werden scholen bezet en gingen onderwijsgevenden in staking. Delft hield een groots opgezette onderwijsdag. In Maastricht verscheen een zwartboek. Ouders en leerkrachten in Amsterdam-Noord hielden protestbijeenkomsten, zonden petities en gingen demonstratief naar de onderwijswethouder.
De strijd voor de middenschool zal in de komende periode met meer kracht dan ooit gevoerd worden. Er is een landelijke middenschoolvereniging in oprichting; in de meeste grotere steden worden afdelingen gevormd. De uitspraak van de ABOP ten gunste van integrale invoering van de middenschool is een belangrijke stap voorwaarts.
Indrukwekkend zijn de acties die in het onderwijs gevoerd worden voor handhaving en uitbreiding van de werkgelegenheid. De grote federatie van onderwijsvakorganisaties heeft in haar Onderwijsarbeidsplaatsenplan aan minister Pais eisen gesteld die neerkomen op realisering van tienduizenden arbeidsplaatsen. Pais heeft het plan nonchalant als 'niet realistisch' van de hand gewezen, na er bijna anderhalf jaar over te hebben gezwegen. De mensen in het onderwijs zien het plan echter wel degelijk als realistisch. Ze zijn bereid ervoor in staking te gaan, zoals vorig jaar al is aangetoond in Amsterdam en zoals in de komende periode ook op andere plaatsen in Nederland zal worden gedemonstreerd. Deze stakingen zijn voor het Nederlandse onderwijs uniek. De motivatie van de onderwijsgevenden om dergelijke harde acties te voeren berust op een algemene verwerping van het sociaal-economische beleid van de regering. Dat bleek uit de voor velen onverwacht grote deelname van leerkrachten aan de FNV-stakingsacties op 4 en 20 maart tegen de loonwet en -maatregel. Dezelfde strijdbaarheid is gebleken uit de groeiende betrokkenheid van het onderwijs bij de activiteiten van de initiatiefgroep 'Bestek '81 moet van de baan.'

Gemeentebesturen

Van groot belang bij al deze acties is de houding van de gemeentebesturen. Zij hebben een belangrijke taak op het gebied van het onderwijs. Tijdens het tienjarig wethouderschap van de communist Rudi van der Velde in Amsterdam is gebleken dat gemeentenbesturen belangrijke materiële voorzieningen kunnen realiseren voor de scholen. Het feit dat in Amsterdam de klassen gemiddeld ruim een leerling minder tellen dan landelijk het geval is: de grote inzet van extra leerkrachten voor rekening van de gemeente: de ruime verdrievoudiging van de credieten voor leer- en hulpmiddelen in enkele jaren; de planmatige en snelle renovatie en nieuwbouw van oude scholen; de nog altijd relatief zeer zwaar bemande advies- en begeleidingsdienst maken dat de hoofdstad in onderwijskringen bekend staat als het Mekka op het gebied van de voorzieningen. Ook op het gebied van de inhoudelijke vernieuwing van het onderwijs werd in de periode van Van der Veldes wethouderschap aan de weg getimmerd. De brede opzet van het Innovatieproject was het resultaat van zijn optreden voor het 'voorwaardenscheppend beleid'.
De aanwezigheid van een communistische wethouder betekende in Amsterdam de laatste jaren ook een sterke dam tegen capitulatie van het gemeentebestuur voor de bezuinigingsorders uit Den Haag.Hoewel er door de regering vanaf 1975 onafgebroken is bezuinigd op het onderwijs steeg in Amsterdam het voorzieningsniveau gedurende al die jaren. Het vertrek van de CPN-wethouder betekent voor het Amsterdamse onderwijs geen vooruitgang. Bezuinigingsmaatregelen van zijn PvdA-opvolger die de begeleidingsdienst en het zwemonderwijs troffen, wekken niet de indruk dat zijn komst een versterking van de gemeentelijke dam

tegen de afbraakgolven uit Den Haag inluidde. Ervaringen in Groningen, waar PvdA-wethouder Wallage dezer dagen de vakleerkrachten voor handvaardigheid per 1 augustus a.s. ontsloeg, zijn evenmin gunstig te noemen.
De sterke beweging voor vernieuwing en democratisering van het onderwijs, waarin alle belangrijke centra van het land mensen met vele politieke en maatschappelijke achtergronden samenwerken, kan met recht van de gemeentebesturen verlangen dat deze pal staan voor het ideaal van de gelijke onderwijskansen. En waar dat niet gebeurt is heftige oppositie geboden.

Eisen

Beslissend is echter de kracht die ontwikkeld wordt tegen Pais en het CDA-VVD-kabinet; meer in het algemeen tegen de crisisbestrijding-door-bezuiniging.
Wat dat betreft gaat het onderwijs een kritieke fase tegemoet, waarin de verkiezingen zeker een rol spelen. Algemene lippendienst in programma's aan de democratisering van het onderwijs is niet voldoende. Er is een parlementaire meerderheid nodig voor de belangrijkste eisen uit het onderwijs:
— optimale voorwaarden voor de integratie van het kleuter- en basis onderwijs.
— handhaving en uitbreiding van de verzorgingsstructuur voor het onderwijs: de schoolbegeleidingsdiensten, de instellingen voor onderzoek en ontwikkeling; integrale aanpak van ontwikkeling, onderzoek en begeleiding.
— handhaving en uitbreiding van stimuleringsbeleid, gericht op onderwijsnoodgebieden, invoering van onderwijsopbouwwerk in wijken en dorpen.
— actieve ondersteuning van scholen met kinderen van buitenlandse werknemers, gericht op een integrale aanpak van het onderwijs op deze scholen.
— een principebesluit voor integrale invoering van de middenschool voor alle leerlingen.
— leerplicht tot het achtiende jaar; ontwikkeling van nieuwe onderwijsvormen in het middelbaarberoepsonderwijs in samenwerking met het vormingswerk.
— planmatige uitbouw van het onderwijs aan volwassenen.
— bestrijding van werkloosheid van onderwijsgevenden, inzet van meer onderwijzend personeel in alle takken van onderwijs.
Voor het realiseren van deze eisen zal in de komende periode in het onderwijs actie worden gevoerd, een actie die deel uitmaakt van de veelzijdige beweging in ons land voor democratie en een beter bestaan.

Onno Bosma

De medewerkers aan dit nummer:
O. Bosma, vakbondsbestuurder, lid van het partijbestuur van de CPN: G. Hoogenberg, lid van het dagelijks bestuur van de CPN, voormalig secretaris van de OR van Stork VMF te Utrecht; G. Pothoven, redacteur bij dagblad De Waarheid; S. van der Helm, secretaris van het district Rotterdam van de CPN, lid van het partijbestuur van de CPN; Y. Gnirrep, redactrice radio en tv bij dagblad De Waarheid.

Rectificatie:
In het mei nr. van P&C, pag. 180, staat een vervelende zetfout:
Het strofenummer XXVI uit 'Tempel en Kruis' van H. Marsman is onder de strofe geplaats in plaats van er boven. Wij bieden onze lezers hiervoor onze verontschuldigingen aan.

De redactie

De wijziging van de Wet op de Ondernemingsraden in november 1979 heeft heel veel personen van diverse pluimage aanleiding gegeven, uitgebreide beschouwingen op papier te zetten. Opvallend daarbij is dat de beoordeling van de wetswijziging in de meeste gevallen uitsluitend gebaseerd is op een vergelijking met de Wet op de Ondernemingsraden van 1971.
Slechts in een enkel geval wordt de nieuwe wet gemeten aan de maatschappelijke ontwikkelingen, in het bijzonder aan de gebeurtenissen en veranderingen, die zich in de jaren '70 hebben voorgedaan.

DE OR, RAAD VAN DE ONDERNEMING OF ONDERNEMENDE RAAD

De achter ons liggende tien jaren hebben op het gebied van de werkgelegenheid een nog sterkere confrontatie tussen de ondernemers en de werknemers gekend dan eind jaren '60 al zichtbaar was. Dat immers waren jaren, waarin de grote ondernemers in Nederland de zaken economisch onder hun controle wilden brengen, wat gepaard ging met uitschakeling van de concurrentie. De middelen die daarvoor werden gehanteerd waren het opkopen van bedrijven, fusies en bedrijfssluitingen. Zo ontstonden de VMF (Stork-Werkspoor), Rijn Schelde Verolme (Wilton Feijenoord-NDSM), AKZO (AKU-Enka) en andere concentraties.
De greep naar de ecomische macht in Nederland, het in handen van enkele grote bedrijven leggen van die macht, werd een feit. Voor de ondernemers was het evenwel slechts een fase. Met deze concentratie van economische macht binnen onze grenzen moest de grondslag worden gelegd voor hun politiek van internationalisering, die de jaren '70 zo heeft gekenmerkt. Om daartoe te kunnen overgaan moest allereerst de binnenlandse concurrentie worden uitgeschakeld. De crisis, waarin het kapitalistische stelsel in het begin van de jaren '70 kwam te verkeren en die zich nu nog verscherpt doorzet, versnelde in feite de politiek van internationalisering. Het ging er de grote ondernemers om hun deel binnen te halen in de strijd tussen de grote economische machtsblokken in de wereld.

Acties

Deze politiek van de ondernemers betekende afbraak van de werkgelegenheid in ons land. Recht tegenover hun politiek stond de strijd van de werkers voor het behoud van die werkgelegenheid, zoals die in tal van bedrijven werd gevoerd.
In de jaren '60 gingen bedrijven als Kromhout-motorenfabriek en Beijnes spoormaterialen dicht. Daar werd actie tegen gevoerd, doch daarbij kregen de werkers onvoldoende of in het geheel geen steun van hun leiding in de vakbeweging. Die leiders zaten nog helemaal vast aan de lijn van Harmonie tussen Arbeid en Kapitaal. De acties om Rolma VMF Utrecht en Enka-Breda open te houden openden de vakbondstop wel de ogen. Er kwam een besef, dat veranderingen noodzakelijk waren.
Illustratief daarvoor is een eind 1973 door de Industriebond NVV voor kaderleden

uitgegeven werkje, waarin de ontwikkeling van het beleid der vakcentrales onder de loep worden genomen. Enkele citaten daaruit:
'De voornaamste taak van de werknemersvertegenwoordiging in de SER werd het 'verkopen' van de overleguitkomsten. Dat kwam neer op het sussen van te hoge verwachtingen, of het afwijzen van de (loon)eisen, tot het breken van stakingen (. . .) De vakcentrales waren meer de bewakers van de arbeiders geworden dan de bewakers van de arbeidersbelangen (. . .) Op dit moment is de vakbeweging in een ontwikkeling geraakt, waarbij de laatste jaren het begrip 'algemeen belang' uit het gezichtsveld verdwenen is. Zoals uit de schets van de ontwikkeling van de arbeidsverhoudingen na de oorlog blijkt diende het 'algemeen belang' niet het belang van iedere Nederlander maar vooral het belang van de ondernemers'. . .
De ogen gingen dus open. Maar het leidde niet tot een vakbondspolitiek, waarbij de werknemers in slagorde werden gebracht tegenover de ondernemers en de hen steunende regeringspolitiek.
Het verzet ging meestal uit van de werknemers, van de mensen in de bedrijven, onder leiding van actiecomitee's, waaraan ook het strijdbaarste deel van de Ondernemingsraadsleden deelnam. Dat was ook duidelijk het geval bij Rolma en Enka.

Democratisering

De leden van de Ondernemingsraad werden geconfronteerd met de politiek van internationalisering door de grote ondernemers en de gevolgen daarvan voor hun bedrijf en hun leven.
De internationale samenwerkingsverbanden van de ondernemers groeiden en tegelijkertijd namen daarmee de tegenstellingen tussen de verschillende concerns toe. In dat hele proces gingen bepaalde bedrijven op in buitenlandse ondernemingen, werden bedrijven in het buitenland opgericht dan wel buitenlandse bedrijven opgekocht.
Zo ontstond de situatie van wat de ondernemers believen te noemen 'blijvende herstructurering', waarvoor het beruchte Amerikaanse bureau McKinsey werd ingehuurd. De gevolgen van dit alles voor de werkers zijn bekend: sluiting van Nederlandse bedrijven in een ongekende omvang en daarmee samenhangende massa-ontslagen.
De strijd daartegen, die op de bedrijven gevoerd werd, was in feite een strijd voor behoud van de nationale economie, voor werk en inkomen. De keiharde confrontatie met het uit winstbejag verkwanselen van bedrijven met alle daarin verzamelde kennis, het meedogenloos op de tocht zetten van de bestaanszekerheid van de gezinnen door het wegsaneren van duizenden arbeidsplaatsen, deed het besef doorbreken dat er meer moest gebeuren; dat de stem van de werkers moest gaan klinken in de beleidsbepaling van de ondernemingen.
Het antwoord van de vakbeweging daarop was het opstellen van formuleringen over democratisering van de onderneming.
Waar het echter om ging en gaat is zeggenschap en beslissingsrecht voor de werkers. En dat is heel wat anders dan de gehanteerde begrippen **mede**-zeggenschap en **mede**-beslissingsrecht.
Aan de orde is de aantasting van de macht van de ondernemers. Die macht moet onder controle worden gebracht van de werkers en hun vertegenwoordigende organen, waarvan de Ondernemingsraad er één is.

Zonder in het kader van dit artikel dieper in te gaan op alle technische wijzigingen in de nieuwe Wet op de Ondernemingsraden 1) kan toch worden vastgesteld dat, alle wijzigingen ten spijt, aan de eisen van de werkers ten aanzien van het functioneren van de OR nauwelijks is tegemoet gekomen.

Dat behoeft geen verwondering te wekken. De wetswijziging van 1979 beoogde geen echte versterking van de positie van de werknemers. Ze hoort eerder thuis in de reeks van sociale hervormingsvoorstellen (waaronder ook de VAD), die aan de vakbeweging (en de PvdA) door de diverse regeringen werden toegezegd met het oogmerk daarmee een sociaal-economisch beleid verkoopbaar te maken, dat uitging van matiging van de lonen.

De realiteit

Als belangrijkste feit in de nieuwe wet wordt de verzelfstandiging van de OR opgevoerd. Ze mag nu alleen uit gekozen leden bestaan. De werkgever spreekt hier dus niet meer mee. Deze verzelfstandiging komt echter op vrijwel hetzelfde neer als het in de wet van 1971 al vastgelegde vooroverleg van de gekozen leden; een vooroverleg dat ook toen het nog niet in de wet was opgenomen, in de praktijk al jarenlang functioneerde. Vooroverleg van de gekozen leden was nodig om gezamenlijk te kunnen optreden tegen de verdeel- en heerspolitiek die de directie in de OR-vergaderingen toepaste. Het vooroverleg was een stuk zelfstandigheid dat door de OR-kaderleden en werkers werd opgeeist. Het realiseren van dat vooroverleg tastte de bij de invoering van de PBO gekweekte illusie aan, waarbij de Harmonie van Kapitaal en Arbeid werd aangeprezen als de weg die gevolgd moest worden. Deze prediking van de klassevrede werd aan stukken gescheurd door de strijd in tal van bedrijven. Dat ook schiep de behoefte aan vooroverleg. Het tot stand brengen ervan was een belangrijke stap vooruit. Vastgesteld moet echter ook worden dat de toen reeds bestaande kernen van overleg, tezelfdertijd in een keurslijf van wettelijke bepalingen werden gedrukt dat remmend werkte voor de arbeidersbeweging. Dat keurslijf en die remmende werking zijn er nu nog. Ook en zelfs verdergaand in de nieuwe wet. Het verheffen van het vooroverleg tot Ondernemingsraad, de verzelfstandiging van de OR, gaat gepaard met een 'regeling' van conflictsituaties tussen werkers en directie. Voorgeschreven wordt dat werknemers of werkgever (en dat zullen meestentijds de werknemers zijn) zich bij geschillen waarover geen overeenstemming wordt bereikt, moeten wenden tot de Ondernemerskamer van het Gerechtshof. Die zal dan een bindende beslissing nemen. De vrijheid die het vooroverleg had om in deze situaties te besluiten naar het wapen van de actie te grijpen, wordt de OR-leden in de nieuwe wet dus formeel ontnomen. De ondernemingskamer van het Gerechtshof is in de nieuwe wet aangewezen als anti-actie-orgaan.

Coalitie

Bij het afdwingen van het vooroverleg stonden de bestuurders van de destijds bestaande bonden (NVV, CNV, NKV) niet te juichen. Ze konden echter een aantal ontwikkelingen niet tegenhouden.
Het beraad van de afzonderlijke fracties maakte plaats voor gezamenlijk fractieberaad van de verschillende gekozen vertegenwoordigers van georganiseerden en

ongeorganiseerden. Het ging er daarbij om te komen tot gemeenschappelijke standpunten ten opzichte van het directiebeleid en tot eensgezind op treden van de eisen van het personeel.
Waar deze coalitie in eenheid van optreden tot stand kwam, werden resultaten bereikt, waarbij ook het middel van de staking niet ongebruikt werd gelaten. Het zogenaamde harmonie-model, dat de ondernemers en de hen verwante regeringen aan de werkers hadden voorgehouden, maakte plaats voor het conflict-model.
Dit alles gebeurde echter wel met een wet op de OR, waarin artikel 2 onder meer bepaalde 'dat de OR dient te functioneren in het belang van de Onderneming in al haar doelstellingen'. De toevoeging in de wet van '71 dat 'de OR wordt ingesteld ten behoeve van het overleg van de leiding met de vertegenwoordigers van de in de onderneming werkzame personen' mag dan wel aangeven dat er twee partijen zijn, maar aan de belangen van de onderneming was en bleef men dan ondergeschikt. Althans volgens de wet.
Nu is dus de OR niet meer het overlegorgaan tussen werkgever en werknemers, maar het overlegorgaan van de werknemers alleen en neemt ze, zoals hiervoor aangetoond, in zekere zin de functie van het vooroverleg over.
De Ondernemingsraad is nu 'zelfstandig'. Toch worden daarbij de termen medezeggenschap en medeverantwoordelijkheid hardnekkig gehandhaafd. Maar over wat voor medeverantwoordelijkheid spreekt men dan eigenlijk? Over wat voor medezeggenschap? Hebben ooit de werkers medezeggenschap gehad in de beslissing van een concern-top om hun bedrijf te sluiten? Wat voor medeverantwoordelijkheid zouden zij daarvoor moeten dragen?
Het stug blijven hanteren van dit soort termen kan geen andere bedoeling hebben dan de door de werkers gekozen vertegenwoordigers in de OR op het Ondernemerspad te houden. Er is geen gemeenschappelijk belang van werknemers en grote multinationals. Zij sluiten de bedrijven, terwijl de arbeiders ze juist open willen houden. Er kan geen medeverantwoordelijkheid bestaan voor wat dit soort ondernemers wil, doch slechts verantwoordelijkheid voor handhaving van de werkgelegenheid en het levenspeil van de werkers in de bedrijven

'Menselijk falen'

De steeds naar voren tredende tegenstellingen tussen ondernemers en werkers, die nauwelijks meer te camoufleren valt door de apostelen van de klassevrede, leidt tot steeds meer strijdbereidheid en een groeiend klassebewustzijn.
Het is bijna vanzelfsprekend dat zich dan ook in de strijd voor behoud van werk krachten aandienen, die de klassetegenstellingen trachten te verbergen onder een mistige wolk van 'menselijk falen'. Niet het kapitalistisch stelsel wordt door hen aangewezen als oorzaak van de problemen waarin de bedrijven verkeren, maar 'het menselijk tekort'.
Ligt het niet aan 'slecht management' dan zijn er wel de 'onvoorziene omstandigheden' en in het ergste geval 'wanbeleid'. Wat zij aanmerken als 'wanbeleid' is echter een weloverwogen beleid, een beleid **van** de grote ondernemers, **voor** de grote ondernemers, ten koste van de werkers. De redenering leidt er toe dat ook voorbij wordt gegaan aan de internatinaliseringspolitiek van de multi-nationals als een der voorname oorzaken van bedrijfssluitingen in ons land. Het zijn immers de grote ondernemingen die hiermee nog eens extra profijt willen trekken uit de gunstige positie van de harde gulden. Hier de boel dichtgooien en in het buitenland investeren is voordelig voor de ondernemers en dan telt voor hen de schade voor de Nederlandse werkgelegenheid niet mee.
Is het 'menselijk falen', is het 'menselijk tekort' als de multinationals hun macht

laten gelden in de economische blokken zoals de EEG? Daar worden onder hun invloed, ook door de vakbewegingstop in overlegsituaties akkoord bevonden, saneringsplannen afgekondigd als dat van Davignon-Simonet, die hun rampzalige uitwerking hebben op de Nederlandse werkgelegenheid. Ze hebben al talloze basis-industrieën in ons land doen verdwijnen.
Jazeker, het is wanbeleid. Maar niet van personen. Het stelsel dat aan hun handelen ten grondslag ligt is er voor verantwoordelijk. Dat kapitalistische stelsel is per definitie wanbeleid.
De ontwikkelingen die zich thans voordoen kunnen dan ook niet geweten worden aan alleen de crisis waarin dit stelsel zich thans bevindt. Ook zonder die crisistoestand zouden de zaken waar we nu mee worden geconfronteerd aan de orde zijn gekomen, omdat zij onlosmakelijk verbonden zijn met de economische machtsblokken-politiek en internationale concurrentiestrijd, omdat deze ontwikkelingen inherent zijn aan het kapitalistische stelsel.
Bij dit alles is ook — zoals onze partij terecht concludeert — de nationale zelfstandigheid van Nederland ernstig in geding.

Voorwaarden

In deze complexe toestand staan mét de arbeidersbeweging en de werkers in de bedrijven de leden van de Ondernemingsraad voor de opgave de mogelijkheden te vinden om als werkelijke vertegenwoordigers van het personeel en zijn belangen op te treden.
Daarvoor zal strijd moeten worden geleverd. Een strijd waaraan de leiding van de vakbeweging geen enkele beperking mag opleggen. De vrees van de vakbewegingsleiding dat door een verruiming van de bevoegdheden de OR op het terrein komt, dat specifiek is toebedeeld aan het overleg tussen vakbeweging en ondernemers is gebaseerd op een volstrekt onjuiste opvatting. Zeker 75 procent van de vertegenwoordigers in de Ondernemingsraad bestaat uit kader en leden van de vakbeweging. Indien de verruiming van de instemmingsbevoegdheden van de OR mede leidt tot een grotere inbreng in de vakbeweging vanuit de basis van de bedrijven, kan dat het democratiseringsproces in de vakbeweging alleen maar bevorderen.
De Ondernemingsraad kan en moet een ondernemende raad zijn. De nieuwe Wet op de Ondernemingsraden schept niet de voorwaarden om aan het functioneren van de OR een nieuwe inhoud te geven. Daarom kan men zich niet naar de wet richten. De voorwaarden die moeten worden afgedwongen zijn:

— De communicatie van de Ondernemingsraad naar de achterban moet versterkt worden. Daarvoor zijn vergaderingen in werktijd met het gehele personeel noodzakelijk.
— Bij de discussie en het formuleren van eisen dient het investeringsbeleid als uitgangspunt te worden genomen en niet de winst.
— Buitenlandse dochterbedrijven moeten geheel bespreekbaar zijn en moeten niet, zoals de wet voorschrijft, buiten beschouwing blijven.
— Er moeten bevoegdheden zijn ten aanzien van de loon- en arbeidsvoorwaarden, die niet geremd mogen worden door centrale afspraken.

Deze bevoegdheden opeisen zal de Ondernemingsraad in confrontatie brengen met de ondernemers. Maar in de strijd er voor zal de OR zich ontwikkelen tot dat personeelsvertegenwoordigend orgaan, waar de werknemers om vragen. Een orgaan dat voorop gaat in de vraagstukken van de dagelijkse belangenstrijd in de bedrijven.

Ger Hoogenberg

1) Op een aantal wijzigingen die in de nieuwe Wet op de Ondernemingsraden zijn opgenomen wordt kritisch ingegaan in 'Platform', uitgave van het CPN-informatiebureau voor sociaal-economische vraagstukken, nr. 1 en nr. 2 van 1980.

Jubileumjaar voor De Waarheid

Het was begin april 1945. Poolse en Canadese troepen hadden met een snelle opmars grote delen van Oost- en Noord-Nederland bevrijd, in het Westen van het land wachtte de bevolking uitgeput en uitgehongerd op de bevrijding van de vreselijke nazi-terreur, die zovelen het leven had gekost en die nog steeds, dagelijks, tientallen, honderden slachtoffers eiste.
Voor ons in Zutphen kwam de bevrijding al op 6 april, nadat we bijna een volle week onder artillerie-vuur hadden gelegen. De verwoestingen waren enorm: vrijwel alle ruiten waren gesneuveld, er lag geen dakpan meer op zijn plaats, er was geen gas en geen licht en honderden huizen waren geheel of gedeeltelijk in puin geschoten. Maar we waren ons bewust van de enorme hoeveelheid werk die er gedaan zou moeten worden.

Met trots terugzien en vol vertrouwen vooruit

Met onze illegale krant hadden we een groot netwerk opgebouwd van verspreiders, geldophalers en andere activisten. Daarop zouden we ook steunen bij het uitgeven van de krant in de legaliteit. Nog voor we goed en wel tijd hadden gehad om ons hoofd te breken over de vraag hóe we die krant zouden gaan maken, stond een groepje kameraden uit Twente voor de deur met een auto vol gedrukte kranten. Daar waren ze nog iets eerder bevrijd en ze hadden direct een drukkerij gevonden waar De Waarheid gedrukt kon worden. Ik herinner me nog hoe die eerste duizend kranten die ze meegebracht hadden, letterlijk wegvlogen. We beurden er denk ik wel een rijksdaalder per stuk voor, zo blij waren de mensen, dat ze eindelijk weer eens een krant vrij op straat konden kopen en lezen. In de daarop volgende weken werd het aantal kranten dat uit Enschede gebracht werd dagelijks groter: huis aan huis, straat na straat schreven we de mensen in als abonnee. De Waarheid was de enige krant die uitkwam, ze had bovendien in de strijd tegen de bezetters een grote aanhang verworven. En toen plotseling, ik denk nog geen twee weken later, mocht het niet meer. Van het Militair Gezag kregen we bericht dat er een algemene maatregel van bestuur was, die verbood dat er kranten vanuit het ene district van het Militair Gezag naar het andere werden uitgevoerd. Het was jammer, dachten we toen, maar ja een algemene maatregel is een algemene maatregel. Opmerkelijk was natuurlijk wel, dat onze krant de enige was die door deze algemene maatregel getroffen werd.
We lieten er ons natuurlijk niet door afschrikken. Binnen enkele dagen hadden we voor elkaar dat in een plaatselijke drukkerij op een vlakpers, waaraan een groot wiel zat waardoor je met twee man met de hand de pers kon laten draaien, De Waarheid werd gedrukt. We hadden zo'n zestig vrijwilligers die in ploegen aan dè pers stonden te draaien onder luid gezang van o.a. het schoolliedje over Michiel de Ruyter: 'In een blauw geruite kiel, draaide hij aan het grote wiel, de gaaaaanse dag!'. Het liep als een trein en het abonnee-aantal groeide met sprongen. Maar ook die vreugde was van korte duur, toen had het Militair Gezag een nieuwe algemene maatregel van bestuur uitgevaardigd die inhield dat 'wegens papierschaarste' er slechts één dagblad

gemaakt mocht worden en wel door de oud-illegale bladen gezamenlijk. Eén keer per week mochten we dan een eigen krant maken. We waren natuurlijk kwaad, maar pas later in de jaren van de koude oorlog toen er een felle boycot en broodroofcampagne tegen onze krant werd gevoerd, toen mensen met ontslag werden bedreigd, niet alleen bij de overheid maar in vele grote bedrijven ook, alleen maar omdat ze De Waarheid lazen, toen realiseerde ik mij dat die campagne tegen De Waarheid zo direct na de bevrijding, deel had uitgemaakt van een tevoren opgezet complot. Dat er geen sprake was geweest van persoonlijke afkeer en willekeur van de plaatselijke commandant van het MG maar dat die hele zaak nauwkeurig was gepland om de invloed van de communisten en hun krant De Waarheid, die zoveel gezag hadden verworven in de ondergrondse strijd tegen de nazi's, zoveel mogelijk in te dammen.

De herinnering aan die eerste ervaringen met De Waarheid na de oorlog kwam uiteraard de afgelopen weken sterk omhoog toen we de 35ste verjaardag van de bevrijding vierden, toen Canadese oud-strijders opnieuw hun triomfale intocht in Amsterdam maakten. Die 35ste verjaardag van de bevrijding was tegelijkertijd de 35ste verjaardag van De Waarheid als legale krant. Het is één van de verschillende jubilea die wij als krant dit jaar vieren. Immers, in januari was het 30 jaar geleden dat de eerste Waarheid in ons nieuwe na-oorlogse eigen bedrijf op eigen pers werd gedrukt. Een pers die we destijds tweedehands uit Engeland hadden gekocht en die dit jaar — nog steeds pronkend met fraaie koperen knoppen en leuningen die tijdens excursies door vele lezers werden bewonderd — ook een jubileum viert, n.l. het zestigjarig jubileum. Zoals bekend heeft dat mede geleid tot de conclusie dat het hoog tijd wordt hem te pensioneren en door een moderne offsetrotatiepers te vervangen.

En tenslotte is het in november dit jaar 40 jaar geleden dat het eerste nummer van de illegale Waarheid verscheen als een voortzetting van het door de Duitse bezetters verboden Volksdagblad.
Vier jubilea liefst in één jaar, een jaar bovendien waarin met groot elan de financiële campagne van start is gegaan voor de nieuwe pers en het nieuwe gebouw dat we daarvoor gaan betrekken. Alle reden dus om wat herinneringen op te halen, terug te zien op de geschiedenis van de krant en tevens om vooruit te blikken. Dat terugzien op de geschiedenis van de krant kun je natuurlijk op verschillende manieren doen. Je kunt zoveel mogelijk feiten en data verzamelen en aan de hand daarvan een soort jaartallenboekje maken. Dat kan heel nuttig zijn, bijvoorbeeld om precies te kunnen nagaan wanneer het eerste nummer van De Tribune uitkwam, wanneer De Tribune van weekblad tot dagblad werd, wanneer het blad werd omgedoopt in Het Volksdagblad, tot wanneer dat blad verscheen en wanneer De Waarheid begon te verschijnen. Maar hoe nuttig ook, zo'n dorre opsomming van feiten zou toch alleen maar als handleiding kunnen dienen bij de echte geschiedenis van de krant, een geschiedenis die duidelijk maakt waarom dat eerste nummer uitkwam en waarom bijvoorbeeld de naam van de krant in 1937 werd gewijzigd. Zo'n echte geschiedenis zou moeten aangeven wat de rol van de krant in de verschillende periodes van haar bestaan was en wat het unieke karakter van de communistische krant is in de hele dagbladwereld.
Zo'n geschiedenis **zou** een heel dik boekwerk worden of liever gezegd: **zal** een heel dik boekwerk worden, want ik denk dat die geschiedenis beslist geschreven zal en moet worden. Een deel ervan is in feite al geschreven, namelijk het zojuist bij Pegasus uitgekomen boek: 'De Waarheid in de oorlog',dat een uitstekend en overzichtelijk beeld schetst van ontstaan en ontwikkeling van onze krant in de illegaliteit tijdens de

jaren 1940-1945. Een periode van maar vijf van de 73 jaren die de communistische krant in Nederland bestaat, maar dat werd al een kloek boekwerk van meer dan driehonderd pagina's. Het is daarom duidelijk dat in een beknopt tijdschriftartikel niet meer dan enkele facetten en anecdotes uit die totale geschiedenis kunnen worden belicht.

* * *

De groep revolutionaire Marxisten in de SDAP die in 1907 besloot een eigen blad, De Tribune te gaan uitgeven stelde zich daarbij twee hoofdzaken ten doel: werken aan de bewustwording van de Nederlandse arbeidersklasse en bijdragen tot de omvorming van de kapitalistische maatschappij in een socialistische maatschappij. Welke kritiek men ook zou kunnen hebben op de inhoud van de krant in al die 73 jaren van haar bestaan, één ding kan men niet zeggen: dat de krant ooit zou zijn afgeweken van deze doelstellingen. Van het eerste nummer van de Tribune af tot aan de dag van vandaag zijn die doelstellingen nagestreefd. Onder de moeilijkste omstandigheden — zoals in beslagname en verzegeling van de pers tijdens het Colijn-bewind in 1934, zoals scherpe vervolging en terreur in de periode van de nazi-bezetting en zoals de boycot- en broodroofdreiging tegen lezers van de krant in de koude oorlog — bleef de krant uitkomen en haar taak als inspirator van de strijd voor een andere maatschappij vervullen. Vaak, heel vaak moest zij daarbij tegen de stroom inroeien als zij consequent vast hield aan principiële standpunten die voor de toekomst van ons land van beslissende betekenis waren. Dat was het geval met de verdediging van de democratie en de nationale onafhankelijkheid in de dertiger jaren tegen de dreiging van een fascistische dictatuur. De communisten waarschuwden daartegen en hun krant speelde een belangrijke rol in het weerbaar maken van de massa's tegen dat fascisme, in het opkomen voor een breed eenheidsfront tegen die dreigende dictatuur. Van zo'n groot belang werd die strijd geacht, dat ter bevordering daarvan de naam van de krant in 1937 veranderd werd in Volksdagblad met als ondertitel de leuze: Nederland Onafhankelijk, Welvarend, Vrij!

Die vooroorlogse strijd werd tijdens de jaren van de nazi-bezetting voortgezet en leidde toen tot een hechte samenwerking met mensen uit alle lagen van de bevolking in de strijd voor de bevrijding en voor herstel van democratie en nationale zelfstandigheid. De communistische krant — het Volksdagblad was kort na de bezetting door de nazi's verboden — werd vanaf November 1940 uitgegeven onder de naam De Waarheid en speelde in die strijd een belangrijke rol.

Ook in de na-oorlogse jaren heeft De Waarheid die strijd voor verdediging van de democratie en de nationale zelfstandigheid met grote kracht en hardnekkigheid voortgezet.

De Waarheid was het enige dagblad in ons land dat stelling nam tegen het Marshallplan, dat uiteindelijk tot doel had de landen van West-Europa ondergeschikt te maken aan de imperialistische belangen van de Verenigde Staten. De Waarheid was ook het enige dagblad in ons land dat van begin af aan stelling nam tegen de herbewapening van West-duitsland, die een enorme opvoering van de bewapeningswedloop in Europa tot gevolg had. Daarbij werd steeds duidelijk het verband aangetoond tussen de strijd voor nationale zelfstandigheid en die voor de vrede. De Waarheid was het enige dagblad in ons land dat van begin af aan stelling nam tegen de pogingen om via de EEG de belangen van ons land ondergeschikt te maken aan die van de grote monopolies in Europa, vooral ook aan die uit West-Duitsland.

En De Waarheid was ook de enige krant die erop wees dat deze uitverkoop van nationale belangen gepaard ging met pogingen om de democratie aan te tasten en een toene-

DE TRIBUNE

DAGBLAD DER COMMUNISTISCHE PARTY HOLLAND

Weg met het Digoelkamp! Sardjono moet vrij

POGINGEN OM INDONESISCHE STRIJDERS UIT DE KAMER TE WEREN.

Een waarschuwing uit het imperialistische kamp.

BREEDE MASSA-ACTIE IS IN NOODIG.

REGEERINGSPROGRAM VAN CORIJN.

WEER EEN TORNADO IN AMERIKA!

mend streven naar autoritair en zelfs gewelddadig optreden tegen de krachten die opkomen voor de verdediging van die belangen. De pogingen om het kiesrecht te veranderen en via een districtenstelsel de democratie geweld aan te doen, zo goed als het stelselmatig trachten het stakingsrecht te beknotten via gerechtelijk ingrijpen, zijn daarvan duidelijke voorbeelden. In de afgelopen periode zijn die gevolgd door het inzetten van de Mobiele Eenheid, zowel tegen stakers in de Rotterdamse haven als tegen woningzoekenden die opkomen tegen de schandalen van leegstand en speculatie. Het doordrijven van een loonwet waardoor het fundamentele grondrecht der vakbeweging om loon en arbeidsvoorwaarden via CAO's vast te leggen, wordt aangetast, is hiervan voorlopig het laatste, meest sprekende voorbeeld. In al deze zaken was De Waarheid vaak de enige en steeds de meest consequente verdediger van de democratische rechten.

* * *

Democratie en nationale onafhankelijkheid zijn echter bepaald niet de enige belangrijke zaken bij de verdediging waarvan onze krant zo'n unieke positie inneemt in de Nederlandse dagbladwereld. Neem bijvoorbeeld de principiële en consequente stellingname tegen het kolonialisme. Bij sommige kranten is het de laatste tien jaar een soort mode-verschijnsel om te pleiten voor steun aan de derde wereld, ongeacht in welke vorm die steun dan gegeven wordt, zodat bepaalde vormen van neo-kolonialisme waarmee de economische afhankelijkheid van de ex-kolonieën eerder groter dan kleiner wordt, er ook nog door worden gedekt. Voor De Waarheid ligt dat totaal anders. Voor de communistische krant was en is de strijd tegen koloniale uitbuiting in welke vorm dan ook een principiële zaak van het begin af aan. Trouw aan de opvatting van Marx, dat geen volk vrij kan zijn dat een ander volk onderdrukt, kwamen De Tribune, Het Volksdagblad en De Waarheid steeds op voor het onbeperkte recht op zelfbeschikking van het Indonesische volk.

De Tribune steunde de opstand op Java in 1926 tegen het Nederlandse koloniale bewind. De Tribune gaf een extra editie uit, gewijd aan nieuws over en solidariteitsverklaringen met de Nederlandse en Indonesische schepelingen die in 1933 de kruiser De

Zeven Provinciën overnamen in de strijd tegen het kolonialisme.
De Waarheid was het enige dagblad in ons land, dat na de oorlog tegen de nationaal-chauvinistische hysterie rond 'Ons Indië' in, stelling nam tegen de koloniale oorlog, solidair was met de vrijheidsstrijd van de Indonesische republiek. De Waarheid had daarbij een belangrijk aandeel in de organisatie van het verzet en stakingen tegen de uitzending van koloniale troepen naar Indonesië. Zij kwam van begin af aan op voor de overdracht van Nieuw Guinea aan de Indonesische republiek. En nadat de generaalskliek met behulp van de CIA in het zadel was geholpen, was De Waarheid het enige dagblad in ons land dat voortdurend de solidariteit met de vervolgde Indonesische vrijheidsstrijders en democraten heeft georganiseerd, zoals zij tot de dag van vandaag oproept aan het bloedige beulsbewind in Djakarta iedere steun te onthouden.
Ook op het gebied van de strijd voor de verdediging van de sociale belangen van de werkers in ons land heeft onze krant een roemrijke traditie. Als een rode draad loopt de steun aan die strijd door de geschiedenis heen: van acties van landarbeiders in Oost-Groningen, vissers in IJmuiden en havenarbeiders in Zaandam in de twintiger jaren de felle strijd van de werklozen tegen de steunverlaging van Romme in 1934 en de acties van metaalarbeiders in de oorlog tegen uitzending naar nazi-Duitsland, tot aan de strijd voor behoud van de werkgelegenheid in de strokarton (Oost-Groningen), ENKA (Breda) de scheepsbouw in Amsterdam en Rotterdam en Van Gelder in Wormer. De strijd tegen de matigingspolitiek van het rechtse kabinet Van Agt-Wiegel, de anti-Bestek-beweging en de felle strijd tegen de loonknevelwet zijn de laatste hoogtepunten in die strijd, waarbij De Waarheid nooit afzijdig stond maar steeds partij koos voor de actie en meehielp die te organiseren en de solidariteit te versterken. Want dat is het vooral wat De Waarheid van al die andere dagbladen onderscheidt: het is de enige krant die niet beweert objectief te zijn, die er openlijk voor uitkomt dat zij partij kiest, iedere dag opnieuw, in ieder hoofdartikel, in ieder bericht. Partij kiest tegen de kapitalistische chaos , voor de strijd tegen de uitwassen van deze maatschappij, voor aan andere, betere maatschappij zonder uitbuiting, werkloosheid en angst. Zonder angstaanjagerij ook vooral voor een nieuwe oorlog.
Dat is de laatste en zeker niet de minst belangrijke hoofdzaak waarop de communistische krant zich steeds van de andere kranten onderscheidt: de strijd voor de vrede en tegen de bewapeningswedloop. Ook dat is een principiële stellingname vanaf de consequent revolutionair-marxistische afwijzing van de imperialistische oorlog in 1914 door De Tribune, tot aan de strijd voor voortzetting van de ontspanningspolitiek op dit moment. En ook in deze strijd zijn de afgelopen jaren hoogtepunten geweest, waarbij het optreden van De Waarheid niet alleen uniek was en zich gunstig onderscheidde van dat van alle andere kranten, maar soms ook van beslissend belang bleek te zijn. Zoals bijvoorbeeld bij het doorbreken van de boycot van alle media in Nederland van de actie tegen de neutronen-bom, de uiteindelijk door meer dan 1,2 miljoen Nederlanders ondertekende volkspetitie tegen de N-bom die leidde tot de afwijzing van dit verschrikkelijke wapen door een ruime meerderheid van ons parlement.

* * *

Bij al die zaken van levensbelang — verdediging van democratie en nationale zelfstandigheid, internationale solidariteit, sociale strijd en de strijd voor behoud van de vrede — was en is De Waarheid niet alleen een betrouwbaar voorlichter en bondgenoot, maar voor alles ook een inspirator. Zij ging in tegen ieder defaitisme, tegen opvattingen van diegenen die zeiden: het helpt toch allemaal niet, of: een dubbeltje wint het

toch nooit van een kwartje. De Waarheid liet en laat zien dat er wel degelijk wat bereikt kan worden, dat er perspectief is in de strijd als er maar eensgezind wordt opgetreden. Juist dat moedgevende karakter maakt van onze krant een krant van de toekomst.
Niet dat die krant het nooit moeilijk gehad zou hebben. Zeker niet, want heel vaak moest er tegen een sterke stroom worden ingeroeid, kreeg de krant felle aanvallen te verduren. Hoe smerig en laag bij de grond, maar ook hoe vergaand de campagne tegen de krant vaak was, zou ik nog met een enkel voorbeeld uit de vijftiger jaren willen illustreren:
Het speelde zich af in Zaandam-Oost. Er was daar een afdelingsbestuurder van de CPN die een 19-jarige zoon had die geen communist was, geen lid van het ANJV en geen lezer van de krant. Die jongen had verkering met een meisje dat op het kantoor werkte van de Artillerie-inrichtingen bij de Hembrug. Dat meisje werd op een dag bij de directie geroepen en voor de keus gesteld: òf de verkering uitmaken met die jongen waarvan de vader De Waarheid las, òf op staande voet ontslag. Dat was de wijze waarop met dreiging met broodroof werd gewerkt om onze krant kapot te maken.
Uniek is daarom niet alleen de rol die de krant speelt, uniek is ook het feit dat ze zo'n enorm felle bestrijdingscampagne heeft overleefd. En dat is dan de laatste unieke kant van onze krant: die ik wil noemen de fantastische, de door dik en dun gaande solidariteit van de lezers met de krant. En ook dat loopt weer als een rode draad door de hele geschiedenis vanaf het eerste nummer van De Tribune, in 1907 waarvoor zo'n zevenhonderd gulden met halve en hele centen en stuivers bij elkaar gebracht werd, tot aan de vernieuwing van ons eigen technische bedrijf die met de aankoop van een nieuwe pers en eenandere behuizing in de komende tijd bekroond zal worden.
Steeds weer was de solidariteit van de lezers zo groot dat het voortbestaan van de krant erdoor verzekerd werd. Dat was in de oorlog zo, toen vrouwen en mannen hun leven op het spel zetten om De Waarheid te verspreiden en om het geld bijeen te brengen dat nodig was om de krant te maken.

Dat was in 1956 zo, toen de krant het bijzonder moeilijk had na de mislukte bestorming van het gebouw door opgehitste anti-communistische elementen. Ik herinner me hoe toen een bejaard Limburgs echtpaar naar de krant kwam en *f* 3400,— bracht: het geld dat ze door jarenlang sparen voor hun oude dag op het spaarbankboekje hadden staan. Letterlijk tot de laatste cent waren de mensen bereid om te offeren voor de krant, voor hùn krant, zoals ze zeiden.
Laat ik nog een enkel feit aanhalen om dat werkelijk unieke karakter van die solidariteit te onderstrepen. Toen vorig jaar het Nederlands Dagland, een gereformeerde krant, een nieuw gebouw betrok, werd er als een grote bijzonderheid vermeld dat de lezers van die krant als bijdrage in de kosten van die vernieuwing *f* 250.000,— hadden geschonken. Welnu, de lezers van De Waarheid offerden voor hun krant en hun partij in nog geen half jaar een miljoen gulden!
Wij zijn trots op het enorme vertrouwen dat hier uit spreekt, zoals wij trots zijn op de roemrijke historie van onze krant. Het legt allen die werken voor en met De Waarheid, of dat nu is in het bedrijf van de krant zelf of als colporteur of bezorger waar ook in het land, de verplichting op om met alle kracht en inzet dat werk te doen en voortdurend te verbeteren.
Het geeft terzelfdertijd ook het vertrouwen dat de campagne voor verdere versterking van de krant, voor uitbreiding van het lezerskorps met honderden nieuwe abonnees en de campagne voor de nieuwe pers en het nieuwe gebouw, met succes zullen worden gevoerd.

Gerard Pothoven

Al zolang het kapitalisme bestaat, moet de massa van de bevolking haar arbeidskracht verkopen aan de bezittende klasse. Hierbij gaat het erom, een zo hoog mogelijke prijs te bedingen. Het recht van de arbeidersbeweging om met de ondernemers overeenkomsten af te sluiten over de hoogte van de lonen en andere arbeidsvoorwaarden is dan ook een fundamenteel recht. Evenzo is georganiseerd optreden d.m.v. de werkstaking een fundamenteel recht van de arbeiders om de eisen voor loon en arbeidsvoorwaarden kracht bij te zetten.

Dat door de heersende machten aan deze fundamentele rechten wordt getornd, al zolang het kapitalisme bestaat, behoeft geen betoog. Juist in tijden waarin het kapitalistische stelsel in een crisis verkeert, worden deze elementaire mensenrechten aangetast.
Het recht tot staken en tot het afsluiten van arbeidsovereenkomsten is kennelijk afhankelijk van de kapitalistische conjunctuur. Wanneer het stelsel in een crisis verkeert, willen de ondernemers en hun rechtse regeringen de handen vrij hebben om de

HET ALTERNATIEF VOOR KAPITALISTISCHE WILLEKEUR

gevolgen van die crisis op het werkende volk af te wentelen.
In deze kapitalistische operatie passen geen democratische rechten van de bevolking, die worden beknot, desnoods met inzet van de Mobiele Eenheid. De democratie laat zich moeilijk verdragen met de kapitalistische willekeur!
En dus: geen stakingsrecht of recht op vrije onderhandelingen tussen vakbeweging en ondernemers. Aanvallen op deze meest fundamentele rechten van de arbeiders zijn altijd een onderdeel van de aanval van de monopolies en hun regering op de rechten en het levenspeil van de bevolking. Als minderheid willen ze immers de meerderheid de wet voorschrijven. Of anders gezegd, de kapitalistische machthebbers willen de kwalijke gevolgen van hun crisis afwentelen op de werkende massa, d.m.v. het verlagen van de koopkracht en de aantasting van sociale en culturele verworvenheden.

In de discussies in de arbeiders beweging over het ontwikkelen van een alternatief voor de huidige sociaal-economische politiek, spelen ook vraagstukken van vakbondsrechten en stakingsrecht een belangrijke rol. En niet ten onrechte. Deze middelen heeft de arbeidersbeweging nodig om haar tegenmacht te ontwikkelen tegen de huidige politiek, die de kapitaalsbelangen van de monopolies beschermt ten koste van alle niet-monopolistische groepen in de samenleving. Het tot stand brengen van een andere politiek, die uitgaat van de belangen van de bevolking ten koste van de winsten van de monopolies en de bewapening, een richtingsverandering in de Nederlandse politiek zoals het in het congresmateriaal voor het 27ste congres van de CPN wordt genoemd, is een vraagstuk van macht.

De macht van de arbeidersbeweging tegenover de macht van de monopolies. Centraal in deze discussies staat hoe de macht van de arbeiders ontwikkeld en versterkt kan worden, zodat deze uiteindelijk de weegschaal kan doen omslaan.
In deze democratische machtsvorming zijn elementaire rechten van de arbeidersbeweging een zeer wezenlijk onderdeel. Zonder die rechten toe te passen kan het niet.
Beknotting van vakbondsrechten is strijdig met elk streven, verandering in de sociaal-economische politiek te bewerkstelligen.
De gebeurtenissen in de regeerperiode van Den Uyl hebben dat bevestigd. De toenmalige regering vaardigde tot twee maal toe een loonmaatregel uit, waardoor een van de meest elementaire vakbondsrechten, het recht van arbeiders om met de ondernemers te onderhandelen over loon en arbeidsvoorwaarden, aan banden werd gelegd. Daarmee werd een geweldig potentieel, de vakbeweging, de organisatie van arbeiders, bij de democratische machtsvorming uitgeschakeld. Met alle gevolgen van dien. Het levenspeil holde achteruit en de grote monopolies verrijkten zich op schandalige wijze. Door haar verbondenheid met de rechtse sociaal-democratie liet de vakbondleiding toen de strijd tegen de beknotting van vakbondsrechten achterwege.

Op dit moment zijn de discussies over de vakbondsvrijheid weer hoogst actueel, omdat die door de huidige regering opnieuw wordt vertrapt. Jarenlang hebben de ondernemers en de rechtse politieke partijen, daarin gesteund door de rechtse sociaal-democratie, met valse voorspiegelingen geprobeerd de arbeiders te verdoven.
De monopolies wensten zo een klimaat te scheppen om de kwalijke gevolgen van hun crisis op de werkende mensen af te kunnen wentelen. Door het niet aflatende werk van de communisten is dit doorbroken.
Nu gelooft de meederheid van de bevolking in ons land niet langer in de sprookjes die de haal-en-graai-politiek van Bestek '81 moeten verdedigen. Steeds meer komen de mensen in verzet, steeds meer ook groeit de overtuiging dat het anders moet en ook anders kan.
Het antwoord van de monopolies en hun regering op deze ontwikkeling is anti-democratisch en autoritair.

Met de staking in de Rotterdamse haven vorig jaar, begon een ommekeer in de vakbeweging.
In de discussies werd gebroken met de matigings- en inleveringstheoriën, die lange tijd de vakbeweging hadden lamgelegd. Door deze ommekeer in de opvattingen kwam het in maart j.l. tot twee maal toe tot een massale confrontatie tussen de werkers in haast alle bedrijfstakken en sectoren van de maatschappij die, met steun van de vakbeweging, het behoud van de koopkracht en de verdediging van werk, sociale en culturele verworvenheden voorop stelden — en de regering Van Agt/Wiegel en de ondernemers, die de eisen van de arbeidersbeweging met een loonwet en verdere bezuinigingen op de collectieve voorzieningen beantwoordden.
In tal van bedrijven en sectoren werd voor

24 uur of langer het werk neergelegd en werden op vele plaatsen in ons land massale demonstraties gehouden met de meeting op 20 maart op de Dam in Amsterdam als hoogepunt.
Met steun van een rechtse meerderheid in de Tweede Kamer drukte de regering haar loonwet en de bezuinigingsmaatregelen, waartegen zo'n massaal protest was geweest, er door. Een maatschappelijke basis voor de regeringsmaatregelen was en is er niet. Tijdens en direct na de massale acties kwamen twee vraagstukken centraal in de discussie te staan:

a. Het stakingsrecht. Verschillende ondernemers holden weer naar de rechter om de aangekondigde stakingen verboden te krijgen. Vanuit de CNV-top werd de discussie geopend over een stakingscode.
b. Kan er door de vakbeweging verder opgetreden worden voor de CAO-eisen, ondanks dat een loonwet, die aangenomen is met een rechtse kamermeerderheid, dit verbiedt?
   In hoeverre is dus zo'n besluit van een meerderheid van het parlement democratisch?

De aanvallen op het stakingsrecht zijn niet nieuw. Al sinds 29 april 1969 ligt er een ontwerp 'Wettelijke bepalingen met betrekking tot de werkstaking'. Het beruchte (10111) wetsontwerp **anti-stakingswet,** zoals het de geschiedenis is ingegaan.
Een wetsontwerp dat tot op de dag van vandaag niet is ingetrokken, ondanks herhaaldelijke toezeggingen van de betrokken ministers na optreden van de communistische kamerfracties. Inmiddels is wel sinds 1969 door rechters in hun vonnissen over stakingen uitgegaan van dit wetsontwerp.
Voor een beschrijving van de geschiedenis van het stakingsrecht in Nederland tot aan de indiening van het beruchte wetsontwerp wil ik verwijzen naar een artikel van A. van Turnhout in Politiek en Cultuur van september 1969.

Een van de belangrijkste uitgangspunten van deze beruchte ontwerp-anti-stakingswet is de inschakeling van de rechter. Dit is dan ook sinds de indiening van het wetsontwerp in vele stakingen praktijk geweest. Hiermee is inschakeling van de rechter in sociale conflicten bij de ondernemers gemeengoed geworden. Overigens ook een aantal rechtse vakbondsbestuurders hebben het daar voortdurend over. Dit past in de voortdurende pogingen van de kapitalis-

ten, de stakingsvrijheid aan banden te leggen.
Elke nieuwe discussie over een 'stakingscode', zoals die door CNV-voorzitter Van der Meulen is aangezwengeld, is een aantasting van het stakingsrecht, omdat inschakeling van de rechter hierbij aan de orde is. En omdat nu eenmaal in een kapitalistische maatschappij de rechter veelal voor de belangen van de ondernemers kiest (klassejustitie dus) wordt zo het stakingsrecht aangetast. In die gevallen dat de rechter anders vonniste, zal zo'n uitspraak aan grote maatschappelijke invloed onderhevig geweest zijn. Zo is het ook al die jaren niet gelukt de anti-stakingswet tot wet te verheven.
De door de CNV-top aangezwengelde discussie over een stakingscode is een gevaarlijke discussie, omdat iedere wet, iedere regeling en iedere code een beperking is van de stakingsvrijheid.
Onverkorte stakingsvrijheid, dat dient in de wet opgenomen te worden!

Wordt er al jarenlang gedokterd aan een 'wettelijke stakingsregeling', minder tijd had men nodig voor de nu bestaande loonwet, die nagenoeg elke loonsverbetering en andere verbeteringen van de CAO's verbiedt.
Deze loonwet van Van Agt en Wiegel, die met instemming van de ondernemers en een rechtse meerderheid in de Tweede Kamer is aangenomen, heeft nagenoeg diezelfde uitwerking. Verbetering van de CAO's is verboden, dus ook actie voor die verbeteringen is niet toegestaan. De voorstanders van de loonwet beroepen zich op de democratie, maar wat heeft het vertrappen van fundamentele rechten van de arbeiders met democratie te maken?
Bovendien ontbreekt elke maatschappelijke basis voor deze loonwet, die een uitwerking is van de sociaal-economische politiek van de regering, neergelegd in Bestek '81.
Het meest omstreden regeringsprogram op dit gebied sinds Colijn! Een beroep op de democratie is dus vals, in meerdere opzichten. De maatschappelijke basis ontbreekt, de meerderheid van de Nederlandse bevolking is er tegen, dit is in de massale vakbondsacties in maart j.l. nog weer bevestigd.
Bovendien treedt de regering in bevoegdheden, die de hare niet zijn. Het vaststellen van lonen en arbeidsvoorwaarden is een zaak tussen arbeiders en ondernemers, tussen de werkers, die hun arbeidskracht moeten verkopen om behoorlijk te kunnen leven en de bezittende klasse, die arbeidskracht nodig heeft om hun produktiemiddelen te exploiteren.
Voor de arbeidersbeweging is er dan ook geen enkele reden zich bij deze loonwet neer te leggen. Het is volstrekt gerechtvaardigd de loonwet te doorbreken.
Bij de doorvoering van de loonwet verklaarde de regering, dat de laagstbetaalden er niet op achteruit zouden gaan. Maar de werkelijke prijsverhogingen gaan de compensatie van de loonwet nu al ver te boven.
De regering heeft de wet dus met bedrog ingevoerd en kan zich er niet op beroepen.
Zowel door de vakbeweging als door vele ondernemers is verklaard dat de loonwet in de praktijk onuitvoerbaar is.
De ondernemers zijn er in tal van gevallen al onder weggedoken met versieringen en toeslagen. Het beroep op uitvoering van de wet snijdt dus evenmin hout. De opvatting dat deze loonwet autoritair en ondemocratisch is, heeft veld gewonnen, daar helpt geen lieve moeder aan.
De arbeidersbeweging zal uiteindelijk het gewicht van de massa-actie in de schaal brengen om de democratische machtsvorming gestalte te geven. Een democratische machtsvorming die uiteindelijk de richtingsverandering in de Nederlandse politiek zal bewerkstelligen, waarin niet de belangen van de monopolies, maar de belangen van de massa's doorslaggevend zijn.

Siem van der Helm

Hij had het zo mooi opgeschreven in die gids van 3 mei, de nieuwe voorzitter van de VARA, op de dag van de arbeid officieel in dienst getreden. In het kort had hij zijn 'droom' aan de lezers meegedeeld:

'Een VARA die groeit omdat de kijkers en luisteraars kunnen zien en horen wat er te koop is en wat er bevochten moet worden; een VARA waar vernederde, beledigde en genegeerde mensen stem en gezicht krijgen; een VARA die meepraat waar het gaat om het behoud van een radio- en tv-bestel, waarin politieke, culturele en levensbeschouwelijke stromingen in vrijheid de mogelijkheid krijgen om programma's te maken en waarin de rattenvangers van de winstmakers aan banden worden gehouden. . .
Bij iedere droom hoort een nachtmerrie. . . schreef van den Heuvel nog, maar daaraan wilde hij in die gids niet denken. Hoe kon hij ook vermoeden dat al zo snel zijn 'droom' aan de Hilversumse realiteit getoetst zou worden. Echter, toen het hoofdbestuur van de VARA op 2 mei bijeen was om over de van alle kanten aangevallen VARA/Stad-radiouitzendingen van 30 april te praten, was de nieuwe voorzitter er niet wegens verblijf in het buitenland.

OMROEP, SATELLIETEN, DEMOCRATIE

Hij hoefde dus ook niet mee te maken hoe dat VARA-hoofdbestuur de eigen radiomedewerkers over hun werk op die 30ste april berispte en dreigde met maatregelen, hoe dat hoofdbestuur meeging in de stemmingmakerij waarin Wiegel, Tros en Telegraaf hen wekenlang waren voorgegaan. Een houding waarover de ondernemingsraad van de VARA zich zeer kwaad maakte.
Bij uitzondering kregen de radiomedewerkers het allemaal over zich heen: ministeriële afkeuring (een te vergaande overheidsbemoeienis), Tros-hetze als de gevisualiseerde, bewegende Telegraaf. Een uitzondering, omdat meestal de radio betrekkelijk ongemoeid wordt gelaten (wie luistert nu helemaal naar de radio, nietwaar?) en alle aandacht uitgaat naar de televisie. De heibel vooraf rond de documentaire-speelfilm 'De dood van een prinses' is daar een recent voorbeeld van. Een affaire waarin ook alweer Wiegel en de Tros, in de persoon van ex-voorzitter Landré, met in zijn voetsporen AVRO-voorzitter Keyzer, Veronica-vertegenwoordiger Haslinghuis (ex public relations-man van Phonogram) en de EO-bestuurder in het NOS-bestuur zich opwierpen als de woordvoerders van de industrie, waaraan kennelijk ook in Hilversum ten allen tijde alles en iedereen ondergeschikt gemaakt moet worden.
Nu is dat alles geen uitzondering, al komt het toch weinig zo duidelijk aan de oppervlakte als deze keer. Meestal manifesteert die greep van buitenaf zich niet door wat wèl, maar door wat niet op de buis komt. Wie herinnert zich niet hoe stelselmatig de eerste acties tot aan de grootse demonstratie in Amsterdam tegen de N-bom verzwegen werden. Of de acties rond Bestek '81. Door alle omroeporganisaties en door de exponent van de gezamelijkheid, de NOS. Stakers demonstranten, mensen die op enigerlei wijze voor hun belangen in strijd staan. Zij weten hoe ver weg de tv blijft van de mensen, hoe de kanalen in Hilversum voor hen verstopt zijn. En niet alleen op politiek of maatschappelijk gebied.
Dat geldt in mindere mate voor de radio. Zo is er vrijwel bij alle omroeporganisaties een

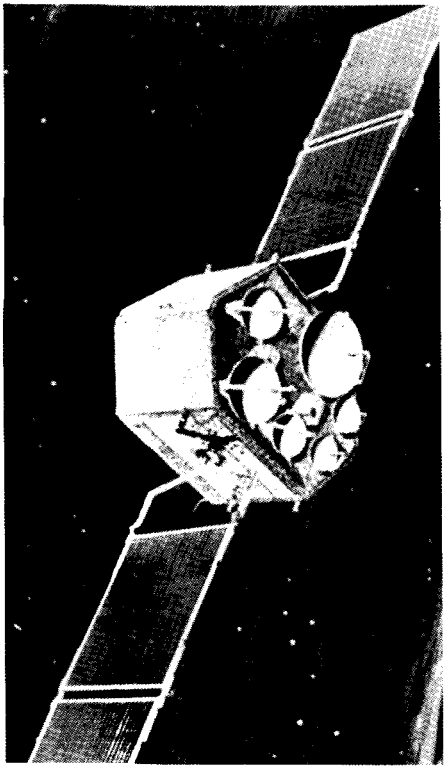
opvallend verschil te constateren tussen actualiteitenrubrieken op tv en radio, vooral ook waar het er om gaat progressieve, strijdbare, mensen, en niet in de laatste plaats communisten, aan het woord te laten.
Maar ook zoiets aardigs als een kleuterprogramma blijkt de tv meer beperkingen te willen opleggen, zoals Burny Bos en Wieteke van Dort nog niet zo lang geleden ondervonden. Al jarenlang besteden zij voor de radio wekelijks met en voor kleuters aandacht aan allerlei onderwerpen die minder te maken hebben met kabouters en elfjes dan wel met zaken als werkende moeders, buitenlandse arbeiders, de dood, invaliditeit. Toevallig ging een, te weinig uitgezonden, tv-versie van hun programma over oorlog. Vlak voor veel bekeken reportages van door Willem Duys becommentarieerde tenniswedstrijden. De reactie van verontwaardigde tennisliefhebbers barstte los en het AVRO-bestuur was gealarmeerd. Over hun radioprogramma's, waarop ze overigens van ouders, kleuterleidsters en peuterjuffen enthousiaste reacties krijgen, horen ze geen AVRO-bestuurder.

Ondemocratisch

De omroep, met name de televisie als invloedrijker medium, zit verstopt en is daarom ondemocratisch. Verstopt zowel voor kijkers, die gecensureerd kijkvoer voor gezet krijgen, voor mensen die tv als communicatiemedium zouden willen gebruiken, als voor programmamakers die nog slechts gefrustreerd hun werk kunnen doen, dolblij als zij eens in een produktie wat terrein hebben kunnen veroveren. En dat geldt niet alleen voor politieke of maatschappelijke zaken, maar ook voor culturele onderwerpen. Waar de tv toch een redelijke afspiegeling van het culturele leven in ons land zou moeten en kunnen zijn, een stimulerende rol zou kunnen spelen, daar geeft ze er nu hooguit een miezerige schijn van weer. Uit gesprekken met programmamakers blijkt dat dit minder aan ideeën en creatieve wil ligt dan wel aan te krappe bestuurlijk toegestane ruimte.

Wat de kijkers willen wordt meestal ook niet gevraagd. Hoewel zo graag geschermd wordt met het unieke van ons omroepbestel, met al die zo op het oog niet-commerciële organisaties en onafhankelijkheid van de staat, geldt ook hier net als in een openlijk commercieel bestel de kijkcijfer-terreur. Het wordt liefst ontkend, maar iedere programmamaker weet al dan niet uit eigen ervaring hoe slechte kijkcijfers weer een mooie droom kapot kunnen maken. Er wordt vaak beweerd dat de kijkers die moeilijker, mooiere, apartere programma's niet lusten. Maar de kijker krijgt eenvoudig de kans niet. Bovendien worden programma's die ook maar even anders zijn maar al te vaak op ongunstige tijden, te vroeg of te laat, uitgezonden. En waarom zouden er geen programma's uitgezonden kunnen worden die niet iedereen even goed vindt, waar geen miljoenen naar kijken? Waarom moet een tv-uitzending altijd het grootst bereikbare gemiddelde halen? Zolang het getal vooral het aanbod bepaalt en niet de waardering voor de kwaliteit, blijft de varieteit in het programma-aanbod te gering.
De omroep, en in het bijzonder de televisie, is in de praktijk ondemocratisch. Goed, sommige omroeporganisaties hebben de vorm van een vereniging, met regelmatige ledenvergaderingen. Maar nergens is sprake van een echt intensief verenigingsleven dat programmamakers en omroepbestuurders inspireert en steunt. Niet bij de VARA en niet bij de VPRO, om de twee actiefste op dit gebied te noemen. Van weer andere zendgemachtigden kun je begunstiger worden en soms moet een club zoals de EO op de vingers getikt worden, omdat ze in weerwil van eigen reclame helemaal geen leden kan werven daar er sprake is van een stichting, waarbij democratie helemaal niet aan de orde is.

Voor bestuurders telt alleen het ledental, vanwege de daarmee samenhangende hoeveelheid zendtijd en status. En de leden zijn in het overgrote deel niet meer dan de abonnee's op een zo aantrekkelijk of goedkoop mogelijk programmablad. Dat, en de kijkcijfers als voortdurende graadmeter van populariteit, wordt angstig als richtsnoer van handelen gekozen, zo raakt het stelsel verstopt en verstard.

Toekomst

Duidelijk merkbaar is die verstarring ook in de wat paniekerige discussie die hier en daar moeizaam op gang komt over de toekomst van de omroep. Een toekomst die of de Hilversumse dames en heren willen of niet, er anders uit gaat zien dan nu. Het roepen dat we zo'n uniek stelsel hebben, als was het een soort bezweringsformule tegen satellieten en kabels die allerlei buitenlandse commerciële programma's op de buis gaan brengen, helpt niet. Er zal een gedegen bezinning moeten komen, niet alleen over wat men wil maar vooral ook over hoe de situatie nu is. Dan ontkomt men niet aan de erkenning dat dit huidige bestel een aantal kwalijke kanten kent. Het weren van bepaalde zaken, meningen, maatschappelijke stromingen is, helaas, helemaal niet zo uniek. Het open bestel is in de praktijk helemaal niet zo open.
Praten over het bestel nu en in de toekomst blijkt ook iets te zijn wat men in het Hilversumse (nog) niet gewend is. Hoe anders te verklaren dat een poging hiertoe in VARA-zendtijd, de talkshow van Sonja Barend en W. L. Brugsma in de nacht van de All American Show, zo allerbedroevendst van kwaliteit was? Een studio vol mensen, door zichzelf en anderen als deskundigen beschouwd, maar aan kreten geen gebrek. Sommigen pleitten voor meer zendtijd en anderen vonden dat onzin, omdat het niets oplost. Natuurlijk lost het de problemen waarvoor Hilversum gesteld wordt niet op, maar onzin is het niet, omdat er op vele uren van de dag ontzettend veel mensen thuis zitten: zieken, bejaarden, werklozen. De angst voor de satellieten zit er diep in, maar in Hilversum worden voorlopig bar weinig ideeën tegenover de aanstormende buitenlandse commercie gesteld. Het lijkt me onzin te proberen met Mounties-achtige shows tegen Amerikaanse produkties te gaan concurreren. Er is genoeg Nederlands werk dat meer kans zou moeten krijgen. Op cultureel gebied, kunst, meer aandacht voor allerlei maatschappelijke ontwikkelingen, het politiek gebeuren — en dan niet alleen wat zich afspeelt in de studio's van Den Haag Vandaag dat wekelijks een te klein uitzicht op het geheel blijkt te hebben. Voor een dergelijke ontwikkeling hoeft natuurlijk niet op de satelliet gewacht te worden, het is nu al aan de orde. Maar, wie weet, kan de

modernste ontwikkeling de Hilversumse bestuurders dwingen het warme, te rustige nest eens te verlaten.
Iedereen in en rond Hilversum geeft grif toe dat er wat dient te gebeuren. Echter zolang het huidige bestel zo'n beetje heilig wordt verklaard, zolang niet eerst erkend wordt dat dit bestel niet open is, niet in het belang van de kijkers functioneert, afgeschermd van de werkelijkheid blijft tot in de Journaals en actualiteitenrubrieken toe, zolang zal die discussie schimmig en uitzichtloos blijven Voor zover de discussie gevoerd wordt, blijft die trouwens opvallend achter de schermen. Voor een willekeurige kijker zal die Barend-Brugsma show zo niet onbegrijpelijk, dan toch wel vervelend geweest zijn. Intelligente, kernachtige bijdragen ontbreken bijna geheel. En als Tros-tv directeur Baay zich ineens in een Aktua-uitzending boos maakt over een ideetje van NOS-voorzitter Jurgens (om via een soort abonneesysteem extra omroepgelden binnen te krijgen) en roept dat de TROS wel wat beters bedacht heeft voor de kijker, dan is dat niet om die kijker bij welke discussie dan ook te betrekken. Dan zou je immers die kijkers ook dienen te informeren en daar was Wibo van de Linde in Aktua niet toe genegen. Overigens wees Landré van de Tros er in de VARA-talkshow nog op dat de TROS niet zo kleurloos is: 'Aktua menen we echt en dan kunt u precies horen wat we denken'. Toch nuttig zo'n opmerking te onthouden als Wibo v.d. Linde en zijn Aktua-ploeg in hun hetze tegen de VARA/Staduitzendingen een eendrachtig front vormen met Wiegel en de Telegraaf, van welks persen uiteindelijk ook Tros Kompas rolt en die in zijn gebouw ook de Tros Kompas-kantoren huisvest. En geven beide ook niet lieden als Van de Meijden of Bob Kroon vrijelijk de ruimte?

Hoe verkrampt vanuit het Hilversumse wereldje op allerlei ontwikkelingen gereageerd wordt, bewees begin dit jaar ook nog eens het Kamerdebat over de mogelijke sluipweg die de commerciële Luxemburgse RTL via de kabel in Sluis gevonden zou hebben. Joop Wolff merkte toen terecht op dat in dat debat het ene commerciële belang tegenover het andere werd gezet. Want de RTL of welke buitenlandse commerciële zender dan ook, bedreigt minder het mooie open Nederlandse bestel dan de politieke en commerciële belangen die nu al nauw met dit bestel verweven zijn. De boeken en platen die o, zo toevallig tegelijk met een tv-uitzending verschijnen zijn er slechts enkele uitingen van. De programma's die buiten de Hilversumse studio's door commercieel gerichte bedrijven gemaakt worden, nemen gestaag in aantal toe. Grote uitgeversconcerns bewegen zich al op deze markt, die met de komst van beeldplaten en meer videorecorders alleen maar interessanter wordt.

Geen illusie

Het huidige bestel is in opzet de moeite waard — met dien verstande dat de werkelijke waarden uitgediept, uitgebouwd en verdedigd zullen moeten worden. Een bestel waarin werkelijk alle stromingen op cultureel, maatschappelijk en politiek gebied aan bod kunnen komen. Waarin programmamakers niet een soort zelfcensuur moeten toepassen om nog aan bod te komen. Waarin ook programma's voor minderheidsgroepen een kans krijgen — en dan bedoel ik niet uitsluitend etnische minderheden, die nu op wat onmogelijke tijden hun eigen programma's hebben. Ik denk aan artistieke uitingen, experimenten op het gebied van theater, muziek, literatuur, aan allerlei groepen die op sociaal en cultureel gebied aan de slag zijn. Aan actiegroepen op uiteenlopend gebied. Er gebeurt zoveel waar van het de moeite waard is er meer mensen van in kennis te stellen, dat een BEETJE zendtijduitbreiding niet voldoende zou zijn. Als. . .
De 'droom' van Van den Heuvel mag geen

droom zijn in de zin van illusie, maar van een noodzakelijke realiteit waarvoor geknokt moet worden. Een levensvoorwaarde voor een echt Nederlands bestel is een democratische organisatie ervan. Zolang zaken afgeschermd blijven, zich onttrekken aan publieke waarneming en beoordeling, zo lang schijn-openheid en schijn-discussies moeten verhullen hoe de beslissingen in wezen tot stand komen, moeten verhullen hoe programmamakers zich eigenlijk geweld aan doen of hoe mensen die terecht graag programma's zouden maken geen enkele kans krijgen, zolang zit het goed fout.

Een voorbeeld is de werkwijze van het huidige NOS-bestuur. Daarin zitten vertegenwoordigers van de omroeporganisaties, van maatschappelijke en culturele organisaties en Kroonleden. Dat bestuur gaat over tal van zaken die alle zendgemachtigden aangaan en over het eigen programmatische werken van de NOS. Besluiten daarover worden genomen in het NOS-bestuur, waarvan de vergaderingen voor iedereen toegankelijk zijn. Openbaar dus. Echter, hoe die besluiten tot stand komen, hoe de meningsvorming verloopt, dat blijft geheim. Onder het mom van efficienter werken — en toegegeven, die NOS-bestuursvergaderingen muntten uit door gebrekkige vergadertechniek en veel gezeur waardoor menig agendapunt verdaagd moest worden — worden vele onderwerpen nu vooraf in besloten commissievergaderingen voorgekauwd. Besluitvorming achter gesloten deuren, hetgeen een werkelijk democratisch functioneren van en controle op het omroepbestel onmogelijk maakt.
De extra snel bijeengeroepen NOS-vergadering over het dan al niet uitzenden van 'De dood van een prinses' was in dit verband nogal onthullend, omdat nu te horen was hoe diverse omroepbazen menen dat ons bestel zou moeten werken. AVRO, Tros, Veronica en EO waren tegen uitzenden. AVRO's Keyzer had een eindeloze waslijst met bedrijfsresultaten meegenomen. Kloos — toen nog VARA-voorzitter — had een compact betoog over persvrijheid, vrijheid van meningsuiting en de onafhankelijkheid van de omroep, evenals de KRO-vertegenwoordiger Schmitz. Maar NCRV-voorzitter Jansen en KRO-voorzitter Hendriks (de ex-staatssecretaris van volksgezondheid) hielden zich opvallend op de vlakte en stelden slechts een enkele informerende vraag. Geen standpunt van de vertegenwoordigers van de geprofileerde omroepen dus, die zich anders zo graag op hun indentiteit beroepen. Kleur bekennen in het openbaar? Nee, dank u. Pas toen duidelijk werd dat de tegenstanders van uitzenden binnen het NOS-bestuur de minderheid gingen vormen schaarden zij zich zonder eigen toelichting achter het betoog van Kloos en gelijkgestemden. De tegenstanders konden niets meer voor het bedrijfsleven doen, de interventies van Van Agt vanuit Indonesië, Wiegel in eigen land en Smit-Kroes vanuit Saoedie-Arabië waren stukgelopen. De argumenten van de tegenstanders binnen het NOS-bestuur leden in al hun schijnheiligheid een nederlaag. Immers, als grote groepen van de Nederlandse bevolking zich gekwetst voelen door uitzendingen van de Tros of AVRO dan lopen de heren niet zo snel als nu, toen een enkele Philips-heer zich verontwaardigd toonde. Bij de AVRO zit u goed zolang er concern-zege op rust en als je jong bent moet je bij Veronica niet wat anders willen dan de multinationals.

Onafhankelijkheid

De angst voor de commercie zoals die in Hilversum beleden wordt, is in grote mate schijn. Commercie heerst er allang, daar getuigt menig popprogramma van. En waarom zou commercie in de vorm van reclamegelden niet aan de omroepinkomsten mogen bijdragen? STER-reclame levert geld op en zolang de adverteerders geen zeggenschap krijgen over de pro-

gramma's hoeft er toch geen bezwaar te zijn? Reclame is een gegeven in deze kapitalistische maatschappij, die je best mag proberen uit te buiten. Uiteindelijk kan De Waarheid ook best advertenties gebruiken — die echter geen enkele invloed hebben op het redactionele beleid. Zo moet ook de onafhankelijkheid van programmamakers en omroepbestuurders een gegeven zijn, in het belang van de kijkers.

Juist vanwege de komst van satellieten die programma's brengen waarop programmamakers noch bestuurders noch overheid in ons land enige greep hebben, is het de hoogste tijd dat men in Hilversum ophoudt de huidige situatie te idealiseren en een echte discussie begint. Een discussie waarvan de progressieve stromingen in onze maatschappij niet meer buitengesloten mogen worden

Als Hanneke Groenteman (van het VARA-radioprogramma 'Hoor Haar' en een van de medewerkers aan de geruchtmakende VARA/Stad-uitzending) op 30 april ontdekt dat zelfs de Hilversumse VARA-radio verstopt zit en losgeraakt is van de mensen, hun acties, hun strijdbaar doen en laten, dan wordt het hoog tijd dat gesprek aan te gaan. De satelliet wacht niet, een antwoord kan geen achteraf-reactie, geen noodverbandje worden. Van den Heuvel heeft gelijk als hij in de gids van 3 mei schrijft 'Voorlopig is er voldoende werk aan de winkel om die droom in werkelijkheid om te zetten.' En de nieuwe VARA-voorzitter kan uit eigen ervaring weten, in zijn kerkelijke functie o.a. bij de Hervormde Synode opgedaan, wat samenwerking met uiteenlopende groeperingen, met progressieve mensen van verschillende achtergronden (zoals in de anti-kernwapenacties) betekent. Een samenwerking die ook op omroepgebied zijn vruchten kan afwerpen, kan leiden tot een werkelijk alternatief voor het huidige vastgelopen bestel.

Yvonne Gnirrep

PARTIJDOCUMENTEN

Boodschap CPN aan Joegoslavische Communistenbond

De Communistische Partij van Nederland stuurde naar aanleiding van het overlijden van Tito de volgende boodschap aan de Bond van Joegoslavische Communisten:

Het partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland brengt diep gevoel van medeleven tot uiting met het overlijden van kameraad Tito. Hij zal in de herinnering voortleven als een groot leider van de volkeren van Joegoslavië. Hij speelde een vooraanstaande rol in de internationale communistische beweging. Kameraad Tito was een onverschrokken strijder tegen het fascisme, voor nationale onafhankelijkheid en voor het socialisme. Zijn bijdrage aan het behoud van de vrede en internationale ontspanning is onuitwisbaar.

Partijbestuur Communistische Partij van Nederland — Henk Hoekstra — voorzitter.

Uit De Waarheid van 6 mei 1980

Besprekingen CPN-PCP

Op uitnodiging van het partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland heeft een delegatie van de Portugese Communistische Partij, die geleid werd door haar algemeen secretaris, Alvaro Cunhal, een bezoek aan Nederland gebracht.

Van deze delegatie maakten tevens deel uit de kameraden Domingos Abrantes, lid van de politieke commissie en van het secretariaat, en Albano Nunes, lid van het partijbestuur van de PCP.

Tijdens haar verblijf in Amsterdam voerde de delegatie van de PCP kameraadschappelijke besprekingen met een delegatie van de CPN, die gevormd werd door partijvoorzitter Henk Hoekstra, en de leden van het partijbestuur Jan de Boo en André Roelofs.

Tussen beide delegaties vond een uitgebreide gedachtenwisseling over de politieke situatie in hun landen en de internationale situatie plaats in een sfeer, die gekenmerkt werd door de nauwe banden van vriendschap en van samenwerking, die sinds vele jaren tussen de Portugese en Nederlandse communisten bestaat. De delegaties brachten hun solidariteit tot uiting met de strijd van elkaars partijen.

De delegatie van de PCP had een ontmoeting met het district Amsterdam van de CPN en met andere organisaties, en bracht een bezoek aan de nationale verzetstentoonstelling.

De kameraden Cunhal en Hoekstra voerden het woord op de vriendschapsmeeting, die ter gelegenheid van dit bezoek was georganiseerd.

Het bezoek van de delegatie van de PCP heeft bijgedragen aan de verdieping van de banden van vriendschap en van solidariteit tussen de communisten van Nederland en van Portugal.

Uit De Waarheid van 18 april 1980

VERSCHENEN BIJ
PEGASUS

GERARD DEN BRABANDER

Rembrandt, de monsters en andere verzen

Posthume uitgave van een onbekende, onlangs teruggevonden bundel verzen.
Met een voorwoord van Theun de Vries

64 pagina's *f* 20,—

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel en bij PEGASUS
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231139
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322

Henk Hoekstra

OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

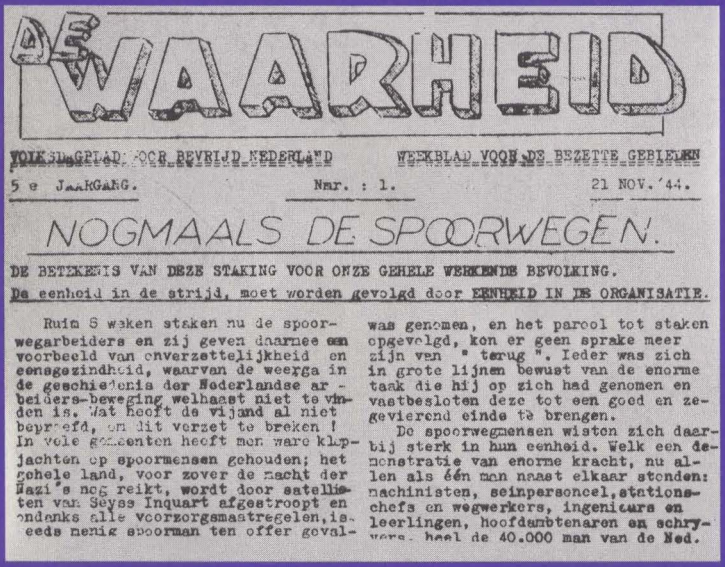
Het Nederlandse communisme in een bewogen periode

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138,
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

VERSCHENEN BIJ PEGASUS

De Waarheid in de oorlog

DE WAARHEID

VOLKSBLAD VOOR BEVRIJD NEDERLAND — WEEKBLAD VOOR DE BEZETTE GEBIEDEN

5e JAARGANG. — Nmr. : 1. — 21 NOV. '44.

NOGMAALS DE SPOORWEGEN.

DE BETEKENIS VAN DEZE STAKING VOOR ONZE GEHELE WERKENDE BEVOLKING.

De eenheid in de strijd, moet worden gevolgd door EENHEID IN DE ORGANISATIE.

Ruim 8 weken staken nu de spoorwegarbeiders en zij geven daarmee een voorbeeld van onverzettelijkheid en eensgezindheid, waarvan de weerga in de geschiedenis der Nederlandse arbeiders-beweging welhaast niet te vinden is. Wat heeft de vijand al niet beproefd, om dit verzet te breken ! In vele gemeenten heeft men ware klopjachten op spoormensen gehouden; het gehele land, voor zover de macht der Nazi's nog reikt, wordt door satellieten van Seyss Inquart afgestroopt en ondanks alle voorzorgsmaatregelen, is reeds menig spoorman ten offer gevallen. Ook de 40.000 man van de Ned. was genomen, en het parool tot staken opgevolgd, kon er geen sprake meer zijn van " terug ". Ieder was zich in grote lijnen bewust van de enorme taak die hij op zich had genomen en vastbesloten deze tot een goed en zegevierend einde te brengen.

De spoorwegmensen wisten zich daarbij sterk in hun eenheid. Welk een demonstratie van enorme kracht, nu allen als één man naast elkaar stonden: machinisten, seinpersoneel, stationschefs en wegwerkers, ingenieurs en leerlingen, hoofdambtenaren en schrijvers, heel de 40.000 man van de Ned.

Een bundeling van illegale nummers. Met toelichtende inleiding.
De strijd tegen de fascistische bezetters in de jaren 1940-45 is van de grootste betekenis geweest in de geschiedenis van ons land. Het Nederlandse volk sloot zich aaneen voor de verdediging van zijn nationale onafhankelijkheid. De CPN vervulde met haar illegale uitgave De Waarheid een belangrijke rol.
Veel van deze nummers zijn thans in facsimile bijeengebracht. Een inhoudsopgave maakt het mogelijk de kranten op onderwerp te lezen. Achter in de bundeling een overzicht van alle tot dusver achterhaalde nummers en het instituut of archief waar ze aanwezig zijn.

336 blz., paperback, ƒ 45,—

POLITIEK EN CULTUUR

EN

Het congres van de CPN
Henk Hoekstra

Wapens of werk
Piet de Vrije

De CPN in Groningen
Fré Meis

Automatisering en werkgelegenheid
Rolf Meesters

Troelstra's opvattingen
Dick Oudenampsen

Garcia Lorca
Dik Verhaar

september 1980

Verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam, tel. 231138

De abonnementsprijs is ƒ 24,25 per jaar, losse nummers ƒ 3,00
Studentenabonnement ƒ 20,25 per jaar

Ons gironummer is 447416
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam, tel. 262565

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

40ste jaargang nr. 7 — september 1980

Redactie: K. Bakker, M. Bakker (hoofdredacteur), M. Braun, S. v.d. Helm, J. Mets, D. Oudenampsen, S. Schreuders, W. Warmerdam (redactie-secretaris), B. IJzerman.

Henk Hoekstra
Het congres van de CPN 241

Piet de Vrije
Wapens of werk 246

Fré Meis
De CPN in Groningen 252

Rolf Meesters
Automatisering en werkgelegenheid 257

Dick Oudenampsen
Troelstra's opvattingen 263

Dik Verhaar Garcia Lorca en zijn Romancero Gitano 267

Partijdocumenten:
Resoluties van het 27ste partijcongres 274

HENK HOEKSTRA

HET CONGRES VAN DE CPN*

Ons congres valt het best te typeren als een afronding van een zeer veelzijdige, buitengewoon intensieve discussie in onze partij. Het is tegelijkertijd een start voor de uitvoering van wat we besloten hebben. Onze besluiten zijn in resoluties vastgelegd en nu reeds is aangetoond wat de betekenis is van de resoluties en de standpunten die we daarin hebben vastgelegd. De genomen besluiten komen precies op tijd.

Onze resolutie over de vredesstrijd is gekomen op het moment waarop opnieuw een vals atoomalarm in de Verenigde Staten werd gegeven. Daarmee was opnieuw een uiterst gevaarlijke situatie ontstaan; wéér werd gebalanceerd op de rand van een atoomoorlog. Dat toont aan hoe ongelooflijk belangrijk het is dat onze partij elke keer weer de mensen waarschuwt, de waakzaamheid in stand houdt en zelfbewust de actie voortzet.

Er is gezegd: 'Ach, het was weer een computerfout.' Maar dat is natuurlijk nonsens. Er zijn veel computers, ze kunnen fouten maken. Maar niet *zij* regeren de Verenigde Staten, niet *zij* oefenen de macht uit in de NAVO. Hier zijn dus niet 'alleen maar' de computers fout gegaan, maar vooral de bewapenaars. Carter met zijn oorlogs-hysterie. Luns met zijn NAVO. Hij is opnieuw fout.

Wij zeggen in onze resolutie dat dit niet de enige realiteit in de wereld is en mag zijn. Er is een wereldomvattende massabeweging voor vrede, voor het terugdraaien van de atoomspiraal. Daaraan willen we in ons land bijdragen. Ons land kan door het bestaan van zo'n omvangrijke vredesbeweging, met zo een grote invloed, zeker ook inspirator zijn. Ons land kan brugfuncties vervullen, kan zélf initiatieven nemen. Dat is wat wij willen en waarvoor we zullen optreden.

We hebben een resolutie aangenomen over de sociale strijd. Ook weer precies op het moment dat Van Agt de aanval verscherpte, vooral op de sociale voorzieningen. Een aanval op de allerzwaksten. Via de televisie vertelde hij dat hij dat zonder overleg met andere ministers gedaan had; eerlijk en rondborstig als Van Agt is als het gaat om uitdragen van zijn eigen mening. Minister Albeda van Sociale Zaken verscheen verschrikt voor de televisie en zei: 'Ik weet van niks'. De uitlatingen van Van Agt waren naar zijn mening te eenzijdig en te weinig genuanceerd. Er was dus weer eens ruzie in het kabinet of iets wel tactisch aangepakt was, of de presentatie en de verkooptechniek wel deugde. Maar de feiten zijn dat de regering een aanval opzet op alle loon- en salaristrekkenden. Zij garandeert, zoals we nu weten, zelfs niet meer de handhaving van de koopkracht van de laagstbetaalden. Integendeel. Zij zal de sociale voorzieningen aanpakken, tenzij de tegenkrachten gemobiliseerd worden. De vraag die nú beantwoord moet worden is: Wat moeten we daartegen doen? Oppositie voeren, progressieve meerderheid vormen voor de toekomst, natuurlijk moet dat gebeuren.

Maar er staan *nu* grote zaken op het spel. Er kan *nu* werkelijk niet langer meer gewacht worden. Het is niet voldoende om alleen maar te meesmuilen over de tegenstellingen in het kabinet. Het is ook niet genoeg om alleen maar te speculeren op wat mis-

* Dit artikel is gebaseerd op de rede, die Henk Hoekstra hield aan het slot van het 27ste partijcongres van de CPN, op 8 juni 1980.

schien het gevolg van een kabinetscrisis en wat het vervolg daarop zal zijn. Het is nu vooral nodig dat de onzalige plannen van het kabinet tegengehouden worden, en onmiddellijk!
Hoe? Door vorming van actiecomités, versterken daar waar ze zijn, oprichten waar ze nog niet zijn! Zó is het mogelijk de rijen op z'n sterkst te sluiten, met georganiseerden en ongeorganiseerden die elkaar op dit moment nodig hebben over alle mogelijke twisten heen.
Op het ogenblik gaat het om zeer belangrijke zaken. We moeten elkaar vinden. We moeten naar onze mening gezamenlijk komen tot het formuleren van eisen die op z'n minst gericht zijn op het behoud van de koopkracht. We weten dat van de uitkomst van die strijd ook ontzettend veel afhangt voor de sociaal gesteunden. Ik denk dat opnieuw zal blijken dat voor de anti-Bestekbeweging, juist in deze periode van hernieuwde felle aanvallen van het kabinet, een grote taak is weggelegd om de onderlinge solidariteit tot stand te brengen tussen alle categorieën van de werkers die door de sociale politiek van de regering bedreigd worden.
We namen besluiten over ons parlementaire werk, om onze parlementaire posities te versterken teneinde daarmee de parlementaire democratie in ons land te onderbouwen, verder uit te breiden vanuit het belang van de mensen en hun wil tot vrede en vooruitgang. Dit is nodig om de omsingeling van de parlementaire democratie in ons land te doorbreken. Deze omsingeling geschiedt door de machtigsten in ons land, de rijksten die wetten voorschrijven voor meer winst, voor meer bewapening, voor loonmatiging.
We namen een resolutie aan over de versterking van onze communistische partij. Daarbij doen we een beroep op alle communisten en vrienden en vriendinnen van onze partij daaraan mee te helpen, vooral om de grote operatie te volbrengen van vernieuwing van onze pers. Iedereen is blij met de verandering en verbetering van de inhoud van De Waarheid, iedereen is blij met de rol die onze krant speelt in acties en bij het ontwikkelen van nieuwe denkbeelden. Maar voor het in standhouden van De Waarheid is zeer veel nodig, aan opoffering, aan werkkracht, aan geld, aan colportage. Dat is als het ware de materiële onderbouw, die noodzakelijk versterkt moet worden om onze ideeën uit te dragen.
Op het congres zelf zijn fundamenten gelegd voor versterking van de partij, voor haar eenheid en om die eenheid een nieuwe realistische gestalte te geven bij het bestaan van een zeer grote verscheidenheid aan activiteiten van communisten, in hun handelen, in hun denken, in hun ervaringen. De discussie in de partij is op ons congres verwerkt. Zo, en alleen zo, is het mogelijk ook in de toekomst tot een eensgezinde besluitvorming te komen. Dat is de beste methode om ervoor te zorgen dat in de besluiten van de partij de grootst mogelijke inbreng van de partijdiscussie wordt gegarandeerd. Alleen op die manier komen we tot beter, gefundeerd en strijdvaardiger optreden van de partij.

Grote belangstelling

Ons congres heeft grote belangstelling genoten, in binnen- en ook in het buitenland. Wij danken de vertegenwoordigde communistische partijen uit andere landen voor hun aanwezigheid. Ze hebben kennis kunnen maken met ons congres, met onze vraagstukken en de manier waarop wij denken deze aan te pakken. Het is van buitengewoon gewicht in de internationale communistische beweging kennis te hebben van elkaars activiteiten, standpunten, van de specifieke problemen van elke partij. Maar ook om kennis te nemen van wat gemeenschappelijke doelen en opvattingen zijn. Dat zal ongetwijfeld helpen bij het ontwikkelen van internationale solidariteit die niet tot woorden beperkt mag blijven, maar daadkracht moet zijn in de strijd voor de vrede, democratie en socialisme.

Ook in eigen land is de belangstelling voor het congres groot. Soms hebben bepaalde aspecten onverwacht veel aandacht getrokken. Er is bijvoorbeeld in de pers, op de radio en tv met veel verbazing gesproken over de openheid van de behandeling van de vraagstukken waarmee we bezig zijn. Na de besluiten die we genomen hebben op ons 26ste partijcongres is daar natuurlijk niets wonderbaarlijks aan. We hebben gewoon uitgevoerd wat we besloten hebben — wat niet overal gebruikelijk is zoals we weten. De besluiten om tot coalitievorming te komen en te werken aan een progressieve meerderheid vereisen een volkomen duidelijkheid van onze partij en het doorbreken van afgeslotenheid. Dat moet natuurlijk door ons zelf gebeuren, door het overwinnen van remmingen bij ons zelf. Tegelijkertijd mogen we nooit vergeten dat daar waar in het verleden wel eens sprake is geweest van een zekere afgeslotenheid de hoofdoorzaak dan toch gezocht moet worden bij het anti-communisme, dat vaak van zo een hevige aard was dat het simpelweg ging om de verdediging en het bestaan van de partij. Door wat tóen door communisten verricht is, en waarbij zeker ook fouten zijn gemaakt, zijn we in staat geweest om een congres te houden zoals we nu hebben. Zij die niet terug willen, moeten nu ook zèlf stappen doen. Wie zo verwonderd doet over de openheid van onze partij, moet nu ook zichzelf openstellen voor de communistische ideeën en opvattingen. Dat zeggen we tot de sleutelbewaarders van radio, tv en andere massa-communicatiemiddelen.

Wij stellen de zaken in volle openbaarheid aan de orde omdat de vraagstukken die we behandelen op ons congres en in de discussie in de partij, gaan over de belangen van de bevolking. En dus heeft de bevolking van ons land het recht te weten hoe wij denken

en hoe we tot onze standpunten komen. Wij willen deze openheid van behandeling van vraagstukken zodat de mensen tot wie we ons richten en onze bondgenoten bij progressieve meerderheidsvorming zich een duidelijk beeld kunnen vormen over onze partij, hoe de eenheid en de standpunten bij ons zonder krampachtigheid tot stand komen en hoe juist onze beginselen dit mogelijk maken.
Ook andere zaken hebben plotseling veel aandacht getrokken in en buiten de partij. Zoals de passage die zeer veel gebruikt wordt en waarover karikaturen gemaakt zijn: 'Onze partij heeft teveel vijanden en te weinig vrienden'. In elk geval hebben we er sindsdien een aantal vrienden bijgekregen. Het gaat om hen die zich samen met ons in willen zetten om de verdeeldheid in de arbeidersbeweging te bestrijden — al zijn er nog vragen over de CPN. Ze hebben zich aangesproken gevoeld door onze stellingnames en door onze coalitiepolitiek en zijn gekomen tot samenwerking met ons op een groot aantal terreinen.
Er zijn ook enkele fervente tegenstanders geweest die zich aangesproken voelden door deze passage en die zich hebben uitgeput in wijze raadgevingen, zoals in de parlementaire rubriek van de Volkskrant. Dat waren dan adviezen wat wij zouden moeten doen, en vooral wat we zouden moeten laten, en hoe wij ons eigenlijk zouden moeten plooien in de modellen die zij al tientallen jaren hanteren. Dat is nou juist wat we niet willen. En daarom zijn we volgens hen geen realisten. Zij hoeven zich natuurlijk helemaal niets aan te trekken van de passage over te weinig vrienden. Ze zullen het waarschijnlijk nooit worden, en wij zijn in elk geval niet van plan naar hun pijpen te dansen.
Door wie voelen *wij* ons aangesproken als het gaat om een eerlijke en open dialoog en ook als het gaat om kritiek op onze partij? Wij voelen ons aangesproken door hen die een sterkere CPN wensen. Het zijn niet alleen communisten die dat willen. Het zijn vredesstrijders, diegenen met wie we samen vechten in de sociale strijd, de mensen met wie we samen demonstreren, actie voeren voor de democratie. Kortom, mensen die een progressieve meerderheid willen, en weten dat een échte progressieve meerderheid zonder de Communistische Partij van Nederland niet kan bestaan.
Op ons congres stond het streven naar een progressieve meerderheid centraal. We hebben daarover duidelijk onze standpunten naar voren gebracht. We zijn de eerste partij 'ter linkerzijde' die dat gedaan heeft zonder enige reserve. We hebben gezegd dat wij hiervoor onmiddellijk aan de slag gaan en hebben in de eerste plaats een beroep gedaan op leden, kaders, bestuurders van de PvdA, PPR en PSP.
Gezien de ernst van de situatie mag de discussie over progressieve meerderheidsvorming niet ontlopen worden, ook niet door de PvdA, die naar we weten over dit vraagstuk scherp verdeeld is. De voorzitter van de Partij van de Arbeid, Max v.d. Berg, heeft gezegd dat hij zover is dat hij de CPN ziet als 'een gedoger' van een progressieve meerderheid en van een regering die daarop steunt. Maar dat is onze positie niet — gezien de rol die communisten spelen in de actie, in de coalitievorming en in initiatieven tot progressieve meerderheidsvorming. Het is hier niet een kwestie van gedogen. Aan de orde is het aanvaarden van de CPN als een onmisbare kracht in een progressieve meerderheid. Niet alleen vanuit parlementaire rekenarijen, maar vooral vanuit de steun en het vertrouwen die een progressieve meerderheid nodig heeft van de massa van de bevolking. Daarvoor is een eigen inbreng van de Communistische Partij nodig, uitgaande van de eisen zoals die in de acties worden gesteld.
Gebeurt dat niet, wordt de CPN naar een gedoogrol toegemanoeuvreerd (... los van het feit of wij dat zullen laten doen — natuurlijk niet...) dan wordt daarmee de hele idee van de progressieve meerderheid ontkracht.
Van den Berg voert nu een argument aan

waarom hij niet verder wil gaan. Hij verklaarde niet verder te willen gaan dan een gedoogrol voor de CPN omdat 'we anders het rabiate anti-communisme van Van Agt en Wiegel over ons heen krijgen'. Dat wil zeggen dat de PvdA zich met deze redenering opnieuw door CDA en VVD de wet voor laat schrijven, ditmaal als het gaat om de benadering van de CPN en dus om de benadering van een progressieve meerderheid. Overigens is het rabiate anti-communisme niet alleen in de CDA en de VVD, maar ook in de PvdA zelf aanwezig bij de navolgers van Drees, van der Stoel, Stemerdink.
Anti-communisme is, waar het ook optreedt, altijd bedoeld om te verdelen en vooral om communisten en socialisten uit elkaar te houden. Het wordt gehanteerd door rechts en speelt hen in de kaart, en daarom is het juist nu nodig niet terug te deinzen voor dit anti-communisme, maar het te bestrijden. Dat is niet alleen een zaak van de communisten, maar van allen die een alternatief wensen tegenover de huidige regeringskoers, die een progressieve meerderheid willen.
Daarom is ook strijd nodig tegen hen die onze opvattingen vervalsen. Eén ervan is: 'Communisten hebben altijd eenvoudige oplossingen: tegen matigen en voor het aanpakken van de winsten en de defensie; simpeler kan het niet.' Simpeler kan de weergave van onze standpunten natuurlijk ook niet. Maar als het zo simpel is, wèl, laten we het proberen en je zal zien dat het de moeilijkste weg is, omdat het naast veel denkwerk ook **moed** vraagt om de confrontatie te doorstaan tegen de huidige verstikkende gang van zaken.
Het gaat ons om het doorbreken van de benauwende marges zoals die door enkelen in dit land geschapen worden. De banken, de multinationals, de huidige machthebbers. Het gaat ons erom geen genoegen te nemen met de bestaande realiteit, waarvan we weten dat die geen enkele oplossing kan bieden.
Het gaat om het scheppen van een nieuwe realiteit. Dat hebben we besproken op ons congres. We weten dat de krachten daarvoor aanwezig zijn. Het gaat erom hen bijeen te brengen, te inspireren voor het tot stand brengen van een nieuwe richting in de Nederlandse politiek. Deze moet naar onze mening uitgaan van een aantal basisideeën: verdediging van de democratie; ze moet vredelievend zijn en een eigen bijdrage leveren aan de ontspanning. Daarvoor zetten we ons in. Daarvoor is een sterkere CPN nodig.
We moeten overal onze posities versterken. Dat is een dwingende noodzaak om datgene te bereiken wat progressieve mensen willen. Zoals we sinds het 26ste congres onze opvattingen voor nieuwe coalitievorming uitgedragen hebben en daarvoor zeer veleń hebben gewonnen, zo zullen we nu verder gaan om mensen te winnen voor een progressieve meerderheid die strijdvaardig moet zijn, gericht op de toekomst die een richtingsverandering in de Nederlandse politiek vereist. Hoe sterker de CPN, des te realistischer, des te strijdvaardiger wordt ook de inhoud van gemeenschappelijk optreden, des te meer zal dat verbonden zijn met de eisen van de bevolking. We hebben onszelf op dit congres zeer hoge eisen gesteld. We hebben nieuwe verplichtingen op ons genomen. We formuleerden materiële eisen, eisen voor loon, voor wonen, voor meer geld voor werk. We stelden eisen en namen besluiten op het gebied van de internationale politiek, voor de vrede. We bespraken en namen besluiten inzake vele terreinen van strijd, zoals vrouwenbevrijdingsstrijd en strijd voor de verdediging van culturele verworvenheden.
Ons congres en de voorbereiding ervan waren strijdvaardig, vaak bewogen in de discussies, bewogen ook op de momenten dat we besluiten namen. De uitkomst van ons congres zal door het geven van duidelijke oriëntatiepunten communisten en anderen inspireren tot actie, tot eenheid daarin en voor wat NU nodig is: werk, een beter bestaan, democratie en vrede.

In de wapenindustrie werken, verspreid over de gehele wereld, ongeveer 60 miljoen mensen. In Nederland ongeveer 15.000 en waarschijnlijk eens zoveel in de toeleverende bedrijven. In de wereld wordt jaarlijks ongeveer 1000 miljard gulden aan wapens uitgegeven. Een bedrag dat snel dreigt te stijgen; alleen al in de VS is aangekondigd dat de militaire uitgaven met minimaal 40 miljard gulden zullen worden verhoogd. Deze uitgaven vormen een zware belasting voor de economie. In de afgelopen jaren zijn een aantal nieuwe ervaringen opgedaan met het beoordelen van effecten die de bewapening heeft op de economie. Hieruit blijkt dat er geen reden is te veronderstellen dat militaire uitgaven een positief effect hebben op de werkgelegenheid, of op de technische ontwikkeling. Ook de stelling dat militaire uitgaven onontbeerlijk zijn voor het kapitalisme om in een situatie van overproduktie een uitweg te bieden, is niet houdbaar.
Voor de (kleine, open) Nederlandse economie geldt nog in sterkere mate dat militaire uitgaven nadelig zijn voor economische groei, werkgelegenheid en technologische ontwikkeling. Er is derhalve geen dilemma tussen principiële overwegingen die pleiten voor ontspanning of economische overwegingen die pleiten voor werk.

WAPENS OF WERK

Een veel gehoorde opvatting is, dat de bewapeningsindustrie goed zou zijn voor de werkgelegenheid. In Nederland is deze gedachte aanleiding geweest om de wapenindustrie te stimuleren. Zo is de regering-Den Uyl indertijd begonnen het exportbeleid voor militaire produkten te activeren. Zoals blijkt uit het verloop van de jaarlijkse produktie- en exportcijfers (tabel I) is de produktieomvang nogal aan schommelingen onderhevig. Hierdoor is de werkgelegenheid in deze sector labiel.

Tabel I
Nederlandse wapenproduktie en export[1]

	produktie	waarvan export[2]
'72	1197	271
'73	2170	613
'74	3025	723
'75	3021	1100
'76	3664	1114
'77	2390	478
'78	2622	710

1) Bestellingen tegen lopende prijzen in miljoenen guldens
2) Exclusief compensatieorders, inclusief voedingsmiddelen; jaarlijks gemiddeld 50 miljoen.

Bron: Memorie van Toelichting, Begrotingen Economische Zaken.

Het effect van uitgaven voor militair materieel op de werkgelegenheid is bovendien geringer dan wanneer dezelfde uitgaven anders zouden worden besteed. In een rapport van de Verenigde Naties[1] over economische en sociale gevolgen van de wapenwedloop wordt hierover gesteld: 'Volgens schattingen van de Amerikaanse regering levert een miljard dollar militaire uitgaven 76.000 banen op.' 'Als hetzelfde miljard werd gebruikt om de belastingen te verlagen, zou dat middels de particuliere consumptie 112.000 nieuwe arbeidsplaatsen opleveren.'
Het is een bekend misverstand dat de huidige economische problemen een gevolg zijn van het beëindigen van de oorlog in Vietnam, waardoor werkgelegenheid in de bewapeningsindustrie verloren ging. Immers, de betalingsbalansproblemen en de dollar-crisis stammen uit de periode dat de oorlog in Vietnam werd gevoerd. Deze problemen hingen direct met de oorlog samen en zijn na de oorlog gebleven. De wapenfabrikanten die hun orderportefeuille voor militaire produkten zagen verminde-

ren, schakelden in belangrijke mate over op civiele produktie.
Civiele produktie vormt een reëel alternatief voor de wapenindustrie.[2] Het betekent zinvoller en voor de werkers creatiever werk. Om een nauwkeuriger inzicht te krijgen in de effecten van wapenproduktie op de werkgelegenheid, is het zinvol militaire produktie in verband te brengen met economische groei, de conjunctuur en technologische ontwikkeling.

Groei

Er is vaak gesteld dat onder kapitalistische verhoudingen het stimuleren van militaire produktie de economische groei sterk bevordert. In een studie van R. P. Smith[3] wordt voor een 15-tal industriële landen over de periode 1960-1970 onderzocht of dit juist is. Hieruit blijkt dat de economische groei in die periode minder is in die landen waar de militaire uitgaven hoger zijn. Uit de studie blijkt ook, dat er een directe relatie is tussen de militaire uitgaven en de afname van de investeringen. De militaire industrie legt beslag op de produktiemiddelen (machines, hooggekwalificeerd personeel en grondstoffen[4]), die anders voor de groei van de civiele produktie gebruikt hadden kunnen worden. Doordat militaire produktie leidt tot zinloze produkten die op zijn best op de schroothoop terecht komen, versmalt de produktieve basis van een land.[5] De militaire produkten dragen op geen enkele wijze bij tot het ontstaan van nieuwe produktiemiddelen, noch via de produktie van machines tot meer kapitaalgoederen, noch via scholing of consumptie tot verhoging van de kwaliteit van arbeid.
Omdat voor het creëren van arbeidsplaatsen machines nodig zijn, kan door het produceren van investeringsgoederen de werkgelegenheid toe nemen. Investeringen in wapens zijn aanzienlijk in vergelijking met andere investeringen, zoals blijkt uit tabel II. Anderen[6] wijzen erop dat niet alleen gekeken moet worden naar de rem die de militaire produktie legt op de groei, maar ook naar de vernietiging van groei elders. Immers, veel wapens worden niet voor de schroothoop geproduceerd, maar worden wel degelijk gebruikt. Bij dat gebruik vernietigen zij mens en materiaal, wat een directe negatieve economische groei genoemd kan worden.

Tabel II
Nederlandse investeringen in wapens in vergelijking met andere Nederlandse investeringen[1]

	overheid		bedrijven
	investeringen in wapens[2]	andere investeringen van de overheid[4]	investeringen van bedrijven[5]
'73	1.9	6.5	21.6
'74	3.2	7.2	23.8
'75	3.8	8.5	24.5
'76	3.2	9.4	25.5
'77	5.6	9.0	31.0
'78	3.7[3]	10.9	33.3

1) lopende prijzen, miljarden guldens.
2) militaire bestellingen door defensie.
3) inclusief de ORION, exclusief Leopard-II.
4) investeringen in scholen, gebouwen, grond-, weg- en waterbouw, vervoermiddelen en overige activa.
5) voornamelijk niet-militaire investeringen, exclusief investeringen in woningen en voorraadvorming.

Bronnen: Memorie van Toelichting Begrotingen Economische Zaken
Centraal Economisch Plan, Centraal Planbureau.

Betalingsbalans

Door verhoging van de militaire uitgaven ontstaat een dubbele belasting van de betalingsbalans. Ten eerste wordt, met name in Nederland, de betalingsbalans negatief beinvloed omdat veel militair materieel moet worden ingevoerd. Het aandeel van de Nederlandse bedrijven in de produktie voor militaire bestellingen van Defensie neemt af (tabel III). Het aandeel van grote wapensystemen — welke veelal moeten worden ingevoerd — als deel van de totale defensie-uitgaven, neemt daarentegen toe (tabel IV).

Tabel IV

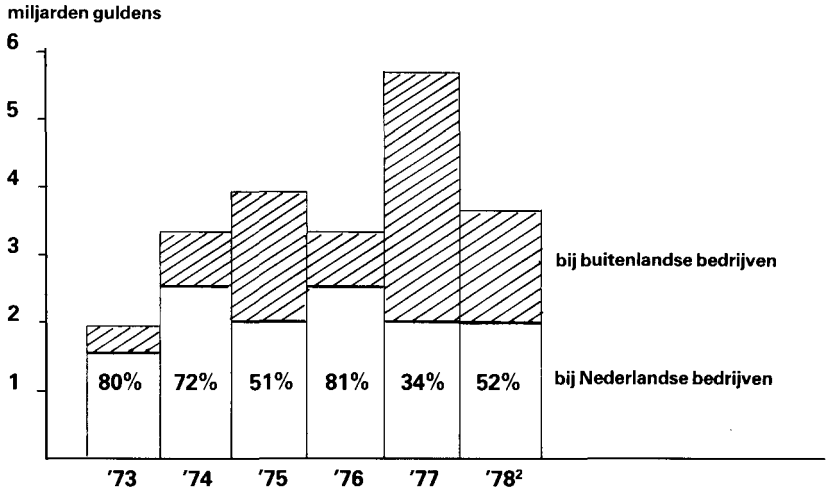
Nederlandse uitgaven voor belangrijke wapenaankopen als percentage van de totale defensieuitgaven

'72	10.7%
'75	15.6%
'77	18.2%

Bron: NAVO-gegevens, zoals geciteerd in Economisch Statistische Berichten, 21-11-1979

Tabel III

Nederlandse militaire bestellingen door Defensie[1]

1) in lopende prijzen, miljarden guldens
2) inclusief de aanschaf van ORION-vliegtuigen en exlusief het Leopard-II-programma.

Bron: Memorie van Toelichting bij de Begrotingen van Economische Zaken (industrie).

Het tweede negatieve effect op de betalingsbalans ontstaat doordat verhoging van de militaire uitgaven naast een druk op de lonen en de collectieve voorzieningen, veelal een directe vermindering van de investeringen in de civiele industrie impliceert. Militaire produktie legt beslag op dezelfde kapitaalgoederen en arbeid als produktie van investeringsgoederen. Door afname van investeringen nemen de binnenlandse produktiemogelijkheden af, waardoor later een toename van de import nodig kan blijken. Het effect van een negatieve betalingsbalans kan aanleiding zijn tot binnenlandse bestedingsbeperkingen, en zo verdere werkloosheid tot gevolg hebben. De zogenaamde compensatieorders[7] blijken weinig effect te hebben. Zoals uit ervaringen bij DAF en Fokker is gebleken, leveren deze orders vaak technisch oninteressant en financieel onaantrekkelijk werk op. Dit vloeit voort uit de ongelijke verhouding tussen de buitenlandse en Nederlandse bedrijven. De buitenlandse concerns schuiven het simpele werk met het meeste risico af naar de Nederlandse bedrijven. Bovendien moet de Nederlandse overheid bij het bestellen van de F-16, willen compensatieorders verstrekt worden, extra geld op tafel leggen.

Overproduktie

Kan militaire produktie ook een rol spelen om in geval van crisis het kapitalisme op de been te houden door extra vraag te creëren waardoor overproduktie wordt voorkomen?[8] In de studie van R. P. Smith wordt deze vraag aan de hand van landenstudies onderzocht. De conclusie is, dat de militaire uitgaven in de naoorloge periode geen stabiliserende functie hebben gehad. Landen met het hoogste aandeel aan militaire uitgaven vertoonden tevens ook steeds de hoogste werkloosheidspercentages. De verhoging van militaire uitgaven blijkt vaak negatieve consequenties te hebben op de stabiliteit van de economie. Ten eerste door de reeds genoemde negatieve effecten op de groei en de betalingsbalans. Ten tweede, omdat het vrijwel onmogelijk is de militaire produktie precies te plannen op het moment van de crisis. Dit komt enerzijds omdat militaire uitgaven vaak politiek bepaald worden en niet op basis van economische motieven[9]. Anderzijds wordt ook gewezen op de lange tijd die nodig is om militaire contracten af te sluiten, waardoor een stabiliserende functie veel moeilijker wordt. Landen die de effectieve vraag op peil hielden via andere uitgaven (onderwijs, vervoer etc.) bleken veel beter in staat de werkloosheid te beperken.
Het is de vraag of verhoging van de militaire uitgaven — indien wel op het juiste moment getimed — ten tijde van een economische recessie leidt tot het oplossen van economische stagnatie. Door verhoging van militaire uitgaven kan de economische activiteit in de sector waar investeringsgoederen worden geproduceerd, toenemen. In de consumptiegoederensector zal dat niet automatisch leiden tot beëindiging van de stagnatie. Dit hangt af van de winstverwachting van de ondernemers, en die wordt naast de meerwaarde-ontwikkeling in de voorafgaande periode eveneens beinvloed door politieke verhoudingen. Het is daarbij in dit verband nuttig kennis te nemen van de discussie over de oorzaken van economische crisis.[10] In die discussie komt naar voren dat vanuit economische oorzaken alléén, een kapitalistische crisis niet valt te verklaren. Het is derhalve niet mogelijk te stellen dat militaire produktie voor het kapitalisme altijd de mogelijkheid inhoudt crises te voorkomen.
Concluderend kan gesteld worden dat verhoging van de militaire uitgaven tijdelijk soms de werkloosheid zou kunnen verlagen. Maar omdat ook tegengestelde tendenzen werkzaam zijn, die juist de crisis kunnen versterken, is een algemene conclusie niet mogelijk. Wel kan gesteld worden dat verlaging van de militaire uitgaven de middelen kan vrijmaken om de economische groei en

dus de werkgelegenheid te vergroten. Op lange termijn ondergraven de militaire uitgaven de economie, doordat de produktieve basis wordt versmald.

Technologische ontwikkeling

Van de totale hoeveelheid geld die in de wereld wordt besteed aan onderzoek, wordt zo'n 40% uitgegeven voor militaire research. Het verschijnsel dat zo'n groot deel van de onderzoeksinspanningen voor militaire doeleinden wordt gebruikt, is een typisch naoorlogs verschijnsel. Het is dan ook een hardnekkig misverstand te menen dat belangrijke uitvindingen altijd uit de militaire sector afkomstig zijn geweest. Dat gold voor de oorlog niet, en dat geldt nu niet in die mate die men ons wil doen geloven. Het rendement van militair onderzoek op toepasbaarheid in de civiele sector is zeer gering. Verschillende onderzoekers op dit terrein noemen percentages van 20 à 30% van de militaire uitvindingen die gebruikt kunnen worden voor civiele doeleinden.[11] De sterke geheimhouding die op militair onderzoek rust, levert enorme vertraging in vernieuwing van het civiele produktieapparaat op. De geheimhouding is tevens een rem op de ontwikkeling van de wetenschap zelf. Doordat vakgenoten onder elkaar minder ervaring en gegevens kunnen uitwisselen, worden mogelijkheden tot verdere wetenschappelijke ontwikkeling belemmerd.
In het rapport van de Verenigde Naties wordt geconcludeerd dat slechts een beperkt aantal uitvindingen te noemen zijn, afkomstig uit de militaire sector, die toepassing vinden in de civiele industrie: kernenergie, luchtvaart, radar en ruimtetechnologie. 'Het is in feite opmerkelijk hoeveel ontdekkingen die van het grootste belang voor de burgermaatschappij zijn, zoals in produktietechnieken, energie-opwekking, motoren en transportmiddelen, op geen enkele manier iets te danken hebben aan militaire research,' aldus het rapport.
In Nederland doet zich nog een extra probleem voor. De Nederlandse overheid geeft grote hoeveelheden geld aan concerns voor research. De steun wordt zonder veel voorwaarden gegeven. De bedragen komen voornamelijk terecht bij de internationale concerns en zijn in ruime mate bedoeld voor militair onderzoek. Omdat het voor deze concerns voordeliger is dit onderzoek te doen plaatsvinden daar waar de orders vandaan komen en daar waar de produktie plaatsvindt, verhuizen de Nederlandse concerns zoals Philips, Unilever en AKZO hun onderzoeksactiviteiten in toenemende mate naar het buitenland: de VS en de BRD.[12]
Te concluderen valt dat steeds meer van de onderzoekscapaciteit in de militaire sector terecht komt. Logischerwijze komen daar dan ook veel vernieuwingen tot stand. Het rendement van deze vernieuwing op het civiele produktieapparaat is echter zeer laag. Vaak is sprake van onbruikbare ontdekkingen of van ontdekkingen die pas na aanpassing civiel toepasbaar zijn. Hierdoor is eerder vertraging dan versnelling van de technologische ontwikkeling het gevolg. Zij die hun hoop stellen op snelle technologische vooruitgang als resultaat van de wapenrace, moeten bedenken van wat voor krankzinnige omweg-produktie er op deze manier is en met wat voor verspillingen en gevaren dat gepaard gaat. Het aanwenden van de militaire research-capaciteit voor andere doelen gericht op bijvoorbeeld verbetering van industriële produktietechnieken, de gezondheidszorg, het milieu, energiewinning, stadsvernieuwing, transport etc. etc. zou grote mogelijkheden scheppen om maatschappelijke problemen op te lossen.

Militarisering

Militaire produktie valt dus niet te verdedigen met economische argumenten, noch

voor de werkgelegenheid, noch voor de versnelling van de technologische ontwikkeling. De enorme verhogingen van de bewapeningsuitgaven, zoals die nu door de VS en andere NAVO-partners worden doorgevoerd, vormen een zware last op de economie. De ruimte voor produktie van arbeidsplaatsen-scheppende investeringsgoederen zal geringer worden. Mogelijkheden voor verbetering van de koopkracht of collectieve voorzieningen nemen af.
De keuze voor wapens is een keuze tegen werk en vloeit alleen voort uit politieke overwegingen. Ze creëert een grote wapenindustrie met de daarbij horende lobby voor nog vettere wapenorders. Zo versterkt zich het proces van militarisering van de economie, wat onvermijdelijk leidt tot grotere internationale spanningen en vergrote kans op imperialistische avonturen.
In het rapport van de Verenigde Naties wordt een verband gelegd tussen de uitgaven voor bewapening en de economie van ontwikkelingslanden. Internationaal concurreren militaire uitgaven vooral met overdracht van kapitaal en technische kennis naar ontwikkelingslanden. Het zou wat dat betreft goed zijn een oud voorstel van de Sowjet-Unie, om de militaire uitgaven met een bepaald percentage te verlagen en dit aan de ontwikkelingslanden ter beschikking te stellen, opnieuw te bespreken.

Piet de Vrije

NOTEN

1. Economische en sociale gevolgen van de wapenwedlop. Rapport van de Verenigde Naties. Dit rapport is in een Speciale Zitting van de VN in 1978 besproken en daarna toegestuurd naar de deelnemende landen. Tevens werd een 'Group of Governmental Experts on the Relationship between Disarmament and Development' gevormd. Deze groep heeft zo'n 40 opdrachten tot onderzoek verstrekt. De resultaten van dit onderzoek zijn op korte termijn te verwachten.
2. In dit artikel zal niet verder ingegaan worden op de mogelijkheden van omschakeling van de militaire industrie op civiele produktie. Veel aangehaalde voorbeelden in dit verband zijn: omschakeling na de Tweede Wereldoorlog en na de oorlog in Vietnam. Daarnaast wordt het meer recente voorbeeld van Lucas Aerospace uit Engeland vaak genoemd.
3. R. P. Smith, Military expenditure and capitalism, in: Cambridge Journal of Economics, 1977, 1, 61-76.
4. In het rapport van de VN wordt gemeld dat 1/3 van de in de VS gebruikte vliegtuigbrandstof wordt gebruikt door luchtmacht, landmacht en marine.
5. Zie ook 'Vredespolitiek, voorstellen en overwegingen voor een Nederlandse bijdrage', IPSO, Amsterdam, september 1979.
6. Victor Perlo, The Unstable Economy: booms and recessions in the US since 1945 (hoofdstuk X, Militarism, Economic Growth and the Business Cycle), International Publishers, New York.
7. Compensatieorders zijn bijvoorbeeld verleend bij de aankoop van F-16 straaljagers. Nederlandse bedrijven krijgen van Amerikaanse bedrijven die de F-16 vervaardigen opdrachten om bepaalde delen te produceren. Dit als compensatie voor de werkgelegenheid.
8. Deze opvatting treft men onder meer aan in 'Het militair-industrieel komplex in Nederland', SUNSCHRIFT 48, Nijmegen, maart 1971.
9. De instabiele politieke verhoudingen weerspiegelen zich in de onzekere werkgelegenheid in deze sector.
10. Zie bijvoorbeeld: Contributions to the theory of capitalist money, business fluctuations and crisis, P. Erdös, Budapest, 1971 en: Kees van der Pijl in Politiek en Cultuur van april/mei 1978.
11. Zie bijvoorbeeld de studie van Lindroos, die in opdracht van de Finse federatie van vakverenigingen materiaal verzamelde uit veertig landen. Lindroos noemt in zijn studie dat slechts een vijfde van de resultaten van de wapenresearch buiten de wapenindustrie bruikbaar is; 'Een Teflonbraadpan had gemaakt kunnen worden zonder daarvoor een gevechtsvliegtuig te moeten maken.'
12. Innovatie in welke richting? Beleid bij de concerns niet in goede handen, De Waarheid van dinsdag 6 november 1979.

Wanneer wij over de werkzaamheden in het district Groningen spreken dan is het uiteraard logisch dat het werk van het districtsbestuur uitgaat van de besluiten zoals die genomen zijn op het 27e congres. Dat betekent dat voorop staat de coalitiepolitiek, de strijd op sociaal-economisch gebied, de strijd voor behoud van de vrede en het parlementaire werk.
Waar het op aan komt is dat bij de uitvoering van de besluiten van het congres rekenschap wordt gehouden met de vraagstukken en problemen waar onze bevolking reeds lange tijd mee te kampen heeft. Niet overal is namelijk de ontwikkeling, zoals b.v. op economisch gebied, in ons land dezelfde en ook is de samenstelling van de bevolking soms enigszins anders.
Wil de partij op de juiste wijze leiding geven aan de strijd van de bevolking, dan moet zij rekening houden met de bijzondere problemen van de regio's en moet zij grondig op de hoogte zijn van de verhoudingen in het deel van het land waar zij werkt.

DE CPN IN GRONINGEN

Dit geldt zeker voor het werk van de partij in onze provincie. Hier is bijvoorbeeld de ontwikkeling sinds de dertiger jaren een andere geweest dan die in het Botlekgebied en andere delen van het westen van het land.
Dit blijkt ook uit de cijfers over de werkloosheid, de migratie, de industriële ontwikkeling en die van de landbouw. Voor de Tweede Wereldoorlog was 60% van de beroepsbevolking in onze provincie werkzaam in de landbouw, ruim 20% werkte in de industrie en de rest in de dienstverlenende bedrijven. Daarbij was de problematiek in de landbouw zelfs in één provincie zoals de onze, zeer verschillend en die vereiste daardoor ook een specifieke benadering. Op de zandgronden in Westerwolde werken kleine boeren met vaak niet eens één arbeider voor het hele jaar. In de veenkoloniën de middelboeren met één à twee arbeiders voor het hele jaar en verder werkkrachten voor de seizoenarbeid. Geheel anders was het op de klei: bijvoorbeeld in Finsterwolde, Beerta, Blijham. Hier hadden de grote hereboeren het voor het zeggen. Tien à twaalf arbeiders in vaste dienst, of van maart tot december zoals wij dat noemen, en in het hoogseizoen waren twintig tot dertig werkkrachten geen uitzondering. Hier ontwikkel-

de zich een bijzonder sterk landbouwproletariaat in de strijd tegen de grote boeren en tegen de crisispolitiek van de regering-Colijn. Hieruit zijn ook de thans nog aanwezige, soms sterke, tegenstellingen tussen boeren en arbeiders in sommige delen van de provincie te verklaren waar wij tot op de dag van vandaag rekening mee moeten houden in de actie.
De bijzonderheid in de provincie Groningen was daarbij, dat ook de industrie voor het overgrote deel eigendom van de boeren was. Dit was, voor zover mij bekend, nergens anders in ons land in die mate zo. Niet alleen de zuivelindustrie, maar ook praktisch de gehele kartonindustrie was in handen van de boeren. De steenindustrie was eveneens afhankelijk van de landbouw, daar zij de klei moest kopen van de boeren om die te kunnen verwerken tot stenen. De gehele industrie was in wezen verweven met de landbouw, tot aan de toeleveringsbedrijven toe. Zowel de landarbeiders als de arbeiders in de fabrieken hadden dus als tegenstander in de strijd voor meer loon en sociale verbetering, naast het groot-kapitaal en de regering, de schatrijke boeren.
In de dertiger jaren werden felle stukken klassestrijd gevoerd. Er vonden langdurige stakingen in de landbouw en in de karton plaats. Denken we maar aan de staking van 10 maanden in 1931 in de karton. Ook werd er strijd gevoerd op de werkverschaffing. Het is in deze strijd dat de invloed van onze partij snel toenam. Partijgenoten als Siemons, Stek, Haken, Schwertman, Bruintjes, Orsel, Nuus, Lemain en vele anderen verkregen door het leiding geven aan de actie een groot vertrouwen bij de bevolking.
In Finsterwolde kreeg de partij in 1935 de meerderheid. Dit geeft ook weer de hechte verbondenheid van de partij met de bevolking in deze streek.

Na de Tweede Wereldoorlog ontstond er een geheel andere situatie. Zoals we weten, heeft ons land in de na-oorlogse jaren een zeer snelle economische ontwikkeling doorgemaakt.
In een historisch betrekkelijk korte periode is ons land van een overwegend landbouwland tot een hoog ontwikkeld industrieland geworden. De cijfers spreken hierover boekdelen. Landelijk werkt nu nog ongeveer 7% in de landbouw, in Groningen 8%. De industriële ontwikkeling is niet gelijkmatig over het gehele land geweest. Het tegendeel is het geval.
De grote concerns vestigden zich daar, waar zij maximale winsten verwachtten. Dit was rondom de monding van de grote rivieren, dat wil zeggen in hoofdzaak in het westen van het land. Deze ontwikkeling betekende voor een deel van het land grote werkgelegenheid, een overspannen arbeidsmarkt met een tekort aan arbeidskrachten. Maar voor een aantal regio's, o.a. voor de regio Groningen, was deze ontwikkeling zeer ongunstig.
Door de mechanisatie nam de werkgelegenheid in de landbouw zeer sterk af. Letterlijk duizenden arbeidsplaatsen gingen hier verloren. De boeren die aanvankelijk enorme winsten uit de kartonbedrijven sleepten en niet investeerden om te moderniseren, wilden na een periode van hoogconjunctuur van deze bedrijven af. Dit was in de zestiger jaren, toen er voldoende winsten werden gemaakt en nieuwe industriën nauwelijks van de grond kwamen.
Het gevolg van deze ontwikkeling was, dat er in feite vanaf de Tweede Wereldoorlog een permanente werkloosheid in onze provincie is geweest. Volgens de gegevens die ons verstrekt zijn door het Provinciaal Bestuur van de provincie Groningen, was bijvoorbeeld het werkloosheidspercentage in 1951 5% (landelijk 2,9%)*, in 1956 5,1% (land 1,2%), in 1958 7,8% (land. 3,6%) en in 1964, het jaar van de grootste werkgelegenheid in de provincie en in het land, 2,6% (land. 0,9%). In 1969 was het al weer 3,9%

*) Dit betreft alleen de mannen. Tot 1967 registreerde het Ministerie van Sociale Zaken de vrouwelijke werklozen niet. Pas in 1975 worden de aantallen vrouwelijke werklozen in percentages weergegeven.

(land. 1,9%), in 1974 4,4% (land. 3,6%), in 1976 7,1% voor de mannen en 7,7% voor de vrouwen (land. 5,3% en 6,3%) en thans, in juni 1980, 6,6% voor de mannen en 14,3% voor de vrouwen (land. 4,2% en 8,5%). Wanneer deze cijfers nauwkeuriger bestudeerd worden, dan moet men wel tot de conclusie komen dat de toestand in het wezen van de zaak, erger was dan deze cijfers aangeven. Er is namelijk geen rekening gehouden met zeer vele werknemers die buiten de provincie werken en die één keer per week thuiskwamen. En tevens moet in deze studie betrokken worden de immigratie en de emigratie. Het is namelijk zo geweest dat vele jaren na de Tweede Wereldoorlog er een vertrekoverschot plaatsvond vanuit onze provincie. Het voorontwerp streekplan van de provincie Groningen geeft daarover het volgende beeld: in de jaren 1955-1959 vertrokken er uit de provincie 65.547 personen terwijl er zich 51.147 vestigden. Dat wil zeggen dat er in deze periode 14.400 personen meer vertrokken dan er zich vestigden. Van 1960 tot en met 1964 vertrokken er 64.253 personen en vestigden zich er 61.284. Er vertrokken in deze periode dus 2969 personen meer dan zich er vestigden. Van 1965 tot en met 1969 vertrokken er 58.346 personen en vestigden er zich er 52.313 personen. Nog steeds een vertrekoverschot, van 6033 personen. Eindelijk dan van 1970 tot en met 1974 kwam er een gunstiger beeld en vestigden zich 74.269 personen en vertrokken er 75.833 personen. Hoewel, nog steeds een vertrekoverschot van 1564 personen. Als we de afzonderlijke jaren bezien, zien we in het jaar 1974 een ommekeer van vertrekoverschot naar vestigingsoverschot, namelijk van 377 personen. Dit beeld zet zich, voor zover de cijfers nu bekend zijn, in de rest van de zeventiger jaren door ('75: 455; '76: 1889; '77: 1151 en in '78 1464 personen). Bij het bovenstaande moet echter rekening gehouden worden met een toename per jaar van gemiddeld meer dan 700 studerenden aan de Rijks Universiteit Groningen (RUG). In het cursusjaar 1960/61 stonden 3765 mensen aan de RUG ingeschreven, in het cursusjaar 1977/78 was dat aantal gestegen tot 15.896. Een toename dus van 12.131 studerenden. Een groot deel van deze studenten komt van buiten de provincie en de meesten vertrekken weer, veelal gedwongen door de slechte werkgelegenheidssituatie, zodra de studie afgerond is. De meesten zijn dus tijdelijke inwoners van de provincie. Het jaarlijks toenemende aantal studerenden beinvloedt het beeld van de vestigingsoverschotten in enigszins gunstige zin.

Massale acties

De ommekeer van een vertrekoverschot naar een vestigingsoverschot is er niet vanzelf gekomen. Er is massale strijd voor nodig geweest om de leegloop van onze provincie tegen te gaan. De acties zijn daar een voorbeeld van.
In 1969 staakten de strokartonarbeiders acht weken lang elke maandag 24 uur voor loonsverhoging en voor het behoud van arbeidsplaatsen. Nu nog wordt er in Groningen over de 'acht rooie maandagen' gesproken. Zeven weken lang staakten daarna eind 1969, begin 1970 de vrouwen, werkzaam bij de sigarenfabriek Champs Clark. Zij bereikten met deze staking dat hun hetzelfde loon werd uitbetaald als aan hun mannelijke collega's. (Dit was de eerste grote staking van vrouwen voor gelijk loon in ons land.)
In dezelfde periode voerden de steenfabriekarbeiders een hardnekkige staking door van bijna acht weken en staakten duizenden metaal- en bouwvakarbeiders voor hogere lonen, betere sociale voorzieningen en uitbreiding van de werkgelegenheid. Er vonden demonstraties plaats tegen het plan-Kikkert en tegen de aanleg van militaire oefenterreinen waaraan tienduizenden mensen deelnamen. Een deel van deze strijd is inmiddels met succes bekroond. Juist deze dagen heeft Defensie bekend gemaakt dat ze afziet van een militair oefenterrein in Zuid-Oost Groningen.

Deze acties vonden plaats in een tijd dat de noodklok werd geluid en er een zeer geladen stemming onder grote delen van de bevolking was, die zich richtte tegen de jarenlange achterstelling van het Noorden en de provincie Groningen door het groot-kapitaal en de achtereenvolgende regeringen.
De verontwaardiging was vooral groot omdat door deze politiek de lonen meer dan tien procent lager waren dan in de rest van het land. Onder druk van deze massabeweging, waarin onze partij een leidende rol speelde, moest de overheid concessies doen en met bepaalde toezeggingen ten aanzien van de werkgelegenheid komen. Zowel de confessionele partijen als ook de Partij van de Arbeid maakten zich namelijk zorgen over de sterke groei van de CPN en haar toenemende invloed onder de bevolking. Onze partij won bij de verkiezingen tientallen raadszetels en verkreeg acht zetels in de Provinciale Staten. Acht jaar lang had Groningen een communistische gedeputeerde, onze kameraad Koert Stek. Philips kwam met de mededeling dat het bedrijf, weliswaar met miljoenen subsidie, zich zou uitbreiden in Stadskanaal en Winschoten, waardoor, zo werd gezegd, er duizenden nieuwe arbeidsplaatsen zouden worden geschapen. De Eemshaven werd voltooid en OKTO werd met veel vlagvertoon geopend. Dit alles heeft laten zien, dat wanneer de bevolking massaal optreedt voor werk, betere sociale voorzieningen en hogere lonen, ook binnen het raam van de huidige kapitalistische maatschappij resultaten kunnen worden bereikt.
Van doorslaggevende betekenis is daarbij geweest het optreden van onze partij en haar vertegenwoordigers op alle gebieden. In de jaren daarna bleek, dat de partijorganistie nog niet in staat was de enorme winst die was geboekt, in zijn geheel vast te houden. De partij had gewerkt met relatief weinig leden en een grote invloed. Dat was één van de oorzaken; de tweede was natuurlijk de campagne voor driestromenland en de vele beloftes die de bevolking werden gedaan. In Oost-Groningen, waar de partij sinds jaar en dag een grote invloed heeft, was de teruggang overigens aanzienlijk minder dan in de rest van de provincie.
Van grote betekenis is geweest dat de teruggang van het aantal stemmen geen afbreuk heeft gedaan aan de groei van de partij met nieuwe leden. Integendeel, in de laatste vijf jaar is de partij zeer aanzienlijk gegroeid met vele honderden leden. De meerderheid van de groei bestaat uit bedrijfsarbeiders, maar ook zeer vele studerenden, welzijnswerkers, opbouwwerkers, doktoren, advocaten, mensen uit de gezondheidszorg enz. zijn als leden gewonnen.

Dit alles heeft betekend dat de partijorganisatie op dit moment in de provincie sterker is dan ooit tevoren. Volgens mij is dit uit het volgende te verklaren.
Ondanks alle moeilijkheden heeft de partij steeds opnieuw de leiding genomen in de strijd van de bevolking voor haar belangen. Communisten spelen een zeer bijzondere en leidinggevende rol in de actiecomités. Ja, de actiecomités zijn letterlijk een begrip geworden voor de Groningse bevolking. Vele vooraanstaande leden van de FNV zijn tevens actief lid van de actiecomités. Actiecomités gaven leiding aan de kartonstaking, treden op tegen de sluiting van de Halm, bij de OKTO, bij de scheepsbouw, in de bouw en in vele andere bedrijfstakken. Zij stellen zich niet op tegen de vakbeweging, integendeel, zij roepen steeds op om de vakbeweging te versterken. Wat de actiecomités doen is leiding geven aan de georganiseerden en de ongeorganiseerden als het gaat om hun inkomsten of de verdediging van de werkgelegenheid.
Dit is nodig, daar de werkers in de bedrijven niet in de positie verkeren dat zij de strijd kunnen toevertrouwen aan een soort bestuurders als b.v. Groenevelt. Het is maar al te vaak nodig dat de kaders en de leden zelf ingrijpen om de strijd tegen de ondernemers te voeren, daar waar de besturen dat verzuimen. De grote verdiensten van de actiecomités is ook, dat zij de stoot hebben gegeven

tot het houden van de Volkscongressen, waarvan er nu vier hebben plaatsgevonden. De bundeling van krachten van de Groningse bevolking door de actiecomités en de Volkscongressen zijn belangrijke bijdragen in de coalitiepolitiek van de partij. Door de activiteiten van de actiecomités en het Volkscongres waren wij in staat duizenden mensen in strijd te brengen. De beweging rondom de sluiting van de OKTO was daar nog eens een duidelijk voorbeeld van. Toen namelijk de partij en de actiecomités de strijd organiseerden tegen de sluiting, kwamen grote delen van de bevolking in beweging met als hoogtepunt een massale demonstratie, gehouden door de FNV waaraan meer dan tienduizend mensen deelnamen. Onmiddellijk kwamen Kamerleden van de PvdA en CDA naar Groningen, ook Den Uyl kwam. Zij lieten zich allen horen en moesten de rechtvaardigheid van de eisen van de Groningse bevolking onderstrepen. Eisen die door de actiecomités en het Volkscongres aan de bevolking zijn voorgelegd. Zoals: geen bedrijfssluitingen, anderhalf miljard per jaar uit de aardgaswinsten voor de ontwikkeling van het Noorden, betere sociale voorzieningen, onderwijs, welzijnswerk, geen militaire oefenterreinen. Op basis van deze eisen is de deelname aan het vierde Volkscongres werkelijk massaal en breed geweest, zoals nooit tevoren.
Ook na het Volkscongres werken actiecomités, vrouwencomités, studentenpastoraat, industriepastoraat, comités uit het onderwijs en het welzijnswerk, de Raad van Kerken, wereldwinkels, communisten en socialisten nauw samen.
Al deze groeperingen omvatten samen het grootste deel van de Groningse bevolking en nemen actief deel aan de strijd voor de oplossing van de problemen. De voorwaarden om deze strijd tot een goed einde te brengen worden gunstiger.
In de loop der jaren hebben zich belangrijke veranderingen voorgedaan, vooral wat betreft de grondstoffenpositie. Zeer grote aardgasvoorraden werden ontdekt, evenals een voorraad magnesium en kaliumzouten van 2 miljard kubieke meter. Deze ontdekkingen gaven de strijd tegen de achterstelling van onze provincie nieuwe impulsen. Het betekent echter ook dat het voor de regeringen en voorstanders van de NAVO-strategie om van Groningen militair gebied te maken, moeilijker werd om hun politiek door te zetten. Nu, in het begin van de tachtiger jaren, kunnen we een balans opmaken van een decennium van actieve strijd. En dan kunnen we zeggen, dat de strijd tegen de plannen voor een militair oefenterrein en proefboringen voor radio-actief afval voorlopig door de bevolking is gewonnen. Dat de strijd tegen de plannen voor een militair oefenterrein in het Lauwersmeergebied volop doorgaat, evenals de acties tegen Bestek '81, voor verhoging van de lonen en tegen de bedrijfssluitingen. In de naaste toekomst zullen wij ons zeer grote inspanningen moeten getroosten om de brede massabeweging verder te ontplooien. Daarvoor zijn al besluiten genomen op de vergaderingen, die door de deelnemers aan het Volkscongres zijn gehouden.
Het werk van de partij is in deze strijd van bijzonder grote betekenis. Zij treedt met grote energie op om de eenheid tussen de verschillende bevolkingsgroepen tot stand te brengen en ook werkt zij actief aan een samenwerking tussen politieke partijen. Bij onze werkzaamheden, zoals gezegd, gaan we uit van de besluiten, genomen op het 27e congres.
In ons werk hebben wij ervaren, dat de partij met meer kracht kan optreden naarmate zij nieuwe leden wint en daardoor haar organisatiekracht versterkt. Dit geldt vanzelfsprekend ook voor De Waarheid, die in alle acties die wij in Groningen hebben gevoerd, een grote rol heeft gespeeld. Wij weten dat de problemen niet in hun geheel op te lossen zijn onder het kapitalisme. Waar wij voor strijden is een grondige verandering van de maatschappij die uiteindelijk de weg naar het socialisme in zal slaan.
Onze strijd nu is daartoe een bijdrage.

Fré Meis

Automatisering is een gevleugeld begrip aan het worden. Het drastisch goedkoper worden, de miniaturisering en het lage energieverbruik van de micro-elektronica maken de algemene bruikbaarheid ervan zeer groot. De microprocessor, de computer ter grootte van een vingernagel, wordt weleens vergeleken met de elektromotor, als essentiële bouwsteen voor een nieuwe ontwikkeling.

De 'micro' is universeel toepasbaar omdat hij programmeerbaar is; elke machine, elk apparaat kan nu worden uitgerust met een stukje intelligentie.
Naast de microprocessor als het belangrijkste produkt van de technische ontwikkeling, zijn er ook belangrijke vorderingen op het gebied van de telecommunicatie, massageheugens, verwerkingssnelheden, optische elektronica en dergelijke.
Het is de massale toepassing van micro- en macro-elektronica op de meest uiteenlopende gebieden die grote gevolgen zal hebben voor de samenleving en de werkgelegenheid.

AUTOMATISERING EN WERKGELEGENHEID

Om enigszins een beeld te krijgen van de uitwerking van de nieuwe elektronica zullen enkele toepassingsgebieden besproken worden. Allereerst de microprocessor als zenuwcentrum in verschillende soorten apparaten. Een veel gebruikt voorbeeld is het telexapparaat, waarin één chip honderden onderdelen vervangt en zo de fabrikagetijd met zo'n 80 procent doet afnemen — en daarmee ook de kostprijs. In de uurwerkindustrie heeft dit vervangingseffect al geleid tot geweldige saneringen. Een grote bank maakte enige tijd geleden reclame met een balpen met ingebouwd elektronisch uurwerk voor zegge en schrijve ƒ 17,50. Waarschijnlijk is het uurwerk niet eens het duurste onderdeel geweest.
Diverse automobielconcerns hebben orders lopen voor miljoenen chips die ingebouwd gaan worden in de motor, waardoor een sterke vereenvoudiging van het elektrische en het regelende deel bereikt wordt. Tevens zal op veel verfijnder wijze het functioneren van de motor gemeten en gesignaleerd kunnen worden.
Er zijn op dit moment zo'n 200.000 mogelijke toepassingen bekend. De enkele genoemde voorbeelden maken duidelijk, dat het aanzien van hele industrietakken gaat veranderen, dat de aanverwante fabrikage van onderdelen verdwijnt (in ieder geval ten dele) en tal van beroepen sterk van inhoud veranderen of zullen verdwijnen. In de praktijk van het kapitalisme gaat dat gepaard met massa-ontslag.
Het is opvallend dat de microprocessor bijna uitsluitend wordt toegepast in bestáánde apparaten, zodat er vooralsnog sprake is van een vervangingsproces, gekoppeld aan een zekere kwaliteitsverhoging. Nieuwe produkten zijn er maar weinig, wat ongetwijfeld ook te maken heeft met de koopkracht van de bevolking.

De vervanging van menselijke arbeid

Op de televisie zijn soms zeer science-fictionachtige filmpjes te zien van magazijnen waar vorkheftrucs zonder chauffeur rondrijden, of van een montagehal waar robotachtige apparaten het werk doen zonder dat

een mens de machine bedient of het materiaal toevoert. Toch gaat het hier om bestaande situaties. De volledige automatisering van transport, materiaalopslag en van het produktieproces zelf krijgt steeds meer gestalte. Met name daar waar de standaardisering al is toegepast (containers bijvoorbeeld), waar het lopende-band-systeem tot in details is doorgevoerd (autoindustrie), waar al deels mechanisch deels elektronisch geautomatiseerd is (Hoogovens, chemie).
Belangrijkste kenmerk van de automatisering in de fabriek is de vervanging van menselijke arbeid door (intelligente) machines. Dit gaat gepaard met het verdwijnen van allerlei gespecialiseerde beroepen of vaardigheden. Enerzijds laaggeschoolde functies die elders niet bruikbaar zijn, anderzijds ook vakarbeid als die van tekenaars, werkvoorbereiders, draaiers, enz.
Philips is druk bezig om computergestuurde draai- en frasebanken in te voeren, waarbij de menselijke arbeid bestaat uit het toezicht houden op een aantal van deze apparaten, die de toevoer van het materiaal, het inzetten van werkstuk en beitels volledig zelfstandig uitvoeren.
De snelheid waarmee de veranderingen plaatsvinden wordt enigszins geremd door de zeer grote investeringen die in bestaande installaties zijn gedaan. Aan de andere kant is het uitschakelen en aan banden leggen van de 'instabiele' menselijke arbeid een wezenlijk onderdeel van kapitalistische bedrijfsvoering. De ervaring leert dat de ondernemers pogen om veel nieuwe functies, die met de verdere automatisering ontstaan, lager te klassificeren dan de oude. Op andere plaatsen is er een tendens naar het combineren van functies om de, in de ogen van de ondernemer, niet-produktieve tijd te benutten en/of om de onderbezetting van ploegen 'op te vangen'.

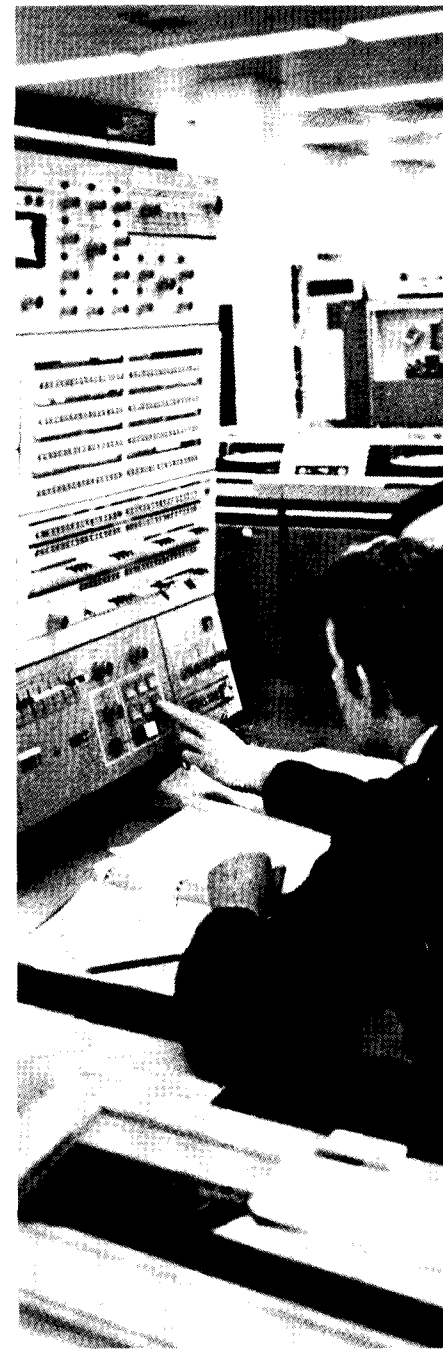
De administratieve automatisering

Bij de huidige stand van de produktiemiddelen neemt het produceren, het verwerken en het distribueren van gegevens een steeds belangrijker plaats in. De hiermee samenhangende arbeid heeft zich lange tijd gekenmerkt door een zeer lage mechanisatiegraad. Zo is een arbeidsplaats in deze sector gekoppeld aan vijfduizend gulden aan kapitaalgoederen, terwijl voor de industrie dit gemiddeld zo'n honderdduizend gulden is. De arbeidskosten maken dan ook 60-70% uit van de totale kosten. Geen wonder dat het verhogen van de produktiviteit de volle aandacht van de directies heeft, vooral nu de groei er voorlopig uit is.
Tevens eist de schaalvergroting van de administratieve werkzaamheden overschakeling op massaproduktie. De arbeidsorganisatie en het arbeidstempo zullen bepaald gaan worden door de machine. De bureauwerker wordt beeldschermwerk(st)er. Als de ervaringen van het lopende band-tijdperk maatgevend zijn, dan dreigt voor grote groepen de arbeid intensiever en monotoner te worden, waarbij een duidelijke toename van eenzijdige belasting optreedt. Nu al blijkt in sommige functies een arbeidsdag van 8 uur veel te lang te zijn. De ondernemers weten dat en proberen door het inzetten van part-timers te ontkomen aan de eis van arbeidstijdverkorting met behoud van loon. Het zijn vooral vrouwen die door deze ontwikkelingen opnieuw getroffen dreigen te worden. De toenemende strijd van de vrouwen voor een volwaardige zelfstandige positie kan echter de ondernemers wel eens tot de ontdekking doen komen dat zij een paard van Troje in huis gehaald hebben. De enorme reikwijdte van de administratieve automatisering mag blijken uit een onderzoek van het Siemensconcern dat tot de conclusie kwam dat van het huidige kantoorwerk voor 30-40% te automatiseren is. Zeker *een derde* van de totale beroepsbevolking krijgt hiermee te maken.
Velen zijn het erover eens dat de tijd voorbij is, dat de administratieve sector de vermindering van de werkgelegenheid in de indu-

strie en de landbouw (getalsmatig) kon compenseren.

De automatiseringsindustrie

Sommigen menen dat in de automatiseringsindustrie zelf een groei van de werkgelegenheid te verwachten is. Echter, de chips zijn juist zo goedkoop geworden dankzij een zéér hoge mate van automatisering van de produktie en van delen van de research, terwijl de montage plaatsvindt in derde wereld-landen. Juist uit deze industrie komen ervaringscijfers over de vervanging van arbeidsplaatsen in een verhouding van één nieuwe voor vijf oude.
Recente ontwikkelingen in deze sector laten een sterk doorzettende concentratietendens zien, samenhangend met de zeer grote investeringen die nodig zijn (geweest) voor het ontwikkelen van nieuwe produkten. Amerikaanse concerns overheersen zeer sterk. IBM heeft over de hele wereld 30 procent van de computermarkt (uitgedrukt in geld) in handen, in ontwikkelingslanden is dat zelfs 60 procent. Een handjevol Amerikaanse bedrijven produceert 50 tot 60 procent van het wereldtotaal aan geïntegreerde schakelingen (IC's), terwijl op telecommunicatiegebied het beruchte ITT-concern, met enkele andere, de dienst uitmaakt. Er gaat een zeer grote bedreiging uit van deze monopolisering, in het bijzonder voor de ontwikkelingslanden, dje toch al in technologisch opzicht volslagen afhankelijk zijn. Zeer schrijnend is in dit verband dat de huidige automatiseringstechnologie zelfs de allergoedkoopste arbeid gaat vervangen. Er zijn al berichten dat de montage van elektronische componenten die voor bijna 100 procent geschiedt in landen als Maleisië, Taiwan, Mexico, weer terugverplaatst gaat worden. Iets dergelijks schijnt ook voor de textiel te gelden.
Maar ook voor Nederland vormt de monopoliepositie van de Amerikaanse concerns een bedreiging. De (micro-)elektronica wordt weleens de olie van de jaren tachtig

genoemd, uitgaande van de zeer grote betekenis die ze zal krijgen voor de totale maatschappelijke produktie en voor nationale economieën. Philips, een van de weinige Europese concerns die meetellen, tracht zijn belangen te versterken door het geheel of gedeeltelijk opkopen van concurrenten in Japan en de Verenigde Staten, terwijl tegelijkertijd hier afbraak plaatsvindt. Vandaar dat het gevecht van de Philipswerksters en -werkers tegen de recente reorganisatieplannen van het concern ook nationale betekenis heeft.
Van de regering mag geëist worden dat zij niet werkloos toeziet, maar initiatieven neemt tot behoud en versterking van deze vitale industrietak. Daarbij hoeft zij zich niet te beperken tot Philips. Wat dat betreft is het advies van de commissie-Rathenau zeer zinnig om met name het midden- en kleinbedrijf te steunen bij de ontwikkeling van nieuwe produkten.

De arbeid verandert

De realiteit van de afgelopen jaren is geweest, dat in bedrijven en industrietakken die sterk te maken hebben gehad met automatisering een groot aantal arbeidsplaatsen verdwenen zijn (haven, grafische industrie). De rationalisering maakt dat er veel minder menselijke arbeid nodig is om eenzelfde produktie te realiseren. De ondernemers zijn er tot nog toe in geslaagd het rendement hiervan bijna volledig ten eigen bate te benutten.
De arbeid verandert van karakter. Veel vakkennis en ervaring wordt óf 'waardeloos' doordat het produkt of de produktiewijze totaal verandert, óf 'overbodig' doordat de kennis in de computer is gestopt en zo door iedereen gebruikt kan worden. Dit komt ondermeer tot uiting in de afname van het middenkader in tal van bedrijven.
De ondernemers pogen niet alleen de volledige winst van de produktiviteitsstijging naar zich toe te halen, maar bovendien kwalificaties voor nieuwe functies omlaag te schroeven, waardoor ze tevens minder loon hoeven te betalen. Taken worden uitgekleed totdat een week leertijd voldoende is om iemand in te zetten (volgens de ondernemers). Naarmate de afhankelijkheid van de machine toeneemt, neemt dan ook de arbeidsvoldoening af. Het uitbannen van relatieve vrijheid in het werk, van de aanspraak op kundigheid en creativiteit, heeft ook invloed op de verdere ontplooiingsmogelijkheden van de mens. De speciale vermoeidheidsverschijnselen als gevolg van de intensivering en de eenzijdige belasting versterken dit, omdat veelal onvoldoende herstel plaatsvindt wegens te weinig vrije tijd en gebrek aan financiële middelen.
Op andere plaatsen krijgt het werk een meer toezichthoudend en controlerend karakter. De mens grijpt in als de machinerie fouten dreigt te maken, of om storingen op te heffen. Ook hier is sprake van een toenemende geestelijke belasting. Stilstand is produktieverlies. In enkele seconden kunnen zich letterlijk rampen voltrekken.
Deze veranderingen in het arbeidsproces stellen nieuwe eisen, waarvan het kenmerk steeds minder een specifieke hand- of hoofdvaardigheid is, alswel een tamelijk beroeps*on*afhankelijk vermogen tot flexibiliteit, abstractie, reactie, communicatie en systematiseren. Kwalificaties die de ondernemers niet (willen) onderkennen, laat staan belonen. Zij streven voortdurend naar minimalisering van de verantwoordelijkheid van de werkers en hun invloed op het produktieproces. Zo ontstaat een toenemende tegenstelling tussen de kapitalistische organisatie van de arbeid en de eisen die een hoog ontwikkeld produktieapparaat aan de betrokkenheid van de werkers stelt.
De toeslagen voor vuil en zwaar werk, die de regering als enige loonsverhoging wil toestaan, zijn in veel gevallen een poging om uit te komen onder de eisen voor gevarieerde, zinvolle arbeid. Het is zowèl goedbegrepen eigenbelang als maatschappelijk belang als de werkers het een èn het ander verlangen. Beter werk, meer scholing, meer

vrije tijd èn een betere beloning om die vrije tijd zinvol te kunnen besteden. De techniek eist het en schept tegelijkertijd de mogelijkheden ervoor.

Dekwalificatie

In sommige beschouwingen wordt een dekwalificatie- of ontscholingstendens ontkend, onder verwijzing naar de algemene stijging van het opleidingsniveau in de geïndustrialiseerde landen. Hierin wordt dan voorbijgegaan aan het verband tussen opleiding en kwalificatieontwikkelingen en de economische situatie. In de zestiger jaren werd ook gerationaliseerd, werden ook kwalificaties afgebroken. Als gevolg van de toenemende produktie echter werden de beroepsgroepen met mindere scholingseisen veelal opgevuld door vrouwen en buitenlandse werknemers. Nu er crisis is en de produktiecapaciteiten naar de mening van de kapitaalbezitters niet voldoende rendement meer opleveren, vindt er zowel vernietiging van kapitaal als van kwalificaties plaats. Het is niet voor niets dat Pais bezig is om onderwijsmogelijkheden af te breken, terwijl de nieuwe technische ontwikkelingen schreeuwen om vernieuwing en uitbreiding ervan.
Er zijn ook 'deskundigen' die menen dat de nieuwe technieken nieuwe klassen voortbrengen. Aan de ene kant een steeds groter wordende massa van lagergeschoolden, met of zonder werk. Aan de andere kant een kleine elite van technocraten. De praktijk bewijst de onhoudbaarheid van deze theorie, waar de loonafhankelijkheid van de technische kaders zich in toenemende mate uit in een strijdbare opstelling. Het creëren van tegenstellingen tussen deze kaders en de andere werkers kan alleen maar schadelijk zijn, temeer daar juist deze vakmensen door hun kennis mee moeten helpen bij het zoeken naar menswaardige en mensbevrijdende toepassingen van de nieuwe techniek.

Verzet is nodig

Tot slot van dit artikel, waarin slechts enkele facetten van de nieuwe automatiseringsgolf aan de orde zijn gekomen, enkele algemene conclusies.
De werkers en werksters mogen niet lijdzaam toezien dat de monopolies de ontwikkelingen naar hun hand zetten: er zijn strijdbare antwoorden nodig. Een van de allerbelangrijkste, die zich overal opdringt is de **noodzaak tot verkorting van de arbeidstijd, met behoud van loon.** Omwille van de gezondheid, omwille van de ouderen, omwille van de vrouwen, omwille van de ontplooiingsmogelijkheden, omwille van de werkgelegenheid.
Als het IPSO-plan 'Voor werk en een beter bestaan' becijfert dat twee uur korter werken per week zo'n 100.000 arbeidsplaatsen kan opleveren, is er eigenlijk sprake van een kunstmatige werkloosheid, die allang opgeheven had kunnen zijn. Als Wiegel zo graag wil 'korten', moet hij hier eens het voorbeeld geven.
Een andere eis die door de praktijk aan de orde wordt gesteld is die om elke bestaande arbeidsplaats te verdedigen, met name bij de grote bedrijven. Zij hanteren de economische crisis als argument om rationalisatie door te voeren, en helaas zijn sommige vakbondskringen nog steeds geneigd zich daarbij neer te leggen. De zeer verschillende en vaak ook ondoorzichtige vormen waarin de automatisering wordt doorgevoerd, vraagt om reactie van de mensen in de bedrijven en kantoren zelf. Gebundelde vormen van waakzaamheid in comités, werkgroepen of commissies zijn geen overbodige luxe, gezien het ingrijpende karakter van de veranderingen die NU al plaatsvinden. Invloed van de werkers hierop zal slechts op basis van machtsvorming plaatsvinden.
Het is een belangrijk teken des tijds dat tegenover het streven om te moderniseren op kosten van het personeel, stelselmatig door de mensen in de bedrijven alternatieven worden bedacht, alternatieven die zich niet beperken tot verzet tegen dit drijven, maar ook reële produktiemogelijkheden aandragen met gebruikneming van technische vernieuwingen. Philips en Okto zijn twee recente voorbeelden. In de dienstverlening vormen de belangen van de cliënten hiervoor het kristallisatiepunt.
Tenslotte: automatisering maakt menselijke arbeidskracht vrij. Menskracht die door het in crisis verkerende monopoliekapitaal als overbodig beschouwd wordt. Werkwilligen worden buiten de poort gezet. Waar politieke visies zich conformeren aan de bestaande machtsverhoudingen, is een perspectiefloze vrees voor de technische ontwikkeling bijna onvermijdelijk. Communisten kijken daar iets anders tegenaan. De vrijgekomen menskracht kan op vele terreinen produktief gemaakt worden, gezien de maatschappelijke problemen en behoeften, mits de strijd daarvoor de voorwaarden schept. Tegelijkertijd dienen we ons te realiseren dat menskracht ook benut kan worden voor democratische activiteit, zeker waar de maatschappelijke ontwikkeling steeds meer de democratische betrokkenheid van de massa van de bevolking vereist. Van het bedrijf en de buurt tot en met de nationale en internationale politiek, overal worden de mensen genoopt tot handelend optreden. Tijd en energie daaraan besteed, kunnen de maatschappij èn het individu alleen maar ten goede komen.

Rolf Meesters

Voor dit artikel werd gebruik gemaakt van:
Verslag VN-conferentie over de gevolgen van microelektronica, najaar 1979;
Rapport commissie-Rathenau over micro-elektronica;
'Chip ahoy' van de Industriebond FNV;
'Automatisering en werkgelegenheid', uitg. Dienstenbond FNV;
IPSO-rapprt over automatisering (verschijnt binnenkort);
Achtergrond, 5e jaargang, no. 40, 12-10-'79. Themanummer 'Links en de chips'.

Boekbespreking: 'Troelstra en het model van de nieuwe staat.' Auteurs: Ernest Hueting, Frits de Jong Edz., Rob Neij.

Medewerkers van het Internationale Instituut voor Sociale Geschiedenis hebben een opmerkelijke studie doen uitgeven, waarin zij de opvattingen van Troelstra over de staat opnieuw voor het voetlicht brengen. In deze uitgave worden de pogingen beschreven van Troelstra om naast het parlementair-democratisch stelsel en tegenover de opvattingen van Lenin over de dictatuur van het proletariaat, een eigen sociaal-democratisch model voor de overgang naar het socialisme tot ontwikkeling te brengen. Het geeft een interessant beeld van de wijze waarop de SDAP zich steeds verder verwijderde van de marxistische opvattingen over de staat en onder invloed van de tegen de communisten en tegen de Sowjet-Unie gerichte koers, zich meer en meer vereenzelvigde met de burgerlijke staatsvorm, zonder daarvan de beperkingen en vooral het klassekarakter te onderkennen.

TROELSTRA'S OPVATTINGEN

Ernest Hueting | Frits de Jong Edz. | Rob Neij

Ook in sociaal-democratische kring is de discussie over de staat actueel geworden. Daarbij wordt ronduit erkend dat de PvdA, zeker na de falikante mislukking van de PBO (Publiekrechterlijke Bedrijfs Organisatie) - gedachte, die in socialistische kring veel aanhang kende, nauwelijks een eigen visie heeft op de moderne staat.

Het is daarom te betreuren dat de auteurs zozeer er de nadruk leggen op die opvattingen van Troelstra, welke in belangrijke mate aansluiten bij het corporatistisch denken zoals dat in de twintiger jaren in katholieke kringen opgang maakte. In de praktijk is die weg voor de arbeidersbeweging een doodlopende gebleken.

Als Den Uyl bij de presentatie van het boek enerzijds constateert dat de PBO een geestelijke dood is gestorven, maar anderzijds stelt dat nu opnieuw een behoefte aan 'sturing en ordening van het produktiestelsel' zich aankondigt en voorstelt om in bedrijfstakken sectorcommissies met reële bevoegdheden in te stellen, dan kan men zich afvragen of daarmee de 'overleefde' PBO niet in een nieuw jasje wordt gestoken.

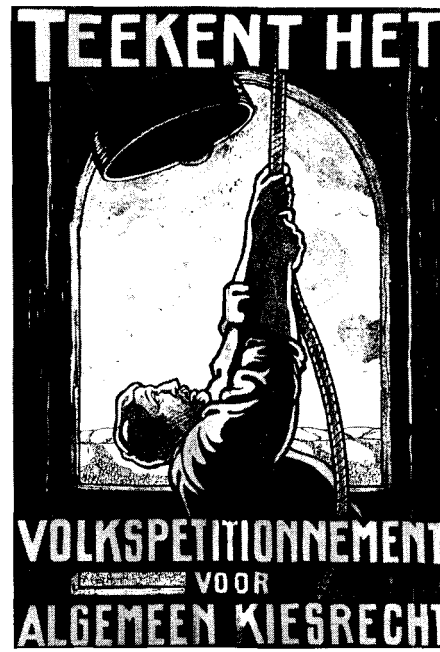
Het model van Troelstra

Hoe meer het algemeen kiesrecht in zicht kwam en door de SDAP posities in vertegenwoordigende organen werden veroverd, des te klemmender drong zich de vraag op welke positie de vertegenwoordigers van de arbeidersklasse in het parlement bekleedden, wat de grenzen en de mogelijkheden van het parlementair-democratisch stelsel zijn.
Men kon twee reacties globaal onderscheiden; die van teleurstelling over het parlementaire werk en in reactie daarop het zich afwenden van het parlement, dit was kenmerkend voor Domela Nieuwenhuis en zijn merendeels anarchistische aanhang. Aan de andere kant ziet men in de leiding van de SDAP een overschatting van de rol van het parlement als middel om een socialistische maatschappij te vestigen. Met name Schaper en Vliegen traden daarbij steeds meer op de voorgrond.
De zeer uitvoerige discussie die daarover in de internationale arbeidersbeweging ontstond, nog eens versterkt door de succesvolle machtsovername door de Bosjewisten, was voor Troelstra aanleiding om een model te ontwikkelen, waarbij hij naast het algemeen kiesrecht een functioneel kiesrecht voorstelt. Via dit functionele kiesrecht zou een economisch parlement samengesteld moeten worden uit vertegenwoordigers van bedrijfs- en beroepsorganisaties. De arbeidersklasse zou daarin, naar evenredigheid vertegenwoordigd, een overwegende positie innemen. Dit economisch parlement, ook wel genoemd derde kamer, zag Troelstra als een instrument om het eigendom van de produktiemiddelen in handen te brengen van de gemeenschap. Troelstra had als belangrijkste kritiek op het parlement, dat dit geen enkele invloed had op het bedrijfsleven. De autocratie van de ondernemer, het gebrek aan enige zeggenschap door de arbeiders, werd door het parlement ongemoeid gelaten.
Deze discussie had direct te maken met het socialisatie-debat. Door de SDAP werd nationalisatie van de belangrijkste industrietakken als de sleutel tot de ontwikkeling van een socialistisch economisch stelsel gezien. Volgens deze gedachtengang groeiden de organen van de toekomstige socialistische maatschappij in het kapitalisme. zelf. Daarmee werd vooral gedoeld op de ontwikkeling van de monopolies, die slechts aan de kapitalisten moesten worden ontrokken om de produktiemiddelen in handen te kunnen brengen van de gemeenschap. Moest men nu door middel van nationalisatie op die machtsovername vooruit lopen of moest men wachten tot die machtsovername een feit was? Vooral de rechtervleugel, sterk beinvloed door de opvattingen van Bernstein over een geleidelijke overgang naar het socialisme, bepleitte het eerste. Troelstra neigde naar het tweede standpunt, maar schoof in de loop der tijd steeds meer op in de richting van het eerste standpunt.

Lacunes

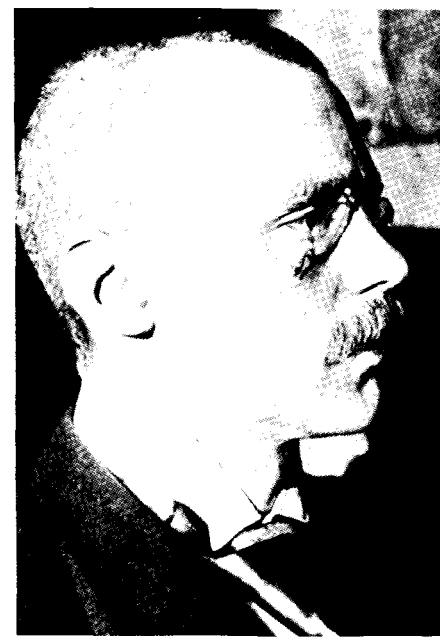
Het model dat Troelstra ontwikkelde en als revolutionair perspectief tegenover het Russische 'model' van de Sowjets plaatste, toont een groot aantal lacunes en gebreken. Troelstra, en met hem de SDAP, onderkende niet de werkelijke betekenis van de ontwikkeling van de monopolies als economische en politieke machtsvergroting en de gevolgen daarvan voor de positie van de staat. Hoewel hij meer dan andere SDAP-leiders oog had voor de beperkingen van het parlementair-democratisch stelsel, zag hij het kiesrecht niet als een middel tot het voeren van poltieke strijd. In het economisch parlement was men niet in de eerste plaats vertegenwoordigd op basis van politieke opvatting, maar men vertegenwoordigde een bepaalde belangengroep of een bepaalde deskundigheid. Doordat het niet gebaseerd is op enig idee van machtsvorming tegenover het grote kapitaal, blijft dit model in feite uitgaan van klassesamenwerking en

onderscheidt het zich niet wezenlijk van het corporatistisch denken dat in die tijd zo in de mode was. Troelstra's herhaaldelijke pleidooien hiervoor, ook in het parlement, resulteerden uiteindelijk in een grondwetsartikel, waarin de mogelijkheid werd geschapen naast het parlement, adviserende organen in te stellen.
De ideeën van Troelstra zijn door voorstanders van de PBO misbruikt om de invoering van een PBO-structuur als iets progressiefs voor te stellen.

Ideologische verwatering

De theoretische en strategische concepties van Troelstra waren in het algemeen ondergeschikt aan de tactische problemen van alledag. Al in de belangrijke discussie die vooraf ging aan de verwijdering van de Tribunegroep uit de SDAP en de oprichting van de SDP kwam de onderschatting van de plaats van de theorie duidelijk naar voren. Tegenover Gorter en Roland Holst, die vooral principiële kritiek uitoefenden op de koers van de SDAP en het weifelend optreden van Troelstra (b.v. tijdens de spoorwegstaking), benadrukte Troelstra het primaat van de beweging. Niet de theorie maar 'het leven' was de belangrijkste inspiratiebron van de sociaal-democratische beweging. Het historisch materialisme, was slechts een theorie onder vele, zoals bijvoorbeeld het Darwinisme, waardoor Troelstra zich diepgaand heeft laten beinvloeden en waaraan hij het evolutionaire perspectief ontleende.
Troelstra zocht naar mogelijkheden om de sociaal-democratische beweging te verbreden door aansluiting te zoeken bij de problemen van gelovige arbeiders en de invloed van partijen als de ARP op delen van de arbeidersklasse, met name op het platteland, terug te dringen. Gorter en Roland Holst vreesden van een dergelijke taktiek het verloren gaan van het proletarische karakter van de partij en voorspelden een

ideologische verwatering.
Door de verwijdering van de Tribunegroep uit de SDAP verstomde dit debat vroegtijdig. Deze verwijdering versterkte de positie van de reformistische stroming, die binnen de SDAP zienderogen veld won. Tot deze rechtervleugel behoorden met name Vliegen, Schaper, Bongers en andere leden van de Kamerfractie.
Troelstra, ook niet vrij van reformistische invloeden, stond machteloos tegenover dit om zich heen grijpende reformisme. Alhoewel hij op belangrijke momenten dankzij zijn gezag in de partij zich een eigen stellingname kon veroveren, conformeerde hij zich meestal uiteindelijk aan de reformistische standpunten. Een voorbeeld is de omslag van Troelstra in 1914. Overvallen door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog probeerde hij zich met andere sociaal-democratische leiders te verstaan. Maar toen dezen de revolutie voor het vaderland bleken te hebben ingeruild, paste hij zich aan hun houding aan en verliet hij van de ene dag op de andere de anti-militaristische koers voor een nationale koers: 'De nationale gedachte overheerst de nationale geschillen.'

Bemiddelende rol

Was Troelstra enerzijds bevreesd binnen de SDAP of binnen de internationale sociaal-democratische beweging geisoleerd te komen staan, anderzijds wilde hij het niet tot een breuk laten komen tussen de links denkende arbeiders en de SDAP. Hij begreep voorafgaande aan en tijdens de Eerste Wereldoorlog, dat de revolutionaire ontwikkelingen niet bij de Nederlandse grens halt zouden houden.
Tegen die achtergrond kan men ook de houding van Troelstra tegenover de Oktoberrevolutie zien. Zijn weigering, in tegenstelling tot de zgn. meerderheidspartijen als de Duitse en de Franse sociaal-democraten, om het bolsjewisme volledig te veroordelen, werd ingegeven door de hoop de twee hoofdstromingen in de internationale arbeidersbewegingen te kunnen verzoenen en het revolutionaire karakter van de Tweede Internationale te behouden. Hij weigerde zich, zoals Vliegen en Schaper, te vereenzelvigen met het parlementair-democratische stelsel en zich te ontdoen van elke revolutionaire gezindheid.
Lange tijd trachtte hij internationaal een bemiddelende rol te spelen en steun te verwerven voor zijn 'politieke systeem van het socialisme', waarvan hij het doel omschreef als 'het aanvaarden van de revolutie op grondslag van de sociaal-democratie'. Deze pogingen mislukten echter jammerlijk en leidden uiteindelijk tot een aanzienlijke verzwakking van zijn positie ten opzichte van de rechtervleugel, die in de praktijk reeds de toon aangaf in de SDAP.
Het is ongetwijfeld nuttig om de betekenis van een figuur als Troelstra voor de Nederlandse arbeidersbeweging te bestuderen. Het is echter de vraag of de opvattingen die in dit boek centraal staan van zo'n groot belang zijn. Verder valt op dat in het boek de relatie tussen Troelstra en de Tribunegroep, die zich later in de SDP en de CPN organiseerde, onderbelicht wordt, terwijl die voor een goed begrip van de opvattingen van Troelstra niet over het hoofd mag worden gezien.

Dik Oudenampsen

Nieuwe medewerkers aan dit nummer:
Rolf Meesters, werkzaam bij dagblad De Waarheid, van het Amsterdamse distriktsbestuur van de CPN;
Piet de Vrije, student economie, medewerker van de Stichting voor Economisch Onderzoek te Amsterdam.

Op 5 juni 1898 wordt in Fuentevaqueros, vlakbij Granada, Federico García Lorca geboren. Hij is zeker de meest bekende van de groep dichters die tussen 1920 en 1936 in Spanje naar voren treedt. Dichters die elk voor zich zeer bijzonder zijn en van wie het zonde is dat ze zo weinig bekend zijn, met namen als: Rafaël Alberti, Pedro Salinas, Luis Cernuda, Jorge Guillén, Miguel Hernández en de nobelprijswinnaar Vicente Aleixandre. Deze dichters begonnen te schrijven in een Spanje dat na het verlies van zijn koloniën geisoleerd en in zichzelf gekeerd was, in een Spanje dat gebukt ging onder rechtse regimes, steunend op onderdrukking door leger en kerk, maar ook in een Spanje waar een verlangen naar vernieuwing groeiende was. De doorbraak in de Spaanse dichtkunst van de twintiger en dertiger jaren tegen het regime van Generaal Primo de Rivera die in april 1923 na een socialistische verkiezingsoverwinning door een staatsgreep aan de macht was gekomen, met goedkeuring van de koning. In 1931 moest hij echter het veld ruimen. De Spaanse Republiek werd uitgeroepen.

GARCIA LORCA EN ZIJN ROMANCERO GITANO

De Romancero Gitano — Balladen van de zigeuners — van Federico García Lorca, geschreven tussen 1924 en 1928 en uitgegeven in 1928, is de vrucht van deze tijd. De dichter is zelf als persoon zéér nauw bij het gebeuren betrokken geweest, als één van de voormannen van de culturele opleving van die dagen. In zijn studententijd trok hij met het studententoneelgezelschap La Baracca het land door om het toneel bij de mensen te brengen. Groot is zijn verbondenheid met de levende taal. Dit element vinden we weer in de beelden die hij gebruikte, waaraan hij de eis stelde dat ze een beroep moesten doen op de zintuigen, het gezicht voorop, waarbij hij zich liet inspireren door de volkstaal: 'Een taal bestaat uit beelden, en die van ons volk heeft een immense weelde ervan,' schreef hij eens. García Lorca had een grote voorliefde voor de volksliederen van zijn geboortestreek die hij ook zong, verzamelde en op schrift stelde. In zijn eigen gedichten greep hij terug op oude poëtische tradities en het volkslied. De

ballade, die hij in de Romancero Girano hanteert, is er een voorbeeld van. De ballade is in Spanje ontzettend populair. De oude, anonieme volksballade, die overeenkomt met onze middeleeuwse balladen als 'het daget in den oosten' en het 'lied van heer halewijn', en die we in onze volksliederen nog terugvinden, heeft zich door de eeuwen heen overal waar Spaans wordt gesproken, verbreid en heeft de meest uiteenlopende dichters geinspireerd. Dat juist de Romancero Gitano zo enorm populair is geworden heeft wellicht óók hiermee te maken. Rafaël Alberti, dichter en tijdgenoot van García Lorca, heeft het over zijn poëzie als 'sluitsteen en kroon van de oude traditie'. Maar Garcia Lora is ook een moderne dichter. Modern is zijn verwerken van de traditie. Moderne stromingen als symbolisme en surrealisme vinden we in zijn werk. Modern is ook zijn zoeken naar nieuwe ongebruikte zegswijzen. Maar er is meer.
Hij heeft de magische inhoud, de 'duende', die hij hoorde in de oude stemmen, naar het heden weten te vertalen. In de zigeuners van zijn Romancero Gitano zien we het Spanje van zijn dagen: gebukt onder dwang, onderdrukt én trots en verlangend. We vinden er als het ware de ziel van het Spanje van García Lorca in terug, een ziel vol geheime verlangens, onze eigen 'geheime verlangens' activerend. Dat verlangen vinden we bij uitstek in de obsederende Slaapwandelende Romance, door Rafaël Alberti ooit de beste ballade van de hedendaagse Spaanse poëzie genoemd. De ballade van de Spaanse Guardia Civil is doortrokken van de haat tegen deze verpersoonlijking van de onderdrukking in het hedendaagse Spanje.
Frederico García Lorca, de geliefde dichter van het Spaanse volk, werd aan de vooravond van de Spaanse Burgeroorlog in augustus 1936 door Franco's falangisten in Granada vermoord en anoniem begraven. Kennelijk met het idee om een naam uit te wissen die niet uit te wissen valt.

Dik Verhaar

SLAAPWANDELENDE BALLADE

Groen want ik houd van je groen.
Groene wind. Groene takken.
Op de golven van het schip
en het paard in de bergen.
Met de schaduw om haar middel
droomt zij op haar veranda,
groene huid, de haren groen,
met ogen van koud zilver.
Groen want ik houd van je groen.
Onder de zigeunermaan,
daar kijken de dingen haar aan
en zij kan ze niet zien.

Groen want ik houd van je groen.
Grote sterren van rijp
komen met de donkere vis
die de weg van de morgen opent.
De vijgeboom schurkt de wind
met de huid van zijn takken,
en de berg, de diefachtige kater,
zet zijn scherpe agaven op.
Maar: wie zal er komen? en langs welke weg...?
Zij blijft op haar veranda,
groene wind, de haren groen,
dromen van de bittere zee.

— Beste vriend, ik wil met je ruilen
mijn paard voor jouw woning,
mijn zadel voor jouw spiegel,
mijn mes, voor jouw wollen deken.
Beste vriend, ik kom bloedend
van de passen van de Cabra.
— Als ik zou kunnen, mijn jongen,
dan was die koop gesloten.
Maar ik ben niet meer ik,
en mijn huis is niet meer mijn huis.
— Beste vriend, ik wil graag sterven
zoals het past in mijn bed.
Een van ijzer, als het zijn kan,
met fijne lakens uit Holland.
Zie je de wond niet die ik heb
van mijn borst tot aan mijn hals?
— Driehonderd donkere rozen
draagt je witte hemd.
Je bloed druppelt en geurt
overal rondom je gordel.
Maar ik ben niet meer ik,
en mijn huis is niet meer mijn huis.
— Laat me dan naar boven tenminste
tot bij de hoge verandas;
Laat me naar boven gaan!, laat me,
tot bij de groene verandas.
Balustraden van de maan
vanwaar het water weerklinkt.

Daar gaan de twee vrienden naar boven
naar de hoge verandas.
Achter hen een spoor van bloed.
Achter hen een spoor van tranen.
Op de daken beefden
lantarentjes van blik.
Duizend kristallen tamboerijnen
verwondden de dageraad.

Groen want ik houd van je groen,
groene wind, groene takken.
De twee vrienden gingen naar boven.
De lange wind liet in de mond
een vreemde smaak achter
van gal, van munt en bazielkruid.
Mijn vriend! Waar is ze, zeg het me,
waar is je bittere kind?
Hoe vaak heeft ze op je gewacht!
Hoe vaak wachtte ze niet op je,
koel gezicht, zwarte haren,
op deze groene veranda!

Boven het gezicht van de waterput
wiegde de gitaanse heen en weer.
Groene huid, de haren groen,
met ogen van koud zilver.
Een ijspegel van de maan
draagt haar boven het water.
De nacht werd zo intiem
als een klein dorpsplein.
Dronken guardias civiles
sloegen op de straatdeur.
Groen want ik houd van je groen.
Groene wind. Groene takken.
Op de golven van het schip
en het paard in de bergen.

BALLADE VAN DE SPAANSE GUARDIA CIVIL

Zwart zijn ze de paarden.
Hun hoefijzers zijn zwart.
Op de mantels glimmen
vlekken van inkt en van was.
Ze hebben, daarom wenen ze niet,
harde schedels van lood.
Met een hart van lakleer
komen ze over de straatweg.
Gebocheld en in nacht gehuld
bevelen ze waar ze verschijnen
stilten van donker gummi
en angsten van fijn zand.
Zij gaan langs, waar zij willen gaan,
en verbergen in hun hoofden
een vage sterrekunde
van ongrijpbare pistolen.

O stad van de zigeuners!
Op de straathoeken vlaggen.
De maan en de kalebas
met de morellen op sap.
O stad van de zigeuners!
Wie zag je en kan je vergeten?
Stad van droefheid en muskus
met de torens van kaneel.

Toen de nacht daar inviel,
nacht die nacht nachtdonker maakt,
smeedden in hun smederijen
de zigeuners zonnen en pijlen.
Een paard dat zwaargewond was
klopte aan op alle deuren.
Hanen van glas kraaiden
door Jerez de la Frontera.
De wind komt naakt de hoek
van de verbazing om gewaaid,
in de nacht, de platinanacht,
nacht die nacht nachtdonker maakt.

De Heilige Maagd en Sint Jozef
hebben hun castagnetten verloren,
en zijn op zoek naar de zigeuners,

of zij ze kunnen vinden.
De Heilige Maagd gaat gekleed
als een burgemeestersvrouw
in een kleed van chocoladepapier
met halssnoeren van amandels.
Sint Jozef beweegt zijn armen
onder een mantel van zijde.
Daarachter loopt Pedro Domecq
met drie Perzische sultans.
De halve maan stond te dromen
een extase van een ooievaar.
Banieren en lantarens
overstromen de dakterrassen.
In de spiegels snikken
danseressen zonder heupen.
Water en schaduw, schaduw en water
door Jerez de la Frontera.

O stad van de zigeuners!
Op de straathoeken vlaggen.
Doof uit je groene lichten
de prinsemarij is in aantocht.
O stad van de zigeuners!
Wie zag je en kan je vergeten?
Laat haar achter ver van de zee
zonder kammen voor haar kapsel.

Ze rukken op in rijen van twee
naar de stad van het feestrumoer.
Een geritsel van strobloemen
dringt binnen in de patroontassen.
Ze rukken op in rijen van twee.
Dubbele nachtmuziek van stof.
De hemel is in hun ogen
een etalage van sporen.

De stad, vrij van angsten,
vermenigvuldigde haar poorten.
Veertig guardias civiles
komen er in stormloop door binnen.
De klokken bleven stilstaan
en de cognac in de flessen
zette een gezicht op van november
om geen verdenking te wekken.
Een vlucht van gerekte kreten
stond op in de windwijzers.

De sabels snijden door de briezen
die de hoeven vertrappen.
Door de schemerige straten
vluchten de oude zigeunerinnen
met hun slaperige paarden
en hun potten vol met centen.
Door de omhooglopende straten
klimmen de sinistere mantels,
achter zich latend vluchtige
wervelingen van scharen.

In de portiek van Bethlehem
komen de zigeuners samen.
Sint Jozef, bedekt met wonden,
legt een meisje af met zijn mantel.
Koppige schrille geweren
klinken door heel de nacht.
De Maagd geneest de kinderen
met speeksel van de sterren.
Maar de guardia civil rukt
voort overal brandstapels
zaaiend, waarin jong en naakt
de verbeelding verbandt.
Rosa van de Camborio's
kermt zittend in haar straatdeur
met haar twee borsten afgesneden
voor haar op een presenteerblad.
En andere meisjes rennen
achtervolgd door hun vlechten
in een lucht waarin rozen
van zwart buskruit openbarsten.
Toen al de pannendaken
groeven in de aarde waren
schokte de morgen zijn schouders
in een lange profiel van steen.

O, stad van de zigeuners!
De guardia civil trekt zich terug
door een tunnel van stilte
terwijl de vlammen je omringen.

O, stad van de zigeuners!
Wie zag je en kan je vergeten?
Dat ze je zoeken op mijn voorhoofd.
Spel van maanlicht en van zand.

PARTIJDOCUMENTEN

Resoluties van het 27ste partijcongres van de CPN.

OVER DE ACTIE TEGEN ATOOMBEWAPENING, VOOR VREDE EN VEILIGHEID

De actie voor vrede en veiligheid in Europa en in de gehele wereld heeft de laatste jaren in ons land grote vormen aangenomen. Zij wordt gekenmerkt door breedheid van samenstelling en doeleinden. In de voorbereiding van en vooral ook ná het 26ste congres heeft de partij zich zonder enig voorbehoud gewijd aan deze strijd, die regelrecht ingaat tegen de krachten welke zich niet willen schikken naar de afgedwongen internationale ontspanning of welke trachten terug te keren naar de tijden van de koude oorlog.
De grote krachtsinspanning van de partij ten behoeve van vrede en veiligheid kreeg een nieuwe dimensie en werd ten volle effectief door het normaliseren en activeren van de betrekkingen en het tot stand brengen van een duidelijke samenwerking met Communistische en Arbeiderspartijen in de kapitalistische zowel als socialistische landen van Europa. Deze samenwerking werd gekenmerkt door gemeenschappelijke doelstellingen, waarbij de strijd voor de vrede voorop staat, met inachtneming van de autonomie der afzonderlijke partijen. Het aanknopen van contacten met niet alleen Communistische en Arbeiderspartijen, maar ook met andere democratische en progressieve bewegingen in de niet-gebonden landen, bleek in dit kader eveneens zeer vruchtbaar.

Kenmerkend voor de beweging voor vrede en veiligheid, zoals deze zich in Nederland ontvouwt, is de overheersende afwijzing van de kernwapens en van de perfectionering van deze massavernietigingswapens, waarvan de inzetbaarheid in Europa het doel is. Door de succesvolle strijd tegen de neutronenbom, die de militaire kringen in de Verenigde Staten — met steun van revanchisten in de Duitse Bondsrepubliek — dachten te kunnen introduceren in het reeds bestaande wapenarsenaal, werden de oorlogskrachten in het hart geraakt.
Het tastbare resultaat van deze campagne, waarbij Carter een mondiale nederlaag leed en waarbij voor het eerst in de geschiedenis de invoering van een nieuw Amerikaans wapensysteem werd verhinderd, heeft het vertrouwen in eigen kracht bij de massa der vredesstrijders versterkt en de weg geopend naar een vasthoudend, intensief optreden tegen nieuwe nucleaire wapensystemen.
Het feit, dat de regering-Van Agt op de NAVO-ministerraad van 12 december 1979 in Brussel moest mededelen 'niet in staat te zijn' thans te besluiten tot een mogelijke stationering van de nieuwe Amerikaanse atoomraketten (Pershing II en Kruisraket) op Nederlands grondgebied en dat een dergelijke stationering de eerste twee jaar zelfs niet aan de orde kan zijn, markeert een nieuwe, grote overwinning van de vredeskrachten in ons land. De communisten, die hierbij een stuwende rol hebben gespeeld, beseffen dat terdege. Het steeds algemener wordende verzet tegen het onverantwoordelijk gebruik van kernenergie en de eis tot sluiting van kerncentrales is in Nederland een belangrijk aspect van de strijd tegen atoomavonturen.
In nauw verband hiermee staat de vrees voor de steeds verdere proliferatie (spreiding) van kernwapens door levering van splijtbaar materiaal en technologische kennis aan landen — o.a. in de derde wereld — die tot dusver geen atoommogendheid waren.
De CPN ontwikkelt haar eigen principiële stellingname in het vraagstuk van oorlog en vrede en ondersteunt tegelijkertijd met kracht de Nederlandse vredesbewegingen Samenwerkingsverband Stop de Neutronenbom — Stop de kernwapenwedloop, IKV en Pax Christi, die in vele gevallen tezamen reeds de meerderheidsmening van de Nederlandse bevolking vertolken.

De beweging tegen de N-bom en tegen de nieuwe Amerikaanse atoomraketten heeft de kracht en de betekenis van de massabeweging voor de vrede in de kapitalistische landen aan het licht gebracht.
Zonder deze beweging op waarde te schatten, deze politiek te begunstigen en alles te doen om de eenheid daarvan ten aanzien van de hoofdvraagstukken van deze tijd te handhaven en te beschermen, is er géén consequente en effectieve vredesstrategie in Europa en in de wereld mogelijk.
Door alle krachten op deze hoofdzaken te concentreren en deze niet te laten afleiden naar nevenproblemen (zoals de ouderwetse koude oorlogspropagandisten maar al te graag wensen) is het mogelijk te komen tot een reële machtsvorming voor vrede en veiligheid.
Deze machtsvorming voor vrede en ontspanning — tegen militaire confrontatie — in de kapitalistische landen is van doorslaggevende betekenis.

De CPN dient, gezien de eisen en de mogelijkheden van deze tijd, nog méér dan voorheen aandacht te geven aan de vredesstrijd, welke er één is die zich richt tegen het militair-industriële complex in de kapitalistische wereld dat steeds weer ten bate van eigen macht en gewin nieuwe behoeften creëert op het gebied van de bewapening en nieuwe lasten legt op de werkende bevolking.
Het militair-industriële complex tracht de politieke en economische crisis van het hedendaagse kapitalisme op deze manier, althans voor zichzelf, te bezweren en vormt daardoor juist in deze tijd een voortdurende bedreiging. Deze dreiging richt zich vooral ook tegen de democratische rechten van de bevolking, die vastbesloten moeten worden verdedigd.
Tegenover de opvatting dat het militair-industrieel complex moet worden ontzien omdat er arbeidsplaatsen in het geding zijn, wint de opvatting aan kracht dat de vakbeweging een actieve rol in de vredesbeweging moet spelen omdat het voortbestaan van de samenleving afhangt van het duurzaam realiseren van vrede en veiligheid.
Het is van groot belang dat de vakbeweging zich duidelijk opstelt tegenover de wapenindustrie, die géén oplossing biedt voor het behoud van de werkgelegenheid, doch slechts een zware, parasitaire druk uit-

oefent op de economie als geheel en tegelijkertijd bijdraagt aan het opkomen van een rechts politiek extremisme in verschillende landen, waartegen grote waakzaamheid geboden is. Het wapenkapitaal oefent ook een grote invloed uit op het militair apparaat. Daarom is het verschijnsel van de soldatenstrijd, zoals deze zich rond sociale en democratische eisen, maar ook tegen steeds verdergaande militarisering en tegen de aanwending van massavernietingswapens ontwikkeld heeft, van des te groter betekenis.
De ervaringen in de strijd tegen het Duitse fascisme zijn een levend erfgoed gebleken en hebben ons geleerd niet alleen de gevaren te zien, maar ook de mogelijkheid om deze eensgezind, in een breed verband, succesvol het hoofd te bieden.
Doeleinden in de strijd voor de vrede zijn:
— geen produktie, maar een internationaal verbod van de neutronenbom;
— nú geen nieuwe Amerikaanse atoomraketten in Nederland, maar ook in de toekomst niet;
— verhindering van de uitvoering van de NAVO-beslissing van december 1979 inzake de Cruise- en de Pershing II-raketten;
— geen nieuwe atoomwapens in de Duitse Bondsrepubliek, waar revanchistische krachten streven naar een zogenaamde Europese kernmacht;
— kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland;
— het voortzetten van de ontspanning in Europa, die voor de gehele wereld van belang is en die nodig is op het politieke, zowel als op het militaire vlak;
— het stopzetten van de militaristische verpilling van grondstoffen en kapitaal, die de problemen van de ontwikkelingslanden onoplosbaar maakt en de economische crisis in de kapitalistische landen verscherpt;
— een einde te maken aan de militarisering in de verschillende regio's van ons land, waarbij de strijd in Limburg, Brabant en de noordelijke provincies, maar ook het optreden tegen het leggen van een rakettengordel rond Rotterdam, van het grootste belang zijn;
— drastische verlaging van de Nederlandse defensiebegroting;
— geen nieuwe F-16 straaljagers;
— eensgezinde weerstand tegen een NAVO-politiek, die steeds duidelijker in tegenstelling komt te staan tot de belangen van de volkeren van de NAVO-lidstaten en die deze zelfs dreigt mee te sleuren in conflicten buiten het NAVO-verdragsgebied (Midden-Oosten, Z.O.-Azië);
— stappen om Nederland vrij te maken van de NAVO, met als uiteindelijke doel de opheffing van de militaire blokken;
— het doorbreken van boycot-maatregelen tegen de Sowjet-Unie en het ontwikkelen van de Oost-West-dialoog, waarbij de kleine en middelgrote staten en in het bijzonder de niet-gebonden landen een belangrijke positieve rol kunnen spelen;
— onmiddellijke ratificatie van het SALT II-verdrag tussen de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie;
— het tegengaan van een verdere proliferatie van atoomwapens, die in het bijzonder voor de volkeren in de Derde Wereld een groot gevaar kunnen gaan vormen;
— uitbanning van bacteriologische en chemische wapens.

De strijd voor de vrede heeft een duidelijker perspectief dan ooit tevoren. Zij staat in het teken van optimisme, niet van fatalisme, zij gaat uit van het niet willen berusten in de z.g. onafwendbaarheid van de ons omringende gevaren.
De pogingen van agressieve, militaire kringen in de Verenigde Staten om de internationale situatie te vertroebelen en telkens weer nieuwe brandhaarden te doen ontstaan, kunnen tot mislukking worden gebracht.
De internationale toestand is de laatste tijd verslechterd. De houding van de regering-Carter in de Verenigde Staten is er thans één van onbeheerste agressiviteit en vormt een labiele factor in de wereld, die tot ernstige gevaren voor de vrede leidt.
De mogendheden moeten afzien van geweld bij het beslechten van geschillen. In plaats van eenzijdige acties zijn er bilaterale en multilaterale overeenkomsten nodig om de vrede veilig te stellen. In dit verband dienen er politieke oplossingen nagestreefd te worden van de conflicten in het Midden-Oosten en van de crises rond Iran en Afghanistan onder afwijzing van ieder militair ingrijpen.
In de geest van vreedzame coëxistentie tussen staten met verschillende sociaal-economische en politieke stelsels, dienen problemen en twistpunten opgelost te worden door onderhandelingen, met respect voor de zelfstandigheid der staten.
Een effectieve machtsvorming voor vrede vereist solidariteit met de strijd van de volkeren in de Derde Wereld — met die krachten die opkomen voor nationale onafhankelijkheid en sociale vooruitgang en die zich gesteld zien voor de oplossing van gigantische problemen. De niet-gebonden landen vervullen een belangrijke functie bij het bewaren en bevorderen van de wereldvrede.
De jongste conferentie in Havanna (die ook een beroep heeft gedaan op de hoogontwikkelde landen om financiële steun voor een fonds van 300 miljard dollar) heeft dat nog eens onderstreept.
De Nederlandse afwijzing van het N-wapen en van nieuwe nucleaire wapens op ons grondgebied is kenmerkend voor de kracht van de massabeweging in Nederland, die vredesbewegingen, kerken en politieke partijen omvat, maar eveneens voor een veranderend internationaal krachtenpatroon. De Amerikaanse imperialisten kunnen zich niet meer met succes van de oude methoden bedienen.
De hoofdoorzaken daarvan zijn: De ontwikkelingen binnen Europa; de strijd van de massa's in de kapitalistische landen; de toegenomen macht van de socialistische staten in de wereld; de toegenomen tegenstellingen en rivaliteit tussen de kapitalistische staten onderling; de verscherping van de tegenstellingen binnen de Amerikaanse heersende kringen zelf.
Juist daardoor worden de mogelijkheden van de vredesbeweging in ons land groter, terwijl tegelijkertijd de voorwaarden worden geschapen voor een onafhankelijker opstelling van de kleine landen. De massa-actie voor de vrede in Nederland kan de buitenlandse politiek van ons land een nieuw gezicht geven. De belangen van kleine landen zijn zichtbaarder ge-

worden en vinden ook meer erkenning in een tijd, waarin de nucleaire vernietigingskracht der grote mogendheden een absurde omvang heeft bereikt. Het optreden voor de vrede — tegen de atoombewapening en voor ontspanning, voor oplossing van problemen door overleg in plaats van door geweld — is van nationaal belang en dient de zaak van de vrede ook internationaal.
De partij versterkt in dit bewustzijn haar activiteiten. Zij acht het bestaan van brede, en zich in dit opzicht ontwikkelende, vredesbewegingen van het grootste belang. Deze immers blijken in staat grote massa's aan te spreken en te mobiliseren.
De samenwerking van politieke partijen, zoals deze gestalte kreeg in de actie tegen de modernisering van kernwapens en in het Overlegorgaan tegen de Kernbewapening (CPN, PPR, PSP, PvdA, D'66, CDA, naast de drie vredesbewegingen, de FNV en de VVDM) kwam tot stand in een klimaat, waarin de beweging tegen de neutronenbom en tegen de aanwezigheid van kernwapens op Nederlands grondgebied een hoogtepunt had bereikt. Juist daardoor is die samenwerking van betekenis.
De partij dient in dit geheel haar eigen identiteit te bewaren en deze tot uitdrukking te brengen door initiatief, organisatiekracht, eigen actievormen, en voor alles door een principiële houding, met gevoel voor flexibiliteit in wisselende verhoudingen.

OVER SOCIAAL-ECONOMISCHE STRIJD

De huidige toestand wordt gekenmerkt door enerzijds een ongekend hevige aanval van de zijde van de regering en de ondernemers op het levenspeil en op het totaal van de sociale en culturele voorzieningen en anderzijds door het steeds in omvang en kracht toenemende verzet daartegen.
De rechtse krachten hebben het de afgelopen tijd voorgesteld alsof met een politiek van matiging op lonen en sociale uitkeringen, bezuiniging en kneveling van vakbondsrechten ten behoeve van de winsten, de crisis en de massawerkloosheid bestreden zouden kunnen worden.
De praktijk heeft het bankroet hiervan bewezen: de werkloosheid neemt toe.
Verschillende regio's verkeren in een noodtoestand door afbraak van industrie en het ontbreken van maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid. Bedrijfssluitingen en sanering ten koste van de werkers, die door de concerns worden doorgevoerd, vergroten de werkloosheid nog. De jongeren worden extra getroffen door de groeiende werkloosheid. Velen van hen zien zich het uitzicht op een toekomst in overeenstemming met opleiding en verwachting ontnomen.
De massale werkloosheid treft verder in het bijzonder de vrouwen. Hierin vooral komt de onderdrukking van vrouwen op sociaal-economisch terrein tot uiting. En dat terwijl realisering van het recht op betaald werk al wordt belemmerd door vormen van discriminatie en gebrek aan voorzieningen als kinderopvang.
De matigingspolitiek heeft evenmin geleid tot een beteugeling van de duurte. De inflatie neemt toe en wordt nog bevorderd door lastenverzwaringen van de zijde van de overheid. Terwijl de winsten van de multinationals en banken hierdoor extra stijgen, wordt het levenspeil van de werkende bevolking en in het bijzonder van de sociaal gesteunden met teruggang bedreigd.
Boeren, middenstanders en andere groepen zelfstandigen ervaren de regeringspolitiek eveneens als een aantasting van hun belangen.
Ook in de voortdurende woningnood en de bedreiging van het leefmilieu komen de gevolgen van de kapitalistische crisis en regeringspolitiek tot uiting.
Onmachtig om de problemen van levenspeil, wonen en werken op te lossen, grijpt rechts naar autoritaire maatregelen en neemt zij zelfs haar toevlucht tot politiegeweld tegen stakers, krakers en andere actievoerders.
De CPN zal voortgaan haar bijdrage te leveren aan de verdere versterking van een strijdvaardige oppositie tegen de regeringspolitiek. Zij ziet daarin tevens de voornaamste kracht voor het ontwikkelen van een democratische machtsvorming, die zich ten doel stelt een richtingsverandering in de sociaal-economische politiek te bewerkstelligen.

De CPN acht het van de allergrootste betekenis de lessen te trekken uit de acties van de afgelopen tijd, die een ongekende omvang en uitwerking hebben en nagenoeg alle sectoren van het maatschappelijk leven omvatten.
De beweging 'Bestek '81 moet van de baan' — waarin de communisten een initiatiefnemende en stimulerende rol vervullen — bracht de eerste directe krachtenbundeling tot stand tegen het sociaal-economisch beleid van de regering-Van Agt/Wiegel.
Daarin verzamelden zich vakbondsleden en ongeorganiseerden, werkers uit vele bedrijven en bedrijfstakken; overheidspersoneel; werklozen, bejaarden en WAO-ers; werkers uit onderwijs, gezondheidszorg en welzijnswerk; binnens- en buitenshuis werkende vrouwen; studerenden en kunstenaars; zij die in de regio's optreden voor de belangen van de bevolking.
In deze beweging, die steunt op acties voor eigen eisen in uiteenlopende sectoren van de maatschappij, krijgt de onderlinge solidariteit vorm, welke leidt tot een brede krachtsontplooiing, zoals die tot uiting komt in demonstraties en manifestaties van allerlei aard.
Voorts ontwikkelden zich uiteenlopende vormen van democratische massa-actie aan universiteiten en andere onderwijsinstellingen; onder huurders en woningzoekenden voor het recht op betaalbaar wonen, tegen speculatie-leegstand en verkrotting van de woonomgeving; bij de verdediging van de belangen van de buitenlandse arbeiders in ons land, die blootstaan aan ontrechting en discriminatie en die als deel van de arbeidersklasse in ons land een eigen en belangrijke rol vervullen in de strijd; en in veelzijdige bewegingen tegen de aantasting van het leefmilieu en de volksgezondheid door vooral chemische concerns en door de gevaren die voortvloeien uit de opwekking van kernenergie.
De strijd voor de bevrijding van vrouwen ontplooit zich ook op sociaal-economisch terrein, met concrete eisen en acties voor betaald werk, voorzieningen, maatregelen tegen discriminatie en vele solidariteits-

acties. Vrouwen strijden samen met mannen voor loon, werk en betere arbeidsvoorwaarden. Bij de staking in de Rotterdamse haven is gebleken hoe groot de betekenis daarvan is. In de beweging tegen de politiek van regering en ondernemers worden onmiskenbare aanzetten gegeven tot het verder opstuwen van de oppositie en van de noodzakelijke dialoog over progressieve alternatieven.

De CPN constateert dat in de beweging van de afgelopen jaren de onmisbare rol van de actiecomités is aangetoond.
Nadat aanvankelijk van vele kanten de vorming en het optreden van actiecomités werd bestreden is thans in het maatschappelijk leven de betekenis van deze actiecomités als in de strijd ontwikkelde samenwerkingsorganen van georganiseerden en ongeorganiseerden en van allen die zich willen verenigen voor concrete doelen, algemeen erkend. De actiecomités zijn van groot belang voor de democratie in de actie.
Zoals het nodig is alle krachten te verzamelen voor de verdediging van de rechten van de vakbeweging en die van gekozen vertegenwoordigers van de werkers, is ook de versterking van de positie van de actiecomités vereist.
In het kader van de verdediging en uitbreiding van de democratische rechten, zoals het stakingsrecht, juist in een periode waarin grote gevaren voor de belangen van de werkers dreigen, moet opgetreden worden voor het versterken van de vakbeweging en van haar beslissingsrecht — zowel als dat van andere democratische strijdorganen van de massa's — in alle vraagstukken die het lot van de werkende bevolking betreffen.

Het verzet tegen de politiek van regering en ondernemers bereikte een doorbraak met de staking in de Rotterdamse haven in de herfst van het afgelopen jaar. De staking wierp belangrijke resultaten af voor de havenarbeiders en leverde tegelijkertijd een geweldige impuls voor de strijd van de hele Nederlandse arbeidersbeweging. De staking trok een streep door de rekening die regering en ondernemers de werkers wilden presenteren. De matigingspolitiek liep zware averij op. Bestaande aarzelingen in de arbeidersbeweging — mede als gevolg van het optreden van rechtse vakbondsbestuurders onder invloed van leidende kringen in de PvdA — werden in toenemende mate teruggedrongen. Er kwam een, het hele land omvattende, solidariteit tot stand.
Zo kreeg een nieuwe realiteit gestalte waarbij duidelijk werd dat de werkers niet bereid waren langer de politiek van matiging te slikken, noch in te stemmen met opvattingen die met varianten daarop allerlei concessies aan die politiek bepleitten. Sinds de havenstaking is de strijdvaardigheid zowel in de vakbeweging als daarbuiten verder toegenomen, hetgeen heeft geleid tot de massale acties in de eerste maanden in 1980. Naast een grootscheepse krachtsontplooiing in de bedrijven, werd hierbij voor het eerst ook door velen gestaakt in dienstverlenende instellingen, hetgeen laat zien hoe de strijd zich verbreedt.
In deze acties, sindsdien gevolgd door optreden voor loon- en andere eisen in verschillende bedrijven en sectoren, wordt duidelijk gemaakt dat de werkende bevolking zich niet neerlegt bij loondictaat en machtigingswet, waartoe de regering haar toevlucht heeft genomen.
De CPN is van mening dat — gezien de houding van de regering — de strijd met alle kracht en overtuiging verder ontplooid moet worden. Zij acht het de plicht van alle progressieve mensen zich daarvoor in te zetten.

Een van de meest waardevolle elementen in de sociale strijd is dat deze zich niet beperkt tot een protest — hoe belangrijk dit ook is. Het is voor de toekomst van ons land van de allergrootste betekenis dat de arbeidersklasse in de strijd tegen rechts haar eigen ideeën ontwikkelt over hoe de crisis te bestrijden en wat daarbij centraal moet staan.
Tegenover de prioriteiten van het grote kapitaal — winsten, bewapening en aan banden leggen van de arbeidersbeweging — worden haar eigen prioriteiten gesteld: te weten: Verdediging van het levenspeil — met voorop behoud van koopkracht door loonsverhoging en volledige prijscompensatie — bestrijding van de werkloosheid — door onder meer bevordering van nationale economische en werkgelegenheidsbelangen, gerichte steunverlening onder controle van de werknemers, door verkorting van de arbeidstijd — terugdringen van de bewapening, het aanpakken van de winsten, topinkomens en -vermogens, behoud en verbetering van alle sociale en culturele voorzieningen, scheppen van voorzieningen die noodzakelijk zijn voor de bevrijding van vrouwen, uitbreiding van de democratische rechten. In het formuleren van deze prioriteiten vervulde de CPN een belangrijke rol, evenals haar wetenschappelijk bureau IPSO dat het plan 'Voor werk en een beter bestaan' opstelde.
Een en ander gebeurde in een voortdurende confrontatie en discussie met pleidooien voor het aanvaarden van matigingspolitiek zoals in de PvdA nog opgeld doen.
De CPN stelt vast dat in toenemende mate ideeën uit de massabeweging doorwerken in stellingnamen van vakbonden en andere belangenorganisaties.
Dit alles is van doorslaggevende betekenis voor het scheppen van een progressieve machtsvorming die zich ten doel stelt om op grondslag van de belangen van de werkers een nieuwe richting in de sociaal-economische politiek in te slaan.

De CPN constateert dat haar politiek — dankzij het jarenlang geduldige en niet aflatende optreden van de communisten — een breed gehoor in de arbeidersbeweging heeft gevonden.
Zij beschouwt dit als een uitwerking van de standpunten van het 26ste partijcongres met betrekking tot het optreden voor de politiek van de partij op de bedrijven.
De propaganda voor de standpunten van de partij ging niet uit van eng partijbelang maar van dat van de werkende mensen en de noodzaak hen te verenigen voor nieuwe doelen. Ondanks belangrijke resultaten die hierbij werden geboekt moet geconstateerd worden dat de vorming van nieuwe partijgroepen en de werving van nieuwe leden op de bedrijven nog te traag verlopen.
Daarom besluit het congres om met nog meer kracht

de versterking van de partij op de bedrijven en instellingen organisatorisch en propagandistisch aan te pakken.

OVER PARLEMENTAIRE POSITIE EN DOELSTELLINGEN VAN DE CPN

De communistische partij streeft er naar om in vertegenwoordigende lichamen zo sterk mogelijke posities in te nemen.
Zij gebruikt die posities om voor haar standpunten en doeleinden op te komen, om invloed uit te oefenen op en in bestuurslichamen, om te bereiken dat de wensen van de bevolking in de besluitvorming tot uitdrukking komen, om groepen en enkelingen te beschermen tegen bestuurlijke en ambtelijke willekeur.
In gemeenteraden, provinciale staten en parlement, maar ook in wijk- en gewestelijke organen is vanuit al deze gezichtshoeken de onmisbaarheid van de CPN sinds jaar en dag overtuigend bewezen. Onze partij vormt een wezenlijk en noodzakelijk element in het systeem van democratische vertegenwoordiging in ons land.
Mede daarom heeft haar onvermoeibare strijd tegen aantasting van het bestaande kiesstelsel steeds belangrijke steun uit de bevolking ondervonden.
Naast de grote massa-acties voor de vrede en voor verdediging van werk en levenspeil, zijn de laatste jaren sterke ontwikkelingen tot ontplooiing gekomen voor verdediging en uitbreiding van democratische rechten, voor emancipatie en gelijke berechtiging. Van bijzondere betekenis is de strijd voor de bevrijding van de vrouw van iedere vorm van ondergeschiktheid en uitbuiting. Zij raakt alle facetten van het bestaan, omvat steeds meer vrouwen uit alle lagen en richtingen en manifesteert zich op vele manieren. Het verzet tegen kernenergie en milieuvergiftiging stelt wezenlijke toekomstvragen aan de orde. Huur- en woningacties, strijd tegen discriminatie van minderheidsgroepen en tegen discriminatie op seksuele voorkeur, solidariteitsbewegingen met de vrijheidsstrijd van andere volken hebben een grote omvang aangenomen. In al deze bewegingen — waarmee de partij zich ten nauwste verbonden voelt — groeit de wens tot progressieve krachtenbundeling.
De voor velen teleurstellende ervaringen met het kabinet-Den Uyl/Van Agt en de reactionaire politiek van het kabinet-Van Agt/Wiegel hebben de wens om te komen tot een coalitie van de vredelievende, democratische en progressieve stromingen versterkt.
Deze idee vindt al veel steun in PPR en PSP.
Ze breekt zich eveneens baan binnen de PvdA, tegen die richting in, die wil terugvallen op oude PvdA-CDA-patronen.
De wens om tot progressieve meerderheidsvorming te komen leeft sterk in de vakbeweging en in andere grote maatschappelijke stromingen en organisties. In deze ontwikkeling krijgt de parlementaire vertegenwoordiging van de CPN, de partij die voorvechtster en baanbreekster van eensgezind optreden is, een bijzonder gewicht.
De kern van de discussie over progressieve meerderheidsvorming, zoals die met name plaatsvindt tussen communisten en socialisten, is die over de machtsvorming.
De communisten achten het noodzakelijk om, met behulp van een parlementaire meerderheid die steunt op het actieve optreden van de werkers en hun organisaties en van allen die zich imzetten voor vrede en democratie,
a. de macht van het grote kapitaal te beknotten en ondergeschikt te maken aan democratische controle — en
b. een op afschaffing van atoomwapens en drastische vermindering van bewapening gerichte koers in te slaan.
Crisis, oorlogsdreiging en aanvallen op democratische rechten en instellingen eisen dat die weg gegaan wordt.
Het is de weg om levenspeil en sociale verworvenheden te behouden, catastrofale ontwikkelingen naar een atoomconflict af te wenden, rechten en vrijheden van de burger te beschermen tegen anti-democratische ondermijning, intimidatie en geweldpleging, en om de noodzakelijke solidariteit met de volkeren van de derde wereld te kunnen realiseren — maar ook om te komen tot ingrijpende maatschappelijke vernieuwing.
Binnen de PvdA geeft echter nog steeds die richting de toon aan, die noch de NAVO-politiek, noch de macht van de multinationals en banken wezenlijk wil aantasten. Zij koerst op terugkeer naar het oude model van de PvdA-CDA-combinatie, al dan niet met steun van anderen, een model dat niet anders kan brengen dan een herhaling van de bankroete politiek van Drees-Romme en Den Uyl-Van Agt.
Terugkeer naar deze schadelijke politiek dan wel breken daarmee door vorming van een progressieve, op meerderheidsvorming gerichte coalitie — dat is de kern van de politieke discussie, die thans onder progressieve ,vredelievende en democratische Nederlandsers plaatsvindt.
Dit gebeurt in uiteenlopende vormen binnen alle grote bewegingen van onze dagen, die niet alleen uitdrukking geven aan de oppositie en het verzet tegen afbraak en oorlogsdreiging, maar tevens draagsters zijn van maatschappelijke en politieke vernieuwingsgedachten. Het is van uitermate groot belang om deze discussie met geduld en overtuigingskracht te voeren, omdat de uitkomst ervan van wezenlijke betekenis is voor onze toekomst.
De communistische overtuiging, dat sterke maatschappelijke bewegingen onontbeerlijk zijn voor de noodzakelijke politieke veranderingen en dat deze kunnen samengaan met parlementaire meerderheidsvorming, is door belangrijke gebeurtenissen bevestigd.
Dat is gebeurd bij de grote vredesacties tegen N-bom en atoomraketten, bij verdediging van de democratie en het tegengaan van discriminatie, bij het hooghouden van verworvenheden en overtuigingen uit de strijd tegen de nazi-bezetting, bij de abortusstrijd, bij het opkomen voor sociale eisen en vakbondsrechten.
Gebleken is daarbij dat progressief en democratisch optreden in het parlement en bewegingen in het volk elkaar wederzijds bevruchten, dat met name ook het communistische optreden in de vertegenwoordigende lichamen een directe stimulerende uitwerking

heeft op de massa-actie, dat zij die helpt in argumentatie en richting.
Zo speelt een sterke communistische vertegenwoordiging een essentiële rol bij het tot stand komen van een meerderheid voor een politiek, die wezenlijk verschilt van het schadelijke en verwerpelijke beleid dat nu wordt gevoerd.
Daarom is de teruggang van de partij bij de vorige verkiezingen schadelijk geweest voor de belangen van de bevolking. Voor die belangen en voor de vorming van een progressieve meerderheid die daarvoor optreedt, is versterking van de communistische afvaardiging en het in overeenstemming brengen daarvan met het werkelijke politieke gewicht van de partij noodzakelijk.
Deze versterking zal de partij beter in staat stellen haar gewicht in de schaal te werpen voor vrede, democratie en levenspeil en aldus een belangrijke stuwende invloed uitoefenen op anderen. Ze zal een aanmoediging betekenen voor de massastrijd, die de grondslag en het draagvlak moet zijn voor vorming van een progressieve meerderheid.

VOOR EEN STERKE COMMUNISTISCHE PARTIJ VAN NEDERLAND

De Communistische Partij van Nederland heeft een offensief antwoord gegeven op de diepgaande crisis in het kapitalisme die ernstige gevaren oplevert voor de vrede, voor het levenspeil van de bevolking en voor de democratische rechten. Mede door de oriëntatie van de partij op democratische machtsvorming van de bevolking tegenover de ondemocratische dictaten van regering en ondernemers, ontwikkelden zich in ons land krachtige massabewegingen op een aantal hoofdterreinen van het maatschappelijk leven.
De massabeweging gaf nieuwe impulsen aan bestaande organisaties en belangengroeperingen, stuwde zelfs burgerlijke politici op naar nieuwe posities waarbij de in de actie gestelde eisen op de voorgrond stonden.
De beweging kon zich ontplooien, doordat progressieve mensen verstarde scheidslijnen doorbraken en het gemeenschappelijk doel van hun strijd centraal stelden. Het optreden van communisten leverde daarin een inspirerend voorbeeld. Het werken van communisten in massa-acties, waar de partij onophoudelijk toe opriep, werkte verenigend en verbredend en versterkte het krachtsgevoel van de massa voor concrete doelen. In de partij bestaande belemmeringen tot gemeenschappelijk optreden met anderen werden doorbroken door een oriëntatie van de gehele partij op actie en door het zorgvuldig uitwerken van argumenten en perspectieven.
Daardoor konden vele communisten een initiatiefnemende en beslissende rol spelen in de democratische machtsvorming en werden vele mensen geïnspireerd door en gewonnen voor de politieke visie van onze partij. Onmiskenbaar is de invloed van de partij op het denken van de mensen en op het politieke leven in ons land toegenomen.
Het instellen van de partijorganisatie op het ontwikkelen van actie en op het verduurzamen van actieresultaten moet verder worden doorgezet. Kwaliteitsverbetering van het werk is daarbij van beslissende betekenis. Daartoe moet een verdere verbetering van het partijpolitieke leven tot stand worden gebracht, met een intensieve wisselwerking tussen leidingen en leden van de partij. Het goed functioneren van de interne partijdemocratie is noodzakelijk voor het verwerken en benutten van nieuwe denkbeelden en inzichten die in de massabewegingen ontwikkeld worden.
De eensgezindheid van de partij bij de uitvoering van de besluiten van het 26ste congres heeft de daadkracht en de uitstraling van ons optreden versterkt en de basis gelegd voor een noodzakelijke open oordeelsvorming op tal van nieuwe terreinen.
In de acties ontwikkelden nieuwe partijgenoten zich tot sterke kaders, waardoor het optreden van de partij zich veelzijdiger ontplooide en communisten in staat waren organisatorisch en politiek leiding te geven aan belangrijke stukken maatschappelijke strijd. De besturen van de partij moeten met deze nieuwe kaders versterkt worden om de groei tot gelding te brengen, waarbij het van grote betekenis is dat de strijdvaardige vernieuwende rol van de vrouwenbeweging in ons land ook tot uitdrukking komt in de samenstelling van de besturen van de partij op alle niveaus.
De partij beschouwt de strijd voor de bevrijding van vrouwen als een wezenlijk en integrerend bestanddeel van haar strijd. Zij is solidair met de strijd die vrouwen en vrouwenorganisaties op tal van terreinen voeren tegen discriminatie en onderdrukking. Nog bestaande belemmeringen die het vrouwen moeilijk maken om hun volle aandeel te leveren aan de ontplooiing van partijactiviteiten dienen te worden weggenomen.
Het in de partij verwerken van 60 jaar strijdervaring en van nieuwe ideeën moet leiden tot stabiele, evenwichtige besturen met sterke daadkracht. Het versterken van de afdelingsbesturen en een systematische opbouw van de partijorganisatie is een wezenlijke voorwaarde voor verdere ontplooiing van het partijoptreden. Dit moet steunen op het optimaal betrekken van alle leden bij de ontwikkeling en uitvoering van partijbesluiten. Daarmee zal ook de werfkracht van de partij vergroot worden.
Versterking van de CPN is beslist noodzakelijk om de taken die wij ons stellen te kunnen uitvoeren. De meest effectieve methode daarbij is het gericht winnen van leden, door afdelingen en bedrijfsgroepen.
Naast openbare vergaderingen en andere activiteiten, is een persoonlijke benadering daarbij onontbeerlijk. Hoewel het optreden van afzonderlijke communisten bij veel mensen sympathie, instemming en respect oproept, blijkt het werkelijke beeld van de CPN nog te veel verborgen mede door jarenlange vervalsing van de CPN-standpunten door anti-communisten in ons land.
Dit onderstreept de noodzaak om het propagandistische werk te richten op het winnen van mensen voor onze ideeën en op directe versterking van onze partij. Dit moet gebeuren in een veelheid van vormen, afgestemd op de concrete vragen die leven in de groepen die we willen bereiken. Tevens moet dit leiden tot het versterken van de banden met degenen die overtuigd zijn van de noodzaak van een eigen inbreng van de CPN in de nationale en internationale politiek.
De verbeterde aanpak van het werk op het gebied van

onderzoek, studie, discussie over nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen, heeft de partij meer in staat gesteld een eigen visie uit te werken over nieuwe vraagstukken. Naast De Waarheid, leverden ook het IPSO en ons maandblad Politiek en Cultuur belangrijke bijdragen aan de menings- en oordeelsvorming in en buiten de partij om te komen tot het ontwikkelen van concrete alternatieven tegenover de kapitalistische crisispolitiek. Daardoor konden communisten en andere progressieve mensen, die zich mede door onze visie laten inspireren, met meer kracht van argumenten optreden, hetgeen de diepgang en politieke kracht van de massabeweging versterkte.
Er werd een eerste aanzet gegeven tot het veelzijdiger maken van scholing, studie en onderzoek en dit meer toe te snijden op de behoeften van leden en kaders van de partij. De aanpak en de inhoud van de scholing moet in dit licht verder verbeterd worden, waarbij het werken aan een nieuwe opzet (zoals weekend- en zomerscholing) gepaard moet gaan met grote aandacht voor continuiteit.
Onmisbaar bij het uitdragen van onze opvattingen onder de massa is het werken en werven met ons dagblad De Waarheid. Elke stagnatie op dit gebied moet overwonnen worden. Zonder De Waarheid was het ontwikkelen van nieuwe coalities en het tot stand brengen van doorbraken op hoofdterreinen van de politiek niet mogelijk geweest. De krant inspireert de mensen door tegenover de kapitalistische crisis de ideeën van onze partij te plaatsen en functioneert als gangmaker en platform van discussie tussen mensen die gezamenlijk coalities gestalte geven.
Met name op hoogtepunten van maatschappelijke strijd blijkt ook de organisatorische kracht van De Waarheid als schakel die de mensen verbindt in strijd en onderlinge solidariteit. Het dagelijks verschijnen van De Waarheid steunt op de grote offerbereidheid van abonnees en allen die de communistische pers een warm hart toedragen.
Het congres roept de partij op om in offensieve en optimistische geest de financiële campagne voor de nieuwe pers en een nieuw gebouw voort te zetten en daarmee het blijven verschijnen van De Waarheid te garanderen.

Het nieuwe partijbestuur

Het congres koos een nieuw partijbestuur bestaande uit:

Frans Aarts, Marcus Bakker, Jan Berghuis, Frank Biesboer, Jan de Boo, Johan Bosma, Onno Bosma, Ina Brouwer, Peter Buijs, Henk Clerx, Eddy Detmers, Carel van Dillen, Truus Divendal-Klok, Frits Dragstra, Alie van Dijk-Stol, Cilia Galesloot, John Geelen, Joop Geerligs, Hans Geleijnse, , Siep Geugjes, Bep Grave, Rinus Haks, Wessel Hartog, Irene Helle, Siem van der Helm, Theo Hendriks, Ton van Hoek, Henk Hoekstra, Gerrit Hoogenberg, Karel Hoogkamp, Elli Izebout, Uulkje de Jong, Marijke Kamphuis, Jos de Keijzer, Harrie Kleuver, Tineke van den Klinkenberg, Joop Knukkel, Geert Lameris, Harm Leeman, André de Leeuw, Han de Leeuw, Frans van Liempt, Fré Meis, Leo Molenaar, Wim Nieuwenhuijse, Annie van Ommeren-Averink, Gerrit Out, Aiko Platje, Gerard Pothoven, André Roelofs, Henk van der Schaaf, Joop Schepers, Wim van het Schip, Bart Schmidt, Gijs Schreuders, Carl Splinter, Welmoet Spreij, Joop Stout, Boe Thio, Rudi van der Velde, Coen Veltman, Koos Verweijmeren, Rinze Visser, Heiltje de Vos, Bob Vrins, Roel Walraven, Simone Walvisch, Thewis Wits, Jaap Wolff, Joop Wolff, Joop IJisberg, Cees IJmkers, Cor van der Zanden.

VERSCHENEN BIJ
PEGASUS

GERARD DEN BRABANDER

Rembrandt, de monsters
en andere verzen

Posthume uitgave van een
onbekende, onlangs teruggevonden
bundel verzen.
Met een voorwoord van Theun de Vries

64 pagina's *f* 20,—

**Verkrijgbaar bij de
erkende boekhandel en bij
PEGASUS
Leidsestraat 25, Amster-
dam, tel. 020-231139
Hoogstraat 143, Rotter-
dam, tel. 010-125322**

Henk Hoekstra

OP ZOEK NAAR
NIEUWE WEGEN

***Het Nederlandse communisme
in een bewogen periode***

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138,
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

21 september verschijnt bij Pegasus:

Willemen signeert zijn boek tijdens het Waarheid-festival

KEES WILLEMEN-POLITIEKE TEKENINGEN

Kees Willemen stelde dit boek samen uit zijn in de loop der jaren in De Waarheid, soldaten- en studentenbladen verschenen cartoons.
Ong. 120 pag. met inleiding en index, ƒ 19,75.

Uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam

TEN

POLITIEK EN CULTUUR

Nieuwe realiteiten
Marcus Bakker

Onze aardgasrekening
Ton Pothoven

De kraakbeweging
Frank v.d. Berg

De gebeurtenissen in Polen
Jan de Boo

Deelraden in Rotterdam
Heiltje de Vos

Traditie en vernieuwing in de filosofie
Jasper Schaaf

Oktober 1980

Verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam, tel. 231138

De abonnementsprijs is ƒ 24,25 per jaar, losse nummers ƒ 3,00
Studentenabonnement ƒ 20,25 per jaar

Ons gironummer is 447416
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam, tel. 262565

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

40ste jaargang nr. 8 — oktober 1980

Redactie: K. Bakker, M. Bakker (hoofdredacteur), M. Braun, S. v.d. Helm, J. Mets, D. Oudenampsen, S. Schreuders, W. Warmerdam (redactie-secretaris), B. IJzerman.

Marcus Bakker
Nieuwe realiteiten 281

Ton Pothoven
Onze aardgas rekening 288

Frank v.d. Berg
Die Lastige krakers met hun 'tegencultuur' 291

Jan de Boo
Niet om vlees alleen — Polen 300

Heiltje de Vos
Raad, deelraad, bevolking 303

Jasper Schaaf
Traditie en vernieuwing in de filosofie 309

Komma 314

Partijdocumenten 315

NIEUWE REALITEITEN

De regering heeft nu een koers uitgezet die een aanzienlijke verscherping betekent, vergeleken bij Bestek '81.

De doelstelling van Bestek was het totaal van de uitgaven van overheid en sociale fondsen ongeveer op een zelfde percentage van het nationaal inkomen vast te pinnen. Dit nationale inkomen, dat grofweg gezegd aangeeft hoeveel er in het land verdiend dan wel besteed wordt, bedraagt op het ogenblik ruim 300 miljard gulden. In 1976 was het aandeel van overheidsuitgaven en sociale uitkeringen daarin 60% en Van Agt en de zijnen gingen er van uit dat het niet veel hoger moest worden.
Nagestreefd werd, dat bij een jaarlijkse groei van het nationaal inkomen die naar men verwachtte ongeveer 3% zou zijn, vooral door toename van de produktie, het deel daarvan dat naar overheid en uitkeringen zou gaan steeds niet veel hoger zou zijn dan 3/5. De rest moest, zo was de redenering, vooral naar de ondernemingen toe, die daarmee hun rendement zouden kunnen verbeteren, hun afhankelijkheid van (duur) geleend geld zouden kunnen verminderen en hun prijzen op de exportmarkt verlagen in verhouding tot de concurrenten.
Voor verbetering van loon en salaris zou in die opvatting weinig of niets overschieten, ondanks de verhoogde produktie per man. Daarvoor in de plaats zou dan de werkgelegenheid toenemen.

Deze politiek hield in dat een proces van snijden in sociale en gezondheidsuitgaven en in voorzieningen (onderwijs!) werd ingezet, dat tot loonmatiging en zelfs tot loondictaten werd overgegaan, terwijl een miljardenstroom naar de ondernemingen in beweging werd gezet. Hier kwam, vooral op initiatief van de CPN, sterk verzet tegen. Immers, al spoedig leerde de ervaring dat de geldstroom naar de bedrijven vooral daar terecht kwam, waar men toch al goed in de slappe was zat; de beloning voor investeringen, de voornaamste vorm van ondersteuning, gaat allereerst naar die bedrijven die over voldoende middelen en vooruitzichten beschikken **om** te investeren. Bovendien bleek dat juist vanuit die hoek een grote overheveling van kapitaal plaats vond naar het buitenland, waar nog beter rendement verwacht werd.
De investeringen die plaats vonden en vinden in eigen land dienen slechts zelden de werkgelegenheid; nieuwe bedrijven komen weinig tot stand, het meeste geld wordt gestoken in bestaande ondernemingen waar door vernieuwing van het produktieapparaat arbeidskrachten gespaard worden.

Daartegenover staat, dat inperking van de koopkracht en van de overheidsbestedingen een onmiddellijke negatieve invloed heeft op de koopkracht, dus op de verkoop van middenstanders en de voor het binnenland werkende ondernemingen. Aan die kant van de economie wordt werkloosheid geschapen, die de werkschepping welke het doel heette te zijn van de gevoerde politiek, blijkens de cijfers sterk overtreft. In 1980 is de gemiddelde werkloosheid ongeveer 40.000 hoger dan in 1979. Een extra reden voor toenemend verzet tegen Bestek '81 was en is dat de overheid, bij al haar geweeklaag over de rampspoedige situatie van economie en schatkist, weigerde om doeltreffende maatregelen te nemen daar waar die voor de hand liggen: bij de oorlogsbegroting van meer dan 11 miljard, de EEG-uitgaven van 4 miljard, de miljarden grote aardgaswinsten van Shell en Esso, het deel van de ontwikkelingshulp dat naar

corrupte of fascistische regiems gaat (Indonesië).

Er waren grote anti-Bestek-acties, de Rotterdamse havenarbeiders doorbraken het matigingspatroon en tegen de loonmaatregel van maart jl. keerde zich een reusachtige protestbeweging.

Welke maatregelen?

Het kabinet-Van Agt heeft in deze groeiende tegenstroom geen aanleiding gezien de koers te wijzigen; integendeel, het heeft die met de nieuwe begroting verscherpt.
Het argument daarvoor is voornamelijk, dat van de voorziene groei van de economie nauwelijks iets terecht is gekomen. De wereldeconomie stagneert, mede door de sterke prijsstijgingen van olie, die ook de Nederlandse invoerprijzen nadelig beinvloeden — hetgeen dan weer doorwerkt in de export.
De groei is al enkele jaren uit de Nederlandse economie als geheel; wat er aan toename van de produktie is, wordt door de olieprijsstijging weer ongedaan gemaakt. Tegelijk zijn er uitgaven die wel blijven groeien, waarbij vooral het geheel van de sociale uitkeringen in het oog springt. Zo stijgt het aantal mensen dat in de WAO terecht komt vrij snel, terwijl ook het aantal werklozen toeneemt. Daarentegen is, door de afremming van de lonen, salarissen en uitkeringen en de daarmee samenhangende achteruitgang in de koopkracht van velen, de belasting-opbrengst verhoudingsgewijs geringer.
Dit complex van factoren veroorzaakt grote tekorten op de begroting, terwijl mede ten gevolge van de verminderde koopkracht de positie van een deel van de ondernemingen verzwakt.
Het lijdt geen twijfel dat tegenover een dergelijke ontwikkeling, maatregelen dienen te worden genomen — al was het alleen maar omdat de snel groeiende staatsschuld een goudmijn wordt voor de kapitaalbezitters, die tegen hoge rente hun geld in staatsleningen steken. Rente en aflossing van de staatsschuld zullen in 1981 maar liefst een bedrag van 12 miljard eisen, meer dan er aan de aardgasbaten in totaal binnen komt.
Maatregelen zijn nodig — maar welke?
De CPN wijst al lange tijd op de mogelijkheden, zoals die hierboven zijn genoemd.
Er zit een miljarden-ruimte in de Nederlandse economie, die juist in een crisistijd als de huidige, in aanmerking komt om aangesneden te worden.
Verkorting van de diensttijd en stopzetting van de koortsachtige aanschaffing van nieuw oorlogsmaterieel zou grote bedragen besparen op de begroting.
De olie-maatschappijen hebben nu wel genoeg verdiend aan het aardgas; er zijn miljarden te verdienen als hun steeds groeiende aandeel in de opbrengst daarvan wordt aangepakt.
De EEG-bureaucratie is tot een loden last uitgegroeid, trouwens, voor aanzienlijke delen van de binnenlandse bureaucratie geldt het zelfde.
Belemmeringen op de kapitaaluitvoer zouden niet alleen (als ze een heffingsvorm zouden hebben) grote bedragen kunnen opleveren, ze zouden vooral het geld in het land houden en daardoor de rente kunnen drukken.
Tenslotte zou een algehele herziening van de bedrijfssteun, gericht op gecontroleerde hulp aan zwakke bedrijven, miljarden guldens goedkoper zijn dan de huidige — en veel effectiever.

Twee zienswijzen

Maar het kabinet-Van Agt kiest een andere weg. Terwijl dit jaar de inkomens van de meeste loon- en salaristrekkers en uitkeringsgerechtigden al aanzienlijk in koopkracht achteruit gaan, wordt dat proces het komend jaar versterkt.
Een hele reeks van bezuinigingen op uitke-

ringen is in gang gezet. Ondanks de prijsstijgingen worden lonen en salarissen verder gesnoeid — waarbij de ambtenaren, in het bijzonder die bij het onderwijs, als 'trendsetters' gebruikt worden.
Belastingen, aardgasprijs en huren stijgen mee. De extra baten die uit het aardgas worden gehaald door binnen- en buitenlandse prijsstijging daarvan, gaan in belangrijke mate naar weer dezelfde ondernemingen, die toch al in financieel gunstige posities zitten.
Terwijl er sterke behoefte bestaat aan een plan om op grote schaal werkgelegenheid te scheppen, doet de regering in het geheel niets meer in deze richting en volstaat ze met de hoop dat het geld, dat nu in de ondernemingen wordt gestoken, eenmaal meer arbeidsplaatsen zal opleveren — hoezeer ook de ervaringen van de laatste jaren deze schone verwachting weerspreken.

werkgelegenheid

Het wetenschappelijk bureau van de CPN heeft, al weer enkele jaren geleden, een andersoortige sociaal-economische politiek uitgewerkt.
Uitgaande van een wijziging in de geldstromen zoals hiervoor aangegeven, heeft het IPSO een opzet gemaakt voor een politiek, die de bestaande werkloosheid in belangrijke mate zou terugdringen. Het plan, dat daarna op grond van uitgebreide discussies nog is bijgewerkt, gaat uit van handhaving van de koopkracht en van bestemming van aanwezige, en nu onjuist aangewende gelden voor directe werkschepping. Eén van de effecten daarvan zou zijn dat de totaalpost van de sociale voorzieningen aanzienlijk zou worden teruggedrongen, met name doordat werkgelegenheid en korter arbeidsduur de werkloosheids-, invaliditeits- en ziektekosten op grote schaal zouden verminderen. Het karakter van de voorgestelde werkzaamheden — zoals stadsvernieuwing, volkswoningbouw, steun aan klein- en middenbedrijf — zou op zichzelf weer in diverse naastbijgelegen

stadsvernieuwing

takken van werk de bedrijvigheid doen toenemen.
Deze zienswijze behoudt tegenover de door de regering ontvouwde plannen niet alleen haar volle waarde, ze neemt nog aan betekenis toe doordat ze het enige duidelijke alternatief gaat worden voor wat Van Agt c.s. te bieden hebben.

De bewapeningslasten

Daarbij is één element van bijzondere betekenis, de kwestie van de bewapeningsuitgaven.
Ook voor het komende jaar breidt het kabinet-Van Agt de militaire uitgaven uit, niet alleen met het bedrag waarmee ze door inflatie duurder zijn geworden, maar met nog een extra som. Weliswaar is dat niet de aan de NAVO toegezegde volle 3% waarmee jaarlijks de oorlogsbegroting omhoog zou moeten, maar die geringe vermindering wordt als het ware opgespaard om later, als de sociale uitgaven genoeg verlaagd zijn, over tafel te gaan.
Het verspillingskarakter, uit een oogpunt van werkgelegenheid, van deze miljardenbedragen is in het vorige nummer van Politiek en Cultuur nog eens uitvoerig uit de doeken gedaan.
Het gaat hier echter allereerst om een politieke stellingname.
Het kabinet-Van Agt rechtvaardigt de nog weer verhoogde oorlogsuitgaven met een politiek verhaal, dat de toegenomen spanningen en de eendracht in de NAVO als grondslag heeft. De werkelijkheid is dat juist de door Amerika geleide NAVO-politiek, met haar toenemende koers op massa-vernietigingswapens (het atoomrakettenbesluit van vorig jaar) en haar provocerende optreden (men denke aan het tegen elkaar opbieden van de Amerikaanse presidentskandidaten) de spanningen verhevigt. Elk voorstel van socialistische landen en vanuit de vredesbeweging wordt in mist gehuld en weggemoffeld, terwijl steeds opnieuw de door de wapenindustrie en Luns-achtigen aangedragen plannen tot verdere opschroeving en verfijning van het vernietigingsarsenaal de doorslag geven. Daarbij komt nu ook de aandrang om de NAVO 'wereldwijde' taken toe te kennen, zich dus regelrecht te mengen in het Nabije en Midden-Oosten en in de Aziatische problematiek — plannen die, als ze werkelijkheid zouden worden, de spanningen nog verder zouden opvoeren en een alibi zouden vormen voor een nog hoger bewapeningsniveau.De bewapening wordt een ondraaglijke last, terwijl tegelijkertijd het vernietigings-vermogen daarvan zo groot is geworden, dat niet valt in te zien hoe het gebruik van de voorhanden wapens nog één mens ter wereld, en zeker in West-Europa, in leven zou laten.
De harde werkelijkheid is dat, zeker zoals de zaken er nu bijstaan, een beslissende ommekeer in deze wedloop niet alleen of in de eerste plaats verwacht kan worden van overeenkomsten tussen de supermogendheden, hoe doorslaggevend die op den duur ook zullen moeten zijn.
Initiatieven voor ontwapening moeten nu voor alles komen vanuit bewegingen, landen en regio's waar men direct geconfronteerd wordt met de volstrekte heilloosheid en uitzichtloosheid van het militariseringsproces. De problematiek van ons land en ook de gezindheid van zijn burgerij, maken in dat kader een Nederlands initiatief noodzakelijk en mogelijk.
Vermindering van bewapening — anders gezegd, een vredespolitiek — kan daardoor de kern worden van een beleid, dat op een doeltreffende wijze de direct tastbare, door crisis en kapitalistisch wanbeheer veroorzaakte problemen aanpakt.

Opstelling van partijen

Het is deze benadering die de CPN er toe heeft gebracht, op zijn congres het nastreven

van een progressieve meerderheidsvorming aan de orde te stellen.
De laatste jaren hebben grote bewegingen gekend, zowel tegen de Bestek-politiek als tegen de verdere ontwikkeling van de (atoom-) bewapening. De bewegingen bestreken alle kringen, alle richtingen. Ze gaven aan, waar de steun voor een progressieve meerderheidspolitiek gezocht kunnen worden.
De uitwerking moet via maatschappelijke, naar politiek coalities leiden: partijen en groepen, die een parlementaire meerderheid vormen voor steun aan een aldus gerichte regeringspolitiek.
Het feit dat,voor het eerst, een parlementssamenstelling in zicht komt, waarin niet op elk moment de confessionele partijen en de VVD een meerderheid kunnen vormen, maakt het denken over zo'n ontwikkeling tot een realistische bezigheid.
Van groot belang is in dat geheel de positie, die de Partij van de Arbeid inneemt. Daarbij doet zich het nieuwe feit voor dat sedert enige tijd binnen die partij een stroming is ontstaan die, met op-en-neer-gaan en met wisselingen in overtuigdheid en dapperheid, het in die richting wil zoeken. Die stroming steunt op krachten in de vakbeweging en in de anti-atoombeweging zowel als in de vrouwenactie.
Hoe sterk die beweging in werkelijkheid is weet eigenlijk niemand. Wel zeker is, dat vanuit de leiding van de PvdA de laatste tijd een contra-offensief daartegen is ingezet. Dat is begonnen doordat Den Uyl heeft afgedwongen dat het ontwerp-programma van de PvdA voor de verkiezingen de NAVO zou accepteren, eenzijdige verwijdering van kernwapens van onze bodem zou afwijzen en een matigingspolitiek zou propageren. In een interview met Elsevier van 13 september zegt Den Uyl duidelijk wat hem bij die opstelling beweegt. Een progressief meerderheidskabinet zou wel goed zijn, maar 'zo'n progressief meerderheidskabinet heeft het nadeel, dat het bijvoorbeeld wantrouwen oproept in werkgeverskring...'

Daarom stelt hij een coalitie van PvdA, D'66 en CDA in het vooruitzicht, met de nadruk op het bij elkaar horen van PvdA en D'66.

De andere hoofdstoot in deze richtig is deze zomer gegeven door de (in dit geval meer als PvdA-politicus optredende) voorzitter van de FNV-Industriebond Groenevelt, toen hij tot verrassing van de FNV-leden met het voorstel kwam tot inlevering van loon voor werkgelegenheid. Groenevelt, die bij zijn optreden openlijk een PvdA-CDA-coalitie aanprees, keerde zich hiermee direct tegen de anti-Bestek-opvattingen onder zijn leden, opvattingen die uiteindelijk de basis zouden moeten vormen voor een progressieve parlementaire meerderheid.

Tenslotte is het partijbestuur van de PvdA met een soort standpuntbepaling gekomen, die zegt in de eerste plaats samenwerking met D'66 te willen, maar die duidelijk maakt dat het daarbij in de richting van het CDA zal gaan.

Dat is trouwens ook wat de leiding van D'66 wil; zij is voor loonmatiging, zelfs voor de loonmaatregel zoals Albeda die heeft doorgevoerd, en ze stelt trouw aan de NAVO als vereiste voor samenwerking met wie dan ook. Maar D'66 is een vrij ongevormd en onpeilbaar geheel, de zaak is er voortdurend in beweging. Nog maar driekwart jaar geleden was het daardoor mogelijk dat de meerderheid van de D'66-fractie bakzeil moest halen op een congres, dat krachtdadig en eenstemmig de NAVO-plannen voor de atoomraketten afwees.
Zo echter kijkt Den Uyl er niet tegenaan. Voor hem zijn Terlouw en Brinkhorst D'66. Hij berekent heel duidelijk dat hij, door op hun NAVO- en matigingslijn te zitten, daarmee tegelijkertijd de weg naar het CDA openmaakt.

Een van de opvallende, maar nauwelijks verrassende elementen van deze positiekeuze is, dat ze de PSP en de PPR, waarmee zulke hartelijke banden lijken te bestaan, het bos in stuurt. Dat geldt vooral voor de PPR. Enige jaren lang zijn de PPR feitelijk de handen gebonden doordat daar iedere opvatting die zich te ver van de PvdA verwijderde, ongewenst was: de toekomstige samenwerking, ook en met name voor een nieuwe regering, zou daardoor in gevaar komen.
De werkelijkheid is, nu het tot een positiebepaling komt met het oog op verkiezingen, dat voor de PvdA de PPR niet meer meetelt. Het bestuursoverleg, waar ook de PSP bij betrokken was, diende dus voor niets anders dan om deze partijen in het door de PvdA-leiding gewenste karrespoor te houden.

Progressieve meerderheid

Is daarmee de vorming van een progressieve meerderheid met een echte koerswijziging op het gebied van bewapening en sociaal-economische politiek van de baan? Geenszins.
De CPN heeft zich bij haar opstelling voor een progressieve meerderheid nooit aan illusies overgegeven. Zij heeft in haar stellingname duidelijk gemaakt dat leidende krachten in de PvdA in de eerste plaats weer zouden koersen op samenwerking met het CDA, ook zelfs als zij propagandistisch gebruik zouden maken van de mogelijkheid dat CDA en VVD samen, parlementair gezien, in een minderheidspositie zouden komen.
De PvdA is na de Tweede Wereldoorlog tot drie keer toe vol optimisme met de confessionele partijen in zee gegaan; en al bleek keer op keer dat KVP, CHU en AR geen grondslag boden voor een koerswending in progressieve zin, al klonk ook keer op keer nadat de coalities uiteengevallen waren uit PvdA-kring een luid 'dat nooit weer', dat wil nog niet zeggen dat men het daar nu toch langzamerhand wel echt zat is om zich voor een rechts beleid te laten gebruiken. Iedere keer ontstaat weer, als er kans is op rege-

ringsdeelname, de stroming die zegt dat het dit keer dan toch wel totaal anders zal gaan. Zo ook nu. Vanuit de leiding van de Partij van de Arbeid noemt men dat thans het 'nieuwe realisme'.
Maar werkelijk nieuw realisme laat zien, dat in een aantal opzichten de kaarten wezenlijk anders liggen dan in het verleden het geval was.

Daar is in de eerste plaats het feit, dat de economische situatie niet te vergelijken is met die zoals ze waren bij vorige gelegenheden dat coalities van de PvdA met confessionele partijen aan de orde werden gesteld. De teruggang is algemeen, vooruitzichten van een echte en langdurige herleving zijn er niet.
Binnen de kapitalistische wereld groeien de controverses en de onderlinge concurrentie. Daar komt nog bij dat de positie van de derde wereldlanden in het algemeen van dien aard is, dat de tegenstellingen tot de kapitalistische industrielanden voortdurend toenemen.
Er bestaat geen vooruitzicht meer dat sociaal-democratische politici, regerend samen met rechts, op een goedkope wijze 'leuke dingen voor linkse mensen' kunnen doen. Verslechteringen kunnen alleen door harde strijd worden tegengehouden, verbeteringen zullen op dezelfde wijze met de tang gehaald moeten worden.

Het is juist deze situatie, die ten grondslag ligt aan de verheviging van de bewapeningskoorts. Ze is een uiting van de machtsstrijd binnen het kapitalisme, terwijl ze tevens de verleidelijke weg vormt om op kosten van de volkeren althans een deel van het kapitaal aan rooskleurige posities te helpen. In Amerika in het bijzonder vormen vernieuwing van wapensystemen en wapenverkoop naar het buitenland politieke en economische machtsmiddelen, die steeds meer centraal komen te staan naarmate de niet-militaire handel en produktie stagneert. Ook op dit punt komen sociaal-democratische regeerders in uitzichtloze posities, als ze zich onder rechtse druk conformeren met de imperialistische poitiek.
Deze harde feiten, deze dwingende omstandigheden zijn niet meer weg te praten of achter door reclamebureau's uitgekiende verkiezingsleuzes weg te moffelen. Er **moeten** andere wegen worden ingeslagen, het naakte leven eist dat.
DAT is de ondergrond van de tegenstromingen die zich de laatste jaren gemanifesteerd hebben, zowel op het terrein van de vredespolitiek als op dat van het sociaal-economisch beleid. Het is ook wat in wezen diegenen in de PvdA-sfeer beweegt, die zoeken naar een andere, een progressieve meerderheid.
Of men zich met vakbewegings- of met vredespolitiek bezig houdt, of men maatschappelijk actief is in de PvdA, in PPR en PSP of in de CPN, ja zelfs in delen van christelijke organisaties, men ontkomt steeds minder aan deze dwingende keus.
Daarom moet en zal de Communistische Partij doorgaan, met deze uitweg te wijzen. Niet de toenadering van Den Uyl tot het CDA, niet de openingen naar NAVO-politiek en matiging voor de niet-rijken vormen de 'nieuwe realiteit'. De realiteit is verder de wens tot machtsvorming tegen deze ontwikkeling. De Communistische Partij wil die machtsvorming, door dik en dun. Daarvoor organiseert zij de strijd. Dat is haar waarde en verdienste.

Marcus Bakker

Velen onder ons zullen zich de leuzen nog herinneren waarmee in de jaren '60 de Nederlandse burger enthousiast werd gemaakt voor het gebruik van aardgas. Er was de Nederlandse burger een grote rijkdom in de schoot gevallen, waardoor het niet meer nodig was dat mijnwerkers in de grond moesten wroeten, zo heette het.
En waarom zou je niet je hele huis verwarmen, met aardgas kon dat goedkoop en er was genoeg.
Nu in 1980 is de prijs voor het aardgas geworden tot een extra belastingheffing en een bron van inkomsten voor 's rijks schatkist en voor de oliemaatschappijen; het merendeel van de 'fortuinlijke' Nederlandse burger ziet met angst en beven de jaarlijkse eindafrekening van het gasbedrijf tegemoet. Buitenlandse afnemers krijgen het Nederlandse aardgas tegen een lagere prijs dan de Nederlandse gasbedrijven, en de consument wordt aangeraden dat het beter is in de kou te zitten dan teveel aardgas te gebruiken.
De 'onmetelijke rijkdom' van de jaren zestig blijkt niet voor de gewone Nederlander bestemd te zijn.

ONZE AARDGASREKENING

Volgens de cijfers van de Vegin (de Vereniging van Exploitanten van gasbedrijven) verbruikt een gemiddeld Nederlands gezin — bruto jaar-inkomen van *f* 33.600,— in 1980, d.i. inclusief de vakantietoeslag *f* 24.800,— netto — jaarlijks 3500 kubieke meter gas. Na de prijsverhogingen van 4 cent per 1 januari en van 3 cent per 1 juli jongstleden betaalt dit Nederlandse gezin ruim *f* 1300,— per jaar alleen aan gas, *f* 228,— méér dan het jaar daarvoor, incl. BTW.
Deze drastische verhoging weegt zwaarder op het gezinsbudget dan op het eerste gezicht lijkt. Dat komt door een aantal factoren. In de eerste plaats komt de aardgasprijsverhoging niet voldoende tot uitdrukking in het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie, zoals dat door het CBS wordt vastgesteld en waarmee halfjaarlijks de prijsstijgingen — achteraf — in de lonen worden gecompenseerd. Wanneer ons gezin het volgend jaar *f* 1330,— kwijt is aan de gasrekening dan is dat bijna 5,4 procent van het netto besteedbaar inkomen. Voor de grote groep met een lager inkomen en een zelfde gebruik ligt dit percentage uiteraard hoger. Maar in het prijsindexcijfer heeft gas een wegingsfactor van 2,7%, gebaseerd op een budgetonderzoek door het CBS gedaan in 1974 toen aardgas nog 11 cent de kubieke meter kostte. Deze lage weging voor gas leidt er toe dat de aardgasprijsstijging in verhouding geringer doorwerkt in het totale prijsindexcijfer en dus ook in de prijscompensatie achteraf. Dit wordt des te schrijnender als we zien dat de tariefsverhoging voor aardgas — al sinds 1975 — ver uitgaat boven de prijsindex van gezinsconsumptie.
Zouden bijvoorbeeld de aardgastarieven gekoppeld zijn geweest aan de stijging van de kosten van levensonderhoud, dan zou het aardgas op 1 juli j.l. 26 cent per kubieke meter hebben gekost in plaats van die 38 cent nu. Zou je toch zo *f* 420,— per jaar schelen! Het zal duidelijk zijn dat de stijging van de aardgastarieven ook zal doorwerken in de prijs van een groot aantal consumptieartikelen.
Het meest gebruikte argument van de regering voor de prijsverhogingen is die van de energiebesparing. Door de gastarieven te verhogen zal de Nederlandse consument er minder van gebruiken. Behalve dat men hiermee het bezit van een geheel goed verwarmd huis afhankelijk stelt van de financiële draagkracht van de gebruiker is het ook nog maar de vraag of het waar is.

Met andere woorden, of het gebruik van aardgas een zo hoge prijselasticiteit heeft. Immers er gaat zo'n 80 % van het energieverbruik in het Nederlandse gezin op aan kook- en verwarmingsdoeleinden en daarop bezuinigen betekent rauwkost en onverwarmde kamers. Hoe nauw dit laatste steekt blijkt nog eens uit het feit dat de koude wintermaanden januari en februari vorig jaar hebben gezorgd voor een verbruiksstijging van aardgas van 7 procent.
Een ander argument van Van Aardenne komt rechtstreeks voort uit zijn 'rechtsvaardigheidsgevoel'. In een interview in de Rode Haan zegt hij op 19 april j.l. dat hij voor de kleinverbruiker verdere prijsstijgingen verwacht 'omdat de kleinverbruiker op gas nog altijd in een erg voordelige positie is t.o.v. de kleinverbruiker die om wat voor reden dan ook een andere brandstof moet gebruiken'. Welke dat precies zijn blijft onduidelijk als de Gasunie in zijn jaarverslag al zegt dat bijna alle Nederlandse woonhuizen op het aardgasnet zijn aangesloten.
Daarom is dus ook die koppeling van de aardgasprijs voor kleinverbruikers aan die van huisbrandolie onjuist. Huisbrandolie heet een alternatief voor gas te zijn en de prijs ervan ligt nog zo'n 16 cent hoger dan de gasprijs; 'daarom worden voor het gas inhaalverhogingen doorgevoerd' aldus een argument van de regering.
Maar huisbrandolie is natuurlijk helemaal geen alternatief voor gas. Er zouden in dat geval geweldige opslagtanks bij de grote steden moeten worden gebouwd om de olie op te slaan. Daarbij, welk Nederlands huisgezin bezit een installatie waarin zowel aardgas als huisbrandolie gestookt kan worden naar gelang de dagprijs?
Al deze schijnargumenten moeten dienen om te verhullen waarom het in feite gaat: niet alleen dat de rijkdom aardgas onmetelijk blijkt te zijn, maar vooral wáár die rijkdom blijft. Maar vooral om te verhullen dat het aardgas een belangrijke financieringsbron is geworden voor de Nederlandse overheid en een bron van pure winst voor Shell en Esso.

De prijsverhogingen die dit jaar hebben plaats gevonden zullen de Nederlandse staat zo'n 2 miljard gulden extra opleveren en de uitlatingen van Van Aardenne wijzen erop dat hij er volgend jaar nog een extra verhoging op wil gooien.

Enige cijfers aardgas:
produktiekosten: 1 à 2 cent/M³
prijs leverantie gasdistributiebedrijven 1979: 20 cent/M³
Nederlandse kleinverbruiker 1980: 38 cent/M³
totale nettowinst: ong. 13 miljard gulden
winst van de staat: 9,75 miljard (6,75 niet-belastingmiddelen en 3 miljard aan vennootschapsbelasting)
winst Nederlandse gemeenten: 0,5 miljard
winst Shell, Esso en DSM: 2,5 à 3 miljard gulden.
Dat is een dikke 800 gulden per Nederlandse huishouding, inderdaad onmetelijke rijkdom.

Gasexport

Sinds enige tijd wordt er in politieke kringen erg druk gedaan over aanpassing van de prijs waartegen Nederland gas levert aan het buitenland.
Al in 1963, toen de Nederlandse Gasunie werd opgericht, was besloten dat een belangrijk deel van het Slochterense aardgas zou worden geëxporteerd. Want eigenlijk zat men er nogal mee in de maag. Het was zó veel.
Achtergrond daarvan waren de grote verwachtingen over het aanbod van goedkope aardolie uit de nieuwe winningsgebieden in Saoedi-Arabië, Iran en Kuweit. Toen werd immers op advies van de grote oliemaatschappijen de haven van Rotterdam geschikt gemaakt voor de ontvangst van nieuwe mammoettankers, 'die dit aanbod tot in lengte van jaren zouden verwerken.'
Ook was men van mening dat binnen kortere

tijd kernenergie 'een hoofdrol zou gaan spelen in de energievoorziening. Er zat grote winst in de lucht op het gebied van energie in die jaren en binnen korte tijd werden met het buitenland leveringscontracten afgesloten tot een totaal van 980 miljard kubieke meter aardgas tegen prijzen, die belangrijk lager waren dan de prijs die de binnenlandse gasbedrijven moesten betalen. Het meest ongunstige is wel het contract dat in 1963 onder druk van de toemalige minister van Buitenlandse Zaken, Luns, met Italië werd afgesloten uit angst dat de Italianen een goedkope Russische aanbieding van aardgas zouden aannemen. De Italianen kregen toen het Nederlandse gas tegen 4 cent per kubieke meter, een prijs die pas in 1978 was gestegen tot 7,6 per kubieke meter.
Degenen die uiteindelijk het meest profiteren van deze goedkope buitenlandse leveranties zijn Shell en Esso. Door hun deelname in de buitenlandse afnemers verkochten zij in feite goedkoop gas aan zichzelf en verdienden ze er zo opnieuw mateloos aan.
Zo hebben Shell en Esso in West Duitsland het gasbedrijf Brigitta Elmerath Betriebswerke opgericht, en hoewel de gevens uit de aardgascontracten geheim zijn, gaan de geruchten dat Brigitta het goedkoopste contract heeft afgesloten. Via Brigitta nemen Shell en Esso gezamenlijk voor 25 procent deel in Ruhrgas A.G., de grootste afnemer van Nederlands aardgas met een jaarlijkse afname van meer dan 6 miljard kubieke meter.
Ook in Duitsland hebben Shell en Esso elk een aandeel van 25% in Thyssengas GmBH, dat goed is voor een afname van 4 à 5 miljard kubieke meter per jaar.
Verder zitten Shell en Esso elk voor 25% in het Deutsche Erdgas Gesellschaft en via Ruhrgas nog voor 25% in de rest van de aandelen van dat bedrijf, dat is goed voor een afname van ongeveer 1,5 à 2 miljard kubieke meter per jaar en een contract dat loopt tot en met 1997. De tweede grote buitenlandse afnemer is Belgie via Distrigaz; Shell en Esso hebben hier samen 33,2% in handen en de Belgen nemen zo'n 10 tot 11 miljard kubieke meter per jaar af. De Belgen betalen overigens nog het meest voor het Nederlandse gas, nl. 18,6 cent per kubieke meter. Distrigaz is dan ook helemaal niet tevreden met de pogingen van Nederland een nog hogere prijs te bedingen.
Wanneer we al deze verstrengelingen van multinationale ondernemingen zien dan is het enigszins te begrijpen waarom niet zomaar de leveringscontracten aan het buitenland worden veranderd. Duidelijk zal wel zijn dat eventuele prijsverhogingen voor de leveranties aan het buitenland niet ten koste zulen gaan van de winsten van Shell en Esso. En dat doet ons op onze hoede zijn.

Wat te verwachten?

In het reeds eerder aangehaalde interview met Van Aardenne maakt hij kenbaar dat we per 1 januari in ieder geval kunnen rekenen op een binnenlandse prijsverhoging van ruim 8 cent per kubieke meter inclusief BTW. Daarbij heeft hij in ditzelfde interview te kennen gegeven dat hij eventueel bereid zou zijn tot een verdere verhoging van de binnenlandse prijs in ruil voor een verhoging van de exportprijs, die nu in een reeks gevallen bedongen is.
We moeten dus waakzaam zijn. Betere aardgascontracten met het buitenland mogen niet leiden tot extra verhogingen van de binnenlandse prijs; de bevoegdheid van de regering om in te grijpen in aardgascontracten zal juist gebruikt moeten woren om de aanstaande verhoging van 8 cent niet door te laten gaan, maar om te komen tot verlaging van de binnenlandse tarieven. In de strijd tegen de steeds hoger wordende woonkosten zal dit een belangrijke plaats moeten innemen.

Ton Pothoven

'We zijn geen politieke beweging. Hoogstens een heleboel losse korrels die toevallig dezelfde kant opstromen.'
'Of we politieke druk uitoefenen? We laten ons gezicht zien. En als ze dat als politieke druk ervaren dan is dat hun zaak'.
Dat zei een kraker uit de Amsterdamse Jordaan onlangs in een interview in De Waarheid. Het is niet de mening van 'de krakers'. Want zoals op alle politieke punten anders dan het kraken van lege woningen en panden, bestaat er geen eenduidig standpunt van 'de kraakbeweging' over organisatievormen.

Toch wel wat vreemde ideeën eigenlijk, omdat het zichtbaar om een beweging gaat die vele duizenden jongeren omvat en behoorlijk aan de weg heeft getimmerd in de tien jaar van haar bestaan: In 1973 al kwam minister Van Agt met zijn wetsontwerp anti-kraakwet. Pas in 1976 (kabinet-Den Uyl) kwam het wetsontwerp door de Tweede Kamer, waar alleen CPN en PSP er tegen stemden. En tot op de dag van vandaag heeft geen regering gedurfd dit wetsontwerp in de Eerste Kamer te brengen om het tot wet te maken.

DIE LASTIGE KRAKERS MET HUN 'TEGENCULTUUR'

Voor het eerst sinds de veertiger jaren wordt er weer gepraat over het vorderen van leegstaande woonruimte ten behoeve van woningzoekenden. En schuchter beginnen gemeenten dat wel hier en daar te proberen. Kortom: klinkende resultaten heeft die beweging wel degelijk.
En toch zijn er vreemd genoeg krakers die het bestaan van zo'n beweging ontkennen. Er is ook geen voorzitter van. En geen kantooradres.
'De buitenwacht vraag om woordvoerders', schrijft Elseviers Magazine. 'Maar zodra een kraker zich als vertegenwoordiger van de kraakbeweging oproept wordt hij door zijn eigen club teruggefloten'. Nee, dit is zo iets geks, dit moeten haast wel 'radicale anarchisten' of maanmannetjes zijn. 'Anarchisten met hamer en koevoet' concludeert Elsevier.
Inderdaad. De kraakbeweging heeft geen achternaam. Maar wat Elsevier liefst zo snel mogelijk wil doen vergeten is dat achter die voornamen duizenden gewone Nederlandse jongens en meisjes staan. Jonge mensen met sterk verschillende achtergronden en politieke opvattingen, voor wie 'de kraakbeweging' vaak wél de eerste kennismaking is met politieke actie.
Felle, gemotiveerde politieke actie.

Dieven en belastingfraudeurs

Het kraken is een gevaar voor onze samenleving, verkondigen achtereenvolgende gezagsdragers en gezagsdeskundigen in alle toonaarden. Er is de hetze van Elseviers Magazine die ruimte geeft aan uitlatingen als 'zet er maar een stelletje mitrailleurs op'. Er zijn de 'argumenten' van het NRC/Handelsblad: 'Wie zulk een situatie duurzaam tolereert heeft geen been meer om op te staan als de anderen op den duur evenzeer eigen rechter gaan spelen. Diefstal kan dan worden gerechtvaardigd met een beroep op de inkomensongelijkheid; belastingfraude verwijzend naar een onjuist geacht verdelingsbeleid van de overheid.'
Dieven, belastingfraudeurs en bezetters van lege woningen op één lijn geplaatst: Ze ondermijnen de 'rechtsorde'.
Argumenten of mitrailleurs (wat kwam Elzeviers roep dicht bij de werkelijkheid, daar aan de Prins Hendrikkade!), waar het

om gaat maakt minister De Ruiter duidelijk in een interview in De Tijd. Hij zet daarin uiteen dat er in ons democratisch landje niets is tegen buitenparlementaire actie. 'Integendeel. Het is een prima zaak dat mensen opkomen voor zaken die meer algemene belangen betreffen.' Maar actie mag niet als er **geweld** gebruikt wordt. En wat is dan wel **geweld**? De Ruiter: *'En ik denk dat je daar ook onder moet verstaan het weigeren gehoor te geven aan een door de politie gegeven bevel een einde te maken aan een blokkade, een bezetting.'* Geweld plegen dus onder meer die Kerkmarokkanen die maandenlang roerloos in kerken lagen te slapen. Want ze verzetten zich tegen de uitvoering van een wet. Geweld plegen de mensen die zich vastketenden aan de hekken van een kerncentrale. De Ruiter geeft deze voorbeelden echt zelf! Geweld plegen dus ook de krakers die niet direct uitvoering geven aan een ontruimingsvonnis. En straks, als misschien De Ruiters eigen anti-kraakwet is aangenomen, zullen dat vrijwel alle krakers zijn.
En verzet tegen wetten mijne heren, weet ook De Ruiter feiloos te definiëren: Dat is anarchie.
Wat deze kenners van De Rechtsstaat plegen te vergeten is dat het bezetten van lege woningen in Nederland tot op de dag van vandaag nadrukkelijk **niet strafbaar** is. En dat het dezelfde heren van De Rechtsstaat waren die vanaf het moment dat dit pijnijk ondekt werd (door de Hoge Raad in 1971) meteen begonnen te roepen dat dit een 'lacune' (een gat) in de wet was — in plaats van dat ze meteen toegaven dat het inderdaad een schande was dat er zoveel woningen leegstonden (70.000 geregistreerd in 1970) bij zo'n grote woningnood (in 1968 was er een officieel geregistreerde vraag naar 790.000 nieuwe woningen).

Woningnood in dorpen

Kraken is een 'tegencultuur' schrijft nota bene een naamgenoot van mij walgend in de NRC. Want, zegt hij, er ontstaan 'republiekjes' in de kraakpanden, die 'met het probleem van de woningnood weinig of niets meer te maken hebben.' Dat is nog sterker het geval buiten de grote steden, want daar bestaat immers geen woningnood meer, aldus deze doctorandus.
Wat de feiten betreft valt de pure onwetendheid in dit soort beschouwingen op. De NRC-columnist praat hier gewoon de regering na en wel het ontwerp van de leegstands en anti-kraakwet. De regering vindt anti-leegstandsbepalingen in dorpen met minder dan 25.000 inwoners overbodig: Daar zijn geen woningzoekenden.
Nu de feiten: Driebergen heeft 17.000 inwoners en 450 woningzoekende alleenstaanden of twee persoonshuishoudens. Abcoude: 8000 inwoners, 390 woningzoekenden. Noordwijk: 23.000 inwoners, 800 woningzoekenden. Lochem: 15.000 inwoners, 500 woningzoekenden. Een zelfde beeld in tientallen andere dorpen, van Grave tot Lisse om nog maar eens wat te noemen. In al die dorpen bestaan kraakbewegingen. Groepjes jongeren die elkaar veelal in een buurthuis hebben getroffen. Jongeren die nog bij hun ouders wonen en wel iets anders zouden willen, verpleegsters in een naburig ziekenhuis of een (psychiatrische) inrichting die wel in het dorp zijn komen werken, maar voor wie er nooit iets gebouwd is, studenten van HBO-instellingen. Ze moeten het doen met ongelofelijk dure kamers, want de verhuurders weten wèl van wanten, ook in de kleinste dorpjes.
Het zijn groepjes jongeren die in hun dorp vaak met een grote repressie te maken hebben. De anonimiteit die krakers in de grote steden kunnen bewaren is daar onmogelijk. Huizenbezitters. aannemers hebben er vaak heel directe contacten met gemeentelijke politici. Slechts een enkel kraakpand blijft bewaard, bewoond.
In alle genoemde dorpen werken die krakers hard aan politieke beinvloeding van gemeentebesturen: De gemeenteraden en

woningbouwverenigingen moeten rijp gemaakt worden voor het idee dat ook niet-gehuwden, jongeren van 18 jaar, zelfstandig willen wonen. Er moet druk worden uitgeoefend om plannen erdoor te krijgen voor de bouw van nieuwe jongerenwoningen. Voor de deskundige bijstand zorgt in die gevallen het Landelijk Overleg Bijzondere Huisvesting (LOBH), dat 'consulenten' in de verschillende regio's heeft.
Die krakers wonen wel wat vreemd, vinden veel dorpsgenoten. Met oude spulletjes in huis en een rare kleur verf op de kozijnen. Sommigen doen daar boos om en zijn zelfs geneigd op dat vreemde in te slaan. Vooral als het algemene klimaat daarvoor geschapen is door sommige media. Maar de krakers kunnen ook tal van voorbeelden geven van roerende solidariteit.
Ach, laat de NRC het maar 'tegencultuur' noemen.

Langdurige leegstand

In een stad als Amsterdam ziet het kraakwezen er natuurlijk heel anders uit — al fungeren sommige Amsterdamse buurten nog als echte dorpen. In Amsterdam zijn vele honderden woningen gekraakt en enkele tientallen grotere panden. Om enkele wijdverbreide misverstanden tegen te spreken: Het betreffen over het algemeen geen woningen die door de gemeentelijke dienst herhuisvesting zouden worden toegewezen aan ingeschreven urgent-woningzoekenden die jarenlang op hun beurt hebben gewacht. Er zijn weliswaar duizenden van die distributiewoningen 'illegaal bezet'. Maar het gaat in die gevallen bijna altijd om het 'doorschuiven' van bewoners: Opa en oma gaan naar een bejaardenhuis en neefje krijgt de sleutel — met toestemming van de huiseigenaar.
Kraken gaat anders.
Essentieel bij het kraken is de daaraan voorafgegane langdurige leegstand van de betreffende woning. En vaak gaat het dan om leegstand van hele complexen woningen of gebouwen. En er staan nogal wat woningen leeg in Amsterdam. Volgens recente onderzoekingen meer dan ooit: 8488 in april 1980. Een deel van die woningen is door de gemeente zelf leeggemaakt omdat er eens nieuwbouw voor in de plaats zou komen. Maar dat duurt jaren en jaren. Als die woningen niet door mensen gekraakt waren hadden de ratten het wel gedaan (daarvan zijn voorbeelden te over). Krakers hebben zo'n buurt dus jarenlang leefbaar gehouden. Nu worden er dan langzamerhand een aantal bouwplannen voor zulke terreinen ontwikkeld. De krakers vragen dan terecht om vervangende huisvesting. De Amsterdamse gemeenteraad heeft daar tot nu toe geen regel van willen maken.
Iedere keer is het een kwestie van onderhandelen. In de Oosterparkbuurt eindigde dat met een verbouwing van een oude vroedvrouwenschool waar de krakers huisvesting krijgen (ze moesten zelf met dit idee aankomen). In de Van Beuningenstraat gingen de krakers zelf weg en kraakten elders, onder meer de luxe-appartementen aan de Prins Hendrikkade.
In de gemeenteraad komen CPN en PSP systematisch op voor de belangen van deze mensen. De VVD sluit zich daar heel vaak bij aan. D'66 treedt op als 'die-hard': Die eist harde ontruiming.
CDA en PvdA zijn, wanneer ze onder grote druk worden gezet, van geval tot geval bereid regelingen te treffen waarbij ze steeds roepen dat dit 'geen precedent' is voor een volgende keer.
Heel anders is de situatie weer rond de grote leegstaande bedrijfspanden in de grachtengordel. Speculatieve leegstand. Leegstand ofwel in afwachting van een goede huurder of koper die de kantoorbestemming voortzet (en ze kunnenlang wachten, die eigenaren) ofwel in afwachting van een ooit eens uit te voeren verbouwing ten behoeve van luxewoonruimte. Ofwel om gewoon mee te handelen. Jarenlang kunnen dat soort panden geen andere bestemming

Dienst Herhuisvesting Amsterdam

In al die kraakpanden wordt gewoond. Er wordt ontzettend veel eigen tijd ingestoken. Vrije tijd, na het werk. Vakantietijd.
Veel studietijd ook. De unversiteiten produceren de laatste jaren in toenemende mate mensen-die-het-niet-meer-zien-zitten. Vooral kritische mensen komen weinig aan hun trekken, kunnen zich in de vastgelegde studie-programma's moeilijk vinden en worden geremd in hun ontwikkeling. Daar komt bij dat de universitaire studie voor velen geen beroepsmogelijkheden meer geeft. In gesprekken met enkele Amsterdamse krakers bleek me dat zij de verworven handvaardigheid (het worden volleerde loodgieters/timmermannen/schilders) net zo hoog waarderen als de verworven universitaire kennis die minder direct toepasbaar is. Voor het geld is er dan altijd wel een baantje te vinden als postsorteerder op een bank. Of — en dat komt ook steeds vaker voor — er wordt een alternatief bedrijfje opgezet: bakfietsverhuur, alternatieve timmerij, klusjesdiensten.

hebben dan het weer-van-eigenaar-veranderen.
Amsterdam heeft ruim 50.000 woningzoekenden, daar valt niet mee te handelen.
Bovenstaande dient niet om een 'typering' van De Kraker te geven. Die bestaat namelijk niet. Er zijn evenzovele jongens en meisjes bij die gewoon naar Amsterdam zijn gekomen om hard te studeren maar eerst aan een woning moeten zien te komen. En dat kan via kraken. Bovenstaande dient alleen maar om het beeld recht te zetten dat van vele kanten wordt opgeroepen — lees er de ingezonden brievenrubrieken in Het Parool en De Telegraaf maar op na: De Krakers zijn werkschuw, De Krakers verbrassen onze belastingcenten.
En zo is het dus niet.

Telefoonketting

De bewoners van al die kraakpanden hebben goede verbindingen met elkaar. Hele

directe verbindingen, per telefoon: De 'telefoon-ketting' is het middel voor een snelle mobilisatie van sympatisanten in het geval er ergens een ontruiming dreigt of een knokploeg voor de deur staat. Maar men kent elkaar ook. Er wordt veel verhuisd, veel onderling besproken, veel discussie op straat of in het café. Er is een grote uitwisseling van technische kennis. Veel onderlinge hulp bij het opknappen van de huizen, veel uitwisseling van bruikbaar materiaal. In die zin is er zelfs een vrij strikte maar meer informele organisatie, waarmee men wel in korte tijd veel mensen op de been kan brengen. In een groot aantal buurten zijn kraakspreekuren waar tips over leegstaande woningen binnenkomen, waar mensen adviezen kunnen krijgen over het kraken in die buurten. En natuurlijk praktische hulp.
In 1978 bracht de Raad van Kerken een rapport uit over het 'Kraken in Nederland'. Dat rapport heeft een belangrijke politieke betekenis gehad. Het oefende grote druk uit op het CDA om niet eenzijdig de anti-kraakwet te aanvaarden. In dit rapport wordt dieper ingegaan op 'alternatieve samenlevingsvormen', die de Raad van Kerken omschrijft als 'waardevolle experimenten'. Inderdaad gaan er steeds meer 'woongroepen' kraken. Het Nieuwmarkt-café Roodmerk heet tegenwoordig 'Woongroepencafé'. Er hangen briefjes aan de muur waarop mensen hun naam kunnen zetten wanneer ze een woongroep zoeken om zich bij aan te sluiten.
Zit hem hier die gevaarlijke 'tegencultuur'? Of heeft ook dit alweer iets met woningnood te maken? Een retorische vraag.
In brede kring neemt de vraag naar een meer intensief contact met je buren (die je dan graag zelf uit wil zoeken) toe. Dat heeft bijvoorbeeld te maken met de vrouwenemancipatie. Het biedt oplossingen voor kinderoppas.
En het zal ook zeker te maken hebben met een reactie op de massaliteit en het onpersoonlijke van de flatbouw in de zestiger jaren.
Hoe dan ook, die vraag is er. Maar er zijn geen woningen die qua vorm en grootte voor dat soort wonen geschikt zijn. In de grote kraakpanden is die ruimte vaak wel te vinden, de indeling is er naar eigen inzicht te maken.
Wat de tegenstanders ook mogen schrijven, het kraken is in alle opzichte een reactie op de woningnood. En dat wordt in Nederland heel best beseft. Het is om die reden dat kraken geaccepteerd is tegenover het onrecht van bezitters om woonruimte te verkwanselen. Het is om die reden dat kraken niet te vergelijken is met diefstal en belastingfraude, twee andere vormen van 'eigen rechter spelen' zoals de NRC schrijft.

Een verstoorde vijf-mei viering

Het begin van de kraakbeweging ligt in 1970. Op 5 mei(!) van dat jaar riepen Amsterdamse Kabouters en aanverwanten de eerste Nationale Kraakdag uit. Het werden flinke rellen, een verstoorde vijf-mei viering. Ideologisch lag het massale kraken (in tegenstelling tot het individuele bezetten van een woninkje, wat altijd al gebeurde) in de hoek van Oranje Vrijstaat: Het provocatief duidelijk maken van de leegstand en het vermaatschappelijken van het wonen (Witte woningenplan: communes). Maar de harde achtergrond was natuurlijk ook toen de woningnood.
De cijfers wijzen uit dat — terwijl de bevolking door bleef groeien — de 'gemiddelde woningbezetting' vanaf 1950 razendsnel was begonnen terug te lopen. Woonden er in 1950 nog gemiddeld vier-en-een-half mensen op een woning, in 1970 was dat gedaald tot drie-en een half. In iedere gemiddelde woning was er dus in die twintig jaar één mens (zeg maar gerust een jongere) zelfstandig gaan wonen. De bevolking nam in die 20 jaar toe van 10 tot 14 miljoen. Er kwam een geweldige nieuwe woonvraag van jongere alleenstaanden op de markt, naast het nog bestaande woningtekort voor

gezinnen. Tot eind zestiger jaren probeerden de regeringen daar nog tegenop te bouwen. Maar in 1968 kwam de kentering. Het aantal nieuwe woningwetwoningen begon snel af te nemen. Een tendens die regeringen tot nu toe alleen nog maar hebben voortgezet. De politieke partijen in de Tweede Kamer praatten inmiddels vooral over het naderende einde van de woningnood — met uitzondering dan van de CPN, die op de bestaande woonellende bleef hameren. De bewindslieden moesten er zich in de raarste kronkels voor wringen. Zo verlegde minister Schut eind 1969 in luttele tijd tot driemaal toe het tijdstip waarop de woningnood zou zijn afgelopen.
In oktober 1969 zei Schut in een nota aan de kamer: in 1970 is de kwantitatieve woningnood opgeheven. Maar in november corrigeerde hij zichzelf al (in een brief aan de Kamer): Het zou nog tot 1973 duren. In januari 1970 gaf hij een interview weg waarin hij meedeelde dat niet voor 1974 de woningnood ten einde zou zijn.

En al ging in dat jaar, 1974, de regering-Den Uyl van start waarin de minister van volkshuisvesting Gruyters (D'66) inderdaad het einde van de woningnood ontdekte, nu moet men ook van die kant erkennen dat ook dit een 'collectieve vergissing' van de Tweede Kamer betrof (aldus PvdA-woordvoerder Kombrink in het Kamerdebat over de begroting van volkshuisvesting een jaar geleden). Dat 'collectieve' omvatte overigens weer niet de CPN, die ook in alle tussenliggende jaren hamerde op de woningnood.
En op de leegstand: In 1970 stonden 70.000 woningen leeg, officeel geregistreerd

Een open discussie in De Waarheid.

Hoewel de CPN voor de ontwikkelingen op het gebied van de woningnood indertijd een ruime aandacht had, ook — getuige artikelen in De Waarheid — voor de 'nieuwe'

woningnood van alleenstaanden en jongeren, had de partij het bepaald moeilijk met die eerste kraakacties. Niet in de zin dat de CPN er als partij tegen was, zoals het gerucht luidt dat het laatste jaar zo hardnekkig verspreid wordt. Maar velen zagen het kraken puur als een verlengde van de provocatorische methoden van Van Duyn en de zijnen. Wat telde was bijvoorbeeld dat de CPN in een harde strijd gewikkeld was om het behoud van de viering van de vijfde mei. En als de kabouters en hun krakers van de bevrijdingsdag een jaarlijkse rellendag hadden gemaakt, dan was het met die viering natuurlijk snel afgelopen geweest.
Eind 1970, begin 1971, werd er in De Waarheid een open discussie gevoerd over de kraakbeweging, als onderdeel van een uitgebreide discussie over de nieuwe normen en gewoonten van de Nederlandse jeugd. De kraakbeweging werd enerzijds afgedaan als een verlengstuk van provo en kabouter. Vanuit de georganiseerde huurdersbeweging, waar de CPN al zo lang een leidinggevende rol vervulde, werd gezegd: 'De woningnood moet inzet zijn van een georganiseerde politieke strijd'. Niet dat soort strijdmethoden van de groep Aktie '70 (die de nationale kraakdag organiseerde). Want die zijn alleen goed 'om in sommige delen van Amsterdam een klimaat te scheppen waarin politieke provocaties op afroep bestelbaar zijn', zo luide deze opvatting die waarschijnlijk wel de grootste aanhang in de partij had. Aan de andere kant in die Waarheid-discussie stond een kraker die zich distantieerde van de 5-mei rellen waar hij overigens wél aan mee had gedaan ('De kabouter was misschien niet zo gelukkig gekozen') en met nadruk verklaarde: 'Doel van de overgrote meerderheid van de krakers is echt niet de krant te halen, maar leegstand en woningnood aantonen. In het verlengde van de strijd tegen huurverhogingen, nieuwbouw, verkrotting, onleefbaarheid'.
Het hoeft geen betoog dat de laatste spreker historisch gelijk kreeg. Maar het moet wel gezegd dat de CPN zich ook toen door die discussie niet liet dringen in de rijen van de kraak-tegenstanders. In al die jaren stond de CPN in concrete gevallen aan de kant van de krakers, tegen politieontruiming. De CPN was tegen de ontruiming van het pand aan de Sarphatistraat dat nota bene door die vermaledeide 'Aktie 70' was gekraakt. Zoals de CPN zich in 1968 zou inzetten tegen de ontruiming van panden aan de Noordermarkt door de eigenaar... de stichting Hendrick de Keijser die in 1980 het pand aan de Huidenstraat liet ontruimen. Zoals de CPN zich in 1976 inzette tegen de ontruiming van gekraakte... OGEM-panden aan de Keizersgracht, ook net als in 1980.
Ook rondom de anti-kraakwet, zowel bij het indienen in 1973 als bij de behandeling in 1976 als bij de nieuwe wet, heeft de CPN een ondubbelzinnig standpunt gehad: Voor het kraken, tegen deze politiedwang. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de PvdA die zoals bekend het wetsontwerp van Van Agt en Schaefer in de Tweede Kamer steunde. Net daar tussenin (1975) lag de periode van ontruimingen in de Amsterdamse Nieuwmarktbuurt.
Het is werkelijk opvallend hoe breed verspreid het misverstand is dat het pro-metro standpunt van de CPN gelijk zou zijn geweest aan een anti-kraak standpunt. Bekend is hoe Het Parool zelfs onlangs zover ging zonder commentaar een ingezonden brief af te drukken waarin stond dat de CPN in de Nieuwmarkttijd 'de grootste voorstanders' van politiegeweld tegen krakers was. Zo werken dat soort fluistercampagnes. Feit is dat de CPN in die tijd — en nog steeds — voorstander is van de metro-lijn naar de Bijlmer. Maar de CPN was ronduit tegen het gebruik van politiegeweld — ook toen! Er werd inderdaad in die tijd nogal wat afgescholden tussen communisten en leden van de actiegroep Nieuwmarkt. Maar de personen die de CPN daar **politiek** bestreed (en niet met politie- of ander lichamelijk geweld) werden niet als krakers beschouwd. Zo waren er bijvoorbeeld in december 1974 in

de Nieuwmarkt al rellen rond **'een omstreden afbraakpand waarin zich enkele lieden hadden gevestigd'**, zoals De Waarheid formuleerde. Lief is het niet, maar het is bewust geen anti-krakershetze. Het is trouwens ook onmogelijk om de CPN argumentatie vóór de metro gelijk te schakelen met die van bijvoorbeeld de PvdA in Amsterdam. De PvdA-wethouders De Wit en Den Uyl hadden de jaren daarvoor inderdaad gepleit voor city-vorming langs het metro-tracé, trouwens in het hele stadscentrum. (Nota Binnenstad, 1968.)
De CPN had daar altijd tegen gewaarschuwd en wilde de Nieuwmarkt nadrukkelijk een woonwijk laten, een vernieuwde woonwijk met een uitstekende vervoersverbinding met die andere, hele grote woonwijk: De Bijlmer.
Of de CPN daarbij de juiste coalitiepoltiek heeft gevoerd en met het leggen van andere accenten in staat zou zijn geweest bruggen te slaan en de voor Amsterdam en de partij zeer schadelijke rellen te voorkomen. Dat zijn zaken die hier verder niet aan de orde zijn.

Geweld en tegen-geweld

Terug naar de kraakbeweging anno nu. Het overheidsgeweld tegenover de kraakbeweging neemt toe en het neemt gigantische vormen aan. Tanks, scherpschutters, niets blijft onbenut als middel tot intimidatie. Het gaat kennelijk om grote belangen: De Ruiters trits **Kerkmarokkanen, krakers, kernenergie-tegenstanders,** allemaal groepen die volgens onze justitie-minister de grenzen van De Rechtsstaat te buiten gaan, wijst daar al op. De miljoenen van de speculanten en het ontmaskerde politieke failliet van de na-oorlogse volkshuisvestingspolitiek staan op het spel. Nadat de regeringen zeven jaar nederlaag op nederlaag hebben geincasseerd moet kennelijk nu de nieuwe anti-kraakwet er komen, kost wat kost. Geen geweld, geen leugens, geen zwartmakerij wordt voor dat doel geschuwd.
De kraakbeweging zal een antwoord moeten vinden. Natuurlijk zijn er enkelen die dat antwoord zoeken in tegen-geweld. De discussies rond de ontruiming aan de Prins Hendrikkade hebben aangetoond dat dat een kleine minderheid is. Wat ook weer niet betekent dat de meerderheid zich **distantieert** van meer gewelddadige acties. In tegendeel, na afloop is de solidariteit met 'stenengooiers' bij rellen altijd volledig, ook onder krakers die er principieel niet aan meegedaan hebben. Het politiegeweld wordt tenslotte als de algemene, gezamenlijke, vijand beschouwd. Een zeer strenge solidariteit is er tussen al die mensen die hun huizen door de telefoonketting verbonden weten. De noodzaak van die solidariteit wordt nog eens bevestigd door de voortdurende gemene pogingen om delen van de kraakbeweging tegen andere delen uit te spelen. Burgemeester Polaks poging om de krakers van de Prins Hendrikkade als 'slechte krakers' af te zetten tegen 'de goeien' zijn bekend. Elseviers Magazine wijdde onlangs een hele beschouwing aan het verschil tussen 'anarcho-krakers' en 'salon-krakers'. Een onderscheid dat met maar één doel gemaakt was: Alle krakers de grond in te trappen.
Zoals het nu gaat blijkt de kraakbeweging in staat om van geval tot geval creatief antwoorden te vinden op ontstane situaties. De kraakbeweging is bij uitstek een hoogst creatieve beweging. De besluiten die er de laatste tijd genomen zijn wijzen erop dat men zich niet makkelijk laat provoceren tot het geweld dat de regering zo graag zou willen, zoals Moos betoogde in zijn verklaring tegenover de politie-macht voor de lege appartementen aan de Prins Hendrikkade.
Als Elseviers Magazine schrijft: **'Het wachten is alleen nog maar op de eerste Molotow-cocktail'**, dan wordt daarmee misschien een hoop uitgesproken die bij deze krant leeft, maar niet een verwachting die op grond van de stemming in de kraakbeweging reëel is. Wanneer PvdA-gemeente-

raadslid Jo Horn volgens het blad Nieuwsnet' met in zijn achterhoofd de gedachte dat hij een mooie gijzelaar zou zijn' de appartementen aan de Prins Hendrikkade binnenstapt alsmede 'met de vage hoop dat hij een wig zou kunnen drijven tussen zachte krakers en die-hards', dan zit hij er inderdaad volledig naast. Politici die zo denken zullen nooit in staat zijn om met de kraakbeweging in gesprek te raken — daarvoor zijn krakers inderdaad te non-conformistisch. Het is vanwege dit soort dom-denken dat de PvdA zich als partij buiten die discussie heeft geplaatst, ongeacht het feit dat er veel PvdA-leden en sympatisanten als kraker actief zijn.

Het ziet er naar uit dat de PvdA bang is pal te staan tegen de rechtse hetzes waarmee geprobeerd wordt de publieke opinie tegen krakers op te jagen.

Veel groter echter dan het gevaar door die hetze kiezers te verliezen is echter het gevaar van een mogelijk politiek isolement van zo'n omvangrijke jongerenbeweging. De progressieve partijen hebben de taak dat te voorkomen. Door de huidige kraakbeweging te nemen zoals hij is. Met het vertrouwen zoals dat bijvoorbeeld sprak uit de verklaring die de CPN-gemeenteraadsfractie uitgaf enkele dagen voor de ontruiming aan de Prins Hendrikkade. De CPN schreef toen ondermeer: 'We verwachten dat de krakers in de komende dagen het hoofd koel zullen houden, standvastig voor hun eisen zullen optreden en zich niet steeds in de opwaartse spiraal van geweld die de overheid hen opdringt, laten stuwen'.

Jo Horn werd niet als 'gijzelaar' vastgehouden, er was daar aan de Prins Hendrikkade geen ander geweld dan dat van de politie. Die gekke krakers zijn zo gek nog niet.

Frank van den Berg

De Oostenrijkse sociaal-democraat Kreisky liet zich bij het begin van de stakingsbeweging in Polen wel bijzonder denigrerend uit. Volgens Kreisky was nu wel gebleken, dat 'het socialisme niets waard is'. Nu, enkele weken later en na de totstandkoming van de akkoorden van Gdansk, Szczecin en Silezië, doet hij er het zwijgen toe. Dat is niet zo verwonderlijk, want de uitkomst is wel heel anders dan Kreisky zich had voorgesteld.
En niet alleen hij.
Ook de politieke vrienden van Kreisky binnen de z.g. Europese sociaal-democratie komen maar moeilijk uit de voeten met het — zonder meer — ingrijpende poitieke gebeuren in Polen. Zij dreigen verzeild te raken in het gezelschap van figuren als NOS-radioverslaggever Verkijk, die op een gegeven moment beweerde dat er een 'nieuwe tragedie over Polen' hing en dat de situatie voor de stakers 'uitzichtloos' zou zijn.
Het tegendeel blijkt waar te zijn.

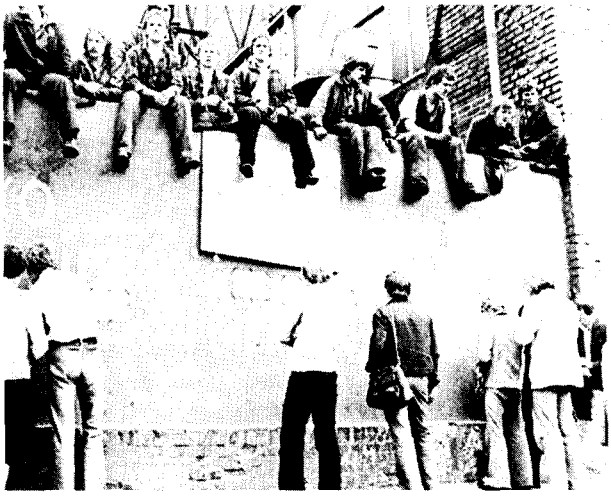
Van een tragedie kan men niet spreken, van uitzichtloosheid evenmin. Wie de gebeurtenissen van de afgelopen weken in Polen heeft gevolgd, kan slechts vaststellen dat zij bijgedragen hebben tot versterking van het socialisme en dat is een groot pluspunt.

Niet om vlees alleen — Polen

vrouwen steunen stakers met voedsel en bloemen

Het is uiteraard niet nodig om op deze plaats een weergave te geven van de recente ontwikkelingen op het Poolse politieke toneel. Wie de uitvoerige berichtgeving en reportages van Waarheid-verslaggever André Roelofs heeft gelezen, kreeg een indringend beeld van de situatie. Aan die informatie kan geen enkele krant tippen. De Waarheid is de enige krant geweest, die een juist beeld gaf van de stakingsbeweging, van de onderhandelingen in Gdansk en elders, en van de resultaten daarvan.
Dat is van grote betekenis geweest, omdat het mede daardoor mogelijk was de situatie op de voet te volgen en een goede oriëntatie te hebben. Nu de bereikte akkoorden in uitvoering worden genomen en er om te beginnen nieuwe, onafhankelijke, zelfbesturende vakbonden in oprichting zijn — en er van de kant van de (gewijzigde) leiding van de PVAP (Poolse Verenigde Arbeiderspartij) en regering verklaard is dat zij dié weg zullen volgen — kan een eerste kanttekening zijn dat de opbouw van het socialisme in Polen ermee gediend is.
Immers, het ging de stakers niet alleen om

binnen en buiten de Leninwerf in Gdansk

vlees, hoe sterk de plotselinge stijging van de vleesprijzen speelde en nu achteraf bezien, de druppel was die de emmer deed overlopen.
Tal van onderhuidse spanningen, die al geruime tijd aanwezig waren, kwamen als het ware tot explosie. Het ging en het gaat om een hele reeks sociaal-economische eisen en verlangens, maar ook om structureel politieke eisen, waaraan niet langer meer voorbij kón worden gegaan.
Het recht op staking was in het geding (nu ook feitelijk erkend) en in het algemeen binnen de Poolse socialistische samenleving: de versterking van de zeggenschap van de arbeiders.
Het bijzonder positieve is ongetwijfeld dat de massabeweging zoals die zich in de industriële centra ontvouwde en zich zo krachtig manifesteerde, in velerlei opzicht een doorbraak betekende.
Een doorbraak tegen de bureaucratie, tegen de verstarring, tegen ondemocratische praktijken en voor een werkelijke democratische ontwikkeling, waarbij de bevolking in al haar geledingen inzicht èn inspraak krijgt bij die opbouw van het socialisme.
Er is de afgelopen maand druk gespeculeerd over de vraag waar de stakingsbeweging uiteindelijk zou uitmonden. Welnu, een ander positief element is ongetwijfeld dat het in Polen — anders dan in 1970 — gegaan is zoals de voorstanders van het socialisme zich dat moeten voorstellen en nastreven: niet door geweld en bloedvergieten, maar door middel van politieke activiteit, door meningsuitwisseling, discussies over de vraagstukken, die centraal staan en die tot een oplossing dienen te worden gebracht. Daarom is het verheugend dat er in Polen een politiek antwoord is gevonden en ook is gegeven, dat in dit opzicht zeker lering is getrokken uit de negatieve benadering van 1970.

Democratische meningsvorming

Hopelijk zijn er nog maar weinig communisten, die denken dat wanneer de produktiemiddelen in handen van de gemeenschap zijn overgegaan en daarmee de eerste stap op de weg naar het socialisme is gezet, er dan een soort van probleemloze ontwikkeling is aangebroken.

Niets is minder waar dan dat. En het interessante van het gebeuren in Polen is toch wel, dat de overweldigende meerderheid van de mensen, die in Gdansk en elders in het land in beweging kwamen, zich geenszins tegen het socialistische stelsel keerden. Integendeel. Zij hebben vanaf het begin duidelijk gemaakt dat juist hun verknochtheid aan het socialisme èn aan Polen buiten kijf was en dat het hen er om ging die opbouw van het socialisme méér inhoud te geven.
Er wordt hier en daar gepraat en geschreven over 'anti-socialistische' elementen, die in het spel zouden zijn geweest, maar dat is weinig relevant. Zowel in Polen als in welk ander socialistisch land dan ook zal men mensen aantreffen, die van het socialisme niet gediend zijn en er mogelijk fervente vijanden van zijn. Wat Polen betreft kan men in elk geval tot de categorie van 'anti-socialistische' elementen diegenen indelen, die — zoals het hoofd van het radio- en televisie-apparaat — zich persoonlijk verrijkten en zich aan corruptie te buiten gingen. Als zulke verschijnselen effectief worden bestreden, kan dat alleen maar verkwikkend werken. Sommigen vragen zich af hoe zulke uitwassen konden ontstaan. Ook het antwoord op die vraag raakt het gehele proces van democratische meningsvorming binnen de socialistische maatschappij, namelijk in hoeverre de massa's nauw betrokken zijn bij de besluitvorming en de controle daarop.
Want hoe kan de bevolking zich betrokken voelen bij bijvoorbeeld de economische planning als zij ternauwernood iets weet? Hoe kan er van belangenbehartiging sprake zijn als bijvoorbeeld vakbonden dienen als verlengstuk van ministeries en regering? Deze en andere vraagstukken zijn in Polen aan de oppervlakte gekomen en alleen zij, die de opbouw van het socialisme zonder schokken of rimpels denken te zien verlopen, zullen ervan opschrikken.
Het is zeker, dat werkelijke opbouw van het socialisme objectief dwingt tot de ontwikkeling van de socialistische democratie. Niet in de vorm van mooie verklaringen en documenten, die keurig in boekjes of brochures worden samengevat en in de praktijk niets om het lijf hebben.
Hoe die socialistische democratie gestalte krijgt, is een zaak van de communisten, hun partij en in het algemeen de bevolking, zonder dat het nodig is de ontwikkelingen in al die landen over één kam te scheren. Dat zou ook niet mogelijk zijn, omdat de opbouw van het socialisme niet aan 'één model' gebonden is en er, zoals wij dat al vaker hebben gezegd, verschillende wegen naar het socialisme worden gegaan. En nog andere wegen gevonden zullen worden.
Voor ons zijn democratie en socialisme onlosmakeijk met elkaar verbonden, zoals in de schets voor ons nieuwe partijprogramma al overduidelijk is aangegeven.
Het is in overeenstemming met onze opvattingen, indien in landen waar de macht van het grote kapitaal is gebroken, de arbeidersbeweging — bevrijd van de kapitalistische knechting — werkelijke zeggenschap heeft en in al haar facetten bij de opbouw van het socialisme betrokken is.

Perspectief

Daarom hebben Kreisky c.s. het bij het verkeerde eind met hun bewering dat het 'socialisme niets waard' zou zijn.
Wat in Polen gebeurd is, laat juist zien dat het socialisme wel degelijk veel waard is en zonder in bespiegelingen te vervallen, kan gesteld worden dat Polen in velerlei opzicht aan een nieuw begin staat. Er liggen ongetwijfeld grote problemen opgestapeld, niet het minst de economische.
Dat neemt niet weg, dat bij een eerste terugblik op deze bewogen augustusmaand er geen reden is voor zwartgalligheid. En als in Polen de beloftes en afspraken worden waar gemaakt, dan zou de winst voor het socialisme wel eens nog groter kunnen zijn.

Jan de Boo

Een oud Rotterdams liedje begint als volgt: 'Ik heb u lief Rotterdam, met uw drukte en gewoel, waar het leven zo krachtig in bruist, koningin van de Maas... enz. enz.'.
Toen het liedje geschreven werd, regeerden alleen de havenbaronnen en aanverwante rijken de stad. Zij beslisten waar havenarbeiders en het opkomend industrieproletariaat goedkoop gehuisvest moesten worden.
Zij bepaalden waar de herenhuizen en kantoren en banken een plaats onder de zon kregen.

RAAD, DEELRAAD, BEVOLKING

Ook zonder het CDA-program hadden ze voor zichzelf 'Een zinvol bestaan' uitgedacht. De werkloosheid en de woningnood in de jaren '30 trof in het bijzonder de arbeidersklasse, want ook vóór de oorlog kon een steuntrekker met zijn gezin geen woning van *f* 5,— à *f* 6,— per week betalen.
Bij het bombardement op 14 mei 1940 werden 78.000 Rotterdammers dakloos; 24.978 woningen werden verwoest.
Na 5 mei 1945 werden de lege plekken gevuld met banken en kantoren van de concerns; in de oorlog was n.l. de 'cityfunctie' van Rotterdam door hen al vastgelegd.
De haven was in september 1947 weer hersteld, de groen-wit-groene vlag kon weer in top. Rotterdam werd wereldhaven no. 1. Bij alle naoorlogse regeringen bleef echter de woningbouw en het stichten van voorzieningen sluitstuk van de begroting.
Nu in 1980 staan ruim 30.000 inwoners ingeschreven en eisen een dak boven hun hoofd, liefst geen lekkend dak.
Nu in 1980 leeft 80% van de Rotterdamse bevolking van een modaal inkomen of daaronder. Met 19% bejaarden, 8% werklozen, de verkrotting en verpaupering in de oude wijken, de onbetaalbare huren in de nieuwe, is er maar één recept voor bewoners en gemeenteraad, nl. alle hens aan dek, de schouders er onder, aan de slag!!
Zeker in deze periode van crisis en verwording van het kapitalistische stelsel is die wisselwerking van bewoners en lagere overheid van bepalende betekenis voor de toekomst, omdat de gevolgen van de crisis worden afgewenteld op de bevolking en de gemeenteraad daarbij als doorgeefluik van een regeringspolitiek gebruikt wordt. Het rechtstreekse contact van de actieve bevolking met de gemeenteraad is in die omstandigheden van doorslaggevende betekenis.

Decentralisatie, bumper of democratisering

Direct na de Tweede Wereldoorlog werd in Rotterdam al gedacht aan politieke besturen in de wijken, die op micro-niveau advies zouden moeten uitbrengen over lekken en gebreken in de wijk. In 1947 werden politiek samengestelde wijkraden ingesteld, niet rechtstreeks gekozen maar op basis van de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen. Dit heeft vele gefrustreerde wijkpolitici opgeleverd, want de adviezen werden nagenoeg niet opgevolgd en liggen nu nog in stoffige archieven.
De achtergrond van de instelling van deze raden was (het is in veel nettere bewoordingen weer gegeven door de toenmalige burgemeester Oud) 'Pappen en nat houden', de bevolking laten meedenken maar niet laten meebeslissen.
In de jaren '50 deden de door CRM gestimu-

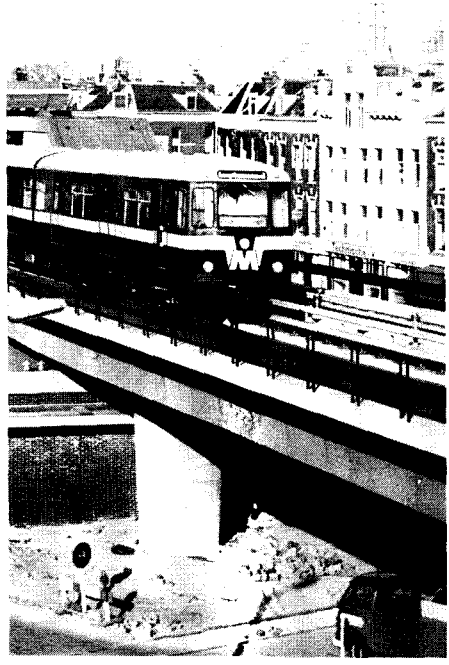
leerde wijkopbouworganen hun intrede. Deze waren samengesteld uit de maatschappelijke organisaties in de wijk, aangevuld met opbouwwerkers. Naarmate in laatstgenoemde organen de strijdbaarheid toenam, niet in de laatste plaats door de acties van de bevolking, waren botsingen met de wijkraden schering en inslag. Zij waren niet bij machte een goed gebruik te maken van de acties van bewoners, die geen genoegen meer namen met alleen adviezen aan het gemeentebestuur.
Het ei van Columbus werd toen: Daar waar **geen** wijkraad functioneerde, moest het sociale wijkopbouworgaan een 'sectiebestuur' opnemen. Daar waar een wijkraad was, kreeg deze een sectie 'sociale wijkopbouw'. Het resultaat was een hopeloos in elkaar gedraaide knot wol, praten was er volop bij, breien, ho maar!

Intussen vonden vele actiegroepen, bewonersorganisaties, jongerenorganisaties, welzijnswerkers, ouders en leerkrachten, de beste weg n.l. rechtstreeks contact met het gemeentebestuur. Zij bevolken de publieke tribune en de vergaderingen van de commissies van bijstand in de gemeenteraad, leggen rechtstreeks hun eisen op tafel en scheppen hun eigen wijkorganen. Het is wat dat betreft een drukte en levendigheid van belang, waarbij de acties **buiten** de directe woonomgeving niet buiten het gezichtsveld blijven. De wezenlijke vraagstukken houden voor vele van deze groepen niet op bij de wijkgrens. In acties tegen huurverhogingen en andere woonlastenstijgingen treden zij ook gemeenschappelijk op. Het is een ontwikkeling die de CPN stimuleert en ondersteunt, omdat onze partij op het standpunt staat dat er een niet weg te denken verband moet bestaan tussen de strijd buiten en binnen de gemeenteraad.
Koningin aan de Maas?, akkoord, maar geen lakei van de regeringspolitiek die de gemeente en haar inwoners financieel in de tang wil houden.

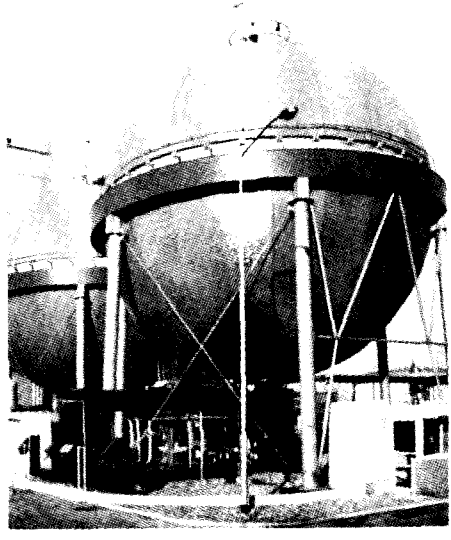
Democratie in theorie en praktijk

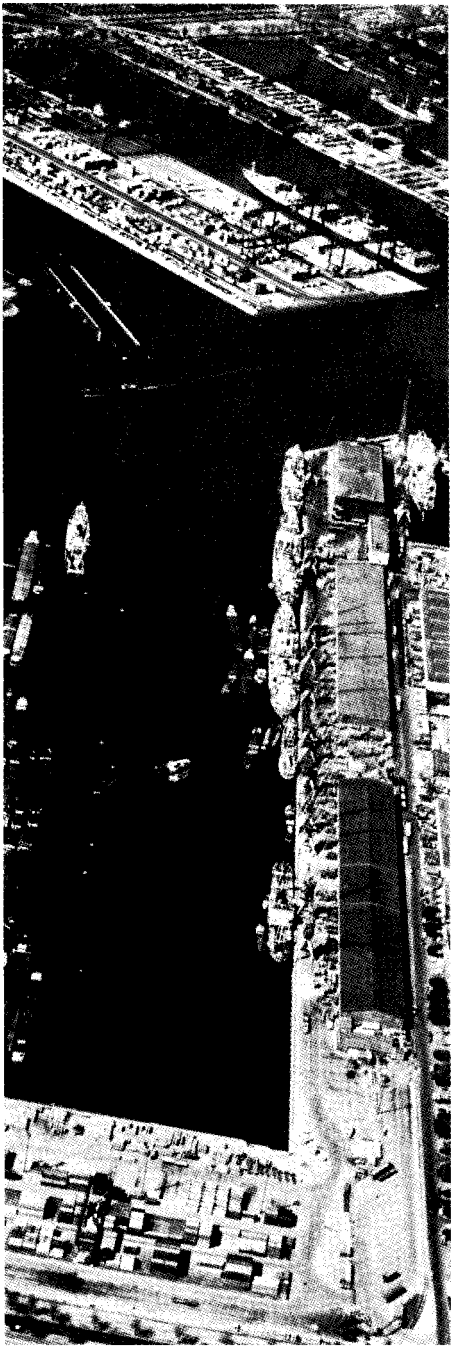
Haaks op de ontwikkeling die onder de bevolking gaande is, en die je zou kunnen kwalificeren als coalitievorming aan de basis voor gemeenschappelijke doeleinden, staan de plannen van de regering — maar ook die van het PvdA-college in Rotterdam. Verpakt in mooie stadhuistaal heeft Rotterdam als koploper een nieuwe constructie van de wijkbesturen bedacht.
Onder volzinnen als 'bestuur dichter bij de bevolking' en 'alle macht aan de wijken', moesten er representatieve, politieke, gekozen deelgemeenten komen. In 5 jaar zou de stad opgedeeld moeten zijn in 13 deelraden. In 1972 werden er 4 ingesteld, voornamelijk in buitenwijken en daar waar voorheen een wijkraad oude stijl functioneerde.
In 1976 volgden er nog 2. De bedoeling was 3 stuks, maar in één wijk staken de bewoners de hoofden bij elkaar en het feest ging daar niet door.
De CPN is de enige partij geweest die in de gemeenteraad tegen de instelling van gekozen deelraden heeft gestemd, wij namen vervolgens wel deel aan de verkiezingen, waarbij wij de bevolking duidelijk maakten dat wij ons niet isoleren of op een zijspoor laten zetten, maar in elk orgaan dat rechtstreeks gekozen wordt opkomen voor de belangen van de bewoners van de wijk; dus ook hier.
De argumenten die werden gebruikt om gekozen deelgemeenten in te stellen waren o.a. dat het voor een gemeentebestuur onmogelijk is de stad te besturen, waar zoveel actiegroepen, bewonersorganisaties en wijkorganen met wisselende besturen optreden. Dit zouden daardoor geen representatieve gesprekspartners zijn.
De hele opzet is in theorie, dat daar waar nu deelgemeenten bestaan, alles wat leeft en beweegt in de wijk ondergebracht moet worden onder de vleugels van de kloek 'deelraad'. Met andere woorden: 'beheersing, controle en kanalisering is het hoofddoel'. De hele zaak kost alleen aan bestuurs

en apparaatkosten nu al een kleine 15 miljoen gulden per jaar.
De bevoegdheden die deze raden overgedragen krijgen van B. en W. betreffen 'het wijkgebeuren'. In het budget dat zij in 1981 krijgen, mogen zij hergroeperen en prioriteiten stellen, zij mogen tariefsverhogingen doorvoeren om het budget te vergroten.
De praktijk is echter dat de weerstand in de stad tegen deze organen met de dag groeit. Steeds meer groepen zeggen 'doe die bureaucratische organen weg', het geld is, vindt men beter te besteden aan mankracht voor de renovatie of ondersteuning van de bewonersgroepen en vooral voor voorzieningen in de wijk.
In de bestaande deelraden zijn sommige wijkpolitici niet ongevoelig voor de acties in de wijk. Soms treden zij voor hen op, maar altijd weer als het om 'grootstedelijke' problemen gaat worden zij naar hun wijkkantoor terugverwezen, want dat is buiten de orde. Dit is gebeurd o.a. toen de deelgemeente Prins Alexander onder druk van de bevolking opkwam voor een metro ondergronds i.p.v. een sneltram bovengronds. Charlois, IJsselmonde en Hoek van Holland, die protesteerden tegen vervoer van gevaarlijke stoffen door de wijk of de aanleg van een gevaarlijk LPG-terminal in het Waterweggebied worden aangehoord, maar tegelijkertijd op de procedure gewezen, die voorschrijft dat over alles wat 'bovenwijks' is, de gemeenteraad beslist.
Industriegebieden, havens en opties op grond door o.a. de chemische industrie behoren, al liggen zij op het territorium van de deelraad, niet tot het bevoegdheidspakket van de deelraad.
Niet voor niets is er in het bijzonder in de PvdA felle discussie aan de gang. Naast de onvrede over o.a. het inzetten van de ME bij de havenstaking, de aanleg van de LPG-terminal, voelt een deel van de top van de PvdA in Rotterdam, dat zij het contact met de bevolking verliest.
In het onderzoeksrapport van de PvdA naar het functioneren van B. en W., fractie en

'bovenwijks'

partij, wordt vastgesteld dat de kloof tussen partij en leden groot is, dat het kader zich rot loopt om bestuursfunties te vervullen (o.a. in deelraden) en zijn neus niet laat zien op ledenvergaderingen. In feite komt het erop neer dat de partijdemocratie zoek is en activisten afhaken omdat ze niet meer begrijpen wat daar op de Coolsingel gebeurt. Er zal veel afhangen van het organisatietalent van de CPN om in een stad als Rotterdam, met een PvdA in verwarring, op te treden tegen rechts. Een bijkomstige maar niet ongevaarlijke ontwikkeling in de deelgemeenten is, dat bij de nu plaatsvindende samenstelling van de dagelijkse besturen in de deelraden van Hoek van Holland en Centrum Noord, CDA en VVD de PvdA buitensluiten. Gootsteenkastjescrisis is het gevolg, het resultaat is echter dat in een stad die in meerderheid links kiest, delen van de stad 'geregeerd' zullen worden door CDA en VVD en dat in die wijken kiezers van CPN en PvdA ja en amen zouden moeten zeggen. Dat is volstrekt ondenkbaar.

Centralisatie

De plannen die de regering heeft en vastgelegd zijn in het wetsontwerp 'Reorganisatie Binnenlands Bestuur' komen er op neer dat de bevoegdheden van het gemeentebestuur nog verder uitgehold worden dan nu reeds het geval is. Als alles doorgaat zouden er provincies nieuwe stijl komen die voor een groot deel het takenpakket van de gemeenten, deels ook van het rijk, gaan overnemen. Het is de bedoeling dat het beheer van diensten bij de gemeente blijft, de provincie 'nieuwe stijl', beslist inhoudelijk over de uitoefening van taken. Het protest tegen deze constructie, ook van Rotterdamse zijde, is groot, terecht.
In het wetsontwerp staat echter ook dat 'participatie en inspraak' van de bevolkng gehandhaafd kan worden door het behouden van kleine gemeenten en de instelling van deelgemeenten in de grote stad. Zoals

veelal met PvdA-ers het geval is, hinken ze op 2 gedachten. Ze geven toe dat bijv. een gemeenteraad voor enorme problemen staat, hebben kritiek op het wetsontwerp Reorganisatie Binnenlands Bestuur omdat de autonomie dan volledig wordt uitgehold, maar komen er voortijdig aan tegemoet door de instelling van gekozen deelgemeenten. De reden daarvan is dat zij voor het onvoldoende functioneren van de gemeenteraad andere oplossingen zoeken, maar het kernvraagstuk van verdeling en bestemming van de maatschappelijke waarde-voortbrenging in een kapitalistische maatschapij, en daarmee die van de overheidsfinanciën, buiten schot laten. Omdat dit vraagstuk buiten schot blijft, schieten ze ook naast het meest elementaire doel, n.l. steun geven aan de democratische eisen van de bevolking en de gemeenteraad laten optreden als bolwerk van de democratie; dat is nog altijd de beste medicijn tegen vervreemding en tegen bezuinigingen van Van Agt.

Afnemende belangstelling

De opkomstpercentages bij de verkiezingen van de deelgemeenten in mei 1980 bevestigen dat de bevolking, zeker in de stadswijken, er niet warm voor loopt.
Ondans de ruime finaciële steun, moreel en materieel, die de gemeente aan de deelraadsbesturen in de verkiezingscampagnes geeft, laten de cijfers de volgende ontwikkeling zien in de opkomstcijfers.

	ingesteld	1972	1976	1980
Charlois	**1972**	**56,5%**	**41.8%**	**40,8%**
Hoek van Holland	**1972**	**72,1%**	**63,3%**	**61,6%**
Hoogvliét	**1972**	**56,5%**	**40,9%**	**39,5%**
Pr. Alexander	**1972**	**47,9%**	**48,4%**	**41,7%**
IJsselmonde	**1976**		**44,3%**	**39,2%**
Centrum Noord	**1976**		**34,1%**	**24,2%**

In de 5 deelgemeentes waar de CPN deelnam aan de verkiezingen was het aantal stemmen op de partij in vergelijking met de gemeenteraadsverkiezingen (opkomst 63,3%) in 1978, in 3 wijken een vooruitgang, in 2 wijken een lichte achteruitgang. Voor de PvdA lagen de stemmencijfers zeer ongunstig. B.v.

	gem. raad 1978	deelraad 1980
Charlois	**24.935**	**13.553**
Hoek van Holland	**1.552**	**1.006**
Hoogvliet	**6.020**	**3.505**
Pr. Alexander	**8.699**	**4193**
IJsselmonde	**9.545**	**4.732**
Centrum Noord	**7.733**	**2.093**

In de laatste wijk vond in 1980 een boycotactie plaats door de CPN, PPR en PSP en van bewonersgroepen, daarin ondersteund door praktisch alle actiegroepen, wijkorganen en bewonersgroepen in de stad.

Geen alledaagse daad

Het district Rotterdam heeft, na uitvoerige discussie, besloten de verkiezingen van de deelraad Centrum Noord te boycotten. In de deelraad Centrum Noord opereren 3 zeer actieve bewonersorganisaties die rechtstreeks contact hebben met het gemeentebestuur. De sinds 1976 bestaande deelraad loopt hen daarbij voortdurend voor de voeten, maar zij behalen resultaten en daar gaat het om.
De partijledenvergadering in de betreffende wijk adviseerde het district om te boycotten. De volgende overwegingen hebben daarbij de doorslag gegeven.

1) Zonder ons te laten leiden door radicalistische opvattingen, die elk 'parlement' boycotten, mogen we ons niet isoleren van de actie van de bewoners.
2) Met de boycot van deze deelraad (en stadswijk), die al weinig draagvlak had in 1976 (34,1% opkomst), kon een keerpunt worden bewerkstelligd om, verdere doorvoering van gekozen deelraden in de stad te voorkomen.
3) Er moest een campagne worden gevoerd die niet eenvoudig was, maar die zich richtte op de strijdbaarheid van de bevolking en democratisering van het gemeentebestuur, als hoofddoel had.
4) Het moest geen actie worden tegen de PvdA, het moest een politieke actie worden tegen opvattingen van rechts en reformisten in de PvdA over democratische machtsvorming.
   Daar bovenop moest in Centrum Noord ook nog een felle campagne gevoerd worden tegen fascistische buitenlandse groepen (Amicales), die zich hadden laten inschrijven in Centrum Noord! Kortom, boycot zou meer activiteiten vergen dan deelname.

Concluderend kun je zeggen, dat de boycot is geslaagd, nog geen kwart van de bewoners is opgekomen. In de betreffende wijken waar de bewonersgroepen in Centrum Noord actief zijn, was het opkomstpercentage nog geen 15%. Gelijk meegenomen is een felle campagne in deze wijk voor verbod van de Amicales en dit stuk strijd is gewonnen.

De wethouder van wijkaangelegenheden heeft slapeloze nachten en heeft de verdere instelling van deelgemeentes onder de hoede van de burgemeester gebracht.
De wethouder van stadsontwikkeling, die toch al niet zo gecharmeerd was van deelraden, opereert met zijn onafhankelijke projectgroepen en actiegroepen lustig verder.
In de fractie in de gemeenteraad zitten sommige vroegere voorstanders nu aan de communiste in de raad te vertellen dat ze spijt hebben van hun ja-zeggen in 1972.
De discussie is in volle gang, het eindantwoord of de 5 andere deelgemeentes zich zullen ontwikkelen tot strijdorganen voor de bevolking of woordvoerders voor verdeling van de armoede zullen zijn, hangt af van de bewoners in de wijk en het optreden van de partij.
In de actie voor democratische rechten is democratie nu eenmaal democratie, daar kun je niet mee sjoemelen, 'Inspraak en participatie' is daar maar een zeer dun aftreksel van.

Heiltje de Vos

Eind vorig jaar verscheen bij uitgeverij Boom het boek van Thomas S. Kuhn 'De noodzakelijke spanning', met als ondertitel 'Tradities en vernieuwing in de wetenschap'.[1] Kuhn wordt wel gezien als de meest invloedrijke vernieuwer van de popperiaanse traditie van de wetenschapsfilosofie. In de niet-marxistische wetenschapsfilosofie gaat men zelfs zover dat onderscheid gemaakt wordt tussen een pré-kuhniaanse periode en de huidige stand van de filosofie.
Het is belangrijk om voortdurend deze ontwikkeling in de burgerlijke filosofie te volgen omdat die uitdrukking is van een reële maatschappelijke ontwikkeling, namelijk die van de burgerlijke maatschappij in haar tegenstelling tot het opkomend socialisme en het marxistisch denken. Voor het wetenschappelijk socialisme hoeft en mag dit geen passief volgen op afstand blijven.
Om filosofie en wetenschap vooruit te brengen moet de theoretische polemiek tussen verschillende ideologische opvattingen gevoerd worden en moet men lering willen trekken uit reële verworvenheden in 'het andere kamp'.

TRADITIE EN VERNIEUWING IN DE FILOSOFIE

In de moderne niet-marxistische filosofie en vooral in Nederland, speelt de wetenschapsfilosofie, ook wel wetenschapstheorie genoemd, een grote rol. Dát de wetenschapsfilosofie zo'n grote plaats veroverd heeft vindt met name grond in de ideologische strijd die zo'n 10 jaar geleden in 't licht van de belangstelling kwam te staan. Er werd gestreden tussen verschillende kritische filosofische opvattingen, waaronder het marxisme en het zogenaamde kritisch rationalisme van Popper.
Enkele achtergronden van die discussie waren de radicale kritiek van studenten en medewerkers op burgerlijke onderzoeksmethoden en het onder sociale wetenschappers daaruit voortvloeiende onbehagen omtrent hun vermeende onwetenschappelijkheid.
Voor de onzekere onderzoekers bood de filosofie van Karl Raimund Popper een houvast.
Zich baserend op zijn ideeën over de als hoofdzakelijk autonoom opgevatte ontwikkeling van de natuurwetenschap, wat immers de meest ontwikkelde wetenschap was, leverde Popper een methodologie die als ideaal voor alle vormen van wetenschap werd gesteld. In de filosofische discussie kwam de nadruk steeds meer op wetenschapstheoretisch niveau te liggen, met verontachtzaming van samenhangende filosofische problematieken, met name kennistheoretische en sociale.
Kennistheorie werd voor een groot gedeelte schijnbaar vervangen door de wetenschapstheorie, die bovendien op haar beurt onder Poppers invloed sterk het karakter van methodologie kreeg, van een samenstel van regels en methoden waaraan de wetenschapper moest voldoen om wetenschappelijk genoemd te kunnen worden.
Vragen over het maatschappelijk karakter wat betreft oorsprong en toepassing van de wetenschap werden op deze wijze als wetenschappelijk irrelevant of als getolereerde bijzaak beschouwd.

De betekenis van Kuhn

In Kuhns theorie staat het begrip paradigma

centraal. Daaronder verstaat hij een algemeen aanvaarde wetenschappelijke verklaring die geldig is voor een omvattend natuurkundig gebied voor een bepaalde periode van de wetenschapsgeschiedenis (b.v. de natuurkunde van Newton en Einstein). Zolang een dergelijk paradigma aanvaard blijft heerst er 'normale wetenschap', een wetenschappelijke theorie die wat haar hoofdzaken betreft niet ter discussie staat en in kader waarvan de onderzoeker werkt. In dat kader worden detail-problemen, puzzles, opgelost.

Zo'n paradigma wordt pas ter discussie gesteld en later eventueel vervangen door een andere verklaring van grotere reikwijdte als het eerste paradigma geen kader meer bieden kan om de nieuw opduikende problemen op te lossen. Het eerste paradigma is dan tot haar grenzen beproefd en er is een nieuwe theorie nodig die het mogelijk maakt de bekende verschijnselen verder te verklaren en nieuwe ontdekkingen te doen.
Als het ene paradigma wordt vervangen door het andere spreekt Kuhn van een 'wetenschappelijke revolutie'. Na die revolutie treedt weer een tijdperk van een consolidering en puzzle-oplossen in.
Deze opvatting staat lijnrecht tegenover die van Popper die eist dat een onderzoeker bij voorbaat de taak heeft te trachten elke theorie te weerleggen om daarna een nieuwe te zoeken. Kuhn verklaart die opvatting irreëel en hoogstens gedeeltelijk van toepassing op de uitzonderlijke perioden van wetenschappelijke revolutie.

De betekenis van Kuhn voor de moderne niet-marxistische filosofie wordt met name gevormd door de aandacht die hij, in tegenstelling tot Popper, heeft gevestigd op de wetenschap als historisch proces en de openingen die zijn theorie biedt om aan sociale factoren als verklaring van de wetenschapsontwikkeling recht te doen. Aandacht hebben voor het belang van de feitelijke wetenschapsgeschiedenis voor het trekken van filosofische conclusies betekent nog niet dat Kuhn op een historisch materialistisch standpunt staat.
Bij hem zijn maatschappelijke invloeden hoogstens mede-bepalende factoren van een wetenschapsproces dat zich in hoofdzaak autonoom in het denken afspeelt. Beinvloeding van dat proces vindt volgens Kuhn voornamelijk plaats door individueel-menselijke eigenschappen zoals een bepaalde psychische gesteldheid en een abstract-individueel opgevat waardenpatroon. Dat ook de maatschappelijke geschiedenis haar periodieke ontwikkeling kent waarin verschillen van produktiewijzen bestaan, dat er klassenstrijd en tegengestelde belangen bestaan die effectief ingrijpen op voorwaarden en vormen van wetenschappelijk denken, dat blijft buiten beschouwing.
Volgens de marxistische filosofie is er sprake van een voortdurende wisselwerking tussen de maatschappelijk economische ontwikkeling en de wetenschap. Dat houdt mede in dat bepaalde maatschappelijke verworvenheden, waarin de tot dan toe ontwikkelde wetenschap en techniek een grote plaats innemen, in hoge mate bepalend zijn voor keuzes en mogelijkheden van de individuele onderzoeker. Vorm en inhoud van het denken wordt sterk bepaald door de maatschappelijke vormen. Dit houdt mede in dat wetenschappelijk denken tegelijkertijd ideologisch denken is; niet los kan staan van maatschappelijke belangen.
Andersom beinvloedt de wetenschap de maatschappelijke ontwikkeling. In de realiteit blijkt er van een ingewikkelde verhouding sprake te zijn die de wetenschapshistoricus zal moeten ontdekken.
Reeds Marx wees op het bestaan van principiële samenhang van maatschappelijke ontwikkeling en wetenschappelijke en technische vooruitgang, waarbij we niet moeten vergeten dat het altijd een **bepaalde** samenhang is.
Onder meer wijst Marx er op dat een kritische geschiedenis van de technologie zou laten zien dat de uitvindingen van de 18e

eeuw geen uitvindingen van individuen zijn en dat die van het produktieproces afhankelijk waren.[2] Het gaat er hierbij niet om de rol van het denken te diskwalificeren. Het denken speelt actief in op het materiële levensproces, maar is er tegelijk ingebed en ervan afhankelijk.

Kuhns herontdekking van 'externe factoren'

In 'De noodzakelijke spanning' noemt Kuhn de integratie van de interne, intellectualistische benadering met de externe benadering 'misschien wel de grootste uitdaging' van de huidige wetenschapsgeschiedenis.[3]
Deze opmerking moet in 't licht gezien worden van Poppers theorie die voor werkelijke invloed van normen en maatschappelijke factoren op de directe wetenschapsontwikkeling geen ruimte laat.
Ook zegt Kuhn: 'Hoewel de interne en externe benadering van de wetenschapsgeschiedenis ieder een soort natuurlijke autonomie hebben, zijn het in feite complementaire interesses. Pas wanneer ze zodanig beoefend worden, waarbij elk van de andere profiteert, is het waarschijnlijk dat belangrijke aspecten van de wetenschappelijke ontwikkeling begrepen zullen worden'.[4]
Juist in dit denken in 'complementen' schuilt iets problematisch, omdat de werkelijke ontwikkeling niet bestaat uit elkaar aanvullende elementen die eerst apart bestaan en vervolgens samengevoegd worden, maar uit voortdurend op elkaar inwerkende elementen die juist door die ongedeelde ingewikkelde wisselwerking de ontwikkeling vormen.
Theoretisch kan tot op zekere hoogte een bepaald gebied apart bestudeerd worden maar uiteindelijk mag de dialectische samenhang niet verloren gaan.
Deze kritiek op Kuhn neemt niet weg dat zijn ideeën de deur openen voor nieuw onderzoek naar 'externe factoren' die de wetenschapsontwikkeling beinvloeden. Binnen de niet-marxistische traditie heeft dit geleid tot het zogenaamde internalisme-externalisme-debat.
Hierbij vraagt men zich af 'in hoeverre de maatschappelijke en sociale omstandigheden waaronder de wetenschappelijke kennis tot stand komt van invloed op die kennis (zijn)'.[5]
Deze vraagstelling biedt mogelijkheden om het marxistisch standpunt ten aanzien van de drijfveren van de ontwikkeling van de wetenschap en de rol van de klassenstrijd daarin, naar voren te brengen.

Filosofische verantwoording ontbreekt

Bij het lezen van Kuhns werk valt op dat een systematisch filosofische fundering van zijn wetenschapstheorie ontbreekt. In dit opzicht sluit hij aan bij de positivistische traditie. Daarin wil men uit gaan van pure feiten die verder niet verantwoord worden. In het positivisme was zo'n feit het direct door de zintuigen gegevene. Verdere filosofische fundering en uitwerking van wat een feit is wordt in deze traditie niet, of slechts terloops en onuitgewerkt, gegeven.
Dit staat in schril contrast met het dialectisch materialisme dat uiteraard de feiten niet ontkent, maar zich voortdurend afvraagt waarop deze feitelijkheid berust, hoe deze theoretisch verwerkt wordt, wat de aard ervan is en wat de voorwaarden er van zijn. Het dialectisch materialisme gaat niet uit van een 'los' gegeven, een van alle contekst geabstraheerd feit, maar onderzoekt de historisch veranderende wisselwerking tussen natuur en de zich ontwikkelende maatschappij én het daar weer mee samenhangende denken, dat tegelijk ook haar eigen karakteristieke ontwikkeling doormaakt. Het gaat hierbij niet om een puur academisch formuleren van verschillende vormen van wisselwerking. Juist door in de maatschappelijke geschiedenis de verschillende verbanden te onderzoeken kunnen feiten opgespoord worden die buiten het gezichtsveld zouden vallen als men de

verschillende kennisniveau's als te zelfstandig opvat.
Werkelijk bestaande wisselwerking moet ook op theoretisch niveau als wisselwerking geformuleerd worden.
In zijn boek legt Kuhn de nadruk op onderzoek in de hoge mate als zelfstandig opgevatte verschijnselen. In het derde hoofdstuk beschrijft hij de ontwikkeling van verschillende wetenschapstradities die zich schijnbaar zelfstandig ontplooien zonder elkaar dus wezenlijk te beinvloeden. Vormen van samenhang tussen die tradities of een bepaalde maatschappelijke samenhang onderzoekt hij niet.

Zijn uitgangspunt komt tot uitdrukking als hij zegt: 'De traditie waarbinnen de wetenschap als eenheid opgevat wordt, kan in principe niets bijdragen aan een beter begrip van (de) relatie (tussen wetenschappelijke instituties, waarden, methoden en wereldbeelden enerzijds en de ontwikkeling van speciale wetenschappelijke theorieën anderzijds), want zij verspert **door haar vooronderstelling** de toegang tot de verschijnselen....' [6]
Kuhn heeft in zoverre gelijk als hij er op wijst dat door een eenheidsbegrip het onderscheid verloren zou kunnen gaan. Maar bij hem leidt onderscheid tot scheiding en wordt een dialectische eenheid in hoofdzaak buiten beschouwing gelaten, en in ieder geval niet uitgewerkt.

Kuhns ethische subjectivisme

In Kuhns werk wordt ruim aandacht besteed aan de wijze waarop de wetenschappelijk onderzoeker tot een keuze komt van zijn wetenschappelijke theorie.
In een wetenschapsfilosofische beschouwing moet daarom ook die wijze van kiezen filosofisch verantwoord worden. De meest vergaande fundering die Kuhn geeft aan de gemaakte keuzes in de wetenschapsgeschiedenis is een door hem beschouwde subjectief-ethische bepaaldheid.[7] De waarden en normen van de individuele onderzoeker bepalen een groot deel de keuze op het moment dat de onderzoeker zich in situaties van conflict en dubbelzinnigheid bevindt.
Nu gaat het er niet om elke rol van subjectieve elementen en persoonlijke waarden bij het tot stand komen van wetenschappelijke theorieën te ontkennen. Maar in 'De noodzakelijke spanning' schijnt de uiteindelijke bepaaldheid van de wetenschap willekeurig te zijn. In werkelijkheid spelen objectieve, in de zin van reëel bestaande niet-willekeurige factoren een doorslaggevende rol en bepalen deze ook mede de ethische aspecten.
Ook kan het uiteindelijk bepalen van de waarheid van een theorie slechts tot stand komen als de theorie in de praktijk haar overeenstemming met de werkelijkheid bewijst.
Objectieve factoren die de keuze bij de theorievorming bepalen zijn bijvoorbeeld de maatschappelijke produktie en de klassenstrijd. Deze leiden in de moderne geschiedenis tot imperialistische oorlog en dreiging van oorlog. Wetenschappelijke keuzes worden in dát kader gewaardeerd. Zo kan het feit dat in de 40-er jaren zowel de USA als in de USSR de atoombom ontdekt werd, via verschillende theoretische wegen, toch niet puur afhankelijk van subjectieve beslissingen verklaard worden.
Zo sterk zal Kuhn het wellicht niet bedoelen, maar feitelijk kan hij het keuze-probleem maar slechts ten dele oplossen, binnen zijn voornamelijk intern gerichte wetenschapstheorie.
Het progressieve voor de niet-marxistische traditie ligt in het feit dát Kuhn ruimte toekent voor waarden binnen de wetenschapsontwikkeling. Daarmee doorbreekt hij de traditie die waarden als irrelevant voor de wetenschapsontwikkeling beschouwt en deze hoogstens een plaats bij de toepassing van wetenschap toekent. Kuhn weet echter de waarden niet te verklaren. Als een waardenvrije rede vervangen wordt door een rede-

vrije waarde zijn we nog niet zo veel verder.

Kuhn versus Popper

Hoewel Kuhn nogal eens in de Popperiaanse traditie wordt geplaatst, valt hij in 'De noodzakelijke spanning' Popper krachtig aan. Waar Popper onder invloed van het logisch-positivisme van de eerste helft van onze eeuw sterk doordrongen is van een rationaliteitsbesef waarin de formele logica een doorslaggevende invloed heeft, treedt bij Kuhn een breder rationaliteitsbesef naar voren.
In verschillende voorbeelden gaat Kuhn er op in dat de streng formeel logische bewijsvoering die door Popper wordt geëist feitelijk niet voldoet. Popper eist, globaal gezien, dat een theorie óf met **alle** implicaties aanvaard wordt (tot haar weerlegging waar de onderzoeker principieel op uit moet zijn) of feitelijk geheel weerlegd wordt.
Een derde mogelijkheid wordt, omdat de theorie geheel logisch sluitend moet zijn, als onlogisch uitgesloten. Kuhn stelt dat aan Poppers strenge eisen waaraan de theorie moet voldoen om wetenschappelijk te zijn feitelijk 'geen enkele theorie' voldoet.[8]
De wetenschapsbeoefenaar weet namelijk dat als er een hele wetenschappelijke theorie op het spel staat, waarvoor hij niet één-tweedrie een nieuwe heeft, de met de theorie samenhangende experimenten betwist kunnen worden op hun relevantie en nauwkeurigheid. En bovendien dat elke theorie veranderd kan worden door een verscheidenheid aan ad hoc (nadere) toevoegingen terwijl toch die theorie in hoofdzaak dezelfde blijft.[9] De wetenschapper weet dat niet alleen, hij maakt er ook gebruik van. Waarmee hij de door Popper verguisde derde mogelijkheid kiest.
Tenslotte is het wellicht goed enkele positieve en negatieve kenmerken van Kuhns opvattingen te noemen. Negatief is het principiële gebrek aan filosofische fundering en uitwerking van zijn theoretische opmerkingen. Verder miskent Kuhn de dialectische eenheid van wetenschap en maatschappij. Al met al blijft hij de wetenschapsgeschiedenis voornamelijk als een door interne drijfveren gestuwde ontwikkeling behandelen.
Positief is echter wel de opening naar onderzoek naar maatschappelijke factoren, zij het dat die niet wordt ingevuld en de verhouding intern-extern niet ter discussie wordt gesteld.
Interessant is dat Kuhn, weliswaar op abstracte en a-politieke wijze, waarden een rol laat spelen in de wetenschapsontwikkeling. Dit geeft mogelijk een aanzet voor onderzoek naar het ideologisch karakter van de wetenschap. Verder is zijn kritiek op de positivistische traditie, waarin een overdreven waarde aan de formeel logische modelmatige benadering wordt toegekend, positief. Kuhn geeft aan dat de wetenschapstheorie niet in strijd mag zijn met de feitelijke, concreet inhoudelijke ontwikkeling.
'De noodzakelijke spanning' is één van de meest lezenswaardige wetenschapstheoretische boeken uit de niet-marxistische traditie die de laatste tijd in 't Nederlands zijn verschenen.
Mede door de bewijsvoering, die in deze bundel kortere stukken vaak niet tot het eind wordt doorgedacht, worden interessante vragen opgeroepen. Het boek laat meer open dan het oplost, maar juist dat kan een begin zijn van een hernieuwde rationele meningenstrijd tussen de marxistische filosofie en de aan onze universiteiten woekerende wetenschapstheorie.

Jasper Schaaf

1. Thomas S. Kuhn, **De noodzakelijke spanning, Meppel/Amsterdam 1979, ƒ 29,50.**
2. **K. Marx, Das Kapital,** Berlin 1973, blz. 392/3, noot 89.
3. Kuhn, blz. 27.
4. Kuhn, blz. 41.
5. **Proceedings van het symposium** over het internationalisme-externalisme-debat, gehouden te Groningen op 19-5-9, blz. 3.
6. blz. 51.
7. blz. 193.
8. blz. 165.
9. blz. 161.

KOMMA

Het wetenschappelijk instituut van de CPN, het IPSO, heeft het initiatief genomen tot de uitgave van een nieuw tijdschrift: "Komma".
Het is een kwartaaltijdschrift waar inmiddels het eerste nummer van verschenen is, 110 pag. dik. In een redactieverklaring wordt de plaats en het doel van het tijdschrift gedefinieerd als 'een discussieorgaan niet alleen om de discussie in de CPN over vraagstukken van het wetenschappelijk socialisme te bevorderen maar ook om de discussie met socialistische en andere onderzoekers mogelijk te maken'.
De uitgave zelf wordt dan ook als een onderdeel van coalitiepolitiek gezien en 'heeft uitdrukkelijk ten doel een bijdrage te leveren aan het organiseren van de groeperingen die werkzaam zijn op het terrein van het ontwikkelen en verbreiden van theorie en ideologie. Daarmee vormt de uitgave van 'Komma' een onderdeel van wat Gramsci 'intellectuelenpolitiek van de Communistische Partij noemt'.

Ook wordt in de redactieverklaring ingegaan op de relatie tussen politiek en wetenschap en de plaatsbepaling van "Komma" daarbij. Ondergeschiktheid van wetenschap aan de politiek, instrumentalisering van de socialistische theorie, wetenschap gedegradeerd tot legitimatie van politieke praktijk wordt afgewezen. Het omgekeerde, de terugtrekking in vermeende autonomie en 'neutraliteit', wordt dat ook;
'"Komma" en het IPSO stellen zich zeer nadrukkelijk tot doel door middel van onderzoek en discussie een bijdrage te leveren aan de verdere ontwikkeling van theorie en program van de Nederlandse weg naar het socialisme'.
Tenslotte wordt de realiteit en de noodzakelijkheid van de theoretische pluriformiteit van het marxisme onderkend die bij de poorten van de CPN niet ophoudt. Een pluriformiteit binnen een wetenschappelijk programma, dat zich oriënteert op maatschappelijke veranderingen in de richting van het socialisme, die juist mogelijkheden biedt voor gevarieerd onderzoek en discussie. De redactie vat zijn beleid samen in het parool: "Komma" voor het wetenschappelijk socialisme.
Het eerste nummer van "Komma" heeft als motto 'Staat en democratie' en bevat voornamelijk artikelen die aansluiten bij de discussie over de mogelijk- en moeilijkheden van een democratische weg naar het socialisme in Nederland.
In een redactioneel bij het nummer worden ter inleiding de belangrijkste discussiepunten van het debat samengevat. Vervolgens zijn drie artikelen opgenomen die in meer of mindere mate ingaan op 'De CPN en de democratie — Schets ter voorbereiding van een hoofdstuk van het partijprogram voor een Nederlandse weg naar het socialisme' (P en C, 4/1979).
Ten eerste dat van Klaas Anders en Albert Benschop over onduidelijkheden in de Schets ten aanzien van het begrip democratie, dan een stuk van Duco Hellema over de verhouding tussen legaliteit en geweld en tenslotte een artikel van Elsbeth Etty over de onmogelijkheid een theorie te ontwikkelen over de rol van de democratie op weg naar het socialisme zonder de sexestrijd daar in te betrekken. Verder zijn artikelen opgenomen van Wim Pelt over de beginselprogramdiscussies in de CPN in de perode 1943-1946 en in 1952, van Jelle Visser over het z.g. 'Amendola-debat' in de PCI over terrorismebestrijding en van Paul Scheffer over de intellectuelenpolitiek van de PCF na de Tweede Wereldoorlog.
Dan bevat dit nummer nog boekbesprekingen van Klaas Anders en Dick Boer over Poulantzas 'L'etat, le Pouvoir, le Socialisme' en 'Over Louis Althussers bijdrage aan de Marxistische staatstheorie', een stukje over de discussiebijeenkomst in Hannover van mensen uit de 'Socialistische Studiengruppen' en de stellingen voor het rondetafelgesprek tussen het IPSO en de Academie van Maatschappijwetenschappen van de Hongaarse Socialistische Werkerspartij.

W.W.

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

M. Bakker, fractievoorzitter van de CPN in de Tweede Kamer, lid van het dagelijks bestuur van de CPN;
F. van den Berg, journalist bij het dagblad De Waarheid;
J. de Boo, lid van het partijbestuur van de CPN;
T. Pothoven, medewerker van de Tweede Kamer-fractie van de CPN;
J. Schaaf, docent filosofie HBO;
H. de Vos, lid van het partijbestuur van de CPN, gemeenteraadslid in Rotterdam, lid van het dagelijks bestuur van het Rotterdamse CPN-district.

PARTIJDOCUMENTEN

Statutenwijzigingen CPN

Op het 27ste partijcongres is in de statuten van de CPN artikele 4 b, dat betrekking had op het lidmaatschap van gelovigen geschrapt. Het artikel is destijds in de statuten opgenomen om uitdrukkelijk tot uiting te brengen dat gelovigen welkom zijn in de CPN. Dat feit is nu ruimschoots bekend.
Het betrokken artikel is verouderd en wordt slechts op misplaatste wijze aangevoerd door reactionaire krachten die partijleden die gelovig zijn willen treffen. Door het laten vervallen van artikel 4 b bevatten de statuten van de CPN thans ook geen verwijzing meer naar de ideologische grondslag van de CPN.

Uit De Waarheid van 10 juni 1980

Partijbestuur CPN bijeen

Het partijbestuur van de CPN was zaterdag 28 juni 1980 bijeen ter bespreking van de resultaten van het 27ste partijcongres en de verkiezing van het dagelijks bestuur.
De voorzitter van het partijbestuur, Henk Hoekstra, hield de inleiding. De volgende leden van het partijbestuur werden verkozen tot lid van het dagelijks bestuur: Marcus Bakker, Truus Divendal, Siep Geugjes, Rinus Haks, Henk Hoekstra, Siem van der Helm, Karel Hoogkamp, Elli Izeboud, Harry Kleuver, Harm Leeman, Fré Meis, Gijs Schreuders, Boe Thio, Roel Walraven, Jaap Wolff, Joop Wolff.

Uit De Waarheid van 30 juni 1980

CPN-voorzitter in Londen Besprekingen van CPN met Britse CP

CPN-voorzitter Henk Hoekstra heeft een bezoek gebracht aan Londen voor besprekingen met de algemeen secretaris van de Communistische Partij van Engeland, Gordon McLenan.
Aan dit overleg tussen beide communistische partijen werd voorts deelgenomen door Jack Woddis, hoofd van de internationale afdeling van de Britse CP, en door Jan de Boo, lid van het partijbestuur van de CPN.

Tussen de vertegenwoordigers van de twee partijen vond een intensieve beraadslaging plaats, waarbij in het bijzonder ervaringen werden uitgewisseld over de strijd voor vrede en voor ontspanning, zoals die in beide landen wordt gevoerd. Daarbij speelt zoals bekend de beweging tegen de atoombewapening een grote rol.
Ook andere vraagstukken kwamen tijdens dit overleg aan de orde. Met name de sociaal-economische positie van de werkers, die voortdurend onderhevig is aan aanvallen van de kant van de rechtse krachten, waarbij getracht wordt de gevolgen van de crisis op de ruggen van de werkende mensen af te wentelen. Ook de groei van de werkloosheid maakt een strijdbaar antwoord nodig.
Tijdens het overleg is voorts van gedachten gewisseld over vraagstukken zoals de verdediging en uitbreiding van de democratische rechten.
Zowel McLennan als Hoekstra gaven bij alle behandelde punten een uiteenzetting over de rol van hun partijen, waarbij de CPN-voorzitter tevens inging op de resultaten van het onlangs gehouden 27ste partijcongres.
Aan het slot van hun besprekingen, die gezien de kameraadschappelijke betrekkingen tussen beide communistische partijen een zeer hartelijk verloop hadden, werd overeengekomen de contacten op verschillende niveaus verder te versterken. Kort voor hun vertrek brachten de CPN-vertegenwoordigers nog een kort bezoek aan de redactie van de Morning Star, het dagblad van de Britse CP.

Uit De Waarheid van 2 juli 1980

Ontmoeting Henk Hoekstra - Louis van Geyt

Op vrijdag 11 juli hebben de kameraden Henk Hoekstra en Louis van Geyt, respectievelijk de voorzitters van de Communistsche Partij van Nederland en van de Kommunistische Partij van België, elkaar in Brussel ontmoet.
Daarbij werden informaties uitgewisseld over de politieke toestand in beide landen, in het bijzonder in verband met de strijd van beide partijen tegen de installatie van de NAVO-kernraketten en voor ontwapening in Europa.
In verband met deze vraagstukken werd de noodzaak onderstreept van de nauwe samenwerking tussen beide partijen.

Uit De Waarheid van 15 juli 1980

Ontmoeting Henk Hoekstra - Todor Zjivkov

De voorzitter van de CPN, Henk Hoekstra, heeft tijdens een bezoek aan Bulgarije een ontmoeting gehad met de algemeen secretaris van de Bulgaarse communistische partij, Todor Zjivkov, waar zij meningen uitwisselden over de internationale communistische beweging en over enkele internationale vraagstukken.
Todor Zjivkov gaf tijdens het gesprek informatie over het werk van de Bulgaarse partij en het Bulgaarse volk ten behoeve van de sociale en economische ontwik-

keling van het land en over de vreedzame buitenlandse politiek van de volksrepubliek Bulgarije. Hij bevestigde de solidariteit van de Bulgaarse communisten met de strijd van de CPN.
Henk Hoekstra gaf een uiteenzetting over het onlangs gehouden 27ste congres van de CPN en sprak over de strijd van de Nederlandse communisten en de werkende bevolking tegen de politiek van het monopoliekapitaal, tegen de aantasting van de sociale en democratische rechten van de arbeiders. Sprekende over de plannen tot opvoering van de atoombewapening wees Hoekstra op de betekenis van de strijd voor versterking van de ontspanning.
Todor Zjivkov en Henk Hoekstra gaven wederzijds uiting aan de wens tot verdere uitbreiding van de kameraadschappelijke betrekking tussen de Bulgaarse communistische partij en de CPN. Aan de ontmoeting, die in een vriendschappelijke sfeer verliep, werd ook deelgenomen door Milko Balev, de secretaris van het centraal comité van de Bulgaarse CP.

Uit De Waarheid van 29 juli 1980

CPN solidair met PCI

Het partijbestuur van de CPN heeft naar aanleiding van het door een fascistische terreurgroep aangerichte bloedbad in Bologna een boodschap gericht tot het centraal comité van de PCI
Het telegram luidt als volgt:

Aan het centraal comité van de PCI

Op deze dag van nationale rouw in uw land over de vele slachtoffers van de fascistische aanslag in Bologna geven wij uiting aan ons medeleven en aan onze solidariteit met de strijd van het Italiaanse volk tegen het terrorisme.
De democratische verworvenheden, waarvoor Bologna met zijn communistische meerderheid een van de sterkste bolwerken vormt, zijn het doelwit van aanvallen door hen die Italië een autoritaire en reactionaire weg willen opdringen.
Op een bemoedigende wijze heeft het Italiaanse volk de afschuwelijke misdaad beantwoord door de eenheid en de kracht te tonen van de arbeidersklasse en de democratie.

Het partijbestuur van de CPN

Uit De Waarheid van 6 augustus 1980

Oproep voor de financiële campagne 1980-1981

Op 15 augustus begint de jaarlijkse financiële campagne van de CPN. Ieder jaar doen wij een beroep op alle leden en op de gehele vriendenkring van onze partij om door middel van donaties een bijdrage te leveren aan het behoud en de versterking van De Waarheid en het werk van de partij mogelijk te maken.
Vorig jaar werd als taak gesteld het bedrag van ƒ 850.000,— bijeen te brengen.
DIT IS VERRE OVERTROFFEN!
De communisten, de lezers van De Waarheid, de mensen die mét ons van mening zijn dat de krant onmisbaar is in de strijd voor vrede, democratie en sociale vooruitgang, hebben op een hartverwarmende manier gereageerd op de aankondiging dat er een nieuwe pers en een ander gebouw moeten worden gefinancierd om De Waarheid voor de toekomst veilig te stellen. Door de inspanning en offervaardigheid van tienduizenden mensen werden alle in het seizoen '79-'80 gestelde doelen van de donatiecampagne meer dan verwezenlijkt.
MET GROOT VERTROUWEN DOEN WIJ DAAROM NU DE OPROEP IN HET KOMENDE JAAR EEN BEDRAG IN TE ZAMELEN VAN EEN MILJOEN GULDEN!
Dit jaar — het veertigste sinds het eerste nummer van De Waarheid verscheen in de ondergrondse vrijheidsstrijd tegen de nazi-bezetters — zullen wij opnieuw geschiedenis schrijven: Met het installeren van een nieuwe pers in het gebouw aan de Amsterdamse Hoogte Kadijk zal het bestaan van De Waarheid kunnen worden gegarandeerd. In het licht van de omstandigheden, waaronder een werkelijk onafhankelijk blad van de werkende bevolking moet functioneren, is deze operatie een grote opgave.
WIJ ZIJN ER ZEKER VAN DAT DIT ZAL SLAGEN
Want wij zijn zeker van de sympathie en de solidariteit van de progressieve en vredelievende mensen in ons land. Daarvan uitgaande doen wij het beroep op financiële steun dit jaar met nog meer klem dan voorheen, stellen wij hogere taken dan voorheen, roepen wij op tot een nog grotere krachtsinspanning dan voorheen.
Naast de bedragen, die moeten worden opgebracht voor het versterken van de positie van De Waarheid, moet de partij kunnen beschikken over de financiële middelen voor haar vele werkzaamheden, in het bijzonder nu belangrijke verkiezingen voor de Tweede Kamer naderbij komen.
Het 27ste congres van de partij heeft de bakens gezet voor een politieke strijd, die gestalte moet geven aan de vernieuwingsdrang en vredeswil en gericht is op het tot stand brengen van een progressieve meerderheid.
In strijd tegen het atoomgevaar, tegen Bestek '81, voor werk en verdediging van de koopkracht voor werknemers en sociaal gesteunden, zijn fondsen onontbeerlijk. Daarom roepen wij alle leden van de CPN, alle vriendinnen en vrienden van onze krant op, de financiële campagne die nu van start gaat tot een succes te maken.

HET DAGELIJKS BESTUUR VAN DE CPN

Uit De Waarheid van 14 augustus 1980

VERSCHENEN BIJ
PEGASUS

GERARD DEN BRABANDER

Rembrandt, de monsters
en andere verzen

Posthume uitgave van een
onbekende, onlangs teruggevonden
bundel verzen.
Met een voorwoord van Theun de Vries

64 pagina's *f* 20,—

**Verkrijgbaar bij de
erkende boekhandel en bij
PEGASUS
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231139
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322**

Henk Hoekstra

OP ZOEK NAAR
NIEUWE WEGEN

***Het Nederlandse communisme
in een bewogen periode***

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138,
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

verschenen bij Pegasus:

KEES WILLEMEN-POLITIEKE TEKENINGEN

Kees Willemen stelde dit boek samen uit zijn in de loop der jaren in De Waarheid, soldaten- en studentenbladen verschenen cartoons.
128 pag. inclusief inleiding en index, ƒ 21,—.

Uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam

POLITIEK EN CULTUUR

EN

De abortusstrijd
Truus Divendal

Westduitse verkiezingen
Lex Hendriks

Werkprogram

Moderne geschiedschrijving
Susan Legêne

Lekkerkerk
Marius Ernsting

Arm en rijk India
Kristoffel Lieten

Ballet in Nederland
Jos Haagmans

November 1980

Verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam, tel. 231138

De abonnementsprijs is ƒ 24,25 per jaar, losse nummers ƒ 3,00
Studentenabonnement ƒ 20,25 per jaar

Ons gironummer is 447416
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam, tel. 262565

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

40ste jaargang nr. 9 — november 1980

Redactie: K. Bakker, M. Bakker (hoofdredacteur), M. Braun, S. v.d. Helm, J. Mets, D. Oudenampsen, S. Schreuders, W. Warmerdam (redactie-secretaris), B. IJzerman.

Truus Divendal
Abortusstrijd is democratische strijd 317

Lex Hendriks
Het anti-Strauss-effect bij de Westduitse verkiezingen 324

Werkprogram 327

Susan Legêne
Jan Romein en de moderne geschiedschrijving 338

Marius Ernsting
Lekkerkerk: Gif van wie? 343

Kristoffel Lieten
India tussen afgrond en vooruitgang 345

Jos Haagmans
Ballet in Nederland 351

Partijdocumenten 356

Er zijn dit jaar drie wetsontwerpen ingediend bij het parlement, die de abortuskwestie een nieuwe wettelijke regeling willen geven. Twee zullen begin november door de Tweede Kamer behandeld worden.
Het betreft hier het gezamenlijk ontwerp van SGP en GPV en het door de ministers Ginjaar (VVD) en De Ruiter (CDA) ingediende regeringsontwerp.
Het derde ontwerp is van Roethof (PvdA) en Wessel-Tuinstra (D'66). Dit is nog niet aan kamerbehandeling toe. Het zal afhangen van de uitslag van het debat over de eerder genoemde wetsontwerpen of en wanneer het in de Kamer aan de orde zal komen.

ABORTUSSTRIJD IS DEMOCRATISCHE STRIJD

Alvorens iets meer te zeggen over de wetsontwerpen, eerst in vogelvlucht een stukje geschiedenis.
In 1886 werd abortus in ons land officieel strafbaar gesteld door het in het Wetboek van Strafrecht op te nemen als een misdrijf tegen het leven. In 1911 werd dit aangevuld met een bepaling dat abortus ook nog eens als een misdrijf tegen de zeden aanmerkte. Deze bepalingen, die nog altijd in de wet staan, verbieden abortus onder alle omstandigheden.
De eersten die daar een bres inschoten waren artsen. Deze gingen zich steeds meer met verloskunde bezighouden en kwamen daardoor ook in aanraking met het feit dat een zwangerschap een bedreiging kan zijn voor het leven van de moeder. Er komen dan artsen die er toe overgaan in zo'n geval te aborteren. Abortus op medische indicatie doet hiermee zijn intrede. Lange tijd is dit de enige abortushulpverlening die niet strafbaar is.
Vanaf zo'n 15 jaar geleden zet zich een ontwikkeling in gang die zeer snel in de richting van vrije abortus gaat. In '65 verschijnen een aantal studies en artikelen over abortus. De NVSH gaat in '68 abortusreizen organiseren naar Engeland en Joegoslavië, waar betere wetten bestaan en abortushulpverlening mogelijk is. In '69 ontstaat Stimezo (Stichting Medische Zwangerschapsonderbreking) die klinieken gaat oprichten om medisch verantwoorde abortus mogelijk te maken. Rondom '70 gaat ook de vrouwenbeweging zich actief met abortus bezighouden. Een aantal vrouwenorganisaties (NVB, Dolle Mina, MVM) eisen legalisering van abortus en de eerste acties worden gevoerd. Vanaf dat moment is de ontwikkeling niet meer te stuiten. Er komen door het hele land abortusklinieken. Er ontstaat een abortushulpverlening die uitgroeit tot de beste en veiligste ter wereld. Abortus wordt één van de meest besproken onderwerpen.

De gang van zaken naar een situatie van vrije abortus roept ook grote weerstand op. Rechts verzet zich hevig tegen deze ontwikkeling. De kerkelijke moraal, die abortus als moord beschouwt, is niet een, twee, drie overwonnen. Maar ook het feit dat er een situatie is ontstaan waarbij iedere vrouw die daartoe beslist de abortus kan krijgen, roept de reactie in het geweer. Het zelfbeslissingsrecht strookt niet met de reactionaire denk-

wijze over vrouwen. Vooral Van Agt doet van zich spreken met z'n pogingen het tij te keren. Tot tweemaal toe probeert hij de Bloemenhovekliniek in Heemstede dicht te krijgen. Hij heeft het vooral op deze kliniek voorzien, omdat daar zwangerschappen ouder dan 13 weken worden afgebroken, de zogenaamde 'late abortussen'.
Het eerste optreden van Van Agt tegen Bloemenhove leidt tot de oprichting van het landelijke comité Wij Vrouwen Eisen, nu zes jaar geleden. Hierin bundelt de vrouwenbeweging haar krachten en door actief optreden en het inwerken op de meningsvorming van de mensen, slaagt het comité er iedere keer in aanvallen op de abortushulpverlening af te slaan en de discussie open te houden.
Als reactie hierop ontstaat weer een anti-abortusbeweging, onder leiding van pater Koopman. Deze anti-abortusbeweging houdt er bepaald geen frisse methodes op na. Kinderen worden opgevoerd met leuzen om de nek met teksten als 'ik leef gelukkig nog'. Ze dragen leuzes mee die ontleend zijn aan de vredesbeweging zoals 'Help de abortuswapens de wereld uit, te beginnen in Nederland'. Vergelijkingen met Hitler's gaskamers zijn niet van de lucht. Dit gebeurt ook in andere landen waar een beweging is ontstaan voor legalisering van abortus. De anti-abortusbeweging is ook internationaal georganiseerd. Aan een anti-abortusdemonstratie in september in Den Haag namen zelfs Vlaamse fascisten deel. Maar ook pater Koopman kan de ontwikkeling niet tegenhouden.
De gang van zaken in Nederland heeft de strafbepalingen in de wet volledig buiten werking gesteld. Behalve pater Koopman is iedereen het er over eens dat de wetgeving moet worden aangepast.

Abortus in de politiek

Een eerste voorstel tot wetswijziging is 10 jaar geleden ingediend. Het betrof hier een wetsvoorstel van de PvdA-kamerleden Lamberts en Roethof. Het uitgangspunt van het voorstel was, dat abortus een zaak was van de vrouw en haar arts. Vanaf dat moment wordt de abortuskwestie een belangrijk politiek onderwerp.
Het kabinet-Den Uyl heeft er tweemaal een zware crisis voor moeten doormaken (in '74 en '76) door toedoen van Van Agt, die daarin minister van justitie is en als zodanig zijn aanvallen op Bloemenhove inzet. Van Agt dreigt in de zomer van '76 af te treden vanwege de abortuskwestie, blijft dan toch zitten om zich te kunnen blijven verzetten tegen een goede wetgeving.
Het Lamberts/Roethof-ontwerp is het eerste voorstel tot wetswijziging, maar zeker niet het laatste. Voor de drie die er nu liggen zijn er al vijf ingediend, in totaal dus acht. Van de genoemde vijf zijn er drie nooit aan behandeling toegekomen, inclusief Lamberts/Roethof.
In september '76 debatteert de Tweede Kamer over twee wetsontwerpen. Het ene is een KVP/AR-ontwerp dat abortus alleen bij zeer hoge uitzondering wil toestaan, maar in principe tegen abortus is. Het andere is een PvdA/VVD-compromisvoorstel, dat de bestaande hulpverlening goeddeels wil legaliseren. Het laatste wordt met ruime meerderheid aangenomen. Het KVP/AR-voorstel wordt ingetrokken. De Eerste Kamer echter verwerpt drie maanden later het PvdA/VVD-voorstel, n.b. doordat een deel van de VVD-fractie onder aanvoering van Haya van Someren zich tegen het eigen voorstel keerde.
Met de abortuskwestie wordt in de afgelopen tien jaar menigmaal over de hoofden van de vrouwen heen heel wat afgesold. Kabinetsformaties b.v. bleken belangrijker te zijn dan een consequente houding inzake het zelfbeslissingsrecht van vrouwen. De VVD en de PvdA hebben wat dat aangaat al bergen kritiek geoogst van de zijde van de vrouwenbeweging. Iedere keer bleken zij bereid met de abortuskwestie te sollen terwille van de coalitie met het CDA.

Bloemenhovekliniek

Rol CPN

In het parlement spelen communisten bepaald geen figurantenrol. Een paar maal is het optreden van de CPN-fractie beslissend geweest voor de wending die de zaak nam. Het ontwerp van de regering-Biesheuvel, ingediend door de ministers Stuyt en Van Agt, verschijnt in februari '72. Het is een aanfluiting voor een goede abortushulpverlening. Op de achtergrond staan Schmelzer, Steenkamp en een brief van de bisschoppen die abortus afwijzen. Het ontwerp wordt op de Kameragenda geplaatst. Door toedoen van de vertegenwoordiger van de CPN-fractie in de vaste commissie van justitie wordt de behandeling van dit wetsontwerp van de agenda afgevoerd en komt het in de ijskast terecht. Het ontwerp komt nooit aan behandeling toe.
Een ander voorbeeld van de rol van de CPN is het optreden van de fractie tijdens de Kamerbehandeling in '74. De fractie, die in een sleutelpositie zat, trad er voor op dat de indieners van het PvdA/VVD-voorstel hun soms vage bedoelingen verhelderen. Dit was van belang in geval er ooit een rechter aan te pas moet komen. Ze liet de steun aan het ontwerp ervan afhangen. Mede door dit optreden werd het ontwerp met ruime meerderheid aangenomen.
Abortus is nog altijd een politiek probleem en zal dat blijven zolang het zelfbeslissingsrecht niet wordt erkend door middel van een wetgeving, die de bestaande situatie legaliseert.
In november gaat de Tweede Kamer dus opnieuw in debat over wetsvoorstellen inzake abortus.
Wat houden de verschillende wetsontwerpen nu in?

SGP/GPV-voorstel

Het minst besproken wetsontwerp is dat van het SGP/GPV. Het gaat er vanuit dat abortus moord is en daarom verboden

moet worden. Alleen wanneer de vrouw in levensgevaar is door een zwangerschap, is abortus toegestaan. Dit ontwerp wil de situatie tientallen jaren terugdraaien. Abortus op medische indicatie bestaat al heel lang in ons land. Het werd echter altijd veel ruimer opgevat dan de indieners van dit ontwerp doen. Het is een wereldvreemd ontwerp. Temeer omdat abortus eenvoudig niet verboden kan worden. Als het niet op medisch verantwoorde wijze kan plaatshebben dan gaan vrouwen naar knoeiers. In de tijd dat abortus nog verboden was, werd er op grote schaal illegaal geaborteerd. De schattingen lopen uiteen van 20.000 tot 60.000 per jaar, waarbij ongeveer 2% van de vrouwen stierf en ca. 15% ernstige complicaties opliep. Door de huidige stand van de abortushulpverlening is dit gelukkig verleden tijd geworden.
Niemand verwacht dat er veel steun zal zijn in het parlement voor het SGP/GPV-standpunt.

Ginjaar/De Ruiter

Het wetsontwerp van de ministers Ginjaar en De Ruiter houdt de gemoederen het sterkst bezig. Met dit wetsontwerp wil ook de regering-Van Agt een eind maken aan de op dit moment bestaande praktijk, alhoewel het niet zo ver gaat als het SGP/GPV-voorstel.
De indieners gaan uit van de bescherming van het ongeboren leven. Alleen wanneer de vrouw in een noodsituatie zit is abortus tot 20 weken toegestaan. Daarna is abortus zonder meer strafbaar.
Het wetsontwerp bepaalt dat het niet aan de vrouw is om uit te maken of ze in een noodsituatie zit. De indieners leggen de beoordeling daarvan in handen van artsen en zo mogelijk nog een derde, een maatschappelijk werker b.v. De ministers erkennen het zelfbeslissingsrecht voor vrouwen niet. Zij willen dat ook niet, want was dit wel het geval dan zou 'de grondslag aan het wetsontwerp ontvallen'. Zij schrijven een gang van zaken voor waarbij voor de vrouw, zodra zij zich meldt bij een arts, een beraadtermijn van 5 dagen ingaat. In die tijd moet de arts haar alternatieven voorhouden adoptie b.v., nagaan wat zij daarvan vindt en gaat dan beslissen of er meegewerkt zal worden. De arts mag hier 8 dagen over doen. Voortdurend hameren de ministers op het feit dat er sprake moet zijn van een zorgvuldige besluitvorming, van daar die beraadtermijn.
Een besluit over een abortus wordt echter niet zomaar in een opwelling genomen. Uit de praktijk blijkt dat bijna alle vrouwen die voor een abortus komen, er wel degelijk zorgvuldig over hebben nagedacht en de volle zwaarte van het besluit beseffen. Het is gewoon beledigend hoe de ministers er blijk van geven zo'n lage dunk te hebben over het verantwoordelijkheidsgevoel van vrouwen. Zij willen de vrouw niet meer dan inspraak geven.
De 5 dagen verplicht beraad zal voor veel vrouwen een extra kwelling zijn. De beraadtermijn zal bovendien een groot struikelblok worden in de hulpverlening aan buitenlandse vrouwen. De meeste vrouwen die hier worden geaborteerd komen uit andere landen, voornamelijk uit West-Duitsland. In 1979 werden er 16.000 in Nederland woonachtige vrouwen geaborteerd, terwijl er 32.000 uit West-Duitsland kwamen. Daarnaast komen er ook veel vrouwen uit België en komen er in toenemende mate Spaanse vrouwen. De 5 dagen beraad zal voor vrouwen die te ver van Nederland af wonen een grote handicap zijn. Zij zullen die dagen in ons land moeten doorbrengen, maar daar moeten zij dan wel voldoende geld voor tot hun beschikking hebben. Wanneer de abortushulpverlening in andere landen onvoldoende is of zelfs ontbreekt, zoals in Spanje, dan moet het mogelijk zijn dat vrouwen hier terecht kunnen. Ook deze vrouwen hebben recht op hulp.
Een ander belangrijk punt uit het wetsontwerp is de bedreiging die ervan uitgaat naar

de klinieken. Volgens Ginjaar en De Ruiter moeten de klinieken een overeenkomst aangaan met een naburig ziekenhuis. Voor de klinieken waar 'late' abortussen worden uitgevoerd gelden bovendien nog extra bepalingen.
Het bestaan van een kliniek wordt daarmee afhankelijk gemaakt van de opvatting van een bestuur van een ziekenhuis. Dit kan voor een aantal klinieken grote problemen gaan opleveren. Volgens Stimezo worden er hierdoor een aantal met sluiting bedreigd.
Ginjaar en De Ruiter willen met hun wetsontwerp vrouwen weer onmondig maken, de hulp aan buitenlandse vrouwen en het voortbestaan van klinieken beknotten. Zij willen abortus opnieuw strafbaar maken. Daarmee gaan zij in tegen de maatschappelijke stroom. Abortus is nu meer of minder algemeen aanvaard. Het verdwijnt steeds meer uit de taboesfeer en de gewetensdwang, ook in gelovige kringen. De zaak terugdraaien zal abortus weer maken tot iets slechts, tot iets wat eigenlijk niet mag. Dat kweekt onterecht schuldgevoelens bij vrouwen. Het ontwerp berooft vrouwen van een heel fundamenteel deel van hun bevrijding door hen te verbieden zelf uit te maken of er een kind geboren zal worden of niet.
De kansen van het wetsontwerp worden niet hoog aangeslagen. Ook niet met de te verwachten wijzigingsvoorstellen. Hiermee kunnen alleen wat scherpe kanten worden weggeslepen.
In het CDA is er verdeeldheid over. Een aantal CDA-ers vinden dit ontwerp te ver gaan. Maar ook de VVD zit met problemen. De VVD zit klem tussen het overeind houden van de regering en haar standpunt over abortus dat in principe uitgaat van het beslissingsrecht voor de vrouw. Woordvoerders van de VVD doen steeds krampachtige pogingen het voor te stellen alsof het ontwerp wel uitgaat van het zelfbeslissingsrecht. CDA-ers corrigeren die uitleg dan weer door het tegendeel aan te halen.
Het is duidelijk een compromis tussen twee

ver uit elkaar liggende standpunten over abortus, waar de abortushulpverlening het slachtoffer van kan worden.
Mocht het worden aangenomen, dan wil dat zeker niet zeggen dat de abortusstrijd daarmee gestreden is. Zolang abortus niet in alle opzichten vrij zal zijn, zolang zal die inzet van strijd zijn en daardoor ook niet uit de politiek verdwenen zijn.

Het PvdA/D'66-ontwerp

Het wetsontwerp van Roethof en Wessel-Tuinstra is het meest realistische van de drie ontwerpen. Het neemt de bestaande hulpverleningspraktijk als uitgangspunt en erkent het zelfbeslissingsrecht van de vrouw. Toch kleven er bezwaren aan. Bijvoorbeeld krijgt de minister van Volksgezondheid de bevoegdheden bij algemene maatregel van bestuur meer regels en eisen te stellen m.b.t. de erkenning en het functioneren van een abortuskliniek. De minister kan ook de erkenning weer intrekken. Het probleem van dergelijke regelingen is dat een minister die afwijzend staat tegenover abortus dwars kan gaan liggen. Het wetsontwerp wil eigenlijk teveel regelen. De ervaring uit andere landen waar soortgelijke wettelijke regelingen bestaan is, dat een gelegaliseerde abortuspraktijk hierdoor niet veilig is. Engeland is daar een voorbeeld van. Zodra rechts de kans schoon zag werd er geprobeerd de wettelijke bepalingen te verscherpen. Ook daardoor zal abortus niet uit de politiek verdwijnen. Bovendien wordt door een aparte wettelijke regeling abortus toch weer in een uitzonderingspositie geplaatst. Abortus moet gezien worden als een normale medische ingreep, niets meer en niets minder.
Het ontwerp zal voorlopig niet aan de orde komen. Het is zelfs de vraag òf het wel aan de orde komt. Als Ginjaar/De Ruiter wordt aangenomen, ontstaat er een nieuwe toestand waar met wetswijzigingen niet zo gemakkelijk en snel verandering in kan worden aangebracht. Wetten worden over het algemeen niet zo snel gewijzigd; tenminste, wanneer het niet om lonen en uitkeringen gaat. Met loonwetten e.d. zijn ze in Den Haag nogal rap.
Het ontwerp is ook naar de VVD toegeschreven, uitgaande van de gedachte dat als Ginjaar/De Ruiter verworpen wordt er een aansluiting moet zijn op de VVD. Roethof en De Haas-Berger, ook van de PvdA, hebben zich meermalen in die richting uitgelaten. Het gevaar dreigt dan van concessies aan de VVD, zoals al eerder gebeurde. De vrouwenbeweging heeft niet veel vertrouwen in de standvastigheid van de PvdA.

Volksgezondheid

Het komende Kamerdebat zal opnieuw een belangrijk moment zijn in de abortusstrijd. Het zal er vooral op aan komen dat Ginjaar/De Ruiter niet wordt aangenomen. Het wetsontwerp neemt niet alleen een in de strijd verworven democratisch recht in de tang, ook de volksgezondheid is in het geding. Zoals al gezegd kan abortus niet verboden worden. Alleen al door het feit dat geen enkel voorbehoedmiddel 100% veilig is, raken vrouwen ongewenst zwanger en is abortus nog de enige mogelijkheid als een vrouw per sé geen kind wil.
Wie abortus verbiedt, verbiedt de medisch verantwoorde abortus. Bij het hele vraagstuk gaat het er niet om of je voor of tegen abortus moet zijn, maar of je voor of tegen knoeiers bent. Het is in het belang van de volksgezondheid om te kiezen voor een goede hulpverlening. Daarom moet abortus vrij zijn. Dan kan ook iedere vrouw naar eigen overtuiging beslissen voor of tegen abortus te zijn. Steeds meer mensen vinden abortus geen moord. Wie desondanks abortus tot moord wil verklaren en dat wettelijk vast legt, is er mede verantwoordelijk voor dat vrouwen verminkt worden of zelfs het leven zullen verliezen. Die plaatst hen onder grote psychische druk.

Vrouwenbeweging

'Beter geen wet dan een slechte' is het motto waarmee het comité Wij Vrouwen Eisen zich verzet tegen Ginjaar/De Ruiter. Daarmee wordt ook tot uitdrukking gebracht dat het doel nooit kan zijn zo maar een wet om eindelijk van de zaak af te zijn, maar dat het moet gaan om een goede wetgeving.
Op 27 september j.l. demonstreerden in het Vondelpark in Amsterdam 15 tot 20.000 mensen, in hoofdzaak vrouwen, tegen het voorstel van Ginjaar en De Ruiter. Zij werden daartoe opgeroepen door het comité Wij Vrouwen Eisen. Het werd de grootste betoging voor vrije abortus die er tot nu toe in ons land is geweest. Ze drukte de groeiende kracht uit van de vrouwenbeweging in de strijd voor vrije abortus. Maar niet iedereen ziet die kracht. Den Uyl b.v. is er blind voor. Een week voor de demonstratie en manifestatie van de 27e september, het hele land weet dan allang wat er te gebeuren staat, zegt Den Uyl in een interview in het vakbondsblad De Bondgenoot dat 'Wij Vrouwen Eisen geen schim meer is van wat het geweest is'! Een woordvoerster van Wij Vrouwen Eisen die de uitspraak van Den Uyl aanhaalde, stelde vast dat er die dag dan wel heel veel schimmen in Amsterdam demonstreerden!
Het is een eng wereldje waar Den Uyl in leeft, de vredesbeweging komt daar overigens ook al niet in voor. Het is een ontzettende onderschatting van de vrouwenstrijd. Juist het optreden van de samengebundelde kracht van progressieve vrouwen en haar organisaties, waarin communistische vrouwen vanaf het eerste uur mee vooraan gaan, heeft ervoor gezorgd dat Van Agt, Koopman en andere reactionairen steeds meer terrein moeten prijsgeven. Zij hebben tot nu toe hun tanden stuk gebeten op de abortusstrijd. Het stoppen van Ginjaar/De Ruiter zal opnieuw een nederlaag betekenen.
De strijd voor vrije abortus is voor de bevrijding van de vrouw heel fundamenteel. Het

is echter meer. Het is een strijd tegen rechts, tegen reactionaire pogingen de bevolking te ringeloren en dwangmaatregelen op te leggen. Dit optreden is dan ook van zeer grote betekenis in de strijd die alle mensen voeren voor democratisering en vernieuwing van de maatschappij.
De abortuskwestie is een zaak van alle democratische krachten in ons land.

Truus Divendal

Bij de verkiezingen voor het Westduitse parlement op 5 oktober jongstleden heeft Franz Josef Strauss een duidelijke nederlaag geleden. Vooral de CDU in het noorden van de Duitse Bondsrepubliek verloor op grote schaal stemmen aan de liberale FDP, de regeringspartner van de sociaal-democratische SPD van bondskanselier Helmut Schmidt.
De nederlaag van Strauss betekent dat een openlijke greep naar de macht van de kant van de meest reactionaire en agressieve vleugel binnen de heersende kringen in West-Duitsland is mislukt. Dat is van groot belang voor heel Europa. Het geeft perspectief aan de voortzetting van de ontspanningspolitiek en het toont aan dat het rechtse offensief, dat ook elders gaande is, een halt kan worden toegeroepen.
Het anti-Strauss-effect, dat bij deze verkiezingen zo'n belangrijke rol heeft gespeeld, verdient dan ook nadere bestudering. Allereerst dient te worden opgemerkt dat dit effect niet bleek te zijn wat de rechtse leiders in de Westduitse sociaal-democratie, de grootste in West-Europa, er van hadden verwacht.

HET ANTI-STRAUSS-EFFECT BIJ DE WESTDUITSE VERKIEZINGEN

Nadat Strauss zich met een machtsgreep binnen de CDU/CSU opwierp als kandidaat-bondskanselier, was de reactie van Helmut Schmidt van een kenmerkende passiviteit. Strauss, zo riep Schmidt uit, was een 'droomtegenstander'. Deze fanatieke tegenstander van de ontspanningspolitiek om wie voortdurend de stank van de schandalen hing, zou de kiezers als het ware vanzelf in de armen drijven van de internationaal gerespecteerde staatsman Helmut Schmidt.
Tijdens het SPD-congres in december vorig jaar legden Schmidt en de zijnen de partij vast op voortzetting van de politiek zoals die door de regering van SPD en FDP de afgelopen jaren was gevoerd. Dit ondanks heftig verzet in eigen rijen. Vooral het toen kersverse NAVO-besluit om Amerikaanse atoomraketten in West-Europa te stationeren, waarmee Oost-Europa kan worden bedreigd, werd door een groot deel van de afgevaardigden afgewezen. Daarnaast bestond bij de vakbewegingskaders groot wantrouwen tegen de sociaal-economische politiek van de FDP-minister graaf Von Lambsdorff. In zaken als loonpolitiek en verkorting van de werkweek tot 35 uur bleek de door de SPD-leiding gepredikte 'sociale vrede' immers neer te komen op het dictaat van de FDP, de kleine partij van de grote ondernemers. Tegenover Strauss werd geen echt alternatief geboden. Onder het motto 'Koers houden' werden de verkiezingen afgewacht.
Onder de linkse mensen in de Bondsrepubliek, zowel binnen de SPD als daarbuiten, groeide hierover de verontrusting.

Verzet tegen confrontatie-koers

Strauss wierp zich, ondanks zijn vroegere 'Gaullisme' en zijn nog steeds verkondigde ideaal van een sterk bewapend onafhankelijk 'Europa', op als de vertegenwoordiger van de agressieve, op confrontatie gerichte koers van de Verenigde Staten in de inter-

nationale politiek. Terwijl de propagandacentrales rond Strauss in de verkiezingsstrijd de toon en de onderwerpen van de campagnes begonnen te bepalen probeerde de CDU/CSU met gebruik maken van internationale conflicten, zoals Afghanistan en de boycot van de Olympische Spelen, zich op te werpen als de Westduitse vleugel van de agressieve stromingen die in Washington veld wonnen.
Links van de SPD ontstonden actiecomités, zoals 'Samen tegen Rechts — Stop Strauss Nu' en 'Vrijheid in plaats van Strauss — Actie voor meer democratie'. In eerste instantie weerspiegelden zij de grote verdeeldheid binnen links. Maar gaandeweg ontstonden er meer plaatselijke comités, werden oproepen die gestart werden uit uiteenlopende stromingen ondertekend door veelal dezelfde mensen en groeide de eenheid van links onder scholieren, studenten, radicale vakbondskaders, schrijvers en beeldende kunstenaars. Een voor de Duitse Bondsrepubliek uniek verschijnsel.

In plaatselijke acties vonden de Jongsocialisten in de SPD, de SDJ-De Valken, de jonge communisten in de SDAJ en de activisten van anti-fascistische organisaties elkaar in de strijd tegen het Strauss-gevaar. Een hoogtepunt bereikten de acties met de demonstratie in Hamburg op 23 augustus, waaraan door 40.000 mensen werd deelgenomen en die gericht was tegen de komst van Strauss naar de rode havenstad in het noorden.

Jongeren dringen aan op andere politiek

Hier ligt de werkelijke oorzaak van het anti-Strauss-effect. In de discussies op de talloze plaatselijke vergaderingen troffen de vertegenwoordigers van de verschillende linkse groeperingen en partijen elkaar en bleek op een aantal hoofdpunten overeenstemming te bestaan. Met name waar het ging om de noodzaak in verzet te komen tegen het NAVO-rakettenbesluit, het afschaffen van

de beroepsverboden en het afslaan van de aanvallen op de vakbeweging en het recht op medezeggenschap in de bedrijven.
Dat dergelijke bijeenkomsten en acties tijdens de verkiezingsstrijd konden plaatsvinden onder deelname van linkse sociaaldemocraten en socialisten die zich met de SPD verwant voelen, is alleen te verklaren door het dilemma voor links in de Bondsrepubliek dat ontstaan is doordat de SPD-top geen werkelijk alternatief voor de rechtse politiek wil bieden. De keuze Strauss of Schmidt werd door velen ervaren als kiezen met het geweer op de borst. De Bondsrepubliek heeft meer nodig dan een nederlaag voor Strauss.
Op dramatische wijze werd dat nog eens onderstreept door de bomaanslag van neonazi's in München, vlak voor de verkiezingen, waarbij twaalf mensen werden gedood en meer dan tweehonderd gewonden vielen. Strauss, die jaren achtereen, ook als premier van Beieren, de gevaren van de zwaargewapende en para-militair getrainde neo-nazi's van de Wehrsportgruppe Hoffmann doelbewust negeerde, probeerde uit de aanslag verkiezingsprofijt te trekken door de minister voor binnenlandse zaken in Bonn, Baum, verantwoordelijk te stellen. Terwijl het juist Baum was die, tegen de Beierse autoriteiten in, deze neo-nazi-terreurgroep had verboden.
Het antwoord op deze schandalige houding van Strauss bleef de SPD schuldig, men liet het bij een protestverklaring.
Alleen de democraten en anti-fascisten in München zelf wisten wat hen te doen stond en organiseerden een protestdemonstratie waarin ze het verbod eisten van alle neo-fascistische groeperingen in de Bondsrepubliek. Zij gingen de straat op tegen Franz Josef Strauss en eisten het ontslag van zijn Beierse minister voor binnenlandse zaken Tandler.

Versterking van rechts binnen regering

Geen wonder dat voor deze SPD-koers tijdens de verkiezingsstrijd de SPD-aanhang niet warm liep. Dat bleek vooral uit het teruglopen van de opkomst bij de verkiezingen. De SPD kon zich slechts licht herstellen van het in 1976 geleden verlies.
De FDP, die zich buiten de scheldpartijen had gehouden die deze verkiezingsstrijd verziekten, streek de winst op. FDP-voorzitter Genscher, minister van buitenlandse zaken in de regering-Schmidt, kon profiteren van de steun van grote delen van de bevolking en de ondernemers voor de politiek van onderhandelingen en verdragen met de socialistische staten in Oost-Europa. De liberale partij wist voorts stemmen te winnen onder de Westduitsers die geen heil zien in het afglijden van de Bondsrepubliek naar een twee-partijenstelsel. Zo won de FDP, die lange tijd nog vreesde onder de ondemocratische vijf procent-drempel te verdwijnen en niet meer in de Bondsdag terug te keren, zelfs nog meer dan op grond van de laatste opiniepeilingen kon worden verwacht.
Helmut Schmidt ziet hierin een versterking van zijn positie. Tegenover de oppositie in de SPD zal hij proberen de toegenomen invloed van de FDP op de regering uit te spelen. De druk, ook op andere sociaal-democratische partijen in West-Europa, om zich neer te leggen bij het NAVO-rakettenbesluit, zal door de SPD-top worden opgevoerd.
Veel zal echter afhangen van de nawerking van het anti-Strauss-effect. De linkse krachten kunnen zich immers na de nederlaag van Strauss bemoedigd weten.

Lex Hendriks

Instandhouding en schepping van werkgelegenheid, handhaving van koopkracht voor onbemiddelden.

De opvatting van de CPN over een te voeren sociaal-economische politiek in 1981 en volgende jaren. (Gepubliceerd aan de vooravond van het debat over troonrede en miljoenennota in de Tweede Kamer, 6 oktober 1980.)

WERKPROGRAM

De CPN staat afwijzend tegenover de hoofdlijnen op binnen- en buitenlands gebied van de huidige regeringspolitiek, zoals die in de miljoenennota en troonrede zijn uiteengezet.
Dat betreft in het bijzonder de economische, financiële en sociale kern van het beleid.
De Tweede Kamerfractie van de CPN heeft het van belang geacht om haar visie op dit punt en de politiek die zij voorstaat, in hoofdlijnen aan te geven.
Zij is tot deze opstelling gekomen in samenwerking met het met de CPN verbonden Instituut voor Politiek en Sociaal Onderzoek (IPSO).

De ongunstige economische toestand heeft reeds nu ingrijpende gevolgen voor zeer velen. Er is, zoals ook de cijfers van het CPB aangeven, reeds in 1980 een achteruitgang in koopkracht, zowel voor zeer vele werkenden als uitkeringstrekkenden.
De werkloosheid loopt snel op naar een verwacht aantal van 300.000 in de komende winter. De niet als zodanig geregistreerde werkloosheid stijgt daarmee gelijklopend.
Internationale factoren zoals de prijsstijging van olie, de verminderende groei van de wereldhandel en toenemend protectionisme spelen hierbij een belangrijke rol.
Maar een zware verantwoordelijkheid ligt bij het gevoerde beleid van het kabinet, in het raam van Bestek '81.
Dit beleid was gebaseerd op de stelling dat meer winst meer werk zou opleveren. Voor dat doel werd loonmatiging doorgevoerd, uiteindelijk afgedwongen via de loonmaatregel. Tevens werden uitgaven voor collectieve voorzieningen beperkt en werden kortingen toegepast op uitkeringen en ambtenaren-salarissen. Via WIR en belastingmaatregelen werden nieuwe grote bedragen naar het bedrijfsleven overgeheveld. Het karakter van deze maatregelen bracht met zich mee, dat grote, exporterende firma's in het bijzonder profiteren van de circa 23 miljard die, onder meer volgens berekeningen van de zijde van het planbureau, naar het bedrijfsleven gaan.
Het Bestek moest in 1981 leiden tot minder inflatie en drastische verlaging van het werkloosheidscijfer.
Daar is niets van terecht gekomen. De crisisverschijnselen hebben zich verdiept.

Het kabinet wil nu dit beleid verscherpt doorvoeren, via bezuinigingen en matigingspolitiek, terwijl ook nog grote aardgasbaten naar de ondernemingen zouden gaan.
Het enige uitzicht is dat de economische teruggang versneld zal worden, dat ook volgens de verwachtingen van de regering de werkloosheid snel zal toenemen terwijl geen uitzicht bestaat op vermindering van de inflatie.
In 1978 werd uitgegaan van een groei van 3% jaarlijks van het nationaal inkomen. De uitkomst van de laatste twee jaar is 0,5%. De tegenvallende export is daarvan niet de hoofdoorzaak.
Dat is geweest het afknijpen van de binnenlandse bestedingen.
Bij voortzetting van een politiek als deze zullen ook de PvdA- en CDA-doelstellingen van een groei van 2 à 2,5% niet gerealiseerd worden maar zal er, bij een verslechterende economische situatie, eerder een daling optreden.
De CPN staat op het standpunt dat de achter Bestek '81 staande gedachte haar onjuistheid bewezen heeft en dat daarmee moet worden gebroken. Om althans een beperkte groei te verwezenlijken teneinde afbraak van werkgelegenheid te stuiten, is handhaving van koopkracht en handhaving, c.q. uitbreiding van collectieve voorzieningen essentieel. Koopkracht en werk zijn, zeker onder de huidige omstandigheden, onlosmakelijk verbonden.
Veel wordt gesproken over de noodzaak van versterking der industriële structuur. Die is zeker nodig.
De nu gevolgde politiek blijkt daar niet toe te leiden.
Er is ondanks de beweringen van het tegendeel, wel degelijk 'ruimte' voor investeringen. Terwijl een deel van het bedrijfsleven in moeilijkheden verkeert, maakt een ander, niet onbelangrijk deel, aanzienlijke winsten. Maar het deel dat daarvan wordt geinvesteerd, loopt terug. In 1971 werd van het 'overig inkomen' netto nog 53% geinvesteerd, de laatste jaren is dat nauwelijks 40%. De hoog opgelopen rentelasten zijn hiervan mede oorzaak. Een monetair beleid gericht op verlaging van de rente is dan ook dringend nodig. Naar het buitenland vloeit aan winst en rente per saldo een aanzienlijk bedrag weg, terwijl een kapitaalexport voor directe investeringsdoeleinden van 4 miljard plaatsvindt.
Ook zij er op gewezen dat de duidelijke bevoordeling van de grote, multinationale concerns geen arbeidsplaatsen oplevert. De vijf grootsten verminderden vorig jaar hun aantal arbeidsplaatsen gezamenlijk met 6.000. De miljardeninvesteringen van de oliemaatschappijen uit de aardgasbaten zijn gebaseerd op 6 tot 14 miljoen gulden per arbeidsplaats bruto en dragen tot de werkgelegenheid zeer weinig bij.
Verandering van beleid moet betekenen dat een eind wordt gemaakt aan de bevoordeling van de grote concerns en banken, die gepaard gaat met achterstelling van de produktie voor nationale behoeften, en daarmee, in het algemeen, van kleine en middelgrote ondernemingen.
Nodig is een op zeer korte termijn te realiseren urgentieprogramma tegen de werkloosheid, een conjunctuurprogramma, dat de snel oplopende werkloosheid een halt toeroept.
De kosten van een dergelijk programma moeten worden opgebracht door een wijziging van de nu op grote en sterke ondernemingen gerichte geldstroom, door besnoeiing op onproduktieve uitgaven als de militaire, vanuit hoge inkomens en andere onmiddellijk beschikbare middelen, zoals de aardgas-winsten. Koopkrachthandhaving zelf en gerichte overheidsbestedingen zullen door hun stimulerende werking ook belangrijke inverdien-effecten hebben.
Oplossingen op langere termijn voor de sociaal-economische problemen vereisen een vernieuwing van de sociaal-economische politiek en een verandering van machtsverhoudingen, ook en met name in de bedrijven en ondernemingen — waarbij

de rol van de arbeidersklasse en haar organisaties meer tot gelding moet komen en de beslissingsmacht van de kapitaalbezitters ingeperkt wordt.
Zo'n democratisering is noodzakelijk — en niet technocratische of naar corporatisme zwemende formules, zoals oprichting van een oerwoud van commissies en organen in bedrijfstakken en sectoren. Er is reeds te veel bureaucratie en te weinig zeggenschap.
De vraagstukken die aan de orde zijn vereisen een programmering op concrete doeleinden en middelen tot beinvloeding en beheersing van de ontwikkeling van de economie, waarbij openbare controle en zeggenschap via werknemersvertegenwoordigingen en parlement verzekerd is.

II

EEN URGENTIEPROGRAMMA VOOR WERKLOOSHEIDSBESTRIJDING EN VERDEDIGING VAN HET LEVENSPEIL

Een sociaal-economische politiek op korte termijn dient de volgende elementen te bevatten:

a. *Handhaving van de koopkracht*

— handhaving van de koopkracht van loontrekkers en uitkeringsgerechtigden vereist in elk geval de handhaving van de volledige prijscompensatie. Elke aantasting hiervan wordt afgewezen;
— een verhoging van de lonen is noodzakelijk bij verhoging van de sociale premies, belastingen of andere lasten die niet door de prijscompensatie worden gedekt;

— er dient ruimte te worden opgeëist voor verbetering van de beloning voor zwaar werk door wijziging van loonstructuren, inbouw van toeslagen, enz.;
— een geleide loonpolitiek of het opleggen van loonmaatregelen wordt afgewezen, onder meer als zijnde in strijd met de democratische rechten van de vakbeweging.

b. *Sociale rechten en voorzieningen*
— geen verslechtering van de rechtspositie van uitkeringsgerechtigden, zoals thans voorgesteld door de regering-Van Agt/Wiegel. Vermindering van de Rijksbijdragen aan de sociale fondsen met 800 miljoen wordt daarom afgewezen;
— geen aantasting van de koppeling van de uitkeringshoogte aan de lonen;
— opheffing van de discriminatie van vrouwen in de sociale wetgeving;
— verlenging van de duur der WWV-uitkering;
— beperking van de groei van de omvang van de WAO door werkgevers te verplichten gedeeltelijk arbeidsgeschikten in loondienst te houden voor de restcapaciteit.

c. *Inkomensbeleid*
— Handhaving van de koopkracht moet gerealiseerd worden voor lage en middeninkomens;
— geen inkomensbeperking van afzonderlijke groepen, zoals ambtenaren en onderwijzend personeel;
— verandering van de inkomensverdeling en opheffing van bevoordeling moet worden aangepakt vooral via de belastingheffing;
— voor de lasten van de economische crisis moeten de hoge inkomens en vermogens worden aangesproken;
— opheffing van privileges en voordelen die het belastingstelsel de hoge inkomens biedt: drastische beperking van aftrekposten en vereenvoudiging van het stelsel;
— optrekken en op den duur opheffen van het maximum bij de heffing van sociale premies;
— het bestrijden van belastingfraude en belastinglekken (spaarbrieven);
— versterking van de progressie in de vermogens- en successiebelasting.

d. *Inflatiebestrijding*
Om koopkrachthandhaving te bereiken bij een beperkte loonstijging is een effectieve bestrijding van de inflatie noodzakelijk. Niet de loonkostenstijging ligt aan de bron van de inflatie, maar veeleer de woonkostenstijging, de prijsopdrijving door de grote ondernemingen, de overheidstarieven.
— verscherping van het prijsbeleid, uitbreiding van het werkingsgebied, beperking van de margestijging;
— controle op de prijsvaststelling door de internationale concerns in het bijzonder; bij doorberekening van invoerprijzen uitgaan van de werkelijke kosten;
— maximering van de huur- en tariefstijgingen tot het gemiddelde inflatietempo;
— loskoppeling voor de kleinverbruikers van de aardgasprijs van de internationale olieprijzen en bevriezing op het huidige peil.

Meer werk en meer inkomen is te bereiken door verdediging van het levenspeil en bestrijding van de inflatie. Anders zal de huidige stagnatie verscherpt worden en leiden tot inkomensdaling en stijging van de werkloosheid.

OP KORTE TERMIJN ZIJN CONCRETE MAATREGELEN NODIG OM DE SNEL GROEIENDE WERKLOOSHEID TERUG TE DRINGEN

a. Uitbreiding van gemeenschapsvoorzieningen.
Uittrekken van extra gelden om op de

kortst mogelijke termijn de werkgelegenheid in de collectieve voorzieningen uit te breiden met 20.000 plaatsen. Kosten: ongeveer 1,5 miljard.
De Rijksoverheid dient in overleg te treden met gemeenten en vakorganisaties over de vaststelling van de belangrijkste knelpunten en de invulling van een dergelijk program.

b. Uitbreiding van de financiële mogelijkheden van de gemeenten voor het realiseren/bespoedigen van plaatselijke werkgelegenheidsprogramma's. Kosten: 700 miljoen gulden.
c. Uitvoering van projecten volgens het Plan van de Jeugdarbeid van het NVV-jc.
d. Bestrijding van de werkloosheid onder vrouwen, niet alleen door het scheppen van arbeidsplaatsen in sectoren waarin veel vrouwen werkzaam zijn, maar ook door het scheppen van voorzieningen en faciliteiten als kinderopvang, verbetering van onderwijs- en opleidingsmogelijkheden voor vrouwen.
Opheffing van de verhoging van de ziekenfondspremie voor in deeltijd werkenden.
e. Directe verhoging van de beschikbare fondsen voor sociale woningbouw en stadsvernieuwing, met een bedrag van anderhalf miljard gulden.

Met een dergelijk spoedprogramma moeten op korte termijn 50.000 arbeidsplaatsen worden behouden/gecreëerd (punten a t/m e).

f. Tevens moet in het kader van de bestrijding van de werkloosheid spoedig een aanvang worden gemaakt met de verkorting van de arbeidsduur naar 38 uur per week. Invoering van de vijfploegendienst voor in continudienst werkenden moet snel worden gerealiseerd.
De financiering van de verkorting van de arbeidsduur kan gedeeltelijk worden gevonden in een wijziging van de verdeling van de premiedruk ten gunste van de arbeidsintensieve bedrijven.
Op korte termijn kan de overheid de Rijksbijdragen aan de sociale fondsen gaan aanwenden om een dergelijke differentiatie aan te brengen. Deze Rijksbijdrage (inmiddels bijna 10 miljard) moeten dan selectief worden toegekend aan ondernemingen waar verkorting van arbeidsduur wordt doorgevoerd, en waar aldus een bijdrage wordt geleverd aan het verminderen van de oorzaken van ziekte, arbeidsongeschiktheid en stijgende sociale lasten.

III

RICHTING GEVEN AAN DE ECONOMISCHE ONTWIKKELING

a. **Democratie in de bedrijven**
Allereerst in de strijd om het behoud van arbeidsplaatsen, maar ook voor vernieuwing en verbetering van de arbeidsomstandigheden en produktiemethoden moeten de werkers meer invloed en controle op de beslissingen verkrijgen.

— uitbreiding van vakbondsrechten in het bedrijf;
— de positie van de ondernemingsraden als zelfstandige vertegenwoordigingen van de werknemers verder versterken;
— controle van de werknemers en hun vertegenwoordigers op de aanwending van overheidsgelden en -subsidies in het bedrijf;
— beslissingsrecht van werknemers over de wijze van toepassing van nieuwe produktietechnieken die invloed op werk en werkgelegenheid hebben;

— invloed op de benoeming van topfunctionarissen.

b. **Programmering van de economische ontwikkeling**

De overheid dient een economisch programma te ontwikkelen om ook op langere termijn de produktie beter af te stemmen op de behoeften, om de economische groei te kunnen verbinden aan maatschappelijk aanvaarde maatstaven ten aanzien van de richting van de groei. Zo'n programma dient concrete taken te bevatten op de volgende punten:

— industriepolitiek:
De nadruk moet liggen op de bevordering van de ontwikkeling van de kleine en middelgrote ondernemingen (KMO). Afbouw van de WIR en uitbreiding van de hulp aan kleine en middelgrote ondernemingen, onder meer door verschaffing van risicodragend vermogen, kredieten voor ontwikkeling van nieuwe projecten, subsidies bij het scheppen van arbeidsplaatsen.
Oriëntering van de beschikbare gelden voor technische ontwikkeling op steun aan de kleinere ondernemingen; verschaffing van technische- en onderzoekssteun door daarvoor uitgeruste overheidsinstellingen; verlaging van de rentelasten voor de KMO.

— de regionale ontwikkeling:
De opbrengsten van het Groningse aardgas moeten aan de gemeenschap komen. De extra opbrengsten die daardoor ontstaan moeten deels besteed worden aan de ontwikkeling van de noordelijke provincies en Limburg;
— Bij het energiebeleid dienen centraal te staan:
afzien van kernenergieopwekking;
aardgas met name voor binnenlands gebruik aanwenden;
energieonderzoek;
isolatie van woningen;
energiebesparing in de industrie.
— Verhogen van de overheidsinvesteringen voor verbetering van openbaar vervoer;
verbetering van het milieu, zuivering oppervlaktewater.
— Het aankoopbeleid te richten op de Nederlandse industrie.
— Beperking van de kapitaalexport: het invoeren van een vergunningenstelsel en van heffingen;
overeenkomsten met pensioenfondsen over belegging van hun vermogen in Nederland.

IV

FINANCIERING VAN HET URGENTIEPROGRAMMA TER BESTRIJDING VAN DE WERKLOOSHEID

De opvatting van de CPN over het sociaal-economisch beleid houdt een wijziging van de prioriteiten in:
verdediging van het levenspeil in samenhang met bestrijding van werkloosheid wordt vooropgesteld.
De regering gaat prat op zuinigheid. In feite worden enorme lastenverzwaringen op de lager betaalden afgewenteld, terwijl grote bedragen naar de bezitters en de concerns gaan. Dit alles komt neer, zo wordt erkend, op hogere werkloosheid bij lagere koopkracht. De lasten voor de bevolking stijgen, de zogenoemde collectieve druk neemt toe, maar er staan minder voorzieningen tegenover.
De voorstellen van de CPN zijn er op gericht deze ontwikkeling tegen te gaan. Om de

voorstellen tot uitvoering te brengen moeten financiële middelen gevonden worden. Dat vereist in de eerste plaats dat door een nieuwe stichting in het regeringsbeleid ook op korte termijn de groei van de economie wordt verhoogd en van richting wordt veranderd. Een gematigd groeicijfer van twee procent, zoals gemiddeld in de kleinere westerse landen wordt verwacht, is mogelijk.
Het vereist in de tweede plaats een belangrijke verandering in de oriëntatie van de overheidsuitgaven en van de verdeling van de lasten. Er dient bezuinigd te worden waar verspilling optreedt, er dienen lasten gelegd te worden waar deze het gemakkelijkst gedragen kunnen worden.

Langs deze wegen is naar onze opvatting een programma voor werk en koopkracht uitvoerbaar met een vrijwel ongewijzigd financieringstekort. Stimulering van de bedrijvigheid door het scheppen van werkgelegenheid, door handhaving van de koopkracht van lagere en middeninkomens en door gerichte bestedingen van de overheid kan op korte termijn ruimte scheppen in de economie.

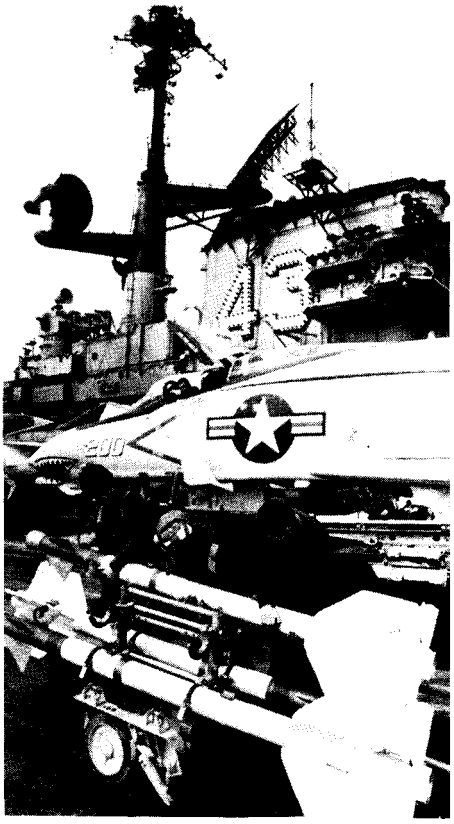
In 1981 kan zo de groei worden vermeerderd tot twee procent, zo'n anderhalf procent meer dan volgens het regeringsprogram. In een recent verschenen rapport van een groep economen* wordt een fundering gegeven van de mogelijkheden om door koopkrachthandhaving en stimulerend beleid van de overheid de werkloosheid terug te dringen. Een dergelijke analyse dient een rol in het beleid te gaan spelen. Niet alleen kan aldus de werkgelegenheid ook op korte termijn worden bevorderd, maar ook kunnen daardoor besparingen op de sociale lasten worden bereikt. Koopkrachthandhaving leidt voor de hele Nederlandse economie tot een loonsomstijging van ruwweg twee procent of vier miljard gulden boven de door de regering gehanteerde veronderstellingen. Een hogere

economische groei — anderhalf procent meer groei komt neer op een reële stijging van rond 4,5 miljard gulden — kan de ruimte daarvoor vergroten.
Gezegd wordt dat koopkrachthandhaving onaanvaardbare gevolgen heeft voor de rendementen, waarbij gewezen wordt op een 'gecorrigeerde' arbeidsinkomensquote van 97,5 procent in 1981 volgens de raming van het CPB. Deze redenering delen wij niet. Grote delen van het kapitaalinkomen worden immers buiten beschouwing gelaten, met name vrijwel alle rente-inkomsten van banken, verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen (samen rond 30 miljard), voorts de huuropbrengsten, de aardgasopbrengsten en andere.
De verscherping van de recessie, die mede voortvloeit uit de aanpassingspolitiek van het kabinet, beperkt de inkomens en winsten van bedrijvendie op de nationale bestedingen georiënteerd zijn, vooral in het midden- en kleinbedrijf. Multinationale ondernemingen van een dergelijke politiek profiteren.
Naast de gevolgen van een hogere economische groei voor de werkgelegenheid voorziet het urgentieprogramma van de CPN in het behouden resp. creëren van ongeveer 50.000 arbeidsplaatsen door gerichte maatregelen, met name via Rijksoverheid, gemeenten, gerichte overheidsinvesteringen en woningbouw.
Wij geven een korte beschrijving van maatregelen ter financiering van onze voorstellen. De financiële consequenties zijn samengevat in een tabel (zie bijlage).

Handhaving van koopkracht vereist het afzien van kortingen op de salarissen van het overheidspersoneel.
Hiermee is 800 miljoen gulden gemoeid. De voorgenomen vermindering van Rijksbijdragen aan de sociale fondsen zal niet plaatsvinden. De maatregelen ter stimulering van de werkgelegenheid in de sfeer van de overheid kosten 1500 miljoen. Dit betreft het scheppen van 20.000 banden inclusief bijzondere projecten voor jongeren en het scheppen van voorzieningen die deelname van vrouwen aan het arbeidsproces kunnen bevorderen.
Een verhoging van de bijdragen aan het gemeentefonds met 700 miljoen is voorzien om de financiële nood van gemeenten te verlichten en voorzieningen door de lagere overheid veilig te stellen.
De CPN stelt voor gelden ter beschikking te stellen voor regionale ontwikkeling, door de winsten van olieconcerns op het Groningse aardgas in handen van de gemeenschap te brengen. Investeringen van de overheid gericht op energiebesparing, milieubescherming en vooral openbaar vervoer (500 miljoen) dragen bij aan de werkgelegenheid.
Eveneens is een program van bevordering van sociale woningbouw en stadsvernieuwing vereist. Door anderhalf miljard gulden hiervoor uit te trekken, kan met name de gesubsidieerde woningbouw belangrijk worden opgevoerd.
De CPN stelt voor om thans niet voort te gaan met de koppeling van de aardgasprijs voor kleinverbruikers aan de olieprijzen. Dit kost de staat inkomsten. Anderzijds wordt de inflatie belangrijk teruggedrongen (naar schatting 0,8 procent), met als gevolg ook een beperking van de stijging van de ambtenarensalarissen. In het financieel overzicht is voor de inkomensderving een bedrag opgenomen, dat in feite de extra inkomsten over het gehele binnenlands verbruik omvat.

De uitgaven voor een program van werkloosheidsbestrijding dienen gedekt te worden door hogere inkomsten en lagere uitgaven elders. De bestrijding van de belastingontwijking en -ontduiking en hogere belasting en/of premieheffing op de hoge inkomens kan op korte termijn een miljard gulden vrijmaken.
Stimulering van de economie leidt voorts tot een hogere belastingopbrengst. Bij een gemiddelde belastingdruk van ruim 30 procent is een miljard extra opbrengst bij

een verhoging van het nationaal inkomen met 4,5 miljard een voorzichtige schatting. De kapitaalexport dient beperkt te worden, mede door een heffing in te voeren.
De opbrengst van het aardgas die voortvloeit uit de extra verhoging van de exportprijs (1300 miljoen) dient in zijn geheel ten goede te komen aan een werkgelegenheidsprogram. De voorraadaftrek e.a. (875 miljoen) en de extra verhoging van de WIR dienen dan ook niet door te gaan. De voorraadaftrek komt trouwens vooral de olieconcerns ten goede.

In tegenstelling tot de regeringsvoornemens zou juist een beperking van de bijdrage aan het WIR-fonds moeten plaatsvinden met bijvoorbeeld 600 miljoen. Gewerkt moet worden aan afbouw van de WIR en vervanging hiervan door gerichte subsidies van geringere omvang.
Door lagere werkloosheid van het niveau van de uitgaven voor bijstand, sociale fondsen e.a. verminderen. Uitgegaan wordt van een inverdieneffect van 0,5 miljard.

Bijzondere aandacht vraagt de verlaging van de militaire uitgaven. De steeds verdere opvoering hiervan wijst de CPN af. Zij staat een forse vermindering voor. Maatregelen die met onmiddellijke ingang kunnen leiden tot een vermindering van de uitgaven, zijn te vinden in temporisering van wapenaanschaf resp. afstel van bepaalde aankopen, waarbij uitgegaan wordt van beperking van atoomtaken en beperking van taken die niet op het Nederlands grondgebied betrekking hebben.
Met direct effect op de begroting 1981 kan bezuinigd worden door 6 fregatten minder aan te schaffen (260 miljoen), het afbestellen van patrouillevliegtuigen voor lange afstand (120 miljoen), het temporiseren van de F-16 aankoop en het afzien van een tweede bestelling (110 miljoen), door inkrimping van de bestelling van Leopard II-tanks en een aantal andere bezuinignen van kleinere omvang. Met afzien van de voorgenomen weddeverlaging is een bezuiniging van rond 600 miljoen te bereiken.

Het gehele pakket van maatregelen is te financieren met een praktisch gelijkblijven van het financieringstekort (1,5 miljard). Daarbij wordt een relatief gering beroep gedaan op inverdieneffecten en wordt een substantiële bijdrage geleverd aan de inflatiebestrijding door beperking van de aardgastarieven.

* 'Economisch beleid uit de klem', onder redactie van C. van Ewijk, R. de Klerk, G. Reuten en B. Thio. Amsterdam, september 1980.

GLOBALE GEVOLGEN VOOR DE OVERHEIDSFINANCIËN VAN HET URGENTIEPROGRAMMA TER BESTRIJDING VAN DE WERKLOOSHEID

In vergelijking met de voornemens van de regering dienen volgens de CPN de volgende wijzigingen te worden doorgevoerd op korte termijn (1981).

Hogere uitgaven van de overheid:	in miljoenen guldens
geen korting op salarissen overheidspersoneel	800
arbeidsplaatsen bij de overheid (algemeen, en in het bijzonder voor jongeren, vrouwen)	1500
verbetering financiële positie gemeenten	700
fonds voor werk en investeringen in regio's met hoge werkloosheid	1500
verhoging overheidsinvesteringen gericht op energiebesparing, milieuprojecten, vervoer	500
extra uitgaven sociale woningbouw en stadsvernieuwing	1500
niet doorvoeren vermindering Rijksbijdrage sociale fondsen	800
effect op financieringstekort	7300

Lagere uitgaven van de overheid:	
verlaging van de militaire uitgaven	600
minder stijging loonsom overheid door achterwege laten aardgasprijsverhoging (effect 0,8%)	300
extra verlaging bijdrage aan WIR-fonds (naast eerder genoemde beperking met 425 miljoen)	600
minder uitgaven als gevolg van lagere werkloosheid	500
effect op financieringstekort	2000

Hogere inkomsten van de overheid:	
hogere belasting op hoge inkomens/vermogens en bestrijding belastingfraude/lekken	1000
meer belasting als gevolg van hogere groei door koopkrachthandhaving en bestrijding werkloosheid	1000
heffing op export van kapitaal in beleggingsverkeer en onroerend goed	500
afroming van de particuliere winst op aardgas (allereerst het Groningse aardgas)	1500
afzien van de bestemming van de extra aardgasopbrengst uit het buitenland voor WIR (425) en winstaftrek (875)	1300
effect op financieringstekort	5300

Lagere inkomsten van de overheid:	
geen verhoging aardgastarieven, met name voor huishoudens	1500
effect op financieringstekort	1500

Het totale effect op het financieringstekort bedraagt derhalve 1500 miljoen gulden. Daarbij is aan te tekenen dat uitgaven voor woningbouw en investeringen ten laste gebracht zijn van de lopende uitgaven. Deze bedragen kunnen deels gefinancierd worden door van pensioenfondsen en van andere beleggers te verlangen dat successievelijk buitenlands onroerend goed beleggingen worden omgezet in leningen ten behoeve van de woningbouw. Tegelijkertijd dient van banken en andere financiële instellingen te worden verlangd dat leningen tegen beperkte rente ter beschikking worden gesteld aan de overheid om lange termijn projecten te financieren (met name investeringen van Rijk en lagere overheden).

Vlak na diens overlijden in 1962, gaf Ph. de Vries, verbonden aan het geschiedenisinstituut (Historisch Seminarium) van de universiteit van Amsterdam, het volgende beeld van Jan Romein: '...een dialecticus uit werkelijkheidszin met het ideaal van de laatste synthese, omdat de werkelijkheid hem geen vrede gaf.'[1] Romein kreeg vooral bekendheid omdat hij het vak, later ook een aparte vakgroep 'theoretische geschiedenis' aan de universiteit introduceerde. Na zijn dood werd deze vakgroep voortgezet door respectievelijk Jacques Presser en (tegenwoordig) Maarten Brands. Niet lang geleden verscheen een aflevering van het blad SKRIPT[2], blad van studenten aan het Historisch Seminarium, geheel gewijd aan een onderzoek naar Jan Romein. In 't voorwoord van het blad schreef Brands, die het onderzoek leidde, opmerkelijk openhartig: 'Ik weet niet precies meer waarom ik een Romein-werkgroep op het programma heb gezet, maar een van de redenen is zeker geweest de klacht dat Romein zoiets als 'a skeleton in the cupboard ' is op het Historisch Seminarium. Er hangen portretten van hem, maar zijn naam hoort men zelden noemen.'[3]

Brands, zelf een 'leerling' van Romein, constateert terecht dat hij en zijn collega's de naam van Romein zelden laten vallen. Zelfs het bekende 'De lage landen bij de zee'[4] werd niet lang geleden uit het studieprogramma gegooid omdat het boek verouderd zou zijn en niet wetenschappelijk genoeg.[5] Het werd vervangen door een dikke reader over de Vaderlandse geschiedenis, waarin alle belangrijke historici over de Nederlanden aan bod komen (met name Rogier, Geijl, Schöffer, Van Thijn), maar waar Romein 't met de Tachtigjarige Oorlog moet doen.[6]

De door Brands georganiseerde werkgroep is in deze situatie mijns inziens een goed idee. Gezien de betekenis van Romeins opvattingen over met name 'objectiviteit' voor de actuele discussies over de relatie tussen geschiedschrijving en politiek, biedt deze SKRIPT een goede gelegenheid om wat meer te schrijven over Romein's opvattingen.

HET VERLEDEN ALS FUNCTIE VAN HET HEDEN

Jan Romein en de moderne geschiedschrijving

Romein introduceerde het begrip theoretische geschiedenis en ontwikkelde dit vanaf het einde van de dertiger jaren, in actieve discussie met zijn vakgenoten. De vele lezingen en artikelen die in de loop der jaren in bundels zijn uitgekomen tonen zijn werkwijze; het voortdurend uitwerken van ideeën, ingaan op anderen of andermans werk, een actieve en creatieve opstelling. Tegelijkertijd was hij vanaf zijn studententijd politiek zeer betrokken; enige tijd redacteur van De Tribune, tot '27 lid van de CPH, in de jaren dertig o.a. actief in het 'Comité van Waakzaamheid van Nederlandse intellectuelen tegen het nationaal-socialisme'.[7] Ook na de Tweede Wereldoorlog was hij op veel terreinen actief, en wat in het kader van dit artikeltje vooral van belang is: hij ontwikkelde zijn ideeën over geschiedschrijving in nauwe samenhang met zijn politieke opvattingen en probeerde zich expliciet rekenschap te geven van die samenhang.

Centraal in zijn ideeën staat de vraag, in hoeverre het mogelijk is dat historisch onderzoek het verleden weergeeft zoals zich dat heeft afgespeeld. Er van uitgaande dat er een objectieve werkelijkheid van het verleden *is*, stelt hij dat deze slechts kenbaar is via de historische onderzoekers. Zij kijken echter met een gekleurde blik naar het verleden: 'Elke tijd, elke klasse, elke groep en zelfs elke persoon heeft een eigen beeld van het verleden.'[8] Dat geldt voor alle mensen dus ook voor historici, omdat zij onlosmakelijk verbonden zijn aan hun eigen leven. De manier waarop je je opstelt in het heden, de verwachtingen ten aanzien van de toekomst bepalen mede hoe je 'terug kijkt'. Dat betekent niet dat historici zomaar privé-meningen als historisch onderzoek mogen voorstellen, geschiedschrijving is niet een persoonsgebonden en arbitraire aangelegenheid. Het betekent echter wel dat historici, met het zoveel mogelijk uitsluiten van persoonlijke en groeps-subjectiviteit, zich in hun onderzoek expliciet van hun betrokkenheid tot de eigen tijd èn tot het onderzoek bewust moeten zijn. De tijd waarin je leeft is immers per definitie niet uit het denken los te maken: ze bepaalt je zijn en bewustzijn. Dit betekent niet dat er volgens Romein geen objectieve geschiedschrijving bestaat, maar hij neemt de *expliciete* subjectiviteit op in de omschrijving van objectieve geschiedschrijving: 'Objectief noem ik die geschiedschrijving, en zekerheid geeft derhalve die geschiedschrijving, die in overeenstemming is met de tijdgeest.'[9]

Tijdgeest

Het begrip tijdgeest wordt door Romein aldus gehanteerd om duidelijk te maken dat historisch onderzoek altijd moet inhouden dat je in het heden partij kiest. Partijkiezen maakt de historicus 'onpartijdig' omdat het hem/haar in staat stelt de tijdgeest als een eenheid te begrijpen, en het verleden als functie van het heden te zien. Alleen de toekomst kan uitmaken of een geschiedbeschouwing in overeenstemming met de tijdgeest is geweest. Doordat de historici kiezen voor juist de progressieve of conservatieve tendensen in hun tijd, is alzijdig historisch onderzoek gewaarborgd; welk onderzoek het meest juist is kan pas *achteraf* worden beoordeeld.

Toen hij deze ideeën uitsprak, in 1937, was Romein erg duidelijk in zijn keuze. Hij noemde als tijdgeest de steeds sterker wordende emancipatiestrijd van arbeiders en boeren en de daarmee in overeenstemming zijnde 'wetensvorm', de dialectisch materialistische.[10] Hierover raakte hij in debat met heel wat collegae, die een dergelijke politieke uitlating over het heden afwezen en niet mee gingen in zijn definitie van objectiviteit die subjectiviteit insluit en van zekerheid die twijfel bevat. Van katholieke zijde werd hem dogmatisme verweten,[11] zijn benoeming tot hoogleraar werd een politieke aangelegenheid, waarbij overigens ook de CPN in eerste instantie tegen stemde om politieke redenen (namelijk zijn uitlatingen over de processen in Moskou). Toen hij eenmaal hoogleraar was, vanaf 1939, raakte hij vaak verwikkeld in kwesties waarbij zijn actuele politieke opstelling en zijn wetenschappelijke opvattingen door tegenstanders werden aangegrepen om te proberen hem als 'marxist' of 'fellow-traveler' zwart te maken.

Ook in kringen van de CPN werd met Romein over zijn geschiedsopvattingen in debat gegaan. Zo vocht Alex de Leeuw, jurist en medewerker van P&C, in 1937 Romein's omschrijving van objectieve geschiedschrijving aan.[12] Deze hield immers in dat pas in de toekomst zou blijken of het staan op het standpunt van de arbeidersklasse in overeenstemming was met de tijdgeest. De Leeuw stelde dat de arbeidersklasse de toekomst héèft, dat het staan op klassestandpunt dus de enige juiste keuze is voor een marxist. In plaats van, zoals Romein zegt, te *kiezen voor* de arbeidersklasse, maakt volgens De Leeuw de marxist deel uit

van de arbeidersbeweging. Zegt Romein dat hij voor zichzelf wel zeker is van zijn keuze voor de 'emancipatiestrijd van arbeiders en boeren', maar dat de juistheid van die keuze pas in de toekomst zal blijken; De Leeuw gaat er van uit dat juist de marxistische studie van het verleden de juistheid van het staan op klassestandpunt heeft aangetoond. Dit verschil, het als intellectueel kiezen vóór òf deel uitmaken van de strijd van de arbeidersklasse, is zeer wezenlijk. De eerste opvatting kan leiden tot een zekere politieke vrijblijvendheid ten aanzien van actuele kwesties. De tweede tot een zeker politiek dogmatisme. Romein heeft in latere jaren zich nooit meer zo expliciet uitgesproken over de tijdgeest van de tijd waarin hij leefde. Iets wat zeker zal samenhangen met zijn twijfel over de eigentijdse politieke koers van de organisaties van de arbeidersbeweging (niet alleen van de CPN).
In het genoemde blad SKRIPT gaat Eddie Korlaar in op deze ontwikkeling van de standpunten van Romein over de theoretische geschiedenis. Hij legt daarbij een verband tussen de politieke positie van Romein, het perspectief dat hij zelf zag vlak na de oorlog, in de koude oorlog, als hoogleraar, en de mate van duidelijkheid van Romeins stellingname t.a.v. het wetenschappelijk socialisme. Hij laat op die manier zien op welke wijze iemands eigen politieke perspectief doorwerkt in de geschieds-theoretische opvattingen, en *dus* in de manier van geschiedschrijven. Dat is een actuele kwestie, die ook in de discussies in de IPSO-geschiedenisgroep over partijgeschiedenis regelmatig ter sprake komt.[13]

Integrale geschiedschrijving

Een ander thema bij Romein is zijn opvatting over integrale geschiedschrijving. Integrale geschiedschrijving wil zeggen dat bij de bestudering van de geschiedenis andere wetenschapsdisciplines en benaderingswijzen betrokken moeten worden. Als voorbeeld noemt Romein zelf de psychologie, sociologie, filosofie, economie, antropologie, levensbeschouwingen, verhoudingen tussen groepen, seksen en generaties. Uiteindelijk doel bij deze benadering is dat het geschiedverhaal, hoewel 'altijd in het platte vlak van het papier uitgeschreven' eigenlijk in de ruimte zou moeten kunnen worden opgebouwd, 'om de lezer alle samenhangen tegelijkertijd te laten doorschouwen'.[14] Een onderzoek wordt op deze wijze opgebouwd vanuit de verschillende deelgebieden, deelaspecten van het maatschappelijk leven. En het onderzoeksresultaat als geheel moet dan, door de vele samenhangen tussen de verschillende deelgebieden, méér dan de verschillende deelonderzoeken zijn.
Het boek 'Op het breukvlak van twee eeuwen'[15] werd een — door zijn dood helaas niet voltooide — poging tot integrale geschiedschrijving. Door een beschrijving van de sociale, economische, politieke en culturele ontwikkelingen in Europa in de periode 1889-1914 wilde hij een samenhangend beeld van de duur en de verandering, de continuiteit en de omslagen in de geschiedenis van deze periode ophangen. Hoewel het deel waarin deze samenhangen beschreven zouden worden niet geschreven is, biedt het 'breukvlak', samen met de lezingen van Romein over het boek[16], een goed aangrijpingspunt voor discussie over het concept integrale geschiedschrijving en tijdgeest. Helaas wordt hier in SKRIPT weinig op ingegaan.

Moderne geschiedschrijving

Dat brengt me op de vraag die me bij het lezen van SKRIPT steeds door het hoofd speelde: waarom wordt Romein op het Historisch Seminarium bestudeerd, zijn theorieën beschreven, zonder enige evaluatie van zijn erfenis? Heel wat docenten zijn door hem opgeleid, ze runnen de door hem opgerichte vakgroep theoretische geschie-

denis: positief of negatief moet er een zekere erfenis zijn.
Zonder er uitgebreid onderzoek naar gedaan te hebben heb ik de indruk, dat een tendens in de theoretische geschiedenis die bij Romeins leven al inzette, versterkt is doorgezet. De tendens namelijk om behalve de genoemde theoretische vragen, steeds meer bezig te gaan met methodologische problemen; onderzoek naar de geschiedenis van de geschiedschrijving (historiografie), vraagstukken van structuur, ritmiek, periodisering etc. In SKRIPT wordt deze ontwikkeling bij Romein gesignaleerd[17], ik denk zelf dat het nu de hoofdoriëntatie is geworden. De bekendste publikaties op het gebied van de theoretische geschiedenis zijn die van Presser over Napoleon en over Amerika, van Brands over het Duitse historisme.[18] Andere onderdelen van de erfenis zijn het blaadje 'Theoretische geschiedenis', de goed gesorteerde bibliotheek over dit onderwerp en de mogelijkheid voor studenten om op theoretische onderwerpen af te studeren.
Maar zowel in het onderwijs aan studenten als in het meeste onderzoek ligt de nadruk op historiografische en methodologische problemen. De notie van Romein, dat de onvermijdelijke betrokkenheid van de historicus bij het maatschappelijk gebeuren leidt tot een bepaalde visie op het verleden, zodat je je van de wijze van betrokkenheid bewust moet zijn, is verflauwd. Ik denk dat die verflauwing voortkomt uit de actuele politieke positie van veel wetenschappelijke medewerk(st)ers. Het ontbreken van duidelijke verwachtingen over de toekomst, zeer geringe of geen enkele betrokkenheid bij de democratiseringsbewegingen van de laatste jaren, creëert in deze ook een passieve houding tegenover het vak historicus. Het ontbreken van actief maatschappelijk engagement maakt immers ook de vraag overbodig op welke wijze bepaald historisch onderzoek maatschappelijk functioneert.[19]
Vandaar dat ik denk dat de kwestie van objectiviteit en waardebepaaldheid als een nogal abstract filosofisch probleem in de opleiding aan de orde wordt gesteld; dat eigenlijk sinds Romein op dit gebied op het Historisch Seminarium niet zo heel veel verder is gedacht. A skeleton in the cupboard...

Studentenbeweging

Toch is Romein in die jaren niet verstoft. In de Faculteit der politieke en sociale wetenschappen, waar hij in de na-oorlogse jaren één van de voorvechters van was,[20] wordt op een actievere manier met de vragen naar de relatie tussen wetenschap en maatschappelijke betrokkenheid omgegaan. En ook studenten op het Historisch Seminarium die actief werden in hun studie ontleenden daarbij inspiratie aan Romein.
De 'Jan Romein-fanclub' aan het begin van de jaren zeventig, maar ook de vele lezingencycli over historisch materialisme die geschiedenisstudenten daarna organiseerden, zijn voorbeelden van de steun die aan Romein ontleend werd bij het formuleren van de vragen die je moet stellen als historisch onderzoek wordt beschouwd als onderdeel van een progressieve opstelling nú en dus meer wil zijn dan het beschrijven van leuke gebeurtenissen van vroeger.
En met de oprichting van de IPSO-geschiedenisgroep, waar o.a. verschillende studenten inzitten die actief zijn (geweest) in de studentenbeweging, liggen al deze vragen weer op tafel. Partijgeschiedenis schrijf je immers met een onmiskenbare functie van het heden. Wat doe je dan met Romeins opvatting over tijdsgebondenheid, De Leeuw's opvatting over proletarische geschiedschrijving. In een vorige P&C schetste Hansje Galesloot de discussies die daarover in het IPSO worden gevoerd.[13] Geen herhalingen van debatten uit de jaren dertig, maar dergelijke discussies, op basis van een *eigen* onderzoekspraktijk. Met als inzet van de discussie: het zoeken van het juiste midden tussen vrijblijvendheid en dogma-

tiek, het vinden van een vruchtbare relatie tussen wetenschap en politiek.
Zo'n 'actuele' benadering van Romein miste ik volledig in SKRIPT. Zijn standpunten werden beschreven, maar de schrijvers stelden zichzelf nauwelijks de vragen die Romein voor zichzelf aan ieder onderzoek stelt omdat in zijn woorden 'de mensheid, door de toekomst te willen, in één proces èn geschiedenis maakt èn het verleden van die geschiedenis'.[21]

Susan Legêne

NOTEN

1. Jan Romein. Herdenkingsnummer van De Nieuwe Stem, nov.-dec. 1962, pag. 753.
2. SKRIPT, Tijdschrift voor geschiedenisstudenten, jrg. 2, nr. 2, 5-'80. Romeinnummer. Historisch Seminarium Universiteit van Amsterdam.
   Artikelen van M. C. Brands, Kees van Wijk, Monica Damen, Eddie Korlaar en Johan Snijder.
3. Skript, Brands, p. 3.
4. Jan en Annie Romein, De lage landen bij de zee. Een geschiedenis van het Nederlandse volk. Amsterdam, 1934, 1e dr., 1973 5e geheel herziene druk.
5. Annie Romein schreef over de enorme afname van dit boek in de jaren dertig: "Het was duidelijk dat het 'aan een in brede kring gevoelde behoefte voldeed.' Dat wil zeggen: het boek werd populair en als dat al gevaarlijk is voor literair werk, het is — vanuit een bepaald standpunt bezien — het ergste wat een boek met enige wetenschappelijke pretentie kan overkomen" (262) "Daardoor werden het dit boek en de latere 'Erflaters', waarvan mensen die in de oorlog in de gevangenissen en concentratiekampen hadden gezeten, ons kwamen vertellen dat ze, soms naast de Bijbel, hun heul en troost waren geweest." (267) Omzien in Verwondering, dl. I.
6. Vaderlands verleden in veelvoud. 31 opstellen over de Nederlandse geschiedenis na 1500. Den Haag, 1975. Daarin: J. Romein, Spiegel historiael van de Tachtigjarige Oorlog (1942).
7. Annie Romein, Omzien in Verwondering, deel I, Amsterdam, 1972. Albert Mellink, Het Comité van Waakzaamheid na veertig jaar. In: Jaarboek voor de geschiedenis van socialisme en arbeidersbeweging in Nederland, 1977. Nijmegen, 1977.
8. J. Romein, zekerheid en onzekerheid in de geschiedwetenschap. Het probleem der historische objectiviteit. In: Historische lijnen en patronen. Amsterdam, 1971, p. 105.
9. Idem, p. 110.
10. Idem, p. 115.
11. EEG, Vermeulen, Aspecten aan Jan Romein als theoreticus van de geschiedenis. In: Jan Romein herdenkingsnummer, Nieuwe Stem, p. 735.
12. Alex de Leeuw over geschiedschrijving. P&C jan. '79, p. 34; dit was een herdruk van het artikel 'De onvoltooide theorie van Jan Romein', P&C, sept. '37.
13. Hansje Galesloot, Geschiedschrijving over de CPN. P&C, febr. '80, p. 54.
14. Jan Romein, Integrale geschiedschrijving. In: Historische lijnen en patronen, p. 536.
15. Jan Romein, Op het breukvlak van twee eeuwen. De westerse wereld rond 1900. Amsterdam, 1976, 2e druk.
16. Jan Romein, Duur en verandering in de geschiedenis. Het probleem van de 'omslag'. In: Jan Romein herdenkingsnummer, Nieuwe Stem, 1962, p. 615.
17. Kees van Wijk, Skript, p. 12.
18. J. Presser, Napoleon. Historie en legende. Amsterdam-Brussel, 1946, 1e druk.
    J. Presser, Amerika. Van kolonie tot wereldmacht Amsterdam-Brussel, 1949, 1e druk. M. C. Brands, Historisme als ideologie. Het onpolitieke en anti-normatieve Element in de Duitse geschiedswetenschap. Assen, 1965.
19. E.E.G.Vermeulen voorzag deze ontwikkeling in 1962 wonderlijk scherp: 'En iedere historicus, bij wie die behoefte (aan reflectie — sl.) minder dwingend is, zal toch *noodzakelijk* — wanneer hij zijn roeping als intellectueel trouw blijft — eens de vraag voelen opkomen, of de geschiedwetenschap niet méér mogelijkheden biedt, dan deze dat men er als leraar of hoogleraar op passende wijze de kost mee verdient, en zo ja, wat dat "meer" dan wel is.'
    Jan Romein, herdenkingsnummer De Nieuwe Stem, 1962, p. 739.
20. Max van Weezel, Anet Bleich, Ga dan zelf naar Siberië! Linkse intellectuelen en de koude oorlog. Amsterdam, 1978, p. 125-133.
21. J. Romein, zekerheid en onzekerheid... p. 118.

Er gaat bijna geen dag voorbij, of de kranten bevatten wel één of meer berichten over gifvondsten. Het begon met Lekkerkerk, maar spoedig volgden meer plaatsen: Oss, Utrecht, Den Bosch, Amsterdam-Noord, Barneveld. Sinds de eerste meldingen zijn in Zuid-Holland alleen al meer dan 400 stortplaatsen van chemisch afval in kaart gebracht!

LEKKERKERK: GIF VAN WIE?

De berichtgeving erover begint al een aardig stereotyp beeld te vertonen: eerst onthullingen, autoriteiten, die melden dat het allemaal erg meevalt en dat er geen gevaar te duchten is, graafpartijen, die de plekken veranderen in evenzoveel maanlandschappen, inclusief de bijbehorende maanmannetjes: gravers, meters en veel journalisten in plastic pakken. Gaandeweg wordt steeds duidelijker dat het niet meevalt: van de gevaarlijkste stoffen blijkt er vrijwel steeds meer in de grond te zitten dan aanvankelijk werd aangenomen.
En dan begint de ellende pas goed: gedupeerde bewoners moeten elders ondergebracht worden en een weergaloos getouwtrek ontstaat over schuld en boete: het Rijk belooft dat betreffende gemeenten behoed zullen worden voor een artikel 12-status, de provincie krijgt bevoegdheden en financiële middelen om inventarisaties te maken van de gifplaatsen en plannen om daaraan een einde te maken en de gemeenten mogen die plannen, zonder financiële middelen, uitvoeren. De vraag hoe het ondertussen met die gedupeerde bewoners gaat is inmiddels een boom die je door het bos, waarin men elkaar stuurt, niet meer kunt zien.
En al die tijd blijft één ding onbesproken, terwijl dat toch met een eenvoudige regel uit een populair lied valt samen te vatten: 'Waar komt die rotzooi toch vandaan?' Als die vraag al aan de orde komt, dan is het meestal in de 'wij'-sfeer: *we* hebben allemaal schuld, *we* hebben de gevaren niet voldoende onderkend en waar gehakt wordt, vallen nu eenmaal spaanders. Een dergelijke benadering brengt ons natuurlijk geen steek verder, behalve diegenen die *ons* voor *hun* fouten en nalatigheden willen laten opdraaien. Want ook voor de toestand nu zijn vragen wel degelijk aan de orde als: om wat voor stoffen gaat het, wie produceerde ze, wie dumpte ze, wie gaf vergunning op basis van welke informatie?
Die vragen zijn niet alleen aan de orde om verantwoordelijkheden geschiedkundig vast te stellen, maar vooral om verantwoordelijkheden voor de gevolgen ervan vast te stellen. Niet voor niets is bij een recent geval van afvaldumping (in Barneveld) gesproken van milieucriminaliteit: bij criminaliteit geldt immers: de dader moet boeten, oftewel: de vervuiler betaalt!
Dat het vaak om een ernstige vorm van criminaliteit gaat, dat leidt geen twijfel. In vrijwel alle gevallen zijn de gifvondsten terug te voeren op de activiteiten van chemische en semi-chemische bedrijven, waarvan de technici natuurlijk als geen ander wisten wat er geproduceerd werd, ook in de vorm van afvalstoffen. Het zou zeer leerzaam zijn te onderzoeken op basis van welke informatie vergunningen voor afvaldumping zijn aangevraagd en verstrekt, en deze te vergelijken met de gebleken feiten. ALS er al voor dat specifieke afval vergunning werd aangevraagd — want zoals in Lekkerkerk en Barneveld is gebleken, werd dat

afval gemengd met andere zaken (puin in Lekkerkerk b.v.) of gewoon zonder vergunning gestort (zoals in Barneveld). En dan gaat het niet om roestige spijkers, waar je je een keer meer of minder ernstig aan kunt bezeren, maar om stoffen waarvan pas na langere tijd de zeer schadelijke uitwerking zich manifesteert.
Die vertraagde uitwerking manifesteert zich dubbel: zowel de schadelijkheid voor de natuurlijke omgeving (vaten die na 10 à 15 jaar doorroesten) als voor de mens (benzeen dat na verloop van tijd kanker kan veroorzaken). Het gaat dus om een soort criminaliteit dat in dubbel opzicht ernstig is: het kent in zijn gevolgen geen verjaring (en zou dus ook juridisch geen verjaring mogen kennen) én het is te vergelijken met het doorrijden na het veroorzaken van een ongeval.
Voor een weldenkend mens (en iedereen die zich bezorgd maakt om wat in en na Lekkerkerk aan het licht is getreden, is dat) is het niet zo moeilijk om door de façade van sensatienieuws en bureaucratisch gedoe heen te prikken, als het om de vraag gaat wat er moet gebeuren. In de eerste plaats is het absoluut nodig dat chemische bedrijven en bedrijven waar chemische stoffen gebruikt worden, gedwongen worden tot openbaarheid over stoffen die geproduceerd worden, ook afvalstoffen, inclusief alle aanwezige informatie over mogelijke effecten ervan. In de tweede plaats dient door de betrokken overheid (afhankelijk van de grootte, rijk, gemeente of provincie) aan een eventuele vergunning voorschriften verbonden te worden omtrent verwerking en opslag van afvalstoffen, *op kosten van de producent.*
En tenslotte dient elke overtreding, en elk achterhouden van informatie, door producenten van dit soort stoffen, zwaar bestraft te worden op een zodanige wijze dat in de straf de maatschappelijke kosten van het vergrijp verdisconteerd zijn.
Bij deze maatregelen zal het voor elke burger mogelijk moeten zijn daarop actief invloed uit te oefenen. Die burger moet macht hebben om ervoor te zorgen dat hij of zij niet letterlijk het kind van de rekening wordt. En elke communistische burger weet dat je die macht niet in de schoot geworpen krijgt, maar veroveren moet.
Zelfs in Lekkerkerk!

Marius Ernsting

India is arm, daarover is iedereen het eens. Er heerst armoede en de ongelijkheid neemt toe, de bevolking groeit zienderogen even-als de ongeletterdheid, de ondervoeding, de werkloosheid en de rechteloosheid van die bevolking. De industriële ontwikkeling komt moeilijk op gang, de produktiviteit van de arbeid blijft op een schrikbarend laag peil steken, de huisnijverheid wordt weggeconcurreerd en gedoemd tot uiterst slechte arbeidsomstandigheden, de landbouw blijft over het algemeen primitief en onproduktief, gevangen in semi-feodale structuren.
Maar India is ook rijk. Er is geen sprake van natuurlijke armoede, integendeel. Het klimaat is goed, in veel gebieden zelfs uitzonderlijk goed en zou, met aangepaste irrigatie, twee tot drie oogsten per jaar mogelijk maken.
Natuurlijke grondstoffen zijn er in overvloed. De steenkoolreserves bijvoorbeeld behoren tot de grootste in de wereld, de waterenergie wordt slechts voor een klein percentage benut, olievoorraden werden, dankzij Russische hulp, gevonden waar ze gezocht werden. Het land beschikt over meer dan voldoende jute, katoen, rubber, ijzer, bauxiet, aluminium, thorium en andere belangrijke grondstoffen.
Het land is eveneens rijk aan geschoolde technici en academisch gevormden, zoals geneesheren, ingenieurs, chemici, landbouwdeskundigen, enzovoort, die met honderdduizenden werkloos rondlopen of naar westerse landen uitwijken.
India tenslotte heeft een verblindend rijke bovenlaag die in schril contrast staat tot de overgrote meerderheid van verpauperde mensen op de rand van de afgrond.

INDIA TUSSEN AFGROND EN VOORUITGANG

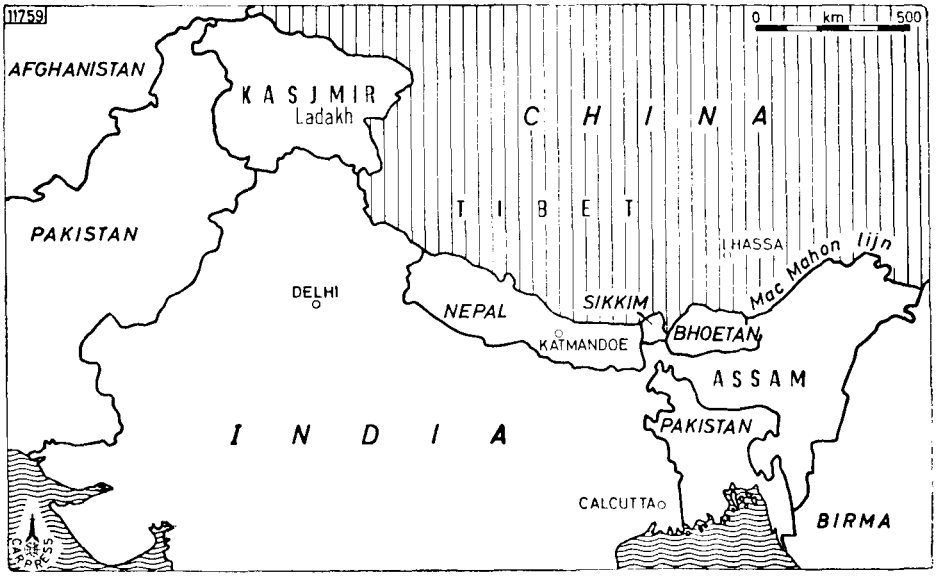
Het gemiddelde inkomen in India bedraagt minder dan twintig gulden per maand. Belangrijke voedingstoffen, zoals rijst, melk, bakolie, fruit en vlees zijn nauwelijks goedkoper, zoniet duurder dan in Nederland. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ongeveer zestig procent van de bevolking minder voedsel consumeert dan voor het menselijk lichaam absoluut noodzakelijk is. Het gaat voortdurend bergafwaarts.
Volgens een ministerieel rapport dat in juli werd vrijgegeven, is het inkomen van fabrieksarbeiders in de laatste vijf jaar van Indira Gandhi's bewind met 34% gedaald. Het inkomen van landarbeidsters daalde in de tien jaar van haar bewind met ongeveer vijftig procent.
De onderontwikkeling en armoede hebben te maken met de historisch gegroeide relatie met het kolonialisme en het imperialisme. Ten tijde van de middeleeuwen was Zuid-

Azië een van de meest welvarende, (zee)-handeldrijvende gebieden van de wereld. Het Europese buskruit en het opkomend handelskapitalisme maakten korte metten met die rijkdom. Terreuracties en roofbouw leidden tot de fysieke aftakeling van de bevolking (in 1779 sterft een derde van de bevolking in Bengalen de hongersdood), verwaarlosing van irrigatiekanalen, ontvolking van de steden, ondermijning van de inheemse industrie en, aan de andere kant van de medaille, het begin van de industriële revolutie in Engeland.
Op dat ogenblik, niet eerder, wordt India ontkracht en verder leeggeperst door de kolonialistische grijparmen. Tijdens de overgang van het kolonialisme naar het imperialisme in de tweede helft van de negentiende eeuw voltrekt zich nog een tweede belangrijke ontwikkeling: Brits financierskapitaal begint met de opbouw van een grondstoffen verwerkende nijverheid en van een moderne infrastructuur. Naast de de-industrialisering, de ontkrachting, de leegpersing van India ontstaat dus tevens een ingevoerde industrialisering. Opmerkelijk is dat de Britse trusts (Yule, Mc Neill, Shaw Wallace, Burns, etc.) Indiase ondernemers lieten opkomen, zij het in een ondergeschikte positie. De uitgestrektheid van het koloniale imperium vereiste dit. De inheemse pioniers van weleer (Tata, Birla, Mafatlal, Kirloskar, Goenka, Bajaj, etc.) zijn zich later zelfstandig gaan ontwikkelen tot een machtige nationale bourgeoisie die nog altijd aan de top staat van de Indiase economie en die bij tijden voor de nationale onafhankelijkheid heeft helpen vechten. Heeft de industrialisatie, ruim een eeuw geleden onder het impuls van Brits en Indiaas kapitaal van start gegaan, zich doorgezet? Met ongeveer 2,5% van de totale werkende bevolking vertegenwoordigt de industriële sector ongeveer acht procent van de nationale produktie. Voor de gehele nijverheidssector bedragen de cijfers 10 en 18. Het vergelijkbare aandeel van de landbouw is 72% en 50%. De cijfers geven aan dat de samenstelling van de beroepsbevolking en van het nationaal produkt sinds het begin van de eeuw praktisch geen wijziging hebben ondergaan.
Er zit dus geen schot in de industriële expansie. Indiase economen hebben overigens berekend dat de lichte verbetering die onmiddellijk na de onafhankelijkheid in 1947 inzette, nu helemaal zoek is. De jaarlijkse toename van de industriële produktie is sinds 1965 met meer dan de helft gereduceerd. De laatste jaren is er dikwijls sprake van een nulgroei. De laatste vijftien jaar is er in de privésector praktisch geen enkele arbeidsplaats gecreëerd.
We kunnen dus niet spreken van een industriële ontwikkeling, maar eigenlijk ook niet van een onderontwikkeling. De Indiase industriële sector heeft namelijk grote hoogten bereikt. Niet alleen de met eigen kracht opgebouwde industrieën (onder meer kernenergie), maar ook de met buitenlandse, voornamelijk Sowjet-hulp tot stand gekomen zware metaal, machinebouw, petrochemie, transportmiddelen-, kunstmeststoffen-, cement- en textielindustrie spreken duidelijke taal. Uitgebreide industriegebieden zijn ontstaan in en nabij Calcutta, New Delhi, Bombay, Poona, Jamshedpur en vele andere plaatsen.
De Indiase staat heeft hierin een grote rol gespeeld. Op aandrang van de grote Indiase ondernemers heeft de Indiase regeering onder leiding van Nehru, zijn dochter Indira Gandhi en later het duo Morarji Desai-Charan Singh, een moderne infrastructuur opgebouwd en fabrieken opgezet die gezien de enorme kapitaalinvesteringen voor de individuele ondernemers niet mogelijk waren, maar die anderzijds voor hun eigen industriële activiteiten en onfhankelijkheid van het imperialisme absoluut noodzakelijk waren.

Scheefgroei

Dit alles lijkt echter tot een soort scheefgroei

te hebben geleid: de ontwikkeling doet zich voor temidden van een praktisch algehele stagnatie en is geconcentreerd in de kapitaalintensieve, technologisch geavanceerde bedrijven. Zeventig procent van de fabrieksarbeiders werkt in de grootschalige bedrijven met meer dan duizend werknemers. Het zijn deze bedrijven die de grote winsten maken, de markten monopoliseren en de kleine bedrijven opslorpen. De allergrootste bedrijven maken jaarlijks een netto winst van meer dan dertig procent op het geïnvesteerde kapitaal. De bedrijfsresultaten van de Nederlandse multinational Unilever liggen op dezelfde lijn. Met een volgeboekt kapitaal van 291 miljoen Roepies (Rs 4 is *f* 1,—) boekte Unilever in 1979 een bruto winst van Rs 339 miljoen en betaalde het 174 miljoen Roepies uit aan lonen.
Hoewel India dus een belangrijke eigen bourgeoisie kent, nemen toch de multinationale ondernemingen een sleutelpositie in. Met zo'n 35 procent over de particuliere vennootschappen halen ze ongeveer de helft van de winsten binnen. Zij controleren in grote mate de richting en het tempo van de industriële activiteiten. Hun invloed wordt nog vergroot door de technologische controle, door de uitstekende regeringscontacten (70 van de 7000 Philips-personeelsleden houden zich uitsluitend met deze taak bezig), door hun makelaarsrol voor buitenlandse samenwerkingsverbanden en marketing en door hun veel grotere produktiviteit.
De Indiase regering heeft jarenlang een tamelijk strikte politiek ten overstaan van de multinationals gevoerd. De mazen van het net waren echter, gewild of ongewild, groot genoeg voor het buitenlandse monopoliekapitaal om winstgevende zaken te doen. Nu de regering de laatste maanden alsmaar duidelijk maakt, dat zij een open-deur-politiek wil voeren en in navolging van landen als Taiwan, Zuid-Korea en Singapore het land voor de miltinationals wil openstellen,

kunnen de concerns die de bui hebben afgewacht de vruchten gaan plukken van hun 'blijven-zitten-beleid' (adj. dir. Ramaer van Philips in De Ambtenaar van 7 september 1979).

Monopoliebourgeoisie

Een kleine laag van Indiase monopoliehuizen zit naast de multinationals aan de top en profiteert van technische en financiële samenwerking met westerse bedrijven, ten koste van de talloze kleine ondernemers. Hun groei stijgt ver uit boven het nationaal gemiddelde. Tussen 1972 en 1977 bijvoorbeeld groeide het huis van Bhiwandiwalla met maar liefst 312 procent. Birla, eveneens een trouwe huisvriend van de Gandhi's, stuurde zijn familiebedrijf met een groei van 81 procent naar de toppositie op de ranglijst van Indiase bedrijven. Met slechts veertig miljoen eigen aandelen controleert de familie Birla een vermogen van zo maar eventjes tien miljard roepies.
Binnen de beschermde economie buigen de monopoliehuizen de maatregelen, bedoeld ter bescherming van zwakke en kleine bedrijfjes, om voor hun eigen ongebreidelde expansie. In een stagnerende economie leidt dit onvermijdelijk tot een voortdurende eliminering van kleine bedrijven en dus tot een verdere monopolisering.
Het industrieel kapitalisme in India is in een zeer vroeg stadium overgegaan in monopoliekapitalisme, in nauwe samenwerking met het imperialistisch kapitaal. Dit heeft, politiek gezien, belangrijke consequenties. De kleine ondernemersstand ziet zich door de bestaande kapitalistische structuur bedreigd en kan ten dele een bondgenoot worden in het gemeenschappelijk front tegen het monopoliekapitaal. De kapitaalintensieve technologieën creëren werkloosheid en kapitaalexport voor andere noodzakelijke activiteiten.
Naast de multinationale ondernemingen en de Indiase grote bourgeoisie zijn de feodale krachten in India nog altijd zeer sterk vertegenwoordigd, met name in de landbouw en in de handel en financiering. In die zin kan men spreken van een 'multistructurele' samenleving, een samenleving dus, waarin feodale en burgerlijke verhoudingen naast elkaar bestaan.
De landbouw wordt door semi-feodale produktieverhoudingen beheerst, wat ertoe leidt dat de verdere agrarische ontwikkeling wordt tegengehouden. De kleine stappen op het gebied van landhervormingen hebben er wel toe geleid dat er zich een laag van rijke boeren gevormd heeft. Tegelijkertijd echter veranderden de machtsrelaties en de produktietechnieken op het platteland nauwelijks.
Er is geen sprake van een algehele omslag in de sociaal-economische formatie. De zelfvoorziening, de deelpacht en de geldwoeker houden de agrarische ontwikkeling tegen. De landheren en geldwoekeraars trekken het surplusprodukt naar zich toe. Het wordt voor het grootste gedeelte weggegooid aan luxe consumptie.
Er bestaat dus een raderwerk van drie monopolies die de Indiase economie en de Indiase staat in een wurggreep gevangen houdt: het samenwerkingsverband van multinationals, de inheemse monopoliehuizen en de semi-feodale grootgrondbezitters.
Tegelijkertijd echter hebben deze groepen tegengestelde belangen. Zo kan bijvoorbeeld de eigen Indiase industrie niet tot ontplooiing komen in een land waar het buitenlands kapitaal de sleutelposities inneemt en waar het overgrote deel van de plattelandsbevolking tot op het bot wordt uitgebuit door het parasitaire grootgrondbezit en onproduktieve tussenpersonen.
Uit politiek oogpunt zijn de tegenstellingen die bestaan tussen de drie heersende klassen en het Indiase volk veel belangrijker. Er is een precair politiek evenwicht opgebouwd dat door de bourgeoisie en de landheren angstvallig in stand wordt gehouden.
De situatie in India op dit ogenblik is als volgt. Er bestaat voldoende agrarisch sur-

plus dat via de handel naar de industriële sector wordt herverdeeld. Ondanks de verpaupering en de stagnatie op het platteland en de dalende koopkracht van grote lagen van de stedelijke bevolking, kent het monopoliekapitaal een voldoende afzetmarkt. Zijn industriële produktie is inderdaad gericht op de rijkste lagen van de bevolking. De produktietechnieken (hoogwaardige technologie voor luxe produkten) die voor die top 10% markt bedoeld zijn, maken het mogelijk om met een beperkt aantal industrie-arbeiders gigantische winsten te maken. Het ontstane overschot aan geaccumuleerd kapitaal wordt weggewerkt door investeringen in andere ontwikkelingslanden, dikwijls met Indiase monopoliehuizen als afhankelijke partner van multinationals. De staat geeft een sterke ondersteuning aan dit soort projecten: India speelt het klaar om een vierde van wat het aan ontwikkelingshulp ontvangt, zelf aan ontwikkelingshulp uit te geven. Trouwens, ook de Indiase export wordt met meer dan tien procent gesubsidieerd. Een doorgevoerde uitbuiting van de al doodarme bevolking maakt het mogelijk dat Indiase produkten toegang krijgen tot de westerse markt.

Gandhi

Nehru

Verenigd Links

Over de linkse beweging dringt over het algemeen weinig tot de westerse pers door. Hierdoor is het traditionele beeld blijven bestaan dat het kastebewustzijn in India overheerst.
De realiteit is anders. Al in 1924 werd de CPI, de Communist Party of India, op Indiase bodem opgericht, nadat drie jaar eerder uitgeweken vrijheidsstrijders hetzelfde hadden gedaan in Tasjkent. In de onafhankelijkheidsstrijd speelde de CPI een belangrijke rol.
Het repressieve optreden van het Brits koloniaal apparaat en de veelal anti-communistische lijn van de Congrespartij van Mahatma Gandhi (krachtig gesteund door

de nationale bourgeoisie) maakten het de CPI uiterst moeilijk.
Ten tijde van de onafhankelijkheid was de CPI sterk ingeplant in Bombay, Andhra Pradesh, Tripura en Kerala. Verdere uitbreiding verliep zeer moeizaam. Dit was ondermeer te wijten aan de zware repressie, aan de ideologische aantrekkingskracht van het Gandhisme, aan het misbruik van kastegevoelens door de heersende klassen, maar ook aan de tweestrijd binnen de CPI. Het conflict tussen de twee vleugels spitste zich toe op de karakterisering van de Indiase staat en van de Indiase regeringen, geleid door Nehru en Gandhi. Eén vleugel zag die regering als de vertegenwoordiger van de kapitalistische elementen in de landbouw en van de niet-monopolistische nationale bourgeoisie, die als dusdanig omwille van zijn anti-feodaal en anti-imperialistisch programma de steun van alle progressieve krachten verdiende. De andere vleugel (de latere CPIM) beschouwde de staat als het orgaan van de landheren en het monopoliekapitaal met zijn nauwe banden met het wereldimperialisme.
De splitsing voltrok zich in 1964. De relaties tussen de twee partijen verslechterde voortdurend. Rond 1970 was ook in de vakbonden, studentenbonden, vrouwencomitees en boerenbonden de scheiding voltrokken. De meest zwarte bladzijde volgde in de periode van de noodtoestand (1975-1977), toen de CPI Indira Gandhi steunde en de Communist Party of India - Marxist' frontaal oppositie voerde.
De ontstane breuk heeft een tijdlang de voortgang van de linkse beweging belemmerd. Aan dit alles is echter een einde gekomen. het voorbije jaar zijn de CPI en de CPIM nauw met elkaar gaan samenwerken. De samenwerking valt samen met een opmerkelijke vooruitgang, die met name de CPIM heeft geboekt. In de deelstaten Kerala, Tripura en West-Bengalen staat een communist (van de CPIM) aan het hoofd van de regering. Dankzij de talrijke maatregelen die in deze gebieden ten gunste van het volk zijn genomen, kon de Indira-golf aan de grenzen van de drie deelstaten worden gebroken. Ook in andere gebieden doet zich een opmars voor. Tijdens de parlementsverkiezingen in januari hadden de twee communistische partijen samen tien procent van de stemmen. Hun werkelijke basis is echter groter. Teneinde in het Indiase kiesdistrictenstelsel alle krachten tegen vijand nummer één te concentreren, stelde de CPIM geen kandidaten in negentig procent van de districten. De kandidaten van de CPIM behaalden overigens het hoogste aantal stemmen per kandidaat (195.000), zelfs meer dan de Congres-partij.
De verkiezingsuitslagen geven aan dat het kastesysteem in India geen onoverwinbare hindernis vormt. Hetzelfde wordt bewezen door de slagkracht van de boeren- en arbeidersbonden die naar schatting tien miljoen leden hebben.
Zware repressie is dikwijls het enige antwoord dat de heersende klassen hebben. In november 1979 werden in Faridabad, een industriestad net ten zuiden van New Delhi, tachtig arbeiders van de CITU (het Centre of Indian Trade Unions) doodgeschoten. De inzet van het conflict was de vrijheid van vakbondsorganisatie.
Het programma van de twee communistische partijen is er op gericht een breed front te vormen tegen de drie monopolies (imperialisme, monopoliekapitaal en semi-feodalisme) op basis van een alliantie met alle onderdrukte groepen. Ook de rijke boeren en kleine ondernemers hebben in dit front een plaats, omdat zij per slot van rekening potentiële medestanders zijn in het gevecht tegen de huidige staatsmacht. De leiding van het front berust echter bij de arbeidersklasse en de landarbeiders in nauwe samenwerking met de kleine boeren.

Kristoffel Lieten

'Dat er nog eens een Nederlandse danseres zou zijn die in New York een aantal avonden gereed zou staan om een belangrijke dansrol van Margot Fonteyn over te nemen, voor het geval die niet gedisponeerd mocht blijken om op te treden af te maken, leek nog tot voor enkele jaren onwaarschijnlijk.'
Zo luidt de eerste zin van een boekje dat verscheen ter gelegenheid van het twintigjarig dansjubileum van Alexandra Radius. En dat van haar echtgenoot Han Ebbelaar natuurlijk met wie zij al die twintig jaar een méér dan ècht danspaar heeft gevormd. Een bijzondere om niet te zeggen unieke pas de deux in de internationale balletwereld.

BALLET IN NEDERLAND
Het relaas van een stormachtige ontwikkeling

Het jubileum van dit solistenduo was niet het enige dat de afgelopen tijd te fêteren viel. Er was ook het twintigjarig bestaan van het Nederlands Danstheater, dat zij mede hebben helpen opbouwen en dat recentelijk, met de balletten van zijn artistiek-directeur en vaste choreograaf Jiri Kylian voor een artistieke aardbeving zorgde in datzelfde walhalla van de dans: New York.
Er is ook het vijfentwintig jarig jubileum van Rudi Dantzig, artistiek directeur van Het Nationale Ballet, een van 's werelds top-balletmakers.
En dan, zeer pas geleden, de feestvoorstelling van het Scapino Ballet, het oudste gezelschap van Nederland, dat met zijn gerichtheid op kinderen altijd volstrekt uniek in de internationale balletwereld is geweest.
Om er eens wat mondiale en chauvinistische superlatieven tegen aan te gooien dus.
Om het wat kleiner te houden: het zijn jubilarissen die het Nederlandse ballet in adembenemend korte tijd opgetild hebben tot het huidige hoge peil en vooral tot een veelzijdige vorm van kunst.

Uit 'Live' van Het Nationale Ballet.

IJltelegrammen

Traditie. Een vreemd woord eigenlijk als je het hebt over zo'n korte periode. De ballet-

traditie heeft zich in ons land pas na de Tweede Wereldoorlog ontwikkeld. Niet dat er voor die tijd niks bestond. Maar het was zo provinciaals.
De Ballets Russes van Sergei Diaghilew veroorzaakten in Parijs, enige honderden kilometers verderop, een revolutie in de dans. En daarin niet alleen. Ook beeldende kunstenaars als Picasso, Derain, Rouault en Bakst en componisten als Strawinsky, Prokofjew, Debussy en Strauss werden er als door een magneet toe aangetrokken en ontleenden er hun vernieuwde ideeën aan. De voorstellingen zorgden voor sensaties in Frankrijk, Engeland en de rest van Europa. In ons land vermochten ze nauwelijks aandacht te trekken. Toen Diaghilew in 1925, al in zijn nadagen, met zijn gezelschap een korte tournee door ons land maakte trof hij pijnlijk lege zalen.
De Basil, zijn geestelijke erfgenaam, onderging met zijn gezelschap met grootheden als Balanchine, Toemanowa, Lichine en Danilowa, hetzelfde lot. Hij moest op eigen kosten weer uit ons land zien te geraken, ondanks het feit dat de Nederlandse impressario alle mogelijke moeite had gedaan om kaartjes tegen gereduceerde prijzen aan het personeel van overheidsinstellingen te slijten 'om ons niet onsterfelijk te blameren', zoals hij in ijltelegrammen schreef.
Of, om het nog eens met een ander voorbeeld te larderen: het sterven van de wereldberoemde ballerina Anna Pavolova in 1931 in een Haagse hotelkamer maakte meer indruk dan haar optreden...

Expressiedans

Vele van de weinige Nederlandse dansers, nu vaak naamloze individualisten, raakten meer in de ban van de moderne Duitse expressiedans, zoals die vooral ontwikkeld werd door Mary Wigman. Sommigen trokken de grens over, pakten een paar lessen bij haar, en keerden weer terug. De resultaten heb ik op een video-filmpje gezien over de geschiedenis van de dans in Nederland. Dames in wit wapperende kledij, die rondfladderden op soirees en zelfs in provincielokaliteiten. Een verheven, doch onbegrepen bestaan.

Het tapijt teruggeslagen

In de oorlog werd de kiem gelegd voor een echte dansontwikkeling. Weer twee namen. Sonia Gaskell, danseres, choreografe en balletleidster, was in 1939 vanuit Parijs naar ons land gekomen. Zij werd al in de oorlog de spil die jonge dansers om zich heen verzamelde. Omdat zij weigerden te tekenen voor de nazi-cultuur-kamer konden ze niet meer optreden. Zij kregen les in haar huiskamer, het tapijt teruggeslagen. Zij zou met haar tomeloze energie en doorzettingsvermogen van wezenlijke betekenis worden voor het Nederlandse ballet. 'Mevrouw' Gaskell, werd ze genoemd.
Hetzelfde verhaal is over Hans Snoek te vertellen, een van de oprichtsters van het Scapino-ballet. Ook zij verzamelde een groepje dansers om zich heen, die trainden in de gesloten confectiefabriek van Demmenie in Amsterdam. Beiden, en dat is belangrijk, op klassieke basis, in de overtuiging dat als je iets wil ontwikkelen je moet uitgaan van de klassieke ballettechniek om op je eigen manier te kunnen aansluiten bij het grote erfgoed dat 'dans' heet.

Nieuwe ideeën

Na de oorlog. Het elan van 'alles zal anders worden'. De wil om een eigen Nederlandse traditie tot stand te brengen. Een onderbreking van het provincialisme.
Typerend is dat bij de oprichting van dat Scapino Ballet ook componisten en beeldende kunstenaars betrokken waren in de opvatting dat eveneens de onderlinge, enge begrenzingen moesten wegvallen.
Kenmerkend is ook dat men zich bewust

Scapino

wilde richten op kinderen, als basis voor die ontwikkeling.
Ook wat dat laatste betreft nieuwe ideeën. Het repertoire vermeldde in die roerige beginjaren niet alleen sprookjes, maar ook balletten met onderwerpen als de papierschaarste in die jaren, de vrede, de rassendiscriminatie die in Amerika de kop weer opstak. Nederlandse balletten, gemaakt door Nederlandse choreografen, op Nederlandse muziek en met Nederlandse decor- en kostuumontwerpen met een beginsubsidie van 150 gulden... De overheid was nog niet zover.

Verhalen

De geschiedenis van het Nederlandse ballet telt vele namen. Namen van gezelschappen die na de oorlog werden opgericht. De Amsterdamse Ballet-combinatie — het latere Ballet der Lage Landen — het Opera Ballet, het eerste Ballet-Recital van Sonia Gaskell.
Ook namen van de eerste 'ballerina's' en vooral van veel jonge mensen die zich in groot enthousiasme aandienden, maar die, nog door een tekort aan groepen, geen kans kregen en vaak naar Engeland trokken. Audrey Hepburn bijvoorbeeld...
Ook verhalen over optredens op dorpspleintjes en op planken vloeren in rokerige café's waar zoiets 'lichamelijks' als 'dans' vaak tot weinig opbeurende reacties leidde.
Verhalen over de 'balletoorlog' in Amsterdam, de eerste pogingen om tot fusies te komen. De staatscommissies die zich merkwaardiger wijze lieten adviseren door buitenlandse balletgrootmeesters als Kurt Jooss en Arnold Haskell. De uiteindelijke oprichting van Het Nederlandse Ballet onder leiding van Sonia Gaskell. Een symbolische naam.

Experimenten

Laten we ons even bepalen tot de jubilarissen. Alexandra Radius en Han Ebbelaar stonden zoals gezegd aan de wieg van het Nederlands Danstheater. Dit gezelschap leidde een nieuwe fase in in de ontwikkeling van de dans in Nederland. De formule, moderne dans op basis van klassieke training bracht zelfs internationaal nieuwe impulsen. Ook Rudi van Dantzig, die enkele jaren daarvoor zijn eerste ballet 'Nachteiland' in opdracht van Gaskell had gemaakt, dat opviel door een heel eigen, bijna 'Hollandse' thematiek, was bij de oprichting betrokken, evenals Jaap Flier. En later Hans van Manen. Zij brachten, net zoals de vele buitenlandse choreografen die er hun balletten kwamen maken, weer nieuw elan in de Nederlandse danskunst.
De zestiger jaren. Actie tomaat, Notenkraker, die de toneel- en de muziekwereld deed opfleuren. In het ballet werd geen passende term gevonden, alhoewel zich ook daar andere tumultueuze ideeën en experimenten baanbraken.
'Toen het Nederlands Danstheater de spitzen weggooide trokken wij weg', aldus de versie van het jubilerende danspaar.
Zij zouden via Amerika terechtkomen bij het Nationale Ballet, de latere voortzetting van het Nederlands Ballet, waar Rudi van Dantzig artistiek-directeur was geworden en ook Hans van Manen zou gaan werken. Het Nationale Ballet waar de romantische balletten en eigentijdse abstracte balletten weer naast elkaar stonden en waar die klassieke techniek de basis vormde.

Een discussie

Het zijn maar enkele oppervlakkige feitjes in een geschiedenis die nog geschreven moet worden.
Wéér een grote, onelegante sprong. Vorig jaar werd in de Amsterdamse Meervaart een 'Dansfestival' gehouden, in naam al een demonstratief steekje tegen het 'Balletfestival' dat het Nationale Ballet en het Nederlands Danstheater na het seizoen plegen te organiseren. Weer een baken in de ontwikkeling van het Nederlandse ballet. Het interessante van dit festival was dat daar een, weliswaar onvolledig, overzicht werd gegeven van al die groepen die zich de afgelopen jaren naast de drie 'officiële' gezelschappen ontwikkeld hebben. Er werd onder andere opgetreden door de Stichting Dansproduktie, het Kadanstheater, het Werkcentrum Dans, Beweging Dans, en de Dansgroep Christina de Châtel, gezelschappen die een andere bewegingstaal hanteren, opnieuw uitgaan van eigentijdse expressievormen. Eigen balletten die ze zelf uitvoeren.
Interessant was ook de forumdiscussie die daar werd gevoerd over het aloude thema: 'Is ballet iets anders dan dans?', waaraan onder andere werd deelgenomen door Hans van Manen, Han Ebbelaar en Bianca van Dillen, de laatste als 'vertegenwoordigster' van de 'alternatieven'.
'Ballet kan dan wel dans zijn, maar dans is nog geen ballet.'
'Dans begint pas als de techniek perfect is.'
'Ballet is gedateerd. Dat is iets met tutu's, iets van rond 1600 of zo. Het irriteert me.'
'Ballet is een onderdeel van de danskunst.'
'Dans en ballet hebben elkaar nodig.'

'Het gaat om individuele emotie en expressie en niet om romantische ontroering.'
'Daar word ik nou helemaal woedend om. Net alsof wij de afgelopen twintig jaar niks hebben gedaan. Ik heb zelfs over de grond gerold.'

Ontroering betekent volgens het woordenboek ook avontuurlijk.

'Ik vind het een woordspelletje.'
Om het niet al te ingewikkeld te maken: de laatste hartekreet was van zomaar een vrouw uit de net zo emotionele zaal.
'Goed, we weten nu dat het met verschillende technieken te maken heeft,' zo sloot Berend Boudewijn deze nog onwennige discussie af, die op zichzelf een, zij het wat

gecompliceerd, teken is van de opvattingen, ideeën en vooral ook interpretaties die zich momenteel in de danskunst voordoen.

Technische prestaties

Nog een laatste sprongetje. Naar die recente jubileumvoorstelling van het Scapino Ballet.
Duidelijk kwam het nieuwe beleid van dit gezelschap, dat in de zeventiger jaren werd ingezet, ook in de balletten zelf tot uiting.
Er wordt niet meer alleen gedanst voor kinderen, alhoewel de educatie programma's nog steeds een zeer belangrijk aandeel vormen van het totale pakket dat dit gezelschap biedt. Onder de invloed van de stormachtige ontwikkelingen van het ballet in Nederland wordt echter ook door Scapino steeds meer gelonkt naar technische prestaties. In feite wordt de jeugd voorbereid op het repertoire van de andere twee grote gezelschappen, Het Nationaal Ballet en het Nederlands Danstheater.
Opvallend is ook dat van de veertig dansers er momenteel al zesentwintig uit het buitenland komen.
Bij die andere twee 'gevestigde' gezelschappen is het aandeel van buitenlandse dansers verhoudingsgewijs nog aanzienlijk groter. Het Nederlands Danstheater telt zelfs zo weinig Nederlanders, dat het begrip 'chauvinisme' voor dat succes in New York nòg betrekkelijker wordt.
Dit geeft een andere ontwikkeling aan, of beter gezegd een gebrek aan ontwikkeling. De opleidingen van de officiële Dansacademies sluiten al jaren niet meer aan bij het niveau van deze gezelschappen, waardoor de eenlingen die 'klaar' zijn òf zeer grote moeilijkheden ondervinden, òf niet aan de bak komen.
Een uitspraak van de directeur van het Nederlands Danstheater, Carel Birnie: 'Wij komen van tournees met lauweren beladen in ons land terug en onze toekomst is nergens, want we kunnen de vrijgekomen plaatsen niet meer bezetten...'

Nog een ander punt dat in de meningsvorming over de huidige positie van het ballet in Nederland een rol speelt. Op het feestprogramma van het Scapino Ballet prijkten vijf eigen choreografieën, op één na alle gezet op Nederlandse muziek. Drie daarvan waren gemaakt door dansers van het gezelschap. Ook bij het Nationale Ballet krijgen dansers de kans een ballet te maken — een keer 's jaars. Dan mogen ze hun eigen werkstuk bedenken, ontwerpen, uitvoeren en produceren, zonder dat de vaste 'vak'-choreografen, Rudi van Dantzig, Hans van Manen en Toer van Schayck zich daar zelfs mee bemoeien.
Zo op het oog prima, maar op het oor klagen de dansers daar steeds publiekelijker over. Niet alleen dat hun balletten tot op heden nog nooit op het gangbare repertoire zijn genomen, zodat het een incident blijft, maar ook dat die vrijheid inhoudt dat ze onvoldoende begeleid worden. Een omstandigheid die het ballet op dit moment ook markeert.

Levendige aanvulling

De ontwikkeling van de dans is snel gegaan in ons land. Adembenemend snel. In een paar jaar tijd is er een danstraditie ontstaan, heeft het Nederlandse ballet meer dan aansluiting gevonden bij het internationale erfgoed.
De belangstelling van het publiek is gegroeid. Van ijltelegrammen of van gereduceerde kaartjes om belangstellenden te trekken is allang geen sprake meer. Je mag blij zijn dat je een abonnement krijgt.
Het aanbod is veelzijdiger dan ooit. Vooral ook van de kant van dat bonte gezelschap dans- en bewegingsgroepen die zich overal in het land manifesteren, ook op die plaatsen waar de pioniers van weleer fladderden. Zij vormen de noodzakelijke en vooral levendige aanvulling op die ontwikkeling. De stormachtige ontwikkeling van de Nederlandse danskunst.

Jos Haagmans

PARTIJDOCUMENTEN

Partijbestuur CPN kiest Elli Izeboud tot vice-vooorzitster

Het partijbestuur van de CPN heeft Elli Izeboud gekozen tot vice-voorzitster. Dit op grond van een uitvoerige bespreking van de oriëntatie van de partij-activiteit, de werkwijze en de regeling van werkzaamheden van het partijbestuur.

De vergadering van het partijbestuur — die zaterdag en zondag werd gehouden — begon met een inleiding door Henk Hoekstra over de politieke situatie en het optreden van de partij. In de loop van deze week zullen wij hiervan een tekst publiceren.
Uitgangspunten bij het besluit tot het instellen van een vice-voorzitterschap is het feit dat de activiteiten van de CPN zich de afgelopen tijd heeft uitgebreid over steeds meer terreinen van het politieke en maatschappelijk leven. Het gaat erom het optreden van de partij in dit brede scala van veelvormige activiteiten te coördineren en af te stemmen op de hoofdoriëntatiepunten in de besluiten van het jongste partijcongres. Daartoe is Elli Izeboud in de functie van vicevoorzitster van het partijbestuur gekozen.
Zij legde aan het partijbestuur een aantal voorstellen voor met betrekking tot de werkverdeling en de voortgang van de voorbereiding van het ontwerp van een nieuwe partijprogram.
Besloten werd het secretariaat van het partijbestuur als volgt samen te stellen: Elli Izeboud, Siep Geugjes, Rinus Haks, Karel Hoogkamp en Frans van Liempt.
Verder werd besloten de commissie uit het partijbestuur, belast met de voorbereiding van een ontwerppartijprogram, bestaande uit de kameraden Marcus Bakker, Henk Clerx, Joop Geerligs, Henk Hoekstra, Tineke van den Klinkenberg, Gijs Schreuders. Boe Thio, Jaap Wolff, Joop Wolff, uit te breiden met nog vier leden, te weten Ina Brouwer, Welmoed Spreij, Rudi van der Velde en Simone Walvisch.

Uit De Waarheid van maandag 29 september 1980

CPN wendt zich tot PSP en PPR

Het partijbestuur van de CPN heeft besloten zich te wenden tot de partijbesturen van de PSP en de PPR om op korte termijn te beraadslagen over verdere vormen van samenwerking. In het bijzonder zou een gedachtenuitwisseling nodig zijn over een mogelijke lijstverbinding tussen de drie partijen bij de komende verkiezingen voor de Tweede Kamer. Aldus een zaterdagavond door het partijbestuur van de CPN verstrekt persbericht.

Uit De Waarheid van maandag 29 september 1980

Medewerkers aan dit nummer
T. Divendal, lid van het dagelijks bestuur van de CPN, secretaris van de Nederlandse Vrouwen Beweging;
L. Hendriks, journalist bij dagblad De Waarheid;
S. Legêne, studente geschiedenis aan het Historisch Seminarium, medewerkster bij de IPSO-geschiedenisgroep;
M. Ernsting, politicoloog, lid van het Amsterdamse districtsbestuur van de CPN;
K. Lieten, wetenschappelijk medewerker van het Antropologisch Sociologisch Centrum van de U.v.A., bestuurslid van de Landelijke India Werkgroep;
J. Haagmans, journalist bij dagblad De Waarheid.

VERSCHENEN BIJ
PEGASUS

GERARD DEN BRABANDER

Rembrandt, de monsters en andere verzen

Posthume uitgave van een onbekende, onlangs teruggevonden bundel verzen.
Met een voorwoord van Theun de Vries

64 pagina's *f* 20,—

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel en bij PEGASUS
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231139
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322

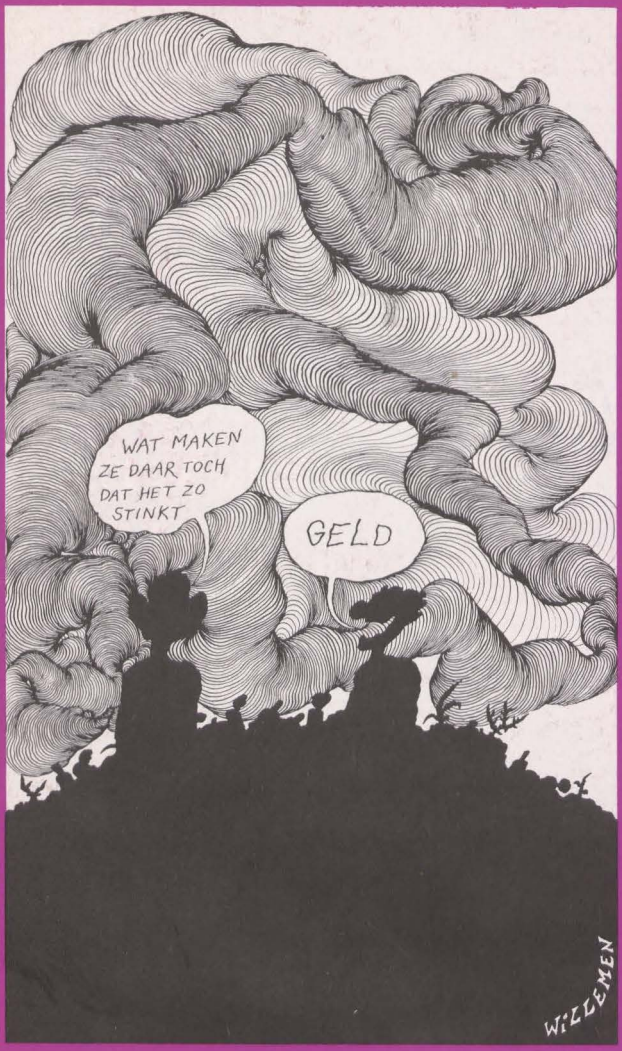
Henk Hoekstra

OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

Het Nederlandse communisme in een bewogen periode

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138,
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

verschenen bij Pegasus:

KEES WILLEMEN-POLITIEKE TEKENINGEN

Kees Willemen stelde dit boek samen uit zijn in de loop der jaren in De Waarheid, soldaten- en studentenbladen verschenen cartoons.
128 pag. inclusief inleiding en index, ƒ 21,—.

Uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam

POLITIEK EN CULTUUR

Progressieve machtsvorming

Henk Hoekstra

Politieke discriminatie

Peter Reek

Discussie in bedrijf en vakbeweging

Henk Clerx

Partij-afdeling

Anneke de Leeuw

Gemeenschappelijke strijd

Frans van Liempt en
Pim Juffermans

Kunst en ideologie

Herman Feddema

Sonja Prins

Marisca Milikowski

December 1980

Verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam, tel. 231138

De abonnementsprijs is ƒ 24,25 per jaar, losse nummers ƒ 3,00
Studentenabonnement ƒ 20,25 per jaar

Ons gironummer is 447416
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p. zenden aan de administratie p/a Pegasus
Alle correspondentie over de inhoud aan de redactie van P. en C., Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam, tel. 262565

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

40ste jaargang nr. 10 — december 1980

Redactie: K. Bakker, M. Bakker (hoofdredacteur), M. Braun, S. v.d. Helm, J. Mets, D. Oudenampsen, S. Schreuders, W. Warmerdam (redactie-secretaris), B. IJzerman.

Henk Hoekstra
De CPN en progressieve machtsvorming 357

Peter Reek
Een geval van politieke discriminatie 362

Henk Clerx
Discussie in bedrijf en vakbeweging 368

Anneke de Leeuw
Beeld van een partij-afdeling 373

Frans van Liempt en Pim Juffermans
Internationale gemeenschappelijke strijd 376

Herman Feddema
Belangrijke maar moeilijke opstellen over kunst en ideologie 383

Marisca Milikowski
Nieuwe gedichten van Sonja Prins 386

Partijdocumenten 390

Inhoudsopgave 1980 390

Het optreden van de rechtse krachten in ons land wordt gekenmerkt door een toenemende hardheid en de wil om koste wat kost, door te zetten wat in de koppen van het management van het industrieel-militaire complex zit vastgeroest.
De hele sociale politiek, zoals die ten voordele van hen in de regeringsbegroting is vastgelegd, straalt meedogenloosheid uit. Veel van wat door de arbeidersbeweging op sociaal en cultureel gebied — vaak tegen de verdrukking in — tot stand is gebracht, wordt gesloopt. Zonder veel omslag en met een bruutheid, die de mensen, die daaraan hun leven hebben gewijd, doet sidderen van woede.

De CPN en progressieve machtsvorming

'Wat kun je er eigenlijk aan doen; het is toch crisis?' zo wordt de mensen voorgehouden, vooral ook door de leiders van de sociaal democratie en de vakbeweging.
Het stellen van deze vragen — zonder het aangeven van de reële mogelijkheden om de crisis werkelijk het hoofd te bieden — is bedoeld om de mensen mismoedig te maken, rijp voor een steeds verdergaand terugvallen van het levenspeil.
Maar toch, de oppositie onder de bevolking breekt baan. Wat onduldbaar is, wordt steeds minder geduld. Zo breiden acties zich uit voor verdediging van de koopkracht, tegen de aantasting en liquidatie van de prijscompensatie — de bodem onder de koopkrachthandhaving — voor het onderwijs, vrouwenrechten, voor betere woon- en leefruimte en tegen het atoomgevaar.
En ook hier verschijnen de huidige machthebbers met alle machtsapparaten: de Mobiele Eenheid, de TV, met waterkanonnen en zelfs snelvuurwapens. Iedereen die maar een vinger durft te bewegen tegen de politiek van Van Agt-Wiegel moet, voordat hij dat doet, de vraag beantwoorden of hij voor dan wel tegen geweld is. Dat is de hypocrisie ten top.

Waar zit het geweld? Niet alleen bij de ME, of bij massa-arrestaties en bij het gebruik van braakgas.
Het begint al eerder. Het haalt bij de mensen het bloed onder de nagels vandaan.
Er wordt dagelijks geweld op de mensen losgelaten.
Als het zitten van mensen op een kruispunt al als geweld wordt aangeduid, hoeveel gewelddadiger is dan niet een huurkostenverhoging, die mensen tot wanhoop drijft; ontslagen in allerlei bedrijven of de dreiging daarmee en de aantasting van verworven rechten, wat rechtse mode is geworden?
Zijn de steeds stijgende werkloosheidscijfers en een vals beroep op matiging geen geweldzaken?
Hoe zit dat met de bouw van kerncentrales in ons land — na Harrisburg? — en hoe met de stationering van atoomraketten in ons land?
Wie dat alles over ons land uitstort maakt zich schuldig aan geweld, waartegen de oppositie zich juist keert. In die oppositie ligt ook de mogelijkheid de rechtse spiraal terug te draaien en meer democratie te plaatsen tegenover de autoritaire machtswellust.

Niemand zal ontkennen dat de huidige crisis zeer diep gaat en om heel bijzondere maatregelen vraagt; in feite veel verdergaand dan de regering voor geeft te willen en ook de leiding van de PvdA. Bestrijding van de crisis — met als ergste en rampzaligste gevolg massale werkloosheid — kan niet met de afgetrapte slogans van 'matiging zonder meer' en 'meer winst voor het kapitaal' bereikt worden.
Het zal gaan om echte gedurfde stappen, die structureel van aard zijn, waarbij de macht van de multinationals getrotseerd *moet* worden, die van de crisistoestand gebruik willen maken om hun macht te versterken en uit te breiden.
Maar het bijzondere van de toestand is tevens dat het terzelfdertijd de crisis is van hun politiek, van hun systeem en denken.
Daarin voltrekken zich juist niet op te lossen tegenstellingen.
Wie in deze tijd zegt anders te willen moet juist willen ingrijpen en de weg willen verlaten waarvan bewezen is dat die niets anders heeft opgeleverd dan de situatie waarin we nu verkeren: toenemende werkloosheid, een steeds verder afglijdende economie, waarbij de sterksten zich het recht toeeigenen de zwaksten steeds zwaarder te treffen.
Wat is daartegen te doen?
Wij denken: macht vormen! Dat staat toch achter het idee van coalitievorming en — in het verlengde daarvan — van progressieve meerderheidsvorming van de oppositie tegen rechts onder typisch Nederlandse verhoudingen.
Het valt niet te ontkennen dat het feit dat de oppositie in ons land nog te weinig verenigd is — en soms nog zeer scherp verdeeld — in het voordeel van rechts werkt.
Het is buitengewoon schadelijk dat door rechtse vakbondsbestuurders zulke scherpe breuklijnen in de vakbeweging worden veroorzaakt, waardoor de rol, die de vakbeweging zou moeten spelen, achterwege blijft.
Een deel van de leiding van de vakbeweging is met opvattingen over de 'noodzaak' van het prijsgeven van een deel van de prijscompensatie en beschouwingen over de 'verslechterde ruilvoet', welke tot matiging zou moeten leiden, overgelopen naar de positie van de ondernemers.
Maar zij zijn niet 'de' vakbeweging. Gezien de uitkomst van de ledenvergaderingen hebben zij ook geen meerderheidsposities, maar zijn ze meer te beschouwen als dissidenten met een bestuurlijke status in de vakbeweging.
Inmiddels werkt dit alles verdeeldheid in de hand en treden aarzelingen op, waar vastbeslotenheid behoort te zijn.

Daartegenover stellen wij aan de orde dat de weg naar een verenigd optreden moet worden ingeslagen. Waar overeenstemming bestaat of te bereiken valt moet sa-

mengegaan worden. Zelfs als het mogelijk is een deel van de weg gemeenschappelijk af te leggen is dat meegenomen.
De vraag daarbij is niet interessant of, gezien de historie, socialisten en communisten elkaar weer zouden kunnen vinden, maar wel of ze nu rechts kunnen verdragen, en of niet thans gezamenlijk alternatieven geschapen kunnen worden.
Waar de wil aan 'toppen' van partijen ontbreken om nieuwe wegen in te slaan moet dit door de basis gebeuren.
En wat dat betreft staat geen progressieve Nederlander met lege handen, want er is de afgelopen jaren veel fundamenteel werk verricht op het gebied van gezamenlijke sociale-, culturele- en vredesstrijd.
Het tot stand komen van actiecomités en van samenwerkingsverbanden van allerlei aard en hun optreden heeft activerend en inspirerend gewerkt. De ervaringen, die daarbij zijn opgedaan, moeten verwerkt worden teneinde deze te benutten voor verdere coalitie- en progressieve machtsvorming, op alle niveaus waarop dat nodig is.
Het is nuttig nu een enkele conclusie aan de orde te stellen. Dat betreft de vraag: Hoe komt een gemeenschappelijk optreden tot stand?
Dat gebeurt door overleg en door het scheppen van situaties en platforms die daartoe kunnen leiden en gemeenschappelijk optreden kunnen continueren.
Dat klinkt nogal vanzelfsprekend. Maar het blijkt, gezien de houding van de leiding van de PvdA, niet zo vanzelfsprekend te zijn. Een overleg over gemeenschappelijk optreden kan slechts vruchtbaar zijn als ieder daarbij zijn eigen standpunten zo duidelijk mogelijk inbrengt.
Dat geldt heel in het bijzonder voor de CPN, omdat zij gebleken is in vraagstukken van eenheid en het scheppen van alternatieven, en vooral bij het in beweging brengen van de mensen daarvoor, hetgeen organisatie vereist, een zeer belangrijke politieke factor te zijn.
Wij hebben al eerder gezegd, dat samenwerking alleen tot stand kan komen bij behoud van eigen identiteit, wat niet behoeft te betekenen dat daarmee de verdeeldheid zich handhaaft.
Integendeel — juist de erkenning van de eigen rol en de eigen betekenis van de diverse sectoren in het progressieve krachtenveld kan duidelijk maken waar en van welke aard de geschillen zijn, maar vooral ook, waar overeenkomsten bestaan of bereikt kunnen worden.
Dat er onderlinge kritiek en principiële meningenstrijd zal zijn is duidelijk en onvermijdelijk. Die strijd kan in alle scherpte plaats hebben zonder dat de potentiële partners elkaar in de noodzakelijke gemeenschappelijke strijd tegen rechts afstoten of verstoten.
Wat dat betreft mogen de onverhitte situaties van vroeger tussen mensen die elkaar toch zo nodig hebben, niet terugkeren. Zij, die zo'n terugkeer zouden wensen, zijn de schadelijke elementen, die elke vooruitgang in de arbeidersbeweging in de weg staan en zij moeten als zodanig bestreden worden.
Wie een andere, progressieve richting in de Nederlandse politiek wil bewerkstelligen dient te beseffen dat daarvoor een absolute voorwaarde is dat de voornaamste progressieve groeperingen en partijen elkaar vinden, zowel voor het formuleren van gemeenschappelijke eerste doelstellingen, als voor overleg over de wijze waarop opgetreden moet worden om deze doelstellingen te realiseren.
De manier waarop van onderop is gehandeld bij het tot standkomen van verdergaande samenwerking in de sociale strijd en in de vredesstrijd, is van uitzonderlijk grote betekenis.
Zo goed als de massa-actie haar invloed heeft gehad op het politieke gebeuren in ons land, zo goed moeten de ervaringen uit die actie de progressieve krachten in ons volk inspireren verder te gaan met het doel de macht te vormen op grond waarvan een nieuwe richting van regeringsbeleid tot stand kan komen. Onze partij wil aan zo'n

machtsvorming bijdragen en er actief deel van uitmaken. Zij zal daartoe initiatieven nemen en zij voelt het als haar plicht zichzelf te versterken om daarmee krachtiger voor progressieve aaneensluiting te kunnen optreden. Onze partij is niet een soort buitenbeentje, maar een onmisbare factor als gesproken wordt over progressieve machtsvorming.

Alternatieven stellen

De noodsituatie waarin ons land verkeert als gevolg van de koers van de regering-Van Agt/Wiegel moet niet alleen bestreden worden, maar de oppositie heeft de dure plicht alternatieven aan de orde te stellen. Geen van de krachten, die aangewezen zijn dat gemeenschappelijk te doen, kan een verandering alleen doorvoeren.
De PvdA kan dat niet. Daarvoor is ze te verscheurd, te ver verwijderd van de massabeweging. De 'strategie' van Den Uyl komt neer op negéring van wat er aan massabeweging bestaat en is erop gericht door dik en dun een hernieuwd samengaan met het CDA middels D'66 tot stand te brengen. Het 'nieuwe realisme' is een armzalige kniebuiging voor het CDA. Het betekent partij kiezen voor de opvattingen van de ondernemers en het ontwijken van een strijdvaardige positie.
De leiding van de PvdA vervalt iedere keer weer in een mistig soort anti-communisme, waarvan de praktische uitwerking is dat de weg naar de vorming van een progressieve meerderheid wordt verlaten.
En dat is ongetwijfeld strijdig met de wil en gevoelens van socialisten, die reeds met ons en vele andere reële wegen geopend hebben voor progressieve meerderheidsvorming.
Wij — de CPN — hebben geenszins het idee dat een nieuwe richting in de Nederlandse politiek tot stand kan komen, alleen omdat wij dat willen.
De CPN is een algemeen erkende belangrijke factor door haar verenigende rol in de beweging en haar organisatorische kracht. Het is juist daarom een groot kwaad, dat haar parlementaire positie en kracht worden onderschat. Het optreden van onze vertegenwoordigers in het parlement heeft juist vanwege die kracht van onze partij zo'n grote betekenis: als vertegenwoordigers van het werkende volk, maar ook voor het parlementaire gebeuren zelf.
De conclusie ligt voor de hand: Hoe sterker de parlementaire vertegenwoordiging van de CPN zal zijn, des te krachtiger kan voor de mensen opgetreden worden. Evenzo zal een versterkte positie van de CPN in het parlement tot een nog krachtiger parlementaire krachtenbundeling kunnen leiden, als het gaat om afwijzing van de atoomraketten of verdediging van het levenspeil.
Wat dat betreft heeft het optreden van onze partij in gemeenteraden, provincialestaten en parlement meer duidelijkheid geschapen. De kracht van onze partij ligt in het samengaan mét anderen. Hoe sterker onze partij is, des te krachtiger zal dit samengaan op alle niveaus zich ontplooien, des te krachtiger zal ook de stroming in ons land zijn voor een richtingsverandering in de politiek van ons land. Onze partij stelt daarbij haar *eigen* ideeën, eisen en activiteiten aan de orde. Dat is een thema wat in onze verkiezingscampagne een zeer belangrijke rol zal spelen; maar eigenlijk gaat het hier om een stellingname, die geldt voor alle situaties, vooral voor nu, maar ook voor de toekomst.

De rol van de CPN

Het is onaanvaardbaar dat sommigen de discussie inzake progressieve machtsvorming over de verkiezingen heen willen tillen omdat het nu niet reëel zou zijn. Wij denken dat de mensen er niet zo over denken.
Onze partij wacht niet af.
Wij ondernemen zelf stappen om te komen tot een verder overleg over samengaan. Wij

hebben de PSP en de PPR uitgenodigd daarover te spreken en ook om te spreken over een mogelijke lijstverbinding bij de komende verkiezingen. Dat is van belang voor de verdeling van de zogenaamde reststemmen en om te voorkomen dat deze daar terecht komen waar ze niet thuishoren. Iedereen kan begrijpen dat wanneer de CPN, PPR en PSP een overeenstemming bereiken — al zal dat in eerste instantie nog van beperkte aard zijn — dat dit een stap is naar machtsvorming. Die zal niet tot deze partijen beperkt blijven, maar er zal een voorbeeldwerking van uitgaan.
In elk geval mag de vooruitgang in de richting van progressieve meerderheidsvorming niet afhankelijk gesteld worden van de uitkomst van de discussie in de PvdA, die zoals bekend onder zware druk staat van hen die in de PvdA en daarbuiten streven naar herstel van de coalitie met het CDA. Zo'n coalitie is natuurlijk mogelijk. Maar het is onbegrijpelijk dat verzwegen wordt wat de ervaring is geweest bij de kabinets-formatie na de verkiezingen in 1977. Ook toen was de koers gericht op voortzetting van de PvdA-CDA-coalitie. Den Uyl was zeer ver aan het CDA tegemoet gekomen. Plotseling echter verwisselde het CDA van partner en gebruikte het akkoord met de PvdA om een regeringsprogram uit te werken met de VVD.
Waarom zou zich dit niet kunnen herhalen? Maar ook als dat niet het geval zal zijn, wat is er dan te verwachten van een coalitie van PvdA met CDA en D'66? Het zal een regeringscoalitie zijn, waarbij een uitzichtsloze matiging over de hele linie, op kosten van de werkers en ten gunste van de winsten van de grote ondernemers is ingebouwd. Een coalitie voor de 'winst is werk'-theorie, een coalitie met atoomtaken.
Dat zou geen stap vooruit zijn, integendeel. Zo'n coalitie zal zich plaatsen tegenover de reële, nieuwe elementen in de Nederlandse politiek, zoals die door de bevolking zelf tot ontwikkeling zijn gebracht. Al op voorhand kan voorspeld worden dat zo'n coalitie zwak zal staan. Maar hoe zwak ook, zelfs de voornemens in die richting remmen crisisbestrijding en ontspanningspolitiek af.
De CPN wil dat voorkomen. Wij willen dat wat bereikt is verder uitbouwen.
Onze partij zal daarin een eigen rol vervullen en zich niet laten afremmen door aarzelingen elders.
Wij zullen ons niet beperken tot abstracte beschouwingen en het uiten van wenselijkheden, maar ons vooral oriënteren op brede machtsontplooiing op grond van voor deze tijd reële eisen, zoals die in de actie, samen met anderen, na rijp beraad zijn geformuleerd.

De opstelling en activiteit van onze partij zijn daarom van het allergrootste gewicht. Ons laatste congres heeft zich in een open discussie en meningsvorming bezig gehouden met wat wij zien als hoofd-oriëntatiepunten voor het optreden van onze partij en haar leden.
Deze discussie was noodzakelijk en heeft ook zeer veel belangstelling getrokken, vooral van de vrienden van onze partij, omdat het hier ging om vraagstukken van de *hele* arbeidersbeweging.
Het is voor de kracht van onze partij van het grootste gewicht dat bij alle verscheidenheid van activiteit van de leden van onze partij besluiten genomen werden, die voor elke communist, op welk terrein hij of zij ook actief is, van richtinggevende betekenis zijn. Als wij coalitie- en progressieve machtsvorming willen doorzetten dan is nu eenmaal een daarop gecoördineerde en gerichte activiteit van de CPN nodig.

Henk Hoekstra

Op 14 februari 1980 interpelleerde Joop Wolff in de Tweede Kamer naar aanleiding van een ernstig geval van politieke discriminatie bij het personeelsbeleid van de PTT. Het betrof de weigering van de PTT om electronisch ingenieur Peter Reek in dienst te nemen in een zogeheten vertrouwensfunctie, op grond van 'gebleken politieke antecedenten'. Blijkens het door de betrokkene ingeziene, door de PTT gehanteerde uittreksel van het BVD-dossier van Reek ging het om het lidmaatschap van de Communistische Partij van Nederland.

Het kamerdebat resulteerde in een motie die op 19 februari door het overgrote deel van de Tweede Kamer werd aangenomen. Slechts het GPV en enkele CDA-diehards stemden tegen. In de motie sprak de Tweede Kamer als haar mening uit dat niemand van een vertrouwensfunctie bij de overheid mag worden uitgesloten louter en alleen omdat hij of zij lid is van de CPN.

Hoe ontwikkelde zich de 'zaak-Reek' en hoe is het mogelijk dat de regering dit beroepsverbod nog steeds kan handhaven?

EEN GEVAL VAN POLITIEKE DISCRIMINATIE

'Ik ben van huis uit geen communist, ook geen activist. Ik werd in 1946 geboren in de Zaanstreek en groeide daar in een a-politiek middenstandsgezin op. Het belangrijkste wat ik van communisten wist was hun aandeel in het verzet. Ik heb er altijd grote bewondering voor gehad. Theun de Vries' roman 'Het meisje met het rode haar' maakte diepe indruk op me. In de oorlog waren de communisten in feite zeer betrouwbaar geweest. Zij niet alleen, maar zij zéker ook. Van bekende communisten in de buurt begreep ik dat je in feite van ze opaan kon als je met problemen bij ze kwam. Hoewel je natuurlijk met communisten altijd op moet passen, want daarvoor zijn het communisten. Mijn moeder vatte het politieke streven van communisten kernachtig samen: 'communisten zijn mensen die nóóit tevreden zijn, steeds maar meer en beter'.

Mijn eerste activistische optreden was in 1970 het uitdelen van pamfletten van Dolle Mina aan uitgangen van enkele scholen in Den Haag. Overigens eindigde dit vrij snel op het politiebureau waar alle gegevens werden opgenomen en ons werd verzocht het uitdelen maar te staken want ouders hadden bezwaar gemaakt. Wist ik veel. In hetzelfde jaar werden mijn vriendin en ik van onze onderhuur-kamer afgezet. En zo werd ik kraker, wat mij al snel weer op het politiebureau bracht. Ineens kwam ik ook in aanraking met knokploegen en politie die meehelpt gekraakte woningen te ontruimen. Na enkele maanden kreeg ik gelukkig weer een 'legale' kamer. Ik werd Kabouter, vervolgens PPR-sympathisant en later PPR-lid.

CPN-lid

Er waren natuurlijk verschillende redenen waarom ik interesse kreeg voor de CPN, maar wat mij het meest aan het denken zette was het doem-verhaal van Den Uyl tijdens de oliecrisis. 'We' hadden het veel te goed, 'we' moesten een stapje terug. De olie en grondstoffen waren immers bijna op. Enz. We horen het verhaal intussen al jaren. Ik was net afgestudeerd en had het al die jaren helemaal niet zo goed gehad. Weinig geld, meestal slecht eten en problemen met huisvesting. Wel had ik steeds mooie verha-

len gehoord over ingenieurs die zo hard nodig waren voor een snelle ontwikkeling van de industrie en dus van onze welvaart. Ik volgde de hele energie- en grondstoffendiscussie en die over milieuproblemen al langere tijd. Ik brandde van verlangen om mee te helpen deze problemen op te lossen. Want deze problemen zijn op te lossen. Maar ik zag alleen maar dat de ondernemers, met name de grote, hierin nauwelijks geinteresseerd waren, afgezien van kernenergie dan. Den Uyl zat alleen maar te klagen dat hij geen vat had op de ondernemers. En daar zouden alle werklozen, waaronder ikzelf, het dan mee moeten doen. Ik was niet van plan me er zo maar bij neer te leggen. Ik heb ook mijn ambities. Na enige tijd accepteerde ik een baan bij de Nederlandse Octrooiraad, waar ik nu nog steeds werk.

Ik dacht erover lid te worden van een partij die niet van plan was zich neer te leggen bij de almacht van de ondernemers. En dat was voor mij de CPN. Maar al bij de gedachte lid te worden van de CPN sloeg de schrik me om het hart. Waar begin ik aan. Ik werd er door mensen die mij liever niet als CPN'er zagen op gewezen, dat dit m.n. in mijn vak, elektronisch ingenieur, gevolgen kon hebben voor mijn baan en mijn verdere carrière. En omdat ik kostwinner was van een gezin moest ik goed denken aan de gevolgen die dat weer voor vrouw en kind kon hebben. Een zelfde soort verhaal zou ik later horen van enkele collega's toen ik contactpersoon werd voor de ABVA op de Octrooiraad. Verder paste communist worden natuurlijk ook niet in de successtory van de man die het maakt. Maar ik veronderstelde dat als ik goed werk zou afleveren dat dat mijn werkgever wel zou overtuigen. En een nieuwe werkgever, als het nodig was om verder te solliciteren. En dit klopt. Bijna. Ik had alleen de BVD vergeten en daarmee degenen die bereid zijn een dergelijke uiterst ondemocratische dienst in te zetten tegen communistische en andere progressieve sollicitanten. (Wie maakte er in dit verband laatst ook al weer de opmerking dat communisten opruiers zijn, of anders om?).

PTT en de Veiligheidsdiensten

Na drie jaar werken bij de Octrooiraad besloot ik uit te zien naar een baan met meer toekomstmogelijkheden. Het octrooiverleningswerk zou steeds meer worden overgenomen door een Europese Octrooiraad in München, die inmiddels van start is gegaan. Dit zou tot de opheffing van de Nederlandse Octrooiraad leiden.
In maart 1979 mondde een van mijn sollicitaties, naar een baan als kwaliteitsbewaker van telefoonkabels bij de PTT, uit in een aanbieding in dienst te treden voor een in deze tijden goed te noemen salaris en met goede loopbaanperspectieven binnen het bedrijf. Echter, een en ander op voorwaarde van een gunstige uitslag van de medische keuring en van het veiligheidsonderzoek. De gunstige uitslag van de medische keuring had ik spoedig binnen, maar enig bericht over het veiligheidsonderzoek liet op zich wachten.
Op een morgen werd ik opgebeld op mijn werk. Het is een ambtenaar van de PTT-Veiligheidsdienst. Ik verstijfde in mijn stoel.
'Op ons verzoek om inlichtingen over u hebben wij nog steeds geen antwoord ontvangen', 'en dat betekent dat er iets aan de hand is', voegde hij er veelbetekenend aan toe.
'Hoezo?', kon ik net over mijn lippen krijgen.
'Dat weet u zelf waarschijnlijk het beste', speelde de ambtenaar de vraag terug, alsof hij zelf niet al volledig op de hoogte was. Al heel snel waren we in discussie over veiligheid en politiek. De uiterst voorkomende ambtenaar vertrouwde mij toe dat hij zelf lid was van de PvdA en behoorde tot enige gediscrimineerde minderheden. Ik liet me verleiden om mijn motieven te verantwoorden tegenover dit personage, dat zijn brood verdient met goed te praten waarom systematisch linkse mensen buiten de deuren

van de PTT worden gehouden. In de hoop dat ze zelf het besluit nemen verder van de sollicitatie af te zien. En eventueel zelfs de politiek de rug toekeren.
Wat moest ik doen?
Wijken onder de druk van de Veiligheidsdienst en mijn politieke activiteiten staken en plechtig aan de chef van de PTT-Veiligheidsdienst verklaren dat ik me verder van maatschappijkritische uitlatingen zou onthouden? Teneinde de baan alsnog in de wacht te slepen?
Of in de slag gaan met de PTT-Veiligheidsdienst? Of van de hele PTT afzien en verder gaan solliciteren? Het laatste zou mij als goedbedoelde raad nog talloze malen door partijgenoten en niet-partijgenoten worden voorgehouden.
Maar ik heb nu eenmaal de pech dat ik door mijn afstudeerrichting en door mijn ervaring bijna alleen terecht zou kunnen komen op een vertrouwensfunctie bij de overheid of een soortgelijk 'gescreende' baan in het bedrijfsleven, d.w.z. de multinationals.
Realistisch bekende ik mezelf dat ik zowel doodsbenauwd was voor veiligheidsdiensten als voor de publiciteit, die onvermijdelijk het gevolg zou zijn van mijn poging mijn gelijk te krijgen bij de PTT. Maar de bijna unanieme afkeer van de vele mensen die ik er over sprak, door alle politieke opvattingen heen, van activiteiten van veiligheidsdiensten gaf al een richting aan. De jarenlange acties tegen de Duitse berufsverboten waren hieraan ongetwijfeld niet vreemd.
Verder zag ik politieke zelfmoord in het geheel niet zitten. Ik vecht geen jaren voor een perspectief om het daarna in de vuilnisbak te gooien.
Nadat ik zeer geschrokken had vastgesteld dat de Veiligheidsdienst nagenoeg alles van mij bleek te weten, bond ik toch maar de strijd met hen aan. Het maakt mij werkelijk woedend als men mij onbetrouwbaar noemt. En dat deden ze. Ik ben nog bijna een jaar lang schichtig geweest voor die vasthoudende stiekemerds. Ook al door veel andere mensen die als de dood voor die lui zijn. Bovendien laat de BVD en de PID (politieke politie) altijd weer merken dat ze er zijn, ook al is dat nergens voor nodig. Angst is onverbrekelijk met onderdrukking verbonden en daarvan zijn zij tenslotte een instrument. Toch is het niet de BVD zelf die je een baan afneemt!

Afgewezen

Eerst wilde ik de negatieve uitslag van het veiligheids-onderzoek zwart op wit in de bus hebben.
Ik bleef vele weken vruchteloos informeren bij de PTT-Veiligheidsdienst. Totdat ik de stellige overtuiging kreeg dat ze mij zaten voor te liegen en ik ze heel erg boos opbelde. Kort daarna kreeg ik een aangetekend schrijven van de Directeur-Generaal Leenman met de mededeling dat ik niet in dienst kon treden op grond van een negatief veiligheidsonderzoek. Bij het natrekken van mijn politieke antecedenten waren feiten aan het licht gekomen die mijn getrouwelijk functioneren als ambtenaar in gevaar konden brengen. Ik werd er op gewezen dat ik binnen acht dagen beroep kon aantekenen bij de Adviescommissie inzake de veiligheidsonderzoeken.

Beroep

Ik deed er precies een week over om een bezwaarschrift te schrijven. Intussen riep ik de hulp in van de CPN-Kamerfractie en het Partijbestuur. Ik kreeg de broodnodige politieke en mentale steun. Ik kreeg een heel goede advocaat. Daarnaast legde ik contact met de PvdA-fractie, die hun medewerking zouden verlenen.
Voor de hoorzitting van de Adviescommissie op 30 augustus 1979 mocht ik de BVD-gegevens inzien, die de BVD aan de PTT-Veiligheidsdienst had gestuurd. volgens deze gegevens was ik vanaf 1977 lid van de CPN en vanaf 1978 bestuurslid van de afde-

ling Delft belast met de propaganda, terwijl ik in 1979 aanwezig was op een districtsconferentie van de CPN. Vervolgens werden er enkele gegevens van mijn vrouw bijgehaald.
Op een stralende dag liep ik met gierende zenuwen langs maag en darmen samen met mijn advocaat over de Paleisstraat in Den Haag naar het aldaar gevestigde gebouw van de Raad van State waar de zitting zou plaats vinden.
Mijn aanvankelijk wantrouwen tegen de mogelijke opstelling van de commissieleden was voor een belangrijk deel weggenomen nadat ik ergens gehoord had dat tenminste een der commissieleden zelf door de BVD een tijdlang in de gaten was gehouden. Aanwezig zouden zijn vier commissieleden. Vooraanstaande juristen van verschillende politieke signatuur: PvdA, CDA, VVD en D'66.
Vriendelijk werden we uitgenodigd samen met de commissieleden en notuleurs aan de vergadertafel te komen zitten.
De voorzitter prof. van der Hoeven (PvdA) stelde ons in de gelegenheid voor alles in een apart kamertje onder het genot van een kopje koffie, alle stukken van de PTT-Veiligheidsdienst in te zien waarover de Adviescommissie beschikte. We konden zelfs voor nader beraad de zitting uitstellen. Dit was natuurlijk nergens voor nodig. Maar het ijs was gebroken. Mijn advocaat en ik mochten ons verhaal houden. Over de betrouwbaarheid en het democratisch gehalte van de CPN bestond bij de leden van de commissie geen twijfel. Na enkele belangstellende, meer informatieve vragen werd tenslotte de hoofdvraag gesteld, de NAVO-loyaliteitsvraag. Was ik in geval van een toestand van oorlog of ernstige oorlogsdreiging volledig loyaal aan het dan heersende hoogste gezag, de NAVO-leiding? Ik heb de vraag bevestigend beantwoord. Want ik meen inderdaad in een dergelijke toestand volledige loyaliteit verschuldigd te zijn, ook al vecht ik in normale tijden besluiten aan als de aanmaak en plaatsing van Neutronenbommen.
Toen begon een slopende, onzekere periode.
Ik vroeg me herhaaldelijk af met welk recht en door wie mij een betrekkelijk doodgewone PTT-baan werd geweigerd. Ik ben niet geweigerd door mijn toekomstige collega's en chefs, evenmin door de personeelsafdeling. De directeur-generaal bleek zich niet verantwoordelijk te voelen voor de weigering en zelfs de minister van Binnenlandse Zaken liet naderhand merken onder druk te staan. Van wie?
De Veiligheidsdienst geeft te kennen dat zij zich volledig verantwoordelijk voelt voor de weigering. Maar in wiens opdracht handelt de Veiligheidsdienst? In welke clubs of etablissementen voert de BVD-leiding overleg over haar beleid, en met wie? Of gaat zoiets soms anders in zijn werk?

Spoeddebat

Ik heb tenslotte vijf lange maanden op de beslissing van de PTT-directeur-generaal Leenman moeten wachten. Op 5 februari 1980 ontving ik een aangetekend schrijven met twee korte mededelingen: Ik heb moeten beslissen u af te wijzen op grond van uw politieke antecedenten. Deze beslissing wijkt af van het oordeel van de meerderheid van de Adviescommissie. Het bericht kwam aan als een directe rechtse op mijn maagstreek. Ik voelde ergens diep in mij dat er maar een ding op zat. Ik zat nog zeker een half uur lang uitgeschakeld met de brief voor me.
Totdat ik me zelf de telefoon zag pakken om de redactie van De Waarheid te vragen er een stukje over te plaatsen.
Ik kon langskomen. Het isolement waarin ik al maanden verkeerde zou in een klap worden doorbroken.
De publiciteit kwam op gang.
Joop Wolff vroeg een spoeddebat aan in de Tweede Kamer op 14 februari 1980. Het was een unieke ervaring het debat te volgen vanuit de ereloge, terwijl de gewone loges

vol zaten met BVD-geboefte.
Door PvdA-Kamerlid Roethof werd de eerder genoemde motie over politieke discriminatie ingediend, ondertekend door alle fracties.
Een golf publiciteit overspoelde me bijna en ebde daarna weer even plotseling weg als ze gekomen was. Al mijn colega's en kennissen van wie velen zelfs niet eens wisten dat ik communist was, wisten plotseling van alles. Zelfs de Telegraaflezers. En wat ik tevoren nooit had durven dromen gebeurde. Ongelooflijk. Ik werd als overwinnaar ingehaald. Hoewel bijna niemand geloofde dat ik de baan alsnog zou krijgen. En daar zat ik dan.

Uitkomst kamerdebat

De enige grond waarop de weigering communisten bij de overheid in dienst te nemen zou kunnen steunen is artikel 3 lid b van het Veiligheids-Besluit, herziene uitvoering van 10 mei 1976. In gewoon Nederlands vertaald gaat het hier om het lidmaatschap van een organisatie die de democratie ondermijnt. Daarentegen zegt artikel 5 van de Grondwet: 'Iedere Nederlander is tot elke landsbediening benoembaar'. De in eerste lezing door beide Kamers van de Staten Generaal aanvaarde nieuwe grondwetartikelen zijn nog duidelijker:
1.1 'Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan'.
En artikel 1.3.: 'Alle Nederlanders zijn op gelijke voet in openbare dienst benoembaar'.
Met de op 19 februari 1980 aangenomen motie over politieke discriminatie heeft de volksvertegenwoordiging nagenoeg unaniem politieke discriminatie van communisten afgewezen. Om welke overheidsbaan het ook gaat!

In aanwezigheid van verscheidene leidende BVD-figuren in de loges van de Tweede Kamer werden door de volksvertegenwoordiging in feite verdachtmakingen als zou de CPN een democratie ondermijnende organisatie zijn, resoluut van de hand gewezen. Maar wie zou verwachten dat ik korte tijd later een briefje van de PTT zou ontvangen waarin ze zouden erkennen dat ze mij tot hun spijt op onjuiste gronden niet in dienst hadden genomen. En vervolgens de uitnodiging om op een mij passende termijn alsnog in dienst te treden, die geeft er blijk van de verhoudingen in onze 'democratische rechtstaat' onjuist in te schatten.

Op de lange baan

Ik heb geen enkel bericht van de PTT meer ontvangen. Geen enkel bericht van welke overheidsinstantie dan ook.
Hoe staat het eigenlijk met de uitvoering van de laatste alinea van de Kamermotie over politieke discriminatie, waarin de Kamer de regering een opdracht meegeeft? Zij verzoekt de regering de beslissing om P. K. Reek niet bij de PTT te benoemen nader te motiveren. In de (besloten) Vaste commissie voor inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Dat wel. Er was namelijk geen Kamermeerderheid te vinden voor een openbare motivering.
Op 28 februari 1980 voerde de regering overleg met de fractievoorzitters van de PvdA, CDA, VVD en D'66, tezamen vormend de 'BVD'-Commissie. Ze kwamen er niet uit en verzochten de minister van Verkeer en Waterstaat opnieuw de Adviescommissie inzake de veiligheidsonderzoeken (de commissie die eerder positief over de benoeming had geadviseerd) in te schakelen. Er bleek namelijk nog iets te zijn wat deze commissie bij hun eerste beoordeling zouden hebben vergeten.
Uit gesprekken met doorgaans welingelichte bronnen heb ik het volgende kunnen opmaken.

'De regering herinnerde zich ineens dat ze mij nooit hadden willen weigeren op grond van mijn CPN-lidmaatschap. Ze hadden gewoon steeds vergeten de werkelijke reden te noemen. De werkelijke reden had namelijk niets met politieke overtuiging te maken'.
En om welk schokkend feit zou het dan wel gaan?
Een S5-afkeuring voor militaire dienst!
Het is voor mij onbegrijpelijk dat een regering een dergelijke manoeuvre zou kunnen uithalen. De vaste BVD-kamercommissie heeft weliswaar deze motivering niet aanvaard, maar zij heeft de zaak wel weer voor lange tijd uit handen gegeven en doorgeschoven naar een Adviescommissie.
Maar vraag je je af, wat moet die nu met zo'n draai, wat moeten zij nu met een S5?
Daar komt dan nog bij dat adviezen van de Adviescommissie nog geen enkele keer zichtbaar effect hebben gesorteerd, hoewel de commissie is samengesteld uit juristen van naam. Zoals de voorzitter van de commissie prof. van der Hoeven is, hoofd van de Afdeling Rechtspraak van de Raad van State, die kort geleden stond genoteerd als hoogst gekwalificeerde opvolger van Ruppert, de ondervoorzitter van de Raad van State.
Wat je zou kunnen verwachten schijnt inderdaad gebeurd te zijn. De Adviescommissie heeft een boze brief gestuurd aan de minister van Binnenlandse Zaken H. Wiegel, wat ze hier nu weer mee aan moeten en wat de zin van hun bestaan nu eigenlijk is.
Om ten overvloede te laten zien hoe absurd de nieuwe weigeringsgrond, de S5-afkeuring nu werkelijk is, het volgende.
Nadat ik in 1974 met een S5 uit militaire dienst ontslagen was, solliciteerde ik onder meer bij de PTT. Men vond de S5 geen bezwaar en bood mij mondeling aan in dienst te komen bij de PTT. Op dat moment ging mijn belangstelling echter uit naar een andere baan. Helaas, achteraf gezien. Bij de sollicitatiegesprekken naar de nu in het geding zijnde PTT-baan, bracht ik zelf opnieuw de S5 ter sprake. Zoals ik dat bij elke sollicitatie gewend ben te doen. Bij geen enkele sollicitatie, ook nu niet, bleek het een beletsel.
Het is een grond die het zeker niet verdient door een Kamercommissie serieus genomen te worden.

Democratische rechtsorde

Ik vraag mij ook af hoe serieus ik nou eigenlijk een regering moet nemen die op volstrekt onwettige, respectievelijk ondeugdelijke gronden iemands loopbaan denkt af te kunnen breken met een beroep op de democratische rechtsorde.
Het is overigens deze regering die het begrip democratische rechtsorde tot een modetrend heeft uitgehold. Of je nu havenstaker, kraker, anti-kernenergiedemonstrant bent, hoe vreedzaam je je actie ook inricht, je wordt tot overtreder van de democratische rechtsorde gebombardeerd.
Ik geloof zelf dat we ons niet moeten laten verleiden al te diep op deze beschuldigingen te blijven ingaan. Het zijn zijpaden, ze kunnen het waarom van de actie alleen maar overschaduwen.
Laat deze regering eerst maar eens terwille van de democratische rechtsorde beginnen alle Kamermoties ook werkelijk uit te voeren!
Voor mijzelf is dat overigens niet alleen een principiële zaak, het is pure noodzaak. Ik kan mijn loopbaan bij de overheid alleen maar voort zetten als de minister van Binnenlandse Zaken zijn bezwaren tegen mij laat vallen. Het zou een overwinning van de democratische krachten betekenen in het terugdringen van de Nederlandse beroepsverbodpraktijken, die heel wat vaker voorkomen dan ooit wordt toegegeven.

Peter Reek

Het meest opvallende in deze tijd is niet de lawine van schijn-argumenten die over de mensen wordt uitgestort om maar akkoord te gaan met inleveren van loon en uitkeringen en met bezuinigingen in het voorzieningenpeil; nee, het meest interessante, en ook het meest opvallende, is het verzet daartegen. Dat, en de discussie over de noodzaak en de mogelijkheden om een ander beleid af te dwingen.
Slechts heel weinig klinkt hiervan door in de media — met uitzondering van ons dagblad De Waarheid.

De discussie wordt gevoerd binnen de partijen, maar ook in actiecomités en in de belangenorganisaties van werkers en sociaal gesteunden.
Een van de belangrijkste van die belangenorganisaties is de vakbeweging. En daar juist vindt een bijzonder heftige discussie plaats, waarbij de noodzaak van een ander beleid de inzet is. Uit publicaties van vakbondsbladen en andere persorganen wordt duidelijk, hoe groot de omvang en diepte is die deze discussie heeft aangenomen.
Het gaat daarbij over de positie van de arbeidersbeweging, over het antwoord dat moet worden gegeven op de crisis, maar ook op de ondernemerspolitiek.
Allemaal belangrijk genoeg om er hier enkele kanttekeningen bij te maken.

Discussie in bedrijf en vakvereniging

In maart van dit jaar vonden er massale demonstraties en stakingen plaats tegen de looningreep van de regering.
In een manifest van de FNV, waarin werd opgeroepen tot verzet tegen de regeringsmaatregelen, werd duidelijk gesteld waar de zaak om ging.
Onder meer werd gesteld: 'De koopkracht van de werknemers moet op peil blijven. Gebeurt dat niet, dan is dat niet alleen slecht voor de mensen, maar ook voor de economie.'
En verder: 'De FNV strijdt voor koopkracht, sociale zekerheid en werkgelegenheid voor de gewone man. Stop de crisispolitiek'.
Een juiste stellingname, die dan ook veel weerklank vond.
Ongetwijfeld was deze duidelijke en strijdbare stellingname mede het gevolg van de vele acties en demonstraties die gevoerd waren voor koopkracht en werkgelegenheid. In het bijzonder de havenstaking van 1979 speelde daarbij een belangrijke rol.
In die bewegingen was in toenemende mate afgerekend met de leugen, dat meer winst meer werk zou opleveren. Het leven van alledag had aangetoond dat jarenlang matigen niet meer werk opleverde, maar juist de neergang in de economie deed toenemen.
Steeds krachtiger klonk dat door in de actie, en ook binnen de FNV-bonden. Het standpunt van de FNV in die roerige maartdagen kwam dan ook niet uit de lucht vallen, maar was in belangrijke mate het gevolg van wat zich in de bedrijven, kantoren en instellingen aan standpunten ontwikkeld had.
Die standpuntbepaling was daardoor niet alleen strijdbaar, ze was ook een *democratisch* antwoord op de aanvallen.

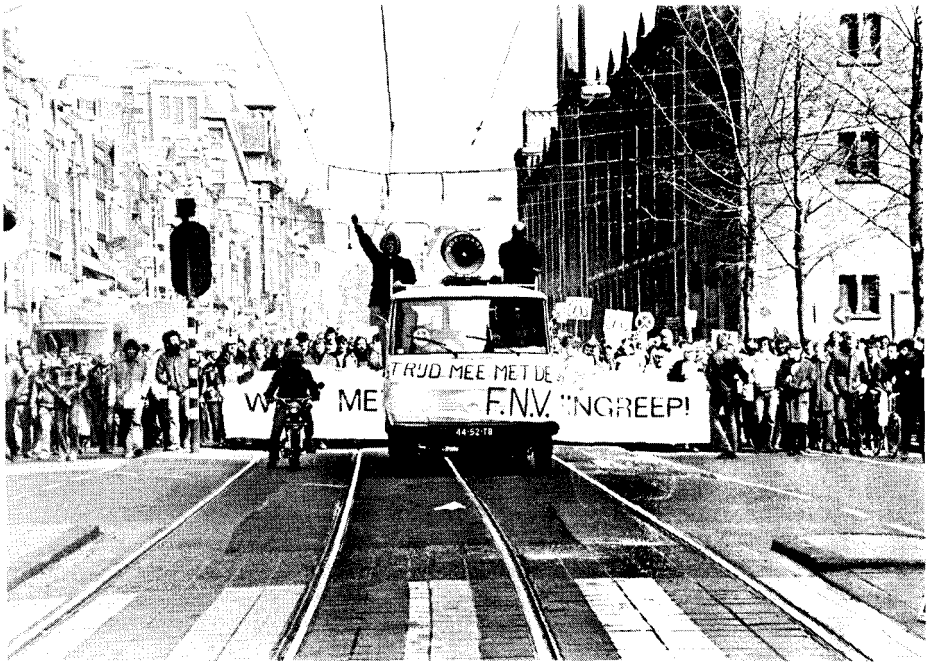
Doormodderen in de vakantie

Op het moment dat de meeste werkers van hun welverdiende vakantie genoten, kwam de voorzitter van de Industriebond FNV, Groenevelt, plotseling via een persconfe-

rentie met de inmiddels beruchte nota 'Doormodderen of durven' — een stuk, waarvan de inhoud in feite rechtstreeks inging tegen de stellingname van de FNV in maart.
In de nota werd opnieuw als oplossing voor de crisis en de toenemende werkloosheid het inleveren van loon aangegeven. Letterlijk staat er in de nota 'Om die (nationale) bestedingen te doen groeien is het nodig een verschuiving teweeg te brengen van consumptieve bestedingen naar investeringen.'
In gewoon Nederlands betekent dat het overbrengen van een deel van de koopkracht naar de brandkasten van de ondernemers.
Nu zal datgene wat in deze nota was neergelegd geen ommezwaai van Groenevelt zelf hebben betekend. Maar dat was het wel met betrekking tot de stellingname die zich in de maanden daarvoor binnen de Industriebond FNV had ontwikkeld. En dat betreft niet alleen Groenevelt.
Midden oktober heeft zich ook de voorzitter van de FNV, Kok, gevoegd bij hen die binnen de top van de vakbeweging openlijk pleiten voor matiging. In de Haagse Post is hij zelfs zover gegaan dat hij het huidige systeem van prijscompensatie ter discussie stelt en in de overweging geeft bepaalde gevolgen van uit het buitenland komende prijsstijgingen (de zgn. verslechtering van de ruilvoet) niet meer te compenseren.

Uit diverse uitlatingen moeten men wel de conclusie trekken dat deze verandering van opvatting bij een aantal vakbondsbestuurders in sterke mate wordt ingegeven door politieke overwegingen.
Zo stelt Groenevelt dat hij wil uitgaan van de politieke realiteit, dat een linkse regering niet te verwachten is. Hij wil een regering van drie flinke partijen met een stevige basis, zegt hij.
Dat kan nauwelijks duidelijker. Het komt er

FNV-actie maart 1980

op neer dat het stellen van looneisen en de strijd voor behoud van koopkracht wordt opgegeven om herstel van de regeringscoalitie van de PvdA en CDA te bereiken.
Hierdoor wordt de discussie in de vakbeweging vervalst. Het gaat dan niet om het afwegen van de argumenten voor een vakbondskoers in overeenstemming met het belang van de leden, er worden argumenten en standpunten aangedragen die op een partijpolitiek doel gericht zijn.
Dat is uitermate schadelijk voor de vakbeweging, zeker nu het gaat om het geven van een doeltreffend antwoord op de aanvallen van ondernemers en regering.

De bond aan het woord

Het is in de na-oorlogse geschiedenis nog niet voorgekomen dat de 'basis' van de vakbeweging zo fel en afwijzend reageerde op het feit dat eerder ingenomen standpunten door de leiding werden opgegeven, zonder dat daarvoor een democratische beraadslaging had plaatsgevonden.
De reacties op Groenevelts nota waren duidelijk en doeltreffend.
In het orgaan van de Industriebond FNV, 'Zin', verscheen week op week een groot aantal ingezonden brieven. Daarbij viel op dat het niet alleen verontwaardigde brieven waren van individuele leden, maar zeer vele van besturen van bedrijfsledengroepen, uit het hele land.
In die brieven kwam een drietal hoofdpunten sterk naar voren.
In de eerste plaats werd een reeks argumenten aangedragen tegen de onjuiste redenering, dat meer investeringen ook meer werk opleveren. Hierbij werden de ervaringen opgesomd die aantonen, dat in deze kapitalistische wereld de economie zo niet werkt.
In de tweede plaats was men verontwaardigd, omdat door de in de nota neergelegde opvattingen de massale stakingen van maart beperkt werden tot een soort stoomafblazen. En verder werd er sterk op aangedrongen, niet langer en opnieuw de democratische gang van zaken in de bond aan te tasten.

Een niet onbelangrijk aspect van de discussie was, dat daaraan vele middenkaders deelnamen: besturen van bedrijfsledengroepen en leden van districtsbesturen.
Uiteindelijk is op de ledenvergaderingen van de Industriebond FNV de nota 'Doormodderen of durven' met een overweldigende meerderheid verworpen.
Het blijkt dat het niet zo eenvoudig is om met een pennestreek de toenemende bereidheid om te knokken voor het behoud van de koopkracht, ongedaan te maken.

Strijd en discussie gaan verder

Wat in de Industriebond plaats vindt, is niet het enige dat aangeeft welke omvang en diepgang de discussie in de vakbeweging over een strijdbare opstelling heeft aangenomen. Uit publikaties in vakbondsorganen tekent zich dit duidelijk af.
Misschien is dat wel het scherpst in de Vervoersbond FNV. Hier werkt de opstelling van de bestuurders tegenover de Rotterdamse havenstaking nog na.
De Vervoersbond heeft een onderzoek doen instellen over de vraag, hoe het mogelijk was dat de bestuurders tijdens de grote stakingen in het geheel geen vertrouwen van de leden bleken te bezitten.
Een nota die naar aanleiding van dit onderzoek werd opgesteld, erkent dat ernstige fouten door de leiding zijn gemaakt. De nota stelt in feite vast dat de bond niet heeft kunnen functioneren, doordat zij ingeperst zat in het centrale arbeidsvoorwaardenbeleid van de FNV. Hierdoor worden de bonden in een keurslijf gedwongen, waardoor een eigen loon- en arbeidsvoorwaardenbeleid onmogelijk wordt.

Door de Voedingsbond van de FNV is, op haar beurt, een alternatief plan uitgewerkt,

in samenspraak met de leden, waarin voorop staat het handhaven van de koopkracht tot het modale loon. Deze stellingname is door Schelling, de voorzitter van de bond, ook op het laatste FNV-congres verdedigd. Hier een optreden dus, dat in elk geval uitgaat van wat er op de ledenvergaderingen van de vakbond besloten is.

Op hetzelfde FNV-congres echter toonde de voorzitter van de FNV zich voorstander van het achterwege laten van looneisen ter handhaving van de koopkracht.
Wel was daar de opvatting, dat aan het bestaande systeem van prijscompensatie niet getornd mag worden.
Des te vreemder dus, dat Kok zelf slechts kort daarna dit systeem verklaarde tot een onderwerp, waarover wel degelijk te praten viel. Dat geeft dan wel instemming in ondernemerskringen, maar zeker niet bij de eigen leden.

Een schadelijke ontwikkeling

Een nieuwe, en zeker door ons niet gewenste ontwikkeling die zich thans in een aantal bonden voordoet, is aanzienlijk ledenverlies.
Vooral toen na maart de FNV-leiding naliet daadwerkelijke stappen te ondernemen tot handhaving van de koopkracht en voor strijd tegen de loonmaatregel van de regering, is deze teruggang in het ledenaantal duidelijk geworden.
In discussies op de werkplek komt heel duidelijk naar voren, dat de houding van de vakbondsleiding op dit moment de reden is voor vele opzeggingen van het lidmaatschap of het overwegen daarvan.
Het is een negatieve vorm van kritiek, maar wel een onmiskenbare.
En het is voor ieder die meent dat een sterke vakbeweging van grote betekenis is voor de positie van de werkers, zaak om ook deze negatieve wijze van critiseren serieus te nemen.

Het is niet voor het eerst dat zoiets zich voordoet. In de periode van de zogenaamde bestedingsbeperking, aan het eind van de vijftiger jaren, verlieten tienduizenden het NVV, omdat de toenmalige leiding zich

zonder slag of stoot neerlegde bij de aanvallen op het levenspeil.
Terecht werd veel later besloten dat dit nooit meer zou mogen gebeuren en dat alles gedaan moest worden om een dergelijk massaal ledenverlies als er toen was, te voorkomen.

Maar de lessen die uit de gebeurtenissen van toen getrokken zijn, mogen niet vergeten worden.
Uit de acties, uit de discussies ook, blijkt overduidelijk wàt de mensen willen: een sterke, maar ook een strijdvaardige vakbeweging. Daarom is het wel vreemd dat Kok de leiding van de Voedingsbond aanviel, omdat die door de bestrijding van Groenevelts opvattingen... de eenheid van de FNV in gevaar zou brengen!
Iedereen die zich verbonden voelt met de vakbeweging en met de belangenstrijd van de werkers weet, dat versterking van de bonden het gevolg is van actief optreden van de vakbondsmensen voor de belangen van hun leden en dat het het wankelmoedige optreden van sommigen is, dat het ledenverlies veroorzaakt.
Maar het optreden van Kok is vooral te betreuren, omdat het de discussie over de te volgen koers dreigt in te dammen. Daar komt het namelijk op neer als je zegt dat wie het niet eens is met Groenevelts matigingsopvatting, dat die daar dan de eenheid van de FNV mee in gevaar brengt.
Het is, eerlijk gezegd, wel de wereld op zijn kop.

Anti-crisis-beleid

Als men het beeld overziet van wat zich thans in de vakbeweging voltrekt, dan wordt men toch getroffen door het grote verschil dat er is met de situatie in de periode van de bestedingsbeperking.
Toen was er alleen de negatieve kritiek, tot uitdrukking komend in de vele bedankjes.
Nu is er ook een strijdvaardige discussie van hoge kwaliteit, gericht op het uitvoeren van de besluiten van de ledenvergaderingen. De discussie is gericht op het inslaan van een andere anti-crisis-koers, dan die welke door Groenevelt en anderen wordt voorgestaan.
De strijdvraag is: leggen we ons machteloos neer bij de plunderingspolitiek van de regering — beperken we ons tot enige woorden van kritiek — of wordt de vakbeweging ingezet tegen de aanvallen van de werkers op hun koopkracht, op hun voorzieningen en tegen de afbraak van werkgelegenheid.
Voor de ontwikkeling van een echt anti-crisis-beleid is wat zich nu voordoet aan discussie en strijd over de koers van belangenorganisaties, van groot belang. Het strijdbaar en actief optreden van velen is een buitengewoon positieve ontwikkeling.
Maar daar staat tegenover dat het optreden van een aantal bestuurders van de FNV het daadwerkelijk verzet tegen de regeringsplannen in feite benadeelt.
Het overwinnen van die standpunten zal van groot belang zijn voor het terugdringen van het rechtse beleid.

Henk Clerx

Elke dag worden verslechteringen aangekondigd, maar elke dag komen ook nieuwe groepen in verzet. Dit betekent dat de partij, en dus ook de partij-afdeling, geconfronteerd wordt met tal van problemen en taken. Hoe vangt een partij-afdeling die op? De discussie over deze vraag kan misschien verlevendigd worden door een beeld te schetsen van ervaringen opgedaan in een willekeurige partijafdeling, dit geval in Zaandam-Zuid.

Beeld van een partij-afdeling

Terugblikkend op de ledenvergadering van gisteravond zijn er heel wat kanttekeningen te maken.
Het afdelingsbestuur had opzettelijk geen inleider/ster laten 'opdraven' omdat sommige inleiders te goed inleiden. Ik bedoel met te goed het volgende. In de inleiding, die ook vaak veel te lang is, wordt het onderwerp van alle kanten belicht, toegelicht en uitgelegd. De toehoorders denken of 'dat wist ik allang, dat heb ik ook in De Waarheid kunnen lezen' of ze denken 'ja, precies, zo is het'. Vaak blijkt het dan ook erg moeilijk om na afloop van de inleiding de discussie op gang te krijgen. De eerste discussianten merken nog eens op hoe gelijk de inleider heeft of vertellen nog eens wat de inleider heeft gezegd. Van een werkelijke discussie die leidt tot het uitdiepen van standpunten of meningen is nauwelijks sprake. Het praten over meningsverschillen, wat een discussie juist levendig en zinvol maakt, gebeurt vaak helemaal niet.
Voor de ledenvergadering van gisteren had het bestuur een aantal stellingen bedacht waarvan het vermoedde dat niet iedereeen het daarmee eens zou zijn. Dit bleek inderdaad het geval. De discussie, soms emotioneel (maar dat mag!) barstte los. Als voorzitster kwam ik af en toe in de vervelende situatie dat ik iemand het woord moest ontnemen (helaas meestal mannen) om iedereen de kans te geven zijn of haar mening naar voren te brengen.
Trouwens, over het discussiëren in de partij in het algemeen kan nog gezegd worden dat er naar mijn mening nog teveel in 'rondjes' wordt gediscussieerd. De inleider leidt in, de voorzitter vraagt: 'Wie wil zich opgeven voor de discussie?'. Iedere discussiant houdt zijn eigen verhaal. Als alle discussianten zijn afgewerkt gaat de inleider tegelijkertijd alle discussies beantwoorden. Het is hierbij verboden dat de aanwezigen onderling discussiëren. Neen, de inleider heeft de taak om alle opgeworpen vragen en ideeën te behandelen. Ik denk dan altijd: blij dat ik geen inleider ben en als ik het was, dan zou ik de vragen laten beantwoorden door de aanwezigen zelf.
Helaas moet ik ook constateren dat sommige partijgenoten zich direct persoonlijk voelen aangevallen als je het niet met ze eens bent. Deze partijgenoten gaan dan niet een werkelijke discussie met je aan, maar willen in de discussie punten scoren en doen dit dan niet met argumenten maar door de 'tegenstander' belachelijk te maken, niet serieus te nemen of, erger nog, in een slecht daglicht te stellen.

Samen

Ook, of misschien wel juist, bij deze ledenvergadering viel weer op dat oudere en

jongere partijgenoten elkaar af en toe flink in de haren vlogen — maar dit gebeurt steeds vanuit een groot respect voor elkaar. Iets wat ik buiten de partij niet zo vaak tegenkom. Jongeren zeggen tegen een partijgenoot die van zijn AOW geniet (voor zover Van Agt dat nog toelaat) je en jij, niet omdat ze hem niet meer voor vol aanzien, maar omdat ze hem of haar als kameraad waarderen.
De ervaringen van kameraden die de hete en de koude oorlog hebben meegemaakt inspireren jongere leden voortdurend.
Waar oudere partijgenoten nog wel eens moeite mee hebben, maar dat is zeer menselijk, is om te breken met oude partijgewoontes en om jongeren mee te laten delen in de verantwoordelijkheid voor het partijwerk.

Om half elf werd de ledenvergadering afgesloten met de conclusie dat nog vele vragen onbeantwoord waren gebleven, hetgeen niemand zal verbazen, maar dat wel alle aanwezigen het gevoel hadden zinvol gediscussieerd te hebben. Verder werd besloten gezamenlijk naar de abortusdemonstratie te gaan. Door zoiets af te spreken geloof ik dat beslist meer mensen gaan, stomweg omdat het gezelliger is. De partij is natuurlijk geen gezelligheidsvereniging maar zaken zoals met de afdeling eens uit eten gaan, af en toe een beetje feestelijke bijeenkomst van leden of napraten na de colportage dragen er wel toe bij dat een afdeling beter en — misschien nog wel belangrijker — plezieriger werkt.
Communisten zijn geen wondermensen, ook zij hebben de behoefte aan het gevoel dat ze *samen* met andere mensen bezig zijn. Buitenstaanders denken maar al te vaak dat communisten hardwerkende, ploeterende en zeer sombere mensen zijn, maar iedere communist weet uit eigen ervaring dat er binnen de partij heel wat afgelachen wordt.

Verder is op deze ledenvergadering weer gebleken dat vele vrouwelijke partijgenoten, waarvan de man actief is in de partij, niet goed meedraaien in de afdeling. Het afdelingsbestuur, voor de helft bestaande uit vrouwen nota bene, besteedt te weinig aandacht aan dit probleem. Ook in onze afdeling wordt te weinig gepraat over problemen van werkende gehuwde vrouwen of over huishoudelijk werk. Indien nodig moet de 'actieve man' maar eens op de kinderen passen om ook zijn vrouw de kans te geven haar ideeën en ervaringen in te brengen.

Werkverdeling

Zeer binnenkort zal het bestuur bijeen moeten komen om de ledenvergadering na te bespreken. Op die bestuursvergadering moeten we ook bespreken of het niet mogelijk is meer acties in onze eigen buurt van de grond te krijgen. Helaas slorpt het standaardpartijwerk zoveel van onze tijd op dat we hier niet aan toekomen. Natuurlijk is het standaardpartijwerk noodzakelijk, al was het alleen maar om de partij in stand te houden, maar het zal onze buurtbewoners een zorg zijn of de partij intern goed georganiseerd is. Als wij zeggen dat we opkomen voor de belangen van de mensen dan moeten wij dat ook in onze eigen buurt waarmaken. De buurtbewoners moeten kunnen zeggen: 'Kijk, die CPN die doet tenminste wat'.
Ik denk dat buurtacties vaak slecht van de grond komen doordat we te traag reageren op zaken die in de buurt gebeuren. Voordat we tot actie overgaan meent het afdelingsbestuur dat het nodig is om eerst overleg te plegen met de districtsleiding, met gemeenteraadsleden etc. Na dit al dan niet nodige heen en weer gepraat lopen we vaak al veel te ver achter. Verder kampt onze afdeling met het probleem dat weinig partijgenoten in buurtcomités zitten, iets wat je niet van de ene op de andere dag verandert.

Een steeds terugkerend moeilijk agenda-

punt op onze bestuursvergaderingen is het verdelen van werkzaamheden. Het grote probleem daarbij is mensen te vinden die een bepaalde klus ligt, zonder mensen die al het een en ander doen te zwaar te belasten. Mensen die colporteren werkelijk verschrikkelijk vinden kunnen en mogen ook niet gedwongen worden om dit te doen. Maar de kunst is dan werk te vinden dat ze wel leuk vinden, want ze willen wel graag iets voor de partij doen.
Ons afdelingsbestuur is zeer angstig om de fout te maken mensen die al wat doen er steeds een taakje bij te geven. Vele mensen durven zo'n klusje niet te weigeren of denken ach, dat is bijna geen werk dat doe ik wel even. Op een zeker moment echter wordt de verantwoordelijkheid voor al die kleine klusjes samen te groot of zijn ze avond aan avond op stap. Het resultaat kan zijn dat ze zo genoeg van het partijwerk en de partij krijgen, dat ze jaren lang niet meer actief willen zijn.
Toch moet al het afdelingswerk gedaan worden, zodat ons bestuur er af en toe geen gat meer inziet. We vragen ons dan af is dat nou typisch Zaans of pakt ons bestuur het allemaal verkeerd aan? 'Hoe doen ze dat nou in hemelsnaam in andere afdelingen?', klinkt dan als wanhoopskreet op.
Gelukkig is ons afdelingsbestuur zo verstandig om ook zichzelf te beschermen. Dat betekent dat werk waar we geen partijgenoten voor kunnen vinden, stomweg niet gedaan wordt. Het bestuur gaat dan niet zelf al dat werk doen, maar constateert, met verdriet en een gevoel van onvermogen, dat onze afdeling af en toe taken moet laten liggen.

Tot slot wil ik nog opmerken dat er soms gekankerd wordt over het feit dat zo weinig partijgenoten iets willen doen. Zelf doe ik daar ook aan mee, maar anderzijds vergeet ik dan hoeveel werk er door de leden in de afdelingen wordt gedaan. Hoe vaak per jaar komen partijgenoten niet bij leden en abonnees aan de deur voor donatie, enveloppen, kaartverkoop, ophalen van contributie en krantengeld? Hoeveel tijd gaat er niet zitten in colportage, mensen bezoeken en verspreidwerk? Welke partij heeft zoveel leden die zich op deze manier inzetten? Onze leden doen dat werk heus niet omdat ze het zo leuk vinden, maar omdat ze zien dat het kapitalisme de mensen niets dan ellende heeft te bieden. Onze partij wil vechten voor een andere, betere maatschappij en dat doet ze, met al haar gebreken, fouten, kortzichtigheden en menselijke tekortkomingen, maar wel consequent.

Anneke de Leeuw

Mededeling aan de abonnees

Voor 1981 is de abonnementsprijs vastgesteld op *f* 26,25 per jaar.
Studenten betalen *f* 22,50. Losse nummers kosten *f* 3,25.
De abonnees wordt verzocht de betaling te doen door gebruik te maken van de accept-girokaart, die deze maand wordt toegezonden.

De Uitgever

'De gemeenschappelijke strijd van de arbeidersbeweging en van de nationale bevrijdingsbeweging tegen imperialisme, voor sociale vooruitgang', was het onderwerp van een internationale wetenschappelijke conferentie, die van 20 tot en met 24 oktober j.l. door de SED in Berlijn werd georganiseerd. Delegaties van 116 partijen en bevrijdingsbewegingen uit de vijf werelddelen namen aan de gedachtenwisseling deel en maakten de bijeenkomst tot een open forum voor hun opvattingen en ervaringen.

***Frans van Liempt* en *Pim Juffermans* vertegenwoordigden de CPN. Hun discussiebijdragen drukken we hieronder af.**

Internationale gemeenschappelijke strijd

Frans van Liempt nam deel aan de discussie over 'de samenhang van de strijd voor vrede en socialisme met de strijd voor nationale onafhankelijkheid, tegen imperialisme'. Hij zei het volgende:

Solidariteit met de Indonesische Communisten

Deze wetenschappelijke conferentie voor diepgaande studie en intensieve dialoog en voor het uitwisselen van ervaringen in de gemeenschappelijke strijd van de arbeidersbeweging en de nationale bevrijdingsbeweging tegen imperialisme, voor sociale vooruitgang, achten wij van groot belang.
De verbondenheid van de Communistische Partij van Nederland met de strijd van de volkeren voor nationale onafhankelijkheid bestond niet alleen in de tijd na de Tweede Wereldoorlog met de stormachtige dekolonisatie, maar al ver voor die tijd. Het ontstaan van onze partij hield met dit vraagstuk nauw verband.
Die verbondenheid gold reeds in de periode van de Tribunisten in Nederland voor de Eerste Wereldoorlog, en later in de hechte banden met de vooruitstrevende organisaties en partijen, in het bijzonder met de PKI die dit jaar het zestigjarige bestaan vierde.
We stonden zij aan zij in de strijd voor nationale onafhankelijkheid tegenover de Nederlandse kolonialisten. We stonden zij aan zij in het beschermen van de Augustusrevolutie van 1945 tegen de militaire interventie uit Nederland. En onze verbondenheid verslapte niet toen onze kameraden zware slagen van de door de CIA geïnspireerde staatsgreep in 1965 incaseerden.
Na de staatsgreep in 1965 stonden de communisten in Nederland enige tijd vrijwel alleen in het onthullen van het karakter van deze contra-revolutionaire ontwikkeling. Velen zijn sindsdien gaan inzien dat het Soeharto-regime niet de erfgenaam van de Indonesische revolutie is waarvoor het zichzelf uitgeeft, maar dat het geen andere leugen gebruiken kan om te verbergen wat in werkelijkheid met de staatsgreep van de generaals werd beoogd.
De leugen wordt achterhaald. Heel terecht constateerden onze Indonesische kameraden die het blad Tekad Rakjat uitgeven dat 'Zelfs onze vijanden, die de grote communistische idealen trachten te belasteren, het feit niet kunnen verbergen dat tijdens alle stadia van de strijd van het volk in Indonesië de communisten een van de meest militante en consistente onderdelen van de brede nationale beweging voor politieke en economische onafhankelijkheid, vrede en sociale rechtvaardigheid zijn.' En het is eveneens waar wat onze Indonesische kameraden in

het blad Suma Rakjat schreven: 'Het volk, dat zich meer en meer bewust wordt van de misdaden van Soeharto, begint op openlijke wijze zijn ontevredenheid te uiten. Het revolutionaire Indonesische volk wordt zich meer en meer bewust van het feit dat het door het verbod van de PKI beroofd wordt van... het bestaansrecht van zijn vertrouwde verdediger en woordvoerder.'
Inderdaad komt de oppositie steeds openlijker tot uiting onder alle groepen van de bevolking. En ongetwijfeld zullen communisten en andere werkelijke patriottische krachten in Indonesië de strijd versterken en richting geven, om de Indonesische revolutie uiteindelijk te laten zegevieren over de contra-revolutie van de generaals.
Door de staatsgreep in 1965 is haar wel een zware, maar geen definitieve slag toegebracht. De Augustusrevolutie in 1945, de conferentie van Bandoeng in 1955, de betrokkenheid van Indonesië bij het initiatief voor de Eerste Top-conferentie van niet-gebonden landen, dat alles is niet uit de moderne geschiedenis weg te wissen en doet zijn invloed nog gevoelen.
Zeker, we kennen de misdaden van 1965 en daarna, we kennen de misdaden tegenover het volk van Oost-Timor. We weten ook dat reactionaire krachten in Indonesië een gevaarlijk instrument kunnen zijn voor de verwilderde politiek van de Amerikaanse imperialisten in dit strategisch belangrijke gebied.
Maar tot dusver heeft het Soeharto-regime niet openlijk volle steun aan de gevaarlijke politiek van de Amerikaanse imperialisten kunnen betuigen.
Dit tekent de invloed die de Indonesische revolutie nog steeds doet gelden. Ze leeft voort, in het denken van de mensen, in geschriften en wetten, en vooral in strijders voor de belangen van het volk.
Wij kunnen geen antwoord geven op de problemen die zij ontmoeten bij hun ongelooflijk zware taak de massa's te verenigen tegen het imperialisme, tegen het corrupte kapitalisme van de generaals en hun bu-

reaucraten en tegen het feodalisme.
Wat wij willen onderstrepen is, dat zij moeten kunnen rekenen op de solidariteit van alle progressieve krachten in de wereld. Want de strijd waar zij voor staan is de enige die een stabiele, vredelievende rol van Indonesië in de internationale verhoudingen kan waarborgen.
In Indonesië geldt in het bijzonder, wat ook elders aan het licht treedt. Het in het zadel houden van wankele, corrupte regimes door steun van buiten af — of dat nu gebeurt in Latijns-Amerika, in het Midden-Oosten of in Azië — is een bron van grote spanningen, die de vrede ondermijnen.
Rechtse krachten in Nederland — dezelfde die elders hun neo-koloniale belangen nastreven — spreken tegenwoordig graag over de 'ondeelbaarheid' van de ontspanning in de wereld. Zij doen dat om elk conflict waar ook ter wereld, als alibi te gebruiken voor het verscherpen van de verhoudingen in Europa en steun te geven aan het verlangen van Amerikaanse militaristen om Europa tot een potentieel slagveld voor een nucleair conflict te maken.
Wij kennen onze eigen verantwoordelijkheid die daaruit voortvloeit voor het versterken van de vredesstrijd.

* * *

Het effectief maken van die strijd vereist tegelijkertijd de onverbrekelijke solidariteit met de strijd van de volkeren in de Derde Wereld, met die krachten die opkomen voor nationale onafhankelijkheid en sociale vooruitgang. Zij zien zich gesteld voor de oplossing van gigantische problemen, waarbij zij op solidariteit van anderen moeten kunnen rekenen. Wij steunen het voorstel dat kameraad Castro gedaan heeft om daarvoor een fonds van 300 miljard dollar te vormen, en wij zien dat als een te verwezenlijken resultaat van onze gezamelijke strijd voor vrede, tegen het opvoeren van bewapening en voor sociale vooruitgang in de wereld.
Een belangrijke functie bij het bewaren en bevorderen van de wereldvrede vervullen de niet-gebonden landen. Onze grote waardering gaat uit naar de belangrijke rol die wijlen kameraad Tito daarbij vervulde.
Wij hechten grote betekenis aan het optreden van niet-gebonden landen om de Indische Oceaan tot een zone van vrede te maken, om een zone van vrede te vestigen in Zuid-Oost-Azië, en aan hun bijdrage in het voorkomen van escalatie bij conflicten elders in Azië.
Hoe belangrijk deze ideeën zijn wordt geïllustreerd bij recente ontwikkelingen, nu het gewapende conflict tussen Irak en Iran een gevaarlijke situatie schept, waarbij vooral de Amerikaanse imperialisten belang hebben en waaraan zo snel mogelijk een einde moet komen.
Wij voelen ons nauw verbonden met de niet-gebonden landen die strijden voor het verminderen van de bewapeningswedloop en voor het tot ontwikkeling brengen van de krachten die belang hebben bij nationale onafhankelijkheid, sociale vooruitgang en vrede.

* * *

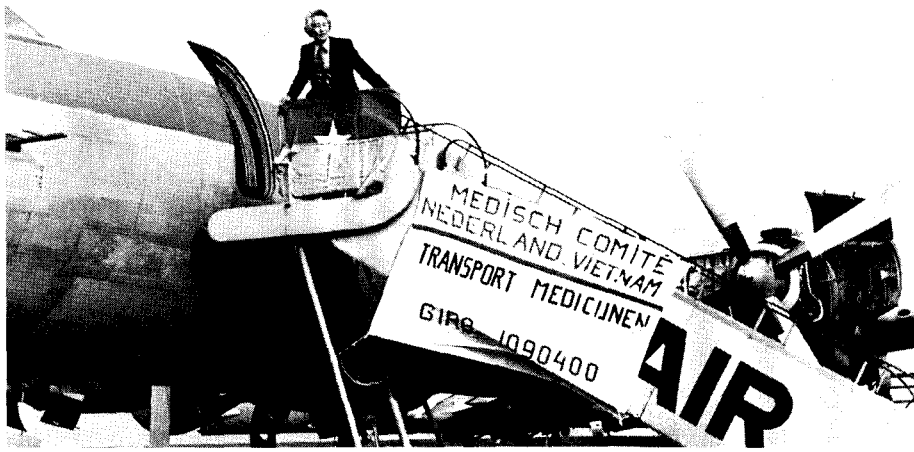
Ook wij rekenen het tot onze taak onze solidariteit op die krachten te concentreren. Het consequente optreden vanuit de onverbrekelijke verbondenheid van de arbeidersklasse in de kapitalistische landen met de werkende mensen in de zg. Derde Wereld, heeft in Nederland velen geïnspireerd tot het organiseren van praktische solidariteit met de strijd in Afrika, Latijns-Amerika en Azië. Daardoor werd de samenwerking van velen mogelijk gemaakt. Door samenwerking van communisten met sociaal-democraten en vele andere progressieve mensen werden in onze gemeenschappelijke strijd belangrijke resultaten geboekt. Ik wil wijzen op de beweging in het begin van de jaren zestig, die het de Nederlandse imperialisten onmogelijk maakte hun koloniale heerschappij over het huidige West-Iran te handhaven. Ik

wil wijzen op de brede massa-acties voor politieke en praktische steun aan de strijd van het Vietnamese volk tegen het Amerikaanse imperialisme en, na de historische overwinning, voor de steun bij de opbouw van het land. Die samenwerking uit zich in toenemende mate in het optreden voor solidariteit met de Indonesische strijders, voor de vrijlating van de door het Soehartoregime nog steeds opgesloten ter dood veroordeelden. Die samenwerking toont zich ook in de steun aan het werk van de bevrijdingsbeweging in Zuid-Afrika, van het ANC, en van andere strijders voor vrijheid en democratie in Afrika en Latijns-Amerika. Van positieve betekenis daarbij beschouwen wij ook het feit dat vele mensen op ethische gronden — vooral onder de jeugd — met zoveel bezieling optreden om solidariteit te betuigen met de volken die kampen met honger, voedselgebrek en voedselsterfte. Dat kan als een belangrijke factor in het politieke leven in Nederland worden beschouwd.
Wij zullen voortgaan met onze inspanningen om met andere progressieve krachten van de Nederlandse bevolking de relaties van solidariteit en verbondenheid te verdiepen en uit te breiden.

Pim Juffermans leverde een bijdrage aan de discussie over 'de strijd tegen neo-kolonialisme, voor een democratische vormgeving van de internationale economische betrekkingen'. Hier volgt zijn bijdrage.

Samenwerking tegen multinationals

In de meeste landen van de zogenaamde 'Derde Wereld' werd de tijd na de Tweede Wereldoorlog gekenmerkt door de voortdurende strijd tegen kolonialisme en voor nationale onafhankelijkheid.
Er zijn vele discussies geweest alvorens de betekenis van de nationale onafhankelijkheid binnen de arbeidersbeweging en binnen de communistische partijen erkend werd. Soms werd die overschat en als de enige stap in de richting van socialistische ontwikkeling gezien. Soms werd de betekenis onderschat met de bewering, dat er geen onderscheid tussen kolonialisme en nationale onafhankelijkheid onder neo-koloniale verhoudingen zou bestaan.
Nadat men dit probleem, ook in de Communistische Partij van Nederland, uitgebreid bediscussieerd had, werd de betekenis van de nationale onafhankelijk en van de nationale bevrijdingsstrijd realistischer ingeschat. Zo kan de tot een onafhankelijke

economische ontwikkeling leiden. Van nog grotere betekenis echter is dat daarmee de nieuwe onafhankelijke landen in staat zijn in de internationale politiek een eigen positie in te nemen. Een uitdrukking daarvan is de Beweging van Niet- Gebonden Landen.
In de meeste ontwikkelingslanden heeft de politieke onafhankelijkheid echter tot op heden nog niet geleid tot economische onafhankelijkheid. Nog steeds zijn de economieën van deze landen afhankelijk van de kapitalistische wereldmarkt, staan ze onder invloed van de transnationale ondernemingen. Deze afhankelijkheidsverhouding is in een groot aantal gevallen zelfs toegenomen. Economisch gezien betekent dit, dat vele economische kenmerken van het kolonialisme voortbestaan en vaak zelfs nog sterker naar voren komen. Het zijn de transnationale ondernemingen die voor deze situatie, die in strijd is met de belangen van de bevolking in deze landen, primair verantwoordelijk zijn.
We moeten ons echter steeds realiseren dat in vele ontwikkelingslanden een nationale bevrijdingsstrijd heeft plaats gevonden, die meestal duidelijk anti-imperialistisch was. In tal van landen vindt ook op dit moment nog de strijd voor nationale onafhankelijkheid plaats. Met deze strijd worden de voorwaarden geschapen voor de strijd voor het socialisme. Dat is een feit dat niet door tijdelijke tegenslagen binnen de progressieve beweging in de ontwikkelingslanden kan worden weggewist. Tenslotte zijn er ook socialistische ontwikkelingslanden, zoals bijvoorbeeld Cuba, die het bewijs leveren dat een ontwikkeling ook zonder multinationale ondernemingen mogelijk is. In dat soort gevallen is de economische steun vanuit de socialistische landen echter onontbeerlijk.

Solidariteit met de strijd tegen het neo-kolonialisme

De strijd tegen het neo-kolonialisme in de landen van Afrika, Azië en Latijns-Amerika en de strijd voor nationale bevrijding (bijv. in Zuid-Afrika) zijn voor de arbeidersbeweging in de westerse landen van grote betekenis. Ook in het Westen wordt de strijd tegen multinationale concerns gevoerd. Het is ook in het belang van de westerse arbeidersbeweging dat de multi-nationale ondernemingen een halt wordt toegeroepen. Op langere termijn zullen op basis van de eigen zelfstandige economische ontwikkeling van de ontwikkelingslanden economische betrekkingen tot stand komen die door wederzijds voordeel gekenmerkt worden. Dit is echter onder de huidige omstandigheden van een door de multinationale concerns gecontroleerde wereldeconomie nauwelijks mogelijk.
Om deze redenen is het volstrekt onzinnig om van een conflict tussen de belangen van de volkeren in de landen van de zgn. 'Derde Wereld' en de belangen van de arbeidersklasse in de Westelijke landen te spreken, zoals sommige sociaal-democraten doen. Het is juist van het grootste belang deze belangen met elkaar in overeenstemming te brengen en er gezamelijk voor te vechten, dat de multinationale concerns een halt wordt toegeroepen.
Op korte termijn kan het tot een tegenstelling in belangen komen, zoals bijvoorbeeld bij de herstructurering van bedrijven en bedrijfstakken. De Nederlandse kleding- en textielindustrie, historisch gezien de basis van de industriële ontwikkeling in Nederland, is bijna geheel verloren gegaan, waardoor tienduizenden mensen hun arbeidsplaats verloren hebben.
De CPN richt zich niet zozeer tegen de herstructurering als zodanig als wel tegen de methoden waarmee dit wordt uitgevoerd. De bedrijven in de kleding- en textielindustrie hebben hun fabrieken o.a. naar de ontwikkelingslanden overgebracht zonder enig overleg met de betrokken arbeiders, zodat deze hun arbeidsplaatsen — veelal in sterk van deze sectoren afhankelijke gebieden — verloren zagen gaan, een grote ach-

teruitgang in inkomen ondervonden en velen in een maatschappelijke noodsituatie zijn gekomen.
De herstructurering van ondernemingen en bedrijfstakken kan op langere termijn positief uitwerken voor de volken in de Derde Wereld èn voor die in de westerse landen. Op korte termijn mogen de arbeiders in de westerse landen echter niet het slachtoffer van deze veranderingen worden. Helemaal niet, als een dergelijke overdracht van industrie slechts tot de stijging van de winst van de multinationale concerns leidt en het tot stand komen van een economische onafhankelijkheid in de betreffende ontwikkelingslanden in de weg staat. Dat betekent, dat er zonder de medewerking van de arbeidersbeweging in de westerse landen geen nieuwe internationale arbeidsverdeling mogelijk is. Zij moet in deze kwesties mee kunnen beslissen en zij moet aan deze processen haar voorwaarden kunnen stellen. Helaas is men er tegenwoordig juist op uit om de arbeiders in de westerse landen, die door de herstructurering getroffen worden, van de beslissingsprocedures uit te sluiten. Helaas zijn er binnen de sociaal-democratie lieden, die tegenstellingen tussen 'arme' en 'rijke' volken construeren en daarmee voor deze stand van zaken verantwoordelijk worden. Niemand heeft het recht om de arbeiders in de ontwikkelde, kapitalistische landen een zogenaamd 'egoïsme van de rijken' voor de voeten te werpen, wanneer zij eisen dat beslissingen over herstructureringen niet over hun hoofd genomen mogen worden.
Sinds kort horen we in de sociaal-democratie echter ook andere geluiden. De voormalige Nederlandse minister voor Ontwikkelingssamenwerking en momenteel adjunct-secretaris-generaal van de UNCTAD, J. Pronk, zei begin 1980 dat de internationale herstructurering van bedrijfstakken zonder de deelname van de vakbonden in Nederland tot mislukking gedoemd was. Een dergelijke uitspraak heeft ons inziens niets te maken met welk soort 'egoïsme' ook, maar drukt uit dat diepgaande veranderingen in de wereldeconomie — een wereldeconomie die door de multinationale concerns gecontroleerd wordt — slechts tot stand zouden mogen komen als overeenstemming tussen de progressieve krachten in landen als bijv. Nederland en die in de Derde Wereld tot stand komt.

Het standpunt van de CPN t.a.v. ontwikkelingshulp

Nederland behoort, evenals een aantal Skandinavische landen, tot die landen in de westerse wereld die de hoogste bijdragen aan ontwikkelingshulp (in procenten van het Bruto Nationaal Product) uitgeven. Dat is natuurlijk niet verwonderlijk, want Nederland heeft een zeer open economie. Daarom is voor Nederland een zo vrij mogelijke internationale handel ook van groot belang. De CPN stemt in met de omvang van de door Nederland verstrekte ontwikkelingshulp, echter niet met een groot deel van de richting van de bestedingen ervan. Zo gaat een groot deel van de ontwikkelingshulp naar fascistische dictaturen als Indonesië, terwijl tegelijkertijd de hulp aan Cuba wordt stopgezet.
Bovendien krijgen de multinationale ondernemingen en de particuliere banken in de besteding van ontwikkelingshulp in het kader van de huidige Nederlandse politiek van ontwikkelingssamenwerking een steeds grotere stem in het kapittel. Dit leidt er ook toe dat steeds grotere bedragen aan min of meer rechtse dictaturen (in het jargon van de multinationals: 'stabiele regiems') verstrekt worden. Bovendien verliest het Nederlandse volk geleidelijk aan invloed op de besteding van deze bedragen. Dit gebeurt op een tijdstip waarop de crisis in het wereldkapitalisme ook voor Nederland ernstige gevolgen begint te krijgen.

Meer macht voor de ontwikkelingslanden

De Nederlandse regering keert zich onom-

wonden tegen meer inspraak van de ontwikkelingslanden in IMF, Wereldbank en GATT. Dat is bijvoorbeeld volledig in tegenspraak met het streven van de Beweging van Niet-Gebonden Landen, die het IMF, enz. juist mee onder controle wil krijgen of anders naar de oprichting van eigen organisaties streeft, zoals bijvoorbeeld het Fonds voor Industriële Ontwikkeling zoals dat door President Castro in september 1979 werd voorgesteld. In een gemeenschappelijke verkaring van de Communistische Partijen van Cuba en Nederland stemde de CPN met dit voorstel in. In het algemeen steunen wij de eisen van de ontwikkelingslanden naar grotere beslissingsmacht in de internationale organen, wat bijvoorbeeld door middel van dit fonds tot stand kan komen.

Multinationals

Zoals gezegd hebben de multinationals een enorme invloed op de ontwikkeling van de wereldeconomie. De huidige Nederlandse regering wil deze invloed nog vergroten. In dit verband moet duidelijk gesteld worden dat dat niet zo maar het standpunt van een klein EEG-land is, maar dat multinationals als SHELL, Unilever en Philips hun hoofdkwartier in Nederland hebben.
Met betreking tot de multinationale ondernemingen neemt de CPN een standpunt in, dat lijnrecht tegenover dat van de regering staat. Wij zijn van mening dat de arbeidersbeweging in de westerse landen en de volkeren van de Derde Wereld meer controle op de multinationals moeten krijgen. Om dit streven door te zetten zou het tot grotere overeenstemming en nauwere betrekkingen tussen de arbeidersbeweging in de kapitalistische industriestaten en de progressieve krachten in de Derde Wereld in de gemeenschappelijke strijd tegen het imperialisme moeten komen.
De arbeidersbeweging in de westerse landen (en niet alleen de vakbondstop) zou op veel grotere schaal bij de internationale onderhandelingen over ontwikkelingsvraagstukken, herstructurering van bedrijfstakken enz. betrokken moeten worden.
Naast deze directe betrokkenheid van de arbeidersbeweging zijn er nog andere mogelijkheden om meer greep te krijgen op het wereldwijde opereren van de multinationals. Eén van deze mogelijkheden is het opstellen van een VN-gedragscode voor transnationale ondernemingen. Maar daarin zou de arbeidersbeweging in het Westen een woordje mee moeten praten. De noodzaak hiervan blijkt bijvoorbeeld uit recente uitlatingen van het VNO. Daar valt te lezen dat de vakbondsbesturen in de westerse landen buiten de onderhandelingen over de gedragscode gehouden moeten worden, omdat ze tegen het proces van herstructurering zijn en daarmee tegen de belangen van de ontwikkelingslanden. Dat is je reinste hypocrisie. De uitbuiters van de mensen hier en in de Derde Wereld proberen de arbeidersklasse van de westerse landen voor de gevolgen van hun praktijken verantwoordelijk te maken.
Dat onderstreept de noodzaak van onze hoofdeis: de Nieuwe Internationale Economische Orde (NIEO) zou in overeenstemming met de belangen van de arbeidersklasse en progressieve krachten in de hele wereld en in nauw contact tussen de progressieve stromingen tot stand moeten komen

●

Kunsttheorie heeft binnen het marxisme van meet af aan nogal wat pennen in beweging gebracht. Marx — en na hem veel andere theoretici — zocht in het kunstwerk een dieper, samengebald begrip van de produktieverhoudingen waaronder het gemaakt was. In onze eeuw kreeg ook de invloed van de kunst op het bewustzijn van de mensen ruime aandacht. Vooral in de jaren twintig en dertig hebben binnen het marxisme heftige discussies gewoed over de manier waarop je tegen kunst kunt aankijken.
Aan ons land is een behoorlijk deel van die discussies vrijwel voorbij gegaan. Aan het begin van de jaren zeventig leek het er even op dat ook Nederland belangstelling ging opvatten voor marxisitische esthetiek, vooral op het gebied van de literatuur. Dat signaleren ook de redacteuren van de serie 'lektuur', waarvan het eerste deeltje onlangs bij de Socialistische uitgeverij Nijmegen (SUN) is uitgekomen. Zij wijzen daarbij op de vertaling of weergave van een aantal klassieke teksten uit de materialistische literatuurtheorie aan het begin van de jaren zeventig. Ze voegen er echter onmiddellijk aan toe, dat zichtbare tekenen van belangstelling daarna vrijwel zijn uitgebleven. Met hun serie hopen ze het thema weer aan de orde te stellen, en wel toegespitst op de literatuurpraktijk van ons eigen land.

Belangrijke maar moeilijke opstellen over kunst en ideologie

'Louis Althusser: Drie opstellen over kunst en ideologie' is het eerste deel van de reeks. De essays die erin staan zijn belangrijk en belangwekkend, maar ze zullen er misschien niet erg toe bijdragen de discussie over materialistische literatuurtheorie in Nederland weer aan te zwengelen. Voor de lezer die net begint na te denken over materialistische esthetiek zijn ze namelijk nogal ontoegankelijk. Wat in deze bundel ontbreekt, is een heldere inleiding tot de problematiek. Zo'n inleiding zou bijvoorbeeld een herziene en uitgebreide versie van het hoofdstuk 'Historisme, stalinisme, structuralisme, marxisme' uit de bundel 'Materialistische literatuurtheorie, die de SUN zeven jaar geleden over deze problematiek uitgaf, hebben kunnen zijn. Zoals het er nu ligt, is het boekje vooral toegankelijk voor reedsingewijden.
Voor die groep geeft het volop stof tot nadenken en tot kritiek. Als 'prillere' lezers er ook hun tanden in willen zetten, doen ze er misschien verstandig aan, te beginnen bij het einde. Helemaal achteraan heeft de redactie een elftal stellingen over materialistisce literatuurtheorie geformuleerd die zeer wel begrijpelijk zijn en die veel van de stof die de essays bestrijken, puntig samenvatten. Het artikel 'Esthetika of theorie van de literaire praktijk?' van Gerhard Plumpe gaat daaraan vooraf. Ook dit stuk is, misschien op het nogal parmantige begin na, redelijk begrijpelijk geschreven. Opvattingen van denkers over esthetiek die in andere stukken bekend worden verondersteld, worden hier tenminste enigszins toegelicht. Bovendien eindigt het artikel met een duidelijke passage die het belang van materialistische kunsttheorie voor een strijdbare kunstpraktijk aangeeft.
Dat gebeurt door een verwijzing naar de opvattingen van Bertolt Brecht op dit vlak. Zoals misschien bekend, was Brecht een

verklaard tegenstander van identificatie door zijn publiek met personages en toestanden in zijn toneelwerk. Hij wilde niet dat zijn toeschouwers bij het zien van zijn stukken in genietende herinnering wegzwijmelden. Dat ze zouden denken: 'Ja, zo is het, zo is het altijd geweest en zo zal het altijd zijn'. In plaats daarvan wilde hij ze hun ogen laten uitwrijven en opmerken: 'Dit is ongehoord; dit is schandalig; hier moet wat aan gedaan worden. Laten *wij* er iets aan doen' Identificatie zag hij als een instrument van schijnbare klassenverzoening. Daartegenover stelde hij ont-identificatie, vervreemding. Alleen als kunstmakers zich werkelijk kunnen losmaken van heersende artistieke opvattingen, zullen ze niet als slappe reformisten worden ingekapseld. Aan het slot van Plumpes artikel wordt dit samengevat in een uitstekend Brecht-citaat: 'Het is volstrekt niet onze taak om de ideologische instellingen op basis van de bestaande maatschappelijke orde te vernieuwen, maar wij moeten met onze vernieuwingen de instellingen ertoe dwingen hun basis op te geven. Dus voor vernieuwing, tegen hervorming.'

Voordat de lezer zich vervolgens stort op de hoofdmoot van het boekje, de opstellen van de Franse filosoof Althusser, is het nuttig dat hij of zij nog even doorgaat met teruglezen. Het essay van de Westduitse letterkundeleraar Klaus-Michael Bogdal bevat een goede uiteenzetting van de problematiek die Althusser aanroert en het theoretisch instrumentarium waarmee hij dat doet. Daarnaast komen tussen neus en lippen nog een aantal opvattingen in de 'traditionele' materialistische esthetiek aan de orde die Althusser kritiseert. Heel belangrijk is het korte 'Nawoord 1980' bij dit artikel. Daarin probeert de schrijver aan te geven waarom de discussie over en het engagement van de literatuur in de jaren zeventig op de achtergrond is geraakt. Hij ziet dat als een vorm van escapisme onder intellectuelen, als depolitisering en een zich terugtrekken in de eigen intellectuelen-cultuur. De dominante vormen van literatuur die nu zijn opgekomen brengt hij in verband met het steeds verder doordringen van de staatsmacht in het persoonlijk leven van de mensen. Door de gesignaleerde terugtrekverschijnselen kunnen volgens Bogdal maatschappelijke tegenstellingen, inzichten, conflicten en ervaringen maar al te gemakkelijk onder het tapijt geveegd worden. Het pièce de résistance van de bundel, tenslotte, vormen de drie stukken van Althusser. Dit zijn, nu in de volgorde van het boek zelf, een brief over kunst, aantekeningen over een materialistisch theater en een verhandeling over schilderkunst.

In de brief gaat Althusser in op de verschillen tussen kunst en wetenschap. Terwijl kunst ons verplaatst in de *beleving* van de werkelijkheid, streeft wetenschap naar *kennis* daarvan. Het vertrekpunt van kunst is ideologische spontaneïteit, wetenschap probeert daarmee juist te breken. Kunsttheorie, als veld van wetenschap, moet volgens Althusser proberen achter die ideologsiche spontaneïteit te kijken om te komen tot kennis van de manier waarop kunst in elkaar zit.

In zijn stuk over theater blijkt Althusser ineens goed te kunnen schrijven. Veel van zijn geschriften zijn voor allerlei mensen juist zo onverteerbaar, omdat hij je meestal toespreekt als een nogal pedante Franse schoolmeester. Waag het niet om niet geheel met zijn opvattingen over theorie en ideologie mee te gaan. Dan hoor je automatisch thuis in het Rijk der Ideologie, waar geween is en gekners van tanden. De frik verdwijnt volledig als deze filosoof een theaterstuk beschrijft. Hij beschrijft de handeling zo boeiend dat je meteen op een eersterangs plaatsje met open mond naar het stuk zit te kijken (mag niet van Brecht, maar ja). Via een nogal 'structuraal' betoog over tijd, ruimte, bewustzijn en identificatie, komt Althusser tenslotte bij een Brechtiaanse opvatting over theater terecht. Aan het eind relativeert de filosoof zijn beschouwingen; iets dat hij maar zelden doet. Eerder

heeft hij opgemerkt dat het stuk een nieuw bewustzijn bij de toeschouwer produceert. Aan het slot van het stuk vraagt hij zich af, of zijn schrijfsel niet gewoon het bewustzijn is dat het stuk bij hem heeft geproduceerd, en niet veel meer.
Het derde opstel is een beschouwing over het werk van de Italiaanse schilder Cremonini. Een schilder naar het hart van Althusser. De betekenis die de filosoof legt in het werk van Cremonini is het uitbeelden van Althussers eigen filosofie. Daarin wordt geprobeerd om achter de ideologische verschijningsvormen van de werkelijkheid een structuur te onderkennen. Kennis van die structuur is volgens hem de ware wetenschap. Voor een materialistische filosofie en esthetiek betekent dit dat'...de vrijheid van mensen niet bereikt wordt door het welbehagen van haar ideologische *herkenning* maar door *kennis* van de wetmatigheden van hun slavernij en dat de 'realisatie' van hun concrete individualiteit bereikt wordt door de analyse van en de greep op de abstrakte relaties die hen beheersen'. Daar kan men het hartgrondig mee eens zijn, zonder tegelijk Althussers opvattingen over kunst te hoeven delen.
De stukken van Althusser en de andere bijdragen aan deze bundel bieden een gigantische hoop stof tot nadenken over materialistische esthetiek. Voor mensen die Althusser op diens filosofische weg gevolgd zijn, zullen de theoretische stellingname erin en de uitwerking daarvan waarschijnlijk weinig problemen bieden. Anderen zullen er meer moeite mee hebben.
De SUN heeft met het starten van deze serie de materialistische discussie in ons land zeker een dienst bewezen; voor de zoveelste keer overigens. Die dienst had echter nog groter kunnen zijn als men met een heldere inleiding wat meer mensen een ingang tot de problematiek had geboden. Misschien iets voor een volgend deeltje in de serie?

Herman Feddema

Louis Althusser
Drie opstellen over kunst en ideologie
Sunschrift 143
uitgeverij SUN, Nijmegen
prijs: *f* 12,50

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

H. Hoekstra, voorzitter van de CPN;
P. Reek, elektrotechnisch ingenieur;
H. Clerx, lid van het partijbestuur van de CPN, lid van het dagelijks bestuur van het Amsterdamse CPN district;
A. de Leeuw, lerares, secretaris van de CPN-afdeling Zaandam-Zuid;
F. v. Liempt, lid van het partijbestuur van de CPN;
P. Juffermans, medewerker aan het IPSO, werkzaam bij de Anti Apartheids Beweging Nederland;
H. Feddema, socioloog;
M. Milikowski, journaliste bij dagblad De Waarheid.

Dichters en schrijvers hebben het moeilijk in Nederland. Als je hun positie vergelijkt met die van beeldende kunstenaars besef je pas goed wat een enorme verworvenheid de BKR is — deze regeling die momenteel zo'n 3000 beeldende kunstenaars niet alleen een bestaan garandeert, maar ook mogelijkheden biedt hun werk onder het publiek te brengen. Dit alles is nog zeer onvolkomen, maar een feit is dat er zonder de Beeldende Kunstenaars Regeling veel minder geschilderd, gebeeldhouwd, getekend of geëtst zou worden in ons land — en dat het op een minder professioneel niveau zou gebeuren.

Nieuwe gedichten van Sonja Prins

Schrijvers en vooral dichters — want poëzie is geen populaire kunstvorm — moeten het zonder deze specifieke maatschappelijke basis zien te rooien. Zij hebben geen recht op inkomsten uit hun schrijfwerk en geen recht om gedrukt of zelfs maar gestencild te worden. CRM reikt jaarlijks een handvol beurzen en stipendia uit; prettig voor wie het treft, maar een recht is het niet. En wat moeten al die honderden anderen, die om wat voor reden dan ook *'te slecht in de markt liggen'* om uit hun schrijfwerk het inkomen te verwerven dat weer nodig is om dóór te kunnen schrijven — nog afgezien van ieders behoefte aan publieke respons en erkenning? Leuren langs uitgevers, keer op keer afgewezen worden — dat moet je al gauw het gevoel geven dat je een soort bedelaar bent in plaats van een maatschappelijk nuttig persoon.

Voor vrouwen gelden al deze nadelen in het kwadraat.
Zelfs een regeling als de BKR discrimineert vrouwen; zodra een vrouwelijke kunstenares met een man gaat samenwonen of trouwen verliest ze haar recht op BKR. Dan bestaat ze ineens niet meer voor de regeling.
Stel je voor dat men mannelijke kunstenaars in zo'n positie zou plaatsen! Het is eenvoudig niet denkbaar.

Voor mannen wordt het als normaal beschouwd dat ze verdienen en carrière willen maken, of althans gehoord en gezien worden — en dat is het ook. Maar een vrouw doet die dingen blijkbaar alleen uit nood, dat willen zeggen: als ze zo'n zielepoot is die geen man heeft kunnen vinden om voor haar te zorgen. Is dat wel het geval, dan kan ze zich gelukkig gaan wijden aan haar wezenlijke bestemming: de zorg voor een gezin.
Het klinkt als een karikatuur en dat is het zo langzamerhand eigenlijk ook. Maar de BKR, deze progressieve en democratische voorziening bij uitstek, werkt met die karikatuur.

Schrijvende kunstenaars beschikken niet over een BKR, dus dichteressen en schrijfsters worden niet op deze formele en zichtbare manier gediscrimineerd. Maar dat maakt hun positie er niet makkelijker op, zeker niet wanneer ze naast schrijfster ook nog eens moeder zijn.
De dagelijkse verantwoordelijkheid voor een gezin, en vooral het zorgen voor kinderen, is ongelooflijk moeilijk te combineren met de bijzondere eisen die het kunstenaarschap stelt: de mogelijkheid tot afzondering en langdurige concentratie op je werk.
Dus is de literaire produktie van vrouwen met kinderen in huis noodgedwongen klein. En wie weinig produceert wordt niet bekend

— en wie geen gevestigde naam heeft krijgt haar werk haast niet uitgegeven. Het is een vicieuze cirkel.

De dichteres Sonja Prins heeft met al deze handicaps geleefd, en in haar geval kwamen er nog een aantal bovenop: haar strijdbare linkse gezindheid (ze was lange tijd lid van de CPN en heeft als verzetsvrouw in Ravensbrück gezeten) en haar positie als alleenstaande ouder en kostwinster.
Dat dit alles haar carrière als dichteres danig heeft bemoeilijkt kan iedereen begrijpen. Maar Sonja Prins heeft nooit berust in deze combinatie van schijnbare onoverkomelijkheden. Ze *is* blijven schrijven, zij het gedurende een lange periode vrij weinig. En sinds haar vervroegde pensionering — toen ze weer volop de tijd had voor haar literaire werk, maar moeilijk toegang vond bij de gevestigde uitgevers — is ze zelf een klein uitgeverijtje begonnen. Via SoMA zoekt ze nu zelf een publiek: voor haar eigen werk, maar ook voor andere publicaties die om allerlei redenen moeilijk in de markt liggen. Het is een zich uitbreidend verschijnsel, deze nieuwe vorm van particulier initiatief op uitgeversgebied. Geld wordt er door de betrokkenen niet aan verdiend — hun inzet komt dikwijls voort uit een grote betrokkenheid bij bijvoqrbeeld het feminisme, de derde wereldbeweging of andere vormen van maatschappelijke strijd, gecombineerd met interesse in de literatuur. Het lijkt mij dat hierin belangwekkende aanzetten zouden kunnen schuilen tot democratisering van het literaire leven en bedrijf in Nederland.

Via SoMA heeft Sonja Prins de laatste tijd een aantal dichtbundels gepubliceerd. Zo voltooide ze al enige tijd terug een vierdelige poëzie-serie *'Brieven aan mijn zuster'*, waarin ze haar ideeën en gevoelens over — even globaal aangeduid — het feminisme en de vrouwenstrijd heeft neergelegd. Haar meest recente bundel, ook door SoMA uitgegeven, is *'Rondom de boshut, vier seizoenen'*. Het is een verzameling gedichten over 'de natuur' — over planten en vooral dieren in haar omgeving. Maar natuurpoëzie in de traditionele zin is het niet; daarvoor is ze te zeer doordrongen van de moderne ecologische problematiek. In deze poëzie claimt de natuur nadrukkelijk haar eigen bestaansrecht — los van wat de mensen er aan nut of vreugde uit kunnen peuren. De natuur *is* en Sonja Prins gaat in deze verzen na hoe ze is. Maar dat wil niet zeggen dat al deze "hoe's" die ze observeert geen verband zouden houden met de problematieken van de mensenmaatschappij. Integendeel: de verbanden die ze legt zijn juist heel manifest. Haar waarnemingen van het dierenleven zijn kennelijk en ook opzettelijk gekleurd door haar interesse in de verhoudingen tussen mensen; maar het zijn zowel de overeenkomsten als de verschillen die haar interesseren en aan het denken zetten. Nauwelijks verwonderlijk is dat zij als moderne vrouw en moeder in het bijzonder geinteresseerd is in het 'gezinsleven' van de verschillende dieren en diersoorten die ze om zich heen ziet: ze bekijkt hoe de moeder met de kleintjes omgaat, hoe de vader zich opstelt, en ziet sterke individuele- en soortverschillen tegen de achtergrond van een algemeen, dierlijk grondpatroon. De verwantschap met het vrouwelijke dier spreekt sterk uit deze poëzie, maar — en dat is naar mijn indruk erg belangrijk voor deze dichteres — dat doet geen afbreuk aan haar warme gevoelens voor de andere dieren: de kleintjes en de mannen.
Het is een sympathieke en originele bundel waaruit we, met toestemming van Sonja Prins, hier een aantal verzen afdrukken.

Marisca Milikowski

'Rondom de boshut — vier seizoenen'
Uitg. SoMA
Prijs *f* 7,50
Voor groepen (min. 10 stuks) *f* 4,—
Bestellen bij uitgeverij SoMA
te Baarle-Nassau,
door overschrijving op gironr. 41.64.300
plus verzendkosten (1 ex.: *f* 1,70, 10 à 25 ex. *f* 5,—)

MOEDER EN KIND

kind dat zich verloren waande
moeder (vogel) die hem bijna had opgegeven
maar bleef roepen en ronddolen
met de rest van haar broedsel
hun leven in de waagschaal stellend terwille van die ene
vastzittende
onvindbare

ik vond het wèl en bracht het bij haar

zij was op slag
gerustgesteld en spreidde
haar vleugels
zodat al haar kinderen er onder konden

maar die ene
bijna verlorene
die in het donker had vastgezeten
gillend van angst

liep met opgeheven vleugelstompjes bijna dansend
langs de rand van haar zachte veren
heen en weer
voor hij er onderdook

zij glimlachte geruststellend

DOOD

met je vingertoppen over smalle voorwerpen
ergens ligt gruis, je duwt het weg
de vlakke prikkeling met kleine randen

komt zo de dood, door iemand vlakgestreken

het kleine lichaam stijf en strak
het was tevreden maar misschien
een korrel gruis, een enkele
oneffenheid
nu uitgestreken

MOEDERS 5

zo onbuigzaam als de zoons de moeder volgen
als steen of hout of klompen van metaal
ze zijn al groot, groter dan zij

misschien vindt zij het op een afstand goed
maar niet dichtbij
niet dichterbij dan zeg een halve meter

en toch was het nog in dit jaar
dat al haar denken sirkelde om deze twee
ze kon niet eten als die twee niet eerst gegeten hadden

nu wordt haar woede groot
vooral als er een witte soortgenoot
bereikbaar voor haar is (haar zoons zijn bruin)

zij pikt hen heftig weg
en de twee zoons blijven geschrokken uit de buurt
totdat reünie komt
bij de parade voor de godsdienst van de troep

als de nacht valt
en de emoties van het licht
verdreven en bezworen zijn

PARTIJDOCUMENTEN

Gelukwens CPN	1	39
Gemeenschappelijk communiqué SED-CPN	1	39
Verklaring van het dagelijks bestuur van de CPN	1	40
Partijbestuur CPN was bijeen	1	40
Overleg van CPN met PCF	2	79
Strijdvaardige oppositie geboden	2	79
Waarheid-festival: 21 september	2	80
CPN-congres, op 6,7 en 8 juni 1980	2	80
Communiqué CPN-CP van Cuba	3	115
Overleg tussen CPN en CPI in Rome	3	116
Chileense mevrouw Letelier op bezoek bij CPN	3	116
Marcus Bakker op Pools partijcongres	4	155
Oproep van het dagelijks bestuur van de CPN		
Samen tegen het loondictaat van Van Agt-Wiegel	4	155
PCP delegatie zal ons land bezoeken	4	156
Begroeting CPN	4	156
Ontwerp-resoluties voor het 27e congres	5	199
Gelukstelegram CPN aan partijen Patriotisch Front	5	204
CPN-delegatie bezocht Bulgarije	5	204
Partijbestuur besprak congresvoorbereiding	5	204
Boodschap CPN aan Joegoslavische Communistenbond	6	240
Bespreking CPN-PCP	6	240
Resoluties van het 27ste partijcongres van de CPN:		
Over de actie tegen de atoombewapening — voor vrede en veiligheid	7	274
Over sociaal-economische strijd	7	276
Over parlementaire positie en doelstelling van de CPN	7	278
Voor een sterke Communistische Partij van Nederland	7	279
Het nieuwe partijbestuur	7	280
Statutenwijzigingen CPN	8	315
Partijbestuur CPN bijeen	8	315
Besprekingen van CPN met de Britse CP	8	315
Ontmoeting Henk Hoekstra - Louis van Geyt	8	315
Ontmoeting Henk Hoekstra - Todor Zjivkov	8	315
CPN solidair met PCI	8	316
Oproep voor de financiële campagne 1980-'81	8	316
Partijbestuur CPN kiest Elli Izeboud tot vice-voorzitster	9	356
CPN wendt zich tot PSP en PPR	9	356
CPN condoleert PCI met dood Longo	10	390
Communiqué partijbestuur CPN	10	390

verschenen bij Pegasus:

KEES WILLEMEN-POLITIEKE TEKENINGEN

Kees Willemen stelde dit boek samen uit zijn in de loop der jaren in De Waarheid, soldaten- en studentenbladen verschenen cartoons.
128 pag. inclusief inleiding en index, *f* 21,—.

Uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam

Henk Hoekstra

OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

Het Nederlandse communisme in een bewogen periode

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138,
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

BINNENKORT VERSCHIJNT BIJ PEGASUS

Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam, tel. 020-231138

Theun de Vries

HET WOLFSGETIJ

of een leven van liefde

Theun de Vries, literair vertolker van het nationale en vrijheidslievende besef van het actieve verzet, werpt met het 'Wolfsgetij' een pijnlijk licht op het verschijnsel collaboratie. Bittere ironie ligt besloten in de ondertitel van deze roman: een leven van liefde
Mobsie Zeven, die aan de sleur van haar kleinburgerlijke omgeving wil ontsnappen, hunkert naar een bestaan van liefde. Maar de jaren van fascisme en bezetting dragen er niet toe bij haar zwak karakter te stalen.
Mobsie verziekt onder de invloeden van de tijd tot een harteloos wezen, dat enkel zichzelf ziet en zoekt als middelpunt van ieder avontuur. Haar onnozelheid, oppervlakkigheid en egoïsme doen haar als moffenhoertje in de goot belanden. Zij is medeplichtige en slachtoffer van de Duitsers.

ong. 280 blz., 4e druk, gebonden, ong. *f* 35,—